DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MALATYA YÖRESİ KIRSAL KERPİÇ MİMARİ MİRASIN NİTELİKLERİ, KORUMA SORUNLARI VE ÖNERİLER

Tuba Nur OLĞUN

Temmuz, 2021
İZMİR

MALATYA YÖRESİ KIRSAL KERPİÇ MİMARİ MİRASIN NİTELİKLERİ, KORUMA SORUNLARI VE ÖNERİLER

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Doktora Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı

Tuba Nur OLĞUN

Temmuz, 2021
İZMİR

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

TUBA NUR OLĞUN tarafından **PROF. DR. MÜJGAN KARATOSUN** yönetiminde hazırlanan **"MALATYA YÖRESİ KIRSAL KERPİÇ MİMARİ MİRASIN NİTELİKLERİ, KORUMA SORUNLARI VE ÖNERİLER"** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Müjgan KARATOSUN

Yönetici

Doç. Dr. Özlem ARITAN	Doç. Dr. Neriman YÖRÜR
Tez İzleme Komitesi Üyesi	Tez İzleme Komitesi Üyesi
Doç. Dr. Betül BEKTAŞ EKİCİ	Prof.Dr. Nadide SEÇKİN
Jüri Üyesi	Jüri Üyesi

Prof.Dr. Özgür ÖZÇELİK
Müdür
Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Doktora tezimin her aşamasında bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen, çalışmamın ilerlemesi için sabırla yol gösteren; süreç boyunca yalnızca tezin tamamlanması için değil akademik deneyimimin artması için de değerli katkılarıyla gelişmemi sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Müjgan KARATOSUN'a,

Tez ile ilgili tüm çalışmalarımı her aşamada defalarca kez okuyan ve değerlendiren; farklı bakış açılarıyla ve değerli katkılarıyla tezin gelişim sürecinde büyük emekleri olan Tez İzleme Komitesi üyeleri Doç. Dr. Özlem ARITAN ve Doç. Dr. Neriman YÖRÜR ile jüri üyeleri Prof. Dr. Nadide SEÇKİN ve Doç. Dr. Betül BEKTAŞ EKİCİ'ye,

Hayatım boyunca elde ettiğim her başarıda kimi zaman benim kadar; kimi zaman da benden daha fazla emeği olan, tüm eğitim sürecim boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, yalnızca bana değil oğluma da annelik ve babalık yapan, çabalarını ve katkılarını kelimelerle anlatamayacağım annem Hatice BAZ ve babam Fehmi BAZ'a,

Tezimin gelişmesinde en az benim kadar emeği olan, değerli katkılarıyla bana yol gösteren, eksikliğimi tamamlayan eşim İsmail OLĞUN'a,

Hayatıma anlam katan, yaşayabileceğim en güzel his olan annelik hissini deneyimlememi sağlayan, doktora tez sürecime renk ve mutluluk getiren; tüm alan çalışmalarımda ve tez hazırlama sürecimde, hem anne karnında hem de anne kucağında bana eşlik eden en değerli varlığım, oğlum Mehmet Fehmi OLĞUN'a,

Çalışma arkadaşlıklarının ve manevi desteklerinin yanı sıra tezimin gelişimine de büyük katkılar koyan Dr. Öğr. Üyesi Nihal Arda AKYILDIZ ve Araş. Gör. Murat ŞAHİN'e,

Gerek doktora ders aşamamda, gerekse tez aşamamda değerli dostlukları ve anlayışları ile motive olmamı sağlayan Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü akademik, idari ve yardımcı personellerine, değerli arkadaşlarım Araş Gör. Ayşegül ÇAKAN, Araş. Gör. Sevim ERDOĞDU ve Araş. Gör. Rabia AKGÜL'e, Meryem GEMİCİOĞLU'na, Dr. Reza BANAVAND'a ve Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Öğrenci İşleri birimi çalışanları ile Filiz GÜRSAN'a,

Akademik çalışmalarıma ve meslek hayatıma katkılarının yanı sıra değerli dostluklarından ve anlayışlarından dolayı başta Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Dekanı Prof. Dr. Zülfü Çınar ULUCAN olmak üzere Bölüm Başkanı Doç. Dr. Ayça GÜLTEN'e ve tüm akademik personele; ayrıca Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi tüm idari ve yardımcı personellerine,

Tez için gerekli alan araştırmalarını yapmama katkı koyan Sanat Tarihçi Fatih BAHÇECİ'ye ve Malatya Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu (KUDEB) çalışanlarına, Harita Teknikeri Bedrettin TEMELLİ'ye ve Malatya Kadastro Müdürlüğü çalışanlarına, Darende Tapu ve Kadastro Müdürlüğü çalışanlarına, Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü çalışanlarına,

Alan araştırmalarını gerçekleştirdiğim Çayırköy, Kuşdoğan, Seyituşağı, Karaca, Beybağı ve Günpınar mahalleleri sakinlerine, mahalle muhtarlarına ve Yeşilyurt ilçesindeki pek çok kırsal alanı ziyaret etmemi sağlayan Rehber Öğretmen Hasan TAŞPINAR'a,

Sonsuz teşekkürlerimle…

Tuba Nur OLĞUN

MALATYA YÖRESİ KIRSAL KERPİÇ MİMARİ MİRASIN NİTELİKLERİ, KORUMA SORUNLARI VE ÖNERİLER

ÖZ

Mimarlık, yapı üretmeye yönelik eylemleri kapsadığı kadar; üretilmiş olanı korumaya ve gelecek nesillere aktarmaya yönelik çalışmaları da bünyesinde barındıran bir disiplindir. Bu anlamda mimarlıkta koruma ve sürdürülebilirlik anlayışları, tarihi yapıları, dokuları; doğal, sosyal ve kültürel pek çok değeri koruyabilmek adına yapılan çalışmalarla günümüzdeki hâlini almıştır. Bu değerler, aynı zamanda özgün yapı malzemelerini de içine almaktadır.

Yapı üretme eyleminin başladığı zamandan bugüne kadar en sık kullanılan ve en kolay ulaşılabilen malzemelerin başında kerpiç gelmektedir. Anadolu'nun pek çok yöresinde de sıkça rastlanan kerpiç malzeme ve bu malzemeye uygun yapım teknikleri, özellikle bazı yörelerde yerleşimlerin mimari niteliklerinin temelini oluşturacak kadar yoğun kullanılmıştır. Bunlardan biri de stratejik konumu ve özgün mimari değerleriyle öne çıkan Malatya'dır. Malatya'nın mimari özelliklerini belirleyen kerpiç malzeme hem kentsel hem de kırsal alanlarda yoğun olarak kullanılmıştır.

Malatya yöresinde kırsal kerpiç mimari değerlerden oluşan yerleşimler, pek çok özgün niteliğe sahip olmalarına rağmen farklı oranlarda değişimler geçirmiştir. Bu değişimlerden önce herhangi bir belgeleme ve koruma çalışmasının yapılmamış olması, söz konusu yerleşimlerin içerdiği birçok özgün değerin de tamamen yitirilmesine neden olmuştur. Bu anlamda yörenin kırsal kerpiç mimarisine dair özgün verileri belgelemek ve korumak amacıyla, belli kriterler çerçevesinde altı kırsal yerleşim, Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı, Karaca, Beybağı ve Günpınar seçilerek; çeşitli açılardan belgelenmiş ve koruma sorunları tespit edilerek bu sorunlara yönelik öneriler sunulmuştur.

Sonuç olarak, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin korunarak sürdürülebilirliğine yönelik olarak hazırlanan bu tezin, yöre özelinde Anadolu'da ve dünyada bulunan tüm özgün kerpiç yapıların ve bu yapılardan oluşan yerleşimlerin korunmasına ve sürdürülebilirliğine dair literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Kerpiç, Malatya, kırsal alan koruma, geleneksel mimarlık

THE CHARACTERISTICS OF THE RURAL EARTHEN ARCHITECTURAL HERITAGE OF MALATYA REGION, CONSERVATION PROBLEMS AND SUGGESTIONS

ABSTRACT

Architecture, as much as it covers the activities for building; it is a discipline that includes studies aimed at protecting what has been produced and transferring it to future generations. In this sense, conservation and sustainability concepts in architecture, historical structures, textures; it has taken its current form with the works done in order to protect many natural, social and cultural values. These values also include original building materials.

Since the beginning of building production activity, earthen is one of the most frequently used and most accessible materials. The earthen material, which is frequently encountered in many regions of Anatolia and the construction techniques suitable for this material, have been used so intensely to form the basis of the architectural qualities of the settlements, especially in some regions. One of them is Malatya, which stands out with its strategic location and unique architectural values. The earthen material, which determines the architectural characteristics of Malatya, has been used extensively in both urban and rural areas.

Settlements in the Malatya region, which are composed of rural earthen architectural values, have undergone changes at different rates despite having many unique characteristics. The fact that no documentation and conservation work had been carried out prior to these changes caused the loss of many of the original values of these settlements completely. In this sense, six rural settlements, Çayırköy, Kuşdoğan, Seyituşağı, Karaca, Beybağı and Günpınar, were selected within the framework of certain criteria in order to document and conserve the original data on the rural earthen architecture of the region; documented from various angles, conservation problems were identified and suggestions were made for these problems.

As a result, it is thought that this thesis, prepared for the conservation and sustainability of rural adobe architecture of the Malatya region, will contribute to the literature on the conservation and sustainability of all unique earthen structures found in Anatolia and the world and the settlements consisting of these structures.

Keywords: Earthen, Malatya, rural area conservation, traditional architecture

İÇİNDEKİLER

Sayfa

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ v
ABSTRACT vii
ŞEKİLLER LİSTESİ xv
TABLOLAR LİSTESİ xl

BÖLÜM BİR - GİRİŞ 1

1.1 Problemin Tanımı 1
1.2 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı 3
1.3 Çalışmanın Yöntemi 6

BÖLÜM İKİ – TEMEL KAVRAMLAR 11

2.1 Koruma Kavramının Gelişimi ve Mimarlıkta Sürdürülebilirlikle İlişkisi 11
2.2 Kırsal Alanların Korunması 14
2.2.1 Dünyada Kırsal Alan Koruma Süreci 17
2.2.2 Türkiye'de Kırsal Alan Koruma Süreci 21
2.3 Kerpiç Malzemeli Mimari 24
2.3.1 Dünyadan Örnekler 33
2.3.2 Türkiye'den Örnekler 37

BÖLÜM ÜÇ - MALATYA YÖRESİ ÇAYIRKÖY, KUŞDOĞAN, SEYİTUŞAĞI, KARACA, BEYBAĞI VE GÜNPINAR KIRSAL YERLEŞİMLERİNİN İRDELENMESİ 43

3.1 Malatya'nın Konumu ve Coğrafi Özellikleri 43
3.2 Malatya'nın Tarihçesi ve Mimari Gelişim Süreci 45

3.3 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisi 57
3.4 Yeşilyurt İlçesi Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı Kırsal Yerleşimleri 65
3.4.1 Yeşilyurt İlçesinin Genel Nitelikleri 65
3.4.2 Çayırköy Kırsal Yerleşimi 67
3.4.2.1 Çayırköy Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri 67
3.4.2.2 Çayırköy Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri 73
3.4.2.3 Çayırköy Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri 104
3.4.2.4 Çayırköy Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri 108
3.4.2.5 Çayırköy Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar 125
3.4.3 Kuşdoğan Kırsal Yerleşimi 127
3.4.3.1 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri 127
3.4.3.2 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri 133
3.4.3.3 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri 160
3.4.3.4 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri 166
3.4.3.5 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar 179
3.4.4 Seyituşağı Kırsal Yerleşimi 181
3.4.4.1 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri 181
3.4.4.2 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri 186
3.4.4.3 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri 208
3.4.4.4 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri 214
3.4.4.5 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar 229
3.5 Yazıhan İlçesi Karaca Kırsal Yerleşimi 231
3.5.1 Yazıhan İlçesinin Genel Nitelikleri 231

3.5.2 Karaca Kırsal Yerleşimi 232
3.5.2.1 Karaca Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri..... 232
3.5.2.2 Karaca Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri 236
3.5.2.3 Karaca Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri..... 290
3.5.2.4 Karaca Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri 269
3.5.2.5 Karaca Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar.. 288
3.6 Darende İlçesi Beybağı ve Günpınar Kırsal Yerleşimleri..... 295
3.6.1 Darende İlçesinin Genel Nitelikleri..... 295
3.6.2 Beybağı Kırsal Yerleşimi 296
3.6.2.1 Beybağı Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri..... 296
3.6.2.2 Beybağı Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri 299
3.6.2.3 Beybağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri..... 325
3.6.2.4 Beybağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri 330
3.6.2.5 Beybağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar 345
3.6.3 Günpınar Kırsal Yerleşimi..... 350
3.6.3.1 Günpınar Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri..... 350
3.6.3.2 Günpınar Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri 353
3.6.3.3 Günpınar Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri..... 385
3.6.3.4 Günpınar Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri..... 389
3.6.3.5 Günpınar Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar 405

BÖLÜM DÖRT – MALATYA YÖRESİ KIRSAL KERPİÇ MİMARİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 410

4.1 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Doku Ölçeğinde İncelenmesi ... 410

4.1.1 Genel Bilgilerin ve Literatür Verilerinin İncelenmesi 411
4.1.2 Doku Ölçeğindeki Verilerin İncelenmesi 415
4.2 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri Bakımından İncelenmesi 425
4.3 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Konutların Nitelikleri Bağlamında İncelenmesi 433
4.3.1 Yapı Parsel İlişkisine Yönelik İncelemeler 433
4.3.2 Yaygın Konut Plan Şemalarına Yönelik İncelemeler 436
4.3.3 Cephe Niteliklerine Yönelik İncelemeler 445
4.4 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Konut Dışı İşlevli Yapıların Nitelikleri Bağlamında İncelenmesi 453
4.5 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin İncelenen Özellikler Bağlamında Değerlendirilmesi 460
4.5.1 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Yerleşimlerin Seçim Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi 460
4.5.2 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Doku Ölçeğindeki Veriler Bağlamında Değerlendirilmesi 469
4.5.3 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Yapı Ölçeğindeki Veriler Bağlamında Değerlendirilmesi 474
4.6 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Konut Mimarisinin Geleneksel Malatya Konut Mimarisi Bağlamında Değerlendirilmesi 479
4.6.1 Yapı Parsel İlişkisinin Değerlendirilmesi 483
4.6.2 Plan Şemasının Değerlendirilmesi 484
4.6.3 Cephe Niteliklerinin Değerlendirilmesi 486

BÖLÜM BEŞ - MALATYA YÖRESİ KIRSAL KERPİÇ MİMARİSİNİN KORUMA SORUNLARI VE ÖNERİLER 488

5.1 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Koruma Sorunları 490
5.1.1 Yerleşim Dokusu Ölçeğinde Koruma Sorunları 492
5.1.1.1 Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Bağlamda Koruma Sorunları 492
5.1.1.2 Dokunun Fiziki Nitelikleri ve Kullanım Özellikleri Bağlamında Koruma Sorunları 496

5.1.2 Yapı Ölçeğinde Koruma Sorunları 499
5.1.2.1 Yapı Malzemesi ve Yapım Tekniği Özellikleri Bağlamında Koruma Sorunları 499
5.1.2.2 Mimari Niteliklerin Değişiminden Kaynaklanan Koruma Sorunları 509
5.2 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimari Kimliğinin Korunmasına Yönelik Öneriler 515
5.2.1 Yerleşim Dokusu Ölçeğinde Öneriler 515
5.2.1.1 Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Bağlamda Öneriler 515
5.2.1.2 Dokunun Fiziki Nitelikleri ve Kullanım Özellikleri Bağlamında Öneriler 520
5.2.2 Yapı Ölçeğinde Öneriler 521
5.2.2.1 Yapı Malzemesi ve Yapım Tekniği Özellikleri Bağlamında Öneriler 522
5.2.2.2 Mimari Niteliklerin Değişimine Yönelik Öneriler 530
5.2.2.3 Yeni Yapılara Yönelik Öneriler 533

BÖLÜM ALTI - DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 536

KAYNAKLAR 543

EKLER 566

EK-1 : Malatya Yöresi Kırsal Alanlara İlişkin Yerel Terimler Sözlüğü 566
EK-2 : Kuşdoğan Konut Zemin ve 1. Kat Planları - 247 ada 5 parsel 567
EK-3 : Kuşdoğan Konut A-A Kesiti ve Ön Görünüşü - 247 ada 5 parsel 568
EK-4 : Beybağı Konut Zemin Kat Planı, A-A Kesiti ve Ön Görünüşü - 1211 ada 1 parsel 569
EK-5 : Beybağı Konut Zemin Kat Planı - 1199 ada 27 parsel 570
EK-6 : Beybağı Konut 1. Kat Planı - 1199 ada 27 parsel 571
EK-7 : Beybağı Konut A-A Kesiti ve Güney Cephesi - 1199 ada 27 parsel 572
EK-8 : Beybağı Konut Zemin Kat Planı - 1196 ada 26 parsel 573
EK-9 : Beybağı Konut 1. Kat Planı - 1196 ada 26 parsel 574

EK-10 : Beybağı Konut A-A Kesiti ve Güney Cephesi - 1196 ada 26 parsel 575

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Güney Avustralya'da kırsal alanda korunmuş 140 yıllık kerpiç konut yapısı 20
Şekil 2.2 Fas'ta korunmuş olan kerpiç malzemeli bir kırsal alan, Ksar of Ait-Ben-Haddou 20
Şekil 2.3 İran'da geleneksel niteliklerini koruyan bir kırsal yerleşimde yer alan yapılar 21
Şekil 2.4 Mısır'ın güney bölgesinde, korunmuş olan Nubia kırsal yerleşiminde bulunan geleneksel yapılar 21
Şekil 2.5 Plano-konveks kerpiç bloğun görünümü 25
Şekil 2.6 Plano-konveks kerpiç blok ile örülmüş bir duvar örneği 25
Şekil 2.7 Antik Mısır'da, Luksor kentinde tapınak duvarının yapımı için inşa edilen kerpiç duvarın kalıntısı 26
Şekil 2.8 Mısır'da, Edfu kentinde bir tapınağın yakınında bulunan ve Antik döneme ait olan; kısmen müdahale görmüş bir kerpiç yapı kalıntısı 26
Şekil 2.9 Ahşap kalıp yardımıyla ana ve kuzu blok kerpiç yapımı ve kerpicin kalıptan çıkarılması 30
Şekil 2.10 Ahşap kalıp yardımıyla ana ve kuzu blok kerpiç yapımı 30
Şekil 2.11 Dökme ve yığma kerpiç sistemlerde kullanılan duvar kalıbı ve kalıbı oluşturan elemanlar 31
Şekil 2.12 Hafif kerpiç yapım sistemi ile üretilmiş bir kerpiç duvar 32
Şekil 2.13 Toprak dam detayı……...……..32
Şekil 2.14 Santa Fe kentinin genel görünümü 34
Şekil 2.15 Santa Fe'de yer alan kerpiç yapılar 34
Şekil 2.16 Şibam'da yer alan kerpiç yapılardan görüntüler 35
Şekil 2.17 Yeni Gurna Köyü'nde yer alan kerpiç yapılardan görüntüler 35
Şekil 2.18 Bambara Köyü'nde yer alan yöreye özgü kerpiç yapı örnekleri, Somali . 36
Şekil 2.19 Sar Agha Seyed Köyü'nden görüntüler, İran 36
Şekil 2.20 Çimento katkılı kerpiç malzeme ile inşa edilen Nk'Mip Desert Kültür Merkezi, Kanada 37
Şekil 2.21 Çimento katkılı kerpiç malzeme ile inşa edilen Kavner Evi, Amerika..... 37

Şekil 2.22 Taş, tuğla ve kerpiç kullanılarak inşa edilmiş bir yapı örneği, Havran/Balıkesir 38
Şekil 2.23 Taş malzeme ve toprak sıva ile inşa edilmiş yapılar, Taşkale/Karaman .. 39
Şekil 2.24 Kısmen kullanılan bir kerpiç yapı, Suruç/Şanlıurfa 39
Şekil 2.25 Kerpiç yapıların yoğun olduğu Pekmezci Köyü/Kırşehir 39
Şekil 2.26 Geleneksel yöntemlerle inşa edilen bir kerpiç yapı, Göllü Köyü/Van 40
Şekil 2.27 Kerpiç yapılardan oluşan bir sokak dokusu, Balaban/Malatya 40
Şekil 2.28 Sonsuz Şükran Köyü'nde bulunan kerpiç yapı örnekleri 41
Şekil 2.29 Mimar Cengiz Bektaş tarafından tasarlanan kerpiç malzemeli modern bir at çiftliği yapısı, İstanbul 41
Şekil 2.30 Modern yöntemler kullanılarak kerpiç malzeme ile inşa edilen bir konut yapısı, İstanbul 42
Şekil 2.31 Elazığ'da çimento katkılı kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilen, kültürel işlevli modern bir kerpiç yapının dış cepheleri (a) ve iç mekânı (b)..... 42
Şekil 3.1 Malatya'nın Türkiye içindeki konumu 44
Şekil 3.2 Malatya Aslantepe Höyüğü 47
Şekil 3.3 Türkiye'nin ilkçağdaki bölgeleri ve bunların içinde Malatya'yı da kapsayan Kapadokya'nın yeri 47
Şekil 3.4 Malatya kronolojik zaman çizgisi 48
Şekil 3.5 Yıllara göre Malatya nüfusu, 2007-2020 yılları arası 49
Şekil 3.6 Malatya ili arazi dağılımı ile ilgili veriler 50
Şekil 3.7 Malatya'da yetiştirilen tarla ürünleri 51
Şekil 3.8 Malatya'da yetiştirilen sebzeler 51
Şekil 3.9 Malatya'da yetiştirilen meyveler 52
Şekil 3.10 Malatya'da yetiştirilen hayvanların yüzdelik dağılımı 52
Şekil 3.11 Malatya kent merkezinde yer alan kerpiç yapıların görüldüğü bir fotoğraf, 1936 54
Şekil 3.12 Kerpiç bir yapı olan ve günümüze ulaşamayan Malatya Ortaokulu, 1930 ..... .54
Şekil 3.13 Malatya kent merkezinde yer alan ve günümüze ulaşamayan kerpiç Ticaret Lisesi yapısı 54

Şekil 3.14 Malatya kent merkezinde yer alan ve günümüze ulaşamayan kerpiç Şirket Han'dan görüntüler 54
Şekil 3.15 Kentin en yoğun alışveriş akslarından biri olan Akpınar'da günümüze ulaşamayan ticaret işlevli kerpiç yapılar, 1940'lar..... 55
Şekil 3.16 Muammer Kadın Evi'nin genel görünümü (a) ve mimari çizimleri (b) ... 55
Şekil 3.17 Beşkonaklar'ın restorasyon öncesi (a) ve sonrası (b) durumu..... 56
Şekil 3.18 Beşkonaklar'ın yerleşim planı (a), caddenin batı girişinde yer alan 11 nolu konağın kat planları (b) ve görünüşü (c) 56
Şekil 3.19 Malatya/Battalgazi ilçesine bağlı Erenli (Bahri) mahallesinde yer alan kerpiç cami yapısının dış (a) ve iç (b) mekânı 57
Şekil 3.20 Malatya/Yeşilyurt ilçesine bağlı Öncü mahallesinde yer alan taş malzemeli konut yapıları 58
Şekil 3.21 Yeşilyurt ilçesine bağlı Kadiruşağı (a) ve Atalar (b) kırsal yerleşimlerinde bulunan taş malzemeli ve toprak harçlı yapı örnekleri 63
Şekil 3.22 İnceleme alanı olarak seçilen kırsal alanların konumları..... 64
Şekil 3.23 Battalgazi ilçesinde bulunan Bahri kırsal yerleşiminde kerpiç yapı üzerine inşa edilen betonarme ek 64
Şekil 3.24 Yeşilyurt ilçesinde bulunan ve terk edilen Görgü kırsal yerleşiminde harap durumda bir kerpiç yapı 65
Şekil 3.25 Battalgazi ilçesinde bulunan Hasırcılar kırsal yerleşiminde yer alan betonarme yapılar 65
Şekil 3.26 Yeşilyurt ilçesinde incelenen kırsal alanların konumları..... 66
Şekil 3.27 Çayırköy'ün güneydoğusundan bir görünüm 67
Şekil 3.28 Çayırköy kırsal yerleşimi sınırları ve yakın çevresi 68
Şekil 3.29 Çayırköy'de konut yapısının yanında kurumaya bırakılan tütün – 203 ada 4 parsel 70
Şekil 3.30 Çayırköy'de yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları 70
Şekil 3.31 Çayırköy'de yapılaşmanın yoğun olduğu alanın hava fotoğrafında genel görünümü 71
Şekil 3.32 Çayırköy'ü içine alan 1970 tarihli fotogrametrik harita 72
Şekil 3.33 Çayırköy kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri 78

Şekil 3.34 Çayırköy''ün güney girişinde bulunan ana yollar ve haritadaki konumları 79
Şekil 3.35 Çayırköy''ün güneybatısında; yerleşimin içinde bulunan ana yol ve haritadaki konumu 79
Şekil 3.36 Çayırköy'ün kuzeyinde konumlanan bir meydancık/toplanma alanı ve haritadaki konumu 80
Şekil 3.37 Çayırköy'ün güneyinde konumlanan bir meydancık/toplanma alanı ve haritadaki konumu 80
Şekil 3.38 Çayırköy kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri 81
Şekil 3.39 Çayırköy'e ilçeden ulaşan ana yol üzerinden yerleşimin görünümü 82
Şekil 3.40 Çayırköy yerleşim alanının kuzeybatısında bulunan; ilçeden ulaşan ara yol 82
Şekil 3.41 Çayırköy kırsal yerleşimi ulaşım durumu 83
Şekil 3.42 Çayırköy kırsal yerleşimi yol malzemesi 84
Şekil 3.43 Çayırköy'de asfalt+toprak yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu 85
Şekil 3.44 Çayırköy'de kilit parke taşı yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu 85
Şekil 3.45 Çayırköy kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu 86
Şekil 3.46 Çayırköy kırsal yerleşimi geleneksel ve yeni yapılar 87
Şekil 3.47 Çayırköy'de yeni yapı örneği – 209 ada 6 parsel 87
Şekil 3.48 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi 88
Şekil 3.49 Çayırköy'de bir konut yapısı - 232 ada 3 parsel 89
Şekil 3.50 Çayırköy'de bir konut yapısı - 232 ada 4 parsel 89
Şekil 3.51 Çayırköy'de bir ahır yapısı - 236 ada 1 parsel 89
Şekil 3.52 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi 90
Şekil 3.53 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı 1. kat işlevi 91
Şekil 3.54 Çayırköy'de 1. katı özgün olmayan ve depo olarak kullanılan bir yapı - 220 ada 1 parsel 92
Şekil 3.55 Çayırköy'de 1. katı özgün olmayan ve depo olarak kullanılan bir yapı - 203 ada 4 parsel 92
Şekil 3.56 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı kat adedi 93
Şekil 3.57 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sitemi 94
Şekil 3.58 Çayırköy'de kerpiç bir konut yapısı örneği – 237 ada 2 parsel 95

Şekil 3.59 Çayırköy'de kerpiç bir depo yapısı örneği – 197 ada 1 parsel ..... .95
Şekil 3.60 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi 96
Şekil 3.61 Çayırköy'de düz çatılı bir konut yapısı – 198 ada 4 parsel..... 97
Şekil 3.62 Çayırköy'de düz çatılı bir ahır yapısı – 200 ada 1 parsel 97
Şekil 3.63 Çayırköy'de düz çatılı bir depo yapısı – 197 ada 1 parsel..... 97
Şekil 3.64 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi..... 98
Şekil 3.65 Çayırköy'de toprak ve Marsilya tipi kiremit malzemeli üst örtü örnekleri – 229 ada 3, 4, 5 parseller..... 99
Şekil 3.66 Çayırköy'de toprak malzemeli üst örtü örneği – 203 ada 2 parsel 99
Şekil 3.67 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu 100
Şekil 3.68 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu..... 101
Şekil 3.69 Çayırköy'de özgün bir konut yapısı - 231 ada 2 parsel 102
Şekil 3.70 Çayırköy'de özgünlüğünü kısmen yitirmiş bir konut yapısı - 203 ada 3 parsel 102
Şekil 3.71 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu 103
Şekil 3.72 Çayırköy'de esaslı onarım gerektiren bir konut yapısı - 144 ada 2 parsel 104
Şekil 3.73 Çayırköy'de bir ana ve bir kuzu bloktan oluşan iç ve dış duvar örgülerinin ön (a) ve yan (b) görünüşlerinin şematik gösterimi 105
Şekil 3.74 Çayırköy'de bir konut yapısının kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü - 202 ada 4 parsel..... 105
Şekil 3.75 Çayırköy'de bir ahır yapısının kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü ve ahşap lento kullanımı - 236 ada 1 ve 2 parseller 107
Şekil 3.76 Çayırköy'de işlenmeden kullanılan ahşap kirişler - 200 ada 3 parsel ... 107
Şekil 3.77 Çayırköy'de sonradan düzenlenen; işlenerek kullanılan ahşap kirişler - 200 ada 3 parsel..... 107
Şekil 3.78 Çayırköy'de 199 ada 1 ve 4 parsellerde bulunan; içinde bulundukları parselin bir kısmını kaplayan ve kısmen parsel dışına çıkan yapı örneklerinin şematik gösterimi..... 109
Şekil 3.79 Çayırköy'de üzerinde iki ayrı yapı bulunan 197 ada 1 parselin şematik gösterimi..... 110

Şekil 3.80 Çayırköy'de iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim içindeki yerleri 115
Şekil 3.81 Çayırköy'de tek katlı ve eyvanlı bir konutun eyvan mekânının görünüşü - 197 ada 1 parsel 117
Şekil 3.82 Çayırköy'de sofalı ve çatı katlı olan iki katlı bir konutun sofa (a) ve oda (b) mekânları - 229 ada 5 parsel 117
Şekil 3.83 Çayırköy'de sofalı ve çatı katlı olan bir konutun, bir kısmı mutfak olarak sonradan bölünmüş olan sofa mekânı - 202 ada 1 parsel 117
Şekil 3.84 Çayırköy'de iki katlı bir konutun zemin (a) ve 1. (b) katlarındaki sofa mekânları - 243 ada 2 parsel 118
Şekil 3.85 Çayırköy'de tek katlı yapıların ön cephe örnekleri 119
Şekil 3.86 Çayırköy'de kısmi bodrum katına ayrı bir girişle ulaşılan yapı - 200 ada 3 parsel 119
Şekil 3.87 Çayırköy'de sonradan eklenen çatı katına ayrı bir girişle ulaşılan yapı - 235 ada 1 parsel 120
Şekil 3.88 Çayırköy'de yarı açık sofa bulunan iki katlı yapı - 243 ada 2 parsel 120
Şekil 3.89 Çayırköy'de yarı açık sofanın sonradan kapatıldığı iki katlı yapı - 144 ada 2 parsel (a) ve 204 ada 2 parsel (b) 121
Şekil 3.90 Çayırköy'de dış sofalı yapı - 244 ada 1 parsel 121
Şekil 3.91 Çayırköy'de ön cephelerde bulunan ahşap doğrama örnekleri 122
Şekil 3.92 Çayırköy'de konutların girişinde ahşap kapı doğraması örnekleri 123
Şekil 3.93 Çayırköy'de kantamar örnekleri - 299 ada 3 parsel (a) ve 203 ada 4 parsel (b) 124
Şekil 3.94 Çayırköy'de kantamar örneklerinin şematik gösterimi 124
Şekil 3.95 Çayırköy'de cem evi - 144 ada 1 parsel 125
Şekil 3.96 Çayırköy'de bir islim damı - 232 ada 6 parsel 126
Şekil 3.97 Çayırköy'de bir ahır yapısının giriş cephesi - 219 ada 3 parsel 126
Şekil 3.98 Çayırköy'de depo olarak kullanılan bir ahır yapısı - 237 ada 1 parsel 127
Şekil 3.99 Çayırköy'de bir helâ yapısı - 232 ada 1 parsel 127
Şekil 3.100 Kuşdoğan'ın kuzeybatısından bir görünüm 128
Şekil 3.101 Kuşdoğan kırsal yerleşimi sınırları ve yakın çevresi 128
Şekil 3.102 Kuşdoğan'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları 131

Şekil 3.103 Kuşdoğan'da yapılaşmanın yoğun olduğu alanın hava fotoğrafı 131
Şekil 3.104 Kuşdoğan'ı içine alan 1970 tarihli fotogrametrik harita..... 132
Şekil 3.105 Kuşdoğan kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri..... 138
Şekil 3.106 Kuşdoğan'ın kuzeyinde bulunan ana yollar ve haritadaki konumları .. 138
Şekil 3.107 Kuşdoğan'ın kuzeydoğusunda bulunan ana yol ve haritadaki konumu 139
Şekil 3.108 Kuşdoğan'ın kuzeybatısında konumlanan bir meydancık/toplanma alanı ve haritadaki konumu..... 139
Şekil 3.109 Kuşdoğan'ın batısında konumlanan bir meydancık/toplanma alanı ve haritadaki konumu 139
Şekil 3.110 Kuşdoğan kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri 140
Şekil 3.111 Kuşdoğan'a ilçeden ulaşan ana yol ve haritadaki konumu..... 141
Şekil 3.112 Kuşdoğan'da yerleşimin içinde bulunan ara yollar ve haritadaki konumları..... 141
Şekil 3.113 Kuşdoğan kırsal yerleşimi ulaşım durumu 142
Şekil 3.114 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yol malzemesi 143
Şekil 3.115 Kuşdoğan'da asfalt+toprak yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu 144
Şekil 3.116 Kuşdoğan'da kilit parke taşı yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu 144
Şekil 3.117 Kuşdoğan kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu 145
Şekil 3.118 Kuşdoğan kırsal yerleşimi geleneksel ve yeni yapılar..... 146
Şekil 3.119 Kuşdoğan'da yeni bir konut yapısı - 200 ada 2 parsel..... 146
Şekil 3.120 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi 147
Şekil 3.121 Kuşdoğan'da bir konut yapısı - 192 ada 6 parsel..... 148
Şekil 3.122 Kuşdoğan'da bir konut yapısı - 204 ada 3 parsel..... 148
Şekil 3.123 Kuşdoğan'da depo olarak işlevlendirilen bir yapı - 184 ada 1 parsel... 148
Şekil 3.124 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi..... 149
Şekil 3.125 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı 1. kat işlevi 150
Şekil 3.126 Kuşdoğan'da 1. katı özgün olmayan ve depo olarak kullanılan bir konut yapısı - 259 ada 1 parsel..... 150
Şekil 3.127 Kuşdoğan'da 1. katı konut olarak kullanılan bir yapı - 196 ada 3 parsel 151

Şekil 3.128 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı kat adedi 151
Şekil 3.129 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sistemi 152
Şekil 3.130 Kuşdoğan'da kerpiç malzemeli bir konut yapısı - 192 ada 1 parsel 152
Şekil 3.131 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi 153
Şekil 3.132 Kuşdoğan'da düz çatılı bir konut yapısı - 194 ada 1 parsel 153
Şekil 3.133 Kuşdoğan'da düz çatılı bir ahır yapısı - 191 ada 4 parsel 154
Şekil 3.134 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi 154
Şekil 3.135 Kuşdoğan'da toprak malzemeli üst örtü örneği - 192 ada 1 parsel..... 155
Şekil 3.136 Kuşdoğan'da Marsilya tipi kiremit malzemeli üst örtü örneği - 195 ada 1 parsel 155
Şekil 3.137 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu 156
Şekil 3.138 Kuşdoğan'da kullanılmayan bir konut yapısı - 188 ada 1 parsel..... 156
Şekil 3.139 Kuşdoğan'da yılın belli dönemlerinde kullanılan bir tarım amaçlı yapı - 247 ada 2 parsel..... 157
Şekil 3.140 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu 157
Şekil 3.141 Kuşdoğan'da özgün konut yapısı - 194 ada 1 parsel 158
Şekil 3.142 Kuşdoğan'da özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş olan bir konut yapısı - 248 ada 4 parsel..... 158
Şekil 3.143 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu 159
Şekil 3.144 Kuşdoğan'da esaslı onarım gerektiren yapı -193 ada 1 parsel 159
Şekil 3.145 Kuşdoğan'da onarım gerektirmeyen bir yapı örneği - 244 ada 3 parsel160
Şekil 3.146 Kuşdoğan'da basit onarım gerektiren bir yapı örneği - 247 ada 5 parsel 160
Şekil 3.147 Kuşdoğan'da iki sıra ana ve kuzu bloktan oluşan dış duvar örgüsünün ön görünüşünün şematik gösterimi 162
Şekil 3.148 Kuşdoğan'da bir konut yapısının kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü - 196 ada 3 parsel 162
Şekil 3.149 Kuşdoğan'da taş malzemeli subasman ve kerpiç duvar örgüsü görünüşünün şematik gösterimi..... 164
Şekil 3.150 Kuşdoğan'da bir ahır yapısının subasmanı - 191 ada 4 parsel..... 164
Şekil 3.151 Kuşdoğan'da özgün olmayan ahşap hatıl kullanımı - 257 ada 1 parsel 165
Şekil 3.152 Kuşdoğan'da ahşap lento kullanımı örneği - 196 ada 3 parsel 165

Şekil 3.153 Kuşdoğan'da konutun sofa mekânında bulunan; işlenmeden kullanılan ahşap kirişler - 248 ada 4 parsel 165
Şekil 3.154 Kuşdoğan'da 187 ada 1 parselde bulunan 2 konut yapısının şematik gösterimi 167
Şekil 3.155 Kuşdoğan'da 196 ada 3 parselde bulunan 2 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel boyutu 1097 m^2, yapı boyutu 158 m^2)..... 168
Şekil 3.156 Kuşdoğan'da 198 ada 1 parselde bulunan 2 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel boyutu 534 m^2, yapı boyutu 264 m^2)..... 168
Şekil 3.157 Kuşdoğan'da iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim içindeki yerleri 172
Şekil 3.158 Kuşdoğan'da tek katlı bir konutun sofa (a) ve oda (b) mekânları - 201 ada 1 parsel 174
Şekil 3.159 Kuşdoğan'da iki katlı bir konutun oda mekânında bulunan ocak - 182 ada 4 parsel 174
Şekil 3.160 Kuşdoğan'da tek katlı yapıların ön cephe örnekleri 175
Şekil 3.161 Kuşdoğan'da yapıya sonradan eklenen çatı katına girişin bulunduğu cephe – 192 ada 8 parsel 176
Şekil 3.162 Kuşdoğan'da iki katlı ve 1. katı konut olarak kullanılan yapıların ön cephe örnekleri 176
Şekil 3.163 Kuşdoğan'da ön cephelerde bulunan ahşap pencere doğraması örnekleri - (a) 194 ada 1 parsel ve (b) 188 ada 1 parsel 177
Şekil 3.164 Kuşdoğan'da ön cephelerde bulunan ahşap kapı doğraması örnekleri - (a) 257 ada 1 parsel ve (b) 194 ada 1 parsel 178
Şekil 3.165 Kuşdoğan'da kantamar örnekleri - 299 ada 3 parsel (a) ve 203 ada 4 parsel (b) 178
Şekil 3.166 Kuşdoğan'da kantamar örneklerinin şematik gösterimi 179
Şekil 3.167 Kuşdoğan'da bulunan cem evi - 202 ada 1 parsel 179
Şekil 3.168 Kuşdoğan'da bulunan okul - 260 ada 7 parsel 180
Şekil 3.169 Kuşdoğan'da bulunan bir ahır yapısının dış cephesi (a) ve iç mekânı (b) - 244 ada 3 parsel 180
Şekil 3.170 Kuşdoğan'da bulunan tarım amaçlı bir yapı - 247 ada 2 parsel 181
Şekil 3.171 Seyituşağı'nın güneyinden bir görünüm 182

Şekil 3.172 Seyituşağı kırsal yerleşimi sınırları ve yakın çevresi..... 182
Şekil 3.173 Seyituşağı'nda yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları 184
Şekil 3.174 Seyituşağı'nda yapılaşmanın yoğun olduğu alan..... 184
Şekil 3.175 Seyituşağı'na ait olan ve 1980'lerde hazırlandığı bilinen kadastral harita 185
Şekil 3.176 Seyituşağı kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri 190
Şekil 3.177 Seyituşağı'nda bulunan ana yol ve haritadaki konumu 190
Şekil 3.178 Seyituşağı'nda bulunan toplanma alanı ve haritadaki konumu 191
Şekil 3.179 Seyituşağı kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri..... 191
Şekil 3.180 Seyituşağı'na ilçeden ulaşan ana yol 192
Şekil 3.181 Seyituşağı'nda bulunan bir ara yol ve haritadaki konumu 192
Şekil 3.182 Seyituşağı kırsal yerleşimi ulaşım durumu..... 193
Şekil 3.183 Seyituşağı kırsal yerleşimi yol malzemesi..... 193
Şekil 3.184 Seyituşağı'nın kuzeybatısında toprak yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu 194
Şekil 3.185 Seyituşağı'nın batısında toprak yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu 194
Şekil 3.186 Seyituşağı kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu..... 195
Şekil 3.187 Seyituşağı kırsal yerleşim dokusunda geleneksel ve yeni yapılar 195
Şekil 3.188 Seyituşağı'nda beton+tuğla malzemeli cem evi yapısı - 123 ada 3 parsel 196
Şekil 3.189 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi..... 196
Şekil 3.190 Seyituşağı'nda bir konut yapısı - 101 ada 21 parsel 197
Şekil 3.191 Seyituşağı'nda bir konut yapısı - 117 ada 3 parsel 197
Şekil 3.192 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi 198
Şekil 3.193 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı 1. kat işlevi..... 198
Şekil 3.194 Seyituşağı'nda 1. katı konut olarak kullanılan bir yapı - 108 ada 26 parsel 199
Şekil 3.195 Seyituşağı'nda çatı arası/depo olarak kullanılan 1. kat örneği - 108 ada 1 parsel 199
Şekil 3.196 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı 2. kat işlevi..... 200

Şekil 3.197 Seyituşağı'nda zemin ve 1. katları konut; 2. katı çatı arası/depo olan bir yapı - 120 ada 9 parsel 200
Şekil 3.198 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı kat adedi 201
Şekil 3.199 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sistemi 201
Şekil 3.200 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi 202
Şekil 3.201 Seyituşağı'nda kırma çatılı bir konut yapısı - 116 ada 8 ve 9 parseller 202
Şekil 3.202 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi 203
Şekil 3.203 Seyituşağı'nda toprak malzemeli bir üst örtüsü olan bir depo yapısı - 108 ada 56 parsel 203
Şekil 3. 204 Seyituşağı'nda toprak malzemeli bir üst örtüsü olan bir konut yapısı - 108 ada 55 parsel 204
Şekil 3. 205 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu 204
Şekil 3.206 Seyituşağı'nda kullanılmayan bir yapı - 120 ada 3 parsel 205
Şekil 3.207 Seyituşağı'nda kullanılmayan bir yapı - 120 ada 15 parsel 205
Şekil 3.208 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu 206
Şekil 3.209 Seyituşağı'nda 'ağa evi' olarak bilinen özgün yapı - 108 ada 3 ve 4 parseller 206
Şekil 3.210 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu 207
Şekil 3.211 Seyituşağı'nda basit onarım gerektiren yapı - 139 ada 7 parsel 207
Şekil 3.212 Seyituşağı'nda esaslı onarım gerektiren yapı - 108 ada 48 parsel 208
Şekil 3.213 Seyituşağı'nda bir konut yapısının, orta boyutlu taşların yer aldığı kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü - 117 ada 3 parsel 209
Şekil 3.214 Seyituşağı'nda bir konut yapısının, küçük boyutlu taşların yer aldığı kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü - 108 ada 1 parsel 209
Şekil 3.215 Seyituşağı'nda taş malzemeli kısmi bodrum kat duvarı ve kerpiç duvar örgüsü görünüşünün şematik gösterimi 210
Şekil 3.216 Seyituşağı'nda taş malzemeli bir istinat duvarı ve duvarın yanında, yapıya ulaşmayı sağlayan boş alan - 108 ada 3 ve 4 parseller 211
Şekil 3.217 Seyituşağı'nda taş malzemeli bir istinat duvarı - 120 ada 5 ve 6 parseller 212
Şekil 3.218 Seyituşağı'nda bir konutun sofa mekânında bulunan; işlenmeden kullanılan ahşap kirişler - 117 ada 3 parsel 212

Şekil 3.219 Seyituşağı'nda bir konutun oda mekânında bulunan; işlenerek kullanılan ahşap kirişler - 101 ada 21 parsel 213
Şekil 3.220 Seyituşağı'nda bir konutun oda mekânında bulunan; ahşap dikmeler - 117 ada 3 parsel 213
Şekil 3.221 Seyituşağı'nda iki ayrı parsel üstünde konumlanan konut yapısının şematik gösterimi - 101 ada 44 ve 45 parseller 214
Şekil 3.222 Seyituşağı'nda 108 ada 1 parselin bir kısmı üzerinde konumlanan konut yapısının şematik gösterimi 214
Şekil 3.223 Seyituşağı'nda 118 ve 120 adalar arasındaki parsel düzenlemesi olmayan alanda konumlanan konut yapısının şematik gösterimi 215
Şekil 3.224 Seyituşağı'nda iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim içindeki yerleri 219
Şekil 3.225 Seyituşağı'nda bir konut yapısının sofa (a) ve oda (b) mekânları - 101 ada 21 parsel 221
Şekil 3.226 Seyituşağı'nda bir konut yapısının sofa (a) ve mutfağa dönüştürülen oda (b) mekânları - 101 ada 43 parsel 221
Şekil 3.227 Seyituşağı'nda konut yapılarının odalarında bulunan ve dolap olarak kullanılan boşluklar - 117 ada 3 parsel (a) ve 116 ada 8 ve 9 parseller (b) 221
Şekil 3.228 Seyituşağı'nda tek katlı yapıların ön cephe örnekleri 224
Şekil 3.229 Seyituşağı'nda kısmen kapatılan yarı açık sofanın bulunduğu bir yapı - 108 ada 26 parsel 224
Şekil 3.230 Seyituşağı'nda kısmi bodrum, zemin ve depo olarak kullanılan 1. kattan oluşan bir yapının doğu cephesi - 139 ada 3 parsel 225
Şekil 3.231 Seyituşağı'nda ön cephelerde bulunan ahşap doğrama örnekleri 226
Şekil 3.232 Seyituşağı'nda zemin katlarda bulunan ahşap kapı örnekleri - 139 ada 7 parsel (a), 120 ada 9 parsel (b) ve 108 ada 48 parsel (c) 227
Şekil 3.233 Seyituşağı'nda kantamarlı pencerelerin bulunduğu yapı cephesi - 101 ada 34 ve 35 parseller 227
Şekil 3.234 Seyituşağı'nda kantamar örneği (a) ve şematik gösterimi (b) - 101 ada 34 ve 35 parseller 228

Şekil 3.235 Seyituşağı'nda dış sofalı yapılar - 108 ada 3 ve 4 parseller (a) ve 108 ada 2 ve 63 parseller (b) 228
Şekil 3.236 Seyituşağı'nda dış sofalı yapılarda görülen ahşap korkulukların şematik gösterimi 229
Şekil 3.237 Seyituşağı'nda kerpiç malzemeli bir depo - 118 ve 120 adalar arasındaki parsel düzenlemesi olmayan alan 230
Şekil 3.238 Seyituşağı'nda bir odunluk yapısı - 110 ve 138 adalar arasındaki parsel düzenlemesi olmayan alan 230
Şekil 3.239 Seyituşağı'nda giriş cephesinin bir kısmı taş ve kerpiç malzeme ile yeniden düzenlenen bir ahır yapısı 230
Şekil 3.240 Seyituşağı'nda tek mekânlı tarım amaçlı yapı - 121 ada 3 parsel..... 231
Şekil 3.241 Yazıhan ilçesinde çalışılan kırsal alanın konumu..... 232
Şekil 3.242 Karaca'nın batısından bir görünüm 232
Şekil 3.243 Karaca kırsal alanı sınırları ve yakın çevresi 233
Şekil 3.244 Karaca'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları..... 235
Şekil 3.245 Karaca'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan 235
Şekil 3.246 Karaca'yı içine alan 1982 tarihli fotogrametrik harita..... 236
Şekil 3.247 Karaca kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri..... 241
Şekil 3.248 Karaca'nın batısında bulunan ana yol ve haritadaki konumu 242
Şekil 3.249 Karaca'nın merkezine yakın bir noktada bulunan ara yollar ve haritadaki konumları 242
Şekil 3.250 Karaca'nın batısında; kültür merkezinin yanında bulunan toplanma alanı ve haritadaki konumu 243
Şekil 3.251 Karaca'nın güneyinde bulunan toplanma alanı ve haritadaki konumu. 243
Şekil 3.252 Karaca kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri 244
Şekil 3.253 Karaca'ya ilçeden ulaşan ana yoldan bir görünüm 244
Şekil 3.254 Karaca kırsal yerleşiminde ulaşım durumu 245
Şekil 3.255 Karaca kırsal yerleşiminde yol malzemesi 246
Şekil 3.256 Karaca'da toprak malzemeli yol örneği ve haritadaki konumu 247
Şekil 3.257 Karaca kırsal yerleşim dokusunda parsel durumu 248
Şekil 3.258 Karaca kırsal yerleşiminde geleneksel ve yeni yapılar 249
Şekil 3.259 Karaca'da yeni kültür merkezi yapısı - 928 parsel 249

Şekil 3.260 Karaca kırsal yerleşiminde yapı zemin kat işlevi 250
Şekil 3.261 Karaca'da bir konut yapısı - 932 parsel 251
Şekil 3.262 Karaca'da bir konut yapısı - 34 parsel 251
Şekil 3.263 Karaca'da bir ahır yapısı - 955 parsel 251
Şekil 3.264 Karaca kırsal yerleşiminde yapı bodrum kat işlevi 252
Şekil 3.265 Karaca kırsal yerleşiminde yapı 1. kat işlevi 253
Şekil 3.266 Karaca kırsal yerleşiminde yapı kat adedi 254
Şekil 3.267 Karaca'da iki katlı bir konut yapısı - 175 parsel 255
Şekil 3.268 Karaca'da iki katlı bir konut yapısı - 57 parsel 255
Şekil 3.269 Karaca kırsal yerleşiminde yapı malzemesi ve yapım sistemi 256
Şekil 3.270 Karaca kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi 257
Şekil 3.271 Karaca kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi 258
Şekil 3.272 Karaca'da düz çatılı ve üst örtü malzemesi toprak olan bir konut - 27 parsel 259
Şekil 3.273 Karaca'da kırma çatılı ve üst örtü malzemesi Marsilya tipi kiremit olan bir konut - 122 parsel 259
Şekil 3.274 Karaca kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu 260
Şekil 3.275 Karaca'da kullanılmayan bir konut yapısı - 79 parsel 261
Şekil 3.276 Karaca kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu 261
Şekil 3.277 Karaca'da özgün konut yapısı - 110 parsel 262
Şekil 3.278 Karaca'da özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş bir konut yapısı - 150 ve 151 parseller 262
Şekil 3.279 Karaca kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu 263
Şekil 3.280 Karaca'da esaslı onarım gerektiren bir konut yapısı - 188 parsel 264
Şekil 3.281 Karaca'da onarım gerektirmeyen bir konut yapısı - 244 parsel 264
Şekil 3.282 Karaca'da terk edilmiş bir yapının duvarlarından alındığı belirtilen kerpiç bloklar 265
Şekil 3.283 Karaca'da bir konut yapısının kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü - 188 parsel 265
Şekil 3.284 Karaca'da derzlerin aynı hizaya geldiği bir dış duvar örgüsü örneği (ahır yapısı) - 829 parsel 266
Şekil 3.285 Boyaca'da kerpiç üretmek için toprak alınan alandan bir görünüm 266

Şekil 3.286 Karaca'da subasmanı toprağın altında kalan bir yapının zeminle ilişkisi - 110 parsel 267
Şekil 3.287 Karaca'da ahşap lento örnekleri – 67 parsel 268
Şekil 3.288 Karaca'da ahşap dikme ve kiriş birleşimi – 933 parsel 268
Şekil 3. 289 Karaca'da ahşap dikme ve kirişler – 934 parsel 269
Şekil 3.290 Karaca'da cephede bulunan çıkmanın altında ahşap malzeme kullanımı örneği - 211 parsel 269
Şekil 3.291 Karaca'da 890 parselde bulunan 1 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel boyutu 5083 m^2, yapı boyutu 81 m^2)……..... 271
Şekil 3.292 Karaca'da 130 parselde bulunan 1 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel boyutu 165 m^2, yapı boyutu 169 m^2)..... 271
Şekil 3.293 Karaca'da bitişik nizam ve 2 katlı konut yapılarının şematik gösterimi 272
Şekil 3.294 Karaca'da iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim içindeki yerleri 276
Şekil 3.295 Karaca'da iki katlı bir konutun sofa (a) ve oda (b) birimleri - 56 parsel 278
Şekil 3.296 Karaca'da iki katlı bir konutun sofa (a) ve oda (b) birimleri - 159 parsel 278
Şekil 3.297 Karaca'da iki katlı bir yapıda, cephedeki çıkmanın bulunduğu başoda - 155 parsel 279
Şekil 3.298 Karaca'da yaşmaklı ocak örnekleri - 155 parsel (a) ve 176 parsel (b) . 279
Şekil 3.299 Karaca'da odada bulunan ahşap dikmelerin arasının örtüyle kapatılması ve oluşan mekânın mutfak olarak kullanılması örneği - 173 parsel ... 279
Şekil 3.300 Karaca'da tek katlı yapıların ön cephe örnekleri 282
Şekil 3.301 Karaca'da iki katlı yapıların ön cephe örnekleri 283
Şekil 3.302 Karaca'da konutların ön cephelerinde bulunan ahşap pencere doğraması örnekleri 285
Şekil 3.303 Karaca'da konutların ön cephelerinde çıkmalarda ön ve yan pencere doğraması örnekleri - 957 parsel (a) ve 175 parsel (b) 285

Şekil 3.304 Karaca'da konutların ön cephelerinde bulunan giriş kapı doğraması örnekleri 286
Şekil 3.305 Karaca'da kantamar örnekleri 287
Şekil 3.306 Karaca'da bulunan kantamar formunun şematik gösterimi 288
Şekil 3.307 Karaca'da terk edilen cem evi binası - 938 parsel 289
Şekil 3.308 Karaca'da kullanılmayan okul yapısı - 173 parsel 289
Şekil 3.309 Karaca'da helâ yapısı - 173 parsel 290
Şekil 3.310 Karaca'da kullanılmayan sağlık ocağı yapısı ve bahçe girişi - 952 parsel 290
Şekil 3.31 Karaca'da kullanılmayan sağlık ocağı yapısının ön cephesi - 952 parsel 291
Şekil 3.312 Karaca'da kullanılmayan kültür merkezi yapısının ön cephesi - 931 parsel 291
Şekil 3.313 Karaca'da köy odası yapısının ön cephesi - 931 parsel 292
Şekil 3.314 Karaca'da köy odasının iç mekânından bir görünüm - sağ yanda bulunan oda 292
Şekil 3.315 Karaca'da kullanılmayan selektör binası - 831 parsel 293
Şekil 3.316 Karaca'da bir odunluk yapısı örneği - 936 parsel 294
Şekil 3.317 Karaca'da odunluk yapısının iç mekânı - 936 parsel 294
Şekil 3.318 Karaca'da kullanılmayan bir ahır yapısı örneği - 955 parsel 295
Şekil 3.319 Karaca'da bir helâ yapısı örneği - 205 parsel 295
Şekil 3.320 Darende ilçesinde incelenen kırsal alanların konumu 296
Şekil 3.321 Beybağı'nın kuzeyinden bir görünüm 297
Şekil 3.322 Beybağı kırsal alanı sınırları ve yakın çevresi 298
Şekil 3.323 Beybağı'nda yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları 299
Şekil 3.324 Beybağı'nda yapılaşmanın yoğun olduğu alan 299
Şekil 3.325 Beybağı kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri 304
Şekil 3.326 Beybağı'nın kuzeyinden merkezine uzanan ana yol ve haritadaki konumu 305
Şekil 3.327 Beybağı'nda bulunan bir ara yol ve haritadaki konumu 306
Şekil 3.328 Beybağı'nda bulunan toplanma alanı/meydancık ve haritadaki konumu 307

Şekil 3.329 Beybağı kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri 308
Şekil 3.330 Beybağı'na ilçeden ulaşan ana yol ve haritadaki konumu 308
Şekil 3.331 Beybağı kırsal yerleşimi ulaşım durumu 309
Şekil 3.332 Beybağı kırsal yerleşimi yol malzemesi. 309
Şekil 3.333 Beybağı'nda toprak malzemeli yol örneği ve haritadaki konumu 310
Şekil 3.334 Beybağı kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu 311
Şekil 3.335 Beybağı kırsal yerleşim dokusunda geleneksel ve yeni yapılar 311
Şekil 3.336 Beybağı'nda betonarme okul yapısı 312
Şekil 3.337 Beybağı kırsal yerleşim dokusunda yapı grupları 312
Şekil 3.338 Beybağı'nda bir yapı grubunda bulunan üç geleneksel yapının avlu girişinden görünümü - 1199 ada 8, 26 ve 27 parseller 313
Şekil 3.339 Beybağı kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi 313
Şekil 3.340 Beybağı'nda bir konut yapısı 314
Şekil 3.341 Beybağı'nda bitişik nizam iki konut yapısı 314
Şekil 3.342 Beybağı kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi 315
Şekil 3.343 Beybağı kırsal yerleşimi yapı 1. kat işlevi 315
Şekil 3.344 Beybağı kırsal yerleşimi yapı 2. kat işlevi 316
Şekil 3.345 Beybağı kırsal yerleşimi yapı kat adedi 316
Şekil 3.346 Beybağı'nda tek katlı bir konut yapısı örneği - 1199 ada 5 parsel 317
Şekil 3.347 Beybağı'nda üç katlı bir konut yapısı örneği - 1200 ada 50 parsel 317
Şekil 3.348 Beybağı kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sistemi 318
Şekil 3.349 Beybağı kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi 318
Şekil 3.350 Beybağı kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi 319
Şekil 3.351 Beybağı'nda metal sac malzemeli bir sundurma çatı örneği - 1214 ada 4 parsel 320
Şekil 3.352 Beybağı'nda metal sac malzemeli bir kırma çatı örneği - 1200 ada 3 parsel 320
Şekil 3.353 Beybağı kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu 321
Şekil 3.354 Beybağı'nda kullanılmayan bir yapı - 1199 ada 27 parsel 321
Şekil 3.355 Beybağı'nda sürekli kullanılan bir yapı - 1199 ada 26 parsel 322
Şekil 3.356 Beybağı kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu 322

Şekil 3.357 Beybağı'nda özgünlüğünü büyük oranda yitiren bir yapı - 1242 ada 5 parsel 323
Şekil 3.358 Beybağı'nda özgünlüğünü büyük oranda yitiren bir yapı - 1196 ada 3 parsel 323
Şekil 3.359 Beybağı kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu 324
Şekil 3.360 Beybağı'nda esaslı onarım gerektiren bir yapı - 1196 ada 34 parsel 324
Şekil 3.361 Beybağı'nda duvar örgüsünde karışık bir şekilde kullanılan ana ve kuzu kerpiç bloklar - 1200 ada 55 parsel 325
Şekil 3.362 Beybağı'nda yoğun olarak aşınmış olan kerpiç malzemeli bir avlu duvarı - 1199 ada 18 parsel 326
Şekil 3.363 Beybağı'nda subasman yüksekliği yaklaşık 122 cm olan bir yapının sokak üzerindeki cephesi - 1191 ada 1 parsel 327
Şekil 3.364 Beybağı'nda taş malzemeli avlu duvarı 327
Şekil 3.365 Beybağı'nda taş malzemeli istinat duvarı ve haritadaki konumu 328
Şekil 3.366 Beybağı'nda taş malzemeli subasman ile kerpiç malzemeli duvar arasında ahşap lento kullanımı - 1190 ada 2 parsel 328
Şekil 3.367 Beybağı'nda cephedeki çıkmanın altında ahşap malzeme kullanımı - 1196 ada 34 parsel 329
Şekil 3.368 Beybağı'nda ahşap kepenk örnekleri 329
Şekil 3.369 Beybağı'nda yapının iç mekânında ahşap malzeme kullanımı örneği - 1199 ada 26 parsel 330
Şekil 3.370 Beybağı'nda avlulu bir yapının sokakla ilişki kuran cephesi ve avluya giriş kapısı - 1213 ada 17 parsel 331
Şekil 3.371 Beybağı'nda avlulu bir yapının parselle ilişkisinin şematik gösterimi - 1213 ada 17 parsel 332
Şekil 3.372 Beybağı'nda 1213 ada 2 parselde bulunan 3 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel boyutu 508 m^2, yapının kapladığı alanın boyutu 84 m^2) 332
Şekil 3.373 Beybağı'nda iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim 336
Şekil 3.374 Beybağı'nda bir konut yapısının aralık (a) ve avlu mekânı ile ön cephesi (b) - 1199 ada 20 parsel 338

Şekil 3.375 Beybağı'nda bir konut yapısının aralık (a) ve oda (b) mekânları - 1216 ada 2 parsel 338
Şekil 3.376 Beybağı'nda tek katlı yapıların ön cephe örnekleri - 1199 ada 5 parsel (a), 1216 ada 13 parsel (b), 1211 ada 1 parsel (c)..... 340
Şekil 3.377 Beybağı'nda iki katlı ve çıkmalı cephe örnekleri - 1200 ada 19 parsel (a), 1196 ada 1 parsel (b), 1200 ada 5 parsel (c)..... 341
Şekil 3.378 Beybağı'nda üç katlı ve çıkmasız cephe örneği - 1186 ada 7 parsel 341
Şekil 3.379 Beybağı'nda konutların ön cephelerinde bulunan ahşap pencere doğraması örnekleri - 1213 ada 17 parsel (a), 1196 ada 26 parsel (b) 343
Şekil 3.380 Beybağı'nda konutların ön cephelerinde bulunan çıkmalarda ön ve yan pencere açıklığı örnekleri – 1186 ada 7 parsel (a), 1200 ada 19 parsel (b)..... 343
Şekil 3.381 Beybağı'nda konutların ön cephelerinde bulunan giriş kapı doğraması örnekleri 344
Şekil 3.382 Beybağı Ömer Ağa Camii ön cephesi (a) ve sonradan eklenen son cemaat bölümü (b) – 1200 ada 16 parsel 345
Şekil 3.383 Beybağı Ömer Ağa Camii'nin harim bölümü..... 346
Şekil 3.384 Beybağı Ömer Ağa Camii'nin sonradan eklenen kadınlar mahfili - harim ilişkisi - 1200 ada 16 parsel 346
Şekil 3.385 Beybağı Ömer Ağa Camii'nin şematik planı - 1200 ada 16 parsel 346
Şekil 3.386 Beybağı'nda bulunan tandır yapısının girişi - 1200 ada 50 parsel 347
Şekil 3.387 Beybağı'nda tandır yapısının ocaklı odası - 1200 ada 50 parsel 347
Şekil 3.388 Beybağı'nda tandır yapısının depolama amaçlı kullanılan odası - 1200 ada 50 parsel 348
Şekil 3.389 Beybağı'nda tandır yapısında bulunan ışıklığın farklı açılardan görünümü - 1200 ada 50 parsel 348
Şekil 3.390 Tüteklikli örtü planının şematik gösterimi..... 349
Şekil 3.391 Beybağı'nda depo ve ahır işlevleriyle kullanılan yapılar - 1203 ada 1 parsel..... 349
Şekil 3.392 Beybağı'nda kullanılmayan bir helâ yapısı örneği - 1199 ada 24 parsel 350

Şekil 3.393 Günpınar kırsal yerleşiminin güney yönünden genel görünümü 351
Şekil 3.394 Günpınar kırsal yerleşimi sınırları ve yakın çevresi 351
Şekil 3.395 Günpınar'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları 353
Şekil 3.396 Günpınar'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan 353
Şekil 3.397 Günpınar kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri 358
Şekil 3.398 Günpınar'ın merkezinden kuzeyine uzanan ana yol ve haritadaki konumu 359
Şekil 3.399 Günpınar'da bulunan bir ara yol ve haritadaki konumu 360
Şekil 3.400 Günpınar'da merkeze yakın konumda bulunan toplanma alanı/meydan ve haritadaki konumu 361
Şekil 3.401 Günpınar'da kerpiç cami yapısının geçmişte toplanma alanı olarak kullanılan avlusu ve haritadaki konumu 361
Şekil 3.402 Günpınar kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri 362
Şekil 3.403 Günpınar'a ilçeden ulaşan ana yoldan bir görünüm 363
Şekil 3.404 Günpınar'da ilçeden ulaşan ana yoldan ile bağlantılı olan; yerleşim içinde bulunan ana yol ve haritadaki konumu 363
Şekil 3.405 Günpınar kırsal yerleşimi ulaşım durumu 364
Şekil 3.406 Günpınar kırsal yerleşimi yol malzemesi 365
Şekil 3.407 Günpınar'da asfalt+toprak malzemeli taşıt+yaya yolu örneği ve haritadaki konumu 366
Şekil 3.408 Günpınar kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu 367
Şekil 3.409 Günpınar kırsal yerleşiminde geleneksel ve yeni yapılar 368
Şekil 3.410 Günpınar'da betonarme konut yapısı örneği - 176 ada 1 parsel 369
Şekil 3.411 Günpınar'da meydanın çevresinde bulunan betonarme cami (a), muhtarlık (b) ve kahve (c) yapıları - 147 ada 5 parsel (a), 147 ada 7 parsel (b), 113 ada 1 parsel (c) 369
Şekil 3.412 Günpınar kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi 370
Şekil 3.413 Günpınar'da kerpiç malzemeli bir konut yapısı örneği - 158 ada 30 parsel 371
Şekil 3.414 Günpınar'da kerpiç malzemeli bir konut yapısı örneği – 163 ada 28 parsel 371
Şekil 3.415 Günpınar kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi 372

Şekil 3.416 Günpınar kırsal yerleşimi yapı 1. ve 2. kat işlevleri 373
Şekil 3.417 Günpınar kırsal yerleşimi yapı kat adedi 374
Şekil 3.418 Günpınar'da zemin+1. kattan oluşan iki katlı bir konut yapısı örneği - 149 ada 13 parsel 375
Şekil 3.419 Günpınar'da zemin+kısmi bodrum+1. kattan oluşan üç katlı bir konut yapısı örneği – 161 ada 1 parsel..... 375
Şekil 3.420 Günpınar kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sistemi..... 376
Şekil 3.421 Günpınar kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi 377
Şekil 3.422 Günpınar kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi..... 378
Şekil 3.423 Günpınar'da metal sac malzemeli sundurma çatı örneği - 148 ada 27 parsel..... 379
Şekil 3.424 Günpınar'da metal sac malzemeli kırma çatı örneği - 148 ada 44 parsel 379
Şekil 3.425 Günpınar kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu 380
Şekil 3.426 Günpınar'da kullanılmayan bir konut yapısı - 164 ada 2 parsel..... 381
Şekil 3.427 Günpınar'da kullanılmayan bir konut yapısı - 164 ada 3 parsel..... 381
Şekil 3.428 Günpınar kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu..... 382
Şekil 3.429 Günpınar'da özgünlüğünü büyük oranda yitiren bir konut yapısı - 147 ada 10 parsel..... 383
Şekil 3.430 Günpınar'da özgünlüğünü büyük oranda yitiren bir konut yapısı - 148 ada 44 parsel 383
Şekil 3.431 Günpınar kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu 384
Şekil 3.432 Günpınar'da onarım gerektirmeyen bir konut yapısı - 162 ada 1 parsel 385
Şekil 3.433 Günpınar'da basit onarım gerektiren bir konut yapısı - 149 ada 13 parsel 385
Şekil 3.434 Günpınar'da bahçe duvarında taş malzeme kullanımı - 142 ada 8 parsel 387
Şekil 3.435 Günpınar'da çıkmanın altında ahşap malzeme kullanımı - 191 ada 19 parsel..... 388
Şekil 3.436 Günpınar'da ahşap kapı doğraması ve kepenkler - 148 ada 25-26 parseller..... 388

Şekil 3.437 Günpınar'da ahşap tavan kirişleri - 148 ada 25-26 parseller 388
Şekil 3.438 Günpınar'da konut iç mekânında (kısmi bodrum kat) ahşap dikme örneği - 179 ada 1 parsel 389
Şekil 3.439 Günpınar'da büyük boyutlu bir parsel üzerinde konumlanan iki yapının şematik gösterimi - 160 ada 23 parsel 391
Şekil 3.440 Günpınar'da büyük boyutlu bir parselin üzerinde bulunan üç katlı yapının şematik gösterimi - 191 ada 19 parsel 391
Şekil 3.441 Günpınar kırsal yerleşiminde iç mekânı görülen konutlar 395
Şekil 3.442 Günpınar'da iki katlı (kısmi bodrumlu) bir yapının sofa (a), oda (b) ve mutfak olarak yeniden işlevlendirilen oda (c) mekânları - 147 ada 10 parsel 397
Şekil 3.443 Günpınar'da iki katlı ve sofalı bir yapının zemin katındaki sofa (a) ve oda (b) mekânları - 148 ada 44 parsel 397
Şekil 3.444 Günpınar'da tek katlı yapıların giriş cephesi örnekleri - 158 ada 30 parsel (a), 148 ada 25-26 parseller (b), 164 ada 3 parsel (c) 399
Şekil 3.445 Günpınar'da iki ya da üç katlı ve çıkmalı yapıların giriş cephesi örnekleri - 158 ada 8 parsel (a), 162 ada 1 parsel (b), 191 ada 19 parsel (c), 149 ada 13 parsel (d) 400
Şekil 3.446 Günpınar'da iki katlı ve çıkmasız yapıların giriş cephesi örnekleri - 178 ada 2 parsel (a), 150 ada 1 parsel (b), 150 ada 5 parsel (c) 401
Şekil 3.447 Günpınar'da konutların ön cephelerinde bulunan ahşap pencere doğraması örnekleri 402
Şekil 3.448 Günpınar'da pencerelerin önünde bulunan ahşap kepenk örnekleri - 158 ada 30 parsel (a), 164 ada 3 parsel (b) 403
Şekil 3.449 Günpınar'da çıkmalarda görülen giyotin pencere örnekleri - 158 ada 8 parsel (a), 149 ada 13 parsel (b) 403
Şekil 3.450 Günpınar'da konutların ön cephelerinde bulunan kapı doğraması örnekleri 404
Şekil 3.451 Günpınar'da bulunan kerpiç malzemeli cami yapısının avlu girişi ve sokakla doğrudan ilişki kuran cephesi - 182 ada 11 parsel 406
Şekil 3.452 Günpınar'da bulunan kerpiç malzemeli caminin avlusundan (a) ve son cemaat mekânından (b) görünüm - 182 ada 11 parsel 406

Şekil 3.453 Günpınar'da bulunan kerpiç malzemeli caminin giriş kapısı ve çevresi - 182 ada 11 parsel 407
Şekil 3.454 Günpınar'da bulunan kerpiç malzemeli lojman yapısının sokak üzerinden görünümü - 182 ada 10 parsel 407
Şekil 3.455 Günpınar'da kültür merkezi yapısının günümüzdeki durumu - 125 ada 16 parsel 408
Şekil 3.456 Günpınar'da bulunan kültür merkezi ve çevresinin düzenlenme aşamasından bir görünüm - 125 ada 16 parsel 408
Şekil 3.457 Günpınar'da kullanılmayan bir helâ yapısı örneği - 111 ada 7 parsel .. 409
Şekil 4.1 Malatya yöresi kırsalında kerpiç yapıların çıkmalarında görülen bağdadi çıtalar - Kapıkaya Mahallesi, Battalgazi (a) ve Görgü Mahallesi, Yeşilyurt (b) 429
Şekil 4.2 Karaca'da farklı doğrultularda yerleştirilen ahşap kirişleme örneği..... 431
Şekil 4.3 Beybağı'nda farklı doğrultularda yerleştirilen ahşap kirişleme örneği..... 431
Şekil 4.4 Malatya yöresi kırsalında bulunan tek katlı geleneksel kerpiç yapıların şematik kesit gösterimi 432
Şekil 4.5 Malatya kent merkezi ve çevresinde yeni gelişen alanların hava fotoğrafı-2001 461
Şekil 4.6 Malatya kent merkezi ve çevresinde yeni gelişen alanların hava fotoğrafı-2011 461
Şekil 4.7 Malatya kent merkezi ve çevresinde yeni gelişen alanların hava fotoğrafı-2020 462
Şekil 4.8 Malatya geleneksel konutları olan Beşkonaklar'ın parseller içindeki konumları 480
Şekil 4.9 Beşkonaklar'ın ön ve arka cepheleri 481
Şekil 4.10 Geleneksel Malatya evlerinden İstanbulluoğlu Konağı'nın zemin (a), üst (b) ve köşk-yazlık kat planları..... 482
Şekil 4.11 İstanbulluoğlu Konağı'nın sokak görünüşü, restorasyon öncesi ve sonrası sokak cephesi..... 483
Şekil 5.1 Geçmişte kırsal niteliğe sahip olan Karakavak Mahallesinin incelenen yerleşimlerden Kuşdoğan'a göre konumu..... 493

Şekil 5.2 Geçmişte kırsal niteliğe sahip olan Karakavak Mahallesinin aynı noktadan çekilen, 2001 (a) ve 2020 (b) yıllarına ait hava fotoğrafları 493
Şekil 5.3 Geçmişte kırsal niteliğe sahip olan Karakavak Mahallesinde yeni yapıların yanında bulunan kerpiç malzemeli yapılar - 5920 ada 10 parsel (a) ve 5920 ada 11 parsel (b) 494
Şekil 5.4 Kuşdoğan'ın batı çeperinde büyük bir kısmı kullanılmayan tarım alanları - 254 ada 3,4,5,6,7,8 parseller, 255 ada 6 ve 7 parseller 497
Şekil 5.5 Beybağı'nda yapıların arasında bulunan boş ve bakımsız bir alan - 1201 ada 15 parsel 497
Şekil 5.6 Seyituşağı'nda dış duvarın sıvanmaması nedeniyle zarar gören kerpiç duvar - 108 ada 1 parsel 500
Şekil 5.7 Dış cephesi çimento esaslı malzemeyle sıvanan geleneksel yapılar - Karaca, 955 parsel (a) ve Beybağı, 1196 ada 32 parsel (b) 502
Şekil 5.8 Karaca'da dış cephesi çimento esaslı malzemeyle sıvanan geleneksel yapıda klima kullanımı - 931 parsel 502
Şekil 5.9 Çayırköy'de bir yapının oda (a) ve mutfak (b) mekânlarında bulunan özgüne aykırı ahşap parke ve seramik döşeme kaplamaları - 199 ada 4 parsel 503
Şekil 5.10 Beybağı'nda geleneksel bir yapının üstünde bulunan özgüne aykırı, metal sac malzemeli üst örtü ve bu örtüyü taşıyan ahşap elemanlar - 1200 ada 19 parsel 504
Şekil 5.11 Kuşdoğan'da geleneksel bir yapının üstünde bulunan özgüne aykırı, Marsilya tipi kiremit malzemeli beşik çatı - 199 ada 1 parsel 504
Şekil 5.12 Çayırköy'de dış duvarları yığma; üst örtüsü ise betonarme olan bir depo yapısının iç mekânı - 207 ada 4 parsel 504
Şekil 5.13 Çayırköy'de plastik pencere doğraması örnekleri - 203 ada 4 parsel 505
Şekil 5.14 Karaca'da plastik pencere doğraması örnekleri - 176 parsel 505
Şekil 5.15 Seyituşağı (a) ve Günpınar'da (b) metal malzemeli kapı örnekleri - 108 ada 51 ve 53 parseller (a) ve 162 ada 2 parsel (b) 505
Şekil 5.16 Balaban/Darende'de ahşap kirişlemelerin üstünün özgüne aykırı olarak kaplandığı kerpiç malzemeli bir konut yapısı - 334 parsel 506

Şekil 5.17 Karaca'da subasmanın toprağın altında kalması nedeniyle zarar gören kerpiç duvar - 110 parsel 506
Şekil 5.18 Karaca'da ön cephesinde yıkılan duvarın pişmiş tuğla ile yeniden inşa edildiği kerpiç malzemeli bir depo yapısı - 173 parsel 507
Şekil 5.19 Battalgazi ilçesi kırsalında deprem nedeniyle ağır hasarlı olan kerpiç malzemeli yapı 508
Şekil 5.20 Doğanyol ilçesi kırsalında deprem nedeniyle yıkılan kerpiç malzemeli yapılar 509
Şekil 5.21 Malatya yöresi kırsalında mutfak olarak sonradan düzenlenen odalar - Çayırköy, 200 ada 3 parsel (a) ve Günpınar, 148 ada 44 parsel 511
Şekil 5.22 Kuşdoğan'da sonradan bölünen sofadan banyoya giriş (a) ve özgün olmayan banyo iç mekânı (b) - 182 ada 4 parsel 511
Şekil 5.23 Seyituşağı'nda sonradan kapatılan yarı açık sofalar - 108 ada 26 parsel (a) ve 139 ada 2 parsel (b) 512
Şekil 5.24 Kuşdoğan'da tuğla malzeme kullanılarak büyütülen odaların ön cepheden görünüşü - 247 ada 4 parsel (a) ve 196 ada 2 parsel (b) 512
Şekil 5.25 Seyituşağı'nda sonradan kapatılan bir açıklık - 101 ada 34 ve 35 parseller 513
Şekil 5.26 Kuşdoğan'da yapının yan cephesinde sonradan oluşturulan pencere açıklıkları - 247 ada 5 parsel 513
Şekil 5.27 Çayırköy'de dış cephesine sonradan merdiven eklenen bir yapı - 211 ada 1 parsel 514
Şekil 5.28 Beybağı'nda sundurma çatı ile örtülen bir geleneksel yapı - 1242 ada 5 parsel 514
Şekil 5.29 Malatya yöresinde kerpiç duvarı çamur harçla sıvama işlemi 523

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1 Çayırköy'de tespit edilen yaygın konut plan şemaları..... 116
Tablo 3.2 Kuşdoğan'da tespit edilen yaygın konut plan şemaları 173
Tablo 3.3 Seyituşağı'nda tespit edilen yaygın konut plan şemaları..... 220
Tablo 3.4 Karaca'da tespit edilen yaygın konut plan şemaları 277
Tablo 3.5 Beybağı'nda tespit edilen yaygın konut plan şemaları 337
Tablo 3.6 Günpınar'da tespit edilen yaygın konut plan şemaları 396
Tablo 4.1 Altı kırsal yerleşimin literatür verileri ve genel bilgileri 414
Tablo 4.2 Altı kırsal yerleşim dokusu hakkında genel özellikler ve doku ölçeğindeki veriler..... 423
Tablo 4.3 Altı kırsal yerleşim dokusunda korumaya dair doku ölçeğindeki veriler 424
Tablo 4.4 Malatya yöresi kırsal kerpiç konutlarında yaygın olarak görülen yapı-parsel ilişkilerinin parsel üzerinde kullanılan alanlar, konumlanma ve giriş açısından şematik gösterimleri..... 435
Tablo 4.5 Altı kırsal yerleşimde kat adedi ve niteliklerine göre yapı sayıları 443
Tablo 4.6 Altı kırsal yerleşimde iç mekânı görülen konutlarda belirlenen yaygın plan şemaları..... 444
Tablo 4.7 İncelenen kırsal yerleşimlerde yaygın olarak görülen tek katlı konut cephesi örneklerinden bazılarının şematik gösterimleri..... 450
Tablo 4.8 Karaca, Beybağı ve Günpınar'da görülen çıkmalı cephe örnekleri..... 451
Tablo 4.9 İncelenen kırsal yerleşimlerde görülen kantamar örneklerinin şematik gösterimleri..... 452
Tablo 4.10 Altı kırsal yerleşimde konut dışı işlevli yapılara dair veriler..... 459
Tablo 5.1 Kerpiç malzemenin iyileştirilmesinde kullanılan yöntemler..... 527
Tablo 5.2 Kerpiç malzemeli yapılarda deprem nedeniyle görülen sorunlar ve çözümleri 530

BÖLÜM BİR
GİRİŞ

1.1 Problemin Tanımı

Yapı üretimi, insanlık için önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bu eylemin tarih boyunca ilerleme sürecinde, öncelikle zararlı dış etkilerden korunmak ve güvende olmak için barınma mekânı ihtiyacının giderildiği belirtilebilir. Zamanla artan ihtiyaçlar, mekânların da değişmesini ve çeşitlenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda barınma dışında üretim, ibadet, toplanma, ticaret gibi işlevlerle birlikte yapılaşma, farklı bir boyut kazanmıştır.

İlkçağlardan itibaren yapı üretimi genellikle ulaşılabilir mesafelerdeki malzemelerle ve uygulamanın yapıldığı döneme özgü yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Bu durum, geçmişten günümüze ulaşabilen geleneksel yapı örneklerinin üretim özellikleri incelendiğinde de göze çarpmaktadır. Bu anlamda geleneksel yapılar, yerel, yerli, kırsal, anonim, ya da mimarsız mimarlık gibi isimlerle anılan mimarlık çalışmalarının bir ürünü olarak; barınmaya yönelik mekânlarla birlikte geleneksel yöntemlerle inşa edilen farklı işlevlere sahip tüm yapıları da kapsamaktadır (Ahunbay, 2004).

Geçmişte geleneksel yapı üretimi yaygınken; gelişen teknolojinin etkisiyle, bu durum giderek değişmiştir. Bu bağlamda pek çok malzeme, istenilen en uzak noktaya ulaştırılabilir hâle gelmiştir. Yapım tekniklerinin de çağdaş yöntemlerle geliştirilmesiyle birlikte yerel faktörlerin yapılaşma üzerindeki etkisi giderek azaltmıştır. Buna bağlı olarak gerek dünyada, gerekse Türkiye'de, yerel malzeme ve geleneksel yapım teknikleriyle gerçekleştirilen özgün mekân üretimini yansıtan; farklı işlevlere sahip pek çok yapı ve bu yapılardan oluşan yerleşimler, yok olmaya yüz tutmuştur. Bu olumsuz durum, mimarlıkta koruma kavramını gündeme getirmiştir.

Mimarlıkta koruma uygulamaları yapı sanatının başlangıcına kadar dayandırılabilir. İçinde yaşanan mekânların onarılması, değişen koşullara göre yeniden düzenlenmesi ve sonraki nesillere aktarılması çabası, koruma uygulamalarının temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte toplumların değer verdiği ve anıtsal niteliği bulunan yapıların da özenle korunduğu, geçmişten günümüze ulaşan pek çok örnekte görülmektedir. Bu anlamda mimari koruma, geçmişi oldukça eskiye dayanan, köklü bir çalışma alanıdır.

Günümüzdeki koruma anlayışının geçmişe göre farklı noktalara dayandığı belirtilebilir. Öncelikle toplumlara mâl olmuş, anıtsal nitelikli mimari eserlerin korunmasının uygun bulunduğu görülmektedir. Ancak zamanla yalnızca bunların değil; pek çok mütevazı yapının da korunması gerektiği anlaşılmış ve buna yönelik adımlar da atılmaya başlanmıştır. Tüm bu süreç boyunca kaybedilen özgün mimari veriler oldukça önemli olsa da günümüzde değeri henüz anlaşılan yapılar ve yerleşimler de bulunmaktadır. Bunların başında, kırsal alanlar ve bu alanlarda bulunan geleneksel yapılar gelmektedir.

Kırsal alanlar, genellikle yere özgü yapı malzemeleriyle ve geleneksel yapım teknikleriyle inşa edilen yapıların bulunduğu, özgün niteliklere sahip olan yerleşim dokularını kapsamaktadır. Ancak söz konusu kırsal yerleşim dokularının korunması gerekliliği, yakın bir geçmişte anlaşılmıştır. Buna bağlı olarak kırsal yerleşimlerin ve yansıttıkları niteliklerin, dünyanın ve Türkiye'nin pek çok noktasında henüz belgelenmediği ve korunmalarına yönelik çalışmaların bulunmadığı görülmektedir. Bu durumun nedenleri olarak koruma bilinci eksikliği, yasal yetersizlikler, ekonomik problemler ve sosyal yapıdaki değişimler gibi birçok olumsuzluk sıralanabilir.

Kırsal alanların korunması açısından Türkiye'ye bakıldığında, özellikle Anadolu'da yer alan pek çok kentin içinde bulunduğu yöreye özgü kırsal yerleşim alanlarıyla çevrili durumda olduğu görülmektedir. Ancak korunmaya değer birçok niteliği bulunan bu alanların kısıtlı bir bölümü belgelenmiş ve çeşitli uygulamalarla gelecek nesillere kazandırılmıştır. Bununla birlikte büyük bir kısmı henüz hiçbir şekilde belgelenmediği gibi; bazıları da özgün niteliklerini kaybetmeye başlamıştır.

Bu anlamda Anadolu'da pek çok özgün mimari niteliğiyle öne çıkan Malatya'da da söz konusu durum görülmektedir.

Malatya yöresinde bulunan kırsal alanlar, özgün kerpiç yapılarıyla, geleneksel yapım teknikleriyle, dağ ve ova köyü niteliği taşıyan çeşitli yerleşimleriyle, sosyal ve ekonomik verileriyle korunmaya değer özelliklere sahiptir. Bu anlamda yörede, yerinde ziyaret edilen onlarca yerleşimde de bu niteliklerin bulunduğu ve yok olma sürecine girdiği tespit edilmiştir. Ancak buna rağmen, söz konusu alanlarda bulunan nitelikli yerleşimlere dair bilgilerin ve belgeleme çalışmalarının az sayıda olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, kırsal mimari açısından özgün değerlere sahip olan; ancak bu değerlerin yitirilme tehdidi altında olduğu Malatya yöresinin ele alınması kararlaştırılmıştır.

Sonuç olarak, kırsal kerpiç mimarinin kendine özgü, eşsiz değerler içerdiği ifade edilebilir. Korunması ve gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşıyan bu değerler, çeşitli sorunların etkisiyle yok olma süreci içindedir. Bu anlamda hazırlanan tez, korunması gereken bu değerleri tespit etmek ve koruma sorunlarını saptayarak bu sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirmek üzerine temellendirilmiştir.

1.2 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışma, farklı nedenlerden dolayı hızla dönüşüm geçiren ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Malatya yöresi kırsal mimari mirasını genel nitelikleriyle ortaya koyarak; bu mirasın korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu anlamda, yapılan incelemeler sonucunda elde edilen veriler ile değişen koşulların kırsal mimari üzerindeki etkilerini belirleyerek sorunları tespit etmek; bu mimarinin güncel kullanımını daha verimli hâle getirmeye yönelik katkı sunmak ve söz konusu mimarinin korunması, sürdürülebilmesi ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik öneriler geliştirmek hedeflenmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesinde konumlanan Malatya yöresi, 13 ilçe ve bu ilçelere bağlı olan 500'den fazla kırsal yerleşimiyle, geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Zengin doğal nitelikleri ve köklü geçmişiyle öne çıkan yöre, özgün mimari mirasıyla da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yörede yer alan kırsal alanlar da incelemeye değer nitelikler taşımaktadır. Özellikle kerpiç malzeme kullanımının yaygın olduğu kırsal alanlar, başta Yazıhan, Yeşilyurt ve Darende olmak üzere Akçadağ, Pütürge ve Battalgazi gibi ilçelerde bulunmaktadır. Oldukça geniş bir coğrafyaya yayılan bu alanların çok sayıda olması nedeniyle, çalışma kapsamında yörede bulunan özgün kırsal kerpiç mimariyi ve koruma sorunlarını aktarabilmek amacıyla çeşitli seçim parametreleri belirlenmiştir. Bu anlamda, çalışmada değerlendirilen kırsal yerleşimler;

- Malatya yerleşim alanı içinde merkez olarak değerlendirilen bölgeye yakın konumda; iç kesimlere ve çepere yakın bölgelerde konumlanması ve böylece yörenin kırsal mimari mirası hakkında farklı noktalardan veri elde edilmesine olanak sağlaması,
- Dağ köyü ve ova köyü nitelikleri taşıyan yerleşimler olması,
- Farklı geçim kaynaklarının bulunması,
- Nüfus verilerinde değişimler görülmesi,
- Yerleşimin özgün mimari karakterinin büyük oranda korunmuş olması,
- Yöreye özgü yapım tekniklerinin kullanımı,
- Yöreye özgü kerpiç malzeme kullanımının yoğunluğu,
- Yöreye özgü sosyal ve kültürel değerlerin tamamen yitirilmemiş olması,
- Belgelenmemiş yerleşimler olması parametreleri doğrultusunda seçilmiş ve irdelenmiştir.

Yukarıda ifade edilen seçim kriterleri doğrultusunda, Malatya yöresi içinde bulunan altı köy, çalışmada değerlendirilmek üzere incelenmiştir. Kent merkezine yakın konumda bulunan, Yeşilyurt ilçesinde yer alan Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı; yörenin orta kısmına ve doğu çeperine yakın konumda bulunan, Yazıhan ilçesinde yer alan Karaca ile batı çeperine yakın olan, Darende ilçesinde konumlanan Beybağı ve Günpınar yerleşimleri, çalışma kapsamında ele alınmıştır. Bu

yerleşimlerde kerpiç malzeme kullanımı ve geleneksel yapım teknikleri yoğun olarak görülmektedir. Bununla beraber koruma bağlamında herhangi bir belgeleme ya da uygulama çalışması yapılmamıştır. Bu anlamda söz konusu yerleşimler, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin genel niteliklerini ortaya koyarak koruma sorunlarını belirlemek ve bu sorunlara yönelik olarak çözüm önerileri geliştirmek amacıyla irdelenmiştir.

Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı yerleşimleri, Malatya'nın merkezi ilçelerinden biri olarak değerlendirilen Yeşilyurt'a bağlıdır. Tezde ele alınan diğer yerleşimlere kıyasla kent merkezine daha yakın olan bu üç alandan Çayırköy ve Kuşdoğan, Seyituşağı'na göre daha düşük rakımlıdır. Ancak yerleşim içindeki engebelilik durumu bakımından üçü de oldukça eğimli arazilerde bulunmaktadır. Bu anlamda rakım bakımından Çayırköy ve Kuşdoğan ova köyü olarak değerlendirilecekken; Seyituşağı dağ köyü olarak ifade edilebilir. Üç yerleşim de kerpiç malzeme kullanımı ve özgün yapım teknikleri açısından öne çıkmaktadır. Ayrıca kerpiç yapı karakteriyle birlikte sosyal ve kültürel değerlerini de büyük oranda sürdürdükleri görülmüştür. Nüfus değişimleri ve farklı geçim kaynaklarının öne çıkması da bu yerleşimlerin seçilmesinde etkili olmuştur. Tüm bu niteliklere rağmen üç yerleşim için de koruma açısından belgeleme çalışmaları yapılmadığı tespit edilmiştir.

Karaca yerleşimi, Yazıhan ilçesine bağlıdır. Konumu itibariyle Malatya yöresinin iç kesimlerinde yer almaktadır. Ova köyü olarak nitelendirilebilecek olan bu yerleşimde kerpiç malzeme ve özgün yapım teknikleri yoğun olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte özgün kerpiç yapı karakterinin büyük oranda korunmuş olması, sosyal ve kültürel değerlerin sürdürülmesi, nüfus değişimleri ve geçim kaynakları açısından da önem arz etmektedir. Bu bağlamda söz konusu yerleşimin mimari değerleri ve koruma açısından belgelenmemiş olması da çalışma alanı olarak seçilmesinde önemli rol oynamıştır.

Günpınar ve Beybağı yerleşimleri, Malatya'nın batı çeperinde bulunan Darende ilçesine bağlıdır. Her iki yerleşim de özgün kerpiç yapılarıyla öne çıkmaktadır. Kerpiç yapıların korunmuş olması, sosyo-kültürel değerlerin devamlılığı,

Beybağı'nın engebelilik bağlamında ova köyü niteliği taşırken Günpınar'ın dağ köyü niteliklerine sahip olması; bununla birlikte rakım açısından her ikisinin de dağ köyü olmaları, nüfus değişimleri ve geçim kaynaklarının çeşitliliği, bu yerleşimlerin seçiminde göz önünde bulundurulmuştur. Her iki yerleşimde yer alan yapılarla ilgili özellikle Sanat Tarihi disiplini içinde çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Ancak koruma ve sürdürülebilirlik açısından herhangi bir belgeleme çalışmasına rastlanmamıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan yerleşimlerden çeşitli veriler elde edebilmek amacıyla, öncelikle koruma ve sürdürülebilirliğe dair temel kavramlar aktarılmıştır. Bu bilgiler ışığında, örneklem alanı olan Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin niteliklerine değinilmiştir. Bu bağlamda yöre içinden seçilen kırsal yerleşimlerin özellikleri tespit edilerek; gerek doku, gerekse yapı ölçeğinde çeşitli incelemeler yapılmıştır. Elde edilen verilerle, yörede yer alan kırsal mimarinin korunmasına dair sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmiştir.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada amaçlanan verileri elde etmek ve bu verileri değerlendirerek çıkarımlar oluşturmak için kullanılan temel yöntemler; literatür taramaları, arşiv taramaları, alan çalışmaları, yerinde gözlemler, sözlü görüşmeler ve değerlendirmeler/çıkarımlar oluşturma olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda;

- Literatür taramaları, öncelikle koruma ve sürdürülebilirliğin mimarlık disiplini içindeki yerini ve bu iki kavramın birbirleriyle ilişkisini araştırmak üzere yapılmıştır. Aynı zamanda tezin temelini oluşturan kırsal alan koruma konusu ile ilgili literatür taranmış; bununla birlikte dünyadan ve Türkiye'den örnekler de araştırılmıştır.

  - Malatya yöresi kırsal mimarisinde önemli bir yeri olan kerpiç malzemeye ve bu malzeme ile inşa edilen yapıların korunmasına yönelik olarak da literatür taramaları yapılmıştır. Konuya dair dünyadan ve Türkiye'den örnekler ele alınmıştır. Tüm bu araştırmalar ışığında Malatya yöresinin genel niteliklerine

ve yörenin kırsal alanlarının özelliklerine dair literatür de taranmıştır. Bu anlamda tezin temelini oluşturan konular hakkında elde edilebilen bilgiler bir araya getirilmiştir. Ancak bu veriler içinde, özellikle Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisine ve bu mimarinin korunmasına yönelik bilgilerin oldukça az sayıda olduğu belirtilebilir.

- Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin koruma sorunlarını tespit edebilmek için, öncelikle genel olarak kırsal alanların koruma sorunlarına dair literatür taramaları yapılmıştır. Bununla birlikte kerpiç yapıların da koruma sorunlarına yönelik kaynaklar incelenmiştir. Ardından yörenin kırsal alanlarındaki koruma sorunlarına çözüm önerileri getirebilmek amacıyla, bu anlamda geliştirilen önerileri içeren literatür taranmış ve elde edilen bilgiler tezde aktarılmıştır.

- Arşiv taramaları özellikle Malatya yöresi kerpiç mimarisinin genel özellikleri ve bu kapsamda üzerinde çalışılan kırsal alanlara dair yapılmıştır. Yörenin kerpiç mimarisine dair eski fotoğraflar bulunmuş ve teze eklenmiştir. Alan çalışmalarının yapıldığı altı kırsal yerleşime dair eski haritalar, Tapu ve Kadastro İl ve İlçe Müdürlükleri ile yerel yönetimlerin ve çeşitli kurumların arşivlerinde taranmıştır. Yerleşimlerin geçmişine dair bazı haritalar bulunsa da güncel verilere ulaşılamamıştır. Çeşitli arşivler taranarak ulaşılabilen eski haritalar, günümüzdeki değişimler ve dönüşümler de göz önüne alınarak, yerinde incelemelerle son hâline getirilmiştir. Bununla birlikte yerleşimlerin parsel ve eğim durumuna yönelik bilgiler de farklı kurumların arşivlerinin detaylı olarak taranmasıyla elde edilmiştir.

- Alan çalışmaları, belli parametrelere göre belirlenen altı kırsal yerleşim üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu parametreler doğrultusunda, Malatya'da yer alan 13 ilçe içinde toplam 97 farklı kırsal yerleşim yerinde incelenmiştir. 12 kırsal yerleşim de çeşitli yayınlar üzerinden irdelenmiş; tüm bu yerleşimlerin içinden, tezde incelenenler seçilmiştir.

- Belirlenen altı yerleşimde, öncelikle doku ölçeğinde genel olarak yerleşim şeması, ulaşım durumu, zemin kat işlevi, bodrum kat işlevi, üst kat işlevleri, kat adedi, yapım sistemi, yapı malzemesi, ulaşım özellikleri, yol malzemesi, üst örtü sistemi, üst örtü malzemesi, yapı giriş yönleri, özgünlük durumu, korunmuşluk durumu ve kullanım durumu bakımından belgeleme yapmak üzere haritalarla ve fotoğraflarla alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu belgeleme çalışmalarının yapılabilmesi için Netcad, Autocad ve Photoshop programları yoğun olarak kullanılmıştır.

- Yapı ölçeğinde araştırmalar yapmak üzere, konutların iç mekânları incelenmiştir. Bu incelemeleri yapabilmek için yetkili olan çeşitli kurumlara, izin almak üzere başvurulmuş ancak olumlu bir sonuç alınamamıştır. Ayrıca alan çalışmaları sırasında, yapı sahipleri çoğunlukla bu mekânların görülmesini uygun bulmadığından; incelenen her kırsal yerleşimde az sayıda konutun içine girilebilmiştir. Yalnızca konutlara değil; konut dışı işlevli pek çok yapının içine girilmesine de izin verilmemiştir. Bu nedenle yapıların iç mekân düzenine dair yapılan alan çalışmaları sınırlı düzeyde kalmıştır. Bununla birlikte yapıların dış cephelerinden fotoğraflar çekilmiş ve çeşitli ölçüler alınmıştır. Bu anlamda yapı-parsel ilişkileri, yaygın konut plan şemaları ve yapı cephelerine yönelik olarak alanda elde edilebilen tüm bilgiler bir araya getirilmiştir.

- İç mekânına girilebilen yapılardan, duvar kalınlığı, kat yüksekliği, oda boyutları gibi; teknik özelliklerin aktarılabilmesine yönelik olarak çeşitli ölçüler alınmıştır. Bununla birlikte bazı köylerde, rölöve ile belgeleme yapabilmek amacıyla yapı sahiplerinin izin verdiği az sayıda konut yapısından detaylı ölçüler elde edilmiştir.

- Yerinde gözlemler, çalışma kapsamında incelenen yerleşimlerin günümüzdeki durumlarının farklı açılardan değerlendirilebilmesini sağlamaya yönelik olarak yapılmıştır. Kullanıcıların, başta konutlar olmak üzere yerleşimlerde yer alan kerpiç yapıları kullanım biçimleri, günlük yaşamda yapı-kullanıcı ilişkisi, yerleşimlerin yılın farklı zamanlarındaki kullanım durumları, geçim

kaynaklarının ve üretim biçimlerinin yapılara etkisi gibi pek çok veri, yerinde gözlemlenmiştir.

- Sözlü görüşmeler, özellikle literatürde hakkında bilgi bulunamayan ve yerinde gözlemlerle elde edilemeyen verilere ulaşabilmek amacıyla yapılmıştır. Bu anlamda yerleşimlerin kullanıcılarıyla gerçekleştirilen görüşmelerde yerel halkın sosyal ve ekonomik nitelikleri, yıl içinde bu alanlarda yer alan yapıları kullanma zamanları, geçim kaynakları ve üretim biçimlerinin yapılara yansıması gibi konularda bilgiler sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bilgilerle yerleşim dokularında ve geleneksel yapılarda görülen değişimlerin nedenleri arasındaki ilişkilerin irdelenmesi amaçlanmıştır.

- Değerlendirmeler oluşturulurken, öncelikle alan çalışmaları ve ilgili literatürün incelenmesiyle elde edilen belgeler ortaya konmuştur. Hazırlanan bu verilerin karşılaştırmalı olarak bir araya getirilmesi ve geniş bir perspektiften ele alınması sağlanmıştır. Bu bağlamda, yerleşimlerde görülen doku ve yapı ölçeğindeki nitelikler, benzer ve farklı yönleriyle değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, ortaya çıkan niteliklerin geleneksel Malatya konut mimarisi açısından karşılaştırmalı olarak incelemesi de yapılmıştır. Yapılan tüm çalışmalar ile yörenin mimari niteliklerini yansıtan bu yerleşimler üzerinden koruma sorunlarına yönelik çıkarımlar yapılmış ve bu sorunların çözümüne dair gerek genel anlamda, gerekse yöreye özgü çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Yukarıda ifade edilen temel yöntemler ışığında, tezin birinci bölümünde problemin tanımı, amaç, kapsam ve yöntem aktarılmıştır. İkinci bölüm ise tezin temel kavramları olan koruma, sürdürülebilirlik, kırsal alan koruma ve kırsal alanda kerpiç malzemeye yönelik araştırmaları içermektedir.

Tezin üçüncü bölümünde öncelikle Malatya yöresine dair, literatürden elde edilen genel bilgiler verilmiştir. Ardından yörede seçilen altı kırsal yerleşime dair elde edilen doku ve yapı ölçeğindeki tüm bilgiler ortaya koyulmuştur. Dördüncü bölümde

ise üçüncü bölümde aktarılan bilgiler ışığında, altı kırsal yerleşimin tamamı üzerinden yörenin kırsal kerpiç mimarisine dair çıkarımlar yapılmıştır.

Beşinci bölüm, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin koruma sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinden oluşmaktadır. Bu anlamda öncelikle ilgili literatürde kırsal alanların ve kerpiç yapıların korunmasına dair ortaya koyulan sorunlar incelenmiş; ardından altı kırsal yerleşim üzerinden yörenin kırsal kerpiç mimarisinin koruma sorunları aktarılmıştır. Öneriler için de öncelikle ilgili literatürde hem kırsal alanların; hem de kerpiç yapıların korunmasına yönelik olarak sunulan çözümler aktarılmıştır. Daha sonra yöreye özgü olarak çeşitli öneriler sıralanmıştır. Altıncı bölüm ise elde edilen tüm verilerin koruma sorunları ve çözüm önerileri bağlamında değerlendirilerek sonuçlandırılmasına yönelik olarak düzenlenmiştir.

BÖLÜM İKİ
TEMEL KAVRAMLAR

Çalışmanın temel kavramlarını koruma, sürdürülebilirlik, kırsal alan koruma ve kırsal alanda kerpiç malzeme oluşturmaktadır. Bu anlamda öncelikle söz konusu kavramların genel niteliklerini incelemenin, çalışma kapsamında ele alınan yerleşimlerin değerlendirilmesi bağlamında faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.1 Koruma Kavramının Gelişimi ve Mimarlıkta Sürdürülebilirlikle İlişkisi

Günümüze özgün hâliyle ulaşan mimari eserlerin az sayıda olduğu göz önünde bulundurularak, koruma kavramının tarihini yapı sanatının başlangıcına kadar götürmek mümkündür (Ahunbay, 1999). Bu anlamda tarih boyunca gerçekleştirilen koruma çalışmaları incelendiğinde, mimari koruma eyleminin temel sorusu, hangi yapının neden korunacağı olarak ifade edilebilir (Tanaç Zeren, 2010). Fiziksel ve kültürel mirasın, hızla değişen toplumların kimliklerini belirleyen unsurlara sahip olması nedeniyle korunmasının gerektiği, bu temel sorunun yanıtı olarak değerlendirilebilir (Ulusoy Binan, 1994). Bu bağlamda, yok olma tehlikesi altında olan mimari mirasın varlığını devam ettirebilmesi için çeşitli onarımlardan geçtiğini ve korunduğunu belirtmek mümkündür. Ancak korumaya dair yaklaşımlar süreç boyunca gelişmiş ve geçmişte tek yapı ölçeğinde koruma ön plana çıkarken; zamanla tarihi çevreler de korumanın kapsamı içine alınmıştır.

Koruma düşüncesinin günümüzde olduğu gibi bilimsel yöntemlerle ilerleme süreci, 18. yüzyılda başlamıştır. Üslup birliğine ulaşma kaygısı, romantik görüş, tarihi restorasyon kuramı ve çağdaş restorasyon kuramı olarak isimlendirilebilecek yaklaşımlarla koruma kavramı giderek geliştirilmiş ve etkin hâle getirilmiştir (Kuban, 2000). Bununla birlikte koruma kavramı üzerine 1931 yılında Carta del Restauro isimli ilke kararlarıyla başlayan yasal süreç, 1964 yılında Venedik Tüzüğü ile detaylandırılmış ve 1975 yılında yayınlanan Amsterdam Bildirgesi ile devam etmiştir (Madran ve Özgönül, 2005). Koruma uygulamalarının doğru bir biçimde

yönlendirilmesi açısından önemli açıklamalar içeren bu çalışmalar, günümüze uzanan süreçte daha detaylı ve kapsayıcı olan pek çok yasa ve tüzükle desteklenmiştir.

Dünyada koruma kavramının evrilme süreci ile birlikte, Türkiye'de söz konusu alandaki uygulamaların gelişimi incelendiğinde; Cumhuriyet Dönemi öncesinde, özellikle Osmanlı Dönemi'nde günümüz koruma anlayışından farklı olsa da yapıların onarılmasına ve geleceğe aktarılmasına yönelik çalışmaların bulunduğunu belirtmek mümkündür. 1858 yılına ait Ceza Kanunu öncesinde koruma alanında yapılan çalışmalarla ilgili yasal bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Ancak bu tarihten önce de yapıların korunmasına ve onarımına dair pek çok uygulamanın varlığından söz edilebilir. Özellikle Mimar Sinan'ın Ayasofya'yı korumak adına gerçekleştirdiği onarımlar, bu uygulamaların en bilinenleridir. 1858 yılında belirlenen Ceza Kanunu ilkelerinde, kamu ve kutsal hayır yapılarını, konutları yıkan, yok eden ya da bu yapılara zarar verenlere uygulanacak cezaların bulunması, söz konusu kanunu koruma alanında yapılan ilk yasal çalışmalardan biri olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır (Bektaş, 2001). Bu kanunun ardından Cumhuriyet Dönemi'ne kadar çeşitli yasal düzenlemelerde, günümüz koruma anlayışı ile birebir örtüşmemekle birlikte korumaya dair çeşitli yaklaşımların bulunduğu belirtilebilir.

Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren koruma alanında artan çalışmalar, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile devam etmiştir. 1983 yılında kabul edilen bu kanunda kültür varlığı, tabiat varlığı, sit, koruma alanı gibi pek çok kavramın tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar ışığında, korunması gereken taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları hakkında bilgiler verilerek; karar alma yetkisi olan kurum ve kuruluşlara dair detaylar aktarılmıştır. Bununla birlikte, korumaya dair süreçler hakkında da çeşitli bilgiler, ilgili kanun çerçevesinde detaylandırılmıştır (Mevzuat, b.t.). Bu kanun, günümüzde 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile güncel hâle getirilmiştir (Mevzuat, b.t.). Buna ek olarak, dünyada koruma alanında yapılan pek çok yasal çalışma ülkemizde de takip edilmekte ve değerlendirmeye alınmaktadır.

Mimari koruma ne ölçekte olursa olsun asıl korunacak olan, kültürü yaşayabilmenin, onu yaşatabilmenin ve çağdaşını yaratabilmenin yolu olmalıdır. Bunu olanaklı kılmak, geçmişle bugünün, bugünle geleceğin ilişkilerinin sağlıklı, canlı ve alışveriş içinde; katkılarla ve yeni üretimlerle açık tutulmasıyla sağlanabilir (Bektaş, 2001). Bu bağlamda korumanın, çok yönlü ve dinamik bir kavram olarak hem geçmişin, hem de günümüzün mimari anlayışının temel parçalarından biri olduğunu ifade etmek mümkündür. Tüm bu yaklaşımlar, koruma kavramını, günümüz mimarlığında son yıllarda sıkça tartışılan konuların başında gelen sürdürülebilirlikle de yakından ilişkili hâle getirmektedir.

Koruma eylemi, aynı zamanda mimari sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik uygulamalar içermektedir. Bu anlamda sürdürülebilirliğin gelişim sürecini ve mimarlıktaki yerini irdelemek, korumayla ilişkisinin detaylandırılması bakımından faydalı olacaktır.

Sürdürülebilirlik, son yıllarda yaşanan yoğun nüfus artışı, hızlı sanayileşme ve dünya üzerindeki farklı tüketim kalıpları nedeniyle ortaya çıkan iklim değişikleri, doğal kaynakların azalması gibi sorunlarla birlikte sıkça gündeme gelen bir kavramdır (Ciravoğlu, 2008; Yavuz, 2010). Buradan hareketle genel anlamda bakıldığında sürdürülebilirlik, toprak, su, yer altı/yer üstü ve doğal bitki örtüsü gibi tüm zenginliklerin kullanımında rasyonel bir iyileşmeyi garanti etme potansiyelini içeren önemli bir argümandır (Akyıldız, 2020). Bu bağlamda sürdürülebilirlik, günümüzde hemen her meslek alanının konu edindiği bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu meslek alanlarından biri olan mimarlık, yaşanan çevre sorunlarıyla yakından ilişkili olması nedeniyle sürdürülebilirliğin farklı pek çok boyutta ele alındığı bir disiplindir. Bu anlamda mimarlıkta sürdürülebilirliğin özellikle son yıllarda sıkça tartışıldığını belirtmek mümkündür.

Mimarlıkta sürdürülebilirlik, çevresel tasarım, yeşil tasarım gibi yaklaşımları da kapsayan; küresel çevre sorunları ve dönüşüm süreçlerinde yaşanan problemlere çözüm olarak desteklenen, bütüncül, stratejik ve planlı bir yapılaşma şeklini ifade etmektedir. Bu sayede çevreye duyarlı olarak nitelendirilen; morfolojik

özellikleriyle olduğu kadar, yörenin toplumsal, kültürel ve ekonomik altyapısına olumlu katkısıyla da öne çıkan bir mimari pratik öngörülmektedir (Durmuş Arsan, 2008).

Sürdürülebilir yaklaşımlar, yapay çevrenin doğal çevreye en az düzeyde zarar vermesini hedeflemektedir. Bu bağlamda yapay çevreyi oluşturan disiplinlerin başında gelen mimarlıkta, sürdürülebilirlik kavramı yakın bir geçmişte tartışılmaya başlanmıştır. Ancak Türkiye'de bu tartışmalar ve söz konusu alanda yapılan uygulamalar, dünyada yaşanan gelişmelere kıyasla oldukça yenidir. Bu nedenle Türkiye'de gerek kentsel, gerekse kırsal çevrede yer alan ve sürdürülebilir bina niteliklerine sahip olan pek çok yapı, söz konusu alanda yapılan çalışmaların yetersizliği nedeniyle kaybedilmiştir ya da kaybedilmek üzeredir. Buradan hareketle günümüzde sürdürülebilir yaklaşımların henüz yeterince benimsenmemiş olmasının, koruma uygulamalarının da yetersiz kalmasında önemli rol oynadığını belirtmek mümkündür. Bu anlamda mimarlıkta sürdürülebilirliğin Türkiye'de yeterli düzeyde ele alınmasının, geçmişin yapısal ve kültürel mirasının korunmasına katkı sağlarken; gelecekte düzenlenecek yapay çevrenin de doğaya en az zarar verecek şekilde tasarlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2 Kırsal Alanların Korunması

Geleneksel kırsal alanlarda koruma sürecini açıklamak bağlamında öncelikle kırsal alan kavramını tanımlamak faydalı olacaktır. Kırsal alanlar, farklı kaynaklarda çeşitli biçimlerde ele alınmıştır. TDK sözlüğünde kırsal alan, tarıma dayalı üretim etkinliklerinin olduğu, kırsal nüfusun barındığı ve çalıştığı yer olarak ifade edilmiştir (Türkçe Sözlük, 1974). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) raporunda ise kırsal alan, yaşamın ve ekonomik faaliyetlerin çoğunlukla doğal kaynakların kullanımına bağlı olduğu; bununla birlikte toplumsal ve kültürel gelişimin yavaş ilerlediği, geleneksel değerlerin ve yüz yüze ilişkilerin önemli olduğu, teknolojik gelişmelerin uzun bir zaman içinde yaşama yansıdığı ve sosyo-ekonomik özellikleriyle kentsel alanların dışında kalan mekânlar şeklinde aktarılmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000). Bu anlamda kırsal alanların köy

olarak nitelendirilen kırsal yerleşimlerle birlikte tarımsal üretimin yapıldığı her türlü mekânı da kapsayan, özgün birimler olduğu belirtilebilir.

Kırsal alanları kapsayan çalışmalar irdelendiğinde, pek çok kaynakta bu alanlar köy olarak ifade edilmiş ve söz konusu alanlara dair yapılan değerlendirmeler kırsal yerleşim ya da köy kavramı üzerinden irdelenmiştir. Buna rağmen yalnızca köyler değil; köy tanımlarıyla benzer nitelikler taşıyan belde ve kasaba gibi alanlar da kırsal yerleşim olarak ele alınabilmektedir. Buradan hareketle köy ya da köy ile benzer nitelikler taşıyan kırsal yerleşimler, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nde, yaygın iş biçimi tarımsal olan, halkının doğal kaynaklarla sıkı ilişkiler kurduğu, küçük bir topluluk biçiminde yaşayan, seyrek bir nüfusa ve homojen bir toplumsal yapıya sahip olan, toplumsal hareketliliğin az olduğu yerler olarak belirtilmiştir (Kuper ve Kuper, 2016). Taş tarafından ise ekonomik etkinlikleri büyük ölçüde tarıma dayanan ve nüfusları şehir ve kasabalara kıyasla daha az olan yerleşimler biçiminde ifade edilmiştir (Taş, 2016). Gümüşçü ise bu yerleşimleri, geçim kaynakları genellikle hammadde üretimine dayalı olan insanların yaşadığı küçük yerleşim alanları ve bahsedilen üretimin sağlanması için gereken arazinin oluşturduğu ünite olarak tanımlamıştır (Gümüşçü, 2007). Geray, köyü; ayrı bir coğrafi alanda ve ekolojik noktada yerleşen, kendine özgü çalışma ve üretim biçimi, toplumsal örgütlenmesi, kültürü ve tarihi bulunan, genellikle nüfusu az olan insan birliği biçiminde tanımlarken; Boran ise köy-şehir ayrımını yaparak; şehirle köyün birbirinden nüfus sayısıyla değil, fonksiyonlara göre ayrıldığını ve köylerin başlıca ekonomik dayanağının tarımsal üretim olduğunu belirtmiştir (Boran, 1945; Geray, 1968).

1924 tarihli Köy Kanunu'nda, köy kavramının resmi olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu tanıma göre köy, nüfusu 2000'den aşağı olan yurtlardır. Ancak nüfusu 2000'den az olsa dahi belediye örgütü mevcut olan nahiye, ilçe ve il merkezlerinin kasaba sayılacağı ifade edilmiştir. Aynı kanunun ikinci maddesinde, cami, okul, otlak, yaylak gibi ortak malları olan ve toplu ya da dağınık olarak yerleşmiş evlerde yaşayan insanların bağ, bahçe, tarla gibi alanlarla birlikte köyü oluşturduğu bilgisine yer verilmiştir (Tezcan, 1970). Buradan hareketle geçmişte köy tanımının özellikle nüfus ve kullanım alanları üzerinden yapıldığını belirtmek

mümkündür. Bununla birlikte 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanunla, köy ve köye benzer niteliklere sahip olan pek çok kırsal alan, büyükşehirlere bağlı birer mahalle olarak belirlenmiş ve bu bağlamda birçok köy yasal olarak bir anda kent hâline gelmiş; nitelik değil nicelik üzerinden üretilen gerçeklerle köy ve kırsal yerleşim tanımları büyük ölçüde yitirilmiştir (İzci ve Turan, 2013; İrdem ve Mutlu, 2016).

Köylerle ilgili yapılan tanımlamalar incelendiğinde, literatürde nüfus, sosyal yapı, geçim kaynağı gibi pek çok verinin bütüncül bir biçimde tanımlara dâhil edildiği görülmektedir. Tüm bu ifadeler göz önünde bulundurulduğunda, günümüzde kırsal yerleşim, temeli köy olan ancak köye benzer nitelikler taşıyan alanların da dâhil edilebileceği; kendine özgü ve büyük ölçüde tarımsal faaliyetlere dayanan geçim kaynaklarıyla öne çıkan, özgün bir toplumsal kültüre sahip olan ve gerek ortak kullanım alanlarıyla, gerekse üretim mekânlarıyla çok yönlü bir yerleşim özelliği sergileyen, kentlere göre daha az nüfusa sahip birimler olarak belirtilebilir.

Kırsal alanların ve bu alanların kapsadığı kırsal yerleşimlerin korunmasına dair gelişmeler, öncelikle sıradan barınma mekânlarının korunmaya değer bulunması ile başlamıştır. Koruma kavramının geçmişten günümüze uzanan gelişim sürecinde, sıradan bireylerin içinde yaşadığı barınma mekânlarının kültür varlığı olarak değerlendirilmesi, ilk olarak 18. yüzyılın sonunda Endüstri Devrimi'nin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Eres, 2013). Böylece tek yapı ölçeğinde gerçekleşen koruma eylemi, yalnızca anıtsal ya da simgesel nitelikli yapıları değil; mütevazı konutları da kapsar hâle gelmiştir. Söz konusu dönemde kırsal alanda yaşayan nüfusun hızla kentlere göç etmesiyle birlikte, kentlerde olduğu gibi kırsal alanlarda da dönüşüm süreci başlamıştır. Geleneksel kırsal alanlarda yaşanan bu dönüşüm, köylü-çiftçi toplumun ürettiği özgün mimarinin gelecek kuşaklara aktarımını zorlaştırmış; bu nedenle söz konusu mimarinin kültür mirası olarak değerlendirilmesi gündeme gelmiştir (Eres, 2013).

Dünya Vernaküler Mimarlık Ansiklopedisi'nin tanımında, geleneksel kırsal mimarinin halk tarafından yapılmış olan tüm evleri ve diğer yapıları içine aldığı

belirtilmiştir. Ayrıca çevresel olanaklar ve elde var olan malzemelerle, genellikle konut sahibinin ya da yerel yapı ustalarının bilgisi ile geleneksel teknikler kullanılarak inşa edildiği de ifade edilmiştir. Bununla birlikte halk mimarlığının tüm formlarının belli ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğu ve bu ihtiyaçların kültür, yaşam tarzı, ekonomik faaliyetler gibi değerlerden etkilendiği aktarılmıştır (Çekül, 2012). Bu bağlamda geleneksel kırsal mimarinin karakteristiğini belirleyen en önemli özelliklerin;

- Coğrafi konum ve iklim,
- Gelenek ve görenekler,
- Üretim ve tüketim biçimleri olduğunu belirtmek mümkündür (Muşkara, 2017). Bunlara ek olarak;
- Yapıların usta-çırak ilişkisi ile yetişen kişilerce inşa edilmesi,
- Doğal ve yapılı çevre arasında uyum sağlanması,
- Yapıların ihtiyaçlar doğrultusunda büyütülebilmesi-geliştirilebilmesi,
- Yapı büyüklüklerinin ve biçimlenişlerinin ekonomik verilere göre şekillenmesi gibi nitelikler de geleneksel kırsal mimarinin genel karakteristiğini yansıtmaktadır (Kısa Ovalı ve Delibaş, 2016).

Kendine özgü karakteristik nitelikleriyle kültürel değer hâline gelen geleneksel kırsal alanların korunmasına yönelik süreç dünyada hızla geliştirilerek ilerlerken; Türkiye'de kırsal alanların koruma bağlamındaki durumunun iyi olduğunu söylemek olası değildir (Eyüpgiller ve Eres, 2016). Bu anlamda söz konusu sürecin dünyadaki ve Türkiye'deki ilerleyişini incelemenin, günümüzde bu alanda yaşanan gelişmelerin nedenlerini ve sonuçlarını anlayabilmek açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.2.1 Dünyada Kırsal Alan Koruma Süreci

Koruma kavramının tek yapı ölçeğinden tarihi çevre boyutuna ulaşma süreci, dünyada bu alanda yapılan çeşitli etkinliklerin sonucunda yayınlanan farklı çalışma, yasa, tüzük ve tavsiye kararlarının kabul edilmesiyle ilerlemiştir. Bu anlamda tarihi kentlerin bütüncül biçimde korunmasına yönelik ilk yasal çalışmalardan biri olarak, 4

Ağustos 1962 tarihinde Fransa'da çıkarılan Malraux Yasası'nın süreç açısından önemli bir adım olduğu belirtilebilir (Okyay, 2001). Bununla birlikte, 1962 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından Paris'te düzenlenen "Yerleşmelerin ve Doğal Çevre Ortamlarının Kimliğinin ve Çekiciliğinin Korunması Konferansı" ve bu konferans sonrasında çıkarılan tavsiye kararları da kırsal alanların korunmasına yönelik önemli bir çalışma olarak değerlendirilebilir (Eres, 2013).

1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü'nün "Tanımlar" başlığının birinci maddesinde yer alan, tarihi kültür varlığı kavramının yalnızca bir mimari eseri içine almadığı; bununla birlikte belli bir uygarlığa, önemli bir gelişmeye ya da tarihi bir olaya tanıklık eden kentsel ya da kırsal yerleşmeleri de kapsadığı yönündeki ifadeler, kırsal alanların korunmasına katkı sağlayan vurgusuyla öne çıkmaktadır (Venedik Tüzüğü, b.t.).

Kırsal alan korumaya yönelik çalışmaların 1970'lerden itibaren hızla arttığı görülmektedir. Bu yıllarda düzenlenen Halk Mimarisi Uluslararası Kolokyumu, Kırsal Sitlerin ve Halk Mimarisi Örneklerinin Canlandırılması Sempozyumu, İnşa Edilmiş Çevre ve Bütünleyici Doğal Elemanlar Sempozyumu, Vernaküler Mimari ve Çağdaş Yaşam İçindeki Yeri 3. Kolokyumu, Bölgesel Planlama İçinde Kırsal Mimari Sempozyumu ve Kırsal Alanda Mimari Miras Kolokyumu gibi etkinlikler, 1970'li yılların geleneksel kırsal mimari mirasın korunması bağlamında önemli bir dönem olduğunu göstermektedir (Madran ve Özgönül, 1999; Binan, 1999). 1979 yılında Avrupa Konseyi'nin kırsal mimarlık mirasının korunmasına yönelik tavsiye kararlarıyla, söz konusu mirasın korunması gereken bir değer olduğu ifade edilmiştir (Madran ve Özgönül,1999).

1980'li yıllar, kırsal mimarlık mirasının değişimine ve yok olma sürecine yapılan vurguyla öne çıkmaktadır (Eres, 2016). Bu yıllarda düzenlenen Kırsal Kültür Mirası Kolokyumu, Kırsal Peyzajın Korunması Kolokyumu, Mimari Miras ve Kırsal Gelişme Sempozyumu, Deprem Bölgelerinde Kentsel Kırsal Kültür Mirası Koruma ve Restorasyon İlkeleri 1. Uluslararası Toplantısı gibi çalışmalar, söz konusu alanda

yeni tartışmaların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Binan, 1999). Bununla birlikte Avrupa Konseyi'nin 1989 yılında kırsal mimarlık mirasının korunmasına ve yaşatılmasına yönelik ürettiği tavsiye kararlarında, yapılı ve doğal çevre, kırsal mimari mirasın önemli iki bileşeni olarak ifade edilmiş; tarımsal üretimin değişmesiyle birlikte toplumsal yapının da değişmeye başladığı ve buna bağlı olarak kırsal alanda yaşayan toplumun ürettiği geleneksel mimarinin de değişim ve yok olma sürecine girdiği vurgulanmıştır (Avrupa Konseyi, b.t.). 1990 yılında yine Avrupa Konseyi tarafından konuya ilişkin alınan tavsiye kararlarında ise kırsal alanların sahip olduğu yetersiz altyapı ve ulaşım olanakları konu edilerek, bu nedenden dolayı kırsal alanda yaşayan nüfusun azaldığı ve bu durumun, yapılı çevreyi korumayı zorlaştırdığı belirtilmiştir (Kırsal Alan Koruma, b.t.).

1990'lı yıllarda dünyada kırsal alanların korunmasına yönelik etkinlikler incelendiğinde, kırsal mimarlık mirası ve bu mirasla bir arada bulunan doğal çevrenin birlikte "kültürel peyzaj" (kültürel doğal çevre ortamı) olarak kavramsallaştırıldığı ve bu kavram üzerinden değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir (Binan, 1999). Bununla birlikte 1995 yılında Avrupa Konseyi tarafından alınan tavsiye kararlarıyla, kültürel doğal çevre ortamlarının korunmasının çevre politikalarıyla ilişkisine vurgu yapılmış ve bu bağlamda, kültürel doğal çevre ortamı; özel yeryüzü şekilleriyle belirlenen, insan ve doğa etkileriyle oluşan, toplumun gelişmesini, yerleşimlerini ve özgün değerlerini zaman ve mekân bağlamında gösteren tanımlı bir bölge olarak ifade edilmiştir (Eres, 2016).

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) tarafından her yıl hazırlanan Heritage@Risk (Tehdit Altındaki Kültür Mirası) raporlarında, dünyada en hızlı bozulmanın kırsal mimarlık alanında olduğu belirtilmiştir (Heritage@Risk, b.t.). Buradan hareketle gerek Avrupa'da, gerekse diğer pek çok kıtada, günümüze uzanan süreçte kırsal kültür mirasının korunmasına ilişkin sorunlar, farklı etkinliklerle ortaya koyulmuş ve bu sorunların çözümüne yönelik olarak pek çok kararlar alınmıştır. Söz konusu kararlar, mimari mirasla birlikte tüm insani değerleri ve toplumların kimliğini; soyut ve somut tüm kültür mirasını bir bütün olarak korumayı hedeflemektedir (Eres, 2013). Bu bağlamda günümüzde gelişmiş ülkelerde, alınan

kararlar doğrultusunda geleneksel kırsal alanların korunmasına yönelik uygulamaların arttığı görülürken; pek çok ülkede ise bu konuda henüz yeterli uygulama bulunmamasından dolayı kırsal mimari mirasın, belgeleme çalışması dahi yapılamadan hızla değişime uğradığını ve yok olduğunu belirtmek mümkündür. Kırsal alanların korunduğu yerlere örnek olarak Avustralya, Fas ve Mısır'da bulunan bazı yerleşimler gösterilebilir. Bu kırsal yerleşimlerde gerek anıtsal ölçekte; gerekse sivil mimari bağlamında korunan yapılar yer almaktadır (Kırsal Avustralya Konutları, 2014; UNESCO, b.t.; Mandal ve diğer., 2017) (Şekil 2.1, 2.2, 2.3, 2.4).

Şekil 2.1 Güney Avustralya'da kırsal alanda korunmuş 140 yıllık kerpiç konut yapısı (Kırsal Avustralya Konutları, 2014)

Şekil 2.2 Fas'ta korunmuş olan kerpiç malzemeli bir kırsal alan, Ksar of Ait-Ben-Haddou (UNESCO, b.t.)

Şekil 2.3 İran'da geleneksel niteliklerini koruyan bir kırsal yerleşimde yer alan yapılar (Ghale Nouv, b.t.)

Şekil 2.4 Mısır'ın güney bölgesinde, korunmuş olan Nubia kırsal yerleşiminde bulunan geleneksel yapılar (Kişisel arşiv, 2018)

2.2.2 Türkiye'de Kırsal Alan Koruma Süreci

Türkiye'de mimari koruma süreci, dünyada yaşanan gelişmelere kıyasla daha yavaş ilerlemiştir. Söz konusu süreç içinde yapılan yasal düzenlemelerin Osmanlı Dönemi'nde, 19. yüzyılın ikinci yarısında başladığı belirtilebilir (Eres, 2016). Bu dönemde hazırlanan Asar-ı Atika Nizamnameleri'nde, eski eser olarak değerlendirilen yapılardan biri olarak "tarihsel özellik gösteren evler" de ifade edilmiştir (Zeren, 1981; Madran, 2002). Bu anlamda, söz konusu dönemde kırsal alanların korunmasına yönelik doğrudan bir çalışma bulunmasa da tarihsel özellik gösteren evlerin kırsal ya da kentsel alanda olması fark etmeksizin eski eser olarak kabul görmesi, kırsal alanlarda yer alan tarihsel nitelikli evlerin de bir değer olarak ele alındığını göstermektedir. Bununla birlikte, Asar-ı Atika Nizamnameleri'nde eski eserlerin çevrelerinin de korunmasına yönelik şartlar getirilmiştir. Ancak dönemin koruma anlayışının giderek geliştiğini gösteren bu yasal çalışmalar, uygulamada

arkeolojik eserlerin korunması ve yurtdışına çıkarılmaması konusunda yoğunlaşmış; yapılı çevrenin korunmasına dair uygulamalar konusunda yetersiz kalmıştır (Akozan, 1977; Eres, 2016). Buradan hareketle Osmanlı Dönemi'nde kırsal alanların korunmasına yönelik olarak doğrudan yasal bir çalışma ve yeterli uygulama olmadığını belirtmek mümkündür.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde, Asar-ı Atika Nizamnameleri'nin 1973 yılına kadar çeşitli değişikliklerle yürürlükte kaldığı görülmektedir. 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulmuş ve bu kurul öncülüğünde, Asar-ı Atika Nizamnameleri'ni geliştiren pek çok karar alınmıştır (Zeren, 1981). Kurulun 1967 yılında Venedik Tüzüğü'nün Türkiye'de uygulanmasını kabul etmesi, yasal süreç anlamında kırsal alanların korunmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilebilir (Durukan, 2004).

1973 yılında yayınlanan 1710 sayılı Eski Eserler Yasası ile anıtlar ve çevrelerini kapsayan sit kavramı yasal bir zemine oturmuştur (Eres, 2013). 1970'li yılların ikinci yarısında ise Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kentsel sit korumaya yönelik kararlar aldığı görülmektedir. Kırsal sit tanımının kentsel sitten ayrı olarak ifade edildiği ilk yasal çalışmalar da bu kararlar içinde yer almaktadır. 14 Nisan 1979 gün ve A-1609 sayılı bu kararda, kentsel ve kırsal sitlerde geçici dönem için yapılaşmaya dair koşulların belirlenmesine yönelik olarak, yöresel yapıların niteliklerine ait bilgi ve belgelerin Kurul'a iletilmesi istenmektedir (Durukan, 2004).

1710 sayılı Eski Eserler Yasası'nın uygulama bağlamında yetersiz kalması nedeniyle, 23 Temmuz 1983 tarihinde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ancak bu yasada, kırsal sit kavramını çağrıştıran herhangi bir tanımlama yer almamıştır (Durukan, 2004). Buna karşın yasada yapılan kentsel sit tanımı; çeşitli nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından sahip olduğu özellikleri ve aynı zamanda içinde bulunduğu çevrenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılanmasını yansıtarak bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlar olarak ifade edildiğinden, bu tanımın kırsal yerleşimleri de kısmen kapsadığı belirtilebilir (Mevzuat, b.t.; Durukan, 2004). Buna örnek olarak ise Türkiye'de,

çeşitli bölgelerinde doku bütünlüğü olan kırsal alanların kentsel sit olarak tescillenmesi ve bu bölgelere dair koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması gösterilebilir (Durukan, 2004).

Türkiye'de kırsal alanların korunmasına yönelik önemli gelişmelerden biri de 13 Nisan 1989 tarihli 3534 sayılı yasa ile 3 Ekim 1985 tarihli Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin onaylanmasıdır. Bu sözleşmede, koruma politikalarının ifade edildiği 10. maddenin bazı hükümleri şu şekildedir:

"*1. Mimari mirasın korunmasını kırsal yörelerle şehirlerin düzenlenmesinde başlıca hedefler arasına dâhil etmek ve bu gereksinmenin hem düzenleme planlarının hazırlanması ve hem de söz konusu planların uygulamaya konulması aşamalarında dikkate alınmasını sağlamak;*
4. Kırsal yöreler ve kent planlamasında koruma önlemlerinin mümkün olan her durumda alınmasını kolaylaştırmak ..." (Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, b.t.).

Sözleşmenin söz konusu hükümleri incelendiğinde, mimarlık mirasının kırsal ve kentsel olarak iki grupta değerlendirildiğini ve her iki gruba da aynı ölçüde önem verildiğini belirtmek mümkündür (Eres, 2016).

Kırsal alanların korunmasına dair önemli bir uygulama da 2000 yılında Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ve Kültür Bakanlığı işbirliği ile Türkiye Kültür Envanteri Sistemi'nin kurulması çalışmalarıdır (TÜBA, 2001). Oluşturulan sistemde mimarlık envanteri kentsel ve kırsal olmak üzere iki başlık altında ele alınarak; kırsal kültür varlıklarını daha iyi ifade edebilmek adına, konuya özel olarak "kırsal mimarlık yerleşme ve yapı fişi" oluşturulmuştur (Akın ve diğer., 2003).

Türkiye, 10 Haziran 2003 tarihli ve 4881 sayılı yasa ile 20 Ekim 2000 tarihinde düzenlenen Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ni onaylamıştır (Eres, 2016). Söz konusu sözleşmede yer alan; peyzajın kırsal alanlarda ve şehir dışında, bozulmuş ya da yüksek kaliteli alanlarda, sıra dışı ya da günlük mekânlarda yaşam kalitesinin önemli

bir parçası olduğuna dair ifadeler, kırsal alanlara yapılan vurguyla öne çıkmaktadır (Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, b.t.).

Uluslararası pek çok sözleşmenin onaylanmasına rağmen Türkiye'de kırsal alan koruma süreci, dünyada yaşanan gelişmelere kıyasla oldukça yavaş ilerlemektedir. Bu bağlamda 14 Temmuz 2004 tarihli 5226 sayılı yasa ile 2863 sayılı yasada yapılan değişiklikler incelendiğinde, korunması öngörülen alanların kırsal-kentsel gibi bir ayrımla ifade edilmediği ancak kırsal alanların, önceki yasal çalışmalara göre daha fazla göz önüne alındığı ve kapsandığı belirtilebilir (Eres, 2016). Buradan hareketle Türkiye'de henüz doğrudan kırsal alanların korunmasına yönelik bir yasa ya da yönetmeliğin geliştirilmediği ifade edilebilir. Bu bağlamda Türkiye'de kırsal alanların korunmasına dair süreç değerlendirildiğinde; uygulamada Şirince, Yörük, Cumalıkızık gibi örneklere rastlansa da gerek yasal yetersizliklerle, gerekse kırsal mimari miras değeri taşıyan pek çok yerleşimin göz ardı edilmesiyle bu alanların hızla yitirildiğini belirtmek mümkündür.

Sonuç olarak mekânın, geniş boyutuyla tüm yaşamı kapsayan derinlikli/çok boyutlu bir hacim olması ve insanla mekânlaşan her coğrafyadaki kültürel taleplere göre biçimlenmesi göz önünde bulundurulduğunda; kırsal alanların korunması da bu bağlamda, dünyada ve ülkemizde farklı süreçler içinde ilerleyen bir uygulama alanı olmuştur (Akyıldız, 2018). Yalnızca konutların korunmasını değil; farklı işlev ve niteliklere sahip olan pek çok yapı ile tarım alanları ve sosyo-kültürel verilerin de korunmasını içeren bu uygulama alanı, gerek dünyada gerekse ülkemizde hâlâ yeni ve hızlı gelişmelere ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda söz konusu alanda uygulama düzeyinde ve literatüre katkı anlamında yapılacak her çalışma, kırsal alanların korunarak gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır.

2.3 Kerpiç Malzemeli Mimari

Kerpiç malzemenin ana bileşenini oluşturan toprak, dünyanın hemen her yerinde eski çağlardan bu yana, insanların özellikle barınma amaçlı inşa ettikleri yapıların temel yapı malzemesi olmuştur. Afrika'dan Avrupa'ya ve Amerika'ya kadar

dünyanın pek çok noktasında yoğun olarak kullanılan kerpiç, ülkemizin köklü geçmişini oluşturan Mezopotamya bölgesinde de önemli bir yapı malzemesi olarak öne çıkmıştır.

Neolitik Çağ'dan itibaren antik Yakın Doğu mimarisinde kullanılan ana yapı malzemesi olarak bilinen kerpiç, Mezopotamya mimarisinde duvarların, zeminlerin, çatıların ve drenaj sistemlerinin oluşturulmasını sağlamıştır. Ayrıca Mezopotamya'da erken dönemlerde duvarlar, toprak herhangi bir biçimde şekillendirilmeden oluşturulurken; zamanla kalıplanmış veya blok formasyonları olarak elle şekillendirilmiştir (Erarslan, 2018). Bu bağlamda Mezopotamya mimarisinin kimliğinde önemli izleri olan düz, kare bloklar; düz, dikdörtgen bloklar; kare kesitli uzun, dar bloklar ve plano-konveks bloklar, kerpiç malzeme ile oluşturulan temel yapı öğeleri olarak öne çıkmıştır (Wright, 2009). Bunlar arasında özellikle plano-konveks kerpiç bloklar, Mezopotamya mimarlığındaki pek çok özgün eserin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Delougaz ve diğer., 1967; Erarslan, 2018) (Şekil 2.5 ve 2.6).

Şekil 2.5 Plano-konveks kerpiç bloğun görünümü (Delougaz ve diğer., 1967; Erarslan, 2018)

Şekil 2.6 Plano-konveks kerpiç blok ile örülmüş bir duvar örneği (Delougaz ve diğer., 1967; Erarslan, 2018)

Kerpiç malzemenin Mezopotamya dışında, diğer bölgelerdeki Antik medeniyetlerde; özellikle Antik Mısır'da ve Antik Hindistan'da da kullanıldığına dair arkeolojik veriler bulunmaktadır (Karaarslan, 2018). Bu anlamda Antik Mısır'da pek çok piramidin ve tapınağın yapımında öncelikle kerpiç duvarların inşa edildiği; bu duvarların yardımıyla piramit ve tapınak yapımında kullanılan ağır taşların yüksek kotlara çıkarıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte tapınak inşa ettiren firavunların, bu tapınakların yakınına kerpiç barınma birimleri de yaptırarak zaman zaman bu birimlerde yaşadıkları bilgisi de bulunmaktadır (Yasseen, 2018) (Şekil 2.7 ve 2.8).

Şekil 2.7 Antik Mısır'da, Luksor kentinde tapınak duvarının yapımı için inşa edilen kerpiç duvarın kalıntısı (Kişisel arşiv, 2018)

Şekil 2.8 Mısır'da, Edfu kentinde bir tapınağın yakınında bulunan ve Antik döneme ait olan; kısmen müdahale görmüş bir kerpiç yapı kalıntısı (Kişisel arşiv, 2018)

Günümüzde yapı alanında yaşanan tüm gelişmelere rağmen, 21. yüzyılda dünya üzerinde pek çok alanda insanların büyük bir kısmı hâlâ kerpiç yapılarda yaşamaktadır. Bu yapılar bir yandan düşük gelirli insanlara barınma imkânı sağlarken; bir yandan da çevre koruma, enerji tasarrufu, sürdürülebilirlik gibi kavramların giderek daha fazla gündeme gelmesiyle birlikte gelir düzeyi yüksek kesimler tarafından da tercih edilir hâle gelmiştir (Kafescioğlu, 2017).

Toprak yapı kavramı, pişirilmeden kullanılan tüm yapı türlerini ve bileşenlerini ifade eder (Kafescioğlu, 2017). Kerpiç yapı ise balçığın, yani killi toprağın saman, ot, çalı gibi bitkisel artıklarla karıştırılmasıyla elde edilen malzemenin kullanılmasıyla inşa edilmektedir (Çelebi, 2012). Bununla birlikte kimi yerleşimlerde kumlu, marnlı ve puzolanlı toprakla da kerpiç yapı inşa edilebilirken; bazı yerleşimlerde ise yöreye özgü, özel nitelikli toprakların kerpiç yapımında kullanıldığı belirtilebilir (Kafescioğlu, 2017). Bu anlamda farklı niteliklerdeki topraklarla oluşturulabilen kerpiç, çeşitli kaynaklarda şu şekillerde tanımlanmıştır:

- "*Su ile balçık hâline konulmuş toprağın samanla karışık olarak tahta kalıplara dökülmesi ve güneşte kurutulmasından hasıl olan çiğ tuğlalardır.*" (Arseven, 1956).
- "*Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş balçık."* (Türkçe Sözlük, 1974).
- "*Saman ve balçık karışımı, ilkel ve pişmemiş tuğla.*" (Meydan Larousse, 1972).

Kerpiç tanımı ile birlikte ülkemizde kerpiç yapı üretimine yönelik çeşitli terimler de bulunmaktadır. Bu terimlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Kerpiç çukuru: Kerpiç elde etmek amacıyla toprak çıkarılan yerler.
- Kerpiç kalıbı: Kerpiç harcı şekillendirmek amacıyla genellikle ahşap malzemeden üretilen araç. Bazı yörelerde "dolu" da denmektedir.
- Kerpiç kesmek: kerpiç harca ahşap kalıp ile şekil vermek.
- Ana: Büyük blok kerpiç.
- Kuzu: Küçük blok kerpiç.

- Çaput: Ahşap kalıbı ıslatmak ve silmek için kullanılan bez.
- Çorak: Toprak damlara serilen killi toprak.
- Loğ Taşı: Toprak örtülü çatıyı düzeltmek ve sıkılaştırmak amacıyla kullanılan yuvarlak taş.
- Mıhra: Kerpiç harcının kalıplara dökülmesi.
- Künde: Kalıpla oluşturulan bahçe duvarı.
- Loda: Kerpiç blokların oluşturduğu yığın (Çelebi, 2012).

Dünyada pek çok yapı malzemesi bulunmasına karşın, eski çağlardan bu yana kerpiç malzemenin sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Bu tercihin nedenleri olarak;

- Ekonomik etkenler,
- İklim etkeni,
- Teknolojik etkenler,
- İşlevsel etkenler,
- Geleneksel etkenler,
- Malzemenin nitelikleri ifade edilebilir. Bununla birlikte;
- Özellikle gelir düzeylerinin düşük olduğu alanlarda, kerpicin kolay ulaşılabilir ve ucuz olması,
- Kerpicin yoğun olarak kullanıldığı alanlarda, geçmişten gelen yapı üretme davranışının kerpiç malzeme ağırlıklı olması; bu durumun bir gelenek hâlini alması,
- Özellikle ülkemizde, Anadolu insanının kerpiç yapı malzemesini diğer malzemelere göre daha sağlıklı bulması,
- Yapım kolaylığı açısından, kerpiç malzemenin herkesin kendi barınma mekânını kendisinin inşa etmesine olanak tanıması,
- İklimsel etmenlere en iyi yanıt veren malzemelerden birinin de kerpiç olması,
- Doğal iklimlendirme sağlayarak ısıtma-soğutma giderlerini en aza indirmesi de kerpicin yapı malzemesi olarak tercih edilmesinin nedenleri olarak sıralanabilir (Çelebi, 2012).

Kerpiç, hem kentsel hem de kırsal alanlarda, yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı tercih edilmektedir. Ancak gerek ekonomik faaliyetlerin doğa ile iç içe olması ve buna bağlı olarak işlevsel niteliklerin doğal verilerden doğrudan etkilenmesi; gerek geleneksel etkenlerin daha fazla önemsenmesi; gerekse teknolojik verilerin daha az etkili olması gibi nedenlerle kırsal alanlarda kerpiç kullanımının kentsel alanlara göre daha yoğun olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda hem dünyanın pek çok yerinde, hem de ülkemizde özellikle Anadolu'da yer alan kırsal alanlarda kerpiç malzemeli yapı üretimine sıkça rastlanmaktadır.

Kerpiç yapı üretiminde kullanılan sistemlerin çoğunda, temel malzemesi olarak taş tercih edilmektedir. Temelin derinliği de genellikle taş malzemenin kolay ulaşılabilir olması ile doğru orantılı olarak değişebilmektedir. Bu anlamda özellikle kırsal alanlarda bulunan mütevazı yapılarda yaygın olarak, ortalama 100 cm temel derinliği olduğu belirtilebilir. Genellikle işlenmeden kullanılan taşlarla oluşturulan temelin ardından, yaklaşık 30-100 cm aralığındaki yüksekliklerde, yine taş malzeme kullanılarak subasman oluşturulmaktadır. Bunun nedeni yapıyı su ve nem gibi doğal etkenlerin zararlarından korumaktır. Ayrıca temelde ve subasmanda kullanılan taşların arasında genellikle toprak harç bulunmaktadır (Kafescioğlu, 1949).

Anadolu'da kerpiç malzemenin yoğun olduğu kırsal alanlar incelendiğinde, bu alanların diğer doğal yapı malzemeleri bakımından fakir olduğu görülmektedir. Bu anlamda söz konusu alanlarda ana yapı malzemesinin kerpiç olması nedeniyle, seçilen toprakların yapı üretimine uygun olup olmadığı, usta-çırak ilişkisi ile yetiştirilmiş olan kişiler tarafından mutlaka kontrol edilmektedir. Buna ek olarak toprağa eklenecek olan iki tür katkı maddesi, bitkisel artıklar (saman, ot, kamış artığı, bitki sapları, çam yaprakları, ağaç dalları, kuru fundalar vb.) ve taş cinsinden katkılar (kum, çakıl vb.) da yine yapıyı inşa eden ustalarca kontrol edilerek, su ile birlikte harç hâline getirilmektedir. Hazırlanan harç, iki farklı yapım sistemi ile kullanılmaktadır. Bu sistemler;

- Masif kerpiç yapım sistemi
  - Kerpiç bloklarla (Şekil 2.9 ve 2.10),

- Dövme kerpiçle,
- Yığma kerpiçle,
- Karma kerpiçle.

- Hafif kerpiç yapım sistemi
  - Kerpiç blok dolguyla,
  - Dökme kerpiç dolguyla olarak sıralanabilir (Çelebi, 2012).

Şekil 2.9 Ahşap kalıp yardımıyla ana ve kuzu blok kerpiç yapımı ve kerpicin kalıptan çıkarılması (Kişisel arşiv, 2019)

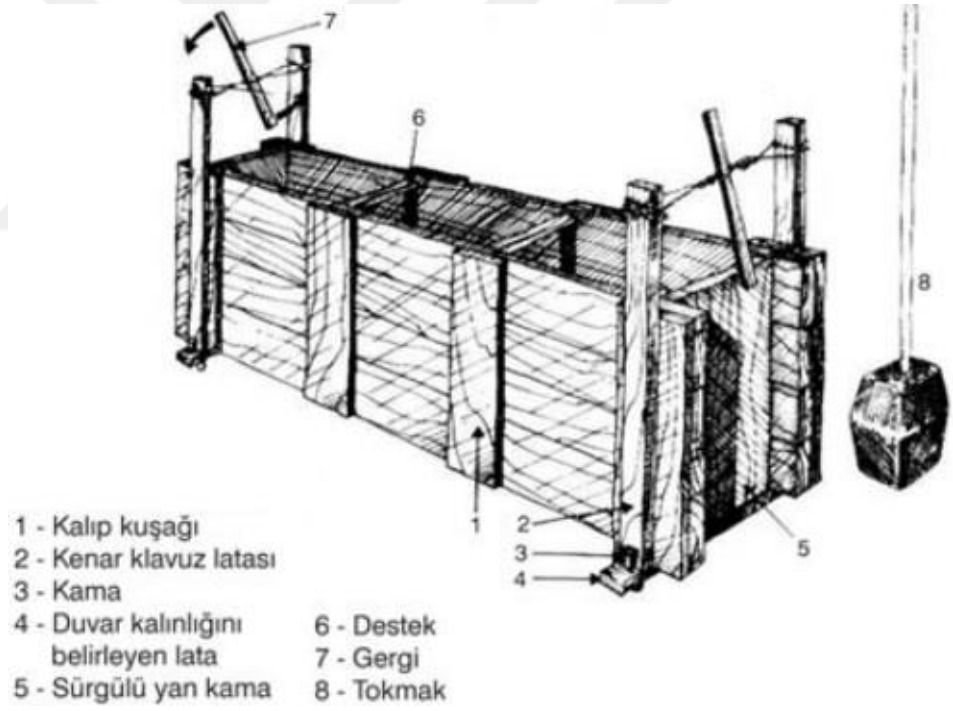

Şekil 2.10 Ahşap kalıp yardımıyla ana ve kuzu blok kerpiç yapımı (Duran, 2016)

Yukarıda ifade edilen sistemlere adını veren ana öğe, duvardır. Kerpicin ana yapı malzemesi olarak kullanıldığı sistemlerin ise masif kerpiç yapım sistemleri olduğunu belirtmek mümkündür. Bu sistemler içinde, yapı üretiminde en yaygın kullanılanın kerpiç bloklarla masif kerpiç yapım sistemi olduğu ifade edilebilir. Diğer masif

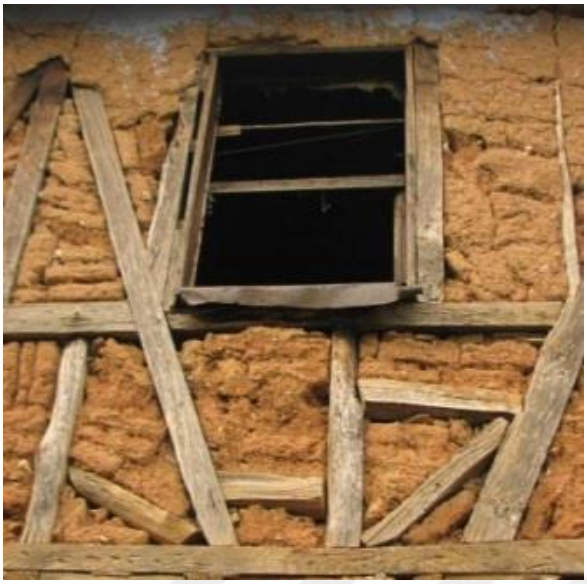
kerpiç yapım sistemleri ise daha çok bahçe duvarı gibi elemanların inşasında ya da geçici yapı üretimlerinde öne çıkmaktadır (Çelebi, 2012).

Kerpiç bloklarla hazırlanan masif kerpiç sistemde, kalıplarla oluşturulan ve yöreye göre değişkenlik göstermekle birlikte genellikle 30x30x15 cm boyutlarındaki ana bloklar ile 30x15x15 cm boyutlarındaki kuzu bloklar sistemin temel malzemelerini oluşturmaktadır. Hazırlanan bu blokların üst üste ve yan yana dizilmesiyle yapı elemanları üretilmektedir. Dövme ve yığma kerpiç sistemlerde ise genellikle duvar oluşturacak biçimde hazırlanan büyük ve geniş kalıplar içine rastgele ya da belli bir düzene göre yerleştirilen kerpiç karışımın dökülmesi söz konusudur (Şekil 2.11). Karma kerpiç sistemler, bahsi geçen tüm masif kerpiç sistemlerin yapıda bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır (Çelebi, 2012).

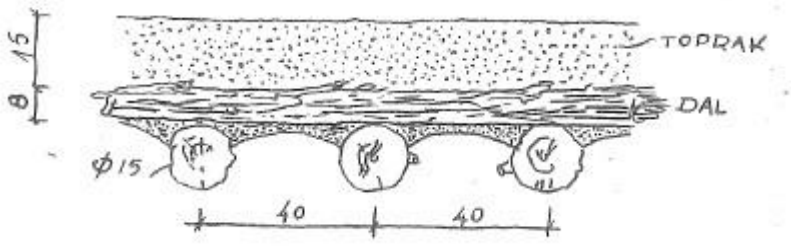
Şekil 2.11 Dökme ve yığma kerpiç sistemlerde kullanılan duvar kalıbı ve kalıbı oluşturan elemanlar (Acun ve Gürdal, 2003)

Hafif kerpiç yapım sistemlerinde ana öğe, ahşap karkastır. Oluşturulan bu karkasın içine doldurulan kerpiç bloklarla ya da blok haline getirilmemiş olan kerpiç harçla yapı elemanları oluşturulmaktadır (Şekil 2.12).

Şekil 2.12 Hafif kerpiç yapım sistemi ile üretilmiş bir kerpiç duvar (Perker, 2012)

Geleneksel yöntemlerle inşa edilen kerpiç yapıların üst örtüsü, genellikle ahşap kirişlerin üzerine koyulan bir döşeme ve bunun üzerine yerleştirilen sıkıştırılmış toprakla oluşturulmaktadır. Kullanılan ahşabın elde edildiği ağaçlar, yöreye göre değişiklik gösterebilmektedir. Ancak özellikle kavak ve söğüt ağaçlarının tercih edildiği bilinmektedir. Kirişlerin çapları 15-25 cm arasında değişirken; aralıkları ise 30-60 cm olarak düzenlenebilmektedir. Kirişin üzerine koyulan döşeme ise genellikle ince dallardan ya da saz demetlerinden oluşmaktadır. Ardından sıkıştırılmış toprakla üst örtü tamamlanmaktadır (Kafescioğlu, 1949) (Şekil 2.13).

Şekil 2.13 Toprak dam detayı (Kafescioğlu, 1949)

Kerpiç malzemenin geleneksel yöntemlerle kullanımı dışında, günümüzde farklı katkı malzemeleriyle birleştirilerek modern kullanımına yönelik çeşitli denemeler ve uygulamalar da yapılmaktadır. Bu anlamda gerek literatürde, gerekse yapılan

uygulamalarda en fazla rastlanan örnekler çimento ya da alçı katkı ile kerpiç harcın karıştırılması sonucunda elde edilen malzemelerin kullanımına yöneliktir (Işık ve Tülbentçi, 2008; Ekşi Akbulut ve Koç, 2018).

Kerpiç malzeme, günümüzde pek çok modern malzeme kullanımına kıyasla daha az vurgulansa da hemen her toplumun refahına, hâlâ önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Öncelikle, kültürel niteliklerinin yoğunluğu nedeniyle toplumların somut ve somut olmayan değerlerini yansıtmaktadır; bununla birlikte küresel ve yerel olarak sürdürülebilir kalkınmanın ortak amaçlarına hizmet ederek doğal ve kültürel bağlamda sosyal, ekonomik ve çevresel konulara olumlu katkı sağlamaktadır (Guillaud, 2014). Bu anlamda özellikle kırsal alanlarda kerpiç malzeme kullanımının, geleneksel kırsal mimarinin somut ve somut olmayan özgün niteliklerini irdelemek açısından önemli bir veri olduğunu belirtmek mümkündür.

2.3.1 Dünyadan Örnekler

Kerpiç, eski çağlardan itibaren dünyanın pek çok yerinde, kentsel ve kırsal alanlarda yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Hemen her kıtada örneklerine rastlanan kerpiç yapılar, yalnızca geleneksel yerleşimlerde değil, modern kentlerde de karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde kerpiç yapı örneklerinin yoğun olarak görüldüğü yerler Orta Asya, Afrika, Orta ve Güney Amerika ile Anadolu olarak belirtilebilir. Özellikle kerpiç yapımında kullanılan toprak malzemenin çok olduğu, güneş etkisinin fazla hissedildiği ve düz alanların yoğun olduğu coğrafyalarda da kerpiç yapılara sıkça rastlandığını belirtmek mümkündür. Ancak bu alanlar dışında farklı ülke ve bölgelerde de kerpiç yapı örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Örneğin; İngiltere'de çoğu 20. yüzyılda inşa edilmiş olan yaklaşık 500.000 kerpiç yapı bulunmaktadır. Bununla birlikte hâlihazırda dünya nüfusunun %30'unun kerpiç yapılarda barındığı bilinmektedir (Acun ve Gürdal, 2003).

Dünyada kerpiç yapı yoğunluğu bağlamında öne çıkan kentlerin başında Amerika'da bulunan Santa Fe gelmektedir. Farklı kültürlerin etkisi altında gelişen Santa Fe kerpiç mimarisi; 20. yüzyılın başında bir grup aydın ve sanatçının romantik koruma hareketiyle, yerel mimariyi hızlı yapılaşmanın etkisinden korumak amacıyla yaptıkları çalışmalar sonucunda günümüze ulaştırılmış ve 'Santa Fe Tarzı' denilen tasarımla yeni yapılara da yansıtılmıştır (Bunting, 1983; Özen, 2017). Buradan hareketle Santa Fe'de yer alan kerpiç yapı stoğunun geleneksel ve modern yaklaşımların bütüncül bir şekilde kullanımıyla elde edildiğini belirtmek mümkündür (Şekil 2.14 ve 2.15).

Şekil 2.14 Santa Fe kentinin genel görünümü (Santa Fe, b.t.)

Şekil 2.15 Santa Fe'de yer alan kerpiç yapılar (Santa Fe, b.t.)

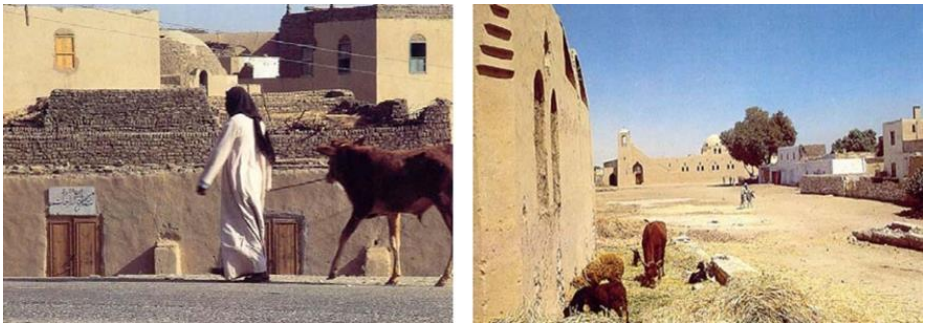
Kerpiç yapı yoğunluğuyla bilinen kentlerden biri de Yemen'de yer almaktadır. Özellikle yüksek katlı kerpiç yapılarıyla ön plana çıkan Şibam kentinde yer alan bu yapılar, 16. yüzyıldan itibaren inşa edilmeye başlanmış ve düzenli bakımlar sayesinde pek çoğu günümüze ulaşabilmiştir (Baysal Balcı, 2013). Şibam'da yer alan kerpiç yapılar incelendiğinde, malzeme bağlamında geleneksel kullanım öne

çıkmakla birlikte yapıların yüksek katlı barınma birimleri olarak inşa edilmesi, işlev anlamında modern kullanımın tercih edildiğini düşündürmektedir (Şekil 2.16).

Şekil 2.16 Şibam'da yer alan kerpiç yapılardan görüntüler (Şibam, b.t.)

Dünyada kerpiç yapı örnekleri söz konusu olduğunda, bilinen önemli yapılardan bazıları da Mısırlı mimar Hasan Fethi'nin tasarımlarıdır. 20. yüzyıl Mısır mimarlığının en önemli aktörü olarak bilinen Hasan Fethi, geleneksel kırsal mimari üzerine yaptığı çalışmalarla da öne çıkmaktadır. En önemli özelliği "*bir yerde yapı yapmak değil, bir yerden yapı oluşturmak*" olarak nitelendirilen Hasan Fethi, sıra dışı mimari yaklaşımını, tasarladığı Yeni Gurna Köyü'nde de göstermiştir (Özkan, 2000). Köyün yerel malzemesi olan kerpici, olabilecek en işlevsel ve konforlu yapıları oluşturmak amacıyla çalışmalarında kullanmıştır. Buradan hareketle Hasan Fethi'nin Yeni Gurna Köyü tasarımının gerek malzeme, gerek yapım tekniği, gerekse işlev bağlamında geleneksel nitelikler taşıdığını belirtmek mümkündür (Şekil 2.17).

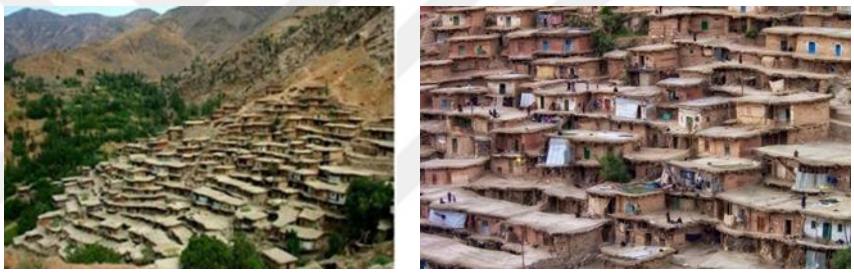
Şekil 2.17 Yeni Gurna Köyü'nde yer alan kerpiç yapılardan görüntüler (Tuna Ultav ve Sahil, 2004)

Kerpiç malzemenin yoğun olarak kullanıldığı kırsal alan örneklerine Afrika'nın pek çok ülkesinde rastlanmaktadır. Tunus, Somali, Kenya gibi ülkelerde yer alan, kerpiç malzeme ile inşa edilmiş kırsal alanlar, içinde yer aldıkları yöreye özgü niteliklerle şekillenmiştir (Şekil 2.18). Bununla birlikte ülkemize komşu olan İran,

Irak, Suriye gibi ülkelerde de kerpiç malzeme, kırsal alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.19). Söz konusu yerleşimlerde bulunan örneklere bakıldığında, her anlamda geleneksel tasarımların ön plana çıktığını görmek mümkündür.

Şekil 2.18 Bambara Köyü'nde yer alan yöreye özgü kerpiç yapı örnekleri, Somali (Bambara Köyü, b.t.)

Şekil 2.19 Sar Agha Seyed Köyü'nden görüntüler, İran (Akbari ve Rafiei,2016; Sar Agha Seyed, b.t.)

Dünyadaki kerpiç yapı stoğunun büyük bir bölümünü geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olanlar oluşturmaktadır. Ancak son yıllarda özellikle sürdürülebilirlik kavramının mimarlık disiplini içinde sıkça tartışılır hâle gelmesi ve buna bağlı olarak sürdürülebilir malzeme arayışının artmasıyla birlikte, modern kerpiç yapılar da ortaya çıkmıştır. Söz konusu yapıların ana malzemesi kerpiç olsa da kimi zaman kerpiç malzemenin dayanımını arttırmak ve bakımını kolaylaştırmak gibi sebeplerle çimento ya da alçı gibi katkı malzemelerinin de kullanıldığını görmek mümkündür. Buradan hareketle modern kerpiç malzeme kullanımı konusunda dünyadan örnekler incelendiğinde, çimento katkılı kerpiç ile üretilen ve bu anlamda öne çıkan yapılar olarak, Kanada'da bulunan Nk'Mip Desert Kültür Merkezi ve Amerika'da bulunan Kavner Evi gösterilebilir (Fisher, 2009; Ekşi Akbulut ve Koç, 2018) (Şekil 2.20 ve 2.21).

Şekil 2.20 Çimento katkılı kerpiç malzeme ile inşa edilen Nk'Mip Desert Kültür Merkezi, Kanada (Nk'Mip Desert Kültür Merkezi, b.t.)

Şekil 2.21 Çimento katkılı kerpiç malzeme ile inşa edilen Kavner Evi, Amerika (Fisher, 2009)

Gerek kentsel gerekse kırsal alanlarda, yapı tasarımında kerpiç malzeme kullanımına dünyanın pek çok yerinde rastlanmaktadır. Örnekler incelendiğinde, bazı alanlarda kerpiç yapılar geleneksel mimarinin bir simgesi olarak özenle korunurken; bazı alanlarda ise sosyal ve ekonomik verilerin bir sonucu olarak, kerpiç malzeme kullanımı bir zorunluluk hâlini almıştır. Her iki durumda da kerpiç yapılar, kullanıldıkları yörenin özgün niteliklerini yansıtan eşsiz değerlerdir. Bu bağlamda dünyada kerpiç yapı üretimi ve kullanımının, modern malzeme ile üretilen yapılar kadar önemli ve incelemeye değer olduğunu belirtmek mümkündür.

2.3.2 Türkiye'den Örnekler

Türkiye, gerek stratejik konumunun gerekse ev sahipliği yaptığı medeniyetlerin etkisiyle zengin bir kültürel ve mimari mirasa sahip olmuştur. Bu anlamda Türkiye'nin kırsal mimari miras bağlamında da oldukça köklü bir geçmişi olduğunu belirtmek mümkündür.

Anadolu'nun hemen her bölgesinde eşsiz kırsal mimari mirasın izlerini bulmak mümkündür. Yöreye özgü malzemelerle, ihtiyaçlara yönelik olarak inşa edilen yapılardan oluşan bu mirasın bir kısmını da kerpiç yapılar oluşturmaktadır. Kerpiç malzeme, kırsal alanlarda diğer doğal malzemelerle birlikte yapı üretiminde kullanılırken; özellikle bazı yörelerde ana yapı malzemesi olarak öne çıkmaktadır. Bu yöreler Kırşehir, Malatya, Elazığ ve Van olarak sıralanabilir. Söz konusu yörelerde toprağın ana yapı malzemesi olarak kullanımının başlıca sebebi, kerpiç yapı inşasında kullanılabilecek nitelikteki toprağa ulaşmanın kolay olmasıdır. Bununla birlikte söz konusu yörelerde ova yerleşimlerinin de yoğun olması, kerpiç kullanımına sıkça rastlanmasında önemli bir etkendir (Çelebi, 2012).

Yukarıda ifade edilen yöreler dışında da Anadolu'daki pek çok yerleşimde, örneğin; Konya, Şanlıurfa, Karaman ve Balıkesir'de de kerpiç yapı örneklerine rastlamak mümkündür. Bu yerleşimlerde özellikle, dağlık alanlarda değil; ova niteliği taşıyan düz alanlarda kerpiç yapıların yoğun olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bahsi geçen yörelerde yaşayan kullanıcıların ekonomik düzeyinin düşük olması ve toprak malzemenin kolay ulaşılabilirliği nedeniyle ekonomik anlamda kullanıcıya olumlu katkı sağlaması, kerpiç yapıların tercih edilmesinde önemli bir etken olmuştur (Bektaş, 2001) (Şekil 2.22, 2.23, 2.24, 2.25, 2.26, 2.27).

Şekil 2.22 Taş, tuğla ve kerpiç kullanılarak inşa edilmiş bir yapı örneği, Havran/Balıkesir (Kişisel arşiv, 2018)

Şekil 2.23 Taş malzeme ve toprak sıva ile inşa edilmiş yapılar, Taşkale/Karaman (Taşkale, b.t.)

Şekil 2.24 Kısmen kullanılan bir kerpiç yapı, Suruç/Şanlıurfa (Kişisel arşiv, 2011)

Şekil 2.25 Kerpiç yapıların yoğun olduğu Pekmezci Köyü/Kırşehir (Pekmezci Köyü, b.t.)

Şekil 2.26 Geleneksel yöntemlerle inşa edilen bir kerpiç yapı, Göllü Köyü/Van (Erdoğan, 2007)

Şekil 2.27 Kerpiç yapılardan oluşan bir sokak dokusu, Balaban/Malatya (Kişisel arşiv, 2017)

Anadolu'da bulunan kerpiç yapılar, yeni üretimlere de ilham kaynağı olmaktadır. Bu duruma örnek olarak Konya'da bulunan Sonsuz Şükran Köyü gösterilebilir. Köy, kültürel etkinlikler yapmak amacıyla, bir grup sanatçı tarafından kurulmuştur. İnşa edilen yapılarda ise yoğun olarak kerpiç malzeme kullanılmıştır (Sonsuz Şükran Köyü, b.t.) (Şekil 2.28).

Şekil 2.28 Sonsuz Şükran Köyü'nde bulunan kerpiç yapı örnekleri (Sonsuz Şükran Köyü, b.t.)

Türkiye'de kerpiç malzemenin geleneksel kullanımı dışında, modern yöntemlerle yeniden ele alınarak değerlendirildiği örnekler de bulunmaktadır. Özellikle bakım periyodunu azaltmak ve daha konforlu bir kullanım sağlamak amacıyla çimento ya da alçı gibi malzemelerle zenginleştirilen örneklerle birlikte, özgün hâliyle kullanılarak modern yapıların elde edildiği örnekler de bulunmaktadır (Şekil 2.29, 2.30, 2.31).

Şekil 2.29 Mimar Cengiz Bektaş tarafından tasarlanan kerpiç malzemeli modern bir at çiftliği yapısı, İstanbul (Mimdap, b.t.)

Şekil 2.30 Modern yöntemler kullanılarak kerpiç malzeme ile inşa edilen bir konut yapısı, İstanbul (Kerpiç ev, b.t.)

(a) (b)

Şekil 2.31 Elazığ'da çimento katkılı kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilen, kültürel işlevli modern bir kerpiç yapının dış cepheleri (a) ve iç mekânı (b) (Doğan, 2019; Kanal23, 2019; Özen Bilgili, 2020)

Ülkemizde geleneksel kırsal alanlarda kerpiç yapılara yoğun olarak rastlanması, Anadolu'nun bu anlamda incelemeye değer bir alan olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Anadolu'da kırsal kerpiç mimari mirasın bir kısmının farklı şekillerde belgelenmiş olduğu görülürken; bir kısmının ise hiçbir şekilde belgelenmediği ve yok olmak üzere olduğu belirtilebilir. Bununla birlikte Türkiye'deki kerpiç yapı örnekleri, dünyadan örnekler ışığında incelendiğinde; dünyada modern kerpiç yapı örneklerinin hızla arttığını fakat ülkemizde bu anlamda örneklerin oldukça az sayıda olduğunu belirtmek mümkündür.

BÖLÜM ÜÇ
MALATYA YÖRESİ ÇAYIRKÖY, KUŞDOĞAN, SEYİTUŞAĞI, KARACA, BEYBAĞI VE GÜNPINAR KIRSAL KERPİÇ YERLEŞİMLERİNİN İRDELENMESİ

Türkiye'de kerpiç yapıların en yoğun olduğu dört yöreden biri de Malatya'dır. Günümüzde kentsel alanda kerpiç yapı örneklerinin pek çoğunun yitirildiği Malatya yöresinde, kırsal alanda bu yapı örneklerine hâlâ rastlanmaktadır. Ancak son yıllarda yaşanan pek çok gelişme, kırsal alanda yer alan kerpiç yapı örneklerinin de değişim ve yok olma sürecine girmesine neden olmuştur. Bu bağlamda yörenin özgün kırsal kerpiç mimarisinin belgelenmesi ve korunması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte Malatya yöresinde yer alan kırsal kerpiç mimarinin korunmasına ve sürdürülebilirliğine dair literatür ve uygulama çalışmaları incelendiğinde, bu anlamda yapılan çalışma sayısının yok denecek kadar az olduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu çalışmalara ışık tutması açısından öncelikle Malatya yöresinin genel niteliklerinin incelenmesinin, bu alanda yapılacak değerlendirmelere olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.1 Malatya'nın Konumu ve Coğrafi Özellikleri

Türkiye'nin hemen her bölgesinde yer alan pek çok yöre gibi Malatya yöresi de kendine özgü coğrafi nitelikleri, köklü geçmişi, mimari eserleri ve kültürel özellikleriyle öne çıkmaktadır. Bu bağlamda yörenin çok yönlü bir şekilde irdelenmesi, geçmişten günümüze mimarlık boyutunda yaşanan değişimlerin gözlemlenmesi ve aktarılması açısından yararlı olacaktır.

Malatya, bilinen en köklü Anadolu kentlerinden biridir. Bölgenin stratejik yollarının kesiştiği bir noktada yer alan Malatya, jeopolitik konumu sayesinde Anadolu'nun belli başlı yerleşim merkezlerinden biri olma özelliğine sahip olmuştur (Göğebakan, 2002).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin batısında, Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Malatya, Tohma, Kuruçay ve Fırat vadileri ile bu vadilerin çevresinde bulunan platolar ve dağlar üzerinde yer almaktadır. Rakımı 977 m olan Malatya'nın doğusunda Elazığ, kuzeyinde Erzincan ve Sivas, batısında Kahramanmaraş güneyinde Adıyaman ve güneydoğusunda Diyarbakır'la çevrili olan Malatya, büyük bölümü dağlarla kaplı olan bir alana yayılmıştır (Demirbağ, 2013; Malatya, b.t.) (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Malatya'nın Türkiye içindeki konumu (Şehirler, b.t. ve Malatya, b.t.)

Malatya'yı çevreleyen dağların büyük bir bölümü, Güney Doğu Toroslarının bir uzantısıdır (Demirbağ, 2013). Bu dağlar üzerindeki en önemli yükseltiler, Korudağ (2100 m), Karakaya Tepe (2424 m), Becbel Tepe (2006 m), Beydağı (2544 m), Kelle Tepe (2150 m) ve Gayrık Tepe (2306 m)'dir (Sağlam ve diğer., 2013).

Malatya coğrafyasında dağlarla birlikte plato ve ova oluşumlarına da rastlanmaktadır. Mendol, Börücek, Uluköy, Elemendik, Yama Dağı ve Sarıçiçek Yaylaları, yörenin önemli platolarıdır. Bu platolardan Sarıçiçek Yaylası, yörenin hayvancılık açısından zengin çayırlara sahip olan en önemli alanıdır. Bununla birlikte Doğanşehir Ovası, Sürgü Ovası, Yazıhan Ovası, Arguvan Ovası, İzollu Ovası ve bugünkü şehir merkezinin de üzerinde yer aldığı Malatya Ovası, yörenin içinde bulunan düzlüklerdir (Demirbağ, 2013).

Türkiye'nin en büyük su havzası olan Fırat Havzası'nda yer alan Malatya, bu konumu nedeniyle su kaynakları bakımından da oldukça zengindir. Beydağı'nın eteklerinden çıkan pek çok su kaynağı, yöre içinde çeşitli alanlara dağılmaktadır (Demirbağ, 2013).

Malatya'nın topoğrafik nitelikleri, yörede farklı iklimlerin etkili olmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda Malatya genelinde üç farklı karasal iklim tipi görülmektedir. Bunlar değişik özelliklere sahip yarı kurak iklimler ile yarı kurak-yarı nemli iklimlerdir. Buradan hareketle Malatya yöresinin ikliminin, topoğrafik özelliklere de bağlı olarak Doğu Anadolu karasal iklimi ile Akdeniz iklimi arasında geçiş tipi özelliği gösterdiğini belirtmek mümkündür (Sağlam ve diğer., 2013).

Bitki örtüsü açısından bakıldığında, Malatya'da toplam 1.241.200 hektar olan alanının 580.423 hektarının çayır ve meralarla; 149.128 hektarının ise orman ve fundalıklarla kaplı olduğu görülmektedir. Tarım alanlarının 425.450 hektar olduğu Malatya'da 86.199 hektarlık bir alan ise taş, kaya, su satıhları ve yerleşim yerlerinden oluşmaktadır (Sağlam ve diğer., 2013).

Malatya'nın toprak yapısı, içinde bulunduğu coğrafyanın özelliklerine göre şekillenmiştir. Bu anlamda en fazla görülen toprak çeşitleri, Fırat nehrinin etkisiyle oluşan alüvyon topraklar ve nehirden uzak kesimlerde görülen bazaltik topraklardır. Alüvyal topraklar tarım faaliyetleri için elverişliyken; bazaltik topraklar ise killidir ve tarıma uygun değildir. Bu topraklar kerpiç yapı üretiminde de kullanılabilmektedir (Malatya Coğrafi Konumu, b.t.)

3.2 Malatya'nın Tarihçesi ve Mimari Gelişim Süreci

- Malatya'nın Tarihçesi

Malatya ile ilgili literatür incelendiğinde, yerleşim ve çevresinin insanlık tarihinin en eski yaşam alanlarından bir olduğu görülmektedir. Özellikle 1908 yılı ve sonrasında Malatya'nın tarihine dair incelemeler artmış ve çeşitli kazı çalışmalarıyla

kentin geçmişi gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu anlamda Malatya'nın Neolitik Çağ'dan itibaren bir yerleşim alanı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Neolitik, Kalkolitik ve Eski Tunç Çağlarında önemli yerleşmelere sahne olan Malatya; Hitit, Asur ve Urartu dönemlerinde de önemini korumaya devam etmiştir (Ağaldağ, 2016). Bununla birlikte özellikle Asur döneminde kentin adının Melit, Melid, Melita veya Melidda olduğu; Hitit döneminde ise Maldiya, Malitâ, Melid ve Meliddou olduğu bilinmektedir (Delaporte, 1940; Kınal, 1962; Honingmann, 1991; Albright, 1992 ve Oğuz, 2000).

Malatya'da arkeolojik kazıların ilk başladığı yer, Kalkolitik Çağ eserlerinin bulunduğu Arslantepe Höyüğü 'dür. 1895 yılında çevrede yapı taşı arayan köylüler tarafından fark edilen alanda yapılan çalışmalar günümüzde de devam etmektedir (Sağlam ve diğer., 2013) (Şekil 3.2). 1977 yılında yüzey araştırmaları sırasında keşfedilen Cafer Höyük ise yerleşimin tarihini daha eskiye; M.Ö. 7000 yılına taşımıştır. Yörede keşfedilmiş olan en eski yerleşim alanlarından biri olarak nitelendirilebilen Cafer Höyük'te yapılan kazılarda, hücre planlı yapı kalıntıları bulunmuştur. 170x240 cm boyutlarında olan bu yapıların kerpiç malzeme ile inşa edildiği görülmüştür (Cauvin, 1990). Buradan hareketli yerleşimdeki kerpiç yapı üretim faaliyetlerinin, Cafer Höyük'ün tarihi kadar eskiye dayandığı ifade edilebilir.

Malatya'nın pek çok yerinde yapılan keşif ve kazılarda Urartu, Asur, Med ve Pers egemenlikleriyle beraber Kapadokya Krallığı'nın yönetimine dair izlere rastlanmıştır (Şekil 3.3). Malazgirt Savaşı'na uzanan dönemde Slevkos ve Pontus yönetiminin yanı sıra Roma, Bizans, Sasani ve Arap egemenlikleri de yerleşimin tarihinde yerini almıştır (Umar, 1998; Sağlam ve diğer., 2013 ve Ağaldağ, 2016). Buna ek olarak yerleşimin bu dönemlerde Melitene, Melita ve Melitam olarak isimlendirildiği görülmüştür (Strabon, 2000).

Şekil 3.2 Malatya Aslantepe Höyüğü (Şehirler, b.t. ve Malatya, b.t.)

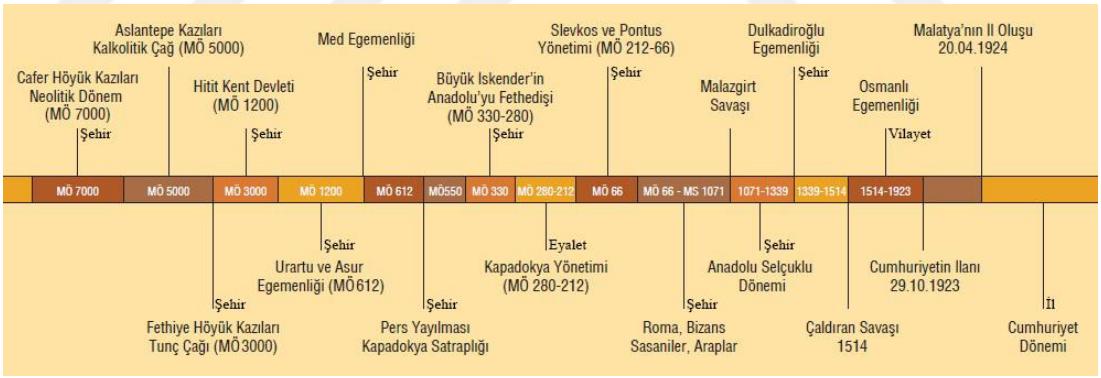

Şekil 3.3 Türkiye'nin ilkçağdaki bölgeleri ve bunların içinde Malatya'yı da kapsayan Kapadokya'nın yeri (Umar, 1998)

Malazgirt Savaşı'ndan önce Malatya'da Bizans-Arap savaşları yoğun olarak görülmüştür. Bu dönemde yerleşim sıklıkla farklı toplulukların hâkimiyeti altında kalmıştır. Yerleşimin Türkler tarafından ele geçirilmesi ise 1071 yılından sonraki döneme rastlamaktadır. Bu yıllarda ve sonrasında devam eden Danişmentli-Selçuklu rekabeti uzun bir sürenin ardından son bulmuş ve Selçuklular, yerleşimin hâkimi olmuştur (Metin, 2013). Daha sonra Selçukluların da kaybettiği yerleşim, İlhanlı, Eretna ve Memlûk yönetimleri altına girmiştir (Zengin, 2017). Yıldırım Bayezid'in çabalarıyla Osmanlı hâkimiyetine giren Malatya, bir süre sonra tekrar Memlûk egemenliğine alınmış ve uzun süre Memlûk-Osmanlı mücadelesine sahne olmuştur (Metin, 2013). 1514 yılından itibaren bölgede Memlûk egemenliğinin azalmasıyla beraber yeniden Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir (Göğebakan, 2002).

Malatya'nın Osmanlı dönemindeki kayıtlarına Osmanlı Vilayet Sâlnâmelerinde rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti tarafından yayınlanan resmi yıllıklar olan Sâlnâmelerde, vilayetler ve bağlı kazaların idari bölümleri, nüfus, ticari ve ekonomik faaliyetleri, okul ve kütüphane bilgileri gibi çeşitli veriler, detay içermeyecek şekilde yıllık istatistikî veriler olarak yer almaktadır (Yapıcı, 2014).

Osmanlı Vilayet Sâlnâmelerinde, Malatya yöresinin klasik dönemde Maraş eyaletine bağlı bir sancak olduğu görülmektedir. 1847 yılında Harput eyaletine bağlanan sancak, 1867 yılında kazaya dönüştürülmüştür. Bu dönemde Malatya kazası, Diyarbekir vilayetinin Ma'muratü'l-Aziz sancağına bağlı kazası olmuştur. 1870'te ise Malatya sancak olarak Diyarbekir vilayetine bağlanmış ve kayıtları Diyarbekir Sâlnâmelerinde tutulmuştur. 1883'ten Cumhuriyet dönemine kadar ise Ma'muratü'l-Aziz vilayetine bağlı sancak olarak kayıtlanmıştır. Bununla birlikte sâlnâmelere göre Malatya, günümüzde Eski Malatya (Battalgazi) denilen bölgeden Aspuzu olarak bilinen bölgeye taşınarak yer değiştirmiş ve bugünkü Malatya kent yerleşimi oluşmuştur (Yapıcı, 2014) (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 Malatya kronolojik zaman çizgisi (Sağlam ve diğer., 2013)

Malatya'nın tarihi ile ilgili bilgiler, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde de bulunmaktadır. Seyahatname'de Malatya'nın adına Acem dilinde 'Aspuzan', Türkmen dilinde 'Malatya', Rum dilinde ise 'Rukbe' denildiği belirtilmiştir. Sert olmayan bir iklimi olduğu ifade edilmiş ve tarımın yoğun olduğundan bahsedilmiştir. Başlıca tarım ürünleri kayısı, üzüm, kiraz, armut, elma, ayva, buğday, arpa, bakla, nohut ve mercimek olarak sıralanmıştır (Çelebi, 2010).

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, Malatya'da bulunan yapıların özellikleri hakkında da bilgiler yer almaktadır. Kenti kuşatan dağların arasında alçak bir noktada, kesme taşlarla yapılmış bir kaleden bahsedilmiştir. Kalenin içinde cami, mescit, tahıl ambarı ve 300 adet konut olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte tamamı 5265 adet olan iki katlı, kâgir, bahçeli ve toprak örtülü evlerin olduğu belirtilmiştir. Ayrıca çok sayıda cami, mescit, medrese, tekke, han ve hamamın varlığından söz edilmiştir. Sulak bir alan olarak tanımlanan Malatya'daki akarsular, çeşmeler ve sebiller de Seyahatname'de bahsi geçen yapılardandır. Bu yapılardan bazıları günümüze ulaşırken; büyük bir kısmı yok olmuştur (Çelebi, 2010).

Nüfus bağlamında incelendiğinde Malatya, zamanla artan sayılarla göç alan bir yerleşim olarak öne çıkmaktadır. Buna göre Malatya'nın tüm ilçeleri ve diğer alt birimleri ile birlikte toplam nüfusunun 2008-2020 yılları arasındaki değişimi aşağıdaki gibidir (Şekil 3.5):

YIL	TOPLAM NÜFUS	ERKEK NÜFUS		KADIN NÜFUS	
2007	722.065	357.998	%49,57	364.067	%50,43
2008	733.789	366.759	%49,98	367.030	%50,02
2009	736.884	368.235	%49,97	368.649	%50,03
2010	740.643	369.049	%49,82	371.594	%50,18
2011	757.930	379.563	%50,07	378.367	%49,93
2012	762.366	381.025	%49,97	381.341	%50,03
2013	762.538	380.704	%49,92	381.834	%50,08
2014	769.544	383.933	%49,89	385.611	%50,11
2015	772.904	385.440	%49,86	387.464	%50,14
2016	781.305	389.572	%49,86	391.733	%50,14
2017	786.676	391.869	%49,81	394.807	%50,19
2018	797.036	396.877	%49,79	400.159	%50,21
2019	800.165	398.249	%49,78	401.916	%50,22
2020	806.156	401.610	%49,81	404.546	%50,19

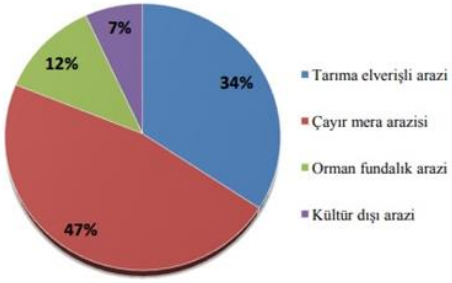
Şekil 3.5 Yıllara göre Malatya nüfusu, 2007-2020 yılları arası (Malatya Nüfusu, b.t.)

Malatya nüfusunun değişimi incelendiğinde, 2008 yılında 722.065 olan nüfusun 2020 yılına uzanan süreçte giderek arttığı ve 2020 yılında 806.156'ya ulaştığı görülmektedir. Bu sayının %50,19'unu kadın nüfus; %49,81'ini ise erkek nüfus oluşturmaktadır. Bu anlamda nüfus verisi olarak Türkiye'de 28. sırada yer almaktadır (Malatya Nüfusu, b.t.). Bu durum, 06/12/2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik

Yapılmasına Dair Kanun'da Malatya'nın büyükşehir statüsüne alınmasında ve 2014 yılında büyükşehir olarak kabul edilmesinde de etkili olmuştur (Türkiye Belediyeler Birliği, 2014).

Malatya'daki nüfusun kentsel ve kırsal alandaki ayrımı incelendiğinde, 2012 tarihli ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un kabulünden önce 2007 yılında kırsal alanda yer alan nüfusun, tüm yerleşim nüfusunun %35,9'unu; 2008 yılında %32,8'ini; 2009 yılında %36,4'ünü; 2010 yılında %35,1'ini; 2011 yılında %34,2'sini ve 2012 yılında ise %33,7'sini oluşturduğu görülmektedir (Malatya İstatistik Verileri, b.t.). Bu anlamda 2007 yılından 2012 yılına uzanan süreçte genel olarak kırsal alandaki nüfusun azaldığını belirtmek mümkündür.

Malatya'nın tarihsel süreç içindeki ekonomik ve üretim verilerine bakıldığında, söz konusu bilgilerin, yerleşimin mimari gelişimine etkisinin göz ardı edilemeyecek düzeyde olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda Malatya, tarih boyunca tarımsal üretimin bol olduğu, toprak kaynaklı üretimin öne çıktığı bir yerleşim olmuştur. Özellikle Cumhuriyet döneminden önce Malatya'nın gerek kırsal, gerekse kentsel alanlarında tarımsal faaliyetlerin yaygın olarak görüldüğü bilinmektedir. Verimli topraklara ve su kaynaklarına sahip olan Malatya'da, günümüzde de tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak devam ettiği görülmektedir. Bu anlamda Malatya'da arazinin %34'ünü tarıma elverişli alanlar oluşturmaktadır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004) (Şekil 3.6).

	Malatya İli Arazi Dağılımı (ha)	TR Geneli Arazi Dağılımı (ha)	Malatya/TR (%)
Tarıma elverişli arazi	425.450	26.013.732	1,6
Çayır mera arazisi	580.423	14.616.700	4,0
Orman fundalık arazi	149.128	20.703.000	0,7
Kültür dışı arazi	86.199	17.022.806	0,5
Toplam	1.241.200	78.356.238	1,6

Şekil 3.6 Malatya ili arazi dağılımı ile ilgili veriler (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004)

Malatya'da tarım arazilerinin ve su kaynaklarının verimli olması, günümüzde bu alandan elde edilen ürünlerin de yerleşimin temel ekonomik girdilerinden biri olmasını sağlamıştır. Buna göre Malatya'da söz konusu arazilerin yaklaşık %66,6'lık kısmında (1,7 milyon dekar alanda) çeşitli tarla ürünleri yetiştiriciliği yapılmaktadır (Şekil 3.7). Bununla birlikte yaklaşık %1,96'lık kısımda (50 bin dekar alanda) sebze; %31,37'lik kısımda (800 bin dekar alanda) ise meyve yetiştiriciliği yapılmaktadır (Şekil 3.8 ve 3.9). Özellikle meyve yetiştiriciliği konusunda öne çıkan Malatya'da ürün çeşitliliğin oldukça fazla olduğunu belirtmek mümkündür. Bu bağlamda Malatya, özellikle kayısı üretimi ve sanayisi konusunda Türkiye'de lider konumdayken; bu alanda dünyanın da sayılı üretim merkezleri arasında yer almaktadır. Tüm bu üretim biçimlerine ek olarak, ekonomik gelirlerin bir kısmını da hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Kentsel alanda ise hizmet sektörünün öne çıktığı; bununla birlikte şeker fabrikası ve diğer üretim merkezlerinde sanayi kaynaklı ekonomik faaliyetlerin sürdürüldüğü görülmektedir (Ünal, 2010).

Ürün Çeşidi	Ekim Alanı (da)	Üretim (Ton)
Tahıllar	1.542.385	124.487
Baklagiller	46.435	4.857
Şeker Pancarı	13.480	64.719
Tütün	2.315	405
Yem Bitkileri	111.939	55.875

Şekil 3.7 Malatya'da yetiştirilen tarla ürünleri (Ünal, 2010)

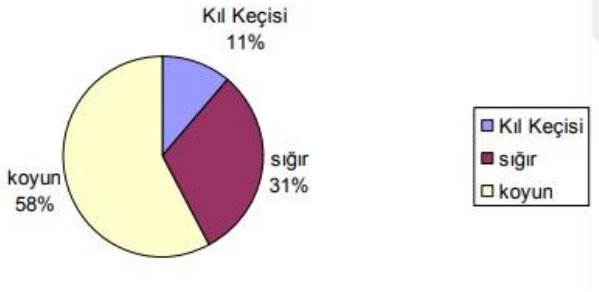
Sebzeler	Ekim Alanı (da)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da)
Domates (Sofralık)	10.380	39.782	3.832
Biber (Dolmalık)	3.617	6.359	1.758
Patlıcan	3.493	8.815	2.524
Hıyar	4.110	14.623	3.558
Karpuz	4.914	18.373	3.739
Kavun	15.472	30.611	1.979

Şekil 3.8 Malatya'da yetiştirilen sebzeler (Ünal, 2010)

Meyve	Meyveli Ağaç Sayısı	Meyvesiz Ağaç Sayısı	Toplam Ağaç Sayısı	Taze/Yaş Üretim(ton)	Ort. Verim (kg/ağaç)
Kayısı	6.803.250	486.480	7.289.730	363.607	53
Kiraz	79.250	17.040	95.290	1.712	21
Şeftali	51.380	4.325	55.780	975	19
Vişne	38.910	1.785	41.060	615	13
Zerdali	65.655	875	46.380	2.504	41
Armut	178.885	13.990	192.875	3.494	19
Elma	384.535	86.365	470.900	14.464	38
Antep Fıstığı	58.400	3.930	62.330	257	4
Badem	32.275	8.930	36.705	309	9
Ceviz	113.160	47.745	161.050	1.946	14
Dut	138.000	4.125	140.700	7.228	49
Üzüm (Sofralık) (da)	53.225(da)	1.230 (da)	54.461 (da)	12.117	223
Üzüm (Kurutmalık) (da)	8.628 (da)	179 (da)	8.847 (da)	1.915	220
Üzüm (Şaraplık)(da)	4.005 (da)	330 (da)	4.235 (da)	1.946	486

Şekil 3.9 Malatya'da yetiştirilen meyveler (Ünal, 2010)

Malatya'da bitki yetiştiriciliğinin yanı sıra hayvansal üretim faaliyetlerinin de öne çıktığı görülmektedir. Yerleşimde yer alan arazilerin yaklaşık %47'sinin çayır ve mera alanlarından oluşması, hayvancılık faaliyetleri açısından önemli bir veridir. Bu anlamda özellikle koyun, kıl keçisi ve sığır yetiştiriciliğinin yoğun olduğu görülmektedir (Malatya Araştırma Raporları, b.t.) (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 Malatya'da yetiştirilen hayvanların yüzdelik dağılımı (Malatya Araştırma Raporları, b.t.)

- Malatya'nın Mimari Gelişim Süreci

Malatya'nın mimari gelişim süreci incelendiğinde, farklı kültürlerin etkilediği birçok eser göze çarpmaktadır. Özellikle 14. yüzyıl ve sonrasında inşa edilen yapılardan anıtsal nitelikli pek çok eser günümüze ulaşmıştır. Bununla birlikte geç Osmanlı döneminde inşa edilen ve günümüze ulaşan sivil mimarlık eserleri de Malatya'nın mimari gelişim sürecini irdelemek bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Yerleşimde 14. yüzyıldan itibaren inşa edilen pek çok dini yapı, eğitim yapısı, han, hamam ve kervansaray bulunmaktadır. Bu yapılardan günümüze ulaşan en önemli eser, Ulu Camii'dir. Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen caminin bazı kaynaklarda 1224 yılında inşa edildiği kabul edilmektedir (Sönmez, 1989; Aslanapa, 1999; Kuban, 2002 ve Aslanapa, 2018). Bununla birlikte Arapgir Ulu Camii, Melik Sunullah Camii, Darü's-Saade Camii, Şefer Camii, Ömer Bey Mescidi, Zeynel Bey Mescidi, Atabey Mescidi ve Namazgâh gibi yapılar, 14. yüzyıl ve sonrasında inşa edilerek günümüze ulaşan diğer dini eserlerdir (Metin, 2013 ve Zengin, 2017). Yine bu dönemde inşa edilen Şahabiyye-i Kübra Medresesi, Hânkâh Medresesi, Zaviye-i Kübra, Zaviye-i Uluca Hatun, Zaviye-i Heft Lüle gibi yapılar, günümüze ulaşan önemli eğitim yapılarıdır. Hekim Han (Taşhan) ve çeşitli kervansaraylar da dönemin mimari nitelikleri açısından incelemeye değer eserler olarak, Malatya'nın mimari gelişim süreci hakkında bilgi vermektedir (Sönmez, 1989; Aslanapa, 1999).

Osmanlı dönemine ait sâlnâmeler incelendiğinde, Malatya'da pek çok mimari eserin kayıtlarına rastlanmaktadır. 1869-1908 yılları arasında kayıtlanan sâlnâmelerde Malatya sancağında 1 hükümet konağı, 1 telgrafhane, 1 zabtiye merkezi, 1 hapishane, 50 kadar cami ve mescid, 11 medrese, 5 tekke ve zaviye, 10 kilise, 8 han, 9 hamam ve çeşitli sayılarda, farklı niteliklerde mektepler bulunduğu belirtilmiştir (Yapıcı, 2014). Ancak bu eserlerin büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Bu dönemden günümüze ulaşan anıt eserler olarak Yeni Cami, Tahtalı Hamamı ve Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı sıralanabilir.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte birçok Anadolu kentinde olduğu gibi Malatya'da da mimari anlamda köklü değişiklikler yaşanmıştır. İçinde yer aldığı bölgenin hızla büyüyen ve gelişen kentleri arasına giren Malatya'da, dönemin mimari anlayış ve üslupları ile pek çok yapı inşa edilmiştir. Bu yapılardan endüstri mirası olan, bugünkü kent merkezinde yer alan Tekel Tütün Fabrikası binası ve Sümerbank Tekstil Fabrikası yerleşkesi, yakın zamanda yıkılmıştır. Ulaşım yapısı olan Malatya Tren Garı, eğitim yapısı olan Gazi İlkokulu ve idari yapılar olan Türk Ocağı ile Valilik binaları, Cumhuriyet döneminden günümüze ulaşan ve dönemin mimari niteliklerini yansıtan önemli eserlerdir (Çakan ve Olğun, 2018).

Malatya yöresi, ülkemizde kerpiç yapı kullanımının en yoğun olduğu yerleşimlerden biri olarak gerek kentsel, gerekse kırsal alanda pek çok kerpiç yapı örneğine sahiptir. Yöre ile ilgili literatür incelendiğinde, geçmişte Malatya'nın kentsel alanında da farklı işlevlere sahip olan pek çok kerpiç yapı bulunduğu; ancak bunların büyük bir kısmının günümüze ulaşamadan yitirildiği görülmektedir (Şekil 3.11, 3.12, 3.13, 3.14, 3.15).

Şekil 3.11 Malatya kent merkezinde yer alan kerpiç yapıların görüldüğü bir fotoğraf, 1936 (Demirbağ, 2013)

Şekil 3.12 Kerpiç bir yapı olan ve günümüze ulaşamayan Malatya Ortaokulu, 1930 (Demirbağ, 2013)

Şekil 3.13 Malatya kent merkezinde yer alan ve günümüze ulaşamayan kerpiç Ticaret Lisesi yapısı (Demirbağ, 2013)

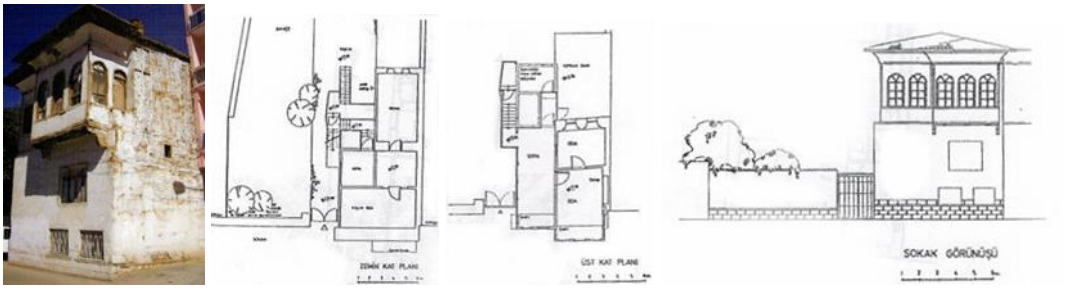

Şekil 3.14 Malatya kent merkezinde yer alan ve günümüze ulaşamayan kerpiç Şirket Han'dan görüntüler (Demirbağ, 2013)

Şekil 3.15 Kentin en yoğun alışveriş akslarından biri olan Akpınar'da günümüze ulaşamayan ticaret işlevli kerpiç yapılar, 1940'lar (Demirbağ, 2013)

Malatya'da pek çok kerpiç yapı gibi kent içinde sivil mimarlık örneği olan konak yapıları da çoğunlukla yitirilmiş; bu yapılardan ancak bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Bunlardan biri de Muammer Kadın Evi'dir (Şekil 3.16). Kerpiç malzeme ile inşa edilen yapının plan şemaları incelendiğinde, sokağa açılan bir bahçe kapısı ve bu bahçeden ulaşılan bir sofaya giriş görülmektedir. Zemin katta sofa, kışlık oda ve ahır bulunurken; 1. katta ise yine bir sofa ile birlikte iki oda yer almaktadır. Yapının üst katında bahçede bulunan bir merdivenle ulaşılmaktadır. Ayrıca konağın sokağa açılan cephesinde bir çıkma ve bu çıkmanın üç tarafında da pencereler bulunmaktadır. Diğer cepheler ise daha sade bir düzenlemeye sahiptir. Bununla birlikte cephe çizimlerinden, yapıda taş malzemeli subasman olduğu da anlaşılmaktadır. Yapı günümüzde kullanılmamaktadır (Turgut, 1990 ve Aytaç, 2015).

(a) (b)

Şekil 3.16 Muammer Kadın Evi'nin genel görünümü (a) ve mimari çizimleri (b) (Turgut, 1990; Aytaç, 2015)

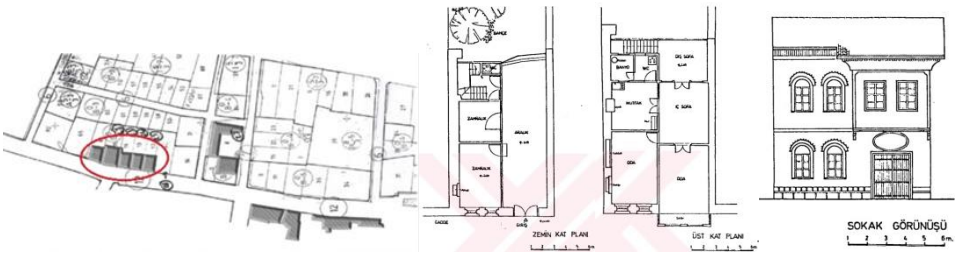
Malatya kent merkezinde, kerpiç malzeme ile inşa edilen ve günümüze ulaşabilen sivil mimarlık örneklerinden biri de Beşkonaklar'dır. İki ve üç katlı olan; geleneksel

tekniklerle inşa edilmiş beş adet konut yapısının birbirine bitişik olarak konumlanmasıyla düzenlenen Beşkonaklar yapısı, günümüzde restore edilerek farklı işlevlerle kullanılmaya devam etmektedir (Şekil 3.17 ve 3.18). Bunlardan caddenin batı girişinde, ikinci sırada bulunan, 13 numaralı konağın plan şemaları incelendiğinde, sokağa açılan bir kapıdan yapının aralık mekânına ulaşıldığı ve buradan zahirelik denilen, gıda depolama amacıyla kullanılan mekânlara girildiği görülmektedir. Aralıkta bulunan bir merdivenle 1. kata ulaşılmaktadır. Bu katta dış sofa, iç sofa, odalar, banyo, helâ ve mutfak yer almaktadır. Yapının cephesinde bulunan çıkma ile birlikte asimetrik bir cephe düzeni olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ön cephede, giriş kapısının üzerinde bir tepe penceresi bulunmaktadır.

(a) (b)

Şekil 3.17 Beşkonaklar'ın restorasyon öncesi (a) ve sonrası (b) durumu (Özyılmaz ve Aluçlu, 2009)

(a) (b) (c)

Şekil 3.18 Beşkonaklar'ın yerleşim planı (a), caddenin batı girişinde yer alan 11 nolu konağın kat planları (b) ve görünüşü (c) (Turgut, 1990; Aslan ve Ateş, 2012; Özyılmaz ve Aluçlu, 2013)

Malatya, günümüzde göç alan ve hızla gelişen bir yerleşim olarak, mimari anlamda da değişikliklere uğramaktadır. Bu bağlamda mimari gelişim süreci açısından yerleşimde birçok değerin kaybedildiği; bununla birlikte zaman geçtikçe yeni değerlerin de kazanıldığı belirtilebilir.

3.3 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisi

Malatya yöresi, kentsel mimari gelişimi kadar kırsal alandaki yapı stoğuyla da dikkate değer niteliklere sahiptir. Kentsel alanda olduğu gibi kırsal alanda da kerpiç malzemenin, geleneksel yapı üretiminde ön plana çıktığı görülmektedir.

Malatya'da kentsel alanda pek çok geleneksel yapı yitirilse de kırsal alanlarda günümüze ulaşan kerpiç yapıların bulunduğu ve bu yapıların pek çoğunun konutlardan oluştuğu; söz konusu konutların bazılarının da özgün işlevleriyle kullanılmaya devam edildiği bilinmektedir. Bununla birlikte kırsal alanlarda kerpiç malzemeli ve geleneksel yapım teknikleriyle inşa edilmiş olan cami, okul ve tarım amaçlı yapılar da bulunmaktadır (Şekil 3.19). Buna ek olarak, söz konusu kırsal alanlardan dağlık yerleşimlerde, toprağın ana yapı malzemesi olarak değil, harç olarak tercih edildiği; düz/ova yerleşimlerde ise ana yapı malzemesinin kerpiç olduğu görülmüştür (Şekil 3.20). Ancak yörenin genelinde yapılan yerinde incelemeler, düz/ova kırsal yerleşimlerin daha fazla olduğunu ve bu bağlamda yöre genelinde ağırlıklı olarak kerpiç yapıların tercih edildiğini; bu nedenle taş yapılardan oluşan kırsal alanların daha az olduğunu göstermiştir. Her iki durumda da toprak, Malatya yöresi kırsal mimarisinin en önemli unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

(a) (b)

Şekil 3.19 Malatya/Battalgazi ilçesine bağlı Erenli (Bahri) mahallesinde yer alan kerpiç cami yapısının dış (a) ve iç (b) mekânı (Akyıldız ve Olğun, 2020)

Şekil 3.20 Malatya/Yeşilyurt ilçesine bağlı Öncü mahallesinde yer alan taş malzemeli konut yapıları (Kişisel arşiv, 2017)

Günümüze ulaşan yapıların yanında; kırsal alanlarda da yitirilen pek çok kerpiç yapı olduğu konusunda çeşitli kaynaklarda bilgiler yer almaktadır. Bu kaynakların büyük bir kısmını ise sözlü tarih çalışmaları oluşturmaktadır. Bu bağlamda yapılan sözlü tarih çalışmalarında, Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı Sakalıuzun köyünde dünyaya gelen Kemal Günay, doğduğu konutun mimari niteliklerini aktarırken iki katlı, kerpiç bir ev olduğunu belirtmiştir. Evin avlulu olduğunu ve avlunun iki yanında birer tane oda olduğunu aktarmıştır. Ayrıca zemin katta iki odalı bir ahırdan ve bu ahırın üstünde yer alan ikinci kattaki dört odadan bahsederek; bu kata, avluda bulunan ahşap bir merdivenle ulaşıldığını ifade etmiştir. Helânın ise avlunun içinde, ahıra yakın bir alanda olduğu bilgisini vermiştir. Mutfak hakkında da bazı bilgiler veren Günay, bu mekânın zemin katta olduğunu ve yemeklerin avludaki ocakta pişirilerek yine avluda yendiğinden bahsetmiştir. Banyo ihtiyacının ise zemin katta bulunan odalardan birinde yer alan ve 'teşt' adı verilen büyük leğenlerle giderildiğini aktarmıştır (Korkmaz, 2013).

Sözlü tarih çalışmalarıyla, yitirilen konutlardan biri olan, Malatya'nın Kale ilçesine bağlı Dedeköy'de bulunan evinden söz eden Mürşüt Özgün, doğduğu konutun köyün merkezinde konumlanan, alt katı taş ve kerpiç malzemeli; üst katı ise yalnızca kerpiç olan iki katlı ve toprak damlı bir ev olduğunu belirtmiştir. Alt katta ahır; üst katta iki oda bulunduğunu ve ıslak hacimlerin bu yapının içinde olmadığını aktarmıştır. Helâ ihtiyacının uzak ve tenha yerlerde karşılandığını; banyo ihtiyacının ise ahırın bir köşesinde bulunan 'teşt' ile giderildiğini ifade etmiştir. Yemek pişirme

ve yeme işlevlerinin ise içinde bir baca da bulunan oturma odasında gerçekleştiğini; bacanın aynı zamanda ısınma amaçlı da kullanıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte yapının pencerelerinin oldukça küçük olduğu bilgisini aktaran Özgün, en büyük pencerenin 20x20 cm boyutlarında olduğunu söylemiştir. Ayrıca duvarların özel beyaz bir toprakla badana yapıldığından ve hem duvarların hem de yerlerin perdağ (perdah) adı verilen bir sıvama ile temizlendiğinden bahsetmiştir (Korkmaz, 2013).

Geçmişte Darende ilçesine bağlı olan; günümüzde ayrı bir ilçe statüsünde bulunan Malatya'nın Kuluncak ilçesine bağlı Karabük Köyü'nde büyüyen Mehmet Boyraz, sözlü tarih çalışması olarak, yaşadığı yörenin genellikle küçük pencereli evlere sahip olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte, yalnızca ailenin en yaşlı bireyinin odasında iki büyük pencerenin bulunduğunu belirtmiştir. Bu odanın girişinde ayakkabı koymak için kullanılan bir 'pabuçluk' bulunduğunu; bir kısmında da tırabzanlı oda denilen, özel süslenmiş direk ve aksesuarlarla ayrılmış bölümün olduğunu ve bu bölümde yatak ve diğer eşyalarla birlikte 'sulhana' diye adlandırılan abdest alma ve banyo yerinin düzenlendiğini ifade etmiştir. Ev halkının kullandığı odanın ise küçük oda olarak nitelendirildiği ve bu odada da banyo olarak kullanılan 'sulhana' bölümünün olduğu bilgisini aktarmıştır. Mutfak mekânının ise bulunmadığını; kış aylarında odada bulunan sobada, yaz aylarında ise avluda yemek pişirildiğini belirtmiştir. Ayrıca avluda tandır bulunduğu bilgisini de vermiştir (Korkmaz, 2013).

Mehmet Boyraz, köyde bulunan kerpiç evlerin duvarlarının sıvanmasıyla ilgili bilgiler de aktarmıştır. Bu anlamda, çevre köylerle ortak olarak kullanılan ve aktopraklık olarak adlandırılan bir alan bulunduğunu ve buradan getirilen beyaz toprağın suda eritilerek badana yapıldığını ifade etmiştir. Bununla birlikte evlerin düz damlı olduğunu; sonbahar aylarında loğ taşıyla damların üzerindeki toprağın sıkıştırıldığını ve kışa hazırlıklı girildiğini belirtmiştir (Korkmaz, 2013).

Geçmişte Arapgir ilçesine bağlı olup günümüzde Arguvan ilçesinin sınırları içinde bulunan Gökağaç köyünde dünyaya gelen Mustafa Gürer de sözlü tarih çalışmalarında, doğduğu evin tek katlı ve kerpiç olduğunu söylemiştir. İki odalı olan bu evin bir odasında hayvanların; diğer odasında ise ev halkının barındığı bilgisini

aktarmıştır. Bir süre sonra iki katlı başka bir ev yaptıklarını ve alt katını hayvanlara, üst katını ise ev halkına ayırdıklarını belirtmiştir. Ancak her iki durumda da helânın olmadığını ve banyo için 'teşt' bulunduğunu söylemiştir. Ayrıca mutfağın da olmadığını; büyük olan odanın bir tarafında baca bulunduğunu ve bu tarafın mutfak olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir (Korkmaz, 2013).

Sözlü tarih çalışmaları incelendiğinde, Malatya yöresinin kırsal mimari kimliğinde kerpiç yapıların büyük rol oynadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kimi yörelerde kerpiç konutların avlulu olduğu; kimi yörelerde ise avlu bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca söz konusu yapıların periyodik olarak; özellikle bahar aylarında bakımının yapıldığından bahsedilmiştir. Gerek yerinde incelemelerle, gerekse sözlü tarih çalışmaları ile kerpiç konut mimarisinin tamamen coğrafi koşullara ve yaşamsal ihtiyaçlara göre şekillendiğini belirtmek mümkündür. Bununla birlikte konutların yalnızca birer yaşam alanı değil; aynı zamanda zor iklim koşulları için yiyecek hazırlanan ve saklanan bir üretim ve depolama alanı olarak da kullanıldığı ifade edilebilir. Yöre içinde farklı yerleşimlerde farklı geçim kaynaklarına rastlanabildiği ve yapıların da söz konusu kaynaklara göre şekillendiği de sözlü tarih çalışmalarından elde edilebilecek diğer bir veridir.

Sözlü tarih çalışmalarında kerpiç konut yapılarına dair aktarılan niteliklere bakıldığında, Malatya kent merkezinde bulunan yapılarla benzeyen ya da bu yapılara göre farklı olan nitelikler göze çarpmaktadır. Kent merkezinde bulunan bazı yapıların da kırsal alanda olduğu gibi avlulu olduğu bilinirken; Muammer Kadın Evi ve Beşkonaklar gibi bazı yapılarda ise yine kırsal alanlardaki örneklerde görüldüğü gibi avlu bulunmamaktadır. Bununla birlikte kırsal alanlarda bazı konut yapılarının alt katlarının ahır; üst katlarının ise yaşama birimleri olarak kullanıldığı bilgisi aktarılmıştır. Ancak kentsel alanda bulunan kerpiç konutlarda Muammer Kadın Evi gibi az sayıda örnekte, zemin katta ahır bulunmaktadır. Bunun dışında pek çok yapıda ahır yer almamaktadır. Ayrıca kırsal alanda helâ ve mutfak gibi ıslak hacimlerin yapının dışında olduğundan söz edilirken; kent merkezinde bulunan yapılarda bu birimlerin genellikle yapıların içinde olduğu anlaşılmaktadır. Yapı cephesi bakımından da kent merkezinde yer alan konutların çoğunlukla çıkmalı

olduğu bilinirken; kırsal alanda yapıların çıkmalı olup olmadığına dair bilgi verilmediği görülmektedir (Turgut, 1990; Durgun, 2006; Korkmaz, 2013).

Kerpiç yapılar Malatya kırsal alanlarının mimari kimliğinde önemli role sahip olsa da, günümüzde değişen ihtiyaçlara ve koşullara bağlı olarak bu alanlarda yer alan özgün yapıların hızla yitirildiği görülmektedir. Yitirilen bu yapılarla ilgili literatürde hemen hemen hiçbir bilginin bulunmaması ve herhangi bir belgeleme çalışmasının yapılmaması, yörenin mimari kimliğinin sürdürülebilirliği açısından oldukça olumsuz bir durum yaratmaktadır. Bu bağlamda söz konusu kırsal alanlarda yöreye özgü kerpiç yapıların giderek yok olmasının nedenleri olarak;

- Kırdan kente göç nedeniyle kırsal alanda yer alan kerpiç yapıların terk edilmesi,
- Kırsal alanda kerpiç yapı kullanıcılarının yaş ortalamasının yüksek olması ve yaşlı nüfusun bu yapıların bakımını gerçekleştirememesi,
- Kerpiç yapı kullanıcılarının bu yapılara periyodik olarak bakım uygulamak istememesi ve bu nedenle kerpiç yapıları yıkarak betonarme yapılar inşa etmeleri,
- Kerpiç yapı ustası yetişmemesi nedeniyle kırsal alanda yeni üretilen yapıların betonarme olarak inşa edilmesi gibi gelişmeler sıralanabilir.

Yukarıda sözü edilen nedenler, Malatya yöresinde geleneksel yapılardan oluşan pek çok kırsal alanın dönüşüm sürecine girmesine neden olmuştur. Bununla birlikte yörede, kırsal alanda yitirilen ya da yok olmaya yüz tutmuş olan birçok kerpiç yapıya dair herhangi bir bilgi-belge bulunmamaktadır. Korunmuş kırsal alanlara dair yapılan belgeleme-uygulama çalışmaları ise oldukça azdır. Özellikle son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle de değişim süreci giderek hızlanmış ve kırsal alanlar, henüz belgelenemeden özgün niteliklerini yitirmeye başlamıştır. Bu düzenlemelerden biri de 6360 sayılı kanundur.

Malatya'da, 06/12/2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı

Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 2014 yılında uygulanması ve yerleşimin büyükşehir statüsüne alınmasından önce, 14 ilçe ve bu ilçelere bağlı olan 495 köy bulunduğu bilinmektedir (Fırat Kalkınma Ajansı, 2020). 2014 yılından sonra ise köyler mahalle statüsüne alınmış ve kentsel alanlarda yer alan mahallelerle beraber toplam mahalle sayısı 718 olmuştur (Malatya İlçeleri, b.t.). Ancak yerinde incelememeler sonucunda, köylerin mahalle olarak statü değiştirmelerine ve resmi olarak kentsel alana dâhil edilmelerine rağmen kırsal niteliklerini büyük oranda korumaya devam ettikleri görülmüştür. Yalnızca kentsel alanlara yakın konumda bulunan kırsal yerleşimlerde dönüşümün hızlandığı belirtilebilir.

Yerinde yapılan gözlemler ışığında, Malatya'daki kırsal yerleşimlerin günümüzdeki genel niteliklerine bakıldığında; *sosyo-kültürel* anlamda mahremiyetin ve akrabalık bağlarının öne çıktığını belirtmek mümkündür. *Ekonomik* bağlamda bakıldığında ise kırsala özgü tarım faaliyetlerinin temel geçim kaynaklarını oluşturduğu; ancak pek çok kırsal alanda bunlara ek olarak yerleşim sakinlerinin başta Malatya olmak üzere kentlerde ve ilçelerde düzenli çalışma hayatının olduğu ve özellikle yaz aylarında kırsal yerleşimlere gelerek buradaki geçim kaynaklarını kullanmak üzere çalıştıkları görülmüştür.

Malatya'da bulunan kırsal yerleşimlerin *mimari niteliklerine* bakıldığında, kerpiç malzemenin yoğun olarak kullanıldığı ve bu bağlamda Malatya kırsalının mimari niteliklerinde kerpicin önemli bir yere sahip olduğu belirtilebilir. Buna ek olarak kaya zeminin yoğun olduğu dağlık yerleşim alanlarında ise daha çok taş malzemenin tercih edildiği ancak bu malzeme kullanımında da bağlayıcı ya da sıva olarak toprak kullanımının öne çıktığı görülmüştür (Şekil 3.21). Bu nedenle yapım sistemi anlamında da kerpiç malzemeye özgü teknikler sıklıkla kullanılmaktadır. Bununla birlikte, kırsal yerleşimlerde genellikle konut, ibadet yapısı, eğitim yapısı, islim damı, depo, ahır gibi işlevlere sıklıkla rastlanmaktadır. Bu yapıların pek çoğunun da kerpiç malzeme ile inşa edildiği görülmüştür. Ancak dönüşüm geçirmekte olan ve özgün dokusunu hızla kaybeden yerleşimlerde söz konusu yapıların betonarme olarak inşa edilmesi de sıkça rastlanan bir durumdur.

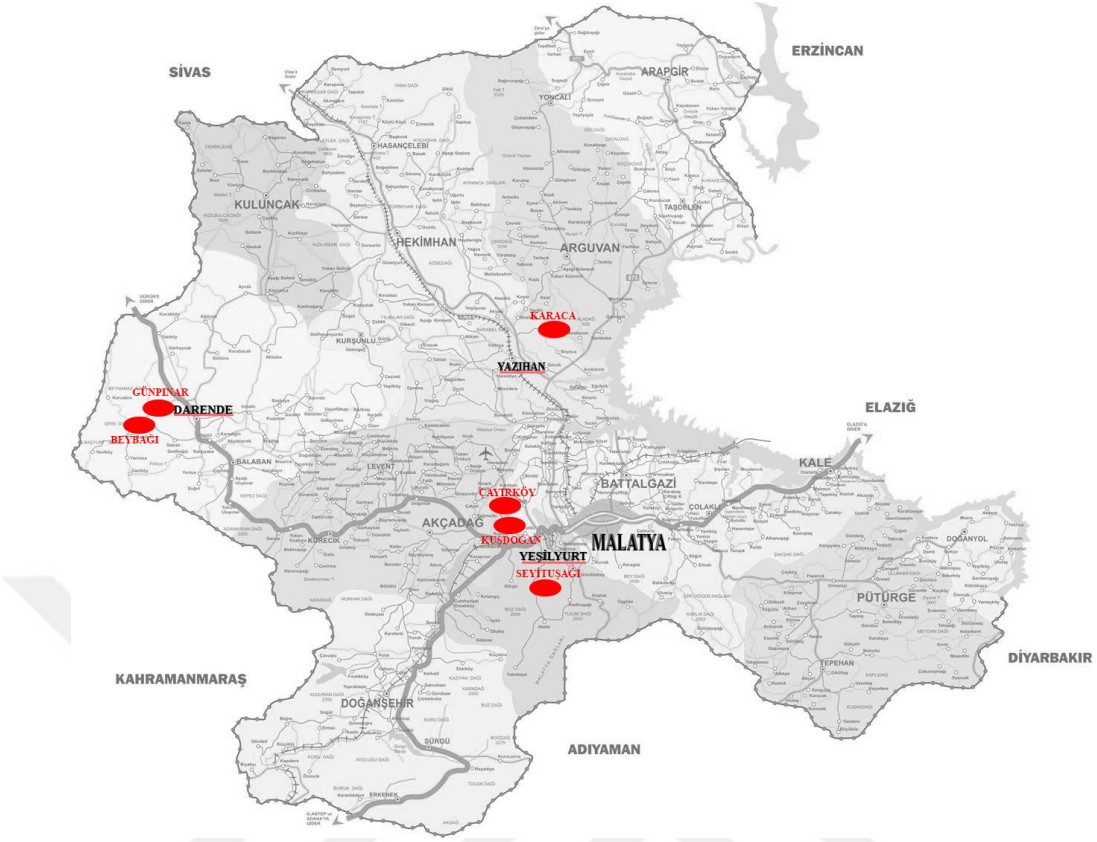

(a) (b)

Şekil 3.21 Yeşilyurt ilçesine bağlı Kadiruşağı (a) ve Atalar (b) kırsal yerleşimlerinde bulunan taş malzemeli ve toprak harçlı yapı örnekleri (Kişisel arşiv, 2018)

Malatya'da kırsal yerleşimlere *doku ölçeğinde* genel olarak bakıldığında, öncelikle tarım alanlarının genellikle yapılı çevrenin etrafını saracak şekilde konumlandığı belirtilebilir. Bazı örneklerde farklılıklara rastlanmakla birlikte yapıların bitişik nizam olarak değil; birbirinden bağımsız ve tekil olarak inşa edildiği görülmektedir. Yerleşimlerin sokak döşemesi sıklıkla toprak olmakla birlikte asfalt ve kilit parke taşı gibi malzemeler de görülmüştür. *Sokak dokusu* bağlamında, aynı yerleşim içinde hem dar hem de geniş sokaklara rastlamak mümkündür. Bazı yapılar, üzerine inşa edildikleri parselin bir bölümünü bahçe olarak kullanırken; bazı yapılarda bu durum görülmemektedir.

Çalışma kapsamında Malatya'nın merkez olarak nitelendirilen ilçelerinden olan Yeşilyurt'ta yer alan Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı; iç kesimlerinde yer alan Yazıhan ilçesinde bulunan Karaca ve çeperinde konumlanan Darende ilçesine bağlı olan Beybağı ve Günpınar kırsal yerleşimleri olmak üzere toplam altı kırsal yerleşim, doku ölçeğinde ve konut plan şemaları bağlamında detaylı olarak irdelenmiştir (Şekil 3.22).

Şekil 3.22 İnceleme alanı olarak seçilen kırsal alanların konumları (Malatya İlçeler Haritası, b.t.)

Yukarıda sıralanan parametrelerin birine ya da pek çoğuna sahip olmayan; özgün karakterini kısmen ya da tamamen yitirmiş olan pek çok kırsal yerleşim de çalışma kapsamında yerinde ziyaret edilmiştir. Bu yerleşimlerde özgüne aykırı olarak inşa edilen betonarme yapılar ve harap durumda olan kerpiç yapılara da rastlanmıştır (Şekil 3.23, 3.24, 3.25).

Şekil 3.23 Battalgazi ilçesinde bulunan Bahri kırsal yerleşiminde kerpiç yapı üzerine inşa edilen betonarme ek (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.24 Yeşilyurt ilçesinde bulunan ve terk edilen Görgü kırsal yerleşiminde harap durumda bir kerpiç yapı (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.25 Battalgazi ilçesinde bulunan Hasırcılar kırsal yerleşiminde yer alan betonarme yapılar (Kişisel arşiv, 2018)

Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin niteliklerini ortaya koyabilmek ve belgeleyebilmek adına, belirlenen parametreleri yansıtan altı kırsal yerleşim detaylı olarak; doku ve yapı ölçeğinde ele alınmıştır.

3.4 Yeşilyurt İlçesi Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı Kırsal Kerpiç Yerleşimleri

3.4.1 Yeşilyurt İlçesinin Genel Nitelikleri

Malatya'ya bağlı 13 ilçeden biri olan Yeşilyurt, yerleşimin güneyinde konumlanmaktadır. 2014 yılında kentin büyükşehir statüsüne alınmasından önce,

merkez ilçeye bağlı pek çok mahalleyi bünyesinde barındıran bir yerleşimdir. Bu anlamda günümüzde kentin merkez noktaları olarak nitelendirilebilecek pek çok alan, Yeşilyurt ilçesi sınırları içinde yer almaktadır. İlçenin toplam nüfusu, 2014 yılında 283.716 iken; 2020 yılında 331.911'dir. Bununla birlikte ilçenin rakımı 998 m'dir (Yeşilyurt Mahalleleri, b.t.).

Günümüzde Yeşilyurt ilçesine bağlı olan 83 mahalle bulunmaktadır (Yeşilyurt İlçesi, b.t.). Bunlardan 17 tanesinin kırsal yerleşimler olduğu, yerinde yapılan gözlemler sonucunda tespit edilmiştir. 3 kırsal yerleşimin ise 2014 yılından itibaren kırsal niteliklerini kaybederek kentsel alana dâhil olduğu, sözlü görüşmeler sonucunda ve yerinde gözlemlerle tespit edilmiştir (M. Akyurt, kişisel iletişim, 17 Ağustos 2019).

Belirlenen parametreler doğrultusunda Yeşilyurt ilçesinde incelenen kırsal yerleşimlerden Çayırköy ve Kuşdoğan, yerleşimin kuzeyinde yer alırken; Seyituşağı ise orta kesimine yakın olarak konumlanmaktadır (Şekil 3.26).

Şekil 3.26 Yeşilyurt ilçesinde incelenen kırsal alanların konumları (Yeşilyurt Mahalleleri, b.t.)

3.4.2 Çayırköy Kırsal Yerleşimi

3.4.2.1 Çayırköy Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri

Yeşilyurt ilçesinin kuzeyinde konumlanan Çayırköy, kerpiç yapıların ve geleneksel yapım tekniklerinin yoğun olarak görüldüğü bir kırsal yerleşimdir. İlçeye yaklaşık 24; kente ise yaklaşık 37 km mesafede bulunan Çayırköy, bu anlamda Malatya merkezine yakın bir konumda yer almaktadır (Şekil 3.27).

Şekil 3.27 Çayırköy'ün güneydoğusundan bir görünüm (Kişisel arşiv, 2021)

Engebeli bir arazi üzerinde yer alan Çayırköy'de, yapılı alanın yoğunlaştığı bölgede de oldukça eğimli bir topoğrafya olduğu görülmektedir. Yerleşimin rakımı 817 m'dir (Çayırköy Mahallesi, b.t.). Bu anlamda, rakımı açısından Çayırköy'ü bir ova köyü olarak nitelendirmek mümkündür. Yerleşim, tarım alanlarıyla birlikte yaklaşık 16,77 km^2'lik bir alanı kapsamaktadır (Şekil 3.28).

Şekil 3.28 Çayırköy kırsal yerleşimi sınırları ve yakın çevresi (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Yerleşimin nüfus değişimi; 2013 yılında 332, 2014 yılında 316, 2015 yılında 302, 2016 yılında 308, 2017 yılında 324, 2018 yılında 373, 2019 yılında 364 ve 2020 yılında 344 olarak görülmüştür. Bu veriler ışığında Çayırköy'ün 2013-2015 yılları arasında nüfusunun azaldığını; 2016-2018 yılları arasında nüfusunun arttığını ve 2019-2020 yılları arasında yeniden azaldığını belirtmek mümkündür. 2020 yılındaki nüfusun 189'u erkek (%54,9), 155'i ise kadındır (%45,1) (Çayırköy Mahallesi, b.t.).

Tarihi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamayan ve belgeleme çalışmaları oldukça kısıtlı olan Çayırköy'ü kapsayan; 1970 yılında hazırlandığı belirlenen fotogrametrik bir haritaya ulaşılmıştır. Harita incelendiğinde, yerleşimin bu tarihteki adının Pirpirim olduğu ve günümüzdeki yapı sayısına kıyasla daha az yapı bulunduğu görülmektedir. Ancak bu haritada, yapılı alanın içindeki parsel düzeni hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca Malatya Kadastro Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre, bu alandaki parsel düzenlemesi ve diğer fotogrametrik bilgiler 1991 yılında yapılmıştır. Bununla birlikte, geleneksel yapıların yasal statüsü ve ruhsatı bulunmamaktadır. Bu nedenle bazı yapılar, parsel düzeniyle uyumlu noktalarda değil; kısmen parselin dışında konumlanmaktadır (Malatya Kadastro Müdürlüğü, 2019) (Şekil 3.33).

Çayırköy'ün temel geçim kaynağı tarımdır (Çayırköy Mahallesi, b.t.). Başlıca tarım ürünlerinin kayısı, üzüm, kiraz ve son yıllarda tütün olduğu görülmüştür.

Hayvancılık bağlamında ise özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği görülmektedir. Sözlü görüşmeler, büyükbaş hayvancılık yapabilmek için yılın büyük bir kısmının kırsal alanda geçirilmesi gerektiği; ancak nüfusun çoğunun yalnızca yaz aylarında kırsal alana gelebildiği ve bahar-kış aylarında ise çok sık olmamak üzere kırsal alandaki konutlarını kontrol etmeye geldiklerini göstermiştir. Bundan dolayı büyükbaş hayvancılık tercih edilmemektedir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019). Ancak az sayıda da olsa bazı hanelerin büyükbaş hayvancılık da yaptığı tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında bitkisel üretim faaliyetlerinin hayvancılık faaliyetlerine göre daha yoğun olduğunu belirtmek mümkündür.

Yerleşimdeki kayısı üretimi, günlük yaşam pratiklerini etkileyen önemli bir faaliyettir. Sözlü görüşmeler, yöre halkının özellikle yaz aylarında, öncelikle kayısı bahçelerinin bakımını yapmak üzere kırsal yerleşimlere döndüğünü göstermiştir. Yine yaz aylarında yapılan kayısı hasadı sırasında zamanın büyük bir bölümü tarım alanlarında geçirilmektedir. Hasat tamamlandıktan sonra toplanan kayısılar, araçlarla taşınarak yerleşim alanına getirilmekte ve burada konutların önüne, sokaklara ya da toplanma alanlarına/meydancıklara serilerek çekirdek çıkarma işlemi yapılmaktadır. Bazı kayısı bahçesi sahipleri ise hasadı tamamladıktan sonra ürünleri yerleşimin içine taşımadan, yine bahçelerin içinde çekirdeklerini çıkarma ve kurutma işlemlerini yapmaktadır. Tüm bu işlemler, sonbahar aylarının bir kısmında da devam etmektedir. Kurutulan kayısılar, yerleşim içinde depo olarak kullanılan yapılarda ya da konutlara sonradan eklenen çatı katlarında bulunan depolama alanlarında muhafaza edilmektedir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019).

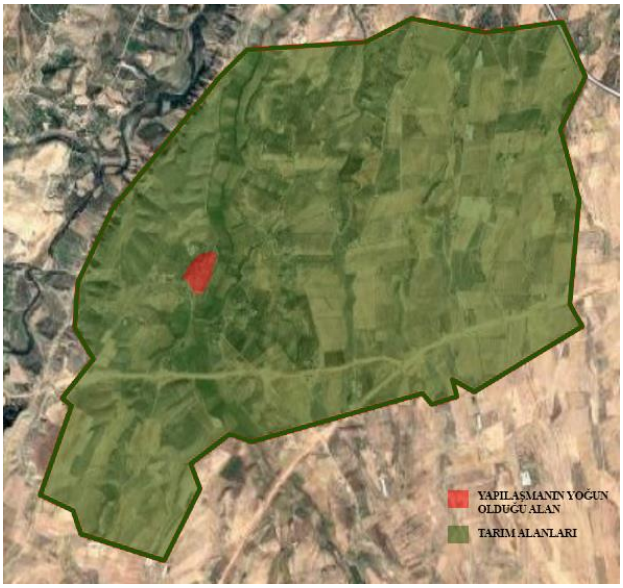
Kayısı hasadına benzer bir durum tütün üretiminde de söz konusudur. İlkbahar aylarında başlayan tütün ekme ve bakım işlemleri; yaz aylarından itibaren hasat çalışmalarıyla devam etmektedir. Günün erken saatlerinde tarlalara gidilerek, zamanın büyük bir bölümü burada geçirilmektedir. Hasadı gerçekleştirilen tütünler, araçlarla yerleşim alanına taşınarak; kayısıda olduğu gibi sokaklarda, konutların önlerinde ya da toplanma alanlarında/meydancıklarda iplere dizilmektedir. Konutların çevresinde bulunan ahşap askılara dizilen tütünler kurumaya

bırakılmaktadır (Şekil 3.29). Kuruyan tütünler ise depolanmaktadır (A. Özdemir, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Şekil 3.29 Çayırköy'de konut yapısının yanında kurumaya bırakılan tütün – 203 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2018)

Çayırköy'de yapılaşmanın yoğun olduğu alan, yerleşimin tamamı göz önünde bulundurulduğunda batıda konumlanmaktadır. Doğu kısmı ile kuzey ve güneyde ise yoğun olarak tarım alanları bulunmaktadır. Ancak bunların tamamının aktif olarak kullanılmadığı görülmüştür. Sıklıkla yapılaşmanın yoğun olduğu bölgeye yakın olan tarım alanlarının kullanıldığı belirtilebilir (Şekil 3.30, 3.31).

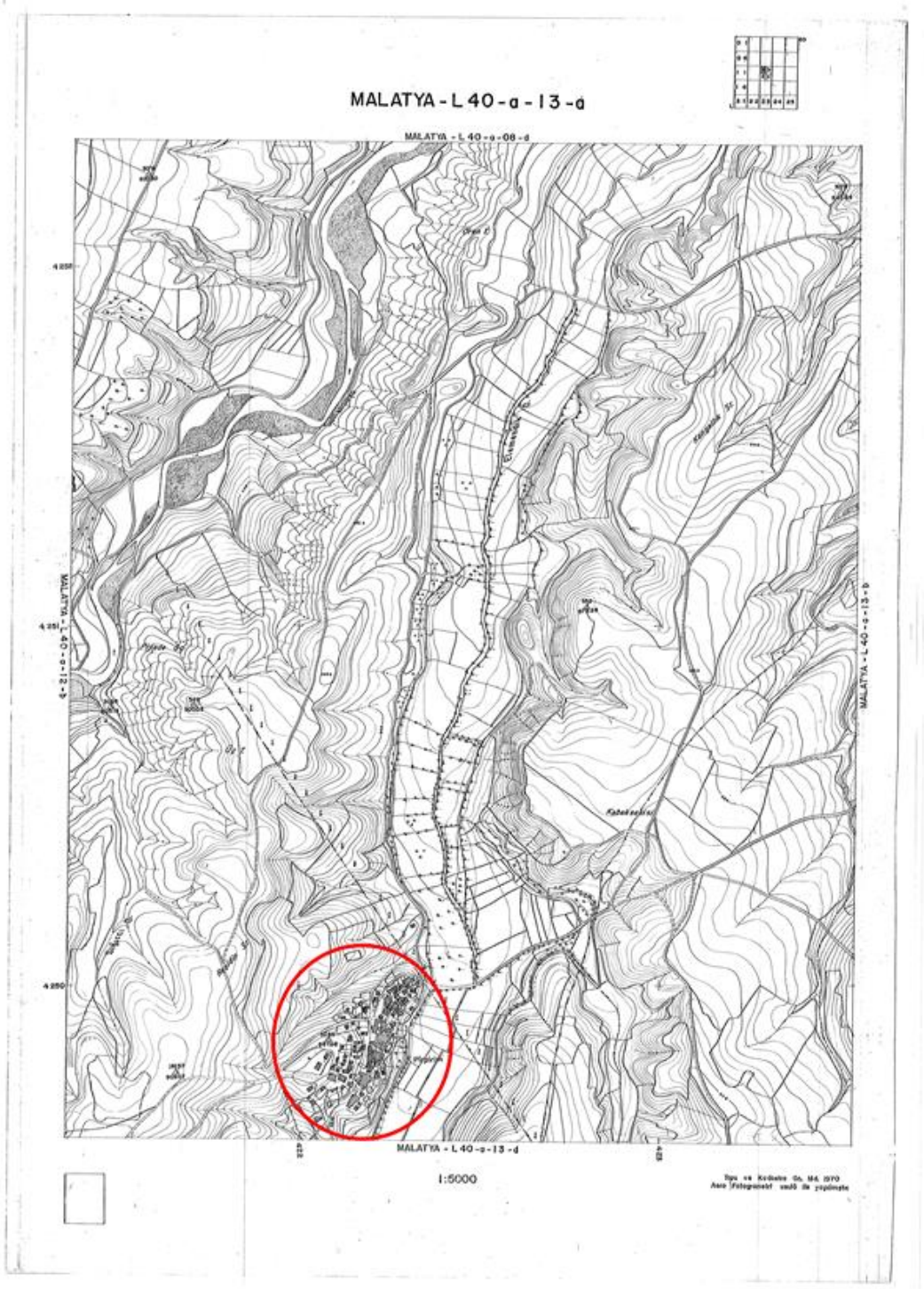

Şekil 3.30 Çayırköy'de yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Şekil 3.31 Çayırköy'de yapılaşmanın yoğun olduğu alanın hava fotoğrafında genel görünümü (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Çayırköy'e sosyal nitelikler açısından bakıldığında, sözlü görüşmelerde özellikle genç nüfusun eğitim düzeyinin lisans ve üzeri olduğu belirtilmiştir. Bu nüfusun büyük bir kısmının birden çok alanda eğitim aldığı ifade edilmiştir. Bu anlamda özellikle genç nüfusun, yalnızca yaz aylarının bir bölümünü kırsal alanda geçirmeyi tercih ettikleri bilgisi verilmiştir. Bahar ve kış aylarında ise başta Malatya olmak üzere farklı illerde çalıştıkları belirtilmiştir. Orta yaşlı ve yaşlı nüfusun da büyük bir kısmı yalnızca yaz aylarını kırsal alanda geçirirken; bahar ve kış aylarında kentlerde yaşamaktadır. Yılın tamamını kırsal alanda geçiren birey sayısı ise tüm nüfusa oranla oldukça azdır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019). Bu anlamda sosyal değerler tamamen yitirilmemiş olsa da değişim süreci içinde olduğu ifade edilebilir.

Şekil 3.32 Çayırköy'ü içine alan 1970 tarihli fotogrametrik harita (Malatya Kadastro Müdürlüğü, 2019)

3.4.2.2 Çayırköy Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri

Çayırköy, yerleşimin özgün niteliklerinin irdelenmesi ve bu niteliklerdeki değişimlerin belirlenebilmesi amacıyla doku ölçeğinde pek çok yönden belgelenmiştir. Bu anlamda *yerleşim dokusunun genel niteliklerine* bakıldığında, öncelikle kısmen engebeli bir topoğrafya göze çarpmaktadır. Yapılaşmanın bulunduğu arazinin tamamı ele alındığında, en yüksek ve en alçak konumdaki noktalar arasında yaklaşık 16 m bulunmaktadır (Malatya Kadastro Müdürlüğü, 2019). Bu durum, yapıların araziye yerleşme biçimleri ve mimari nitelikleri üzerinde de etkili olabilmektedir. Ayrıca yapılı alan içinde dağınık değil toplu bir yerleşim olduğu ifade edilebilir.

Yerleşim alanında, birbiriyle bağlantılı olan ve biri dokuyu doğu-batı yönünde ikiye ayıran; diğerleri ise yoğunlukla batı kısımda bulunan ana yollar görülmektedir. Bu ana yollarla bağlantılı olan pek çok ara yol da dokunun çeşitli yerlerinde konumlanmaktadır (Şekil 3.33, 3.34, 3,35). Bununla birlikte yerleşime ilçeden ulaşan bir ana yol ve farklı konumlarda ara yollar bulunmaktadır (Şekil 3.36, 3.39, 3.40). Yapılar ana yolların tüm çevresinde konumlanmakta; belli bir yönde yoğunlaşmamaktadır. Buna ek olarak cemevi yapısı yapılı alanın batısında bulunurken diğer işlevli yapılar homojen olarak yerleşmiştir.

Çayırköy'e sosyal yaşam açısından bakıldığında, ikisi ana yol üzerinde; ikisi de ara yollar üzerinde olmak üzere dört farklı noktada toplanma alanı/meydancık bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 3.33, 3.36, 3.37). Bunlardan ikisi yerleşimin kuzeyine; diğer ikisi ise güneyine yakın noktalarda bulunmaktadır. Bu alanlarda çoğunlukla kayısı kurutma, tütün saplama gibi bitkisel üretime dair işlemler, yerleşim halkının yardımlaşmasıyla yapılmaktadır. Ayrıca bu alanların etrafında genellikle konut işlevli yapıların yer aldığı görülmüştür.

Sözlü görüşmelerde, sosyal etkileşim açısından önemli olan köy kahvesi ve çeşme gibi yapıların uzun yıllar önce yitirildiği bilgisi alınmıştır. Bunun nedeni ise yerleşimin sürekli kullanıcılarının azalması; bahar ve yaz aylarında gelen

kullanıcıların ise yoğun olarak çalıştıkları için sosyal etkileşime zaman ayıramaması olarak ifade edilmiştir. Çeşmenin ise her konutun içine su tesisatının ulaşmasıyla birlikte tercih edilmemeye başlandığı ve zamanla kuruyarak yitirildiği bilgisi aktarılmıştır (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Bu anlamda sosyal faaliyetlerin genellikle açık alanlarda gerçekleştirildiği ifade edilebilir.

Yerleşimin sosyal yaşamla ilişkisini yansıtan kamusal bir yapı olarak cemevi binası bulunmaktadır. Ana yollardan birinin üzerinde bulunan cemevi, yapılı alanın batı çeperinde konumlanmaktadır (Şekil 3.33). Konutların yoğun olduğu alanın kısmen dışında kalan cemevinin toplanma alanları/meydancıklarla doğrudan ilişkisi yoktur. Sözlü görüşmelerde bu yapının da diğer pek çok yapı gibi yaz aylarında daha fazla kullanıldığı öğrenilmiştir. Kış aylarında ise çoğunlukla cenaze törenleri için kullanıldığı; ibadet için kullanılmadığı bilgisi alınmıştır (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Çayırköy'de *ulaşım durumu* incelendiğinde, gerek yapılı çevre içinde gerekse yapılı çevrenin yakınında yer alan tüm yolların hem yayaya hem de araçlara hizmet eden ve çift yönlü olarak kullanılan yollar olduğu görülmüştür. Bununla birlikte *yol malzemelerinde* asfalt ve asfaltın iki yanında toprak kullanımının yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bazı konutlara ulaşan yolların küçük bir kısmı ise yalnızca topraktan oluşmaktadır. Ayrıca yapılı alanın merkezine yakın bir kısımda da az miktarda kilit parke taşı kullanımı söz konusudur (Şekil 3.41, 3.42, 3.43, 3.44).

Yerleşim alanı içinde 59 adet *ada* ve bu adaların içinde yer alan 228 adet *parsel* bulunmaktadır. Bazı adaların daha büyük yüz ölçümüne sahip olan az sayıda parsele bölündüğü; bazılarının ise küçük yüz ölçümlü pek çok parselden oluştuğu görülmektedir (Şekil 3.45). Yerleşim alanının içinde bulunan adalar, genel olarak yollarla belirgin bir şekilde birbirlerinden ayrılırken; yapılı alanının dışında ve çevresinde bulunan adaları ayıran, düzenlenmiş yollar bulunmamaktadır. Bazı adaları ayıran yollar ise aktif olarak kullanılmamaktadır. Bununla birlikte 144 numaralı ada, 23600 m^2 yüz ölçümü ile yerleşim içindeki en büyük adadır. Bu adanın üzerinde yalnızca üç yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan biri cemevi; ikisi konuttur. En küçük

ada ise 76 m^2 yüz ölçümü ile 245 numaralı adadır. Bu adanın üzerinde yapı bulunmamaktadır. En büyük parsel 11900 m^2 ile 144 ada 1 numaralı parseldir. Bu parselin üzerinde yalnızca cemevi yapısı yer almaktadır. En küçük parsel ise 22 m^2 yüz ölçümü ile 230 ada 1 numaralı parseldir. Bu parselin üzerinde, yakın çevredeki diğer parsellere de kısmen taşan bir konut yapısı bulunmaktadır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.).

Çayırköy'de *geleneksel ve yeni yapı* yoğunluğuna bakıldığında, 148 adet yapının 136'sının (%91,89) geleneksel yapı; 12'sinin (%8,11) ise yeni yapı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3.46, 3.47). 7 konut yapısının, 1 helânın, 3 deponun ve 1 islim damının yeni olduğu görülmüştür. Yerleşimin doku ölçeğindeki diğer verileri, yalnızca geleneksel yapılar üzerinden incelenmiştir.

Yerleşimde yer alan geleneksel *yapıların işlevleri* incelendiğinde, kamusal tek yapının cemevi olduğu görülmektedir. Ayrıca konut işlevinin yoğunluğu göze çarpmaktadır (Şekil 3.48, 3.49, 3.50, 3.51). 136 adet geleneksel yapının 92'si konut işlevlidir. Bunlardan 47 adedi tek katlı; 45'i ise iki katlıdır. Yerleşimdeki iki katlı yapıların tamamı konuttur.

İki katlı yapılar zemin+1. kattan (39 adet) ya da zemin+kısmi bodrum kattan (6 adet) oluşmaktadır. Bunların tamamının zemin katları konut işlevlidir. 15 adedinin 1. katı da konut olarak kullanılmaktadır. 24 adet konutun ise çatı katları depo olarak sonradan eklenmiştir (Şekil 3.53, 3.54, 3.55). Sözlü görüşmelerde, üst katı çatı arası/depo olarak değerlendirilen konutların özgün durumlarında düz toprak damlı olduğu bilgisi alınmıştır (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Eğimden dolayı 6 yapıda kısmi bodrum kat bulunmaktadır ve bu katlar da depo olarak değerlendirilmektedir (Şekil 3.52). Çatı arası ve bodrum katlara girişler, yapının içinden değil; dışından ayrı olarak sağlanmaktadır. Bununla birlikte geleneksel yapılar, konut işlevi dışında bir cemevi, 19 depo yapısı, 6 helâ, 9 ahır ve 2 islim damından oluşmaktadır (Şekil 3.42, 3.44, 3.45). İşlevlerin dağılım oranına bakıldığında; geleneksel yapıların %68,04'ü konut (92 adet), %15,44'ü depo (19

adet), %8,82'si ahır (9 adet), %5,14'ü helâ (6 adet), %1,83'ü islim damı (2 adet) ve %0,73'ü cemevidir (1 adet).

Yerleşim içinde farklı işlevlere sahip olan pek çok yapının, genel olarak alanda homojen bir şekilde dağıldığı belirtilebilir. Yalnızca cemevi yapısı, yerleşimdeki işlevlerin genel dağılımı göz önüne alındığında batı çeperinde konumlanmaktadır. Sözlü görüşmelerde, konutların yakın çevresinde bulunan depo işlevli yapıların, terk edilen ve işlevini kaybeden birimlerin yeniden kullanımıyla düzenlendiği bilgisine ulaşılmıştır. Geçmişte ahır ya da helâ gibi işlevlerle kullanılan ancak günümüzde bu işlevini kaybeden yapılar, depo olarak değerlendirilmiştir. Büyük ölçekli ahır yapılarının ise yerleşim içinde farklı ailelere ait olan pek çok hayvanı bir arada barındırabilecek şekilde yeniden düzenlendikleri ifade edilmiştir. Bazı ahır yapılarının ise 1980'li yıllarda kerpiç malzeme ile inşa edildiği ve yine birden çok ailenin sahip olduğu hayvanları barındıracak şekilde düzenlendikleri belirtilmiştir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019).

Çayırköy kırsal yerleşiminde yer alan yapıların *kat adedine* bakıldığında, 2 kattan fazla yapının bulunmadığı görülmektedir. 136 adet geleneksel yapı içinde tek katlı 84 yapının, tüm geleneksel yapı stoğunun %65,17'sini oluşturduğu görülmüştür. Bu bağlamda yerleşim genelinde tek katlı yapıların iki katlı yapılara göre daha fazla olduğunu belirtmek mümkündür (Şekil 3.56). Tek katlı yapılardan 47 adedi konut işlevlidir. 37 adet tek katlı yapı depo ve ahır gibi konut dışı işlevlerle kullanılmaktadır. İki katlı yapıların ise tamamı konuttur (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019).

Yerleşimde yer alan geleneksel yapıların *malzemesine ve yapım sistemine* bakıldığında, 136 yapının tamamının ana ve kuzu adı verilen kerpiç blokların bir araya gelmesiyle oluşan yığma sistemle inşa edildikleri görülmektedir (Şekil 3.57, 3.58, 3.59).

Yerleşimde yer alan yapıların *üst örtü tipi ve malzemesi*, mimari değişimler hakkında bilgi vermektedir. Üst örtü tipleri çoğunlukla düz ve beşik çatılardan;

bununla birlikte kırma ve sundurma çatılardan oluşmaktadır. Üst örtü malzemelerinin ise yoğun olarak metal sac ve Marsilya tipi kiremitten oluştuğu görülmüştür. Bununla birlikte toprak ve az sayıda plastik malzemeli (pvc oluklu levha ve branda) üst örtüler de bulunmaktadır. Sözlü görüşmeler, yapılarının üst örtü malzemesinin geçmişte genellikle toprak ve alaturka kiremitten oluştuğunu göstermiştir. Zamanla alaturka kiremitlerin yerini Marsilya kiremitler alırken; toprak örtülerin ise metal saclarla kapatıldığı öğrenilmiştir. Bu anlamda düz olan pek çok üst örtü tipi de kırma ve beşik çatı olarak değişmiştir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019) (Şekil 3.60, 3.61, 3.62, 3.63, 3.64, 3.65, 3.66).

Çayırköy'de yer alan yapıların *kullanım durumları* incelendiğinde, 136 adet geleneksel yapıdan 21'inin sürekli kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yapılardan 12 adedi ahır; 9 adedi ise konuttur. 7 geleneksel yapı ise kullanılmamaktadır. Bunlardan 2'si depo; 3'ü ise helâ yapısıdır. 108 adet geleneksel yapı, belli dönemlerde kullanılmaktadır (Şekil 3.67).

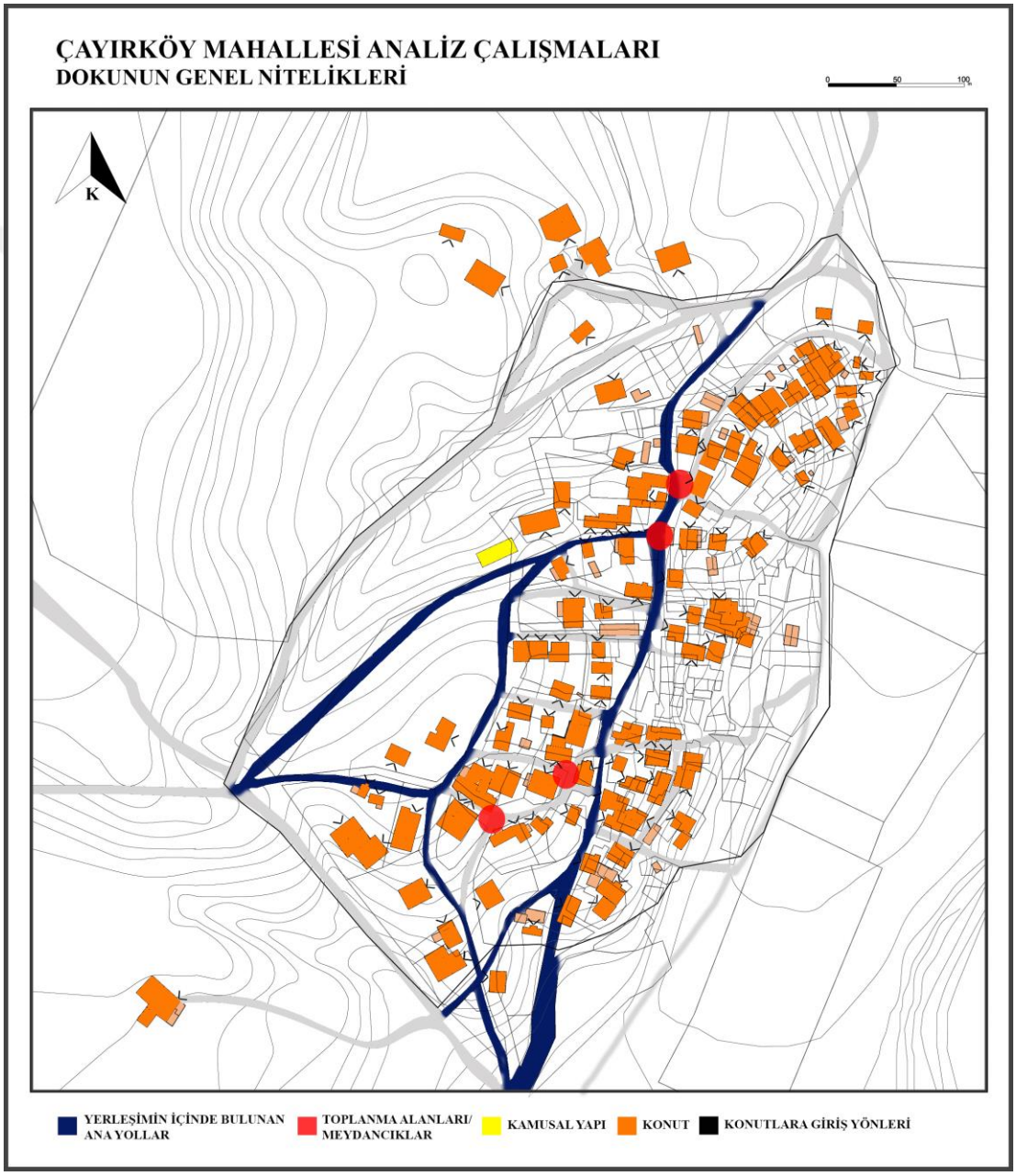
Geleneksel yapılara *özgünlük durumu* açısından bakıldığında, 136 yapıdan yalnızca 2'sinin özgün niteliklerini koruduğu; 30 adet yapının ise özgünlüğünü büyük oranda yitirdiği görülmüştür. 104 yapı özgünlüğünü kısmen yitirmiştir. Özgünlüğünü büyük oranda yitiren yapılarda genel anlamda mekân işlevlerinde, yapı malzemesi ve teknik özelliklerde, plan şemalarında, cephe niteliklerinde ve yapı elemanlarında özgüne aykırı müdahaleler olduğu görülmüştür. Özgünlüğünü kısmen yitiren yapılarda ise bu özelliklerden bir ya da ikisinde, basit müdahalelerden kaynaklanan değişiklikler olduğu belirtilebilir (Şekil 3.68, 3.69, 3.70).

Korunmuşluk durumu açısından 136 adet geleneksel yapıdan 3'ü esaslı onarım; 122'si ise basit onarım gerektirmektedir. Onarım gerektirmeyen geleneksel yapı tespit edilmemiştir (Şekil 3.71, 3.72).

Yerleşimdeki geleneksel yapıların özgünlük ve korunmuşluk durumları birlikte değerlendirildiğinde, 136 adet geleneksel yapıdan özgün olan 1 yapının basit onarım; diğerinin ise esaslı onarım gerektirdiği görülmüştür. Özgünlüğünü kısmen yitiren

104 yapıdan 94'si basit onarım gerektirirken 10'u ise esaslı onarıma ihtiyaç duymaktadır. 30 adet yapı da özgünlüğünü büyük oranda yitirmiştir ve bunların tamamı basit onarım gerektirmektedir.

- Dokunun Genel Nitelikleri

Şekil 3.33 Çayırköy kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri (2021)

Şekil 3.34 Çayırköy''ün güney girişinde bulunan ana yollar ve haritadaki konumları (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.35 Çayırköy''ün güneybatısında; yerleşimin içinde bulunan ana yol ve hartadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.36 Çayırköy'ün kuzeyinde konumlanan bir meydancık/toplanma alanı ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.37 Çayırköy'ün güneyinde konumlanan bir meydancık/toplanma alanı ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ulaşım Özellikleri

Şekil 3.38 Çayırköy kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri (2021)

Şekil 3.39 Çayırköy‘e ilçeden ulaşan ana yol üzerinden yerleşimin görünümü (Kişisel arşiv, 2021)

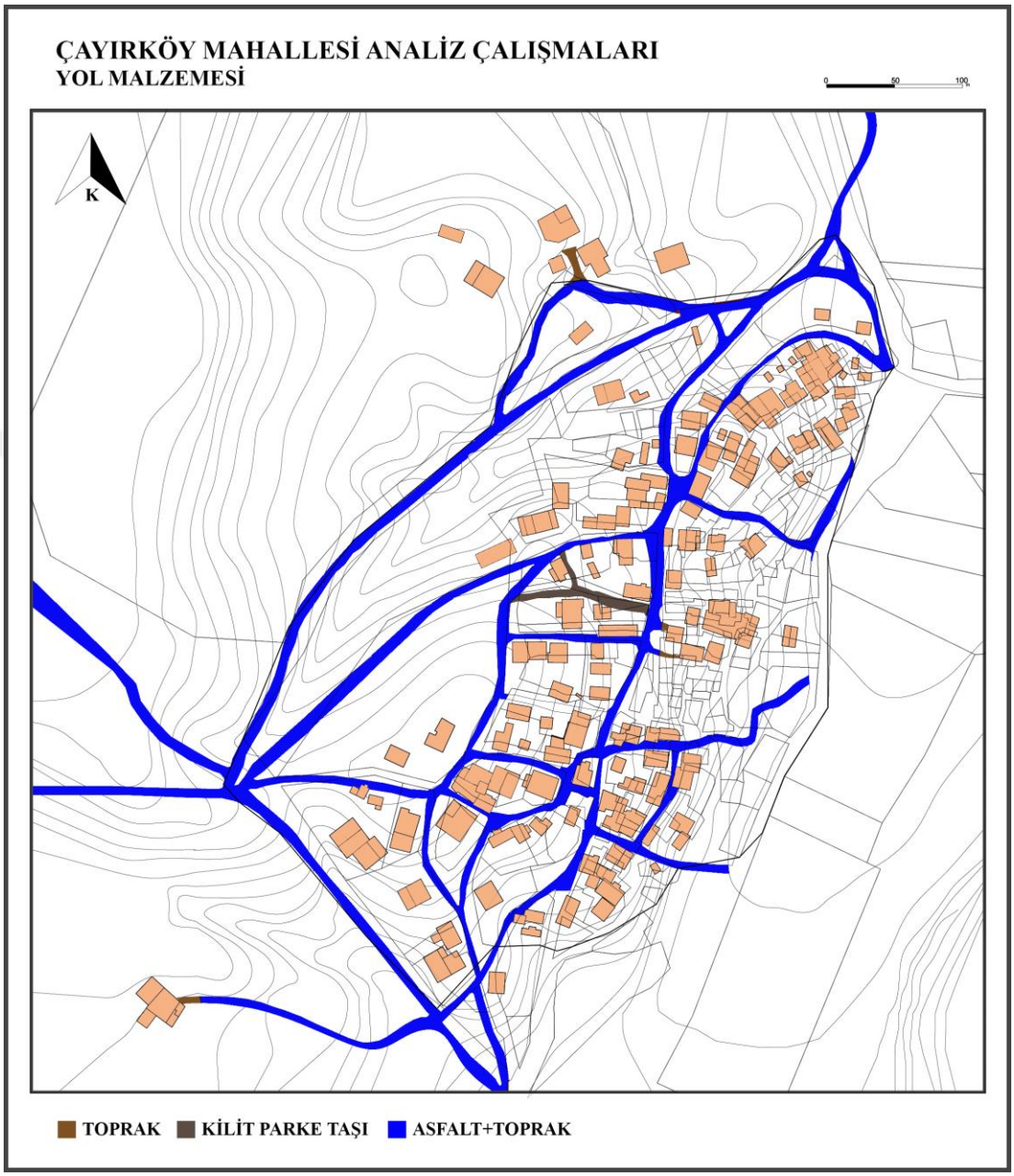
Şekil 3.40 Çayırköy yerleşim alanının kuzeybatısında bulunan; ilçeden ulaşan ara yol (Kişisel arşiv, 2021)

- Ulaşım Durumu

Şekil 3.41 Çayırköy kırsal yerleşimi ulaşım durumu (2021)

- Yol Malzemesi

Şekil 3.42 Çayırköy kırsal yerleşimi yol malzemesi (2021)

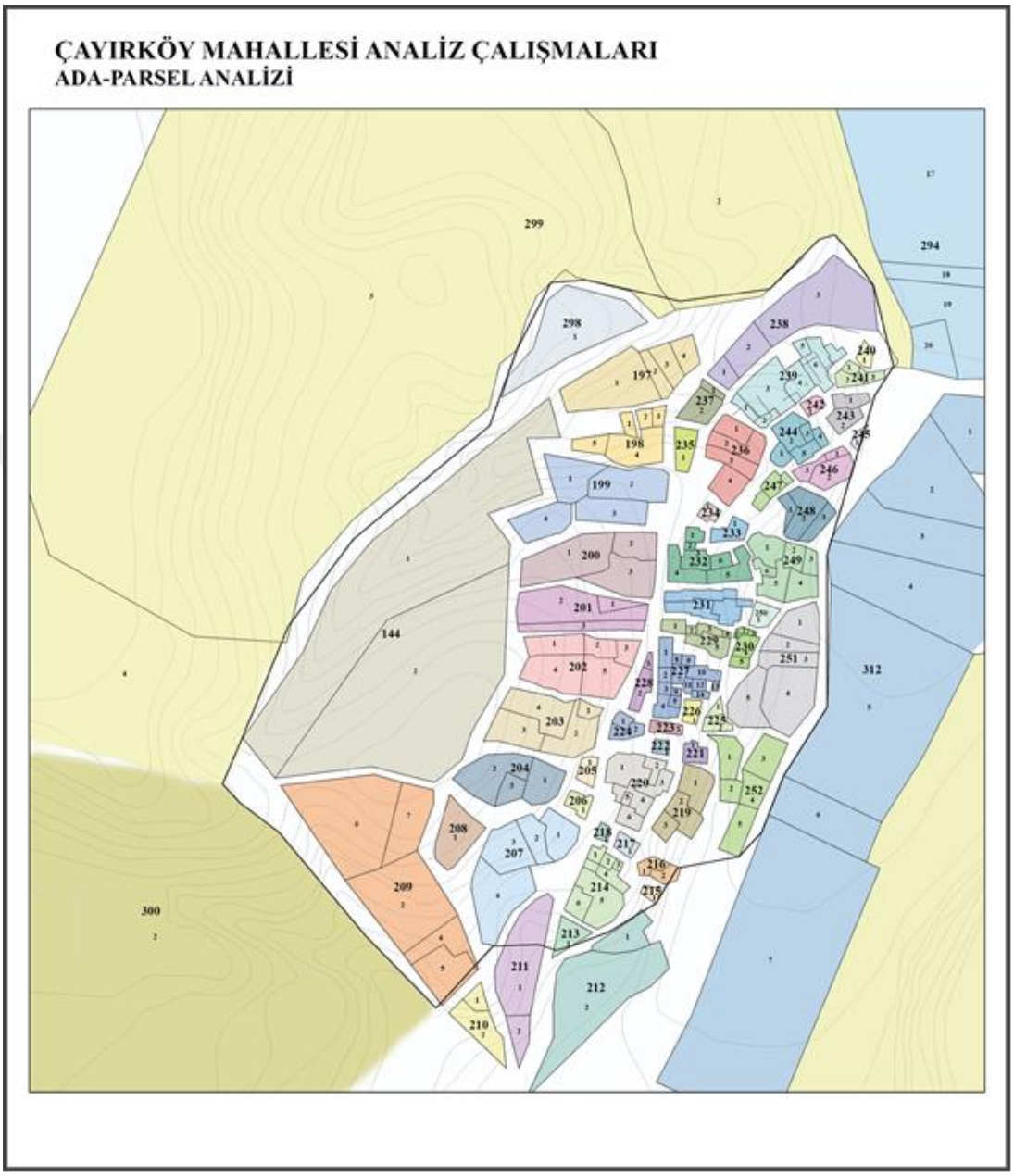

Şekil 3.43 Çayırköy'de asfalt+toprak yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

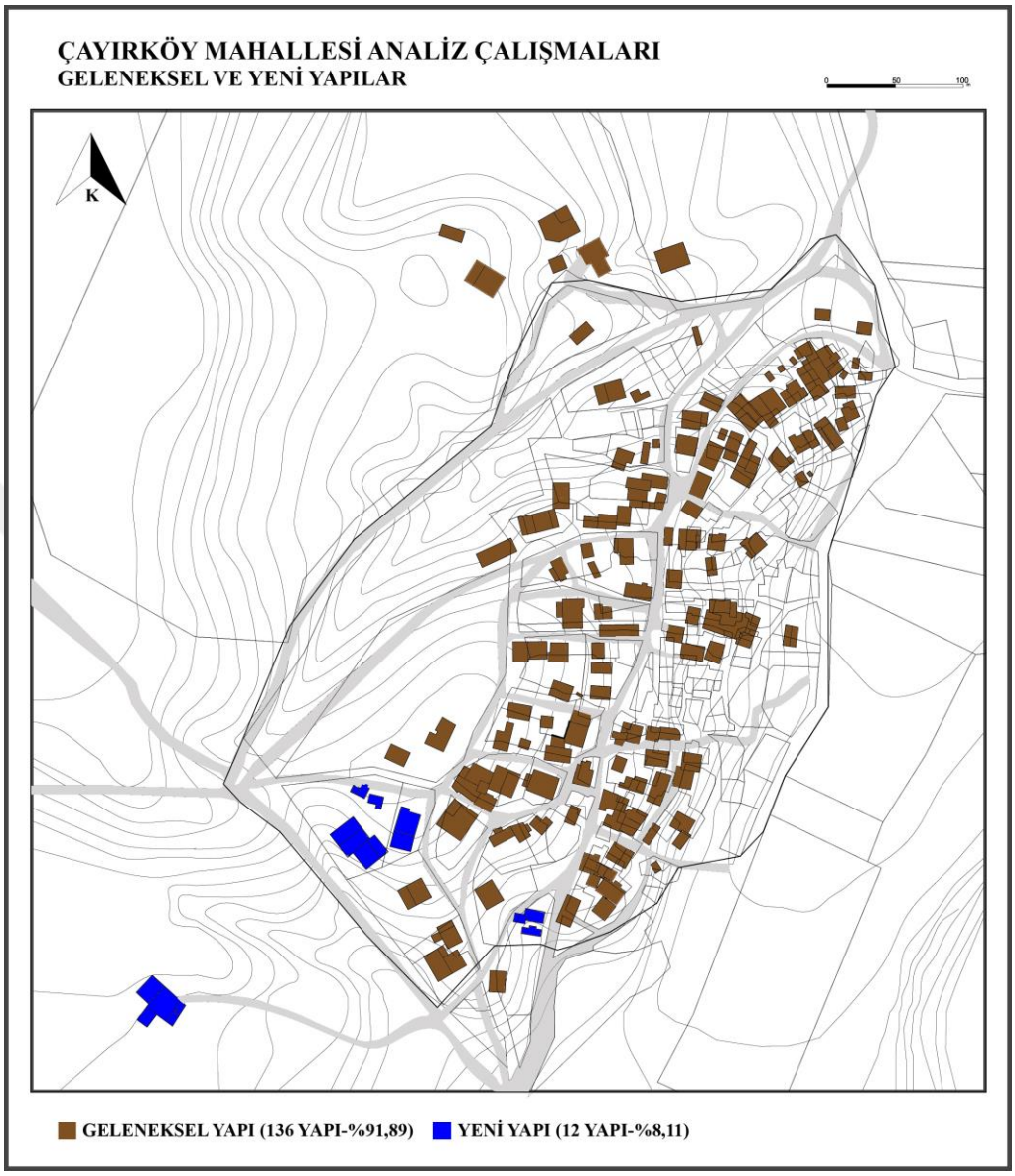
Şekil 3.44 Çayırköy'de kilit parke taşı yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ada-Parsel Analizi

Şekil 3.45 Çayırköy kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu (2021)

- Geleneksel ve Yeni Yapılar

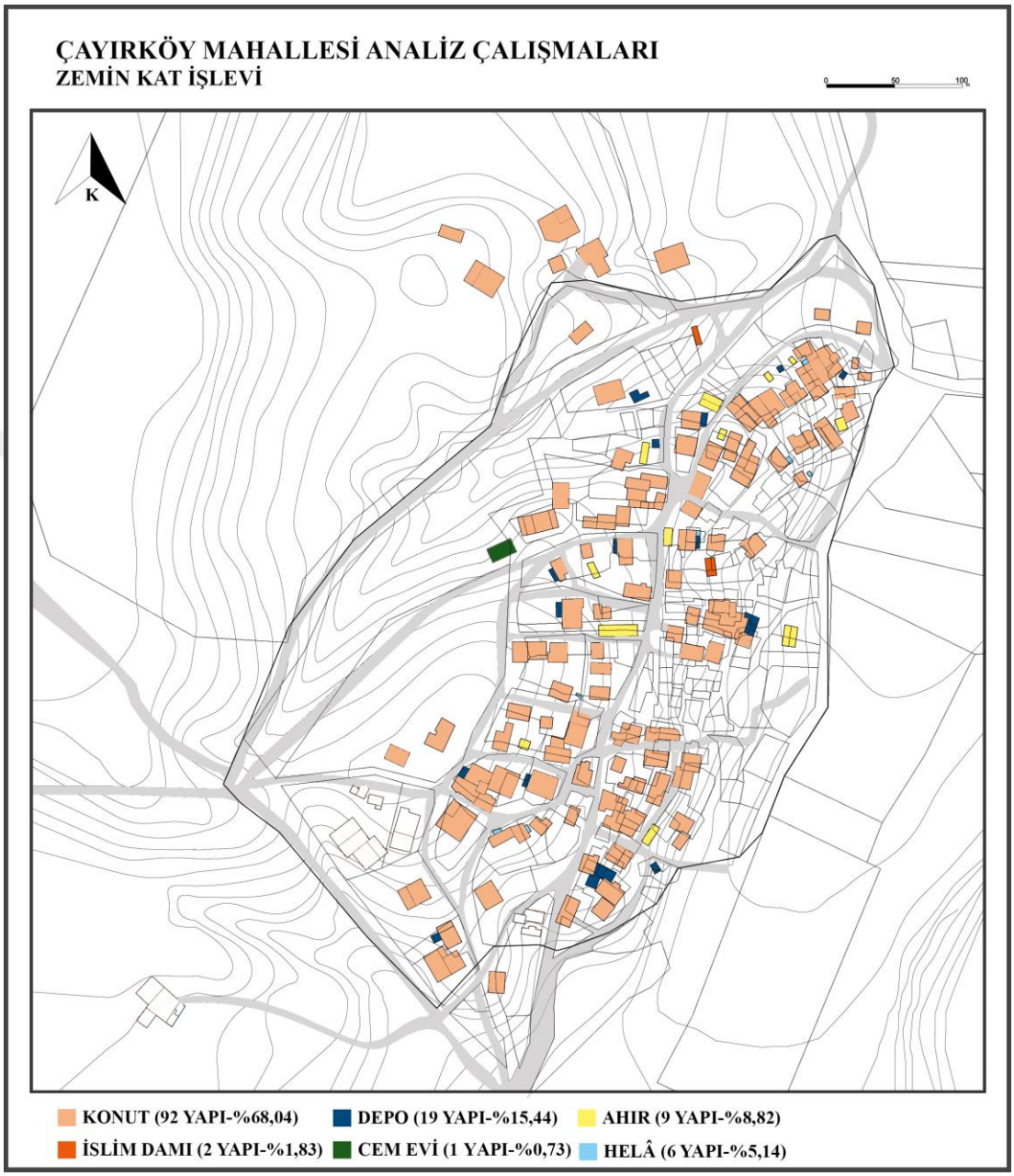

Şekil 3.46 Çayırköy kırsal yerleşimi geleneksel ve yeni yapılar (2021)

Şekil 3.47 Çayırköy'de yeni yapı örneği – 209 ada 6 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Zemin Kat İşlevi

Şekil 3.48 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi (2021)

Şekil 3.49 Çayırköy'de bir konut yapısı - 232 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.50 Çayırköy'de bir konut yapısı - 232 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.51 Çayırköy'de bir ahır yapısı - 236 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Bodrum Kat İşlevi

Şekil 3.52 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi (2021)

- 1. Kat İşlevi

Şekil 3.53 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı 1. kat işlevi (2021)

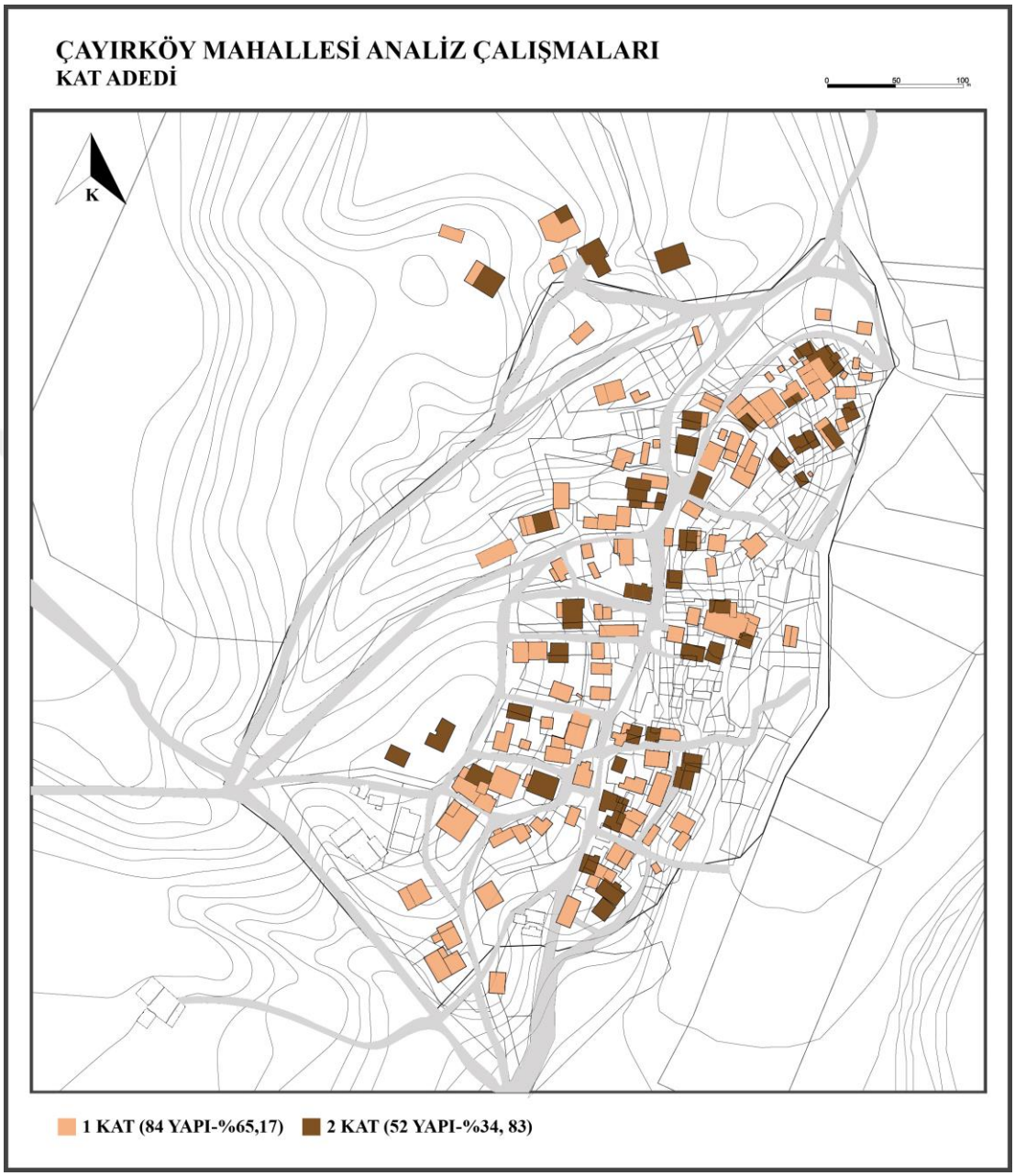

Şekil 3.54 Çayırköy'de 1. katı özgün olmayan ve depo olarak kullanılan bir yapı - 220 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

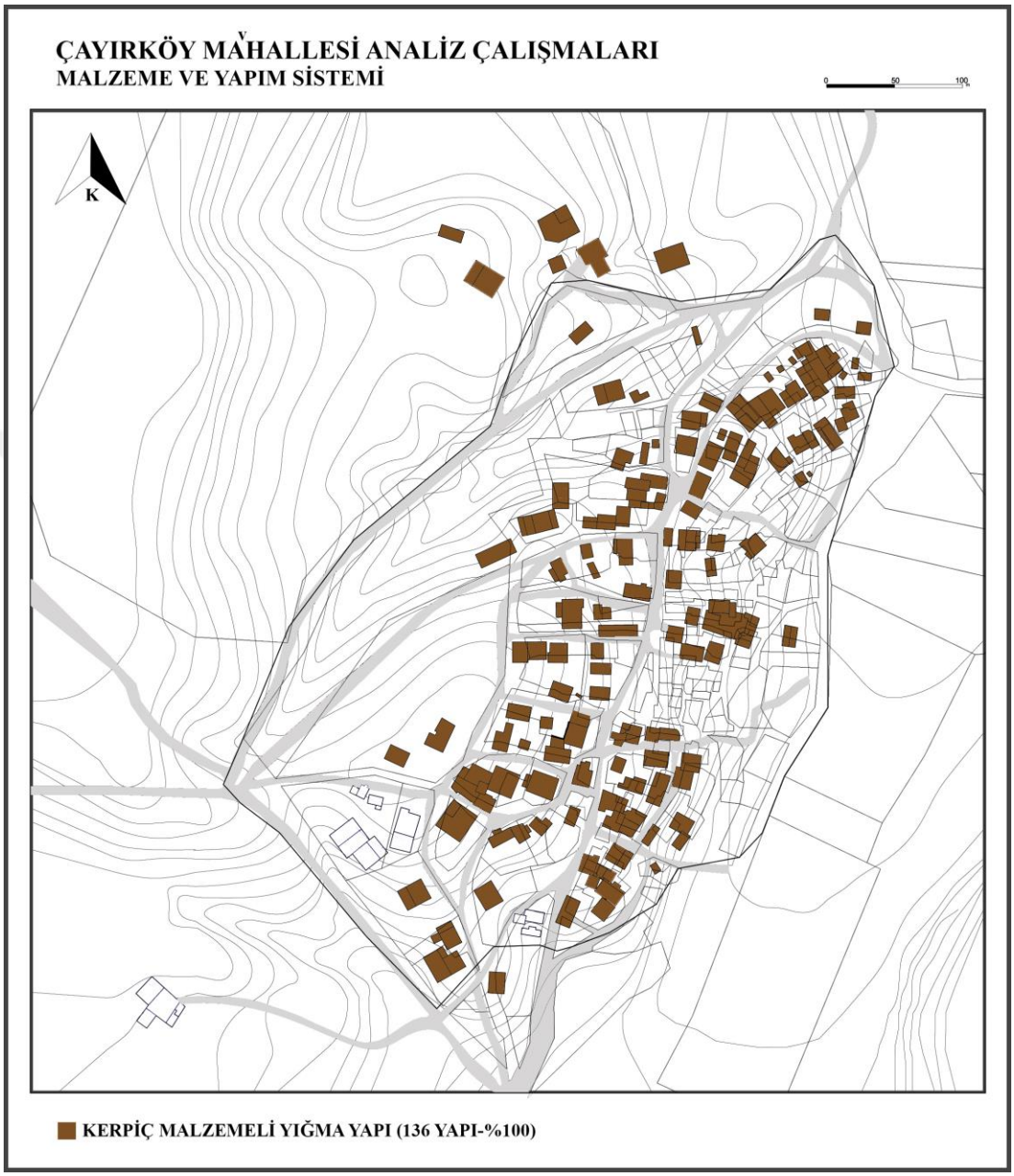
Şekil 3.55 Çayırköy'de 1. katı özgün olmayan ve depo olarak kullanılan bir yapı - 203 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Kat Adedi

Şekil 3.56 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı kat adedi (2021)

- Malzeme ve Yapım Sistemi

Şekil 3.57 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sitemi (2021)

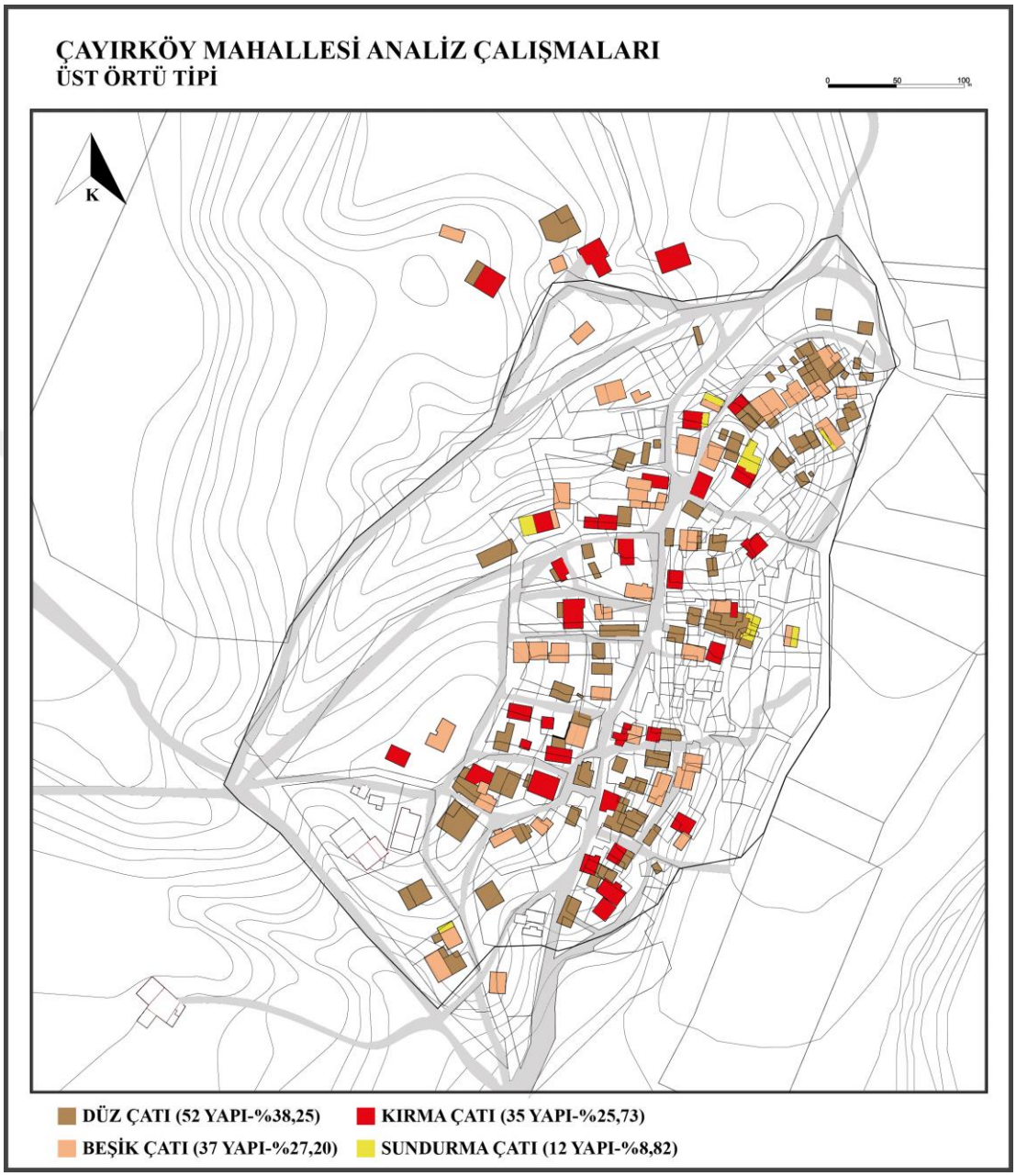

Şekil 3.58 Çayırköy'de kerpiç bir konut yapısı örneği – 237 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.59 Çayırköy'de kerpiç bir depo yapısı örneği – 197 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Üst Örtü Tipi

Şekil 3.60 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi (2021)

Şekil 3.61 Çayırköy'de düz çatılı bir konut yapısı – 198 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

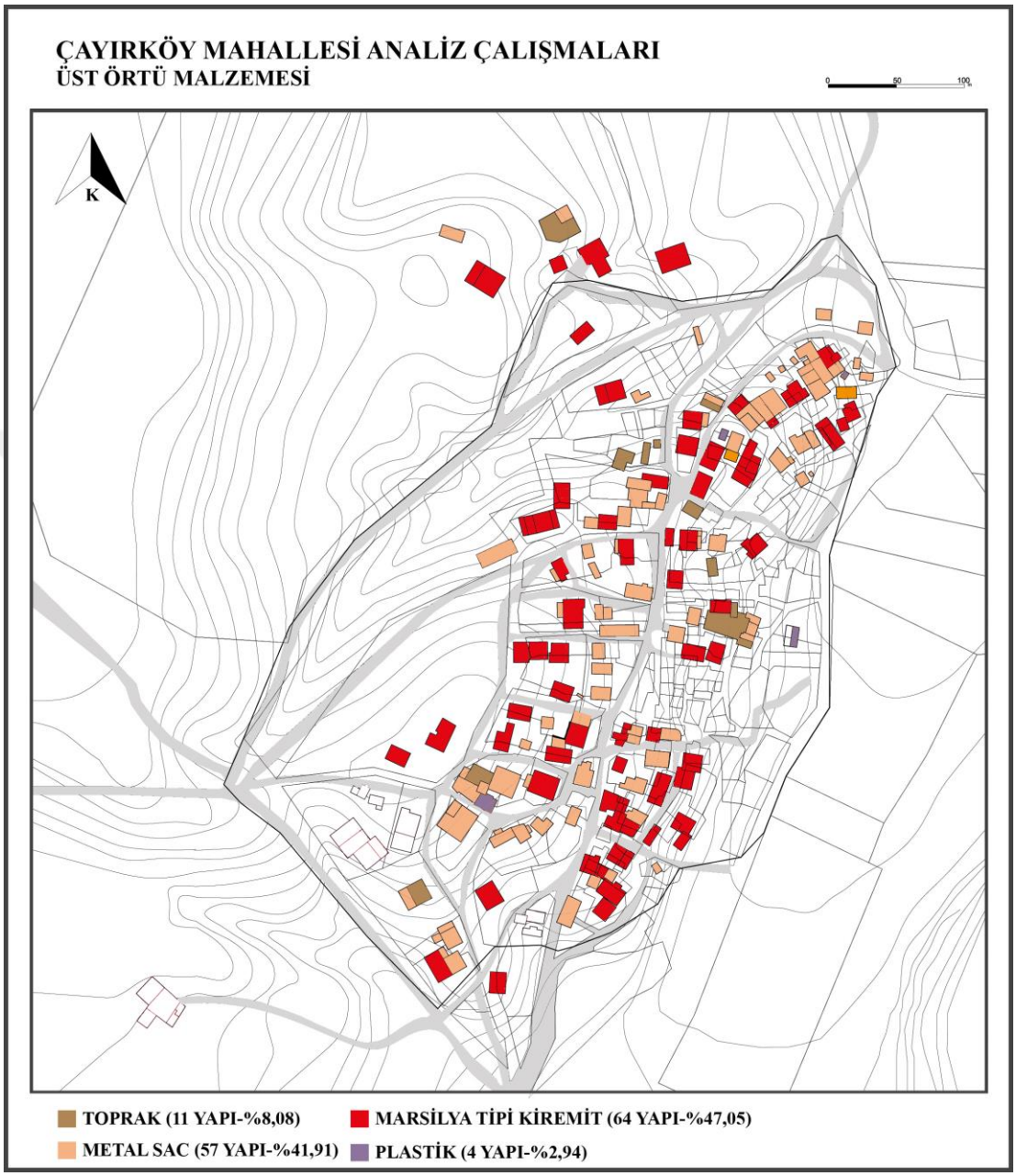

Şekil 3.62 Çayırköy'de düz çatılı bir ahır yapısı – 200 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.63 Çayırköy'de düz çatılı bir depo yapısı – 197 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Üst Örtü Malzemesi

Şekil 3.64 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi (2021)

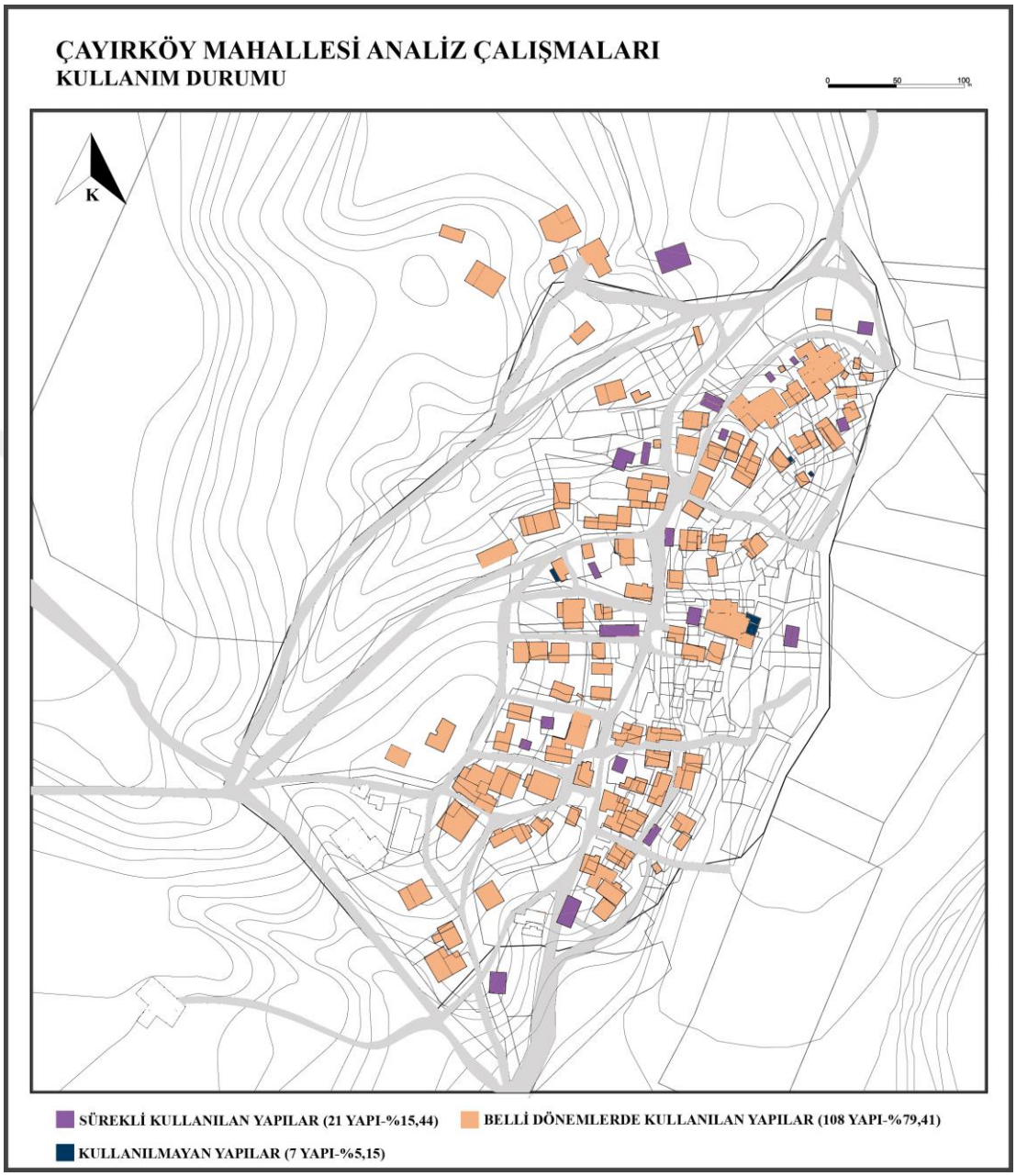

Şekil 3.65 Çayırköy'de toprak ve Marsilya tipi kiremit malzemeli üst örtü örnekleri – 229 ada 3, 4, 5 parseller (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.66 Çayırköy'de toprak malzemeli üst örtü örneği – 203 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Kullanım Durumu

Şekil 3.67 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu (2021)

- Özgünlük Durumu

Şekil 3.68 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu (2021)

Şekil 3.69 Çayırköy'de özgün bir konut yapısı - 231 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.70 Çayırköy'de özgünlüğünü kısmen yitirmiş bir konut yapısı - 203 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Korunmuşluk Durumu

Şekil 3.71 Çayırköy kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu (2021)

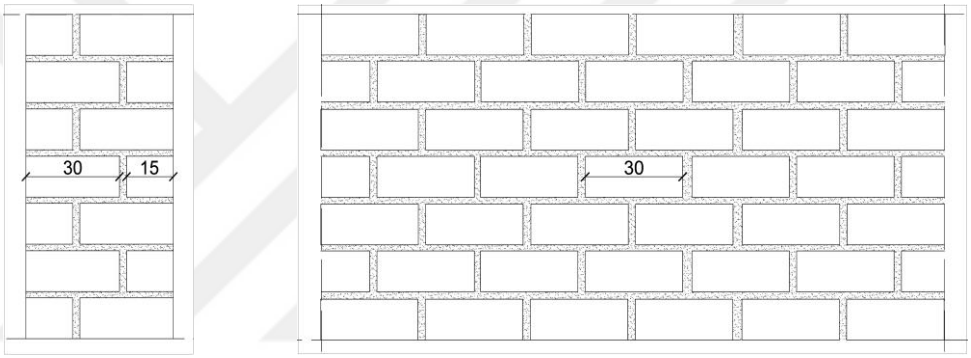
Şekil 3.72 Çayırköy'de esaslı onarım gerektiren bir konut yapısı - 299 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

3.4.2.3 Çayırköy Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Çayırköy'de bulunan yapılarda, kerpiç malzeme kullanımı öne çıkmaktadır. Bloklar hâlinde kullanılan kerpiç malzeme; killi toprak, saman ve küçük boyutlu taşlardan oluşmaktadır. Sözlü görüşmelerde, geçmişte kerpiç elde etmek için kullanılan toprağın, kırsal alanın içinde ve yerleşimin çevresinde bulunan; kullanılmayan parsellerden elde edildiği bilgisi alınmıştır. Samanın ise başka bir işlem için kullanılmayacak durumda olan; atık hâlindeki bayat samanların arasından seçildiği belirtilmiştir. Bu malzemelerle oluşturulan kerpiç harç, genellikle 30x30x15 cm boyutlarındaki ana bloklar ile 30x15x15 cm boyutlarındaki kuzu blokların elde edileceği şekilde ahşap kalıplara koyulduktan sonra güneşte kurutularak kullanılmaktadır (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Ana ve kuzu kerpiç blokların üst üste ve yan yana dizilmesiyle yapıların duvarları oluşturulmaktadır. Bloklar dizilirken derzlerin aynı hizaya gelmemesine dikkat edildiği belirtilebilir. Bununla birlikte sözlü görüşmelerde, yapıların duvar

kalınlıklarının, yan yana koyulan kerpiç blok sayısına göre değiştiği bilgisi alınmıştır. Dış duvarlarda genellikle bir ana ve bir kuzu blok yan yana olacak şekilde; iç duvarlarda ise yalnızca ana bloklarla duvar örgüsü yapıldığı belirtilmiştir (Şekil 3.73, 3.74). Bazı yapılarda iç duvarlarda da bir ana ve bir kuzu blok bulunduğu ifade edilmiştir. Bu blokları birleştirmek için toprak ile oluşturulan harç kullanıldığı öğrenilmiştir. Harç kalınlığının, yapı sahibinin ekonomik durumuna göre değişebildiği; bu anlamda bazı yapı sahiplerinin daha fazla harç kullanırken bazılarının daha az kullandığı belirtilmiştir. Bu durum duvar kalınlıklarını da etkilemektedir. Ayrıca duvar örgüsünde hatıl kullanılıp kullanılmadığına dair bilgi alınamamıştır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019).

(a) (b)

Şekil 3.73 Çayırköy'de bir ana ve bir kuzu bloktan oluşan iç ve dış duvar örgülerinin ön (a) ve yan (b) görünüşlerinin şematik gösterimi

Şekil 3.74 Çayırköy'de bir konut yapısının kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü - 202 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Çayırköy'de iç mekânı görülebilen konutlardan alınan duvar ölçülerine göre; tek katlı yapılarda zemin katta en kalın dış kerpiç duvar 69 cm olarak ölçülmüştür. En kalın iç kerpiç duvar ise 50 cm olarak görülmüştür. Bu katlarda tespit edilebilen en ince dış duvarın ölçüsü ise 51 cm'dir. En ince iç duvar da 35 cm olarak ölçülmüştür.

İki katlı konut yapılarından kısmi bodrum katı bulunanların bu katlarına girilememiştir. Kısmi bodrumlu yapıların zemin katlarında en kalın dış duvar 70 cm; en ince dış duvar ise 54 cm olarak ölçülmüştür. Bu yapıların en kalın iç duvarı 48 cm; en ince iç duvarı ise 35,5 cm olarak tespit edilmiştir. İki katlı olan ve 1. katı konut olarak kullanılan yapılarda, zemin katlarda en kalın dış duvarın 68,5 cm; en ince dış duvarın ise 67 cm olduğu görülmüştür. Ayrıca bu yapılarda en kalın iç duvar 48 cm ölçülürken; en ince iç duvarın 35 cm olduğu tespit edilmiştir. Aynı yapıların 1. katlarında en kalın dış duvar 65 cm; en ince dış duvar 63 cm olarak tespit edilmiştir.

Çayırköy'de kerpiç malzemelerin yanı sıra temel inşasında taş malzeme de kullanıldığı bilgisine sözlü görüşmelerde ulaşılmıştır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019).Ancak yapıların temellerinin teknik özelliklerine ve kullanılan taşların getirildiği yere dair detaylı bilgi alınamamıştır. Yapıların iç ve dış duvar yüzeyleri sıvalı olduğundan taş malzeme ile oluşturulan subasmanlar da detaylı olarak görülememiştir. Bununla birlikte tavanlarda, bazı açıklıklarda, özgün doğramalarda ve lentolarda ahşap malzeme kullanıldığı görülmüştür (Şekil 3.75). Tavanlarda bulunan ahşap kirişlerin, özgün durumda işlenmeden kullanıldıkları bilgisi alınmıştır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019) (Şekil 3.77). Bazı yapılarda ise yenilenen ahşap kirişlerin işlenerek kullanıldığı görülmüştür (Şekil 3.76). Ancak ahşabın elde edildiği ağaçlar hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Şekil 3.75 Çayırköy'de bir ahır yapısının kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü ve ahşap lento kullanımı - 236 ada 1 ve 2 parseller (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.76 Çayırköy'de işlenmeden kullanılan ahşap kirişler - 200 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.77 Çayırköy'de sonradan düzenlenen; işlenerek kullanılan ahşap kirişler - 200 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Kerpiç duvarların iç ve dış yüzeylerinin toprak kullanılarak hazırlanan harç ile sıvandığı görülmüştür. Ancak günümüzde özgün duruma aykırı olarak çimento harçla elde edilen sıvaların da kullanıldığı yapılar bulunmaktadır. Benzer bir durum toprak malzemeli düz çatılarda da görülmektedir. Özgün durumda periyodik olarak loğ taşı ile sıkıştırılan düz çatılardan pek çoğu, çatı arası/depo olarak kullanılmak üzere kırma çatı biçiminde kapatılmış ve üst yüzeyi çimento harçla sıvanmıştır.

Çayırköy'de bulunan kerpiç yapılara genel olarak bakıldığında, masif kerpiç yapım sistemiyle üretildikleri görülmektedir. Yığma yapı olarak da nitelendirilebilen bu yapılarda dış duvarlar, taşıyıcı özellik göstermektedir. Bu nedenle özgün durumda dış duvarlarda bulunan boşluklar genellikle küçük boyutludur. Taş temel ve subasman üzerine inşa edilen kerpiç duvarlar, özgün durumda ahşap kirişlerin üzerinde bulunan toprak üst örtüyle birlikte yapıları oluşturmaktadır. Ancak yerleşimde, özgüne aykırı müdahalelerle birlikte gerek dış duvarlardaki boşlukların boyutları; gerekse üst örtüler çoğunlukla değişmiştir.

3.4.2.4 Çayırköy Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri

Çayırköy'de bulunan geleneksel yapılar içinde konut işlevli olanlar, diğer yapılara göre daha fazla sayıdadır. Bu anlamda konut yapılarının mimari nitelikleri, yerleşimin özgün yapı karakteri hakkında da bilgi vermektedir.

Yerleşimde toplam 99 adet konut yapısı bulunmaktadır. Bunlardan 92'si geleneksel yapı; 7'si ise yeni yapıdır. Geleneksel konut yapıları; yapı-parsel ilişkisi, yaygın plan şemaları ve cephe nitelikleri açısından incelenmiştir.

- <u>Yapı-Parsel İlişkisi</u>

Çayırköy'de yer alan geleneksel konutlara yapı-parsel ilişkisi açısından bakıldığında, sözlü görüşmelerde, geçmişte yerleşimin kullanıcılarının parsel düzenlerine dair bilgisinin bulunmadığı; bu nedenle yapıların parseller dikkate

alınarak inşa edilmedikleri ifade edilmiştir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019).

Yapılardan bazılarının içinde yer aldıkları parselin tüm alanının üzerinde bulunurken; bazılarının da parselin bir kısmında konumlandığı görülmektedir. Birden çok parsel üzerinde konumlanan yapılar da bulunmaktadır. Ayrıca bazı yapıların kısmen parsel dışına çıkması da söz konusudur (Şekil 3.78). Bununla birlikte konut yapılarının parsel içinde farklı konumlarda bulunabildiği; buna bağlı olarak da bazı yapıların sokaktan direkt olarak giriş aldığı, bazılarının ise parselin içinden giriş aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca parselin bir kısmını kullanan yapılardan bazılarının etrafında, parsel sınırını belirleyen ahşap ya da metal çitler düzenlenmiştir. Ancak bu yapıların, parsellerinin içinde herhangi bir bahçe düzenlemesine rastlanmamıştır. Sözlü görüşmelerde, konut sahiplerinin yılın büyük bir kısmını yerleşimin dışında geçirmeleri nedeniyle bahçe bakımı yapamadıkları ve bu nedenle bahçe kullanmayı tercih etmedikleri bilgisi alınmıştır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019) (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.).

Şekil 3.78 Çayırköy'de 199 ada 1 ve 4 parsellerde bulunan; içinde bulundukları parselin bir kısmını kullanan ve kısmen parsel dışına çıkan yapı örneklerinin şematik gösterimi

Çayırköy'de bulunan yapıların parselle ilişkisi, eğim durumuna göre de değişiklik göstermektedir. Eğimli parsel üzerinde bulunan bazı yapılarda, yapının dışından ayrı bir girişi olan ve depo olarak kullanılan bodrum katının olduğu görülmüştür. Söz

konusu bodrum katlara, yapı içinden ulaşmayı sağlayan herhangi bir giriş ya da merdiven bulunmamaktadır.

Yerleşimdeki parsel kullanımına, bu parsellerin ve üzerinde bulunan konutların büyüklükleri açısından bakıldığında, çoğunlukla büyük bir parseli birden çok yapının kullandığı örnekler olduğu görülmüştür (Şekil 3.79). Bu anlamda yerleşim alanı içindeki parsellerin, genellikle birkaç yapıyı içine alabilecek ölçülerde düzenlendikleri ifade edilebilir. Ayrıca yerleşim alanının çeperlerine doğru gidildikçe parsel alanlarının büyüdüğü belirtilebilir. Fakat büyük boyutlu bu parseller üzerinde daha az sayıda yapı bulunmaktadır. Bu anlamda parsel alanı ile üzerinde konumlanan yapı sayısı ve büyüklüğü arasında bir oran tespit edilememiştir (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.).

Şekil 3.79 Çayırköy'de üzerinde iki ayrı yapı bulunan 197 ada 1 parselin şematik gösterimi

Çayırköy'de büyük boyutlu parsellerin üzerinde iki katlı yapılar bulunabildiği gibi; küçük boyutlu parsellerin üzerinde de tek katlı yapılar yer alabilmektedir. Bu anlamda parsel alanları ile kat yükseklikleri arasında bir oran bulunamamıştır.

- Yaygın Konut Plan Şemaları

Çayırköy'de geleneksel nitelikleri olan 92 adet konut yapısı tespit edilmiştir. Bunlardan 47 adedi tek katlı; 45 adedi iki katlıdır. İki katlı yapılardan 6 adedi zemin ve kısmi bodrum katlardan oluşmaktadır. Kısmi bodrum katların girişleri ise yapı içinden değil; dışarıdan, bağımsız olarak düzenlenmiştir ve bu katlar depo olarak

kullanılmaktadır. Sözlü görüşmelerde, bu katların özgün durumda da depo olarak kullanıldığı bilgisi alınmıştır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019). Konutlardan 39 adedi ise zemin ve 1. katlardan oluşmaktadır. Bu konutlarda bodrum kat bulunmamaktadır. 1. katların 24 adedi çatı arası/depo olarak; 15 adedi ise konut işlevi ile kullanılmaktadır. Depo olarak kullanılan 1. katlardan birinin daha önce konut olarak kullanıldığı; günümüzde ise depo olarak kullanımına devam edildiği tespit edilmiştir. Bunun dışında kalan 1. katlar, çatı arası/depo olarak işlevlenmiş ve sözlü görüşmelere göre bu katlar, yapıların özgün durumunda bulunmayıp sonradan eklenmiştir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019) (Tablo 3.1).

Yerleşimde bulunan 92 adet geleneksel konuttan 13'ünün iç mekânı görülebilmiştir (Şekil 3.80). Diğer konutların iç mekânlarına yapı sahiplerinin izni olmadığı ya da yapılar kapalı olduğu ve sahiplerine ulaşılamadığı için girilememiştir. Yerinde gözlemler sonucunda Çayırköy'de tespit edilebilen yaygın konut plan şemaları Tablo 3.1'deki gibidir. Tablo incelendiğinde, kat adedine göre tek katlı yapılarda üç farklı plan şeması; iki katlı yapılarda ise iki farklı plan şemasının yanı sıra bodrumlu ve çatı katlı plan yapıların bulunduğu görülmektedir.

İç mekânı görülebilen konut yapılarından 7 adedi tek katlıdır. Bunlardan 5 adedinde orta sofalı plan şeması görülmüştür. 1 adedi helâ/banyo birimine yapı dışından girilen orta sofalı planı şemasına; 1 adedi de eyvanlı plan şemasına sahiptir. İçine girilebilen 6 adet iki katlı konuttan 3 adedinin 1. katı sonradan eklenmiş ve depo olarak düzenlenmiştir. Bu yapıların zemin katı orta sofalıdır. Diğer 3 adedinin ikisinde yan sofalı plan şeması; birinde ise her iki katında orta sofa bulunan şema tespit edilmiştir (Şekil 3.81, 3.82, 3.83, 3.84).

Tek katlı yapıların yaygın konut plan şemalarına bakıldığında, iki adet orta sofalı (birinde helâ/banyo birimine yapı dışından ulaşılan) ve bir eyvanlı plan tespit edilmiştir. Tüm bu şemalarda, özgün durumda, helâ/banyo ve mutfak birimlerinin yapının dışında düzenlendiği bilgisi alınmıştır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019). Ancak orta sofalı plan şemalarının birinde ve eyvanlı plan şemasında yapı dışında bulunan özgün helâ/banyo ve mutfak yapıları, günümüze büyük oranda

ulaşamamıştır. Yalnızca bazı helâ yapılarının günümüze ulaşabildiği görülmüştür. Bu şemaların günümüzdeki durumları, özgüne aykırı müdahalelerden dolayı değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda bazı tek katlı ve orta sofalı şemalarda, odalardan biri sonradan helâ/banyo birimi olarak düzenlenmiştir. Bazılarında ise odalardan biri ikiye ayrılıp bir kısmı helâ/banyo olarak kullanılırken; bir kısmı da mutfak olarak işlevlendirilmiştir. Bu şemalardan birinde, özgün durumda helâ/banyo birimine yapının dışından ayrı bir kapıyla ulaşıldığı görülmektedir. Bu şemaya sahip olan yapılarda, odalardan biri sonradan mutfak olarak ya da mutfak ve kiler işlevleriyle yeniden düzenlenebilmektedir. Ayrıca sofa mekânından odalara dağılımın sağlandığı bazı tek katlı plan şemalarında, bu mekânın bir kısmı sonradan bölünerek mutfak olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda özgün duruma aykırı olarak, odaların ve sofanın mutfak ya da helâ/banyo olarak düzenlenmesi durumu, hemen her yapıda farklılık gösterebilmektedir.

Tek katlı konutlarda yaygın olarak görülen diğer bir şema ise eyvanlı plan şemasıdır. Bu şemada yapının bir bölümünde sofadan dağılım sağlanan birimler bulunurken; bir kısmında da eyvan denilen ve üç tarafı kapalı olan mekândan diğer birimlere geçiş sağlanmaktadır. Bu plan şemasında da özgün durumda helâ/banyo ve mutfak birimleri yapının dışındayken; günümüzde odalardan biri sonradan bölünerek helâ/banyo ve mutfak işlevleriyle kullanılabilmektedir (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Bazı eyvanlı plan şeması örneklerinde, eyvanın içinde kiler gibi mekânların da düzenlendiği görülmüştür. Sözlü görüşmelerde, yaz aylarında eyvanın bir kısmının depolama amaçlı olarak kullanıldığı bilgisi alınmıştır (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

İki katlı konutlardaki yaygın plan şemalarına bakıldığında, 1. katı konut olarak kullanılan iki farklı şemayla bodrumlu ve çatı katlı yapıların tespit edildiği görülmektedir. 1. katın konut olarak kullanıldığı şemaların birinde zemin katta sofa ve bu mekândan ulaşılan diğer birimlerle merdiven yer alırken; 1. katta da geniş bir sofa ve buradan ulaşılan birimler bulunmaktadır. Diğer şemada ise zemin katta yine sofa ve bu mekândan ulaşılan diğer birimlerle merdiven yer alırken; 1. katta ise yarı açık sofa ve buradan ulaşılan birimler görülmektedir.

İki katlı yapılardan kısmi bodrum katlı olanlarda, bu katların özgün durumda da bulunduğu ve depo olarak kullanıldığı bilgisi alınmıştır. Çatı katları ise depo olarak kullanılmak üzere yapılara sonradan eklenmiştir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019). Kısmi bodrumlu ve çatı katlı olan yapılarda, bu katlara yapının içinden bir merdivenle değil; bodrum kata yapı dışından bir kapıyla düzayak girilerek; çatı katına ise taşınır bir merdivenle yapı dışından ulaşılmaktadır. Bu yapılarda zemin kat plan şeması ise tek katlı yapılarda görülen orta sofalı plan şemalarından herhangi biri olabilmektedir. Ayrıca bu yapıların da zemin kat plan şemasına helâ/banyo ve mutfak birimleri eklemek amacıyla özgüne aykırı müdahaleler yapıldığı bilgisi alınmıştır (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

İki katlı yapılarda, katların arasındaki kullanım ilişkisi farklılık gösterebilmektedir. Yerleşimde yapılan gözlemler ve sözlü görüşmeler sonucunda, kısmi bodrum katı bulunan yapılarda, bu katlarla konut işlevli zemin katlar arasındaki kullanım ilişkisinin genel olarak az yoğunlukta olduğu belirtilebilir. Depo işleviyle kullanılan kısmi bodrum katların kış aylarında, yaz aylarına göre daha az sıklıkla kullanıldığı bilgisi alınmıştır. Bu durum, yaz aylarında kullanıcıların artması ve hasat işlemleriyle birlikte, depolama işlevinin de yoğun olarak kullanılması ile açıklanmıştır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019). Ayrıca kısmi bodrumlara girişin zemin katlardan sağlanmamasının; ayrı bir giriş kapısı ile dışarıdan sağlanmasının da her iki kat arasındaki ilişkinin yoğun olmamasında etkili olduğu ifade edilebilir. Benzer bir durum, depo işleviyle kullanılan ve yapılara sonradan eklendiği bilgisi alınan çatı arası birimlerinde de görülmektedir (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Bu katların kış aylarında genellikle boş olduğu; yalnızca hasat dönemlerinde kullanıldıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca bu katlara girişler de yapının dışından taşınabilir merdivenlerle sağlandığı için, zemin katla doğrudan bir ilişki kurulmadığı belirtilebilir.

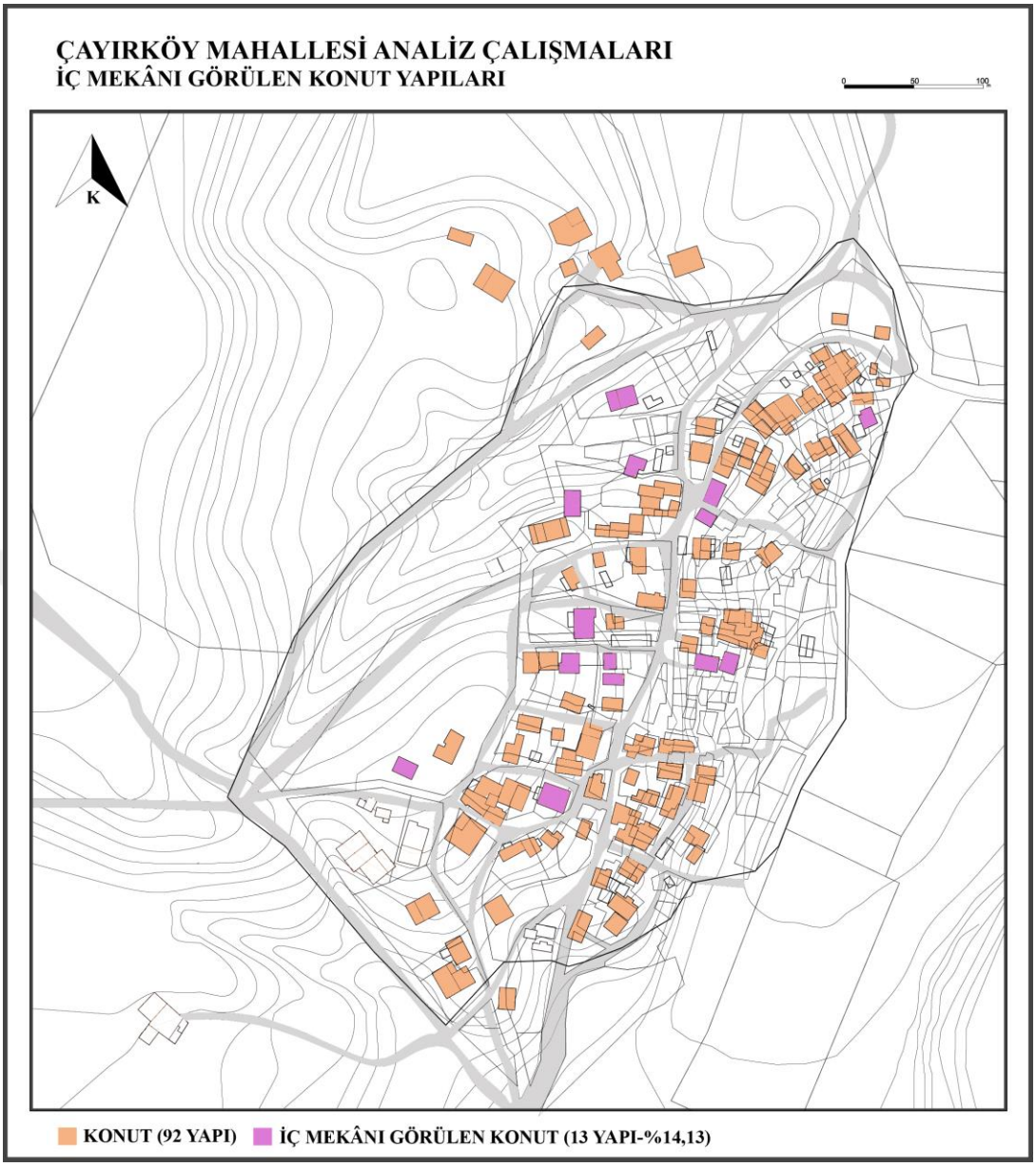
İki katlı yapılardan zemin ve 1. katı konut olarak kullanılanların katları arasındaki kullanım ilişkisine bakıldığında; bu yapıların zemin katlarının gün içinde daha yoğun kullanıldığı bilgisi alınmıştır. Mutfak ve helâ/banyo gibi işlevlerin de zemin katlarda bulunması, bu katların 1.katlara göre kullanım yoğunluğunu arttırmaktadır. Yemek

yeme, dinlenme, misafir ağırlama gibi işlevler de zemin katlarda gerçekleştirilmektedir. 1. katlarda bulunan odaların genellikle uyuma işlevi için kullanıldığı belirtilmiştir. Bu odalarda yemek yeme ya da misafir ağırlama gibi işlevlerin olmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle günlük kullanımda zemin ve 1. katlar arasında genellikle uyuma işlevi için ilişki kurulmaktadır (A. Özdemir, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

İç mekânı görülebilen yapılarda, sofa ve oda boyutlarının değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bu anlamda konutların zemin ve 1. katlarında bulunan sofalardan en küçüğü, 137x296 cm olarak ölçülen mekândır. En büyük sofa ise 233x723 cm olarak ölçülmüştür. Oda boyutlarına bakıldığında, en büyük boyutlu odanın 322,5x375 cm boyutlarında olduğu görülmüştür. En küçük boyutlu oda ise yaklaşık 252x256 cm olarak ölçülmüştür.

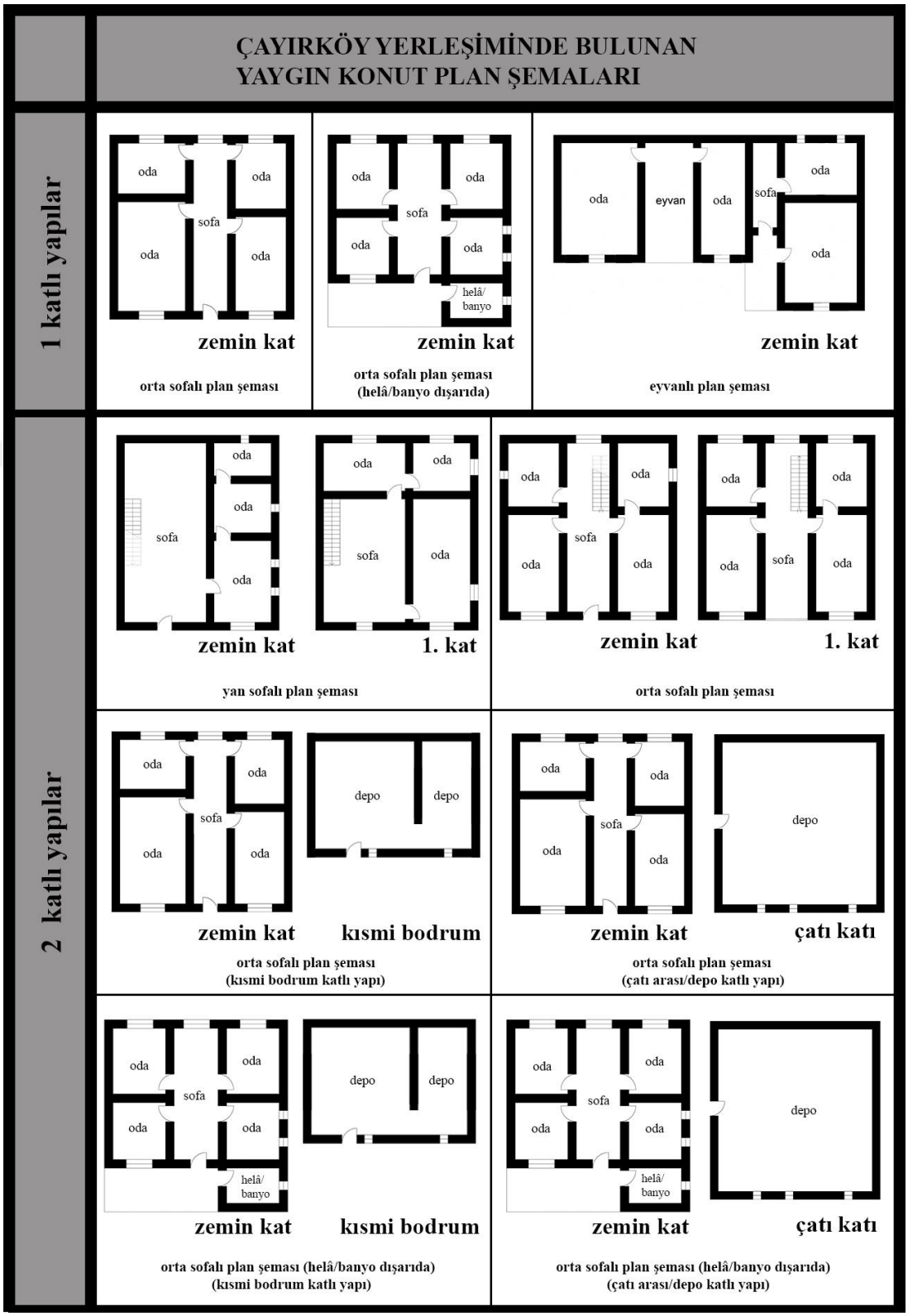
Çayırköy'de iç mekânı görülebilen konutlarda, kat yükseklikleri incelenmiştir. Buna göre zemin katların yükseklikleri en az 221 cm; en fazla 247 cm boyutunda tespit edilmiştir. 1. katı konut olarak kullanılan yapılarda, bu katların yüksekliği en az 217,5 cm; en fazla 240 cm boyutlarında ölçülmüştür. Bodrum ve çatı arası katlarına girilememiştir.

Sözlü görüşmelerde, odalardan bazılarının kalın duvarlarında 'yüklük' adı verilen büyük boşlukların bulunduğu; ancak bunların zamanla kerpiçle ya da farklı malzemelerle doldurularak kapatıldıkları bilgisi alınmıştır. Bununla birlikte bazı odalarda seki adı verilen ve yaklaşık 50 cm yüksekliğinde oturma birimlerinin olduğu; ancak bunların da yapıların içine modern mobilyalar yerleştirebilmek amacıyla kaldırıldığı ifade edilmiştir (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). İçine girilebilen konut yapılarında, yüklük ya da sekinin bulunduğuna dair herhangi bir ize rastlanmamış ve bu konuda bilgi alınamamıştır

Şekil 3.80 Çayırköy'de iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim içindeki yerleri (2021)

Tablo 3.1 Çayırköy'de tespit edilen yaygın konut plan şemaları

Şekil 3.81 Çayırköy'de tek katlı ve eyvanlı bir konutun eyvan mekânının görünüşü– 197 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

(a) (b)

Şekil 3.82 Çayırköy'de orta sofalı şeması olan iki katlı bir konutun sofa (a) ve oda (b) mekânları – 229 ada 5 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.83 Çayırköy'de orta sofalı ve çatı katlı olan bir konutun, bir kısmı mutfak olarak sonradan bölünmüş olan sofa mekânı – 202 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

(a) (b)

Şekil 3.84 Çayırköy'de iki katlı bir konutun zemin (a) ve 1. (b) katlarındaki sofa mekânları – 243 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2018)

- Cephe Özellikleri

Çayırköy'de yer alan kerpiç yapıların cephe niteliklerine bakıldığında, genellikle sade düzenlemeler göze çarpmaktadır. Tek katlı yapıların ön cephelerinde sofaya açılan bir kapı ve odaların pencereleri bulunmaktadır. Yapıya girişler, sofaya açılan kapıdan sağlanmaktadır. Ayrıca bu kapı, cephenin ortasında veya bir yanında bulunabilmektedir. Bu yapılardan bazılarının ön cephelerinde helâ ya da depo birimlerine açılan bir kapı daha bulunmaktadır. Eyvanlı cephelerde ise bu mekânın oluşturduğu açıklıkla birlikte yapıya girişin sağlandığı kapı ve odaların pencereleri bulunmaktadır. Bu anlamda kapı ve pencerelerin konumuna göre simetrik ve asimetrik cephe örneklerine rastlanabilmektedir.

Çayırköy'de giriş kapılarından bazıları çift kanatlı; bazıları ise tek kanatlıdır. Giriş kapılarının üstü genellikle saçakla örtülmüştür (Şekil 3.85). Kısmi bodrum katı bulunan yapılarda ön ya da yan cephelerden birinde bu kata girişi sağlayan kapı ve yine bu kata ait küçük boyutlu pencereler bulunabilmektedir. Bazı örneklerde ise kısmi bodrum katın penceresinin olmadığı görülmüştür. Bu yapılar müdahale görmüş ve kısmi bodrum katlarına giriş kısımlarında değişiklikler yapılmıştır (Şekil 3.86). Özgün durumları ile ilgili detaylı bilgi alınamamıştır. Yapılara sonradan eklenen çatı

katlarına girişi sağlayan kapılar da ön, yan ya da arka cephelerden birinde bulunabilmektedir. Bu katlarda genellikle pencere bulunmamaktadır (Şekil 3.87).

Şekil 3.85 Çayırköy'de tek katlı yapıların ön cephe örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.86 Çayırköy'de kısmi bodrum katına ayrı bir girişle ulaşılan yapı – 200 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.87 Çayırköy'de sonradan eklenen çatı katına ayrı bir girişle ulaşılan yapı – 235 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

İki katlı ve 1. katı da konut olarak kullanılan yapıların cephelerinde, 1. kata ulaşımın yapı içinden ya da dışından bir merdivenle sağlanmasına göre farklı cephe düzenlemeleri görülebilmektedir. Ayrıca üç yapıda, 1. katta yarı açık bir sofa bulunmaktadır. Ancak bu sofalardan ikisinin sonradan kapatıldığı öğrenilmiştir (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Bununla beraber iki katlı bir yapının cephesinde dış sofa bulunduğu görülmüştür (Şekil 3.88, 3.89, 3.90).

Şekil 3.88 Çayırköy'de yarı açık sofa bulunan iki katlı yapı - 243 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

(a) (b)

Şekil 3.89 Çayırköy'de yarı açık sofanın sonradan kapatıldığı iki katlı yapı - 144 ada 2 parsel (a) ve 204 ada 2 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.90 Çayırköy'de dış sofalı yapı - 244 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Kerpiç konutların cephelerinde görülen kapı ve pencere doğramaları özgün durumda ahşap malzemelerden oluşmaktadır (Şekil 3.91, 3.92). Bu anlamda ahşap doğraması bulunan kapı ve pencere açıklıklarının ölçüsü alınmıştır. Ön cephelerde bulunan oda penceresi açıklıklarından en büyüğünün boyutu 176,5x205 cm olarak ölçülmüştür. En küçüğü ise 72,5x103,5 cm boyutunda tespit edilmiştir. Ölçüler ışığında pencerelerin genellikle dikdörtgen ya da kareye yakın dikdörtgen formlu oldukları ifade edilebilir. Bu pencereler genellikle iki kanatlıdır. Ancak az sayıda üç kanatlı pencere örneklerine de rastlanmıştır.

Yapılara giriş kapılarının açıklıklarında boyutların en fazla 173x222,5 cm (iki kanatlı kapı); en az 92x203 cm olduğu görülmüştür. Bu anlamda girişlerde tek ve iki kanatlı kapılar bulunduğu belirtilebilir. Bazı giriş kapılarının üzerinde tepe

pencereleri de bulunmaktadır. Ayrıca tek katlı bir yapıda, giriş kapısının sol yanında, sofaya açılan ve oda pencerelerine göre daha küçük boyutlu olan bir pencere olduğu görülmüştür. Sonradan müdahale edilen yapılardan bazılarında açıklık boyutlarının arttırıldığı; bazı yapılarda da plastik doğramaların, plastik ve metal malzemelerden oluşan parmaklıkların ve sinekliklerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3.91 Çayırköy'de ön cephelerde bulunan ahşap doğrama örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

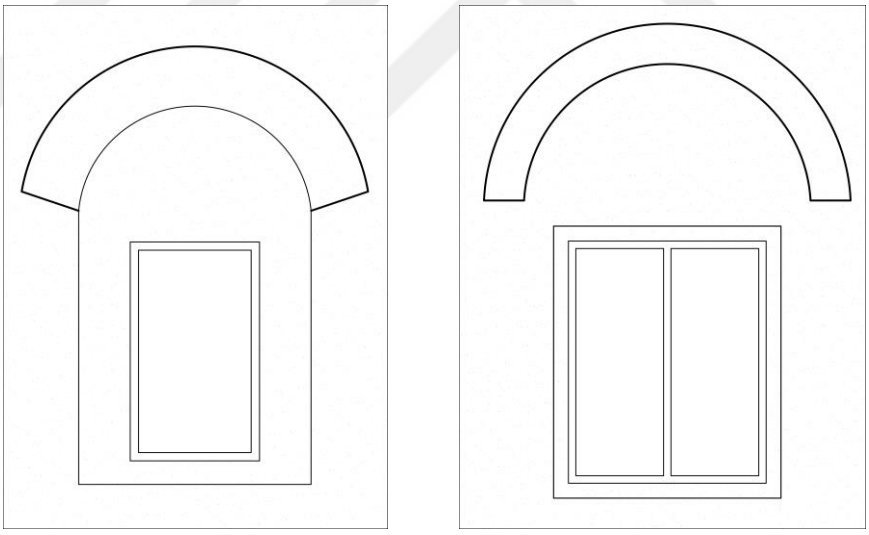
Şekil 3.92 Çayırköy'de konutların girişinde ahşap kapı doğraması örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Çayırköy'de yer alan yapılarda, cephelerde bulunan yöreye özgü 'kantamarlı pencereler', pencere boşluklarının üzerinde bulunan şekillendirmeyle öne çıkmaktadır. Kemer biçimindeki bu form, bir ya da iki kademeli olabilmektedir. Bazı örneklerde bu formun taş malzeme ile yapıldığı görülmüştür. Yerleşim sakinleriyle yapılan sözlü görüşmelerde, kantamar adı verilen bu formun uzun yıllar önce yörede yaşayan Ermeni kökenli yapı ustalarından miras kaldığı ve günümüzde yalnızca iki yapının yan cephelerinde bulunduğu belirtilmiştir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019) (Şekil 3.93, 3.94).

(a) (b)

Şekil 3.93 Çayırköy'de kantamar örnekleri - 299 ada 3 parsel (a) ve 203 ada 4 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.94 Çayırköy'de kantamar örneklerinin şematik gösterimi

Çayırköy'deki konutların cephelerinde çıkma bulunmadığı görülmüştür. Konutların tamamı, çıkmasız ve asimetrik ya da simetrik olan cephe düzenlerine sahiptir. Bununla birlikte yapı cephelerine sıva ve boya nitelikleri açısından bakıldığında, çoğunlukla sıvalı cephelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak boyalı cephelerin oranı oldukça azdır. Bazı yapıların sıvalarında da yoğun olarak dökülme olduğu görülmüştür.

3.4.2.5 Çayırköy Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar

Çayırköy'de konut işlevi dışında ibadet, tarım ve depolama amaçlı yapılarla helâ birimleri bulunmaktadır. Tarım amaçlı yapıları islim damları ve ahırlar oluşturmaktadır.

Cemevi, kerpiç malzemeli ve tek katlı bir yapıdır. Üst örtüsü kırma çatı ve bu çatının malzemesi Marsilya tipi kiremittir. Dış cephesi boyalıdır. Sözlü görüşmelerde, bu yapının daha önce konut işleviyle kullanıldığı; sonradan cemevi olarak işlevlendirildiği bilgisi alınmıştır (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019) (Şekil 3.95). Yapının iç mekânına, izin alınamadığından girilememiştir.

Şekil 3.95 Çayırköy'de cemevi - 144 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Çayırköyde bulunan tarım amaçlı yapılardan ikisi, kerpiç malzemeli islim damlarıdır. Bu yapıların içinde kayısı kükürtleme işlemi gerçekleştirilmektedir. Yapının zeminine serilen kayısılar, metal bir kap içinde yakılan toz hâldeki kükürte maruz bırakılmakta ve bu sırada yapının tüm kapı ve pencereleri kapatılmaktadır. İşlem bittikten sonra kapılar ve pencereler açılarak kükürt gazı tahliye edilmektedir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019) (Şekil 3.96). Ahır yapıları da yerleşimde tarım amaçlı olarak kullanılan birimlerdir. Sözlü görüşmelerde ahır olarak kullanılan pek çok yapının, hayvancılık faaliyetlerinin azalmasıyla birlikte depo olarak kullanıldığı ya da yok olduğu bilgisi alınmıştır. Günümüzde yerleşimde yer alan

kerpiç ahır yapıları özgüne aykırı olan pek çok müdahaleye maruz kalmış; genellikle boyutları büyütülmüş ve birden çok kişinin sahip oldukları çok sayıda hayvanı içine alabilecek hâle getirilmiştir (Şekil 3.97).

Şekil 3.96 Çayırköy'de bir islim damı - 232 ada 6 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.97 Çayırköy'de bir ahır yapısının giriş cephesi - 219 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Çayırköy'de işlevini yitiren konut, ahır ve helâ gibi yapılardan bazıları depolama amaçlı olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda depo olarak kullanılan kerpiç yapıların özellikleri de özgün işlevine göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte yerleşimde işlevini devam ettiren helâ yapıları da bulunmaktadır (Şekil 3.98, 3.99).

Şekil 3.98 Çayırköy'de depo olarak kullanılan bir ahır yapısı - 237 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.99 Çayırköy'de bir helâ yapısı – 232 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

3.4.3 Kuşdoğan Kırsal Yerleşimi

3.4.3.1 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri

Kuşdoğan, Yeşilyurt ilçesinin kuzeyinde konumlanmaktadır. Kerpiç malzemeli ve geleneksel yapım teknikleriyle üretilen yapıların yoğun olarak görüldüğü yerleşim, Yeşilyurt ilçe merkezine yaklaşık 16 km; Malatya kent merkezine ise yaklaşık 32 km uzaklıkta bulunmaktadır (Şekil 3.100).

Şekil 3.100 Kuşdoğan'ın kuzeybatısından bir görünüm (Kişisel arşiv, 2021)

Kuşdoğan, engebeli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Rakımı 862 m'dir. Bu açıdan bir ova köyü olarak nitelendirilebilir. Ayrıca eğimli bir topoğrafyada konumlanan yerleşimin çevresinde tarım alanları ve kullanılmayan diğer alanlar bulunmaktadır. Bu bağlamda toplam 11,28 km^2'lik bir alanı kapsamaktadır (Kuşdoğan Mahallesi, b.t.) (Şekil 3.101).

Şekil 3.101 Kuşdoğan kırsal yerleşimi sınırları ve yakın çevresi (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Yerleşimin nüfus değişimi; 2013 yılında 350, 2014 yılında 380, 2015 yılında 390, 2016 yılında 405, 2017 yılında 421, 2018 yılında 431, 2019 yılında 424 ve 2020

yılında 417 olarak görülmüştür. Bu veriler ışığında Kuşdoğan'ın 2013-2018 yılları arasında nüfusunun arttığını; 2019 ve 2020 yıllarında ise azaldığını belirtmek mümkündür. 2020 yılındaki nüfusun 219'u erkek (%52,5), 198'i ise kadındır (%47,5) (Kuşdoğan Mahallesi, b.t.).

Kuşdoğan'ın tarihiyle ilgili kaynaklar incelendiğinde, 1842-1843 yıllarında yapılan nüfus sayımına dair belgeler, yerleşimin geçmişine ışık tutan ve ulaşılabilen en eski verilerin başında gelmektedir. Hicri 1258 tarihli ve nüfus kodu 2640 olan Harput eyaleti, Malatya sancağı, Cubas nahiyesi, İzoli nahiyesi nüfus defterinde Kuşdoğan karyesi olarak bahsedilen köyde, çeşitli lakaplara sahip olan 26 kişi sayılmış ve 8 kişinin çiftçi, 3 kişinin ise rençber olduğu; çiftçilerin yaş ortalamasının 50, rençberlerin ise 47 olduğu bilgilerine yer verilmiştir (Kartal, 2019).

Kuşdoğan'ı kapsayan ve 1970 yılında hazırlandığı belirlenen fotogrametrik bir haritaya ulaşılmıştır. Harita incelendiğinde, yerleşimde bu tarihte, günümüzdeki yapı sayısına kıyasla daha az yapı bulunduğu görülmektedir. Ayrıca yerleşimin yakın çevresindeki yapılaşma da günümüzdekine kıyasla daha az yoğunluktadır. Bununla birlikte haritada, yerleşimin doğusunda bulunan günümüzde de varlığını sürdüren ana yol görülebilmektedir. Ancak yapılı alanın içindeki parsel düzenlemesine dair bilgi bulunmamaktadır (Malatya Kadastro Müdürlüğü, 2019) (Şekil 3.104).

Kuşdoğan'ın temel geçim kaynağının tarım olduğu bilinmektedir (Kuşdoğan Mahallesi, b.t.). Başlıca tarım ürünleri kayısı ve üzümdür. Sözlü görüşmelerde, son yıllarda tütün üretiminin de yapıldığı ifade edilmiştir. Hayvancılık bağlamında ise özellikle yılın tamamını kırsal alanda geçiren ailelerin büyükbaş hayvan yetiştirdiği; yılın kısa bir döneminde bu yerleşimde bulunanların ise hayvancılık yapmadığı aktarılmıştır (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Bu nedenle genel olarak bakıldığında tarım faaliyetlerinin hayvancılık faaliyetlerine göre daha yoğun olduğu belirtilebilir.

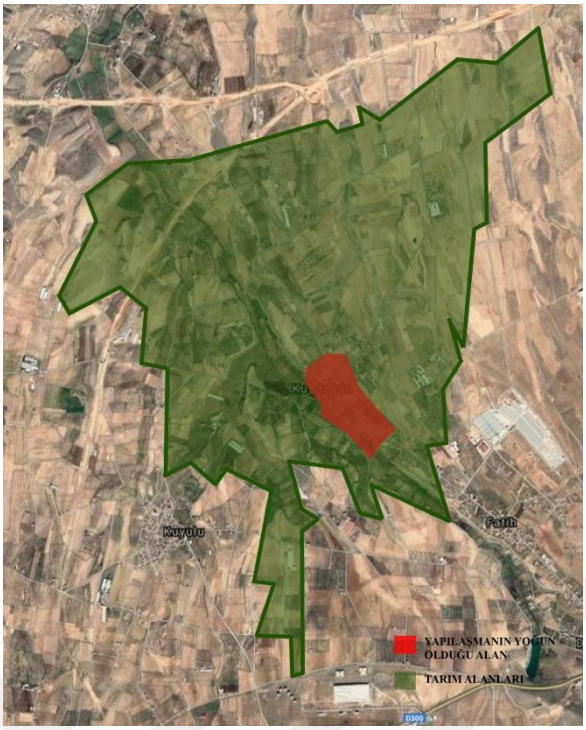
Sözlü görüşmelerde, yerleşimlerde üretilen başlıca tarım ürünlerinin kayısı ve üzüm olduğu belirtilmiştir. Her iki ürün de genellikle kurutulduktan sonra gelir elde

etmek amacıyla kullanılmaktadır. Üzüm, toplanmadan önce dalında kurutulmaktadır. Kayısı ise toplandıktan sonra bahçelerin içindeki boş alanlara serilerek önce çekirdekleri çıkarılmaktadır. Ardından bazı üreticiler çekirdeği çıkarılmış kayısıları, tarım alanlarından alıp yapılı alana getirmektedir. Burada kayısı, sokaklara ya da toprak damlara serilmektedir. Bazı üreticiler ise kayısı bahçelerinin çevresindeki boş alanlara sererek kurutmaktadır (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Tarım alanlarında ya da yapılı alanda kurutulan kayısı ve dalında kuruyan üzümler, depo olarak kullanılan yapılarda ya da kerpiç yapılara sonradan eklenen çatı katlarında muhafaza edilmektedir. Bununla birlikte kısmi bodrum katlar, bu ürünlerin depolanması için tercih edilmemektedir. Bunun nedeni ise bodrum katların, zemin ve 1. katlara göre daha nemli olması ve ürünün nemden dolayı zarar görmesidir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Kayısı ve üzümün ekonomik gelir sağlayacak hâle gelmesi sürecindeki tüm işlemler, aile bireylerinin katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak son yıllarda bazı aile bireylerinin hasat zamanında yerleşimde bulunamaması nedeniyle bu dönemde mevsimlik işçilerin çalıştırıldığı öğrenilmiştir. Bu işçilerin, bahçelerin çevresinde bulunan boş alanlara yerleştirilen çadırlarda konakladığı ifade edilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Kuşdoğan'da yapılı alanın yoğun olduğu bölge, tüm kırsal alanın güneydoğusunda konumlanmaktadır. Kuzeyde ve batıda ise yoğun olarak tarım alanları bulunmaktadır. Yapılaşmanın yoğun olduğu bölgenin yakın çevresindeki tarım alanlarının çoğu aktif olarak kullanılmaktadır. Bu bölgeye daha uzak olan tarım alanlarının ise bazılarının kullanıldığı görülmüştür. Kullanılmayan tarım alanları herhangi bir şekilde değerlendirilmemektedir (Şekil 3.102, 3.103).

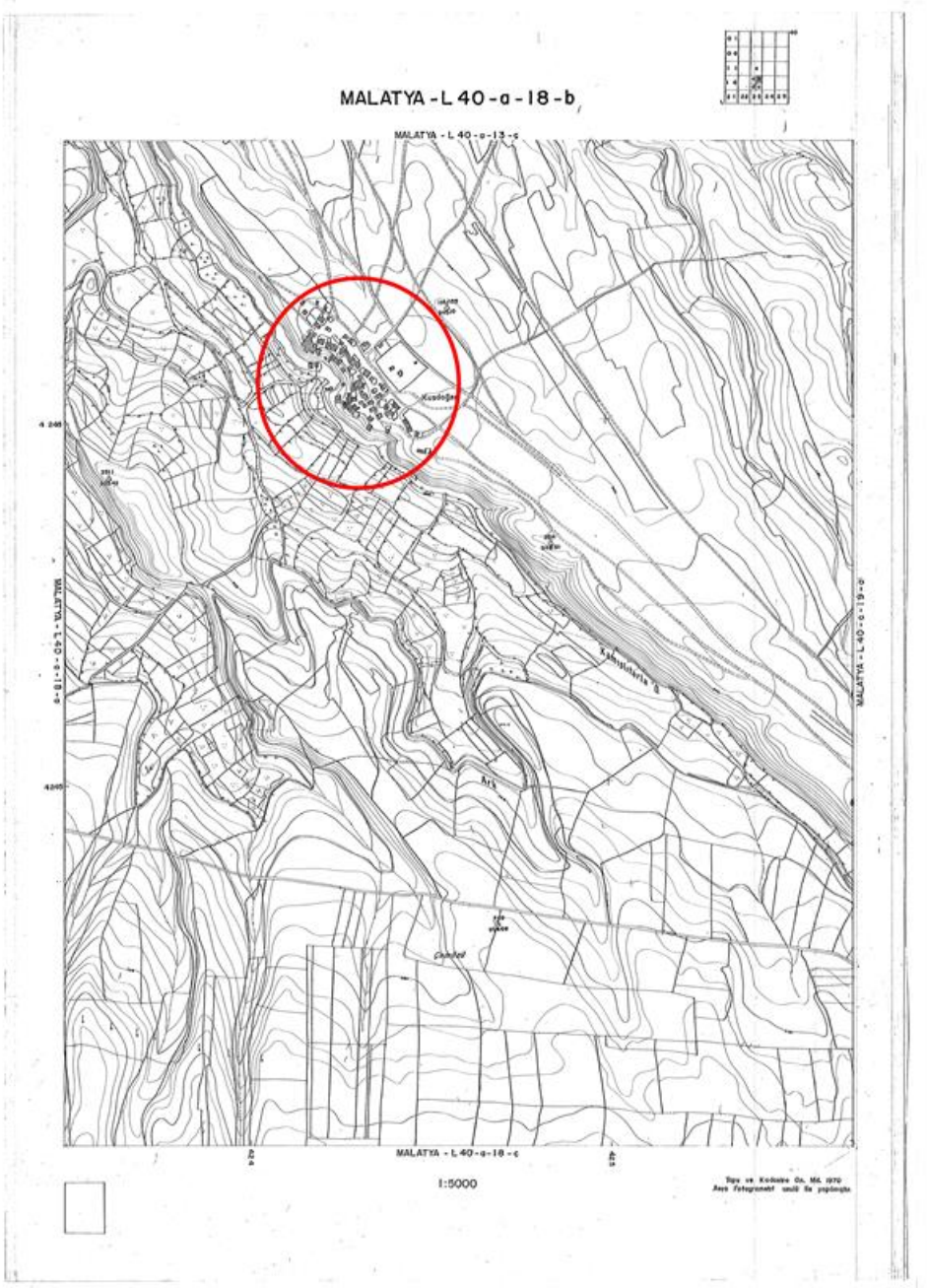
Şekil 3.102 Kuşdoğan'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Şekil 3.103 Kuşdoğan'da yapılaşmanın yoğun olduğu alanın hava fotoğrafı (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Kuşdoğan'da yapılan sözlü görüşmelerde, genç nüfusun farklı kentlerde eğitim aldıkları; başta Malatya olmak üzere çeşitli illerde çalıştıkları ve ikamet ettikleri ifade edilmiştir. Bu nüfusun bir kısmı Kuşdoğan'ı yalnızca yaz aylarında kısa süreliğine ziyaret ederken; bazıları ise yaz mevsiminin tamamını burada geçirmektedir. Ayrıca yerleşim, Adıyaman ilinin merkezine bağlı köylerinden göç

almıştır. Göçle gelen bireyler yılın tamamını kırsal alanda geçirmektedir. Bu bireylerin dışında, yılın tamamını kırsal alanda geçirenlerin sayısının tüm nüfusa oranla oldukça az olduğu ifade edilmiştir (H. Metin, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019). Bu bağlamda yerleşimdeki sosyal yapının da dönüşüm içinde olduğunu belirtmek mümkündür.

Şekil 3.104 Kuşdoğan'ı içine alan 1970 tarihli fotogrametrik harita (Malatya Kadastro Müdürlüğü, 2019)

3.4.3.2 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri

Kuşdoğan kırsal yerleşimi, doku ölçeğinde pek çok özgün niteliğe sahiptir. Ancak bu niteliklerin bir kısmında değişimler olduğu görülmüştür. Bu anlamda yerleşimin doku ölçeğindeki verileri, yaşanan değişimlere de ışık tutması açısından belgelenmiştir.

Kuşdoğan'a *yerleşim dokusunun genel nitelikleri* açısından bakıldığında, engebeli bir alan üzerinde bulunduğu görülmektedir. Bu alanın en yüksek ve en alçak noktaları arasında yaklaşık 12 m olduğu belirtilebilir. Engebeli alanlar, özellikle yerleşimin batı çeperine doğru artmaktadır. Bununla birlikte dağınık değil toplu bir yerleşim alanı söz konusudur. Ayrıca yerleşim, çizgisel bir düzende konumlanmaktadır.

Yerleşimin içinde, biri dokuyu kuzeybatı-güneydoğu yönünde ikiye ayıran; diğerleri ise doğu ve batı kısımlara uzanan ana yollar bulunmaktadır. Bu ana yollarla bağlantılı olan pek çok ara yol da dokunun içinde çeşitli konumlarda yer almaktadır (Şekil 105, 3.106, 3.107, 3.108). Ayrıca yerleşime Yeşilyurt ilçesinden ulaşan bir ana yol ve ara yollar olduğu görülmektedir (Şekil 3.110, 3.111). Yapılar, genellikle ana yolların batısında konumlanmaktadır. Bununla birlikte cemevi, okul ve tarım amaçlı yapıların kuzeyde yoğunlaştığı görülmektedir. Diğer işlevler ise homojen bir dağılım göstermektedir.

Kuşdoğan'da her ikisi de ara yollar üzerinde olan iki toplanma alanı/meydancık bulunduğu görülmüştür. Bu alanlar yerleşimin batı ve kuzeybatı kısımlarına yakın noktalarda konumlanmaktadır (Şekil 3.108, 3.109). Sözlü görüşmelerde bu alanların geçmişte yoğun olarak kullanıldığı ancak günümüzde kullanımlarının oldukça azaldığı belirtilmiştir (H. Yıldırım, kişisel iletişim, 11 Mayıs 2021). Ayrıca bu alanların çevresinde genellikle konut yapılarının bulunduğu görülmektedir.

Sözlü görüşmelerde, yerleşimin sosyal yaşamı açısından önem taşıyan köy kahvesi ve çeşme gibi yapıların geçmişte var olduğundan bahsedilmiş ancak

konumları, kullanım durumları ve diğer özellikleri ile ilgili detaylı bilgili alınamamıştır (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Günümüze ulaşamayan bu yapılar hakkında literatürde de herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bununla birlikte sosyal yaşam ile ilişkili olarak cemevi ve okul yapıları bulunmaktadır. Sözlü görüşmelerde, cemevinin özgün işlevi konut olan bir yapının yeniden işlevlendirilmesiyle kullanıldığı belirtilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Okul ise 2 dersliklidir ve 5 öğretmen ile 13 öğrencisi bulunmaktadır. Bir süre aktif olarak kullanılmayan yapıda 2019 yılında eğitim faaliyetleri yeniden başlamıştır (Kuşdoğan İlkokulu, b.t.). Her iki yapı da yerleşimin kuzeyinde konumlanmaktadır. Toplanma alanlarının da yerleşimin kuzey bölgelerinde konumlanması göz önünde bulundurulduğunda, sosyal altyapının genel olarak kuzeyde yoğunlaştığı belirtilebilir.

Kuşdoğan'da *ulaşım durumu* incelendiğinde, yapılı çevrenin içinde ve yakınında yer alan tüm yolların hem yayaya hem de araçlara hizmet eden; çift yönlü olarak kullanılan yollar olduğu tespit edilmiştir. *Yol malzemelerinde* ise asfalt ve asfaltın iki yanında toprak kullanımının yaygın olduğu görülmüştür. Ancak tarım alanlarını ayıran ve bazı tarım amaçlı yapılara ulaşan yollar yalnızca toprak malzemeden oluşmaktadır (Şekil 3.113, 3.114, 3.115, 3.116).

Yerleşimdeki *ada-parsel* düzenlemelerine bakıldığında, yapılı alan içinde 31 adet ada ve 102 adet parsel bulunduğu görülmektedir (Şekil 3.117). Yerleşim alanın içinde ve çevresinde bulunan adalar, yollarla belirgin bir şekilde birbirlerinden ayrılmıştır ancak bu yollardan bazıları kullanılmamaktadır. Ayrıca yapılı alanın içinde bulunan adaların, diğerlerine göre daha küçük yüz ölçümüne sahip oldukları görülmektedir. Yerleşim içinde bulunan en büyük yüz ölçümüne sahip olan ada, 13700 m^2 ile 256 numaralı adadır. En küçük yüz ölçümüne ise 285 m^2 ile 199 numaralı ada sahiptir. Her ikisi de yalnızca bir parselden oluşmaktadır ve bu parsellerin üzerinde de birer yapı bulunmaktadır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.).

Kuşdoğan'da *geleneksel ve yeni yapı* oranı incelendiğinde, 142 adet yapının 122'sinin (%87,76) geleneksel yapı; 20'sinin (%12,24) ise yeni yapı olduğu tespit

edilmiştir (Şekil 118, 3.119). Yeni yapılardan 11 adedi konut, 5 adedi ahır, 2 adedi tarım amaçlı yapı, 1 adedi depo ve 1 adedi sağlık ocağıdır. Yerleşimin doku ölçeğindeki diğer verileri, geleneksel yapılar üzerinden düzenlenmiştir.

Yerleşimde yer alan geleneksel yapıların *işlevleri* incelendiğinde, kamusal yapı olarak bir cemevi ve bir okul bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte konutlar, diğer yapılara göre daha fazladır (Şekil 3.120). Yerleşimdeki 122 adet geleneksel yapının 93'ü konuttur. Konutların 56'sı tek katlı; 37'si ise iki katlıdır (Şekil 3.121, 3.122, 3.123). Konut işlevi dışında, iki katlı olan ve farklı işleve sahip geleneksel yapı bulunmamaktadır.

İki katlı konut yapıları zemin+1. kat (29 adet) ve zemin+kısmi bodrum katlardan (8 adet) oluşmaktadır. Zemin+1. katlardan oluşan konutların 14'ünün 1. katları da konut olarak değerlendirilirken; 15 adedinde 1. katların çatı arası/depo olarak kullanıldığı görülmüştür. Sözlü görüşmelerde, çatı arası/depo olarak kullanılan katların, özgün durumda düz toprak damlı olan tek katlı yapılara sonradan eklendiği belirtilmiştir (H. Metin, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019). Kısmi bodrum katı bulunan yapılarda ise bu katlar da kiler ya da depo olarak kullanılmaktadır. Çatı katlara girişler yapının içinden değil; dışından taşınabilir merdivenlerle sağlanmaktadır. Kısmi bodrum katlara girişler de yapıların dışından ayrı bir kapı ile düzenlenmiştir (Şekil 3.124, 3.125, 3.126, 3.127). Ayrıca yerleşimde, geleneksel yapılar içinde 12 depo yapısı, 2 tarım amaçlı yapı, 3 odunluk ve 12 ahır bulunmaktadır. İşlevlerin dağılım oranına bakıldığında; geleneksel yapıların %76,22'si konut, %9,83'ü depo, %9,83'ü ahır, %2,45'i odunluk, %1,63'ü tarım amaçlı yapı, %0,81'i okul ve %0,81'i cemevidir.

Yerleşiminde bulunan yapıların *kat adedine* bakıldığında, 1 ve 2 katlı yapıların bulunduğu görülmektedir (Şekil 3.128). 122 adet geleneksel yapı içinde tek katlı yapılar 56 adettir ve tüm geleneksel yapıların %61,47'sini oluşturmaktadır. Bu yapılardan ikisi, kamusal işlevli olan cemevi ve okul yapılarıdır. İki katlı 37 yapının ise tamamı konuttur. Aynı anda hem kısmi bodrumu hem de birinci katı olan yapı bulunmamaktadır. Sözlü görüşmelerde, kısmi bodrum katların özgün durumda da

kiler olarak ya da depolama amacıyla kullanıldığı ifade edilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Bu bağlamda yerleşim genelinde tek katlı yapıların iki katlı yapılara göre daha fazla olduğunu belirtmek mümkündür.

Yerleşimde yer alan geleneksel yapılara *malzeme ve yapım sistemi* açısından bakıldığında, tamamının kerpiç malzemeyle ve bu malzemenin yapımında uygulanan, yığma yapım sistemi olan masif yapım tekniğiyle oluşturulduğu görülmüştür (Şekil 3.129, 3.130).

Yerleşimde yer alan yapıların *üst örtü tipi ve malzemesi*, özgün mimarideki değişimler hakkında bilgi vermektedir. Üst örtü tipleri yoğun olarak kırma ve beşik çatılardan; bununla birlikte düz çatılardan oluşmaktadır (Şekil 3.131, 3.132, 3.133). Üst örtü malzemeleri ise çoğunlukla Marsilya tipi kiremit ve topraktan oluşmaktadır. Bununla birlikte az sayıda alaturka kiremit, metal sac ve plastik malzemeli üst örtüler de bulunmaktadır. Sözlü görüşmeler sonucunda geleneksel yapıların üst örtü malzemesinin geçmişte çoğunlukla topraktan oluştuğu ve düz çatıların yaygın olduğu öğrenilmiştir. Süreç içinde önce alaturka kiremitlerden; daha sonra bunların yerine kullanılan Marsilya tipi kiremitlerden oluşan kırma ve beşik çatıların yaygınlaştığı belirtilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019) (Şekil 3.134, 3.135, 3.136).

Kuşdoğan'da yapıların *kullanım durumlarına* bakıldığında, 122 adet geleneksel yapıdan 28'inin sürekli kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan 15 adedi konut, 4 adedi depo, 9 adedi ise ahırdır. 8 adet yapı ise kullanılmamaktadır. Bunlardan 5'i depo, 3'ü ise odunluktur. 86 adet geleneksel yapı da yılın belli zamanlarında kullanılmaktadır (Şekil 3.137, 3.138, 3.139).

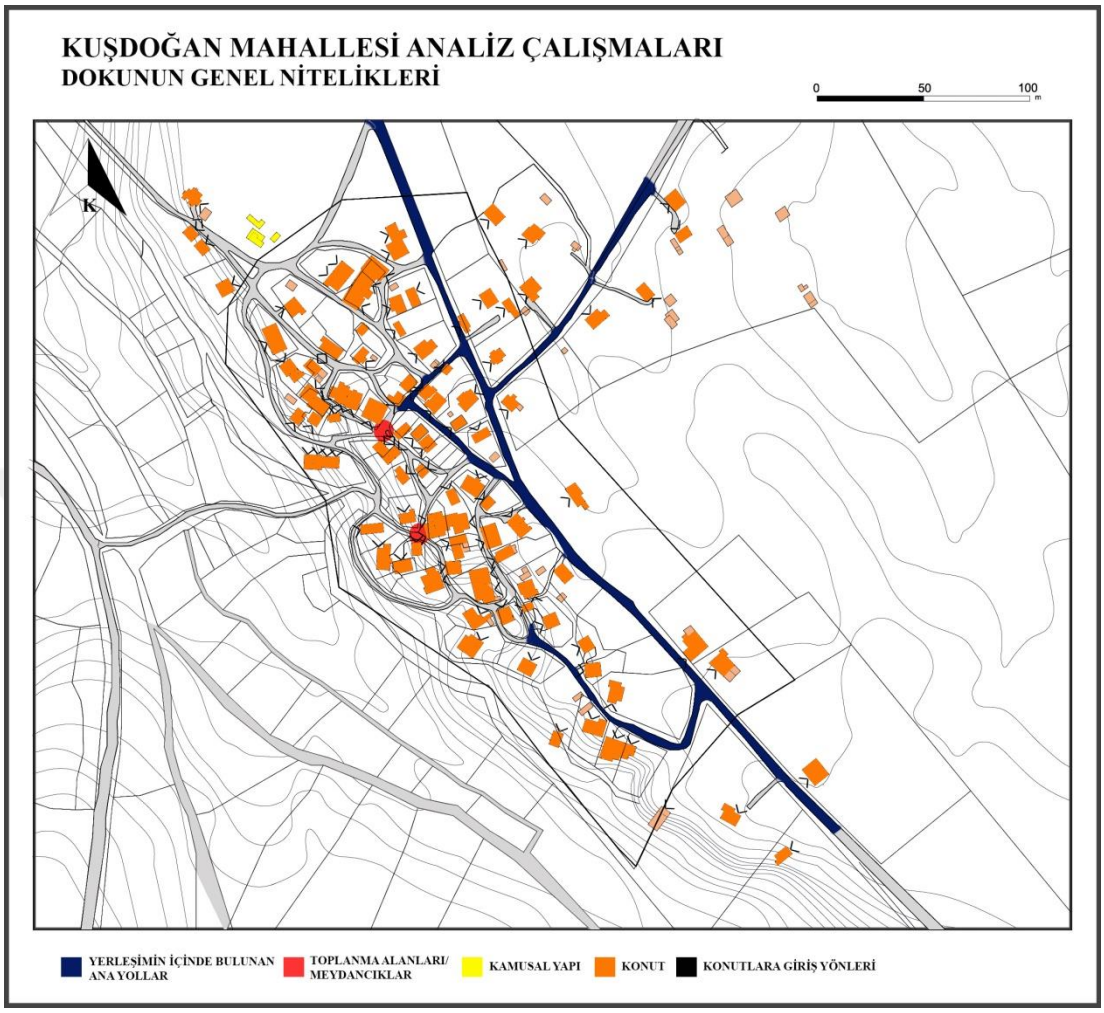
Geleneksel yapılar *özgünlük durumu* bağlamında değerlendirildiğinde; 122 yapıdan yalnızca birinin özgün niteliklerini koruduğu; 28 yapının büyük oranda ve 93 yapının da kısmen özgün niteliklerini yitirdiği görülmüştür. Özgünlüğünü büyük oranda yitiren yapılarda genellikle işlev değişiklikleri, malzeme ve teknik özelliklere müdahaleler, plan şemalarında ve cephe niteliklerinde değişiklikler ile yapı

elamanlarının özgüne aykırı olacak şekilde değişimi gibi durumlar tespit edilmiştir. Özgünlüğünü kısmen yitiren yapılarda ise çoğunlukla mekân işlevlerinin değişmesi ya da yalnızca yapı elemanlarındaki kısmi değişiklikler dikkati çekmektedir (Şekil 3.140, 3.141, 3.142).

Korunmuşluk durumu bakımından, 122 adet geleneksel yapı içinde esaslı onarım gerektiren 1 yapı tespit edilirken; onarım gerektirmeyen 62 yapı olduğu görülmektedir. 59 yapı ise basit onarım gerektirmektedir (Şekil 3.143, 3.144, 3.145, 3.146).

Kuşdoğan'da yapıların özgünlük ve korunmuşluk durumları birlikte incelendiğinde; 122 adet geleneksel yapıdan birinin özgün olduğu ve basit onarım gerektirdiği görülmüştür. 28'inin özgünlüğünü büyük oranda yitirdiği; bunlardan 19'unun onarım gerektirmediği, 8'inin basit onarım gerektirdiği ve birinin de esaslı onarım gerektirdiği tespit edilmiştir. Özgün niteliklerini kısmen yitiren 93 yapıdan 50'sinin basit onarım gerektirdiği ve 43'ünün onarım gerektirmediği belirlenmiştir.

- Dokunun Genel Nitelikleri

Şekil 3.105 Kuşdoğan kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri (2021)

Şekil 3.106 Kuşdoğan'ın kuzeyinde bulunan ana yollar ve haritadaki konumları (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.107 Kuşdoğan'ın kuzeydoğusunda bulunan ana yoldan ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

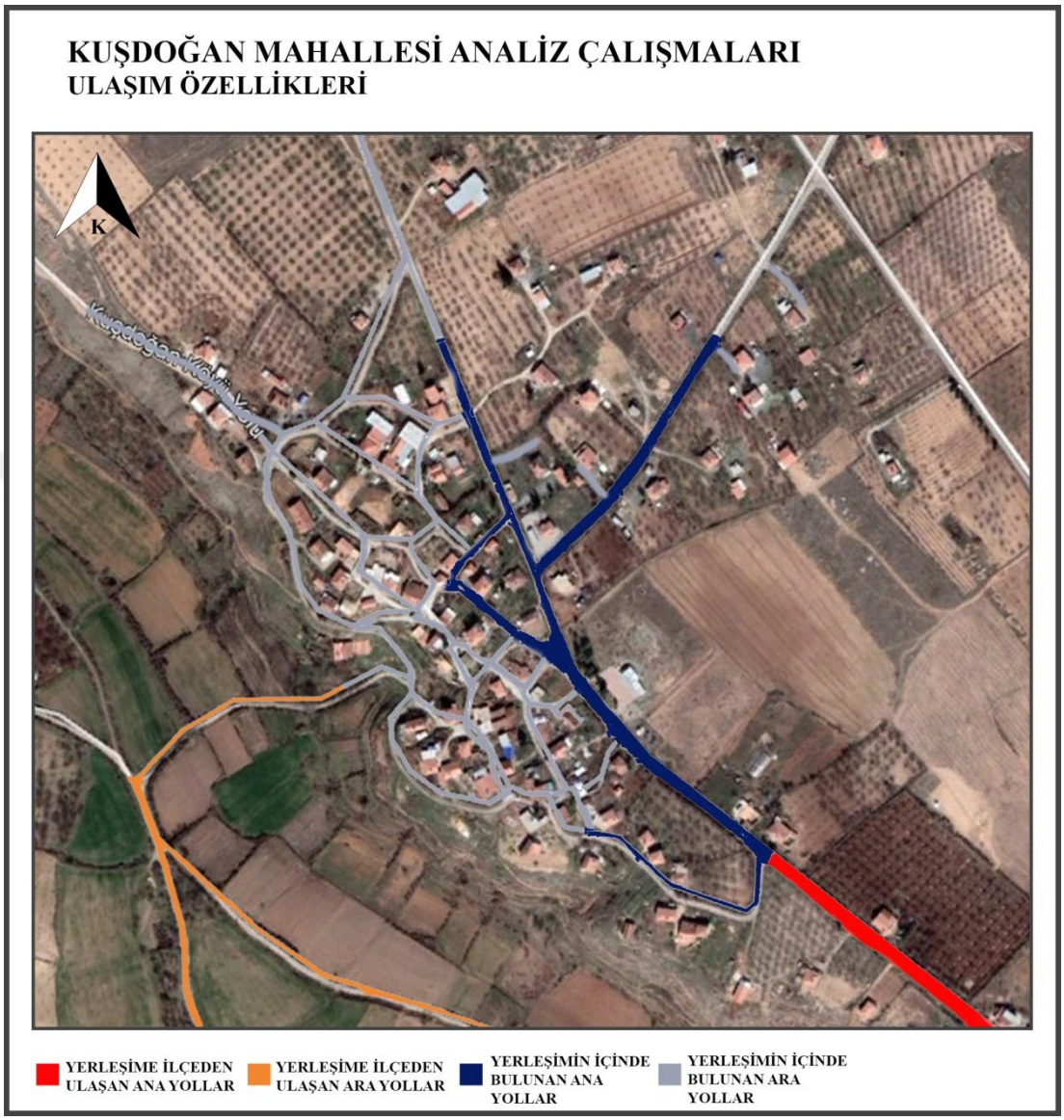

Şekil 3.108 Kuşdoğan'ın kuzeybatısında konumlanan bir meydancık/toplanma alanı ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 3.109 Kuşdoğan'ın batısında konumlanan bir meydancık/toplanma alanı ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2019)

- Ulaşım Özellikleri

Şekil 3.110 Kuşdoğan kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri (2021)

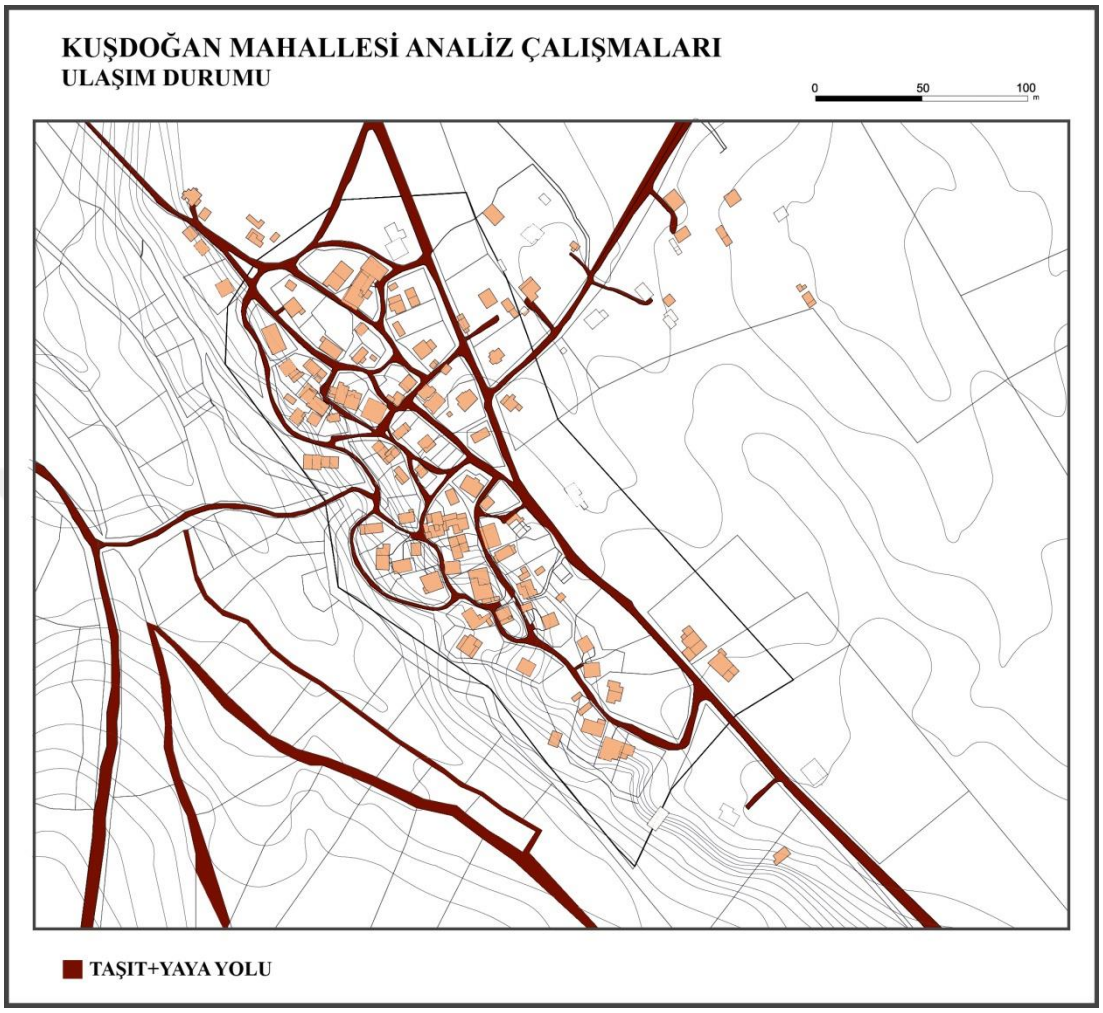

Şekil 3.111 Kuşdoğan'a ilçeden ulaşan ana yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2019)

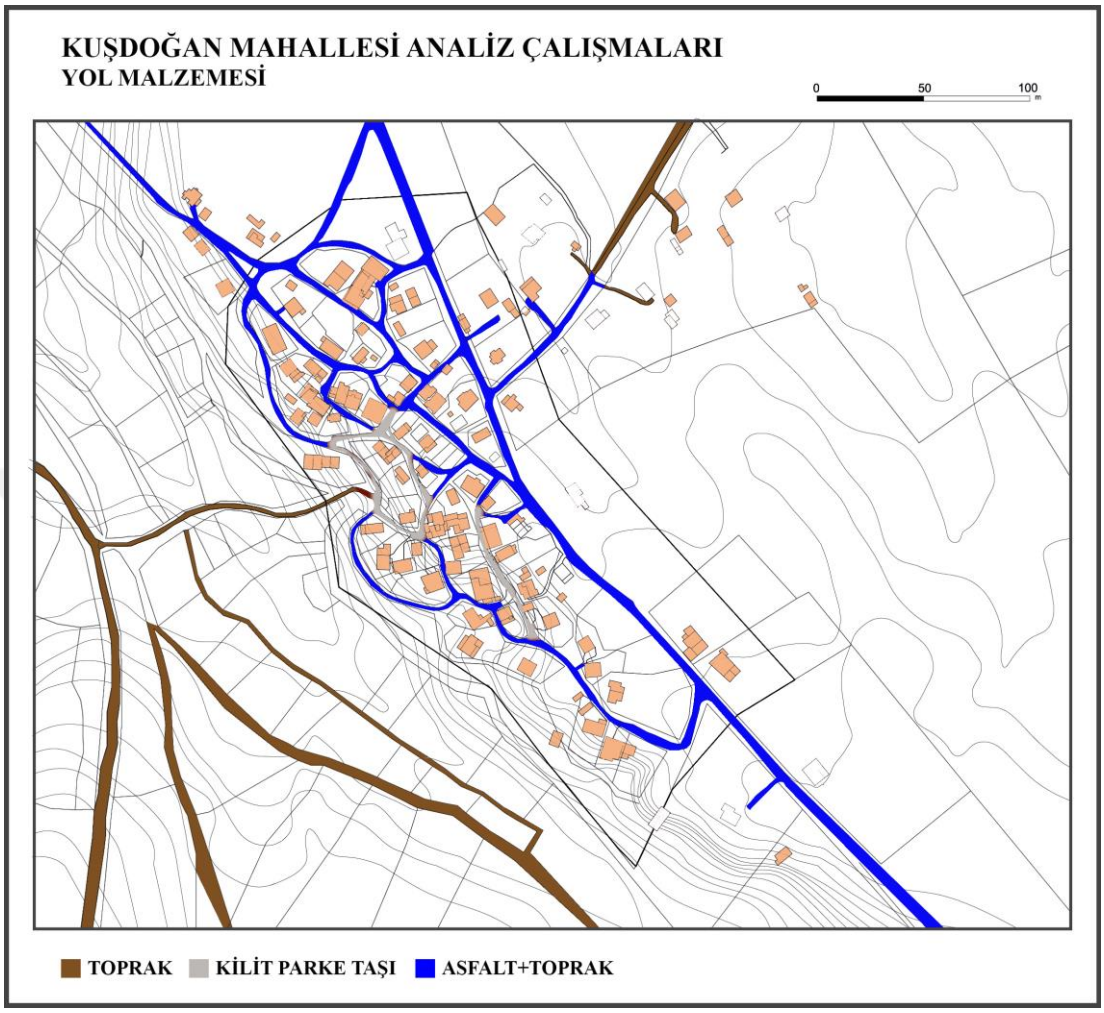
Şekil 3.112 Kuşdoğan'da yerleşimin içinde bulunan ara yollar ve haritadaki konumları (Kişisel arşiv, 2018)

- Ulaşım Durumu

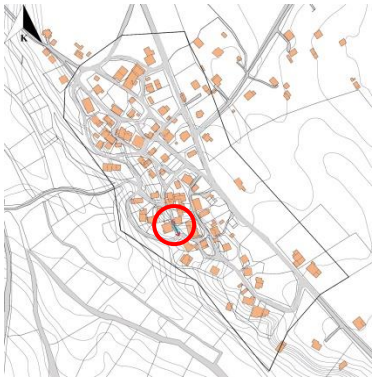

Şekil 3.113 Kuşdoğan kırsal yerleşimi ulaşım durumu (2021)

- Yol Malzemesi

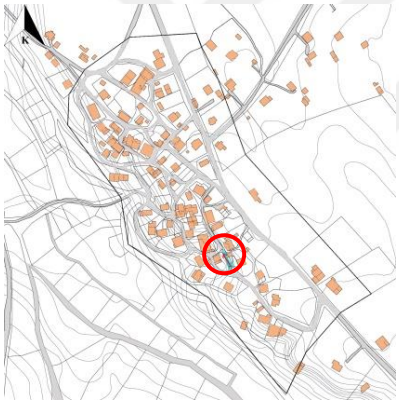

Şekil 3.114 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yol malzemesi (2021)

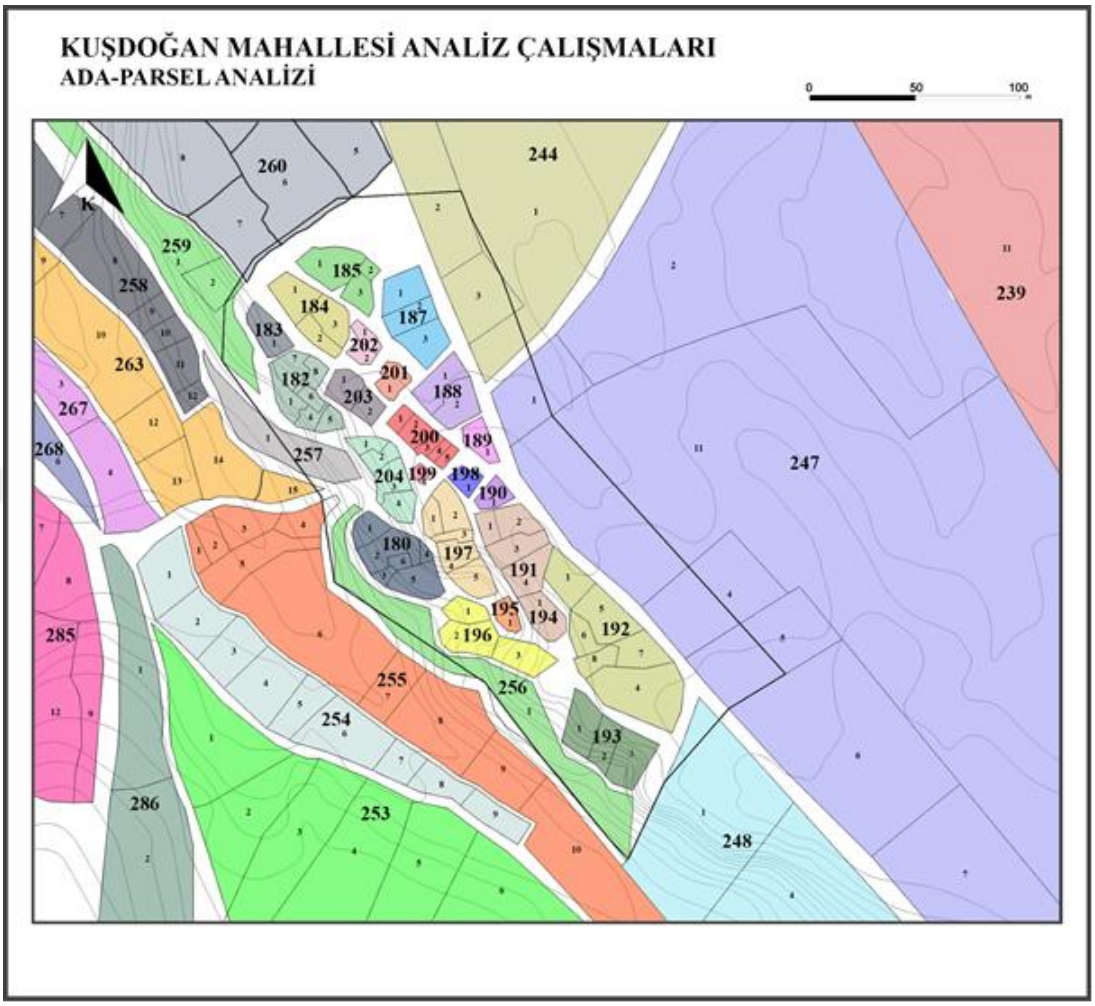
Şekil 3.115 Kuşdoğan'da asfalt+toprak yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2019)

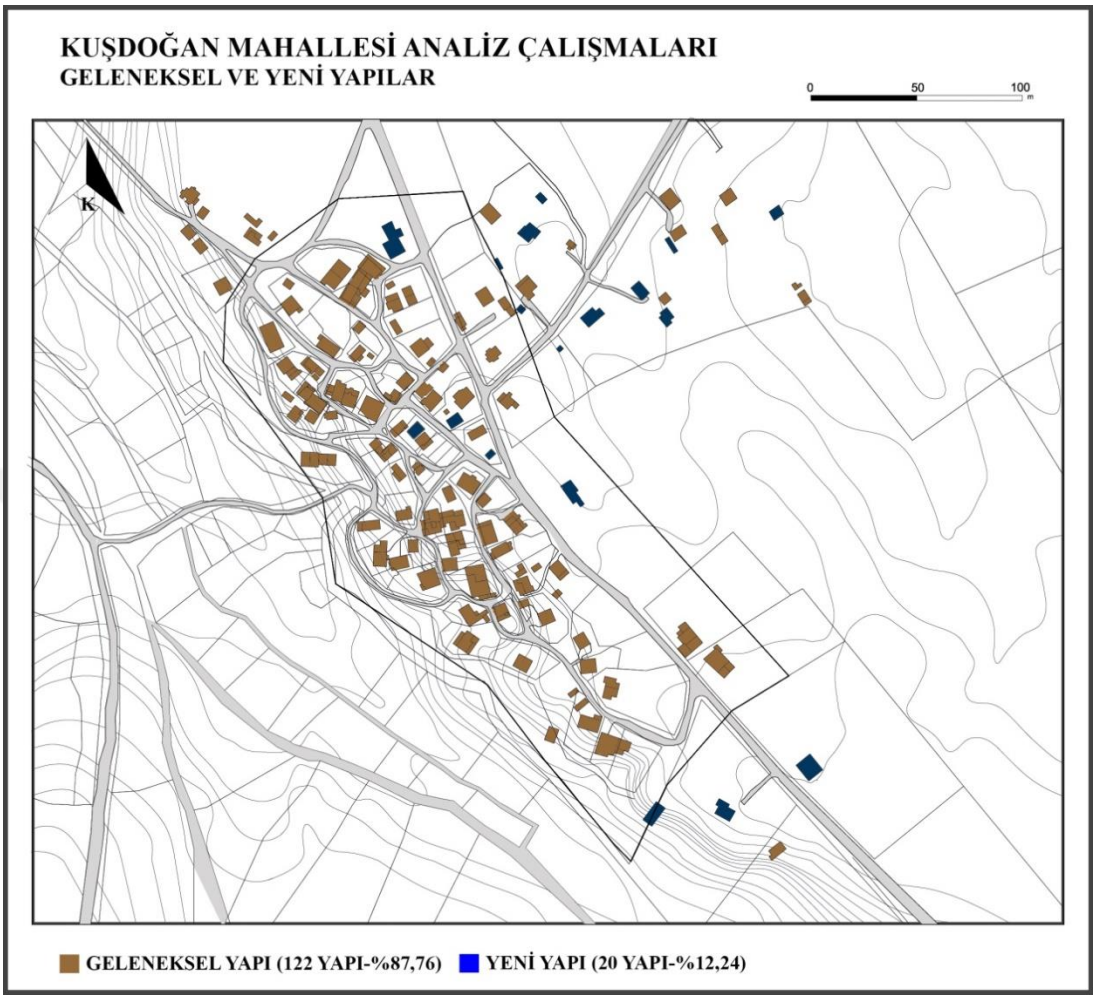
Şekil 3.116 Kuşdoğan'da kilit parke taşı yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ada-Parsel Analizi

Şekil 3.117 Kuşdoğan kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu (2021)

- Geleneksel ve Yeni Yapılar

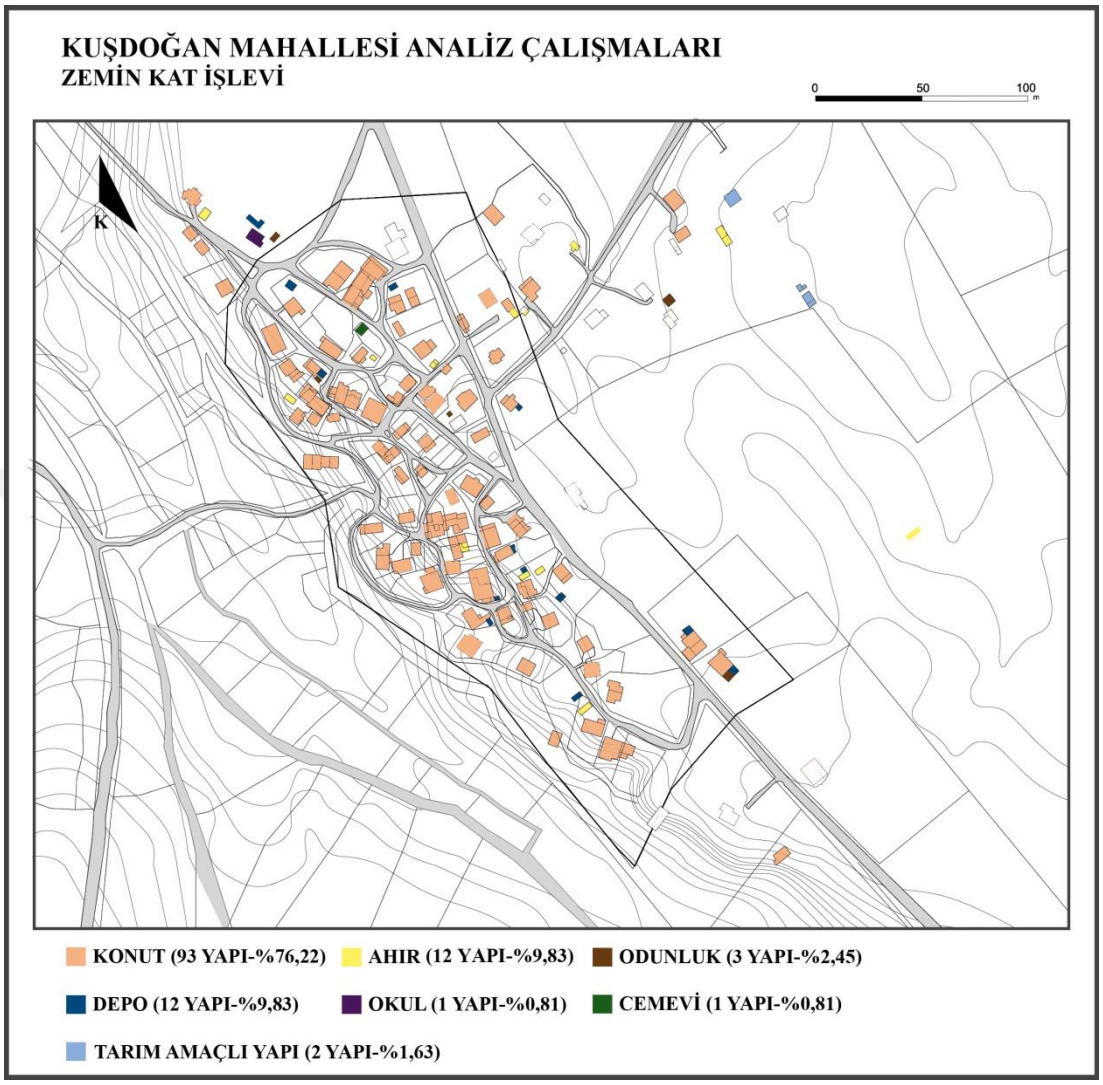

Şekil 3.118 Kuşdoğan kırsal yerleşimi geleneksel ve yeni yapılar (2021)

Şekil 3.119 Kuşdoğan'da yeni bir konut yapısı – 200 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Zemin Kat İşlevi

Şekil 3.120 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi (2021)

Şekil 3.121 Kuşdoğan'da bir konut yapısı - 192 ada 6 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

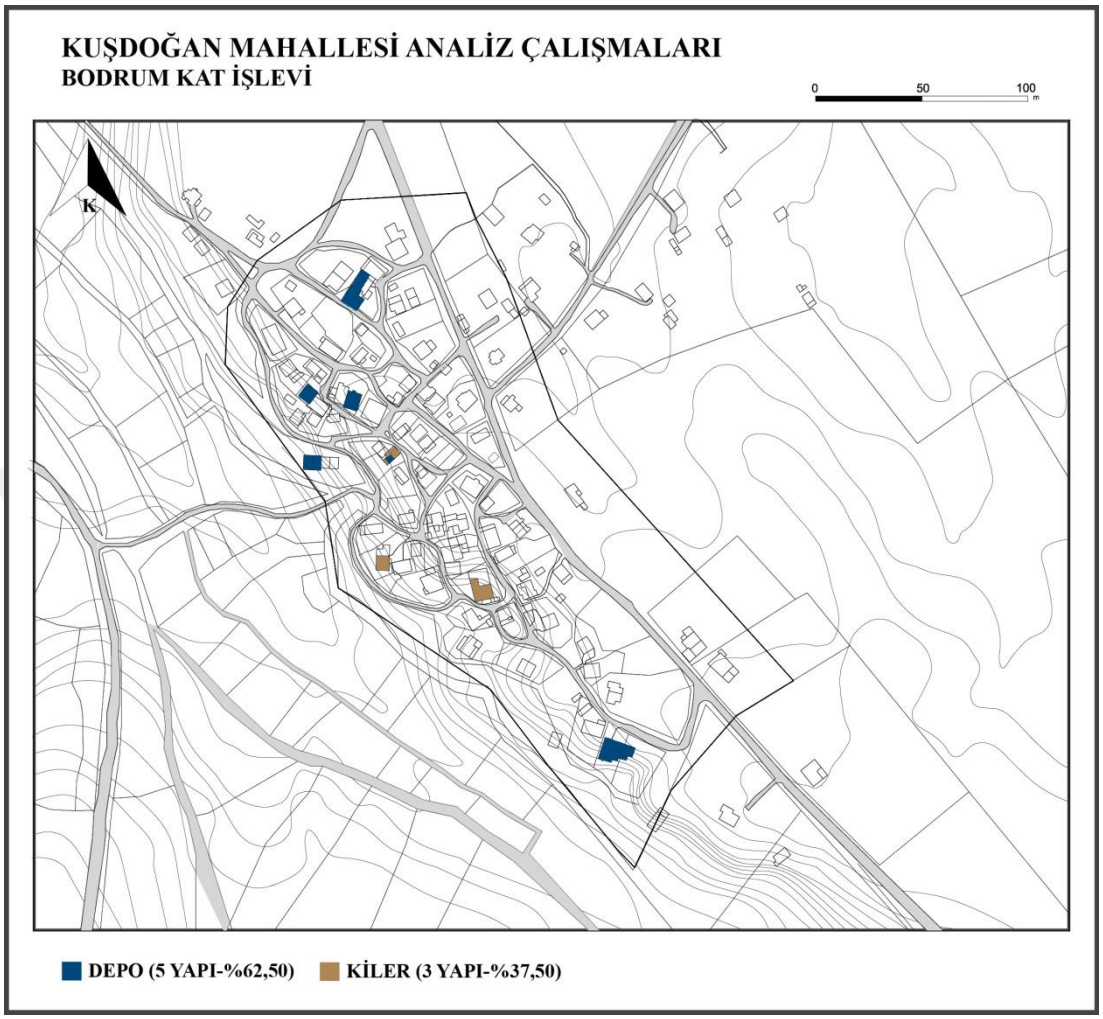

Şekil 3.122 Kuşdoğan'da bir konut yapısı - 204 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

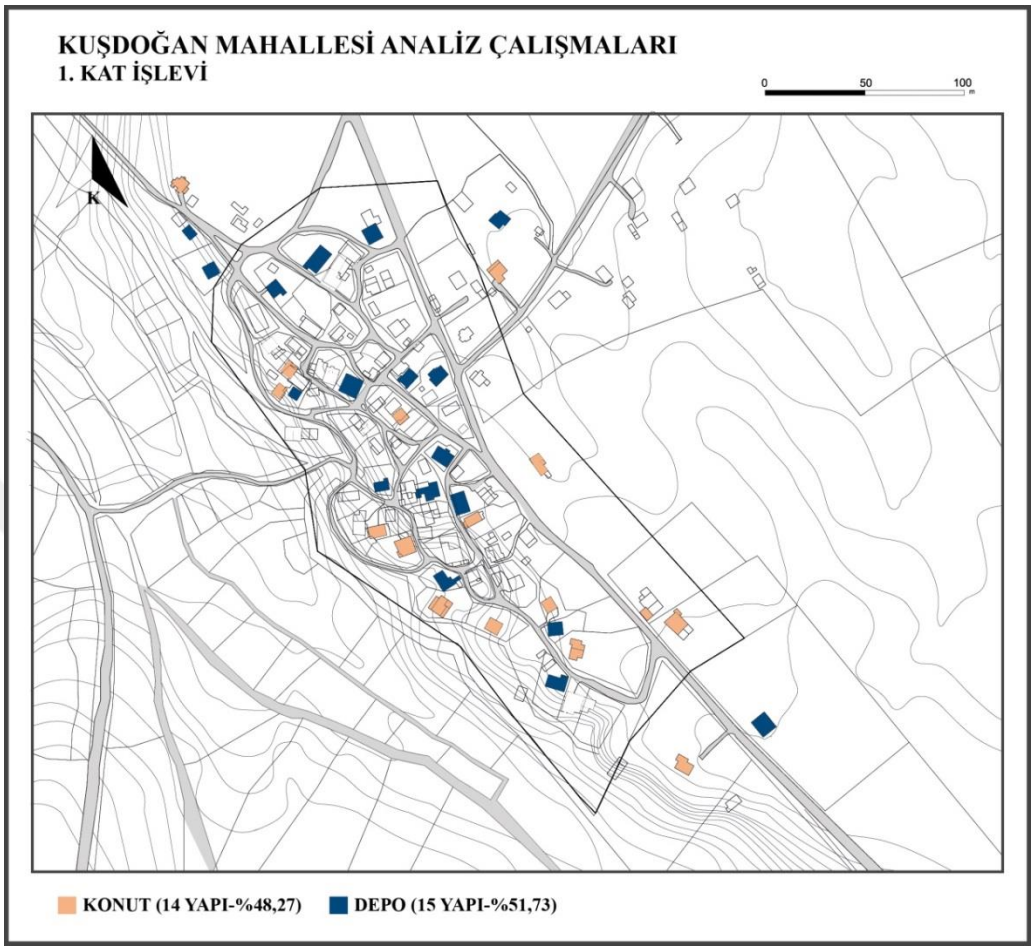
Şekil 3.123 Kuşdoğan'da depo olarak işlevlendirilen bir yapı - 184 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Bodrum Kat İşlevi

Şekil 3.124 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi (2021)

- 1. Kat İşlevi

Şekil 3.125 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı 1. kat işlevi (2021)

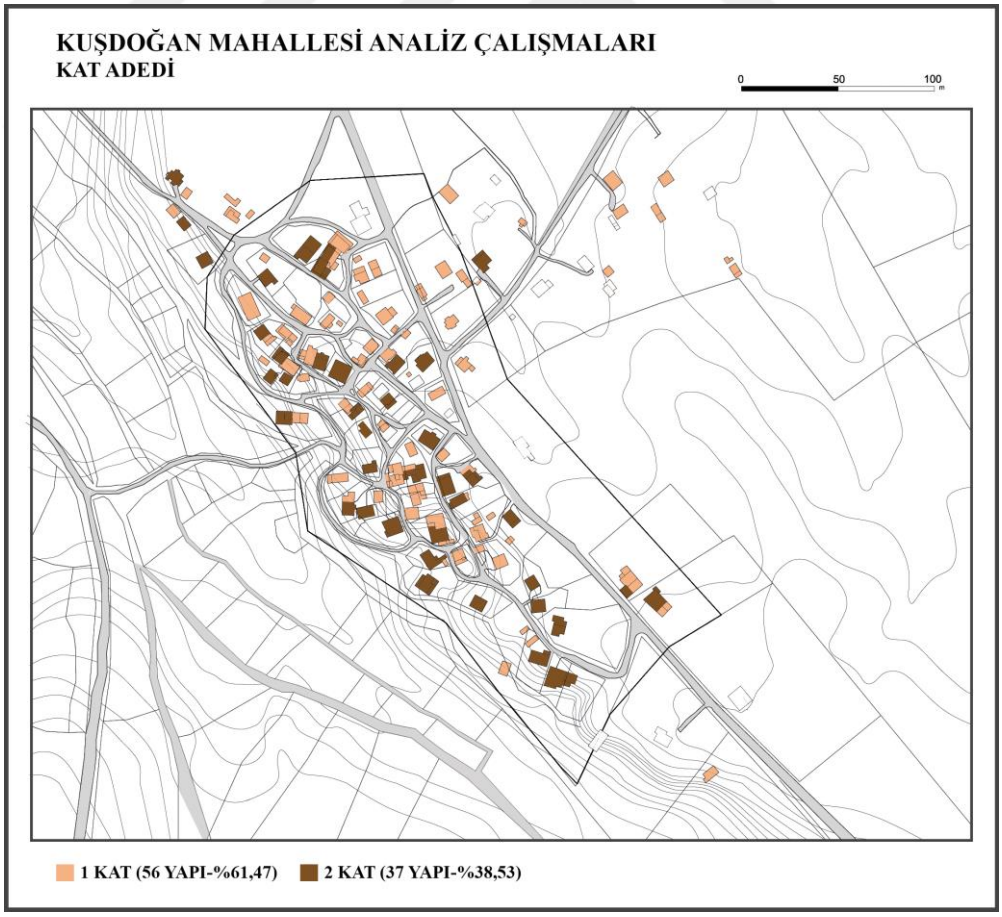

Şekil 3.126 Kuşdoğan'da 1. katı özgün olmayan ve depo olarak kullanılan bir konut yapısı - 259 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

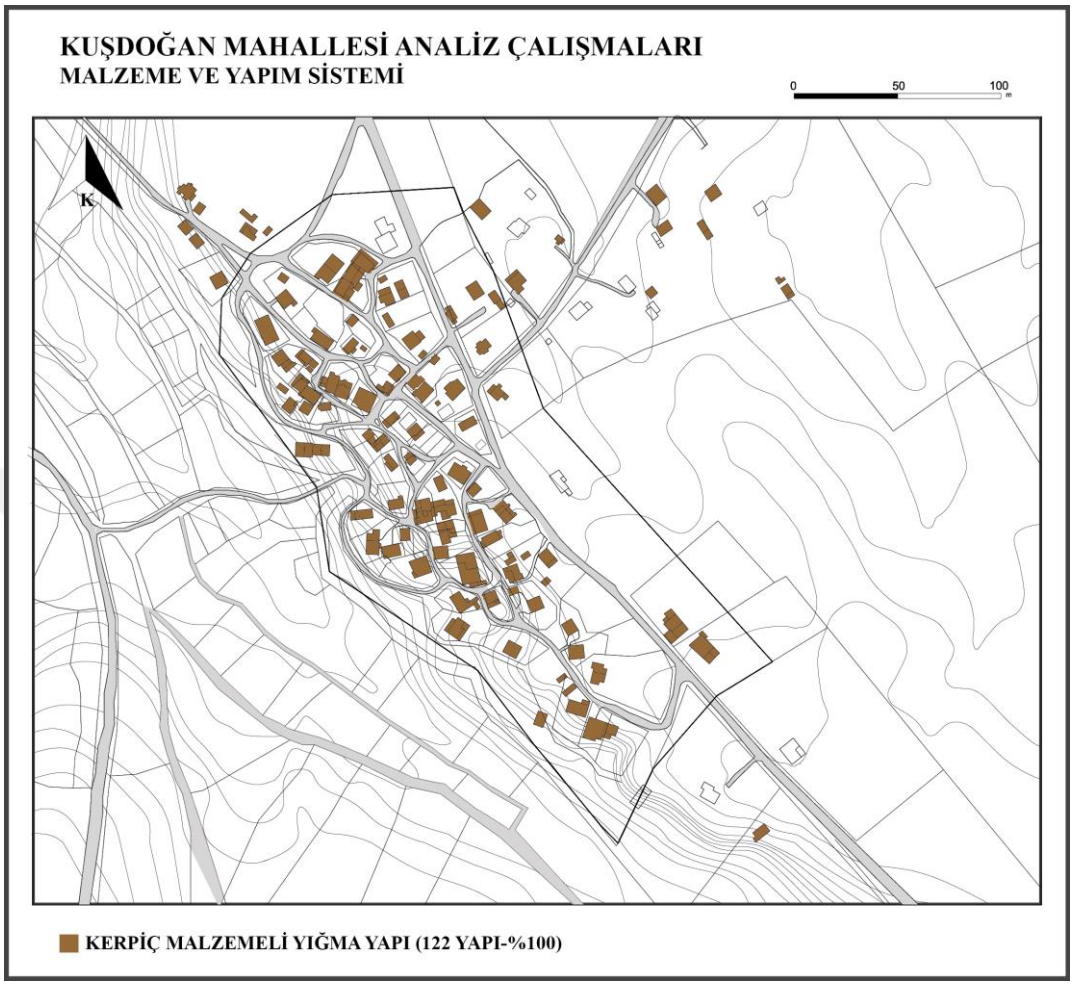
Şekil 3.127 Kuşdoğan'da 1. katı konut olarak kullanılan bir yapı - 196 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Kat Adedi

Şekil 3.128 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı kat adedi (2021)

- Malzeme ve Yapım Sistemi

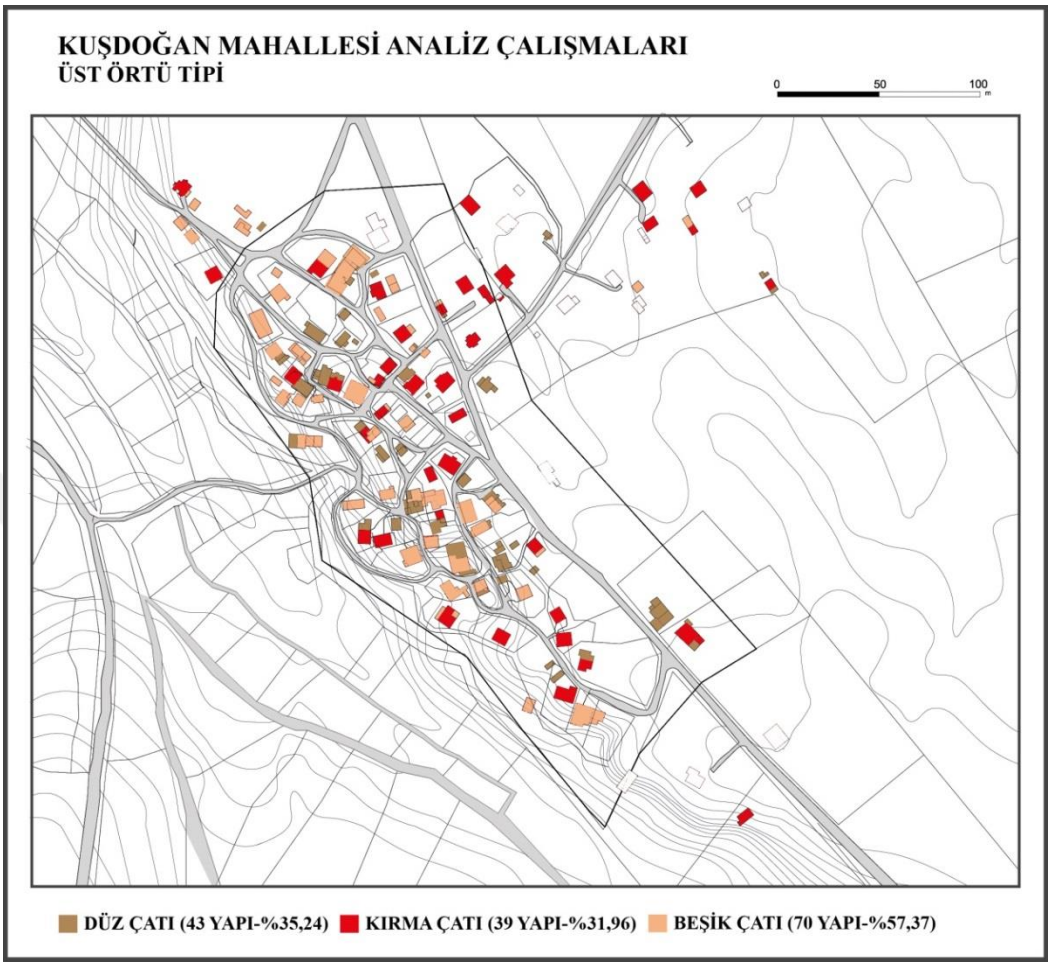

Şekil 3.129 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sistemi (2021)

Şekil 3.130 Kuşdoğan'da kerpiç malzemeli bir konut yapısı – 192 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

• Üst Örtü Tipi

Şekil 3.131 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi (2021)

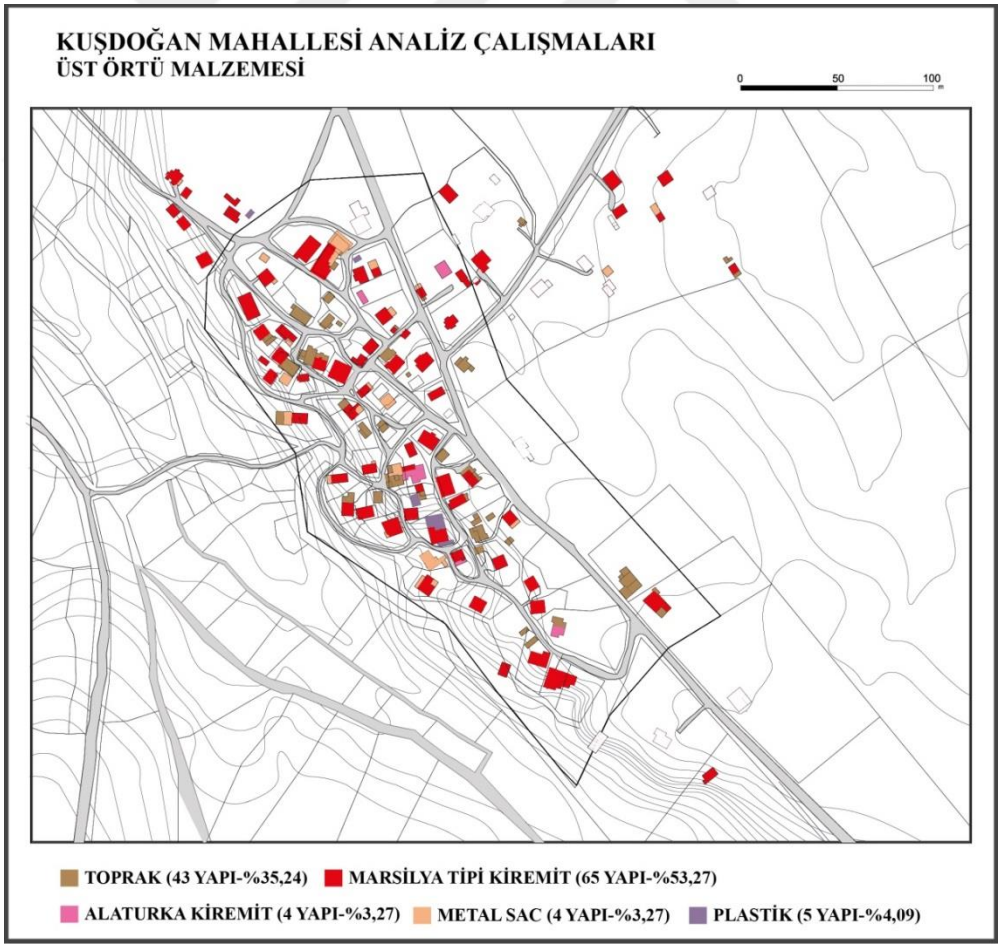

Şekil 3.132 Kuşdoğan'da düz çatılı bir konut yapısı – 194 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.133 Kuşdoğan'da düz çatılı bir ahır yapısı – 191 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Üst Örtü Malzemesi

Şekil 3.134 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi (2021)

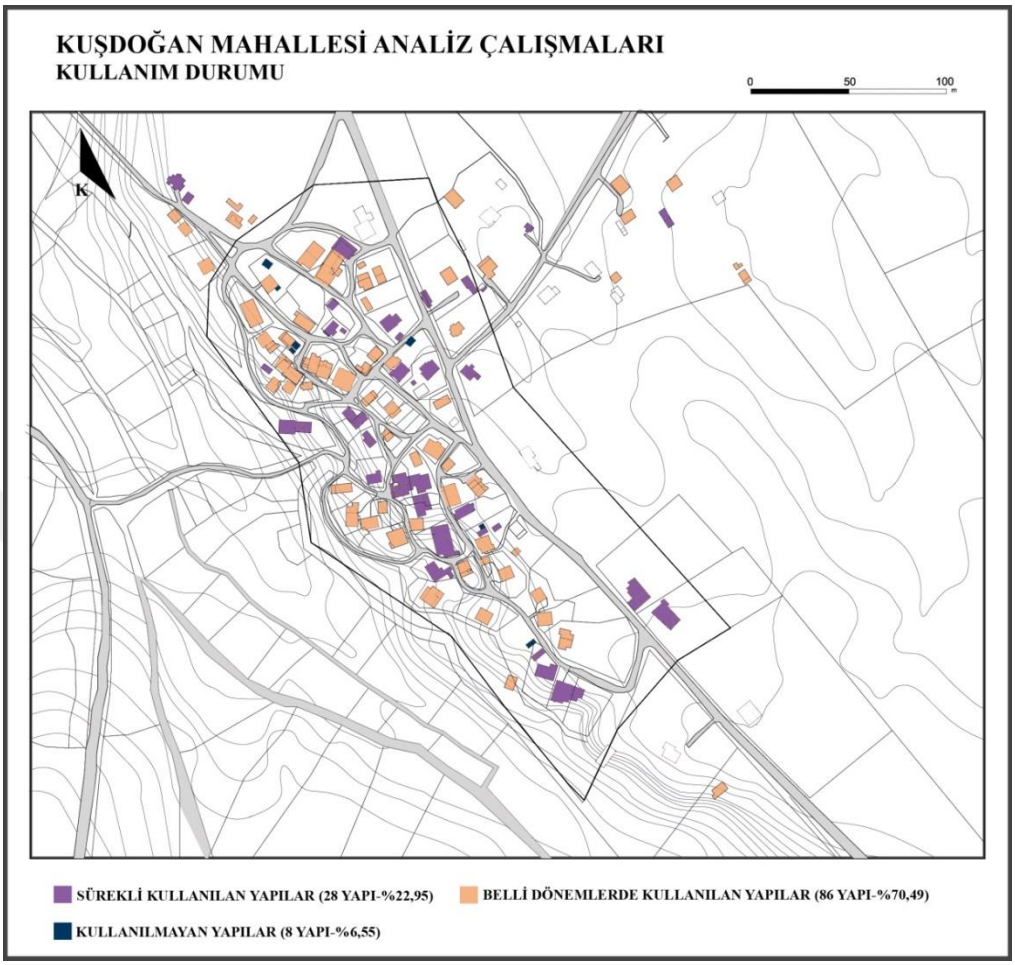

Şekil 3.135 Kuşdoğan'da toprak malzemeli üst örtü örneği – 192 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.136 Kuşdoğan'da Marsilya tipi kiremit malzemeli üst örtü örneği – 195 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

• Kullanım Durumu

Şekil 3.137 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu (2021)

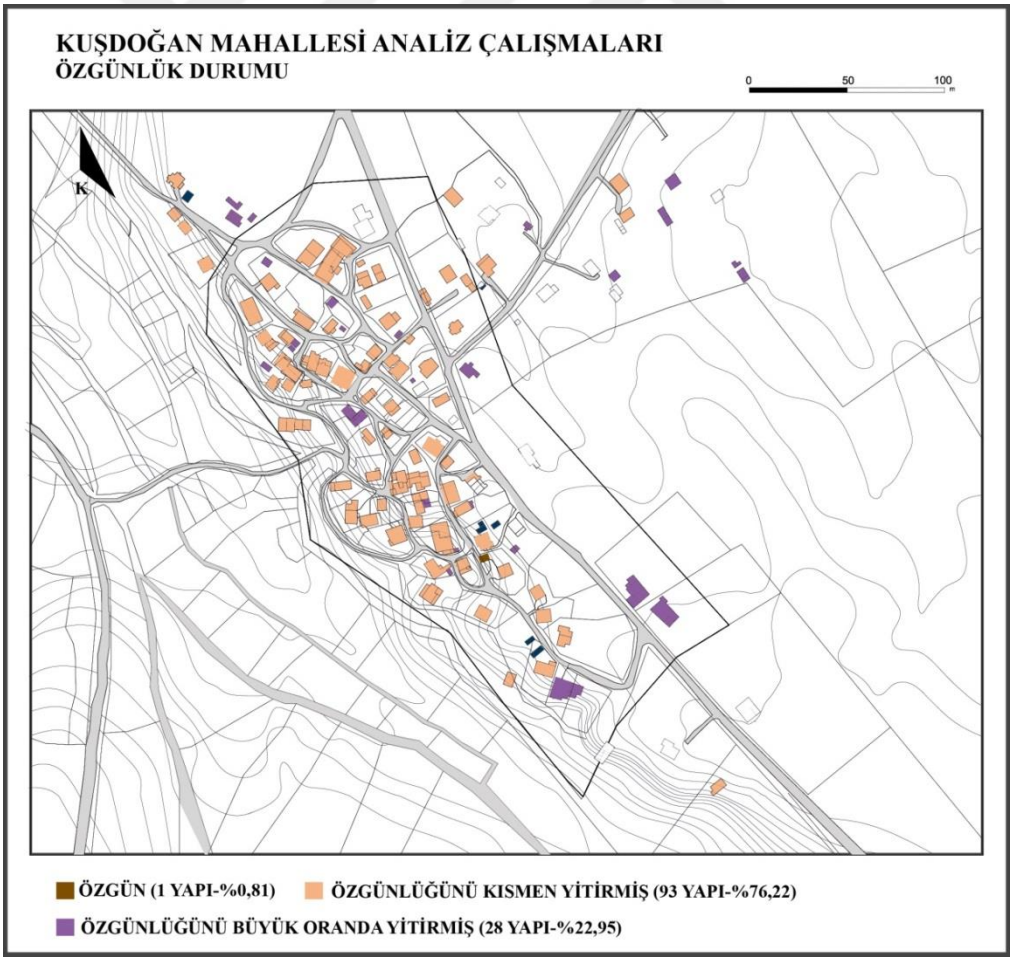

Şekil 3.138 Kuşdoğan'da kullanılmayan bir konut yapısı – 188 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.139 Kuşdoğan'da yılın belli dönemlerinde kullanılan bir tarım amaçlı yapı – 247 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Özgünlük Durumu

Şekil 3.140 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu (2021)

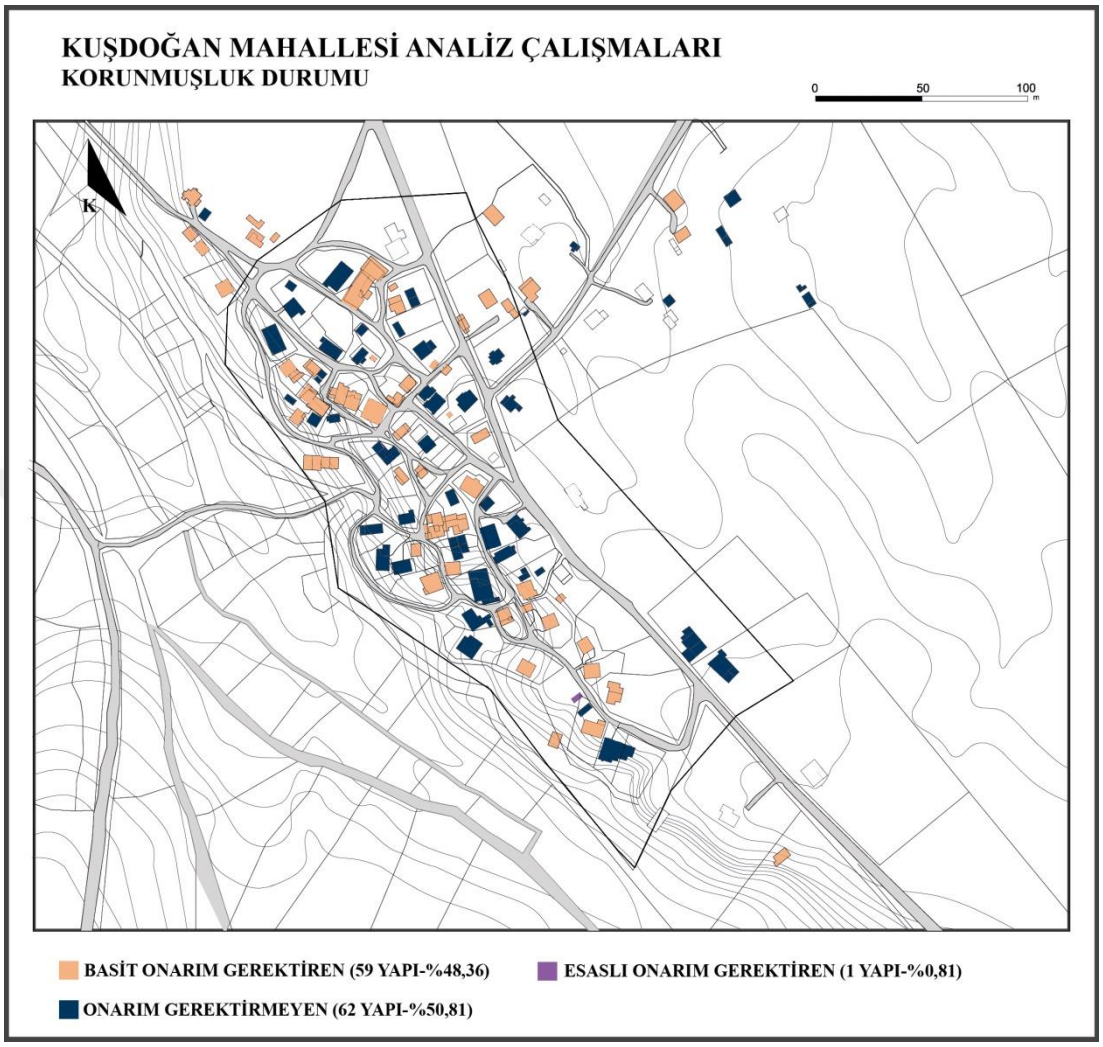

Şekil 3.141 Kuşdoğan'da özgün konut yapısı – 194 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.142 Kuşdoğan'da özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş olan bir konut yapısı – 248 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Korunmuşluk Durumu

Şekil 3.143 Kuşdoğan kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu (2021)

Şekil 3.144 Kuşdoğan'da esaslı onarım gerektiren yapı – 193 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.145 Kuşdoğan'da onarım gerektirmeyen bir yapı örneği – 244 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.146 Kuşdoğan'da basit onarım gerektiren bir yapı örneği – 247 ada 5 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

3.4.3.3 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Kuşdoğan'da kerpiç malzeme kullanımı yaygındır. Ana ve kuzu adı verilen bloklar hâlinde kullanılan kerpiç malzemenin içinde killi toprak, saman ve küçük boyutlu taşlar bulunmaktadır. Sözlü görüşmelerde, kerpiç malzeme oluşturmak için

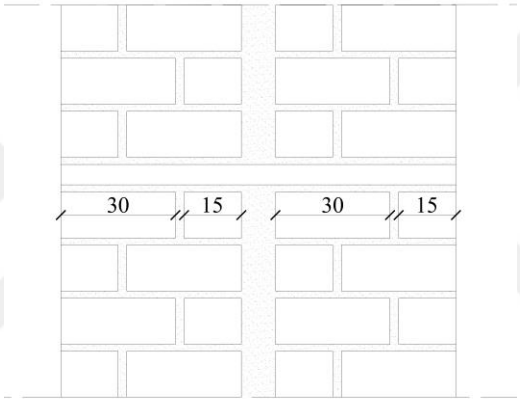
kullanılan toprağın, Çayırköy'deki kerpiç yapıları üretmek için toprak alınan yerlerden; yerleşim yakın çevresinde bulunan kullanım dışı alanlardan alındığı ifade edilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Sözlü görüşmelerde, kerpiç malzemenin geleneksel yöntemle üretimi hakkında bilgi verilmiştir. Geçmişte köy halkının yardımlaşarak ürettiği kerpiç malzeme için, yaz aylarında ve sabahın erken saatlerinde kerpiç çukuru adı verilen geniş bir alana doldurulan toprak, atık olarak ayrılmış olan küçük/orta boyutlu samanla birlikte, kürekler yardımıyla bir süre karıştırılmaktadır. Bu işlem sırasında toprağın içindeki büyük boyutlu taşlar da çıkarılmaktadır. Saman ve toprak tamamen karıştırılıp homojen hâle getirildikten sonra, en yakındaki kaynaktan taşınan su, toprak ve saman karışımının üzerine dökülerek uzun süre karıştırılmaktadır. Bu karıştırma işlemi, ayaklarla ezilerek yapılmaktadır. Tüm malzemeler karıştırıldıktan sonra oluşan harç, güneş batana kadar dinlendirilmektedir. Güneş batmaya başladığında yeniden toplanan köy halkı, bir ana ve iki kuzu üretecek boyutlarda olan (30x60 cm) ahşap kalıplar yardımıyla kerpiç blokları oluşturarak güneşte kurumaları için bekletmektedir. Toprak dökülmeden önce ahşap kalıp, 'çaput' adı verilen bezlerle ıslatılmaktadır. Havanın sıcaklık ve nem durumuna göre değişebilen sürelerde kuruyan bloklar, yapı üretiminde kullanıma hazır hâle gelmektedir (H. Metin, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019). Bununla birlikte bazı yapılarda, üst örtüde kullanılan sıkıştırılmış toprak malzemenin içine tuz da karıştırıldığı; bu şekilde biriken karın daha hızlı erimesinin sağlandığı aktarılmıştır (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Kerpiç harçtan 30x30x15 cm boyutlarındaki ana bloklar ile 30x15x15 cm boyutlarındaki kuzu bloklar elde edilmektedir. Bu blokların üst üste ve yan yana dizilmesiyle yapıların duvarları oluşturulmaktadır. Dış duvarlar genellikle iç duvarlara göre daha kalın olarak üretilmektedir. Bu anlamda dış duvarlarda genellikle bir ana ve bir kuzu blok yan yana olacak şekilde; iç duvarlardaysa sadece ana bloklarla duvar örgüsü yapıldığı bilgisi alınmıştır (Şekil 3.148). Ancak yapı sahibinin ekonomik durumu bu işlemde etkili olmaktadır. Bu anlamda dış duvarlarda iki sıra ana ve kuzu blok kullanımına da rastlandığı belirtilmiştir (Şekil 3.147). Bu iki

sıranın arasının toprakla doldurulduğu ifade edilmiştir. Aradaki toprak dolgunun boyutları yapılara göre değişmekle birlikte ortalama 10 cm'dir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Kerpiç blokları birleştirmek için toprak ile oluşturulan harç kullanılmaktadır. Bu harcın bazı yapılarda daha kalın; bazılarında ise daha ince bir tabaka hâlinde kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca aynı yapının duvarlarında da farklı kalınlıklarda harç kullanımları tespit edilmiştir. Bu durum, sıvasız bir şekilde dış etkenlere doğrudan maruz kalan duvarlardaki aşınmalarla da ilişkilendirilebilir.

Şekil 3.147 Kuşdoğan'da iki sıra ana ve kuzu bloktan oluşan dış duvar örgüsünün ön görünüşünün şematik gösterimi (H. Taşpınar, 14 Mart 2019 ve H. Metin, 18 Ağustos 2019 ile gerçekleştirilen kişisel iletişim ve Kafescioğlu, 1949'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.)

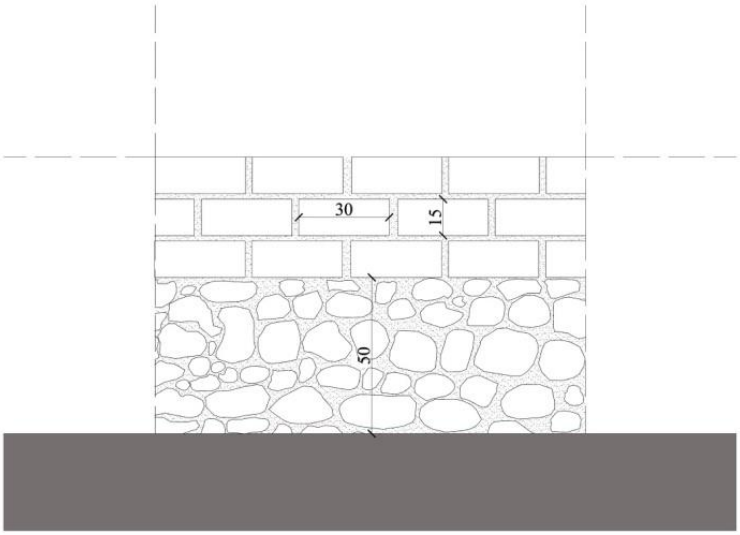

Şekil 3.148 Kuşdoğan'da bir konut yapısının kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü - 196 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Kuşdoğan'da iç mekânına girilebilen konutlardan iç ve dış duvar ölçüleri alınmıştır. Yerleşimde bulunan tek katlı yapılarda zemin katta, dış kerpiç duvar kalınlıkları en az 53,5 cm ile en fazla 65,5 cm arasında değişmektedir. İç kerpiç duvar kalınlıkları ise en az 37,5 cm ile en fazla 43 cm arasında değişmektedir. Sözlü görüşmelerde, duvarların uzun yıllar boyunca periyodik olarak sıvanmalarıyla kalınlaştıkları ve bazı duvarların da sıvasız durumda uzun süre kaldıkları için aşınarak kalınlıklarının azaldığı ifade edilmiştir (H. Metin, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019).

İki katlı konut yapılarından kısmi bodrum katı bulunanların bu katlarına, yapı sahiplerinin izni olmadığından ve bazı kilitli yapıların sahiplerine ulaşılamamasından dolayı girilememiştir. Bu yapıların zemin katlarında dış duvar kalınlıkları 57,5 cm ile 69,5 cm arasında; iç duvar kalınlıkları ise 35 cm ile 55 cm arasında değişmektedir. İki katlı olan ve 1. katı konut olarak kullanılan yapılarda, zemin katlarda dış duvar kalınlıkları 65,5 cm ile 70 cm arasındadır. İç duvar kalınlıkları ise en az 43 cm; en fazla 49,5 cm'dir. Bu yapıların 1. katlarında en kalın dış duvar 62 cm; en ince dış duvar ise 60,5 cm olarak ölçülmüştür.

Kuşdoğan'da kerpiç yapıların temel ve subasman malzemesi taştır. Yapılarda kullanılan bu taşların, yerleşimin yakın çevresindeki boş alanlardan temin edildiği ifade edilmiştir (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 14 Nisan 2021). Ayrıca taşların herhangi bir şekilde işlenmeden kullanıldığı görülmüştür (Şekil 3.149, 3.150).

Şekil 3.149 Kuşdoğan'da taş malzemeli subasman ve kerpiç duvar örgüsü görünüşünün şematik gösterimi (Yerinde gözlemlerden ve Çelebi, 2012'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Şekil 3.150 Kuşdoğan'da bir ahır yapısının subasmanı - 191 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Kuşdoğan'daki yapıların üretiminde kerpiçle birlikte kullanılan malzemelerden biri de ahşaptır. Yapıların duvarlarında hatıl ve lento olarak, tavanlarda ve özgün doğramalarda ahşap malzeme kullanıldığı görülmüştür (Şekil 3.151, 3.152, 3.153). Ancak sözlü görüşmelerde hatıl olarak kullanımının özgün durumda olmadığı; sonradan müdahale edilen yapılarda düzensiz bir şekilde kullanıldığı belirtilmiştir (H. Metin, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019). Yapılarda kullanılan ahşap

malzemenin, geçmişte meşe ağaçlarından elde edildiği bilgisi alınmıştır (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 14 Nisan 2021).

Şekil 3.151 Kuşdoğan'da ahşap hatıl kullanımı – 257 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.152 Kuşdoğan'da ahşap lento kullanımı örneği – 196 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.153 Kuşdoğan'da konutun sofa mekânında bulunan; işlenmeden kullanılan ahşap kirişler - 248 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Kuşdoğan'da kerpiç duvarların yüzeyleri, toprak esaslı harç ile sıvanmıştır. Ancak günümüzde, bazı kerpiç yapıların duvarlarında çimento esaslı harçların ve özgün durumda bulunmayan boyaların da kullanıldığı görülmüştür.

Kuşdoğan'daki kerpiç yapılar, genellikle masif kerpiç yapım sistemiyle inşa edilmiştir. Yığma sistemli bu yapılarda taşıyıcı olarak bulunan dış duvarlarda, özgün durumda pencereler için küçük boşluklar bulunmaktadır. Bu duvarların üstü de ahşap kirişler aracılığıyla taşınan toprak malzemeli üst örtülerle kapatılmaktadır. Ancak yerleşimde, özgüne aykırı müdahalelerle birlikte dış duvarlardaki boşlukların boyutları ve üst örtülerin niteliklerine müdahale edildiği görülmüştür. Bu anlamda yapıların taşıyıcı sistemine de olumsuz müdahalelerde bulunulduğu ifade edilebilir.

3.4.3.4 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri

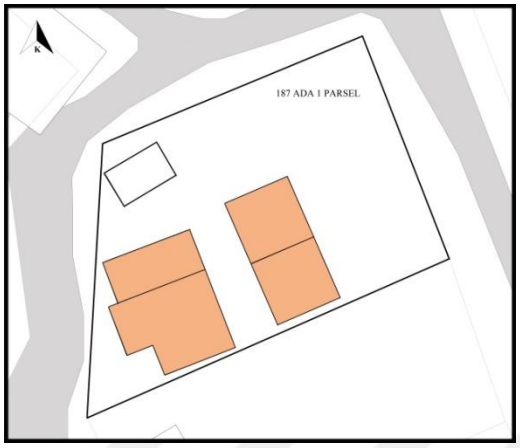
Kuşdoğan'da konut işlevli geleneksel yapılar, diğer yapılara göre daha fazladır. Bu nedenle konut yapılarının mimari niteliklerinin incelenmesi, yerleşimin özgün yapı karakterinin belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Yerleşim içinde yer alan 106 adet konuttan 93'ü geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş ve kerpiç malzemeli; 13'ü ise betonarme sistemle inşa edilen yeni yapıdır. Yörenin kırsal kerpiç mimarisi hakkında bilgi veren geleneksel konut yapıları, yapı-parsel ilişkisi, yaygın plan şemaları ve cephe nitelikleri açısından ele alınmıştır.

- Yapı-Parsel İlişkisi

Kuşdoğan'da çoğunlukla, bir parselin içinde birden çok konut yapısının bulunduğu bir düzen görülmektedir. Bununla birlikte konut yapıları parsel içinde farklı konumlarda bulunabilmektedir. Bu nedenle yapılardan bazıları sokakla direkt ilişki kurarken; bazılarının ise doğrudan ilişki kuran cephesi bulunmamaktadır. Ayrıca bazı yapıların direkt olarak sokaktan giriş aldığı; bazılarına ise parselin içinden, sokakla doğrudan bağlantısı bulunmayan bir noktadan girildiği görülmektedir. Ayrıca parsellerin etrafının ahşap ya da metal malzemeli çitlerle

çevrili olduğu örnekler de bulunmaktadır. Bu parsellerin içinde düzenli bir bahçe kullanımına rastlanmamıştır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.154).

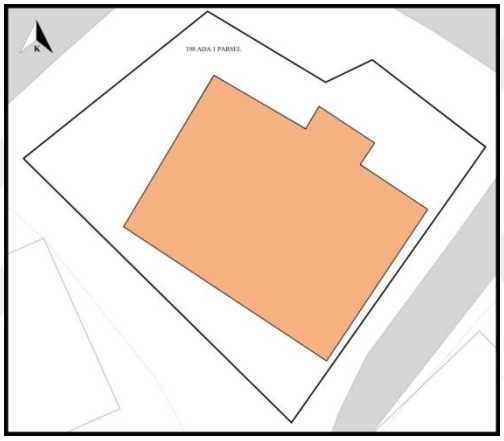
Şekil 3.154 Kuşdoğan'da 187 ada 1 parselde bulunan 2 konut yapısının şematik gösterimi

Kuşdoğan'da eğimli parsellerin üzerinde bulunan bazı yapıların kısmi bodrum katının bulunduğu görülmüştür. Yapı-parsel ilişkisinin, mimari niteliklere etkilerinden biri olarak değerlendirilebilecek olan bu durumda, kiler ya da depo işleviyle kullanılan kısmi bodrum katlara girişlerin yapının dışından ayrı bir kapı ile sağlandığı görülmüştür.

Parsellerin ve yapıların alan açısından ilişkilerine bakıldığında, büyük parsellerin üzerinde yalnızca bir tane yapı bulunabildiği gibi; daha küçük parsellerin üzerinde ise birden çok yapının konumlanabildiği görülmektedir. Bu nedenle yapı ve parsel alanları arasından doğrudan bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. Benzer bir durum, parsel alanları ve yapıların kat adedi için de söz konusudur. Büyük boyutlu bir parsel üzerinde, bu parselin küçük bir kısmında konumlanan iki katlı bir yapı bulunabildiği gibi; küçük boyutlu bir parselin büyük bir kısmında konumlanan iki katlı yapılar da bulunmaktadır. Bu anlamda yapıların kat adedi ile parsel alanları arasında direkt ilişki kurmak mümkün değildir (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.155, 3.156).

Şekil 3.155 Kuşdoğan'da 196 ada 3 parselde bulunan 2 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel alanı 1097 m^2, yapı alanı 158 m^2) (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Şekil 3.156 Kuşdoğan'da 198 ada 1 parselde bulunan 2 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel alanı 534 m^2, yapı alanı 264 m^2) (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

- Yaygın Konut Plan Şemaları

Kuşdoğan'da kerpiç malzeme ile üretilen 93 adet konut yapısı bulunmaktadır. Bu yapılardan 56 adedi tek katlı; 37 adedi iki katlıdır. İki katlı konutların 8 adedi zemin ve kısmi bodrum katlardan oluşmaktadır. Kısmi bodrum katlardan 3 adedi kiler; 5 adedi ise depo olarak kullanılmaktadır. Konutlardan 29 adedi ise zemin ve 1. katlardan oluşmaktadır. 1. katların 14 adedi konut; 15 adedi ise depo işlevi ile kullanılmaktadır. Zemin ve 1. katlardan oluşan yapılarda kısmi bodrum kat bulunmamaktadır. Sözlü görüşmelere göre depo işlevi ile kullanılan 1. katlar, yapılara sonradan eklenmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019) (Tablo 3.2).

Kuşdoğan'da yer alan 93 adet konut yapısından 13 adedinin içine girilebilmiştir (Şekil 3.157). Diğer konutlar için yapı sahiplerine ulaşılamamış ya da izin alınamamıştır. Bu bağlamda, yerinde gözlemlerle yerleşimde tespit edilen yaygın konut plan şemaları Tablo 3.2'deki gibidir. Tabloda kat adedine göre, tek katlı yapılarda bir plan şemasının; iki katlı yapılarda ise birinde her iki katı konut olan, biri kısmi bodrum katlı yapı, biri de çatı katlı yapı olmak üzere üç farklı plan şemasının tespit edilebildiği görülmektedir.

İç mekânı incelenen konut yapıların 8 adedi tek katlı; 5 adedi ise iki katlıdır (Şekil 3.158). Bunların tamamında sofalı plan şeması olduğu görülmüştür. Özgün durumda bu yapıların helâ/banyo ve mutfak birimlerinin, yapıların dışından ulaşılan mekânlar oldukları bilgisi alınmıştır (H. Metin, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019). Ancak günümüzde tüm tek katlı yapılarda odalardan bazılarının helâ/banyo ve mutfak işlevleriyle, özgün duruma aykırı olarak yeniden düzenlendikleri belirlenmiştir.

İç mekânı görülebilen iki katlı yapılardan 2 adedi zemin ve çatı katlıdır. 1 adedi de zemin ve kısmi bodrum katlıdır. 2 adedinde ise her iki kat da konut olarak kullanılmaktadır. Zemin ve çatı katı ile zemin ve kısmi bodrum katlardan oluşan yapılarda, zemin katlarda orta sofalı plan şemasının bulunduğu görülmüştür. Bu yapılarda çatı katına ve kısmi bodrum kata girişler yapı içinden değil, dışarıdan ayrı bir kapıyla sağlanmaktadır. Tek katlı yapılarda olduğu gibi bu yapılarda da özgün durumda yapı dışında bulunan helâ/banyo ve mutfak birimleri, odalardan bazıları ya da sofalar yeniden düzenlenerek yapıların içine alınmıştır.

Tek katlı 8 adet yapıda ve kısmi bodrumlu/çatı katlı olan 3 adet yapıda görülen sofalı plan şemaları, günümüzde özgüne aykırı müdahalelerle değiştirilmiştir. Bu anlamda 2 adet yapıda sofa mekânının bölünerek mutfak olarak kullanıldığı; 1 adet yapıda ise bölünen bu kısmın helâ/banyo olarak işlevlendirildiği görülmüştür. 9 adet yapıda ise odalardan biri mutfak olarak yeniden düzenlenmiştir. 10 adet yapıda da odalardan biri helâ/banyo olarak işlevlendirilmiştir. Her iki katı konut olan yapılarda da zemin katta bulunan bir oda bölünerek bir kısmı mutfak; bir kısmı ise helâ/banyo

olarak değiştirilmiştir. Sözlü görüşmelerde, yerleşimde bulunan tüm konut yapılarında mutfak ve helâ/banyo birimlerinin yapı içine alındığı; yapı dışında kalan mutfak birimlerinin zamanla yok olduğu ve helâ/banyo birimlerinin de yok olduğu ya da yeniden düzenlenip depo olarak işlevlendirildiği ifade edilmiştir (H. Metin, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019).

İki katlı yapılardan 1. katı konut işlevli olan yapılarda, zemin katta bir yan sofa ve iki oda; üst katta ise yine bir yan sofa üç oda bulunmaktadır. Zemin kattaki odalardan birine sofadan direkt olarak ulaşılırken; diğer iki odaya bu odadan geçilerek girilmektedir. Ayrıca üst kata ulaşan merdiven, sofada bulunmaktadır. Bu katta bulunan odalardan ikisine doğrudan sofa mekânından ulaşılırken; birine ise sofadan ulaşılan odalardan birinin içinden geçerek girilmektedir. Günümüzde zemin katta bulunan büyük boyutlu odalar bölünmüş ve bir kısmı mutfak; bir kısmı da helâ/banyo olarak işlevlendirilmiştir. Aynı kattaki diğer odalardan birinin de kiler ya da depo olarak kullanıldığı görülmüştür.

İki katlı yapılardan çatı katlı ve kısmi bodrum katlı olanlarda, bu katlarla zemin kat arasındaki kullanım ilişkisinin yoğun olmadığı görülmektedir. Zemin kat yaşama, yemek hazırlama ve yeme, misafir ağırlama, uyuma gibi işlevlerle kullanılmaktadır. Ancak kısmi bodrum katlar ve çatı katları depolama amaçlı kullanıldıklarından, özellikle yaz aylarında kullanım yoğunlukları artmaktadır. Yalnızca kiler olarak kullanılan kısmi bodrum katların, yiyecek temin etmek amacıyla kış aylarında da kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu anlamda kiler işlevli kısmi bodrum katlarla zemin katlar arasında, diğer işlevli katlara göre daha yoğun bir ilişki olduğu ifade edilebilir.

Zemin ve 1. katları konut olarak kullanılan yapılarda, bu iki kat arasındaki kullanım ilişkisine bakıldığında, zemin katların üst katlara göre daha yoğun kullanıldığı belirtilebilir. Kış aylarında ziyaret edilen bu yapılarda, üst katlarda bulunan bazı odalarda yer alan yatak, halı gibi eşyaların toplandığı ve odaların boş olduğu görülmüştür. Yaz aylarında ise bu odalar tekrar kullanıma açılmaktadır. Bunun nedeni ise yapıları kullanan yaşlı bireylerin kış aylarında yalnızca zemin katlarda yaşamayı tercih etmeleri; yaz aylarında ise diğer aile bireylerinin yerleşime

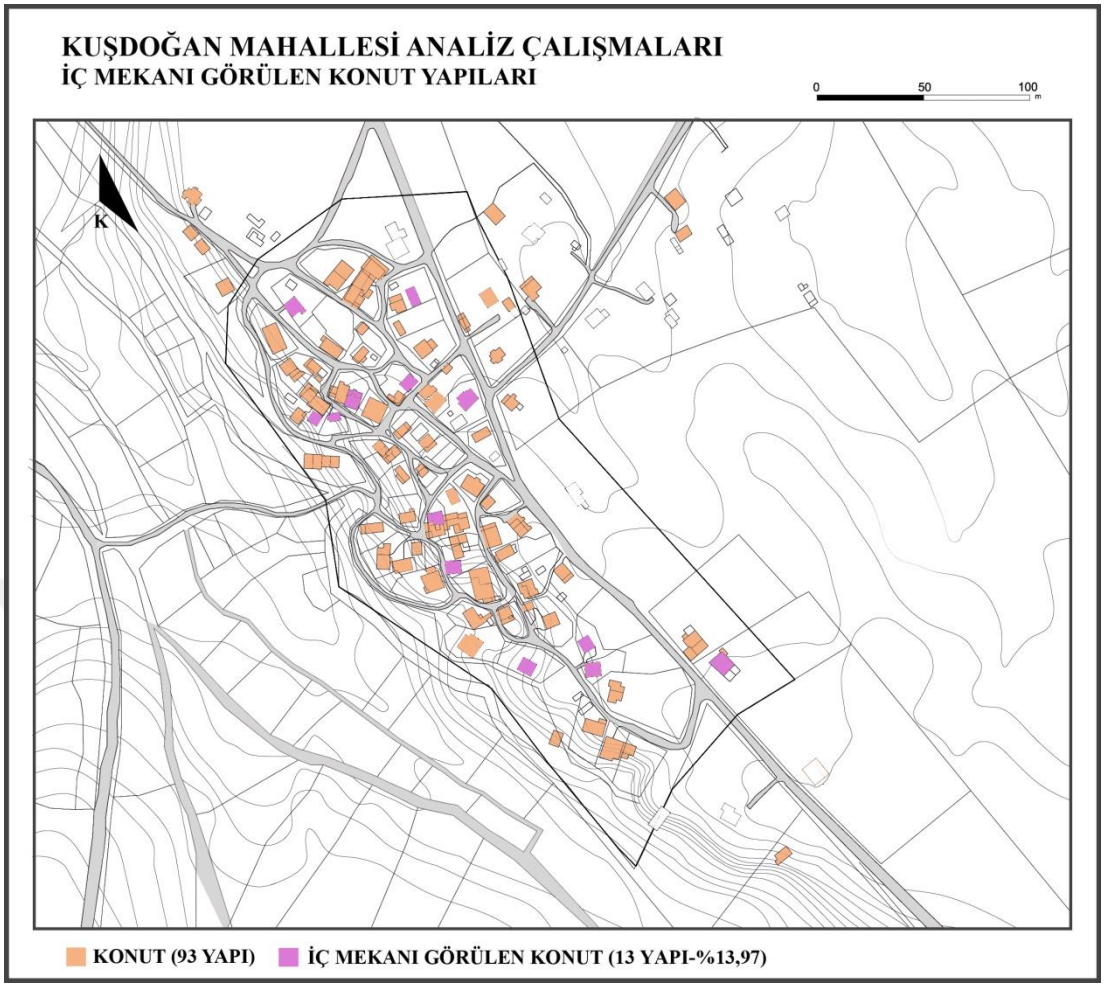
gelmesiyle yapıların üst katlarının da kullanımına ihtiyaç duyulmasıdır (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Kuşdoğan'da bulunan yapılarda, sofa mekânının yalnızca odalara ve diğer birimlere ulaşmak için kullanılmadığı; aynı zamanda yemek yeme, misafir ağırlama, dinlenme, zaman zaman da uyuma gibi işlevlerle kullanıldığı görülmüştür. Sözlü görüşmelerde geçmişte de misafirlerin özellikle sofada ağırlandığı; odaların mahremiyet nedeniyle misafirler tarafından oturma ve uyuma işleviyle kullanılmadığı ifade edilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Kuşdoğan'da iç mekânı ziyaret edilen yapılarda, mekânların boyutları incelenmiştir. Bu anlamda her yapıda sofa ve oda mekânlarının değişebildiği görülmüştür. Konutların zemin katında yer alan özgün sofa mekânları, 145,5x304,5 cm ile 328x802 cm arasında değişen boyutlardadır. Bununla birlikte ölçülen en küçük sofa mekânında, bu birimin belli bir bölümünün mutfak olarak işlevlendirildiği görülmüştür. Bu sofanın boyutu ise 152,5x215 cm'dir. Oda boyutları da 192,5x282,5 ile 284,5x372,5 cm arasında değişmektedir.

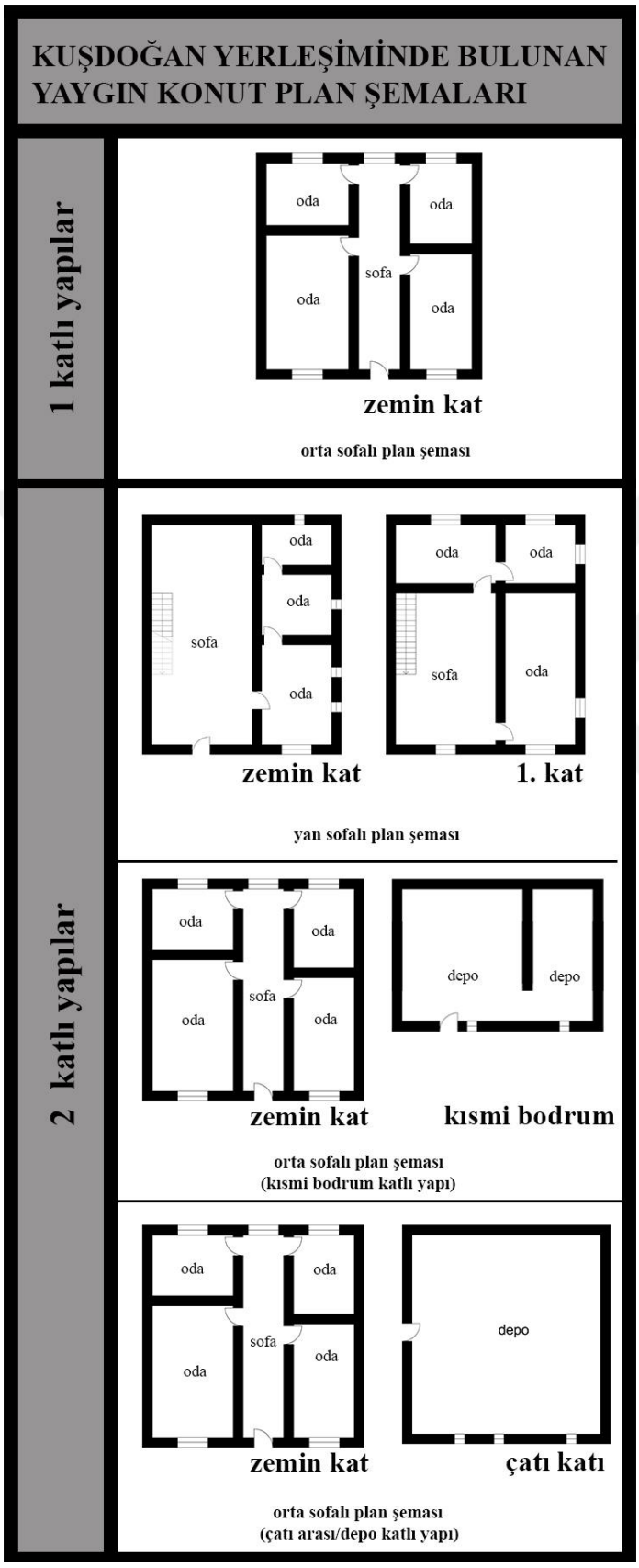
Yerleşimde incelenen yapıların kat yükseklikleri ölçülmüştür. Zemin kat yükseklileri 237 cm ile 254,5 cm arasında değişmektedir. 1. katı konut olarak kullanılan yapılarda bu katların yükseklikleri, 212,5 cm ile 244 cm arasındadır. Kısmi bodrum ve çatı katlarından ölçü alınamamıştır.

Ziyaret edilen yapılardan birinin içinde, zemin katta oda olarak kullanılan mekânda ocak bulunduğu görülmüştür (Şekil 3.159). Ancak aktif olarak kullanılmamaktadır. Ayrıca ocağın her iki yanında duvar boşlukları yer almaktadır. Sözlü görüşmelerde, geçmişte konutların pek çoğunda bu şekilde ocakların bulunduğu ancak bunların sonradan kapatıldığı bilgisi alınmıştır. Duvar boşluklarının ise geçmişte ocağı kullanırken gerekli olan eşyaları bulundurmak için; günümüzde ise özel eşyaları koymak amacıyla küçük birer dolap olarak değerlendirildiği belirtilmiştir (A. Güner, kişisel iletişim, 25 Mart 2021).

Şekil 3.157 Kuşdoğan'da iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim içindeki yerleri (2021)

Tablo 3.2 Kuşdoğan'da tespit edilen yaygın konut plan şemaları

(a)

(b)

Şekil 3.158 Kuşdoğan'da tek katlı bir konutun sofa (a) ve oda (b) mekânları – 201 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.159 Kuşdoğan'da iki katlı bir konutun oda mekânında bulunan ocak – 182 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Cephe Özellikleri

Kuşdoğan'da yer alan kerpiç yapıların cephe niteliklerine bakıldığında, süslemeleri olmayan, çıkmasız ve sade örnekler görülmektedir. Yapılara girişler, cephenin ortasından ya da sağ veya sol yandan olabilmektedir. Tüm konut yapılarının giriş cephelerinde genellikle bir kapı ve oda pencereleri yer almaktadır. Kapı ve pencerelerin konumuna göre simetrik ve asimetrik cephe örneklerine rastlanmaktadır.

Yerleşimdeki bazı yapılarda tek kanatlı; bazılarında ise çift kanatlı giriş kapıları bulunmaktadır (Şekil 3.160). İki katlı yapılardan kısmi bodrum katı bulunanlarda, ön cephede yapıya girişi sağlayan kapılar ve oda pencereleri bulunurken; yan ya da arka cephelerde ise bodrum kata girişi sağlayan bir kapı görülmektedir. Sonradan eklenen çatı katlarının bulunduğu yapılarda da zemin katlarda giriş kapısı ve oda pencereleri görülürken; ön, yan ya da arka cephelerden birinde çatı katına girişi sağlayan kapı ve yine bu cephelerden birinde pencereler bulunabilmektedir. Bazı yapılarda ise çatı katı için pencere düzenlenmemiştir (Şekil 3.161).

Yerleşimde sonradan müdahale edilen bazı yapılarda, kısmi bodrum kata girişin sağlandığı kapıların yerlerinin değiştirildiği bilgisi alınmıştır (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Bazı yapılarda ise çatı saçakları sonradan uzatılmış ve giriş cephelerinde yarı açık bir mekân oluşturulmuştur.

Şekil 3.160 Kuşdoğan'da tek katlı yapıların ön cephe örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.161 Kuşdoğan'da yapıya sonradan eklenen çatı katına girişin bulunduğu cephe – 192 ada 8 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

İki katlı ve 1. katı konut olarak kullanılan yapı cephelerinin çoğunda sonradan yapılan özgüne aykırı müdahaleler görülmektedir. Bu anlamda söz konusu yapılardan cephesi özgün olan örnek tespit edilememiştir (Şekil 3.162).

Şekil 3.162 Kuşdoğan'da iki katlı ve 1. katı konut olarak kullanılan yapıların ön cephe örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Yapı cephelerinde bulunan kapı ve pencere doğramaları, özgün durumda ahşap malzemelidir (Şekil 3.163, 3.164). Ancak sonradan müdahale edilen yapılarda plastik malzemeli doğramaların; bununla birlikte metal malzemelerden oluşan parmaklıkların bulunduğu görülmüştür. Bu nedenle yapıların cephelerinde az sayıda özgün doğrama kalmıştır.

Yapıların ön cephelerinde bulunan oda penceresi açıklıklarının boyutları 142,5x147,5 cm ile 189,5x217 cm arasında değişmektedir. Bu anlamda pencerelerin genellikle kareye yakın dikdörtgen formlu oldukları belirtilebilir. Ayrıca pencereler genellikle iki ya da üç kanatlıdır. Tek kanatlı giriş kapısı açıklıkları ise 90,5x211,5 cm ile 112x218,5 cm arasındadır. Bununla birlikte ölçüsü alınan iki kanatlı giriş kapısı açıklığının boyutu, 170x20 cm'dir. Ayrıca bazı giriş kapılarının üzerinde tepe penceresinin olduğu; bazılarının ise hemen yanında sofa mekânına açılan bir pencere bulunduğu görülmüştür. Giriş kapısının üzerinde ya da yanında bu pencereler genellikle dikdörtgen formludur.

(a) (b)

Şekil 3.163 Kuşdoğan'da ön cephelerde bulunan ahşap pencere doğraması örnekleri – (a) 194 ada 1 parsel ve (b) 188 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

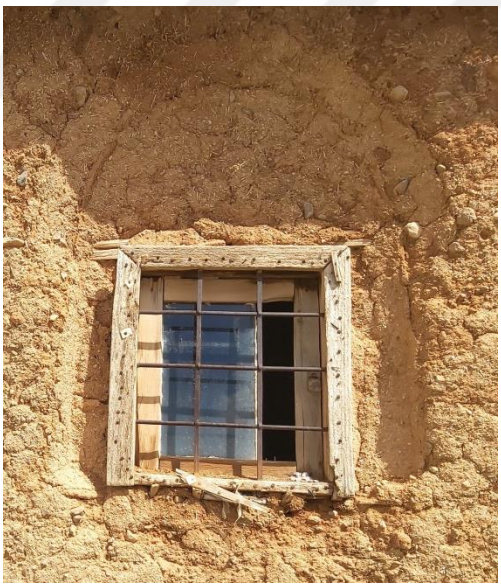
(a)

(b)

Şekil 3.164 Kuşdoğan'da ön cephelerde bulunan ahşap kapı doğraması örnekleri – (a) 257 ada 1 parsel ve (b) 194 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Kuşdoğan'da bulunan kerpiç yapılarda, yöreye özgü 'kantamarlı pencereler'e rastlanmıştır. Yerleşimdeki iki ayrı yapıda görülen bu form, yapılardan birinde ön cephede yer alırken; diğerinde arka cephede bulunmaktadır (Şekil 3.165, 3.166).

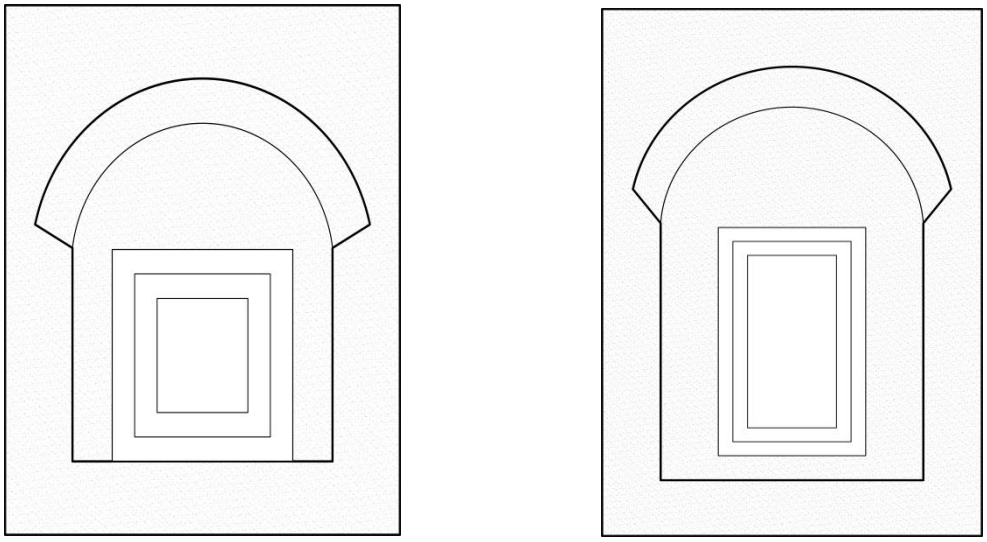

(a)

(b)

Şekil 3.165 Kuşdoğan'da kantamar örnekleri - 299 ada 3 parsel (a) ve 203 ada 4 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.166 Kuşdoğan'da kantamar örneklerinin şematik gösterimi

Kuşdoğan'daki geleneksel konut yapılarının cephelerinde çıkma bulunmamaktadır. Tüm konutlar, çıkmasız; asimetrik ya da simetrik cephelere sahiptir. Ayrıca bu yapılar genellikle sıvalı cephelere sahiptir. Bununla birlikte boyalı cephelerin de yerleşim genelinde yaygın olduğu görülmüştür.

3.4.3.5 Kuşdoğan Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar

Kuşdoğan'daki konut dışı işlevli geleneksel yapılar cemevi, okul, ahır, depo, odunluk ve tarım amaçlı yapılardır. Bunlardan cemevi, kerpiç malzemeli ve tek katlı bir konut yapısının yeniden işlevlendirilmesiyle kullanılmaktadır (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). İç mekânına girilemeyen yapının kırma çatılı, Marsilya tipi kiremitli ve dış cephesinin boyalı olduğu görülmüştür (Şekil 3.167).

Şekil 3.167 Kuşdoğan'da bulunan cemevi - 202 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Kuşdoğan'da bulunan okul yapısı, tek katlıdır. Yapının özgüne aykırı müdahalelerle değiştirildiği; üst örtüsünün ve iç mekânlarının betonarme sistemle yenilendiği ifade edilmiştir. Üst örtü malzemesi metal sac olan yapının yalnızca dış cephe duvarlarından bazılarının kerpiç malzemeli olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte betonarme sistemle yeni derslikler eklenerek büyütülen yapının dış cephesinin çimento katkılı malzeme ile sıvandığı bilgisi aktarılmıştır (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 11 Nisan 2021) (Şekil 3.168). Yapının iç mekânına girilememiştir.

Şekil 3.168 Kuşdoğan'da bulunan okul - 260 ada 7 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Yerleşimde yer alan kerpiç malzemeli ahır yapıları, bir konut yapısına bitişik konumda bulunabildikleri gibi ayrı bir noktada da yer alabilmektedir. Bu yapılardan bazılarının özgüne aykırı bir şekilde müdahale gördüğü; pencere boşluklarının kapatıldığı ya da yeni pencereler açıldığı, üst örtülerinin değiştirildiği ve duvarlarının çimento katkılı malzeme ile sıvandığı örneklere rastlanmıştır (Şekil 3.169).

(a) (b)

Şekil 3.169 Kuşdoğan'da bulunan bir ahır yapısının dış cephesi (a) ve iç mekânı (b) - 244 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Kuşdoğan'da bulunan depo odunluk yapılarının çoğu, kullanılmayan ahır ya da helâ yapılarının yeniden işlevlendirilmesiyle değerlendirilen birimlerdir. Bununla birlikte yerleşim alanının dışında, kuzeybatıda tarım amaçlı yapılar bulunmaktadır. Sözlü görüşmelerde bu yapıların tek odalı birimler olduğu bilgisi alınmıştır. Yaz aylarında hem tarım ürünlerini ve tarım amaçlı kullanılan çeşitli materyalleri depolama; hem de yeme içme ve uyuma gibi birçok işlevle kullanıldıkları belirtilmiştir. Kış aylarında ise yine depolama amaçlı değerlendirildikleri ya da boş bırakıldıkları ifade edilmiştir (H. Metin, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019) (Şekil 3.170). Yapılar kilitli olduğundan ve sahiplerine ulaşılamamasından dolayı iç mekânlarına girilememiştir.

Şekil 3.170 Kuşdoğan'da bulunan tarım amaçlı bir yapı - 247 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

3.4.4 Seyituşağı Kırsal Yerleşimi

3.4.4.1 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri

Yeşilyurt ilçesinin orta bölgesinde konumlanan Seyituşağı, kerpiç malzemeli ve geleneksel yapım teknikleri ile üretilen yapıların yoğun olduğu bir kırsal yerleşimdir. İlçe merkezine yaklaşık 13 km; kent merkezine ise yaklaşık 41 km mesafede bulunmaktadır (Şekil 3.171).

Şekil 3.171 Seyituşağı'nın güneyinden bir görünüm (Kişisel arşiv, 2021)

Engebeli bir arazi üzerinde bulunan Seyituşağı'nın rakımı 1302'dir. Bu bağlamda yerleşim, bir dağ köyü olarak nitelendirilebilir. Yapılı alanın yakın çevresinde çoğunlukla kullanılmayan araziler bulunmaktadır. Aktif olarak tarım yapılan alanlar ise yerleşimden daha uzak noktalardadır. Bu anlamda Seyituşağı kırsal alanı toplam 24,46 km^2'dir (Seyituşağı Mahallesi, b.t.) (Şekil 3.172).

Şekil 3.172 Seyituşağı kırsal yerleşimi sınırları ve yakın çevresi (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Yerleşimin nüfus değişimi; 2013 yılında 171, 2014 yılında 181, 2015 yılında 207, 2016 yılında 196, 2017 yılında 185, 2018 yılında 257, 2019 yılında 227 ve 2020 yılında 218 olarak görülmüştür. Bu veriler ışığında Seyituşağı'nın 2013-2015 yılları arasında nüfusunun arttığını; 2015-2017 yılları arasında azaldığını; 2018 yılında yeniden arttığını ve 2019-2020 yılları arasında ise azaldığını belirtmek mümkündür. 2020 yılındaki nüfusun 111'i erkek (%50,9), 107'si ise kadındır (%49,1) (Seyituşağı Mahallesi, b.t.).

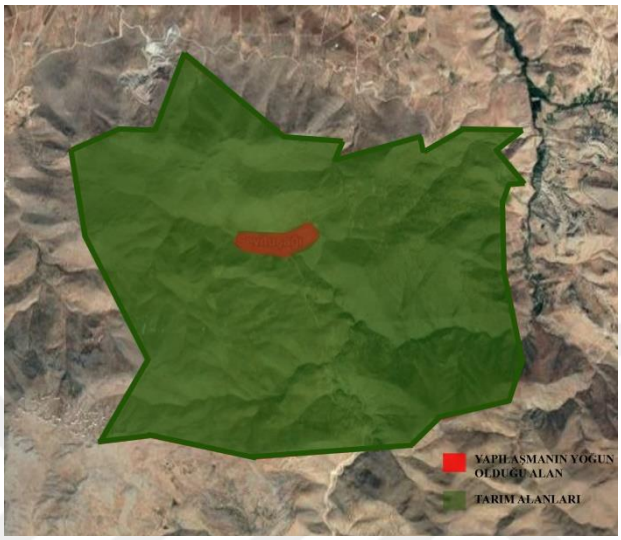
Seyituşağı'nın tarihi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yerleşimi kapsayan ve 1980'li yıllarda hazırlandığı öğrenilen çok sayıda kadastral harita bulunmuştur. Bu haritalar birleştirilerek incelendiğinde, söz konusu tarihlerde belirlenen parsel düzeninin günümüzde de korunduğu görülmektedir. Ancak yapılarla ilgili bir veri bulunmamaktadır (Malatya Kadastro Müdürlüğü, 2019) (Şekil 3.175).

Seyituşağı hakkında Malatya Kadastro Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre, bu alandaki parsel düzenlemesi ve diğer fotogrametrik bilgiler 1989 yılında hazırlanmıştır. Geleneksel yapıların yasal statüsü ve ruhsatı bulunmamaktadır. Bu nedenle bazı yapılar, parsel düzeniyle uyumlu noktalarda değil; kısmen parselin dışında yer almaktadır (Malatya Kadastro Müdürlüğü, 2019).

Seyituşağı'nın temel geçim kaynağı tarımdır (Seyituşağı Mahallesi, b.t.). Başlıca tarım ürünün kayısı olduğu tespit edilmiştir. Hayvancılık bağlamında ise küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yaygın olduğu görülmüştür. Genel olarak, hayvancılık faaliyetlerinin bitkisel üretim faaliyetlerine göre daha yoğun olduğu belirtilebilir.

Sözlü görüşmelerde, üretilen kayısının büyük bir kısmının kurutulduğu ve genellikle gelir elde etmek amacıyla değil; tüketmek için kullanıldığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte küçükbaş hayvanlardan elde edilen ürünlerin gelir elde etmek amacıyla kullanılabildiği belirtilmiştir. Ancak özellikle kış aylarında yerleşim nüfusunun azalması nedeniyle, küçükbaş hayvanların ücret karşılığında bakımının yaptırıldığı bilgisi aktarılmıştır (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019).

Seyituşağı'nda yapıların yoğun olduğu bölge, tüm kırsal alanının kuzeyinde konumlanmaktadır. Yapılı çevreye uzak ve yakın bölgelerde, dağınık hâlde tarım alanları yer almaktadır. Bu alanlar dışında kalan yerler ise herhangi bir şekilde kullanılmamaktadır (Şekil 3.173, 3.174).

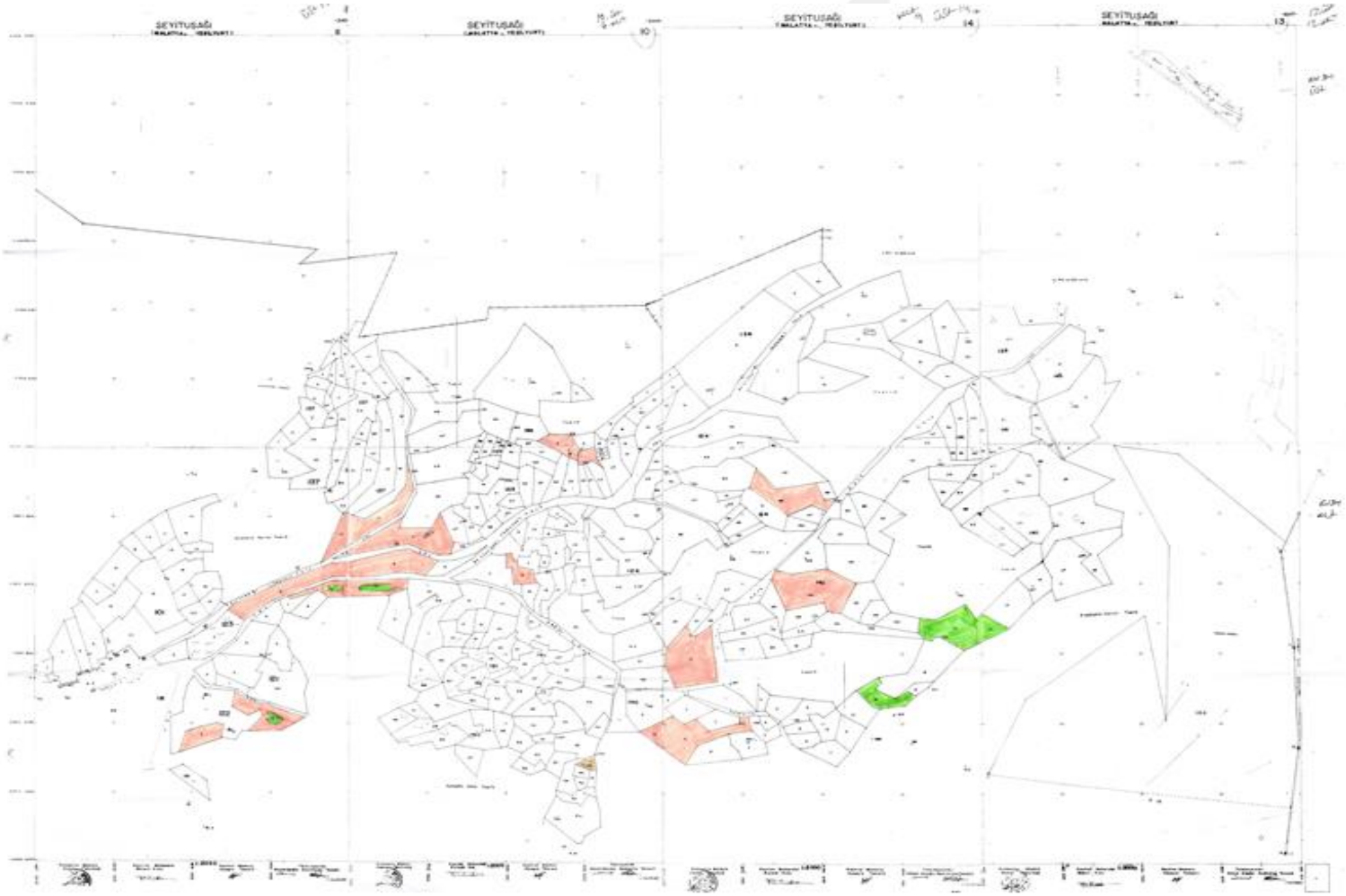

Şekil 3.173 Seyituşağı'nda yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Şekil 3.174 Seyituşağı'nda yapılaşmanın yoğun olduğu alan (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Seyituşağı'nda yapılan sözlü görüşmelerde, günümüzde yılın tamamını yerleşimde geçiren orta yaşlı ve yaşlı nüfusun büyük bir kısmının başta Malatya olmak üzere farklı illerde yer alan kamu kurumlarında çalışarak emekli oldukları öğrenilmiştir. Az sayıdaki bu nüfus, yerleşimin içindeki konutlarda genellikle tek başlarına yaşamaktadır. Genç nüfusun ise yerleşime nadiren geldiği; başta Malatya ve İstanbul olmak üzere çeşitli illerde ikamet ettikleri ifade edilmiştir (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019).

Şekil 3.175 Seyituşağı'na ait olan ve 1980'lerde hazırlandığı bilinen kadastral harita (Canbay, 2019)

3.4.4.2 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri

Seyituşağı kırsal yerleşiminin doku ölçeğindeki verileri, geleneksel niteliklerde yaşanan değişimlere ışık tutmak ve bu niteliklerin sürdürülebilmesini sağlamak amacıyla belgelenmiştir.

Yerleşim dokusunun genel niteliklerine bakıldığında, yapılı alanın engebeli bir bölge üzerinde yer aldığı belirtilebilir. En yüksek ve en alçak nokta arasında yaklaşık 14 m kot farkı bulunmaktadır. Eğim kuzey-güney doğrultusunda artmaktadır. Ayrıca kısmen dağınık bir yerleşim alanı olduğu belirtilebilir. Bununla birlikte çizgisel bir yerleşim düzeni göze çarpmaktadır.

Seyituşağı'nın içinde bulunan ana yol, doğu-batı doğrultusunda konumlanmaktadır. Bu yolla bağlantılı olan az sayıda ara yol da yerleşim içindeki ulaşımın birer parçasıdır. Bununla birlikte Seyituşağı'na Yeşilyurt ilçesinden ulaşan bir ana ve bir ara yol olduğu görülmektedir (Şekil 3.176, 3.177, 3.178, 3.180, 3.181).

Seyituşağı'nda, doku içindeki sosyal yaşamla bağlantılı mekânlar incelendiğinde, bir ara yol ile ana yolun bağlanma noktasındaki toplanma alanı ve yeni inşa edilen cemevi yapısı göze çarpmaktadır. Bununla birlikte aktif olarak kullanılmayan ve yeni inşa edilen bir sağlık ocağı ile okul yapısı bulunmaktadır. Toplanma alanı yerleşimin güneybatısında konumlanırken; cemevi, sağlık ocağı ve okul doğu çeperinde bulunmaktadır. Toplanma alanının çevresinde konutlar yer almaktadır. Ayrıca konut yapıları genel olarak yerleşim içinde homojen bir dağılım göstermektedir (Şekil 3.176).

Sözlü görüşmelerde, yerleşim içindeki toplanma alanına yakın bir noktada çeşmenin bulunduğu; ancak kısa süre önce kaldırıldığı bilgisi alınmıştır. Bunun nedeni, kullanıcı sayısının azalması ve çeşmenin bakımının yapılamaması olarak ifade edilmiştir (H. Kılıç, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Köy kahvesi gibi diğer sosyal amaçlı yapıların geçmişte bulunup bulunmadığı hakkında herhangi bir bilgiye

ulaşılamamıştır. Bu anlamda yerleşimde çeşme ve köy kahvesi gibi yapılara rastlanmamıştır (H. Kılıç, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Seyituşağı'nda *ulaşım durumuna* bakıldığında, gerek yapılı çevre içinde gerekse yapılı çevrenin yakınında yer alan tüm yolların hem yayaya hem de araçlara hizmet eden ve çift yönlü olarak kullanılan yollar olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte *yol malzemelerinde* asfalt ve asfaltın iki yanında toprak kullanımıyla birlikte yalnızca toprak malzemeden oluşan yolların da bulunduğu belirtilebilir (Şekil 3.182, 3.183, 3.184, 3.185).

Yapılı alanda 11 adet *ada* ve bu adaların içinde yer alan 112 adet *parsel* bulunmaktadır. Bu ada ve parsellerin boyutları, yerleşim genelinde değişkenlik göstermektedir. Yerleşim alanı içinde bulunan bu adalar, özellikle kuzey çeperlere doğru giderek daha büyük yüz ölçümlü olmaktadır. Yerleşimdeki en büyük ölçülü 101 numaralı ada 226400 m^2'dir. Ancak bu adanın yaklaşık 28800 m^2'si yapılı alanın içinde bulunmaktadır. En küçük ölçülü 138 numaralı ada ise 146 m^2'dir. 101 numaralı ada, farklı ölçülerde 52 adet parselden oluşurken; 138 numaralı ise tek parselden oluşmaktadır. Yerleşimdeki en büyük parsel, 4129 m^2 boyutuyla 120 ada 15 parsel; en küçük parsel ise 146 m^2 ile 138 ada 1 parseldir (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.186).

Seyituşağı'nda *geleneksel ve yeni yapılara* bakıldığında, 78 adet yapının 72'sinin (%91,13) geleneksel yapı; 6'sının (%7,87) ise yeni yapı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3.187, 3.188). Yeni yapılardan biri cemevi, biri sağlık ocağı, biri okul, biri lojman ve biri de su deposudur. Yerleşimin doku ölçeğindeki diğer verileri, yalnızca geleneksel yapıları aktaracak şekilde düzenlenmiştir.

Yerleşimdeki yapıların *işlev* dağılımına bakıldığında, konutların diğer yapılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. 72 adet geleneksel yapıdan 59'u konuttur. Bunlardan 38 adedi tek katlı; 16 adedi iki katlı ve 5 adedi ise üç katlıdır. İki katlı yapılar zemin+kısmi bodrum ve zemin+1. kattan oluşmaktadır. Üç katlı yapılar

zemin+kısmi bodrum+1. kat ve zemin+1. kat+2. kattan oluşmaktadır (Şekil 3.189, 3.190, 3.191, 3.192, 3.193, 3.194, 3.195, 3.196, 3.197).

İki katlı 16 yapıdan 6'sında zemin ve kısmi bodrum kat bulunmaktadır. Kısmi bodrum katlar, depo işleviyle kullanılmaktadır ve bu katlara girişler, yapının içinden değil dışından ayrı bir kapı ile sağlanmaktadır. 10 adet iki katlı konut ise zemin ve 1. katlardan oluşmaktadır. Bunlardan 6'sında 1. katlar konut işlevi ile değerlendirilirken; 4 adet yapıda ise 1. kat çatı arası/depo işlevlidir.

5 adet üç katlı yapıdan 3'ü kısmi bodrum, zemin ve 1. katlardan oluşmaktadır. Bu yapılardan birinde 1. kat çatı arası/depo işlevliyken; ikisinde 1. kat konut işlevlidir. 2 adet üç katlı yapı ise zemin, 1. ve 2. katlardan oluşmaktadır. Bunlarda kısmi bodrum kat bulunmamaktadır ve zemin ile 1. katlar konut; 2. kat çatı arası/depo işlevlidir. Tüm bu yapılarda depo olarak kullanılan 1. katlar, sonradan eklenmiştir (H. Yıldırım, kişisel iletişim, 11 Mayıs 2021).

Yerleşimde konut işlevi dışında 1 tarım amaçlı yapı, 4 depo yapısı, 1 odunluk ve 6 ahır bulunmaktadır. Tarım amaçlı yapı, yakın çevredeki tarım alanının içine inşa edilen, yalnızca hasat döneminde kullanılan tek odalı birimdir. Sözlü görüşmelerde, depo ve odunlukların geçmişte helâ ve ahır gibi farklı işlevlerle kullanılan yapıların yeniden düzenlenmesiyle oluşturuldukları belirtilmiştir (H. Kılıç, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). İşlevlerin dağılım oranına bakıldığında; yapıların %81,94'ü konut, %5,55'i depo, %8,33'ü ahır, %1,38'i odunluk ve %1,38'i tarım amaçlı yapıdır.

Seyituşağı kırsal yerleşiminde yer alan yapıların *kat adedine* bakıldığında, 1, 2 ve 3 katlı yapıların bulunduğu görülmektedir. 72 adet geleneksel yapı içinde 51 adet tek katlı yapı, yerleşimdeki tüm kerpiç yapıların %70,83'ünü oluşturmaktadır. İki katlı yapıların ise 6 adedi kısmi bodrum katlıdır. İki katlı ve 1. katı bulunan 10 adet yapıdan 4 adedinde bu katlar çatı arası/depo işlevliyken; 6 adedinde konut işlevlidir. Üç katlı yapılardan ise 3 adedi kısmi bodrum, zemin ve 1. katlardan; 2 adedi zemin, 1. ve 2. katlardan oluşmaktadır. Buradan hareketle yerleşimde tek katlı yapıların iki ve üç katlı yapılara göre daha fazla olduğu ifade edilebilir (Şekil 3.198).

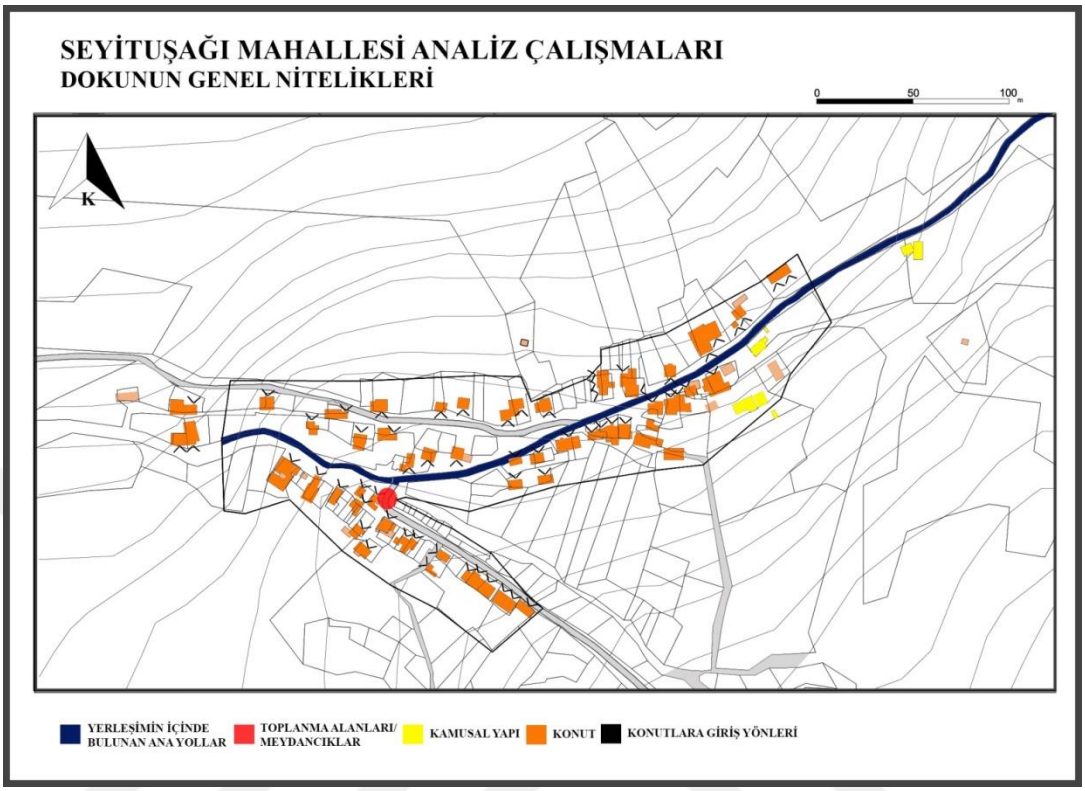
Yerleşimde yer alan yapılar, *malzeme ve yapım sistemi* açısından pek çok özgün niteliğe sahiptir. Geleneksel yapıların tamamı kerpiç malzemelidir ve yığma sistemle inşa edilmiştir (Şekil 3.199).

Yerleşimde yer alan yapıların *üst örtü tipleri*, çoğunlukla düz ve kırma çatılardan; bunlara ek olarak beşik çatılardan oluşmaktadır. *Üst örtü malzemesine* bakıldığında, yoğun olarak toprak ve Marsilya tipi kiremit göze çarpmaktadır. Ayrıca az sayıda alaturka kiremit, metal sac ve plastik (pvc branda) malzemeli üst örtüler de tespit edilmiştir. Sözlü görüşmelerde yerleşimin özgün üst örtü malzemesinin toprak; üst örtü tipinin ise düz çatılar olduğu bilgisi alınmıştır. Ayrıca günümüzde Marsilya tipi kiremit malzemeli olan pek çok üst örtüde daha önce alaturka kiremit kullanıldığı öğrenilmiştir (Şekil 3.200, 3.201, 3.202, 3.203, 3.204).

Seyituşağı'nda yer alan yapıların *kullanım durumları* incelendiğinde, 72 adet geleneksel yapıdan 7'sinin sürekli kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan 4'ü konut, 2'si ahır, 1'i ise depodur. 58 yapı, yılın belli dönemlerinde kullanılmaktadır. 7 yapı ise kullanılmamaktadır. *Özgünlük durumu* açısından bakıldığında ise yalnızca 1 yapının özgün niteliklerini koruduğu; 10 yapının ise özgünlüğünü büyük oranda yitirdiği görülmüştür. 61 adet yapı, özgünlüklerini kısmen yitirmiştir. Özgünlüğünü koruyan yapının, geçmişte 'ağa evi' olarak diğer konutlara göre pek çok yönden daha nitelikli olduğu belirtilmiştir (H. Yıldırım, kişisel iletişim, 11 Mayıs 2021). *Korunmuşluk durumu* bakımından ise esaslı onarım gerektiren 6 yapı; basit onarım gerektiren 66 adet yapı olduğu görülmektedir. Onarım gerektirmeyen yapı tespit edilmemiştir (3.205, 3.206, 3.207, 3.208, 3.209, 3.210, 3.211, 3.212).

Yapıların özgünlük ve korunmuşluk durumları birlikte ele alındığında, 72 adet geleneksel yapıdan yalnızca birinin özgün olduğu ve bu yapının da esaslı onarım gerektirdiği görülmüştür. Özgünlüğünü büyük oranda yitiren 10 yapıdan 1'i esaslı onarım gerektirirken; 9'u basit onarım gerektirmektedir. Özgünlüğünü kısmen yitiren 61 adet yapının korunmuşluk durumlarına bakıldığında; 4 yapının esaslı onarım gerektirdiği, 57 yapının ise basit onarım gerektirdiği görülmüştür.

- Dokunun Genel Nitelikleri

Şekil 3.176 Seyituşağı kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri (2021)

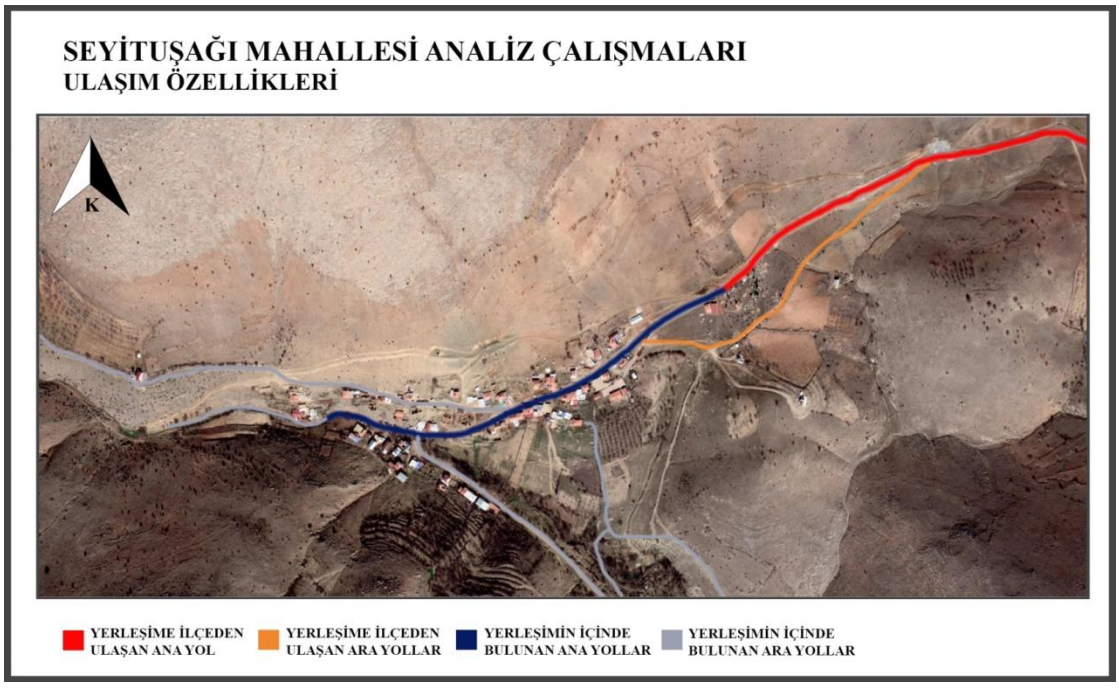

Şekil 3.177 Seyituşağı'nda bulunan ana yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.178 Seyituşağı'nda bulunan toplanma alanı ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ulaşım Özellikleri

Şekil 3.179 Seyituşağı kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri (2021)

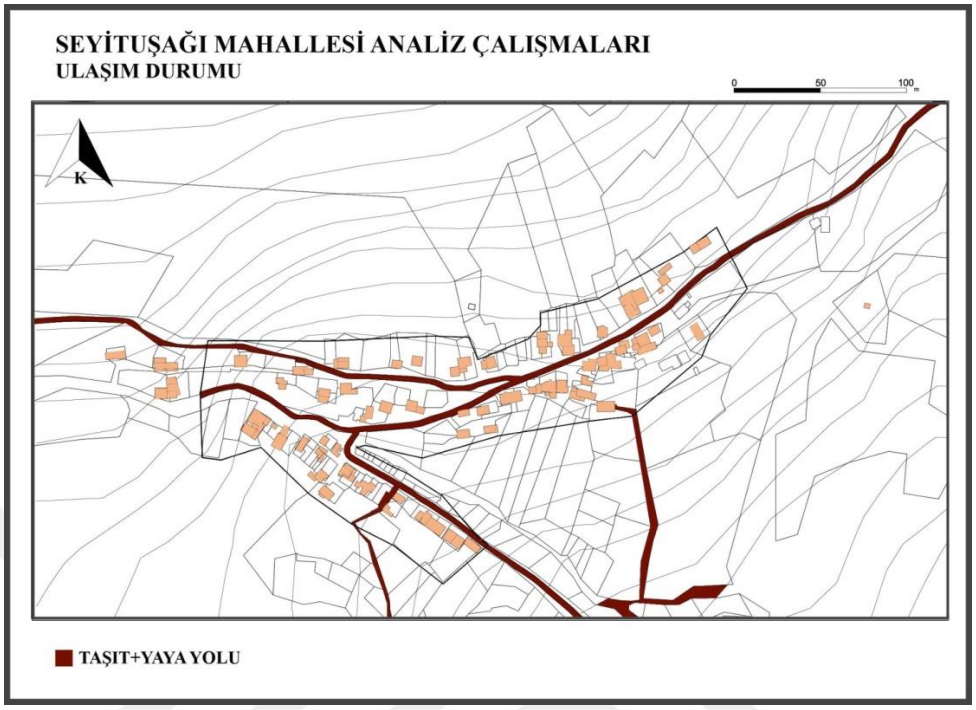

Şekil 3.180 Seyituşağı'na ilçeden ulaşan ana yol (Kişisel arşiv, 2021)

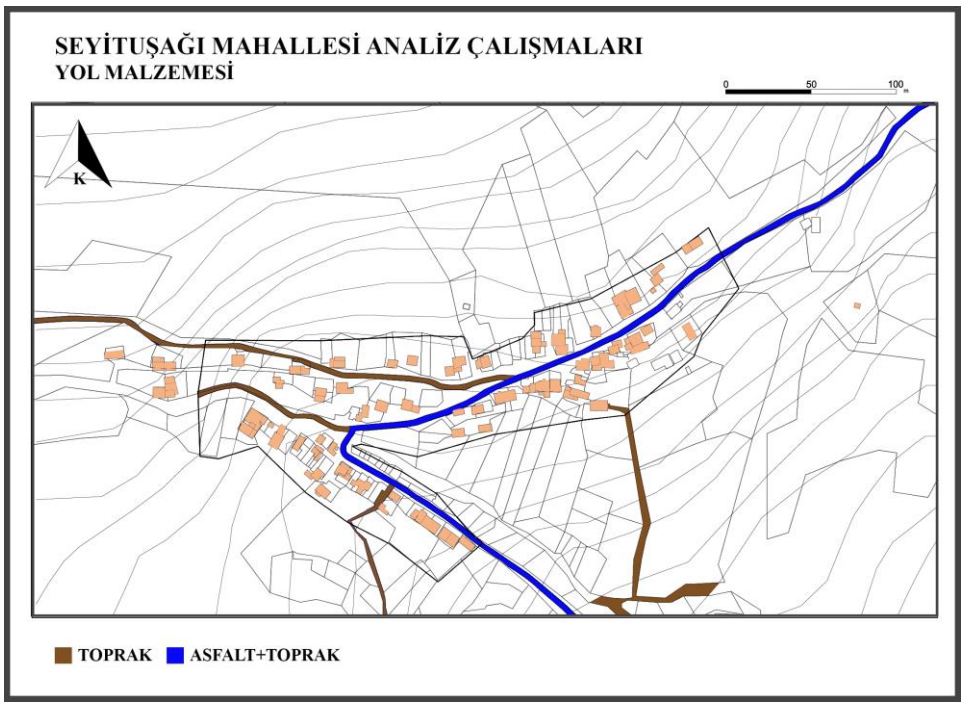
Şekil 3.181 Seyituşağı'nda bulunan bir ara yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ulaşım Durumu

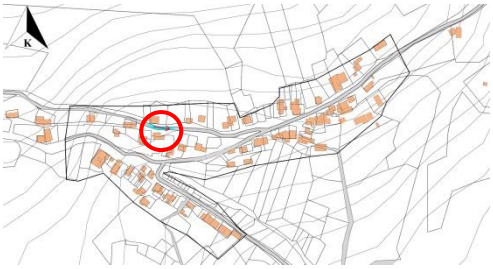

Şekil 3.182 Seyituşağı kırsal yerleşimi ulaşım durumu (2021)

- Yol Malzemesi

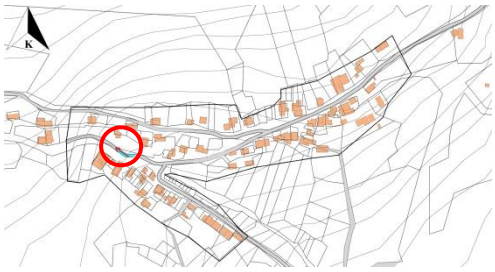

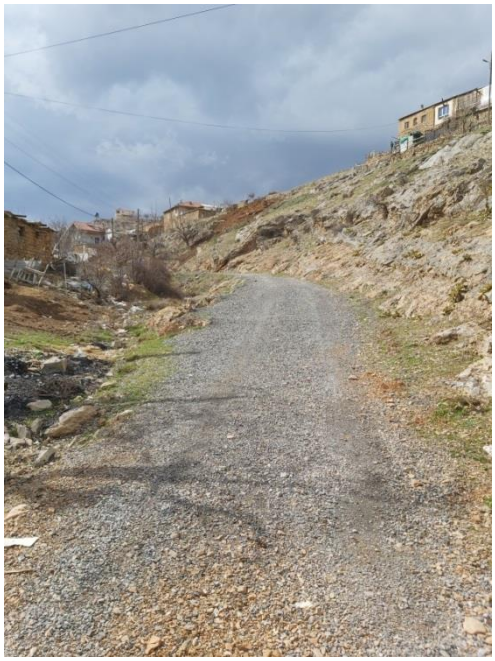
Şekil 3.183 Seyituşağı kırsal yerleşimi yol malzemesi (2021)

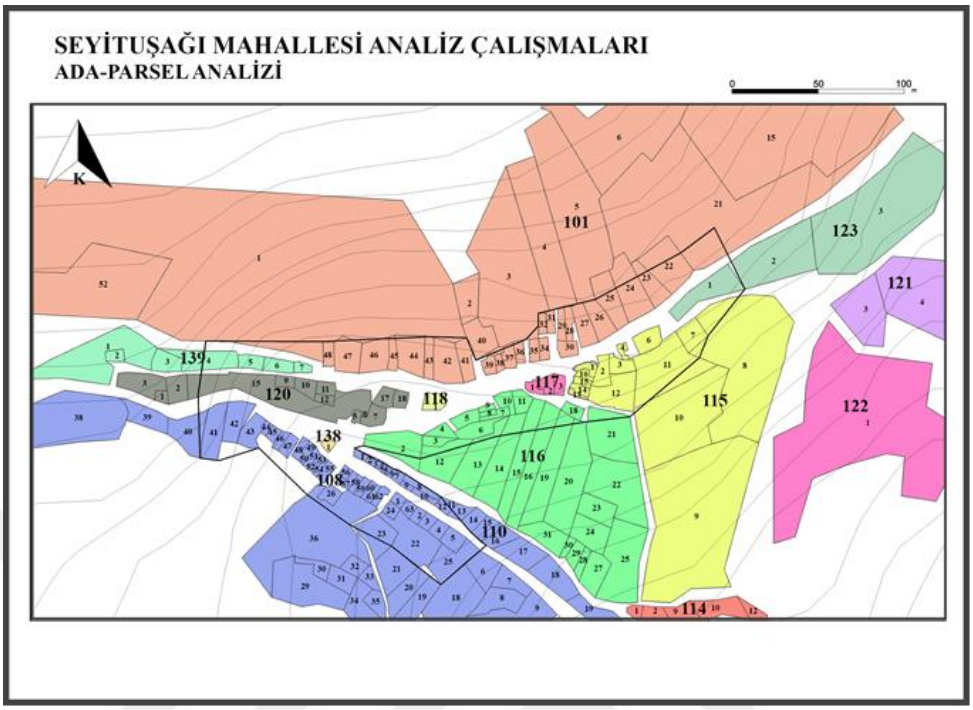
Şekil 3.184 Seyituşağı'nın kuzeybatısında toprak yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

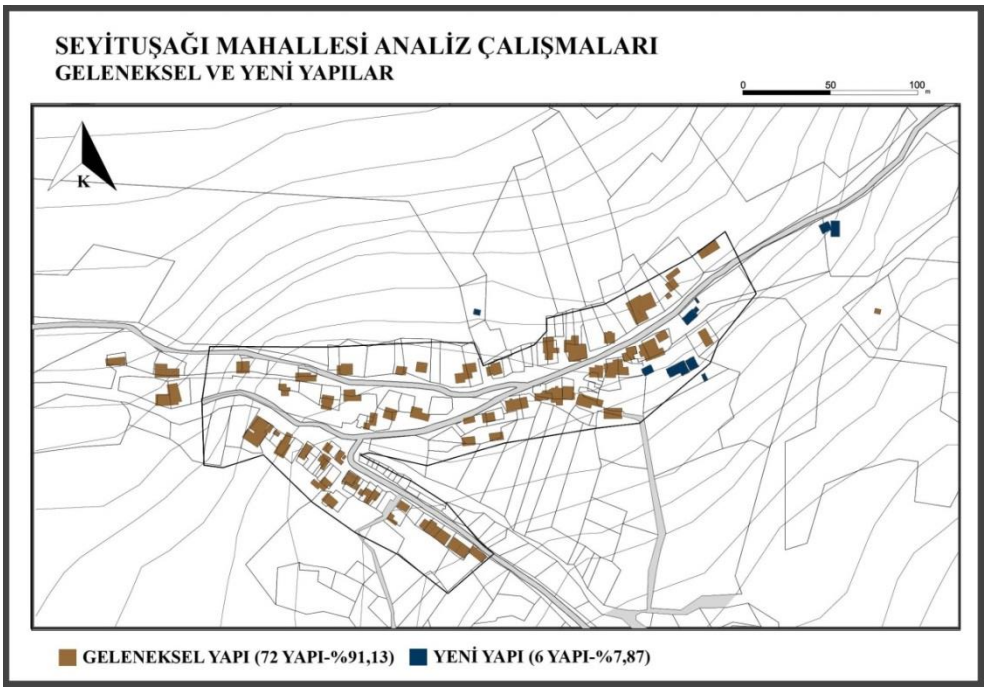
Şekil 3.185 Seyituşağı'nın batısında toprak yol malzemesi örneği ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ada-Parsel Analizi

Şekil 3.186 Seyituşağı kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu (2021)

- Geleneksel ve Yeni Yapılar

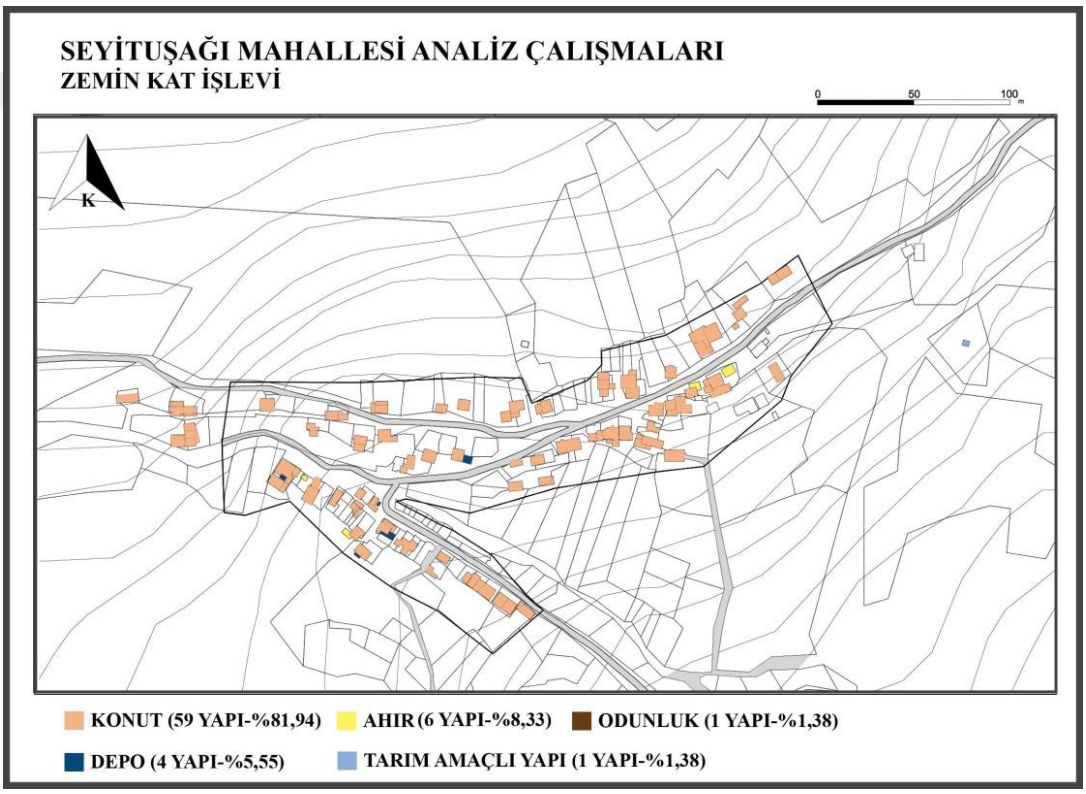

Şekil 3.187 Seyituşağı kırsal yerleşim dokusunda geleneksel ve yeni yapılar (2021)

Şekil 3.188 Seyituşağı'nda beton+tuğla malzemeli cemevi yapısı – 123 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Zemin Kat İşlevi

Şekil 3.189 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi (2021)

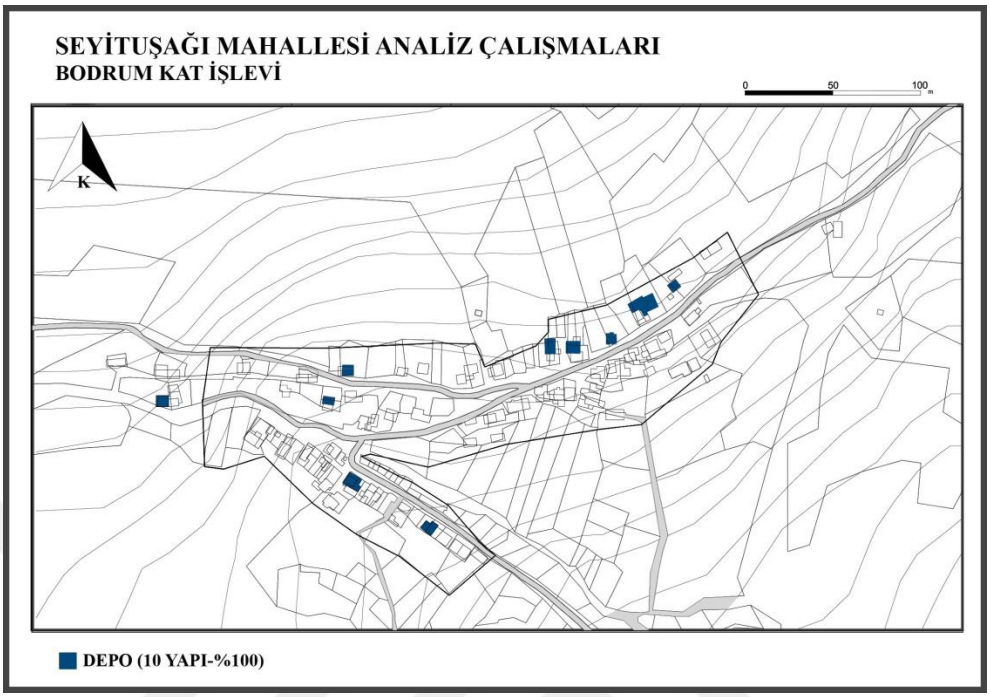

Şekil 3.190 Seyituşağı'nda bir konut yapısı - 101 ada 21 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

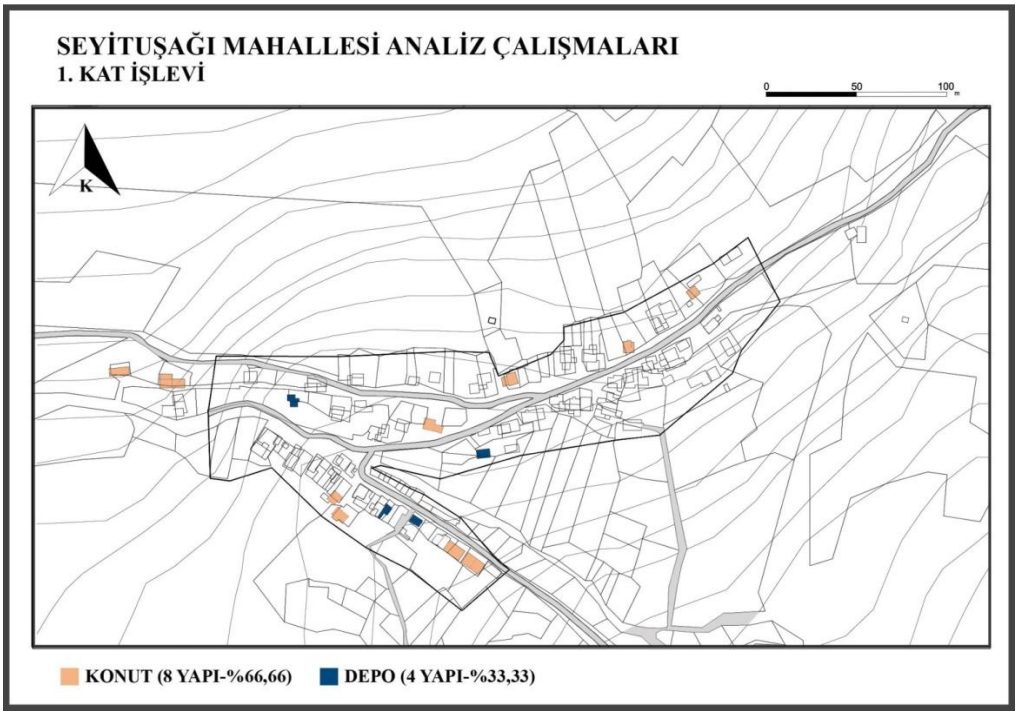
Şekil 3.191 Seyituşağı'nda bir konut yapısı - 117 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Bodrum Kat İşlevi

Şekil 3.192 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi (2021)

- 1. Kat İşlevi

Şekil 3.193 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı 1. kat işlevi (2021)

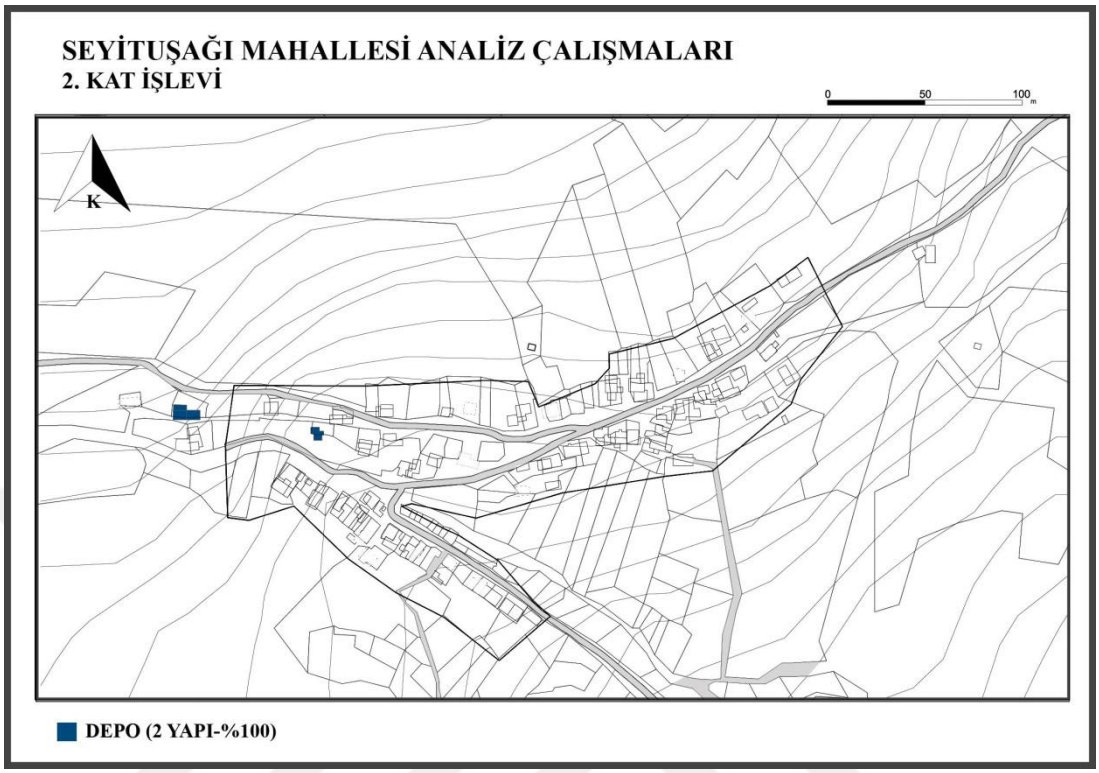

Şekil 3.194 Seyituşağı'nda 1. katı konut olarak kullanılan bir yapı – 108 ada 26 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.195 Seyituşağı'nda çatı arası/depo olarak kullanılan 1. kat örneği – 108 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- 2. Kat İşlevi

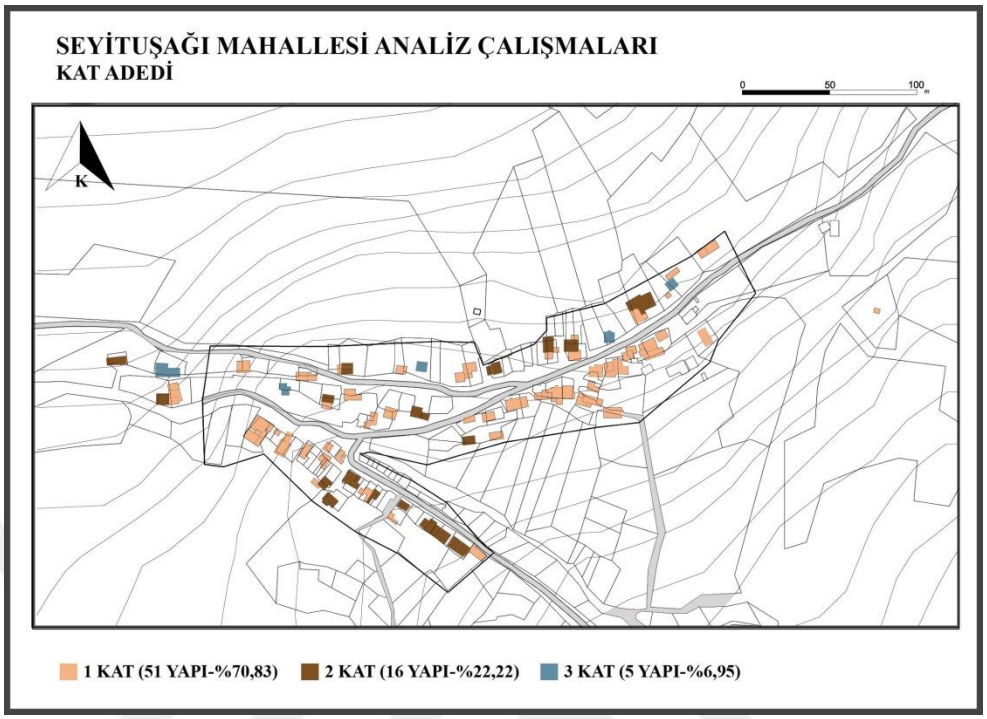

Şekil 3.196 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı 2. kat işlevi (2021)

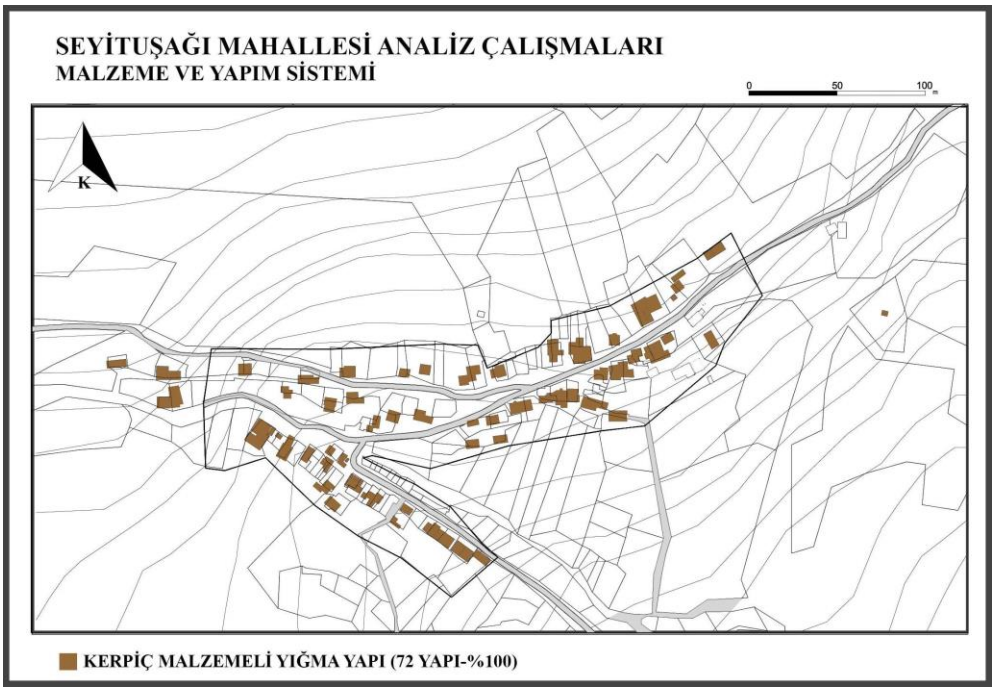
Şekil 3.197 Seyituşağı'nda zemin ve 1. katları konut; 2. katı çatı arası/depo olan bir yapı – 120 ada 9 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Kat Adedi

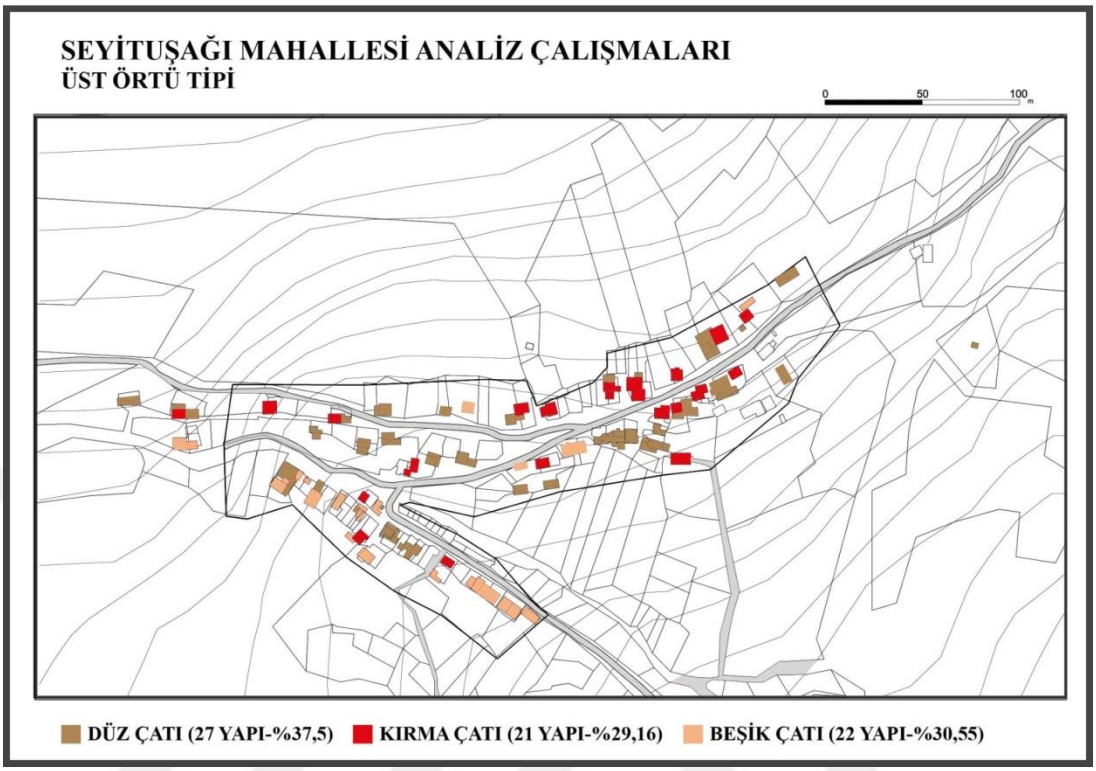
Şekil 3.198 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı kat adedi (2021)

- Malzeme ve Yapım Sistemi

Şekil 3.199 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sistemi (2021)

- Üst Örtü Tipi

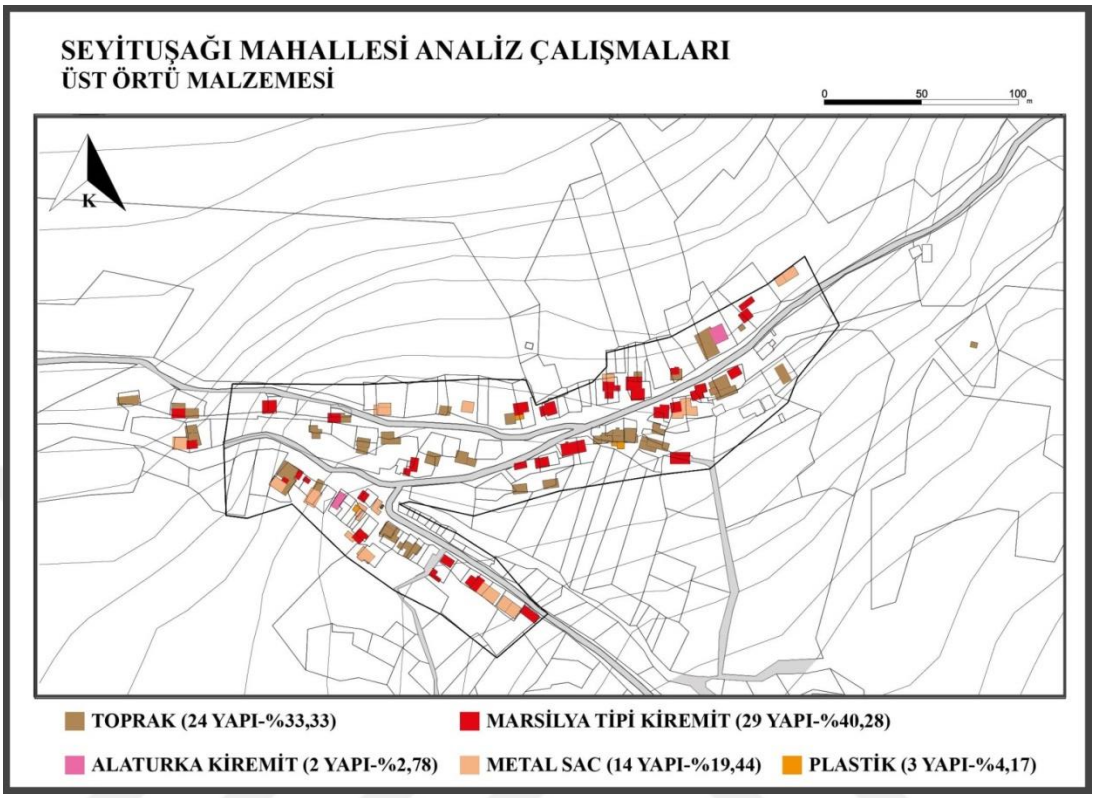

Şekil 3.200 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi (2021)

Şekil 3.201 Seyituşağı'nda kırma çatılı bir konut yapısı – 116 ada 8 ve 9 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

- Üst Örtü Malzemesi

Şekil 3.202 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi (2021)

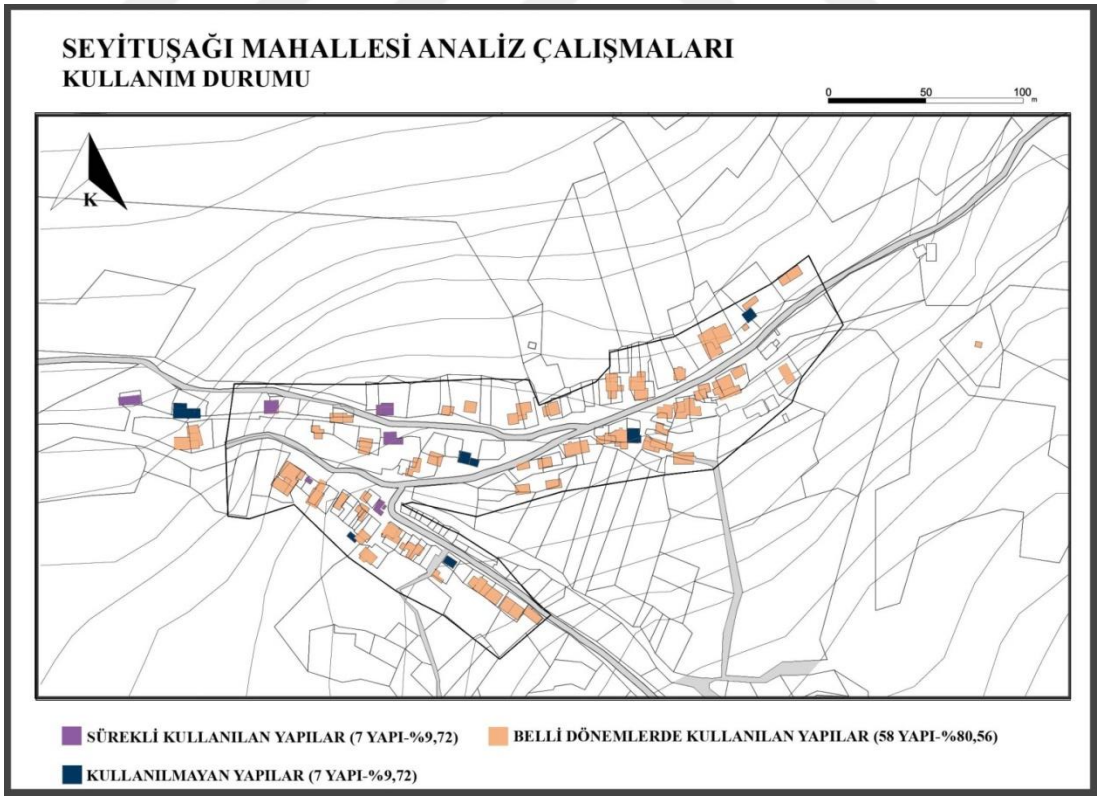

Şekil 3.203 Seyituşağı'nda toprak malzemeli bir üst örtüsü olan bir depo yapısı – 108 ada 56 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.204 Seyituşağı'nda toprak malzemeli bir üst örtüsü olan bir konut yapısı– 108 ada 55 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Kullanım Durumu

Şekil 3.205 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu (2021)

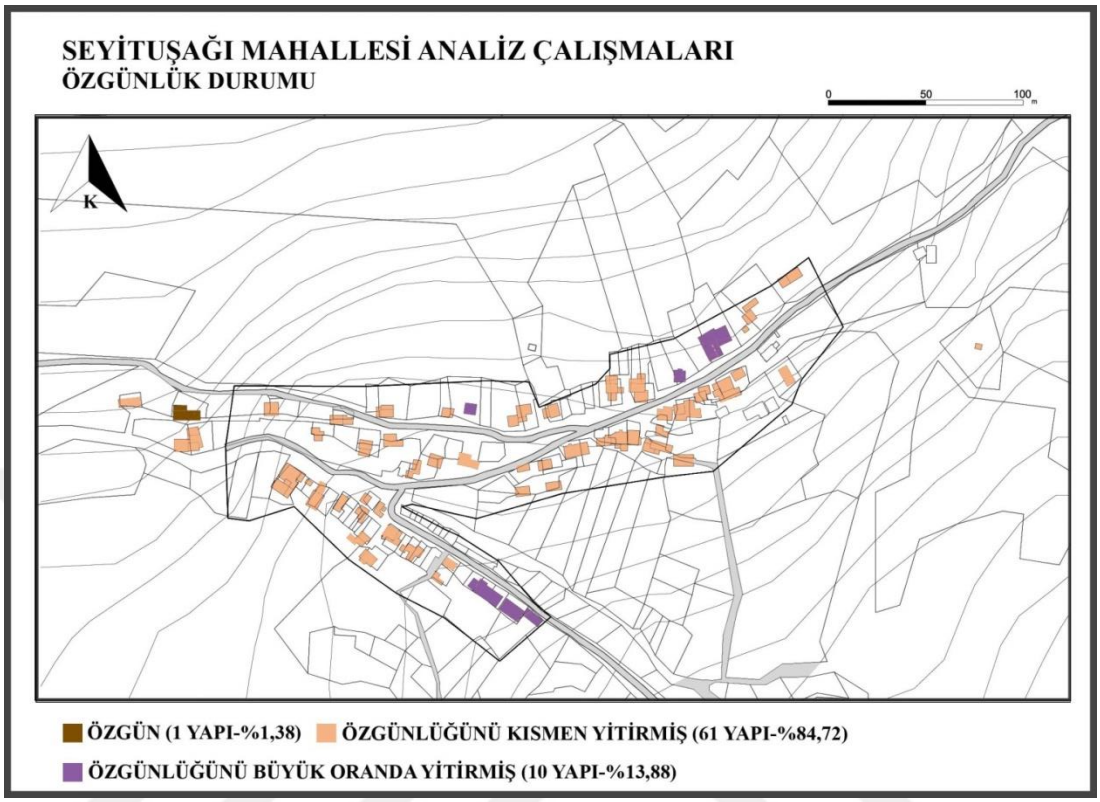

Şekil 3.206 Seyituşağı'nda kullanılmayan bir yapı – 120 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.207 Seyituşağı'nda kullanılmayan bir yapı – 120 ada 15 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Özgünlük Durumu

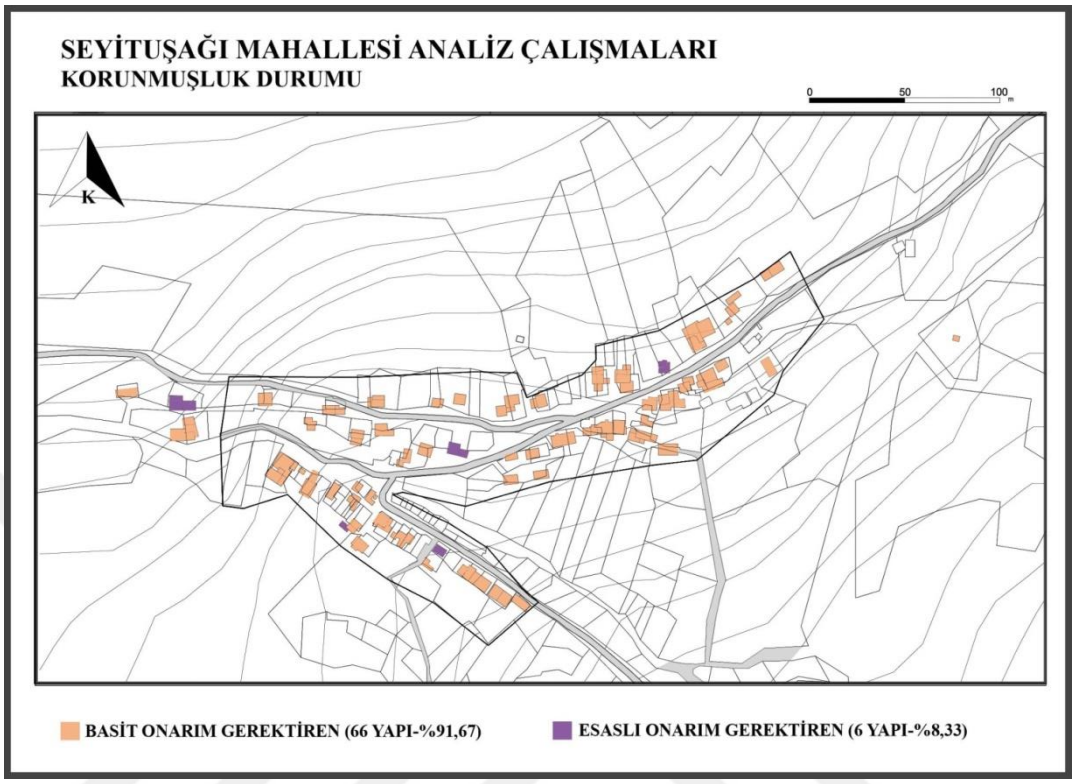

Şekil 3.208 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu (2021)

Şekil 3.209 Seyituşağı'nda 'ağa evi' olarak bilinen özgün yapı – 108 ada 3 ve 4 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

- Korunmuşluk Durumu

Şekil 3.210 Seyituşağı kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu (2021)

Şekil 3.211 Seyituşağı'nda basit onarım gerektiren yapı – 139 ada 7 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.212 Seyituşağı'nda esaslı onarım gerektiren yapı – 108 ada 48 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

3.4.4.3 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

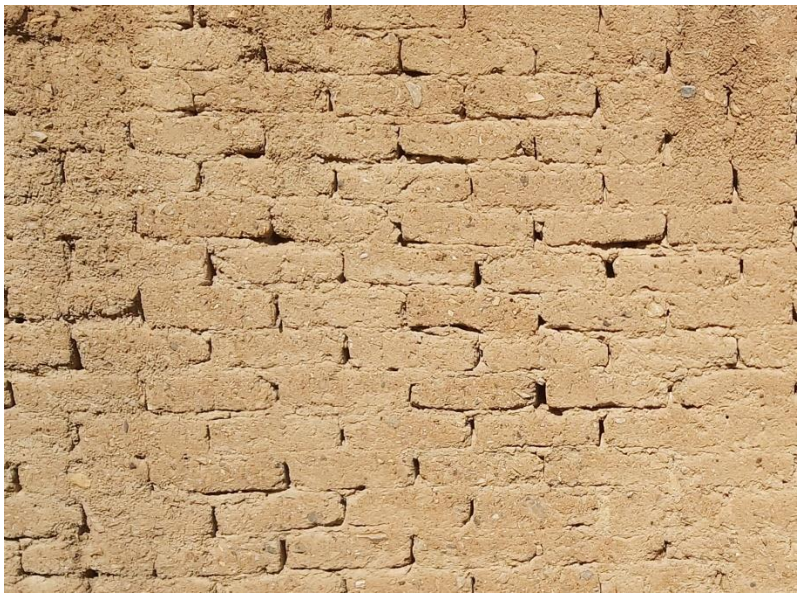
Seyituşağı'nda kerpiç ve taş malzeme kullanımının yaygın olduğu görülmüştür. Yerleşimdeki kerpiç blokların içinde killi toprak, saman ve küçük ya da orta boyutlu taşlar dikkati çekmektedir. Sözlü görüşmelerde, kerpiç malzeme oluşturmak için kullanılan toprağın, yerleşimin içinde ve yakın çevresinde bulunan boş alanlardan temin edildiği ifade edilmiştir (Kılıç, 2021). Ancak bloklara detaylı olarak bakıldığında, gerek toprağın renginde gerekse içinde bulunan taşların boyutunda görülen farklılıklar, kerpiç üretiminde iki ayrı yerden alınan toprağın kullanıldığını düşündürmektedir (Şekil 3.213, 3.214, 3.215).

Kerpiç harçtan 30x30x15 cm ve 30x15x15 cm boyutlarında ana ve kuzu bloklar elde edilerek; bu blokların üst üste ve yan yana dizilmesiyle yapı duvarları oluşturulmaktadır. Yerinde gözlemlerle, yapıların dış duvarlarının çoğunlukla iç duvarlara göre daha kalın olduğu tespit edilmiştir. Ancak iç ve dış duvarlarda kullanılan blok sayılarındaki değişkenlikler hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır.

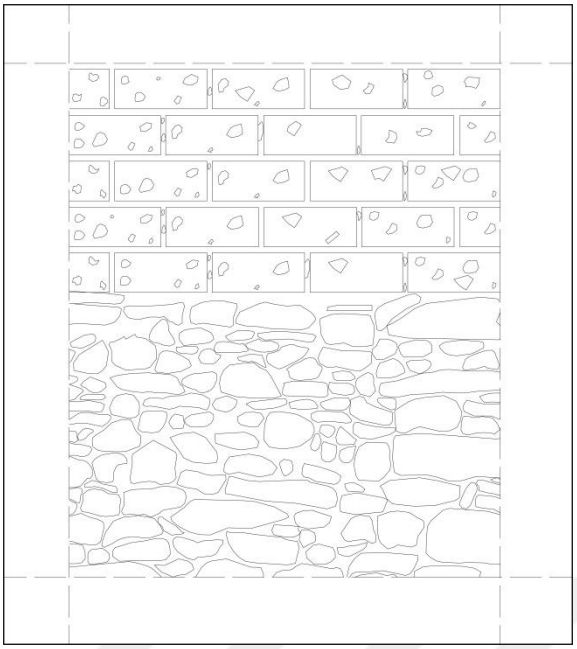
Kerpiç bloklar, toprak malzemeli harç ile birleştirilmektedir. Bu harcın bazı yapılarda daha kalın; bazılarında ise daha ince bir tabaka hâlinde kullanıldığı görülmüştür. Bu durum, kerpicin içinde yer alan taşların boyutuna göre değişkenlik göstermemektedir. Küçük ya da orta boyutlu taşlar barındıran pek çok farklı kerpiç duvarda, harç kalınlıklarının az ya da fazla olduğu örneklere rastlanmıştır.

Şekil 3.213 Seyituşağı'nda bir konut yapısının, orta boyutlu taşların yer aldığı kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü - 117 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.214 Seyituşağı'nda bir konut yapısının, küçük boyutlu taşların yer aldığı kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü - 108 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.215 Seyituşağı'nda taş malzemeli kısmi bodrum kat duvarı ve kerpiç duvar örgüsü görünüşünün şematik gösterimi

Seyituşağı'nda iç mekânı incelenebilen konutlardaki dış duvar kalınlıklarına bakıldığında, tek katlı yapıların zemin katında 51,5 cm ile 62,5 cm arasında değiştiği görülmüştür. Bu yapıların iç mekânında bulunan kerpiç duvar kalınlıkları ise 40 cm ile 42,5 cm arasında ölçülmüştür.

İki katlı ve bir katı kısmi bodrum olan yapılarda, taş malzeme ile oluşturulmuş olan bodrum katların ölçülebilen dış duvar kalınlıkları yaklaşık olarak 65 cm ile 88 cm arasındadır. Bu katların iç mekânlarından ise ölçü alınamamıştır. Zemin katlarında ise dış duvar kalınlıkları 53,5 cm ile 71 cm; iç duvar kalınlıkları 41 cm ile 46,5 cm arasında değişmektedir. İki katlı olan ve 1. katı konut işlevli yapılarda, zemin katların dış duvar kalınlıkları 61,5 cm ile 72 cm arasındadır. Bu katların iç duvar kalınlıkları ise 40 cm ile en fazla 48 cm arasında değişmektedir. Ayrıca bu yapıların konut olarak kullanılan 1. katlarında en ince dış duvar 59 cm; en kalın dış duvar ise 61 cm'dir.

Seyituşağı'nda kerpiç yapıların temel, kısmi bodrum kat ve subasman için kullanılan yapı malzemesi taştır. Bazı yapılarda zemin katların tamamı da taş malzeme ile inşa edilmiştir. Bu taşlar, yerleşimin yakınlarında ve daha uzak alanlarda

bulunan boş alanlardan temin edilmiştir (H. Kılıç, kişisel iletişim, 21 Nisan 2021). Taşlar işlenmeden, çoğunlukla doğal hâlleriyle kullanılmıştır. Çok büyük boyutlu taşların ise parçalanarak kullanıldıkları belirtilmiştir (H. Kılıç, kişisel iletişim, 21 Nisan 2021).

Seyituşağı'nda yalnızca temel, kısmi bodrum kat ve subasman inşasında değil; istinat duvarlarında da taş malzeme kullanıldığı görülmüştür. Bazı yapıların yol kotundan yüksekte oldukları durumlarda, yol ile yapının bulunduğu parseller arasında taş malzeme ile istinat duvarları düzenlenmiştir. Bu yapıların girişlerine, istinat duvarlarının her iki yanındaki boş ve eğimli toprak alanlardan geçilerek ulaşılmaktadır. Sözlü görüşmelerde, bazı istinat duvarlarının geçmişte daha yüksek olduğu; ancak zamanla toprağın aşınması nedeniyle bu duvarların da kısmen kaybedildiği ifade edilmiştir (H. M. Canbay, kişisel iletişim, 7 Nisan 2021) (Şekil 3.216, 3.217).

Şekil 3.216 Seyituşağı'nda taş malzemeli bir istinat duvarı ve duvarın yanında, yapıya ulaşmayı sağlayan boş alan - 108 ada 3 ve 4 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.217 Seyituşağı'nda taş malzemeli bir istinat duvarı - 120 ada 5 ve 6 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

Seyituşağı'nda bulunan geleneksel yapılarda, kerpiç ve taş malzemelerin yanı sıra ahşap malzeme kullanımına da rastlanmaktadır. Kapı ve pencere doğramalarında, duvar boşluklarında lento olarak ve tavan kirişlerinde ahşap malzeme kullanıldığı tespit edilmiştir. Tavanlarda bulunan ahşap kirişler bazı yapılarda işlenmemiş hâldeyken; bazı yapılarda ise işlenerek kullanılmıştır. Ayrıca bazı yapılarda, odaların içinde ahşap dikmeler de bulunduğu görülmüştür. Ancak kullanılan ahşabın elde edildiği ağaç cinsi hakkında bilgi alınamamıştır (Şekil 3.218, 3.219, 3.220).

Şekil 3.218 Seyituşağı'nda bir konutun sofa mekânında bulunan; işlenmeden kullanılan ahşap kirişler - 117 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.219 Seyituşağı'nda bir konutun oda mekânında bulunan; işlenerek kullanılan ahşap kirişler - 101 ada 21 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.220 Seyituşağı'nda bir konutun oda mekânında bulunan; ahşap dikmeler - 117 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Yerleşimde bazı yapıların kerpiç iç ve dış duvar yüzeylerinin toprak malzemeli harç ile sıvandığı görülmüştür. Ancak pek çok yapının dış duvar yüzeyleri sıvasızdır. Bazı yapılarda da toprak malzemeli sıvanın kısmen döküldüğü tespit edilmiştir.

Seyituşağı'nda yapılar çoğunlukla masif kerpiç yapım sistemiyle inşa edilmiştir. Bu sistemde dış duvarlar taşıyıcı olarak işlev görmektedir ve özellikle bu duvarlardaki boşluklar, özgün durumda küçük boyutludur. Üst örtüleri ise toprak malzemeli ve düzdür. Ancak özgüne aykırı müdahalelerle pek çok yapıda hem duvarlardaki boşlukların boyutları; hem de özgün üst örtüler değiştirilmiştir.

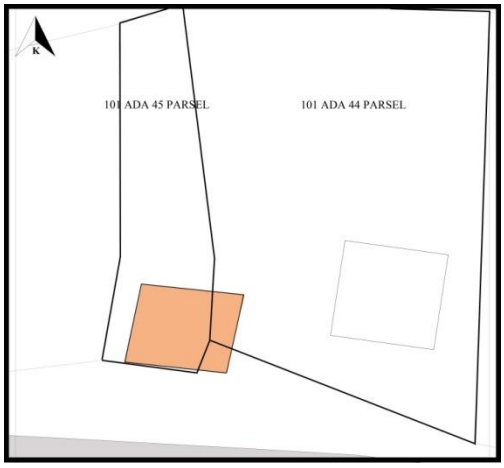
3.4.4.4 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri

Seyituşağı'nda konut işlevli yapılar, yerleşim içindeki diğer geleneksel yapılara göre daha fazla sayıdadır. 59 konut yapısının tamamı geleneksel yöntemlerle inşa edilmiştir. Yeni olan konut yapısı tespit edilmemiştir. Bu anlamda söz konusu yapılar, yapı-parsel ilişkisi, yaygın plan şemaları ve cephe nitelikleri açısından incelenerek yerleşimin özgün yapı karakterine dair veriler aktarılmıştır.

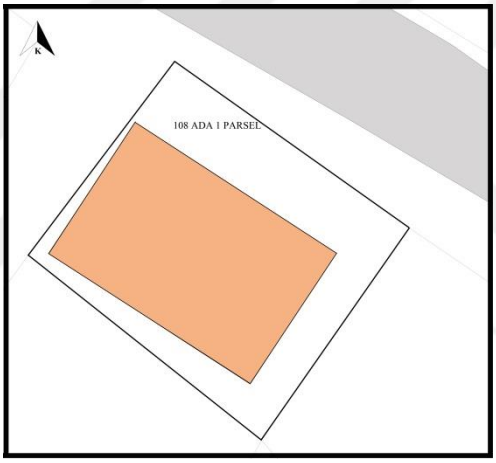
- Yapı-Parsel İlişkisi

Seyituşağı'nda yer alan konut yapıları genellikle birden çok parselin üzerinde bulunmaktadır. Bu parsellerin bir kısmının üzerinde yapı bulunurken; bir kısmı boştur. Bazı yapılar ise yalnızca bir parselin belli bir bölümü üzerinde konumlanmaktadır. Bir parsel üzerinden birden çok yapının tamamının bulunduğu örnekler ise oldukça az sayıdadır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.).

Parsellerin yapılı olmayan kısımlarında bahçe düzenlemesine rastlanmamıştır. Sözlü görüşmelerde, bahçe düzenlemesi bulunmamasının nedenlerinden biri olarak parsellerin eğiminin fazla olması gösterilmiştir. Başka bir neden ise yapı sahiplerinin yerleşimde, bahçelerin bakımını yapabilecek kadar uzun süre bulunmamasıdır (H. M. Canbay, kişisel iletişim, 7 Nisan 2021). Ayrıca bazı konut yapıları, parsel içindeki konumları nedeniyle direkt yol üzerinden giriş alırken; bazılarına ise parsel içindeki başka noktalardan girilmektedir. Bununla birlikte parsel sınırlarını belirleyen çit ya da duvar düzenlemelerine rastlanmamıştır. Yalnızca bazı parsellerin bir kısmında taş malzemeli istinat duvarları bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı parsellerin bir kısmında da yıpranmış veya kısmen yok olmuş; düzensiz ve ayrı parçalar hâlinde kalan metal çitlere rastlanmıştır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.221, 3.222).

Şekil 3.221 Seyituşağı'nda iki ayrı parsel üstünde konumlanan konut yapısının şematik gösterimi- 101 ada 44 ve 45 parseller

Şekil 3.222 Seyituşağı'nda 108 ada 1 parselin bir kısmı üzerinde konumlanan konut yapısının şematik gösterimi

Seyituşağı'nda yapı-parsel ilişkisinin belirlenmesinde en önemli etkenlerden biri eğimdir. Eğimli parseller üzerinde konumlanan yapılarda kısmi bodrum katlar bulunmaktadır. Bu katlara girişler, zemin kata girilen cephe dışında kalan diğer cephelerden sağlanmaktadır. Bununla birlikte, kısmi bodrum katlı olan yapılar dışında yerleşimde bodrum katı olan yapı tespit edilememiştir.

Parsel ve yapı ölçüleri açısından yerleşim incelendiğinde, yapılı alan içinde genellikle küçük parsellerin bulunduğu görülmüştür. Bu anlamda bir parsel üzerinde birden çok yapının tamamının bulunduğu az sayıda örneğe rastlanmıştır. Ayrıca bazı

yapılar, parsel düzenlemesi olmayan boş alanlarda konumlanmaktadır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.223).

Şekil 3.223 Seyituşağı'nda 118 ve 120 adalar arasındaki parsel düzenlemesi olmayan alanda konumlanan konut yapısının şematik gösterimi

- Yaygın Konut Plan Şemaları

Seyituşağı'nda geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olan 59 adet konut yapısı tespit edilmiştir. Bu yapılardan 38 adedi tek katlı, 16 adedi iki katlı ve 5 adedi ise üç katlıdır. 16 adet iki katlı yapıdan 7 adedinde kısmi bodrum kat ve zemin kat bulunmaktadır. Kısmi bodrum katlar depo işlevlidir. 6 adet iki katlı yapıda ise zemin ve 1. katlar bulunmaktadır. Bu yapılarda 1. katlardan 4 adedi depo işlevli; 2 adedi ise konut olarak kullanılmaktadır (Tablo 3.3).

Yerleşimde üç katlı olan 5 adet yapıdan 3'ü kısmi bodrum, zemin ve 1. katlardan oluşmaktadır. Bu üç yapıdan birinde 1. kat depo işlevliyken; ikisinde konut olarak değerlendirilmektedir. Üç katlı iki yapıda ise bodrum kat bulunmamakta; bu yapılar zemin, 1. ve 2. katlardan oluşmaktadır. Bu iki yapının da zemin ve 1. katları konut; 2. katları ise depo olarak kullanılmaktadır. Buradan hareketle yerleşimde toplamda 10 adet kısmi bodrum katlı; 12 adet 1. katlı ve 2 adet 2. katlı yapı bulunmaktadır.

Seyituşağı'nda 59 adet konut yapısından 11 adedinin içine girilebilmiştir (Şekil 3.224). Diğer konutların sahiplerine ulaşılamadığından iç mekânları görülememiştir. Yerinde gözlemlerle tespit edilebilen yaygın konut plan şemaları Tablo 3.3'teki

gibidir. İki katlı yapılar zemin+kısmi bodrum kat ve zemin+1. kattan oluşmaktadır. Üç katlı yapılar zemin+kısmi bodrum+1. kat ve zemin+1. kat+2. kattan oluşmaktadır. Tek katlı yapılarda iki plan şeması; iki katlı yapılarda beş plan şeması ve üç katlı yapılarda ise üç ayrı plan şemasının tespit edilebildiği görülmektedir.

İç mekânı görülebilen 5 adet tek katlı yapıda, orta sofalı plan şeması bulunmaktadır. Bu şemada bir sofa mekânı ve buradan ulaşılan odalar bulunmaktadır. Orta sofalı plan şemalarının bazılarında, yapı dışından ayrı bir kapıyla ulaşılan ancak yapıya bitişik olarak inşa edilen helâ/banyo birimi bulunmaktadır. Özgün durumda helâ/banyo ve mutfak birimlerinin yapı dışında olduğu öğrenilmiştir (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019). Ancak günümüzde, odalardan biri ya da ikisi bu işlevlerle yeniden düzenlenmiştir (Şekil 3.225, 3.226).

Yerinde gözlemlenen beş adet iki katlı yapıdan birinde zemin ve kısmi bodrum kat; birinde zemin ve depo olarak kullanılan çatı arası katı ve diğerlerinde de zemin ve konut işlevli olan 1. kat bulunmaktadır. Depo işlevli kat, yapıya sonradan eklenmiştir. Bununla birlikte kısmi bodrum kata yapının içinden değil; dışından ayrı bir kapı ile ulaşılmaktadır ve bu kat da depo olarak kullanılmaktadır. Çatı arası katına da yapı dışından ayrı bir giriş bulunmaktadır. Sözlü görüşmelerde, bu katın yapıya sonradan eklendiği belirtilmiştir (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019). Bu yapıların zemin katında, orta sofalı plan şemaları olduğu görülmüştür. Bununla birlikte konut olarak kullanılan 1. katta, yarı açık bir sofa ve buradan ulaşılan odalar yer almaktadır. Odalardan birine, başka bir odanın içinden geçilerek ulaşıldığı görülmüştür.

İki katlı yapılardan zemin ve 1. katı konut olarak kullanılanlarda, bu iki kattan özellikle zemin katın daha yoğun olarak kullanıldığı belirtilmiştir. 1. katlarda bulunan odalar ise bahar ve yaz aylarında; yapı kullanıcılarının sayısı arttığında daha sık kullanılmaktadır. Kış aylarında ise bu odalar genellikle kullanılmamaktadır. Çatı arası ve kısmi bodrum katlar da özellikle yaz aylarında yoğun olarak kullanılmaktadır (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019). Bu anlamda iki katlı

yapılarda kullanım yoğunluğu açısından zemin katlar, diğer katlara göre öne çıkmaktadır.

Üç katlı yapılardan kısmi bodrum, zemin ve çatı arası katlarından oluşanda zemin katın kulanım yoğunluğu daha fazlayken; depo işlevli olan kısmi bodrum ve çatı katlarının kullanım yoğunluğu özellikle yaz aylarında artmaktadır (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019). Ayrıca bu yapıların zemin katında da orta sofalı plan şeması görülmüştür. Ancak bu şemalarda, yapı dışından ulaşılan helâ/banyo birimi bulunmamaktadır.

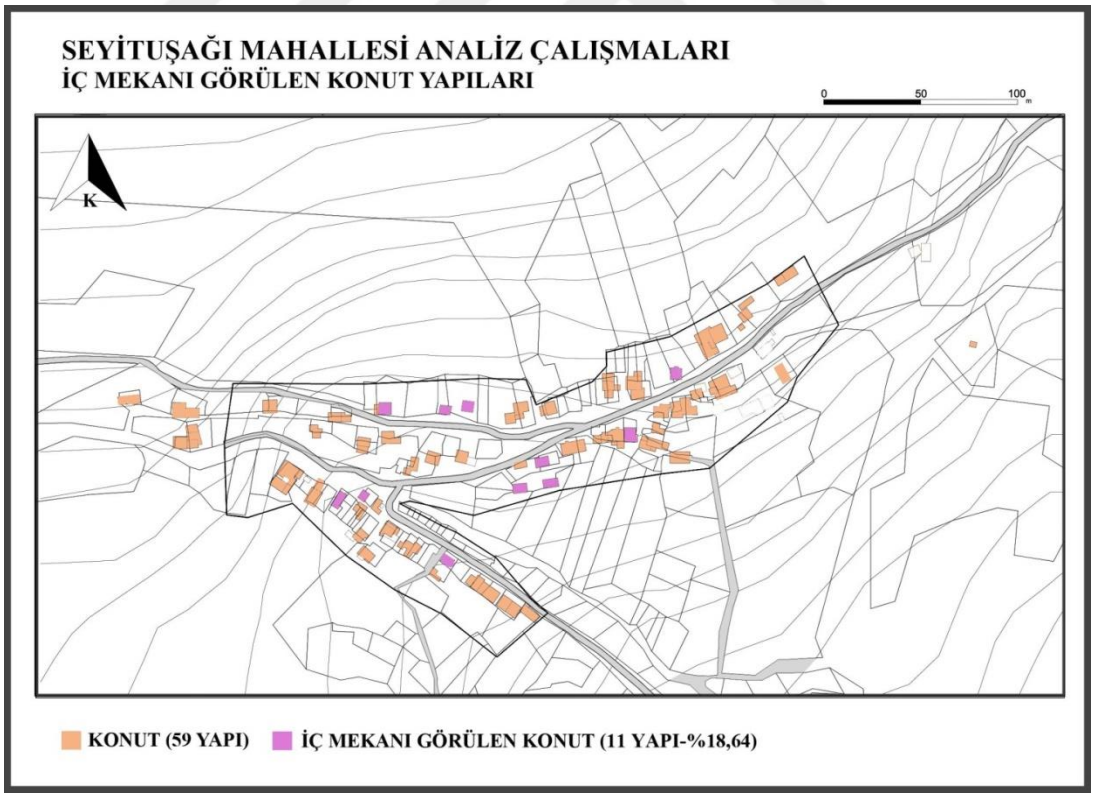
Üç katlı yapılardan kısmi bodrum, zemin ve konut işlevli 1. katlardan oluşanlarda, zemin katlar orta sofalı; 1. katlar ise yarı açık sofalıdır. Yarı açık sofanın iki yanında odalar bulunmaktadır. Bu yapıların da zemin kat kullanımı daha yoğunken; kısmi bodrum ve 1. katların kullanım yoğunluğu yılın belli dönemlerinde artmaktadır (M. Canbay, kişisel iletişim, 09.05.2019). Zemin, 1. ve 2. katlardan oluşan yapılarda da zemin ve 1. katlar konut; 2. katlar ise çatı arası/depo işlevlidir. Bu yapılarda da zemin katta sofalı; 1. katta ise yarı açık sofalı plan şeması tespit edilmiştir. 2. katlarda bulunan çatı arası/depolar ise aktif olarak kullanılmamaktadır.

İki ve üç katlı yapılardan bazılarında bulunan çatı arası/depo katlarının tamamı sonradan eklenmiştir (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019). Bununla birlikte bazı yapıların 1. katında bulunan yarı açık sofalar da sonradan kısmen ya da tamamen kapatılmıştır. Bu durum, yapıların giriş cephelerinde bulunan izlerden de anlaşılabilmektedir. Kapatılan bu sofalardan bazılarına pencere de eklenmiştir. Ayrıca yerleşimde dış sofalı yapılar da olduğu görülmüştür ancak yapı sahiplerinden izin alınamadığı için bu yapıların plan şemaları tespit edilememiştir.

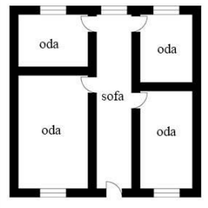
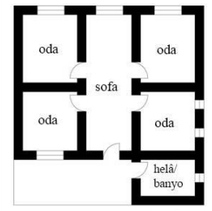
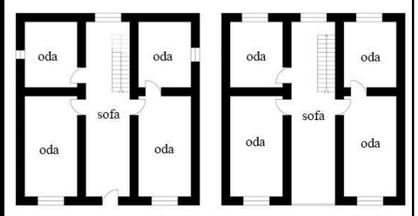
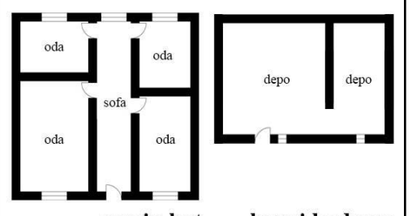
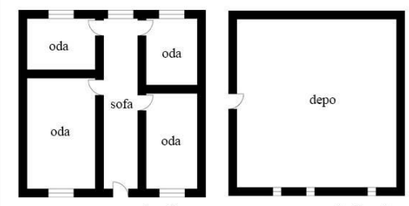
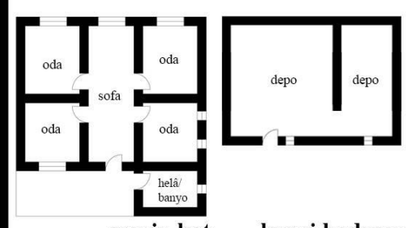
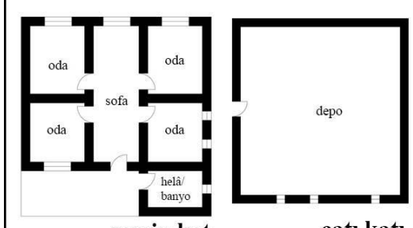
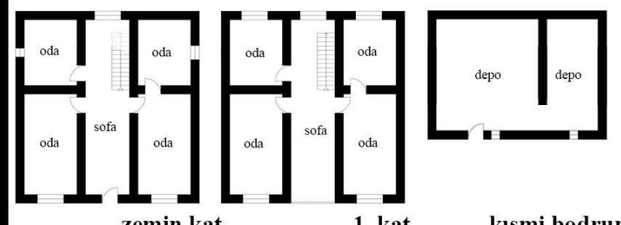
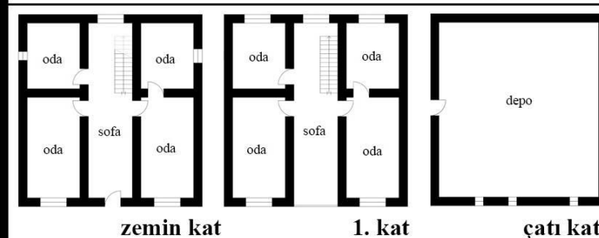
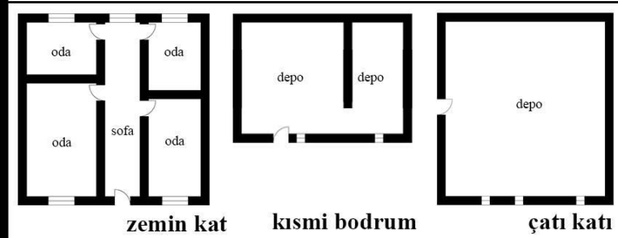
Yerleşimde iç mekânı görülebilen yapılarda, mekân boyutları ölçülmüştür. Sofa ve oda boyutları, her yapıda değişkenlik gösterebilmektedir. Zemin katlarda bulunan sofalar 152x317,5 cm ile 185x714,5 cm arasında değişmektedir. Oda boyutları ise 147x162 cm ile 290,5x302 cm arasında çeşitli ölçülerdedir.

Seyituşağı'nda iç mekânına girilebilen tek katlı yapıların zemin kat yükseklikleri en az 218 cm; en fazla 253 cm olarak ölçülmüştür. 1. katı konut olarak kullanılan yapılarda zemin kat yükseklikleri ise 214 cm ile 248,5 cm arasındadır. Konut işlevli 1. katlarda da yükseklikler 216 cm ile 245 cm arasında değişmektedir. Sözlü görüşmelerde bazı konut yapılarının döşemelerinde bozulmalar olduğundan müdahale edildiği ve bu nedenle kat yüksekliklerinin de sonradan değiştiği ifade edilmiştir (H. Kılıç, kişisel iletişim, 21 Nisan 2021). Yapıların kısmi bodrum ve çatı arası/depo katlarından ölçü alınamamıştır.

Sözlü görüşmelerde bazı yapıların odalarında, kalın duvarlarda çeşitli boyutlarda boşlukların bulunduğu ve bunların dolap olarak değerlendirildiği belirtilmiştir. Ziyaret edilen yapılardan bazılarında bu boşluklara rastlanırken; bazılarında ise bunların sonradan kapatıldığı bilgisi alınmıştır (H. Kılıç, kişisel iletişim, 21 Nisan 2021) (Şekil 3.227).

Şekil 3.224 Seyituşağı'nda iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim içindeki yerler

	SEYİTUŞAĞI YERLEŞİMİNDE BULUNAN YAYGIN KONUT PLAN ŞEMALARI		
1 katlı yapılar	 zemin kat orta sofalı plan şeması	 zemin kat orta sofalı plan şeması (helâ/banyo dışarıda)	
2 katlı yapılar	 zemin kat 1. kat orta sofalı plan şeması		
	 zemin kat kısmi bodrum orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı yapı)	 zemin kat çatı katı orta sofalı plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı)	
	 zemin kat kısmi bodrum orta sofalı plan şeması (helâ/banyo dışarıda) (kısmi bodrum katlı yapı)	 zemin kat çatı katı orta sofalı plan şeması (helâ/banyo dışarıda) (çatı arası/depo katlı yapı)	
3 katlı yapılar	 zemin kat 1. kat kısmi bodrum orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı yapı)		
	 zemin kat 1. kat çatı katı orta sofalı plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı)		
	 zemin kat kısmi bodrum çatı katı orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum ve çatı arası/depo katlı yapı)		

(a) (b)

Şekil 3.225 Seyituşağı'nda bir konut yapısının sofa (a) ve oda (b) mekânları - 101 ada 21 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

(a) (b)

Şekil 3.226 Seyituşağı'nda bir konut yapısının sofa (a) ve mutfağa dönüştürülen oda (b) mekânları - 101 ada 43 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

(a) (b)

Şekil 3.227 Seyituşağı'nda konut yapılarının odalarında bulunan ve dolap olarak kullanılan boşluklar- 117 ada 3 parsel (a) ve 116 ada 8 ve 9 parseller (b) (Kişisel arşiv, 2021)

- Cephe Özellikleri

Seyituşağı'nda yer alan kerpiç yapıların cephe düzenlemelerinin genellikle sade olduğu görülmektedir. Tek katlı konutların giriş cephelerinde genellikle bir kapı ve iki ya da üç pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerden bazıları odalara; bazıları ise sofa mekânına açılmaktadır. Sofaya açılan pencereler, giriş kapısının hemen yanındadır. Bu yapıların yan ve arka cephelerinde de oda ya da sofa pencereleri bulunabilmektedir. Bazı yapılarda, giriş cephesinde çatı saçağı uzatılarak yarı açık bir mekân oluşturulmuştur. Ancak bu çatıların yapılara sonradan eklendiği bilinmektedir (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019) (Şekil 3.228).

Tek katlı yapılarda girişler çoğunlukla cephenin ortasındadır. İki ve üç katlı yapılarda ise cephenin ortasında ya da sağ veya sol yanda olabilmektedir. Kapı ve pencerelerin konumuna göre simetrik ve asimetrik cephelere rastlanmakta birlikte; simetrik cephelerin daha yaygın olduğu ifade edilebilir. Ayrıca giriş kapıları genellikle tek kanatlıdır.

Kısmi bodrum ve zemin katlardan oluşan iki katlı yapılarda, zemin kata girişin sağlandığı cephede oda ve sofa pencereleri ile giriş kapısı yer alırken; diğer cephelerde, zemin katta bulunan odaların ve bazı yapılarda sofanın pencereleriyle birlikte kısmi bodrum katların giriş kapıları ve bu katlara ait olan küçük boyutlu pencereler yer almaktadır. Bazı kısmi bodrum katların ise penceresi bulunmamaktadır. Zemin ve çatı arası katından oluşan iki katlı yapılarda ise cepheler tek katlı yapılarda görülen niteliklere sahiptir. Bu yapılarda farklı olarak, bir cephede çatı katına girişi sağlayan kapı ve bazı yapılarda da bu kata ait pencereler bulunmaktadır.

Zemin ve 1. katları konut işlevli olan iki katlı konut yapılarında, zemin katın cephesinde tek katlı yapılarda olduğu gibi giriş kapısı ve oda pencereleri ile bazı örneklerde sofa penceresi bulunmaktadır. 1. katlarda ise yarı açık sofa boşluğu ve oda pencereleri yer almaktadır. Yarı açık sofanın sonradan kapatıldığı örneklerde 1. katlarda da sofa penceresi bulunabilmektedir (Şekil 3.229).

Kısmi bodrum, zemin ve çatı katından oluşan üç katlı yapıların cepheleri, bu birimleri bulunan iki katlı yapılarla benzerlik göstermektedir. Kısmi bodrum, zemin ve konut işlevli 1. katı bulunan üç katlı yapıların cepheleri de yine aynı niteliklere sahip olan iki katlı yapıların cephe özelliklerini yansıtmaktadır. Zemin, 1. kat ve çatı katından oluşan üç katlı yapılarda ise tek ve iki katlı yapılarda olduğu gibi zemin kat cephe düzeni; iki katlı ve 1. katı konut olan yapıların bu katındaki cephe nitelikleri ve ön ya da arka cephelerden birinde çatı katına girişi sağlayan kapının bulunduğu cephe görülmektedir (Şekil 3.230).

Seyituşağı'nda bulunan cephelerin hemen hemen hepsinde sonradan uygulanan, yapının özgün durumuna aykırı olan çeşitli müdahaleler görülmektedir. Bunların başında ahşap kapı ve pencere doğramalarının plastik malzemeli doğramalarla değiştirilmesi, pencerelerde özgün olmayan metal parmaklıkların kullanılması, yarı açık sofaların kısmen ya da tamamen kapatılması, sonradan eklenen çatılar ve saçaklar sıralanabilir. Bu anlamda yerleşimde yalnızca bir yapının cephelerinin özgün olduğu belirtilebilir ancak bu yapının da ön cephesinde bulunan 1. kat pencerelerinden bazılarının kısa süre önce müdahale edilerek küçültüldüğü belirtilmiştir (H. Kılıç, kişisel iletişim, 21 Nisan 2021).

Şekil 3.228 Seyituşağı'nda tek katlı yapıların ön cephe örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.229 Seyituşağı'nda kısmen kapatılan yarı açık sofanın bulunduğu bir yapı – 108 ada 26 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.230 Seyituşağı'nda kısmi bodrum, zemin ve depo olarak kullanılan 1. kattan oluşan bir yapının doğu cephesi – 139 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Yapı cephelerinde bulunan ahşap kapı ve pencerelerin yer aldığı açıklıkların boyutlarına bakıldığında; ön cephelerde bulunan oda penceresi açıklıklarının 62,3x69 cm ile 184,5x219,5 cm arasında değiştiği görülmüştür. Bu katlarda bulunan sofa penceresi açıklıkları ise 101,5x168 cm ile 127x165,5 cm arasındadır. Zemin katın tamamının taş malzemeli olduğu yapılarda, pencere açıklıkları kerpiç duvarlardakine göre daha küçüktür. Bununla birlikte taş malzemeli kısmi bodrum katların pencere açıklıklarının boyutları 43x47,5 ile 55x62 cm arasında değişmektedir. Bu pencerelerden bazılarında doğrama bulunmamaktadır. Bazı yapılarda doğrama bulunmayan kısmi bodrum kat pencere açıklıklarının plastik malzemeli örtülerle kapatıldıkları tespit edilmiştir (Şekil 3.231). Pencereler genellikle üç kanatlıdır. Ancak tek ve iki kanatlı pencere örneklerine de rastlanmıştır. Bununla birlikte pencereler çoğunlukla kareye yakın dikdörtgen formludur.

Konutların giriş kapısı açıklıkları, 91,5x210 cm ile 121,5x221 cm arasında değişmektedir. Giriş kapıları genellikle tek kanatlıdır. Bu kapıların üstünde tepe penceresi görülmemiştir. Yalnızca bazı giriş kapılarının yanında, sofaya açılan pencere bulunmaktadır (Şekil 3.232).

Şekil 3.231 Seyituşağı'nda ön cephelerde bulunan ahşap doğrama örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

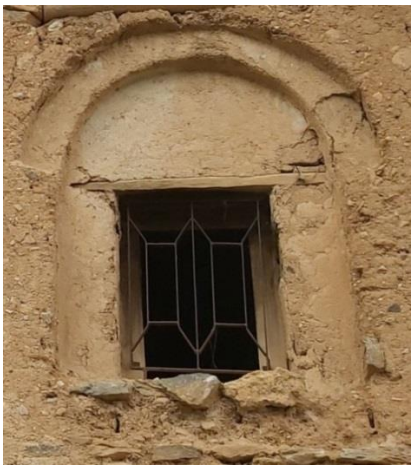
(a) (b) (c)

Şekil 3.232 Seyituşağı'nda zemin katlarda bulunan ahşap kapı örnekleri - 139 ada 7 parsel (a), 120 ada 9 parsel (b) ve 108 ada 48 parsel (c) (Kişisel arşiv, 2021)

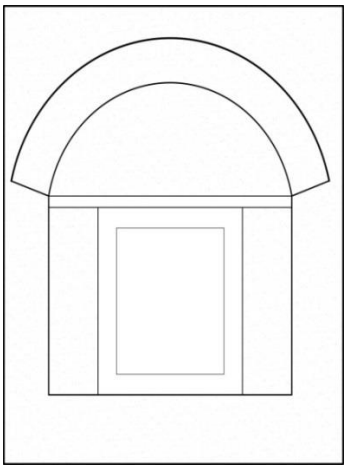
Seyituşağı'nda iki katlı bir yapının arka cephesinde, 'kantamarlı pencere' bulunduğu görülmüştür. Yalnızca zemin katta yer alan iki pencere açıklığının üzerinde görülen bu formun, geçmişte yerleşimdeki başka yapılarda da bulunduğu ancak zamanla yok oldukları belirtilmiştir (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019) (Şekil 3.238, 3.239).

Şekil 3.233 Seyituşağı'nda kantamarlı pencerelerin bulunduğu yapı cephesi – 101 ada 34 ve 35 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

(a)

(b)

Şekil 3.234 Seyituşağı'nda kantamar örneği (a) ve şematik gösterimi (b) - 101 ada 34 ve 35 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

Seyituşağı'nda, ön cephesinde açık sofa bulunan iki yapı bulunmaktadır. Bunlardan biri, 'ağa evi' olarak bilinen yapıdır. İç mekânı görülemeyen bu yapıların sofalarında dikkati çeken ahşap korkuluk düzenlemelerinin özgün olduğu belirtilmiştir (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019) (Şekil 3.235, 3.236).

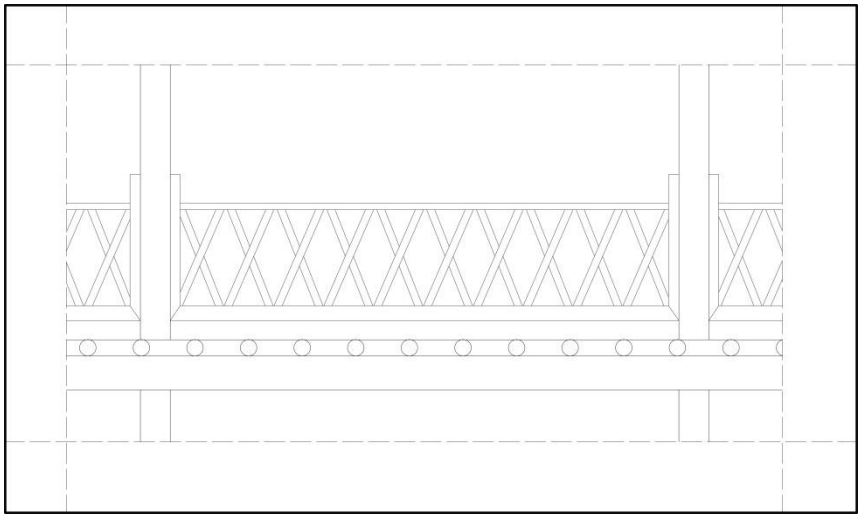

(a)

(b)

Şekil 3.235 Seyituşağı'nda açık sofalı yapılar - 108 ada 3 ve 4 parseller (a) ve 108 ada 2 ve 63 parseller (b) (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.236 Seyituşağı'nda açık sofalı yapılarda görülen ahşap korkulukların şematik gösterimi

Yerleşimde bulunan konutların cephelerinde çıkmaya rastlanmıştır. Tek, iki ve üç katlı yapılarda, simetrik ya da asimetrik cephe düzenleri bulunabilmektedir. Bununla birlikte cepheler çoğunlukla sıvasız ve boyasızdır. Sıvalı olan cephelerde çoğunlukla toprak malzemeli sıvalar kullanılmıştır. Bazı yapıların ise yalnızca ön cephelerinin boyandığı görülmüştür.

3.4.4.5 Seyituşağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar

Seyituşağı'nda konut dışı işlevli geleneksel yapılar ahırlar, odunluklar, depolar ve tarım amaçlı bir yapıdan oluşmaktadır. Sözlü görüşmelerde odunlukların ve depoların geçmişte konut yapılarının dışında bulunan helâ ve mutfak gibi yapıların yeniden işlevlendirilmesiyle kullanıldıkları bilgisi aktarılmıştır. Ahır yapılarının çoğu da sonradan müdahale görmüş ve bu yapıların bazı duvarları kerpiç malzemeliyken; yıkılan bazı duvarları ise sonradan taş malzeme ile yeniden yapılmıştır (Şekil 3.237, 3.238, 3.239).

Şekil 3.237 Seyituşağı'nda kerpiç malzemeli bir depo – 118 ve 120 adalar arasındaki parsel düzenlemesi olmayan alan (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.238 Seyituşağı'nda bir odunluk yapısı – 110 ve 138 adalar arasındaki parsel düzenlemesi olmayan alan (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.239 Seyituşağı'nda giriş cephesinin bir kısmı taş ve kerpiç malzeme ile yeniden düzenlenen bir ahır yapısı – 115 ada 6 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Yerleşimde bulunan tarım amaçlı yapı tek odalı, penceresi bulunmayan küçük bir birimdir. Sözlü görüşmelerde bu yapının kısa süreli olarak depolama, tarım araçlarını muhafaza etme, tarım faaliyetleri sırasında güneşin zararlı etkilerinden korunma ve

dinlenme gibi işlevlerle kullanıldığı belirtilmiştir. Geçmişte bu yapılardan daha fazla sayıda bulunduğu ancak günümüze yalnızca bir yapının ulaşabildiği ifade edilmiştir (M. Canbay, kişisel iletişim, 9 Mayıs 2019) (Şekil 3.240).

Şekil 3.240 Seyituşağı'nda tek mekânlı tarım amaçlı yapı – 121 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

3.5 Yazıhan İlçesi Karaca Kırsal Yerleşimi

3.5.1 Yazıhan İlçesinin Genel Nitelikleri

Malatya'ya bağlı 13 ilçeden biri olan Yazıhan, yerleşimin doğusunda konumlanmaktadır. Fırat nehrine kıyısı olan ilçe, konumuyla Malatya'nın orta kesimlerini de kısmen kapsamaktadır. Rakımı 825 m'dir. Kent merkezine ise 54 km mesafede bulunmaktadır.

Günümüzde Yazıhan ilçesine bağlı olan 33 mahalle bulunmaktadır. Bunlardan 28'inin kırsal yerleşimler olduğu, yerinde yapılan gözlemler sonucunda tespit edilmiştir. Kırsal ve kentsel mahalleleri ile ilçenin toplam nüfusu, 2014 yılında 14.315 iken; 2020 yılında 13.024'tür (Yazıhan İlçesi, b.t.). Bu bağlamda Yazıhan ilçesinin nüfusu azalan bir yerleşim olduğunu belirtmek mümkündür.

Belirlenen parametreler doğrultusunda Yazıhan ilçesinde incelenen kırsal yerleşim olan Karaca, ilçenin kuzeydoğusunda konumlanmaktadır (Şekil 3.241).

Şekil 3.241 Yazıhan ilçesinde çalışılan kırsal alanın konumu (Yazıhan Mahalleleri, b.t.)

3.5.2 Karaca Kırsal Yerleşimi

3.5.2.1 Karaca Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri

Karaca, Yazıhan ilçesinin kuzeydoğu bölgesinde yer almaktadır. Çok sayıda geleneksel yapıdan oluşan yerleşim, Yazıhan ilçe merkezine yaklaşık 20 km; kent merkezine ise yaklaşık 62 km mesafede bulunmaktadır (Şekil 3.242).

Şekil 3.242 Karaca'nın batısından bir görünüm (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca, büyük oranda düz bir arazi üstünde yer almaktadır. Yapılı alanda eğim oldukça azdır. Yerleşimin rakımı 869 m'dir. Yapılaşmanın olduğu bölgenin yakın çevresinde tarım alanları ve kullanılmayan araziler bulunmaktadır. Kırsal alanın tamamı yaklaşık 55,98 km^2'dir (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.; Karaca Mahallesi, b.t.) (Şekil 3.243).

Şekil 3.243 Karaca kırsal alanı sınırları ve yakın çevresi (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Karaca'da nüfus; 2013 yılında 248, 2014 yılında 287, 2015 yılında 264, 2016 yılında 244, 2017 yılında 229, 2018 yılında 251, 2019 yılında 237 ve 2020 yılında 215 olarak görülmüştür. Bu veriler ışığında 2014 yılında nüfusun arttığını; 2015-2017 yılları arasında nüfusun azaldığını; 2018 yılında arttığını ve 2019-2020 yılları arasında yeniden azaldığını belirtmek mümkündür. 2020 yılındaki nüfusun 108'i erkek (%50,2), 107'si ise kadındır (%49,8) (Karaca Mahallesi, b.t.).

Karaca'nın tarihiyle ilgili kaynaklar incelendiğinde, yerleşim halkı tarafından kurulan Karaca Köyü Kültür ve Dayanışma Derneği'nin arşivinde bulunan bilgiler dikkati çekmektedir. Bu anlamda tarihine dair bilgilerin, köyün yaşlıları ve cönk defterlerine dayanılarak elde edildiği aktarılmıştır. Bu kaynaklara göre Karaca'nın kurucusu, Oğuz Türklerinin Bozok koluna bağlı olan ve Dulkadiroğluları devletini kuran Feyruz Bey'in oğlu, Karacalı Beyler oymağındandır. Köyün kuruluş tarihi ise 1520 olarak bilinmektedir. Bu oymak, öncelikle Anadolu'nun Maraş yöresine yerleşmiştir. Daha sonra Büyük Selçukluların dağılmasıyla Dulkadiroğluları Beyliğinin yönetimi altına girmiştir. Beyliğin yıkılmasıyla birlikte, Yazıhan

bucağının 5 km kuzeyinde Kuruçay kenarında Çimisören mevkiine yerleşilmiştir. Yarım asır kadar ovada yaşadıktan sonra yerleşimin bugünkü yerine göç ettikleri bilinmektedir. Bununla birlikte köyün adının, Feyruz Bey'in oğlu olan Karaca Bey'den geldiği belirtilmiştir. Bir dönem Karacalu olarak isimlendirilmiş; daha sonra yeniden Karaca adını almıştır. Süreç içinde yerleşim halkının çoğunlukla hayvancılık yaptığı ifade edilmiştir (Karder, b.t.).

Yerleşimin tarihi hakkında ulaşılan bilgilerin yanı sıra 1982 yılına ait olan fotogrametrik bir harita bulunmuştur. Söz konusu harita incelendiğinde, belirtilen tarihten bu yana yapı yoğunluğunda büyük bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Ayrıca yerleşim içindeki yolların büyük bir kısmının haritada bulunmadığı; yapılı alanın yakın çevresindeki yolların ise belirgin bir şekilde algılandığı ve günümüzdekine benzer durumda olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.246). Haritada, yapılı alandaki parsel düzenlemesi hakkında bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte sözlü görüşmelerde, yapıların yasal olarak statüsünün bulunmadığı; yapı sahipliği değil yalnızca toprak sahipliğinin olduğu belirtilmiştir. Yerleşimde yapı inşa faaliyetlerinin 1980'li yıllardan itibaren durduğu öğrenilmiştir (H. H. Arık, kişisel iletişim, 14 Temmuz 2019).

Karaca'nın temel geçim kaynağı hayvansal üretim ağırlıklı tarımdır. Bununla birlikte bitkisel üretim de yapılmaktadır. Başlıca tarım ürününün kayısı olduğu tespit edilmiştir. Kayısı, gelir elde etmek amacıyla değil; tüketmek amacıyla yetiştirilmektedir. Hayvancılık bağlamında ise küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yaygın olduğu görülmüştür. Hayvansal kaynaklı süt, peynir ve et gibi ürünlerin hem tüketmek hem de gelir elde etmek amacıyla kullanıldığı belirtilmiştir (H. H. Arık, kişisel iletişim, 14 Temmuz 2019). Buradan hareketle genel olarak bakıldığında, hayvancılık faaliyetlerinin bitkisel üretim faaliyetlerine göre daha yoğun olduğu belirtilebilir.

Karaca'da yapılı alan, yerleşimin tamamı göz önünde bulundurulduğunda merkeze yakın bir noktada konumlanmaktadır. Bu alanın çevresindeki bölgelerde, dağınık hâlde tarım arazileri yer almaktadır. Ayrıca kullanılmayan pek çok alan da

yapılaşmanın yoğun olduğu bölgenin yakın ve uzak çevresinde, dağınık durumda bulunmaktadır (Şekil 3.244, 3.245).

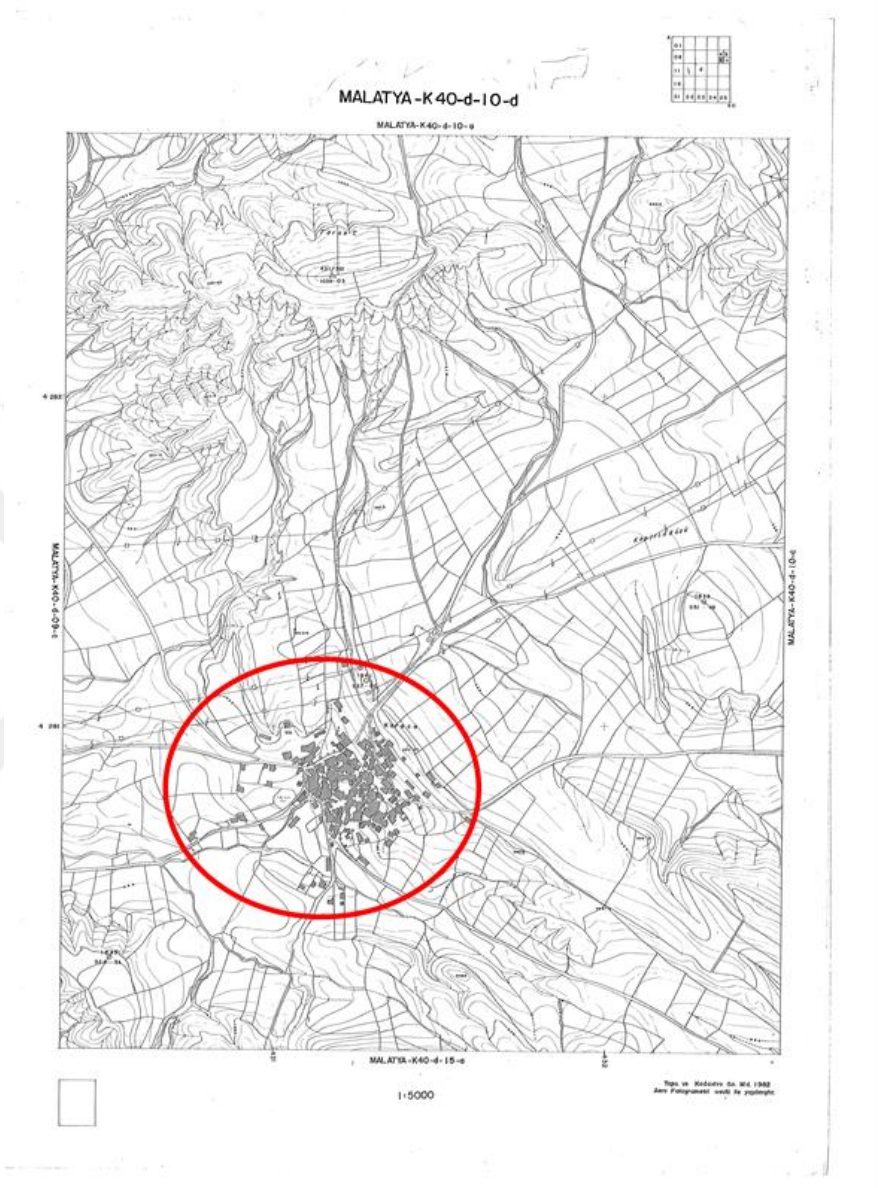
Şekil 3.244 Karaca'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Şekil 3.245 Karaca'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Karaca'da yapılan sözlü görüşmeler sonucunda, genç nüfusun yoğun olarak yükseköğrenim aldığı öğrenilmiştir. Bu nüfusun başta Malatya olmak üzere çeşitli illerde çalıştığı ve yaşadığı; Karaca'yı yalnızca yaz aylarında ziyaret ettikleri belirtilmiştir. Bu ziyaretlerin çoğunlukla kısa süreli olduğu; kış aylarında tüketilmek üzere yetiştirilen az miktardaki kayısının hasadına ve hayvansal üretime destek olmak için gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Yılın tamamını kırsal alanda geçiren

bireylerin ise genelde yaşlı ve orta yaşlı nüfustan oluştuğu görülmüştür (H. H. Arık, kişisel iletişim, 14 Temmuz 2019).

Şekil 3.246 Karaca'yı içine alan 1982 tarihli fotogrametrik harita (Malatya Kadastro Müdürlüğü, 2019)

3.5.2.2 Karaca Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizi

Karaca, doku ölçeğindeki özgün verileriyle, yöre kırsalının karakteristik özelliklerini yansıtan yerleşimler içinde öne çıkmaktadır. Bu bağlamda *dokunun genel nitelikleri* incelendiğinde, yapılı alanın kısmen engebeli; çoğunlukla düz bir

bölge üzerinde yer aldığı belirtilebilir. Bu alanda en yüksek ve en alçak noktalar arası yaklaşık 8 m'dir. Ayrıca toplu bir yerleşim olduğu; yapıların dağınık olarak değil birbirlerine yakın bir şekilde konumlandıkları görülmektedir.

Karaca'da birbiriyle bağlantılı olan ve dokuyu hem kuzey-güney hem de doğu-batı yönünde ikiye ayıran ana yollar görülmektedir. Bu ana yollarla bağlantılı olan pek çok ara yol da dokunun çeşitli yerlerinde konumlanmaktadır. Bununla birlikte yerleşime Yazıhan ilçesinden ulaşımı sağlayan ana ve ara yollar, yapılı alanın batısında konumlanmaktadır. Yapılar, ana yolları çevrelemektedir (Şekil 3.247, 3.248, 3.249, 3.250, 3.251, 3.252, 3.253).

Yerleşimdeki kamusal yapılar olan kültür merkezi batı çeperinde, sağlık ocağı kuzey çeperinde, okul ve selektör binası güneyde, köy odası ise merkeze yakın bir konumda bulunmaktadır. Bu anlamda kamu yapılarının belli bir bölgede toplanmadığı; dağınık durumda olduğu belirtilebilir.

Sosyal yaşam açısından bakıldığında yerleşimin batı ve orta bölgelerinde iki farklı noktada toplanma alanı/meydancık bulunduğu tespit edilmiştir. Sözlü görüşmelerde bu alanların geçmişte, günümüze kıyasla daha yoğun kullanıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca bu alanların çoğunlukla düğün ve taziye gibi törenler için değerlendirildiği de belirtilmiştir. Batıda yer alan toplanma alanı/meydancık, yerleşimin çeperinde ve kültür merkezinin önünde yer almaktadır. Diğer alan ise konutların arasında, yerleşimin merkezine yakın bir noktada bulunmaktadır (Şekil 3.247, 3.250, 3.251).

Karaca'da *ulaşım durumuna* bakıldığında, gerek yapılı çevre içinde gerekse yapılı çevrenin yakınında yer alan tüm yolların hem yayaya hem de araçlara hizmet eden ve çift yönlü olarak kullanılan yollar olduğu görülmüştür. Bununla birlikte *yol malzemelerinde* asfalt ve toprak kullanımının yaygın olduğu tespit edilmiştir. Sözlü görüşmelerde, asfalt malzemenin 2020 yılının sonunda kullanılmaya başlandığı belirtilmiştir (N. Ünler, kişisel iletişim, 13 Mayıs 2021). Söz konusu tarihten önce, yerleşimde toprak malzemeli yolların yoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 3.254, 3.255, 3.256).

Yerleşim içindeki *parsel* durumuna bakıldığında; tüm kırsal alanın tek yapı adası gibi değerlendirildiği; yalnızca parsellere bölündüğü görülmektedir. Bu anlamda yapılaşmanın yoğun olduğu bölge içinde 274 adet parsel bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgenin içinde bulunan parseller, tarım alanı olarak kullanılan ve boş olan arazilerde görülen parsellere göre daha küçük yüz ölçümüne sahiptir. Yapılı alanda bulunan 952 numaralı parsel, 5053 m^2 yüz ölçümü ile diğerlerinden daha büyüktür. En küçük parsel ise 15 m^2 yüz ölçümü olan 106 numaralı parseldir. 952 numaralı parselin üzerinde iki yapı bulunurken, 106 numaralı parselin üzerinde yapı bulunmamaktadır (Şekil 3.257).

Karaca'da *geleneksel ve yeni yapı* oranına bakıldığında, yerleşimde bulunan 218 adet yapıdan yalnızca birinin (kültür merkezi ek yapısı) betonarme olduğu görülmüştür. Bu yapının 2017 yılında inşa edildiği belirtilmiştir (N. Ünler, kişisel iletişim, 13 Mayıs 2021). Diğer 217 adet yapı ise geleneksel yöntemlerle ve kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Bu anlamda yerleşimdeki yapıların %99,55'i geleneksel; %0,45'i ise yenidir. Doku ölçeğindeki analizler, 217 adet geleneksel yapı üzerinden ele alınmıştır (Şekil 3.258, 3.259).

Yerleşimde bulunan yapıların *işlevlerine* bakıldığında, kamusal binalar olan kültür merkezi, okul, sağlık ocağı, cemevi, köy odası ve selektör binasının yanı sıra yoğun olan konut işlevi göze çarpmaktadır. 217 adet yapıdan 187'si konuttur. Bununla birlikte 6 depo, 2 odunluk, 12 ahır ve 4 helâ yapısı bulunmaktadır. İşlevlerin dağılım oranına bakıldığında, geleneksel yapıların %86,17'si konut, %5,52'si ahır, %2,76'sı depo, %1,84'ü helâ, %0,92'si odunluk, %0,46'sı kültür merkezi, %0,46'sı okul, %0,46'sı sağlık ocağı, %0,46'sı cemevi, %0,46'sı köy odası ve %0,46'sı selektör binasıdır (Şekil 3.260, 3.261, 3.262, 3.263).

187 adet konut yapısından 97'si tek katlıdır. 79 adet konut iki katlı; 11 konut ise üç katlıdır. İki katlı konutlardan 31'inde bodrum kat bulunmaktadır. 25 konut zemin+bodrum katlı; 6 konut ise zemin+kısmi bodrum katlıdır. 48 konut yapısı ise zemin+1. kattan oluşmaktadır. Bu yapılarda bodrum ve kısmi bodrum katlar depo

işlevlidir. 1. katlar ise konut olarak kullanılmaktadır. Çatı arası/depo katı bulunmamaktadır. Bodrum katlara yapı içinden ulaşılırken; kısmi bodrum katların bazılarına yapı içinden, bazılarına ise yapı dışından ayrı bir kapıyla girilmektedir. 1. katlara girişler de bazı yapılarda zemin katta bulunan merdivenlerden; bazı yapılarda ise ayrı bir kapıyla ve dışarıda bulunan merdivenlerle sağlanmaktadır (Şekil 3.264, 3.265).

Üç katlı konut yapılarından 9'u zemin+ bodrum kat+1. kattan; 2'si ise zemin+ kısmi bodrum kat+1. kattan oluşmaktadır. Bodrum ve kısmi bodrum katlar depo olarak kullanılmaktadır. Kısmi bodrum katlara girişler, yapı dışından ayrı bir kapıyla sağlanmaktadır.

Konut yapıları dışında, kültür merkezi ve sağlık ocağı yapılarında bodrum kat; okul yapısında kısmi bodrum kat bulunmaktadır. Sözlü görüşmelerde, bu yapılarda bulunan bodrum ve kısmi bodrum katların özgün durumdaki işlevlerinin depo olduğu öğrenilmiştir (N. Ünler, kişisel iletişim, 13 Mayıs 2021).

Yerleşimde geçmişte iki ayrı çeşme yapısının bulunduğu ancak bunların zamanla yok olduğu belirtilmiştir. Bu yapılardan birinin, yerleşimin batı girişine yakın bir noktada; diğerinin ise köy odası binasının karşısında yer aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca köy odasının geçmişte köy kahvesi işlevi ile kullanıldığı ancak günümüzde bu işlevini yitirdiği belirtilmiştir (M. Temiz, kişisel iletişim, 10 Mayıs 2021).

Karaca kırsal yerleşiminde yer alan yapıların *kat adedine* bakıldığında, bir, iki ve üç katlı yapıların bulunduğu görülmektedir. 217 adet geleneksel yapıdan 124'ü (%58,08) tek katlıdır. Bu yapılar konut, cemevi, köy odası, selektör binası, depo, odunluk, ahır ve helâ işlevlidir. İki katlı yapılar 79 adettir (%36,40) konut, okul ve sağlık ocağı olarak kullanılmaktadır. Üç katlı 12 (%5,52) yapıdan biri zemin+ bodrum kat+1. kattan oluşan kültür merkezi; 11 yapı ise zemin+ bodrum kat+1. kat ve zemin+kısmi bodrum kat+1. kattan oluşan konutlardır. Bu bağlamda yerleşimde bulunan tek katlı yapıların iki ve üç katlı yapılara göre daha fazla olduğu belirtilebilir (Şekil 3.266, 3.267, 3.268).

Karaca'da bulunan geleneksel yapılar *malzeme ve yapım sistemi* bakımından ele alındığında, 217 adet geleneksel yapının tamamının kerpiç bloklarla ve yığma yapım sistemi (masif yapım tekniği) ile inşa edildiği görülmüştür (Şekil 3.269).

Yerleşimde *üst örtü tipleri* yoğun olarak düz ve kırma çatılardan; bununla birlikte beşik çatılardan oluşmaktadır. *Üst örtü malzemeleri* ise çoğunlukla Marsilya tipi kiremit ve topraktır. Bununla birlikte alaturka kiremit, metal sac ve az sayıda plastik malzemeli (pvc oluklu levha ve branda) üst örtüler de bulunmaktadır. Sözlü görüşmelerde yapılarının üst örtü malzemesinin geçmişte yoğun olarak topraktan oluştuğu ve düz çatıların daha yaygın olduğu öğrenilmiştir (H. H. Arık, kişisel iletişim, 14 Temmuz 2019) (Şekil 3.270, 3.271, 3.272, 3.273).

Karaca'da yer alan yapıların *kullanım durumları* incelendiğinde, 217 adet geleneksel yapıdan 46'sının sürekli kullanıldığı tespit edilmiştir. Sürekli kullanılan 41 yapı konut; 5 yapı ise ahır işlevlidir. 8 konut, 1 sağlık ocağı, 1 köy odası, 1 selektör binası, 1 cemevi, 7 ahır, 4 depo ve 4 helâ olmak üzere 27 yapı ise kullanılmamaktadır. 144 yapı, yılın belli dönemlerinde kullanılmaktadır. Bunlardan 135'i konut, 2'si depo, 2'si odunluk ve 5'i ise ahırdır (Şekil 3.274, 3.275).

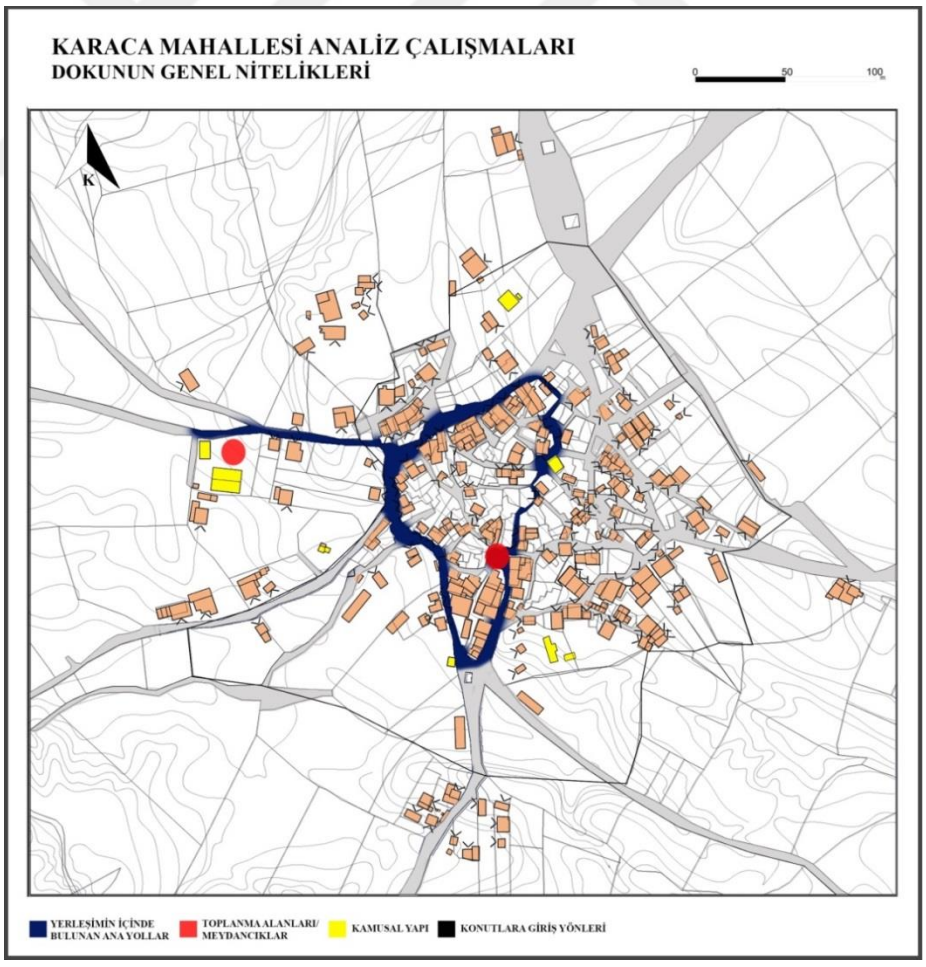
Özgünlük durumu açısından bakıldığında, yalnızca 1 yapının özgün niteliklerini koruduğu; 49 adet yapının ise özgünlüğünü büyük oranda yitirdiği görülmüştür. 167 yapı da özgünlüğünü kısmen yitirmiştir. Özgün yapı konut işlevlidir. Özgünlüğünü büyük oranda yitirenler 27 konut, 1 köy odası, 1 selektör binası, 1 cemevi, 1 kültür merkezi, 10 ahır, 6 depo ve 2 odunluk yapısıdır. Özgünlüğünü kısmen yitiren yapılar ise 159 konut, 2 ahır, 4 helâ, 1 sağlık ocağı ve 1 okuldur (Şekil 3.276, 3.277, 3.278).

Yerleşimde *korunmuşluk durumu* bakımından, 217 adet geleneksel yapı içinde esaslı onarım gerektiren 14 yapı; onarım gerektirmeyen 40 adet yapı olduğu belirlenmiştir. 163 yapı ise basit onarım gerektirmektedir. Esaslı onarım gerektiren 15 yapıdan 4'ü konut, 1'i okul, 1'i sağlık ocağı, 1'i selektör yapısı, 5'i ahır, 3'ü ise depo işlevlidir. Onarım gerektirmeyen 40 adet yapının 39'u konut, biri ise kültür

merkezidir. Basit onarım gerektiren 163 yapıdan 144'ü konut, 1'i cemevi, 1'i köy odası, 7'si ahır, 3'ü depo, 2'si odunluk ve 4'ü helâdır (Şekil 3.279, 3.280, 3.281).

Karaca'daki geleneksel yapıların özgünlük ve korunmuşluk durumları bir arada incelendiğinde; 217 adet geleneksel yapıdan yalnızca birinin özgün olduğu ve bu yapının da esaslı onarım gerektirdiği tespit edilmiştir. Özgünlüğünü büyük oranda yitiren 49 yapıdan 13'ü esaslı onarım gerektirmektedir. Bu yapılardan 10'u basit onarım gerektirmekte; 16'sı ise onarım gerektirmemektedir. Özgünlüğünü kısmen yitiren 167 yapının korunmuşluk durumu incelendiğinde; 1 yapının esaslı onarım gerektirdiği, 142 yapının basit onarım gerektirdiği ve 24 yapının onarım gerektirmediği görülmüştür.

- Dokunun Genel Nitelikleri

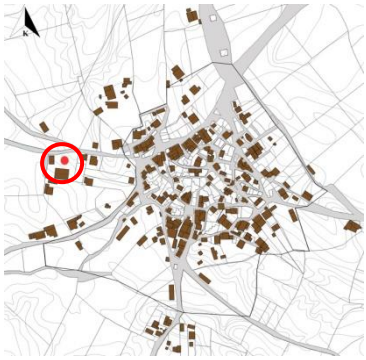
Şekil 3.247 Karaca kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri (2021)

Şekil 3.248 Karaca'nın batısında bulunan ana yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

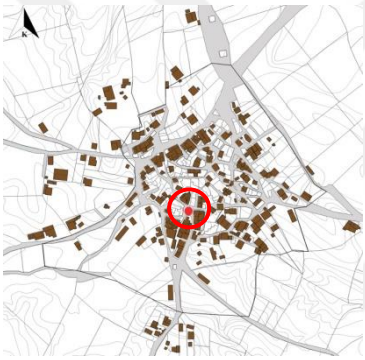

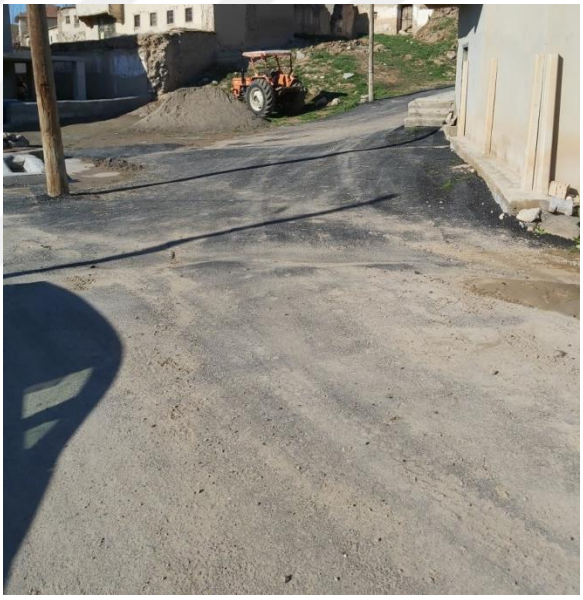
Şekil 3.249 Karaca'nın merkezine yakın bir noktada bulunan ara yollar (Kişisel arşiv, 2021)

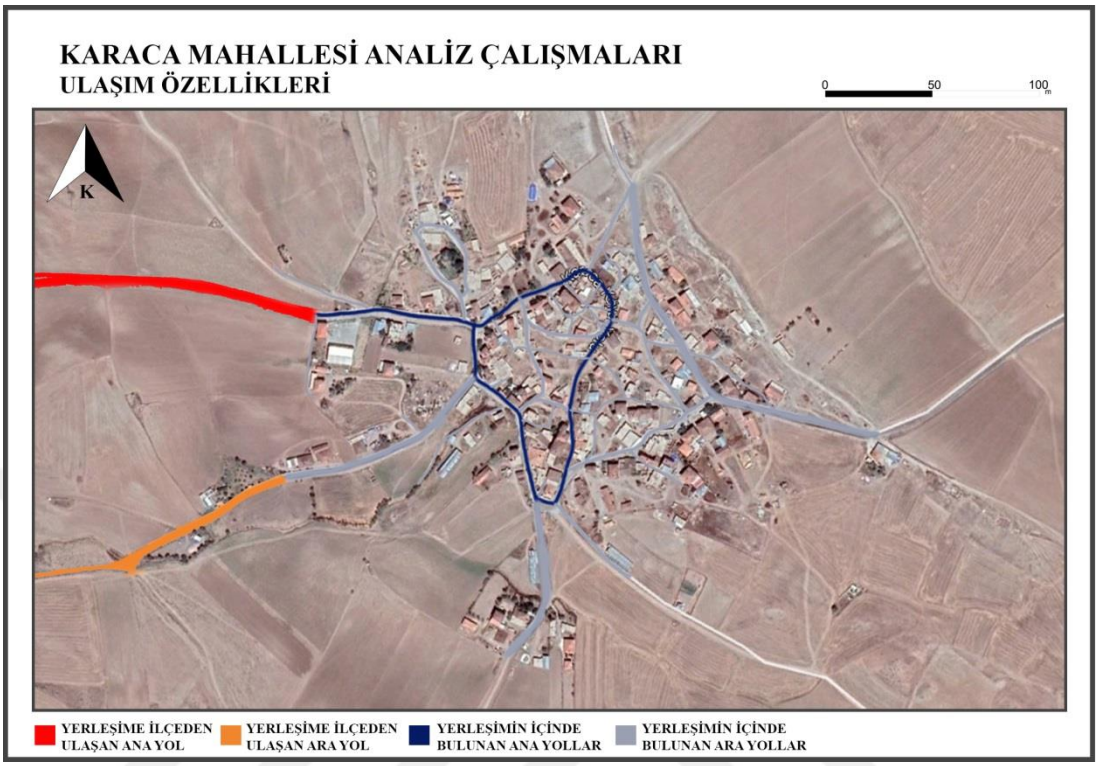
Şekil 3.250 Karaca'nın batısında; kültür merkezinin yanında bulunan toplanma alanı ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.251 Karaca'nın güneyinde bulunan toplanma alanı ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ulaşım Özellikleri

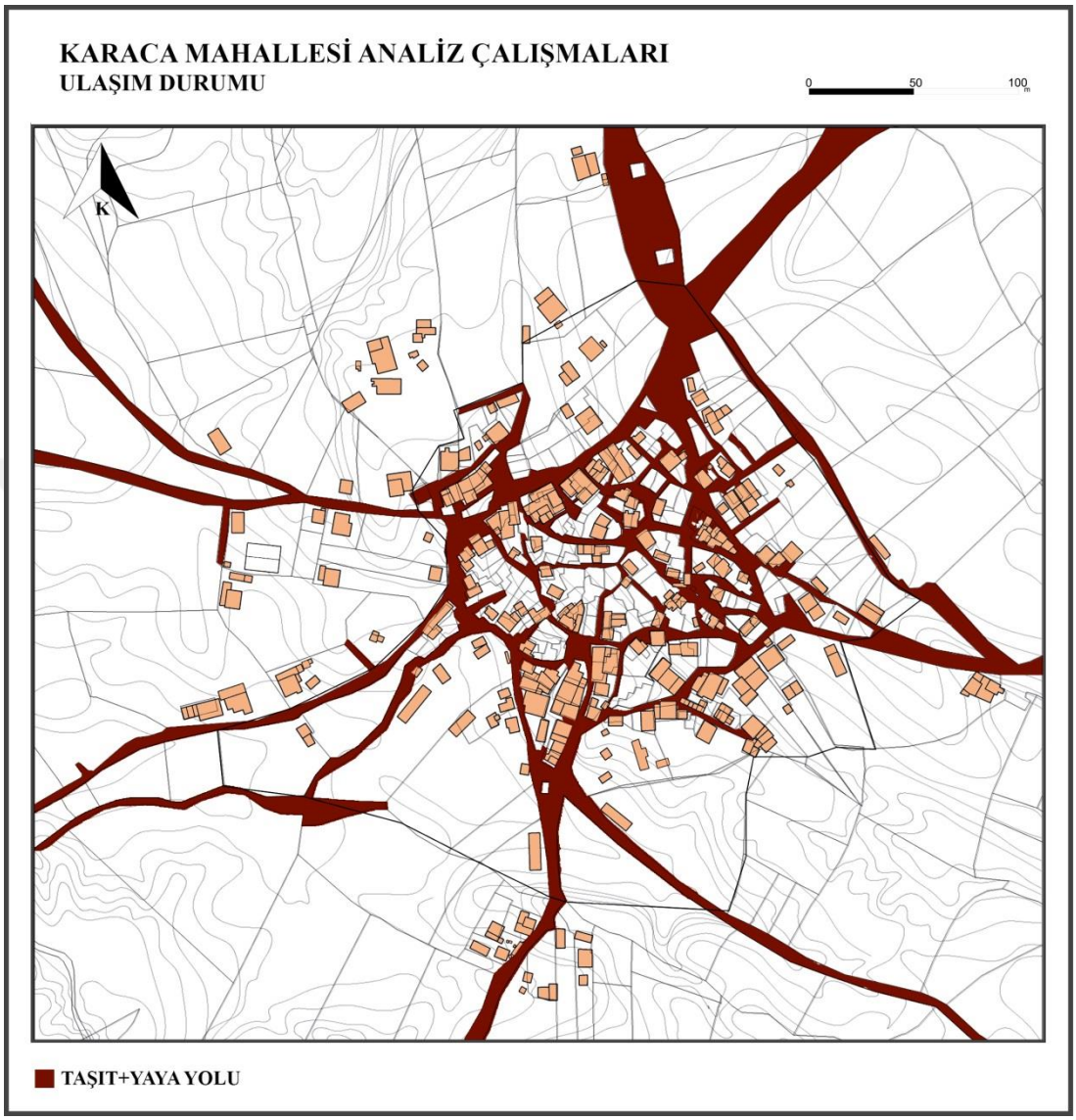

Şekil 3.252 Karaca kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri (2021)

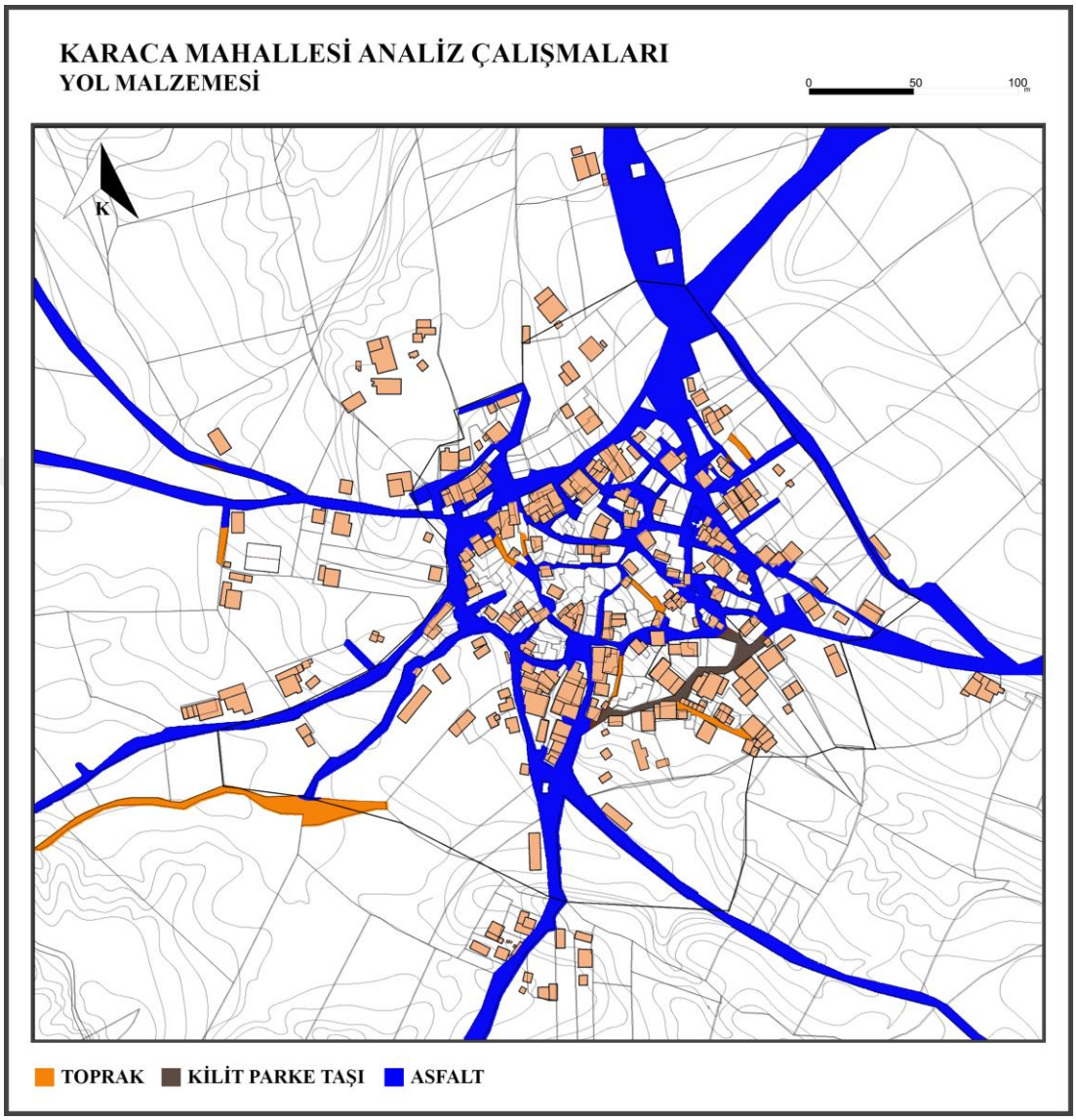
Şekil 3.253 Karaca'ya ilçeden ulaşan ana yoldan bir görünüm (Kişisel arşiv, 2021)

- Ulaşım Durumu

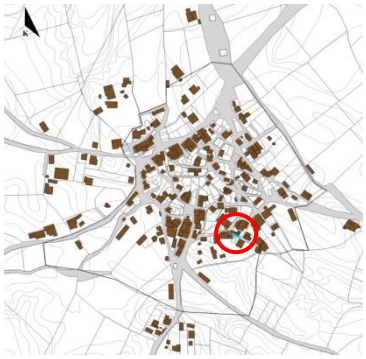

Şekil 3.254 Karaca kırsal yerleşiminde ulaşım durumu (2021)

- Yol Malzemesi

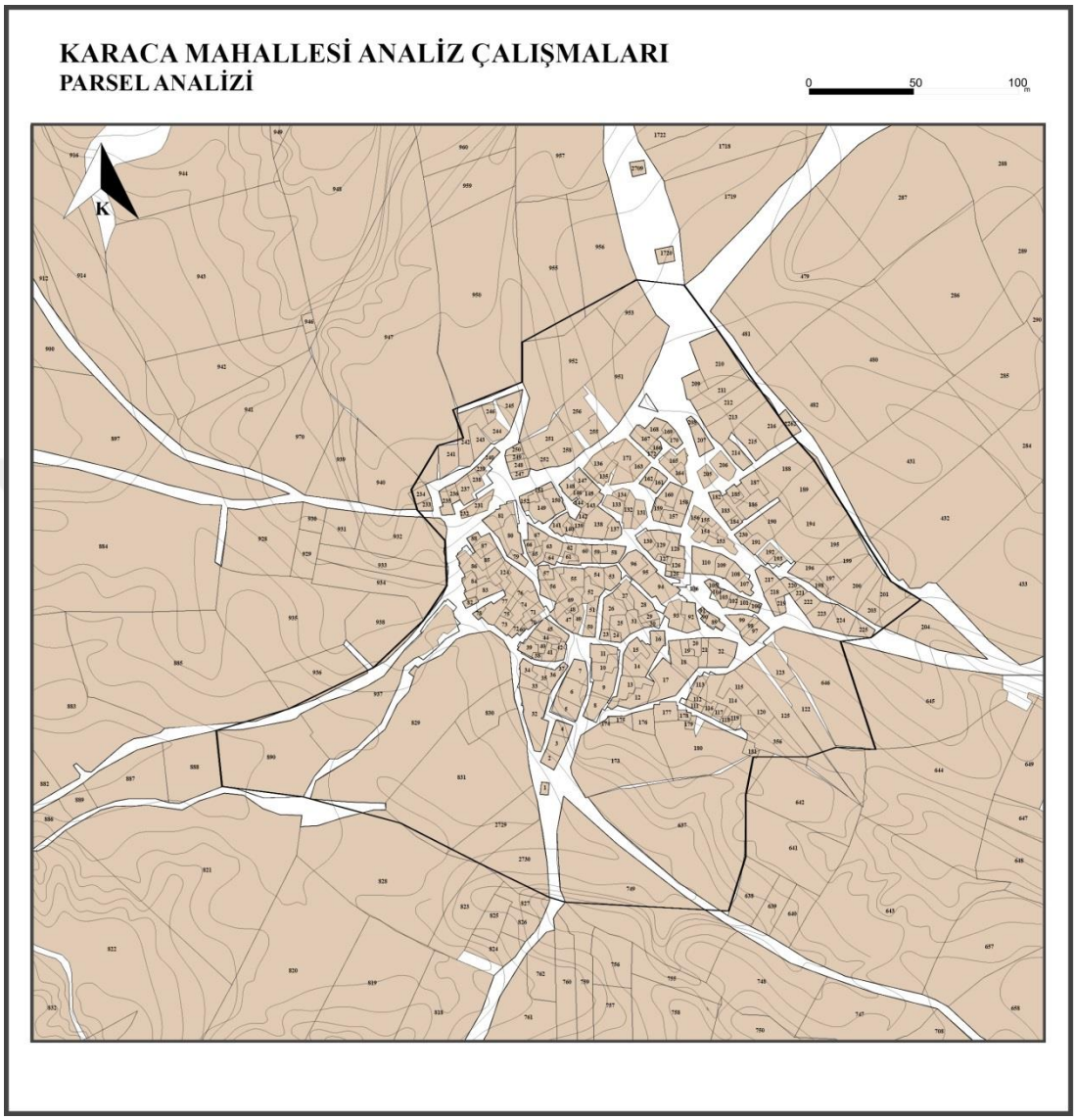
Şekil 3.255 Karaca kırsal yerleşiminde yol malzemesi (2021)

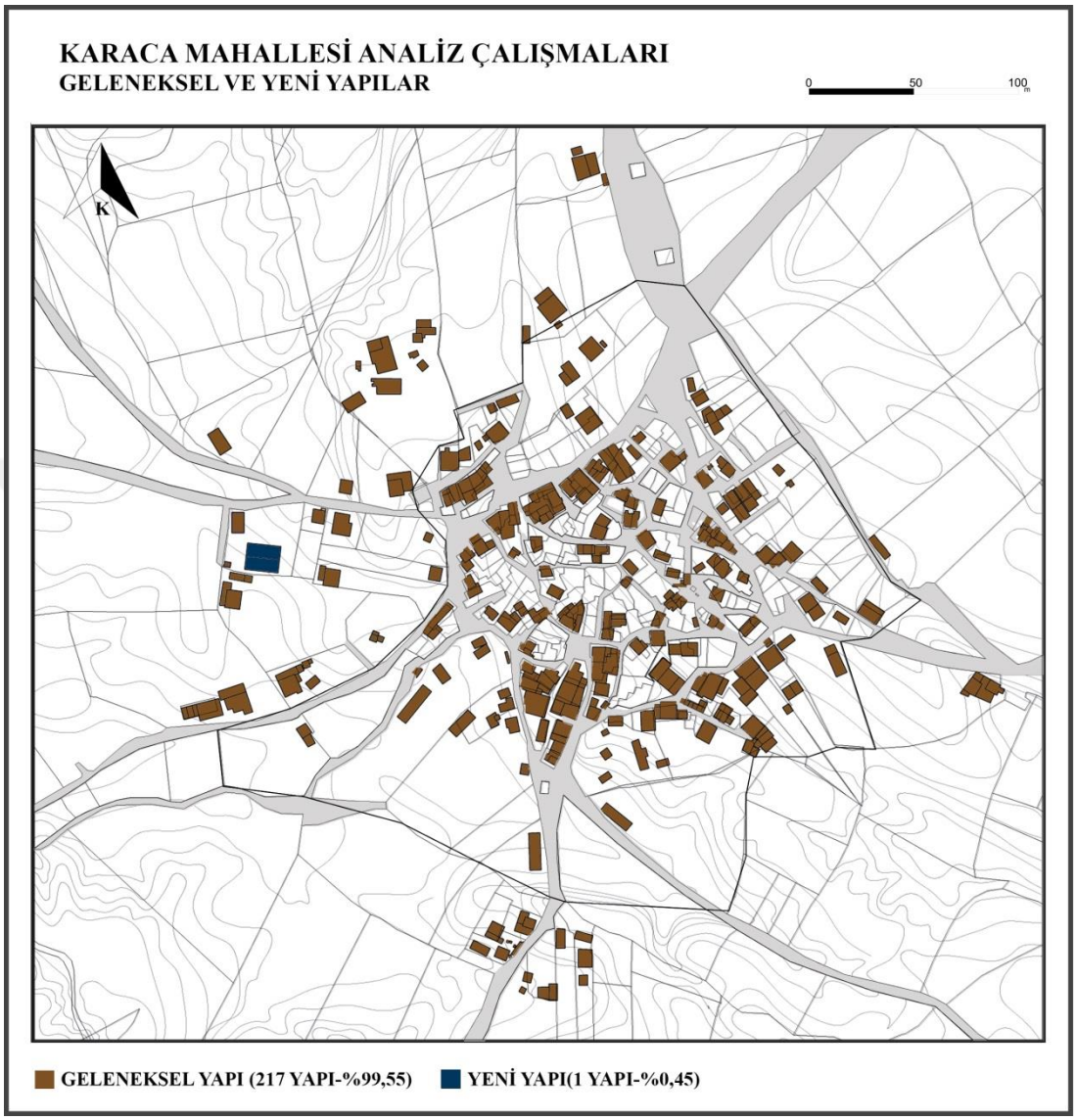
Şekil 3.256 Karaca'da toprak malzemeli yol örneği ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Parsel Analizi

Şekil 3.257 Karaca kırsal yerleşim dokusunda parsel durumu (2021)

- Geleneksel ve Yeni Yapılar

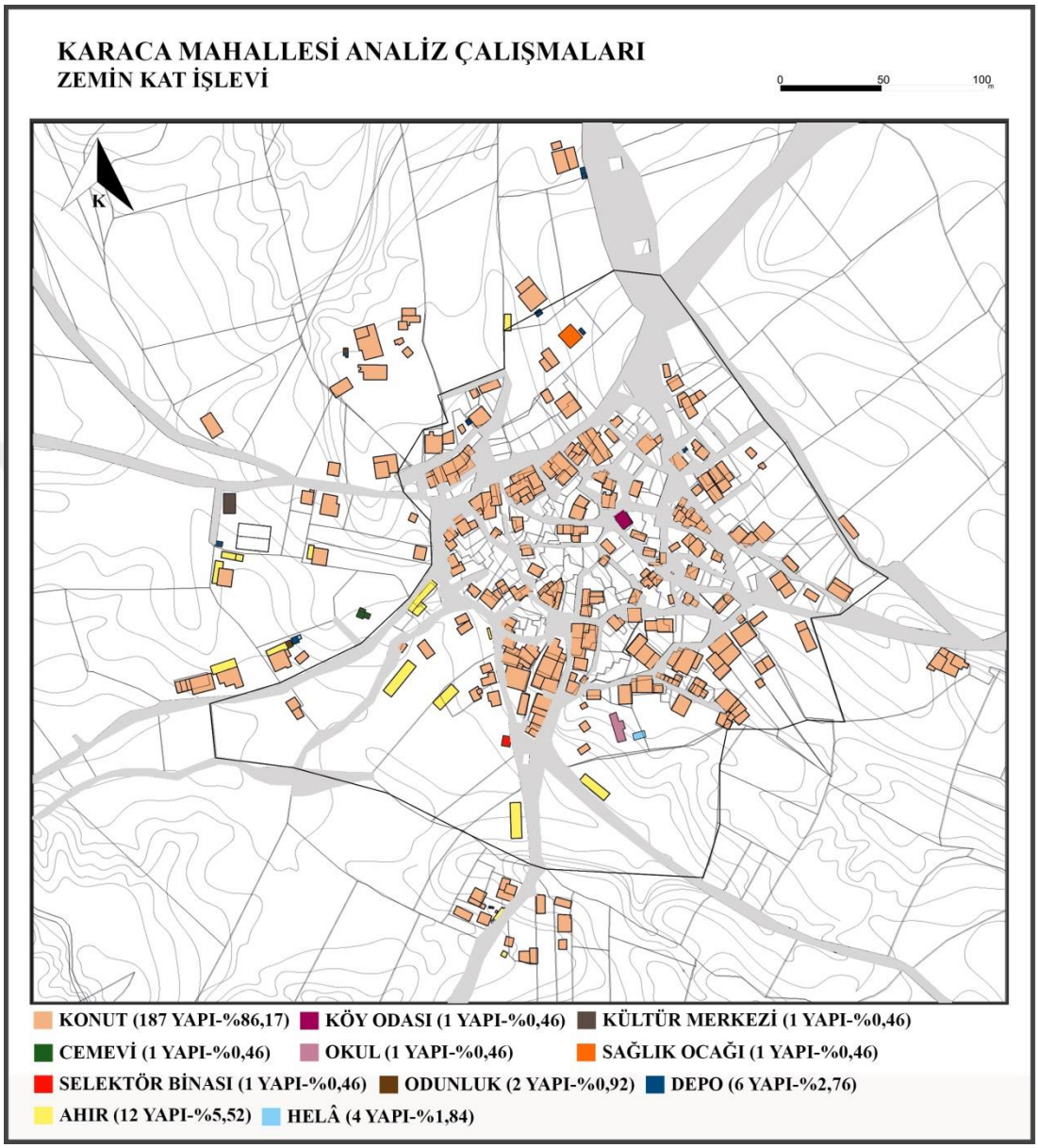

Şekil 3.258 Karaca kırsal yerleşiminde geleneksel ve yeni yapılar (2021)

Şekil 3.259 Karaca'da yeni kültür merkezi yapısı – 928 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Zemin Kat İşlevi

Şekil 3.260 Karaca kırsal yerleşiminde yapı zemin kat işlevi (2021)

Şekil 3.261 Karaca'da bir konut yapısı - 932 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

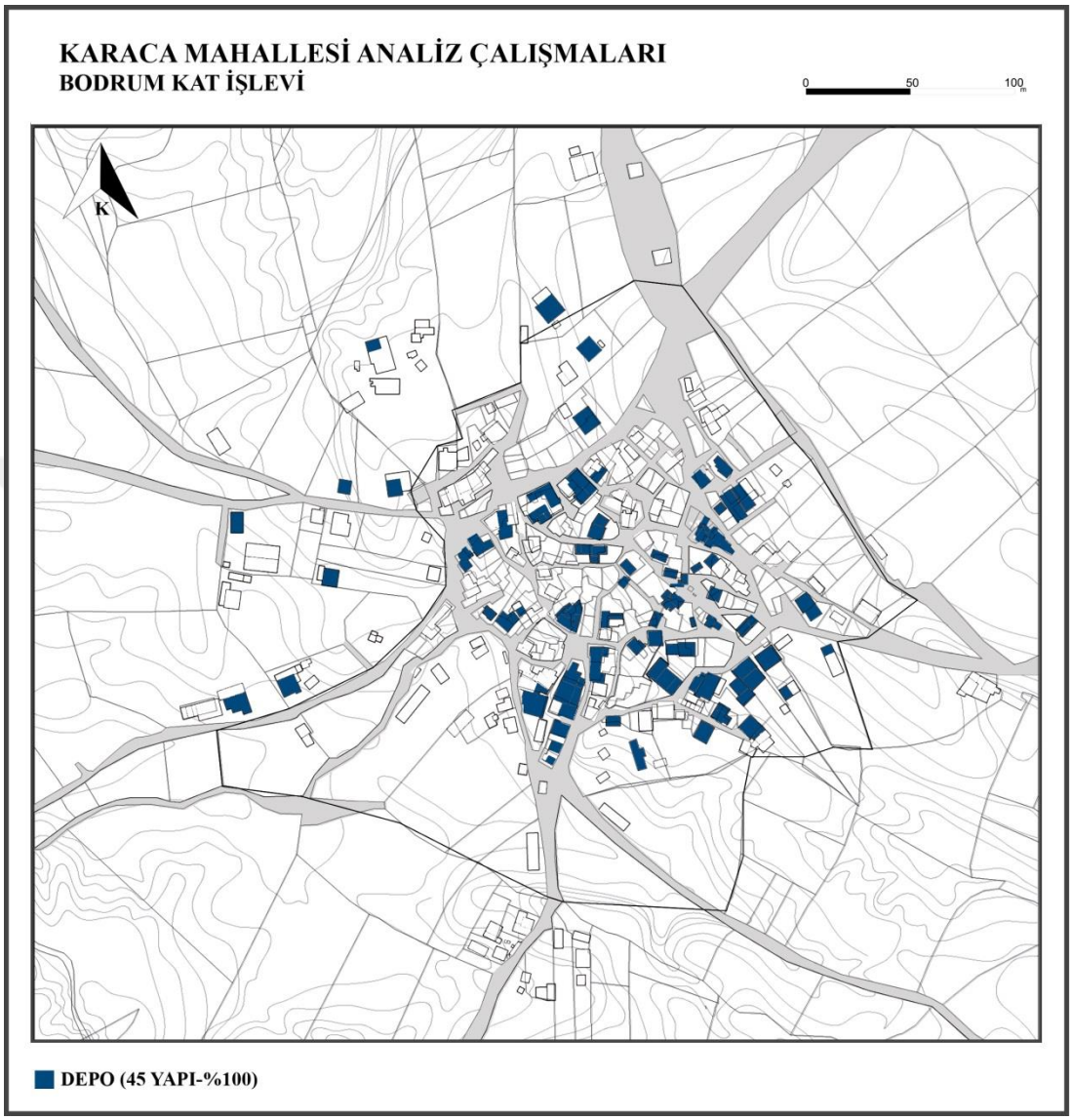

Şekil 3.262 Karaca'da bir konut yapısı - 34 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

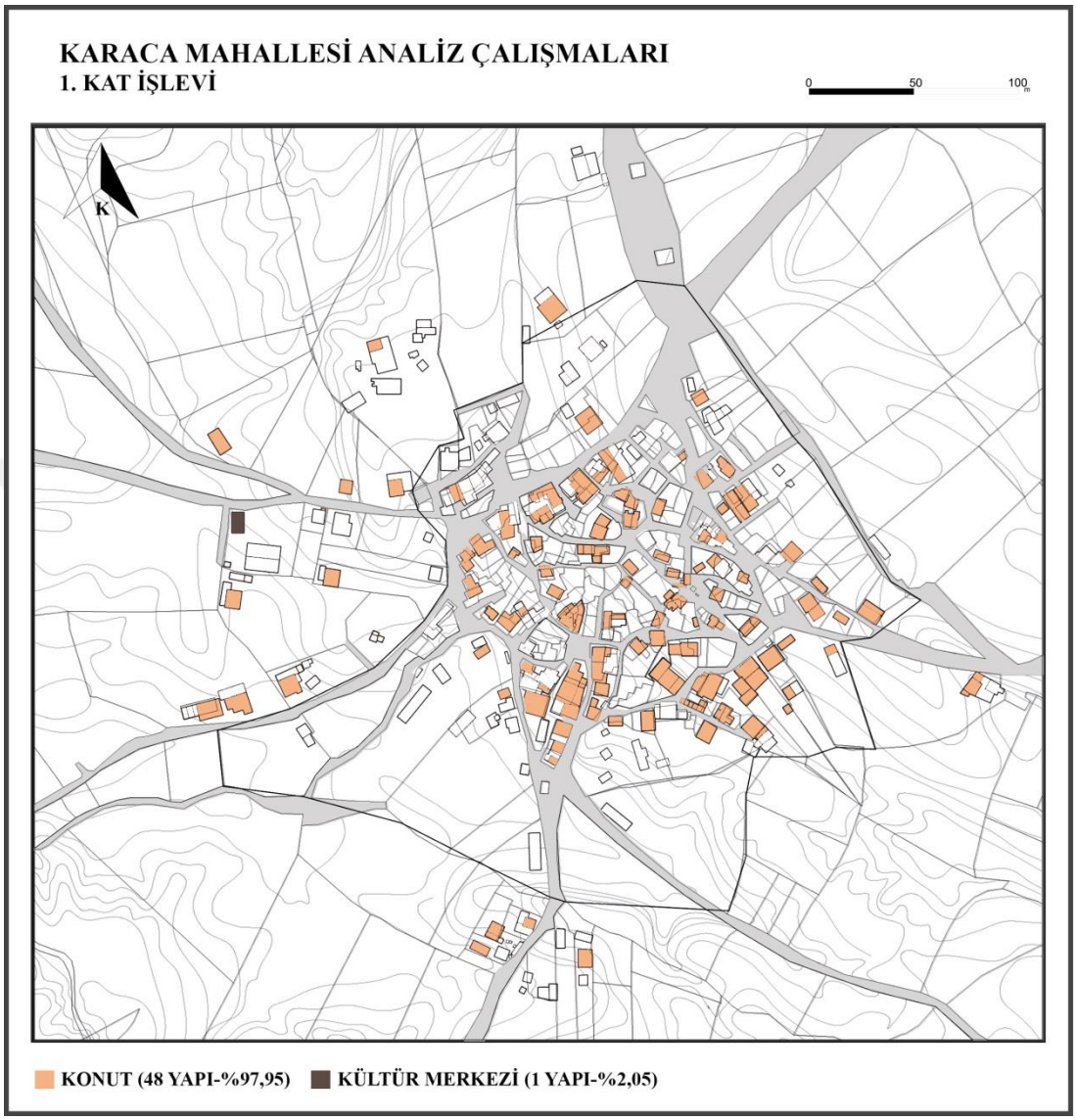
Şekil 3.263 Karaca'da bir ahır yapısı - 955 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Bodrum Kat İşlevi

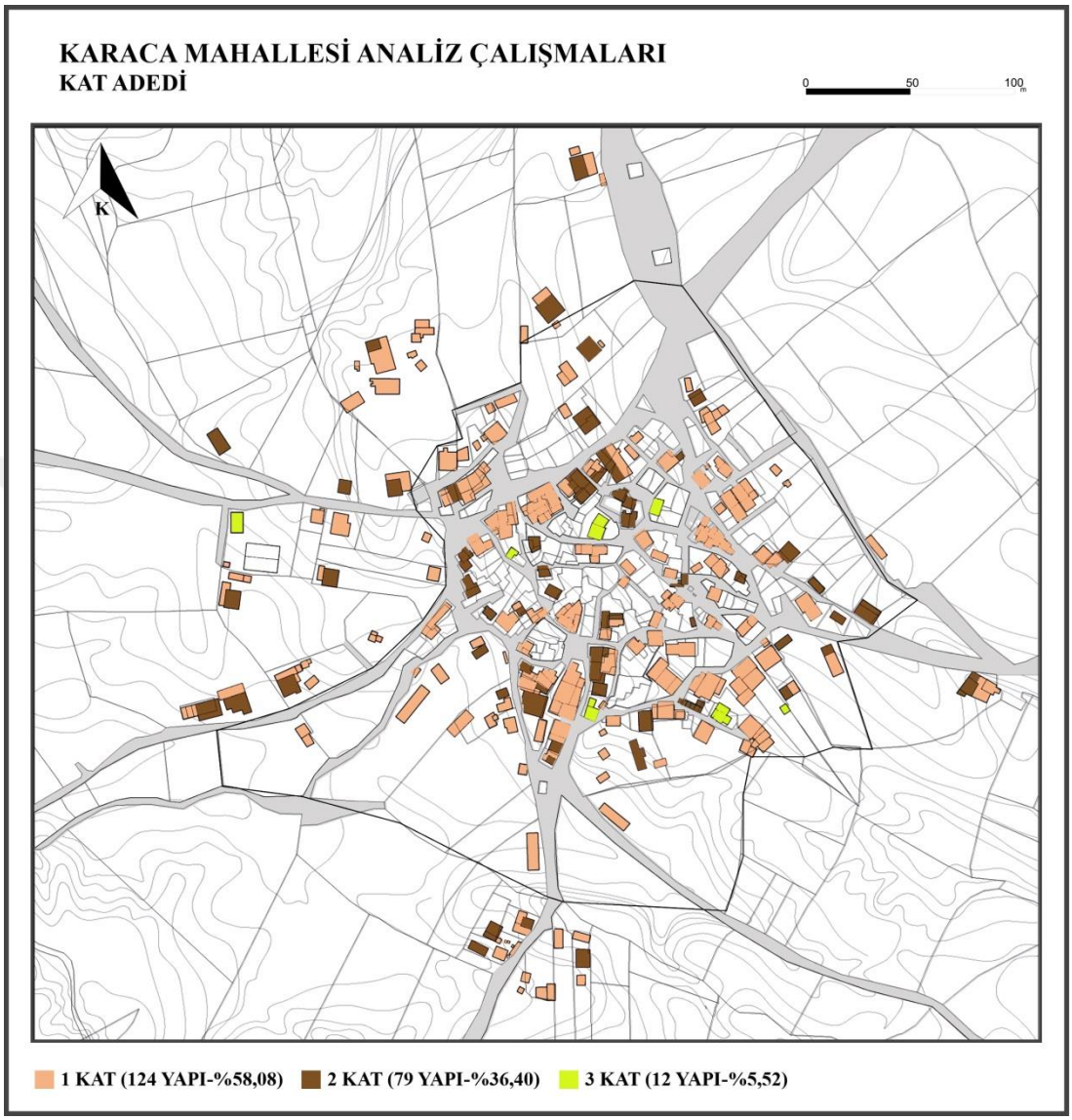
Şekil 3.264 Karaca kırsal yerleşiminde yapı bodrum kat işlevi (2021)

- 1. Kat İşlevi

Şekil 3.265 Karaca kırsal yerleşiminde yapı 1. kat işlevi (2021)

- Kat Adedi

Şekil 3.266 Karaca kırsal yerleşiminde yapı kat adedi (2021)

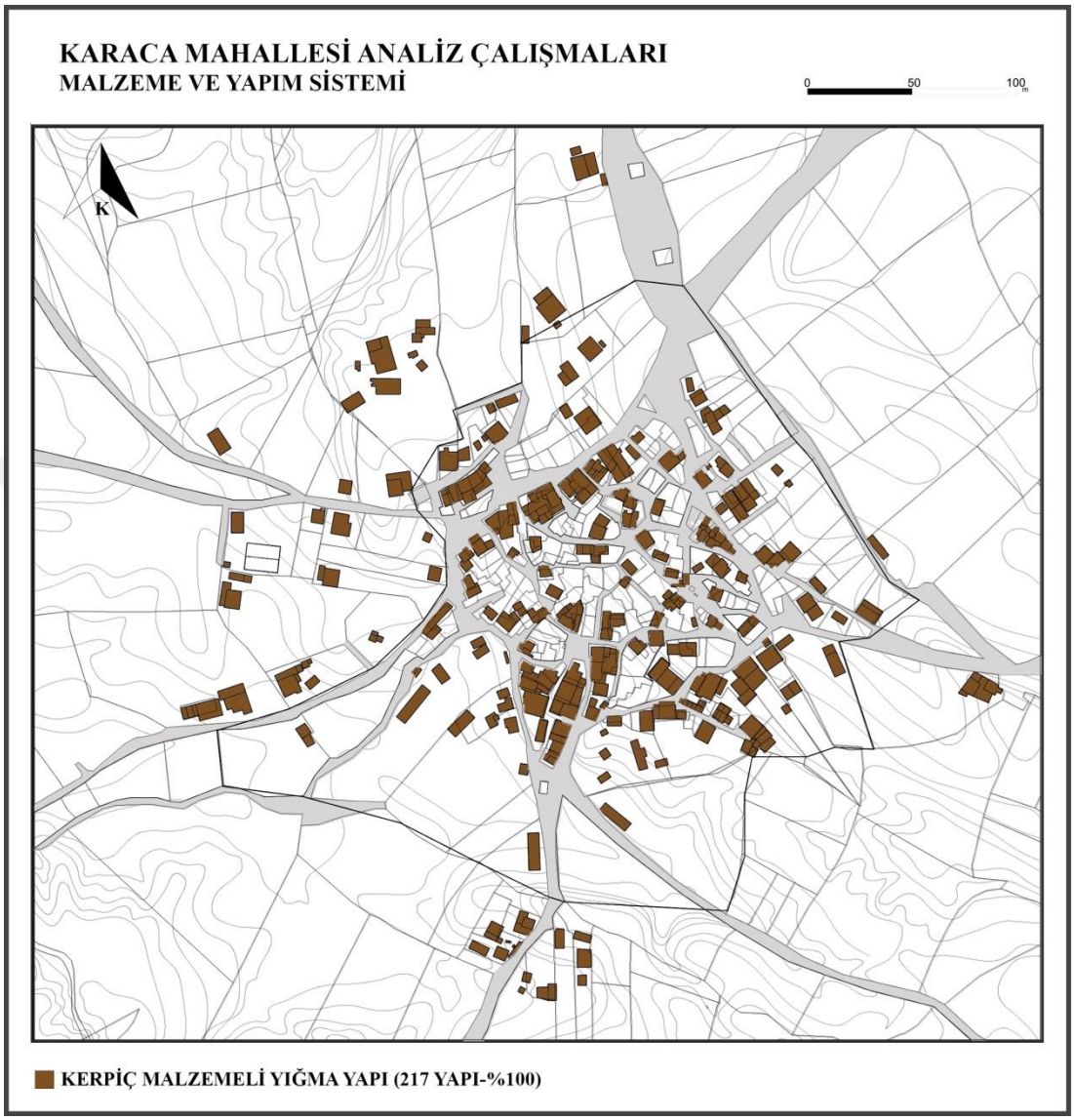

Şekil 3.267 Karaca'da iki katlı bir konut yapısı - 175 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

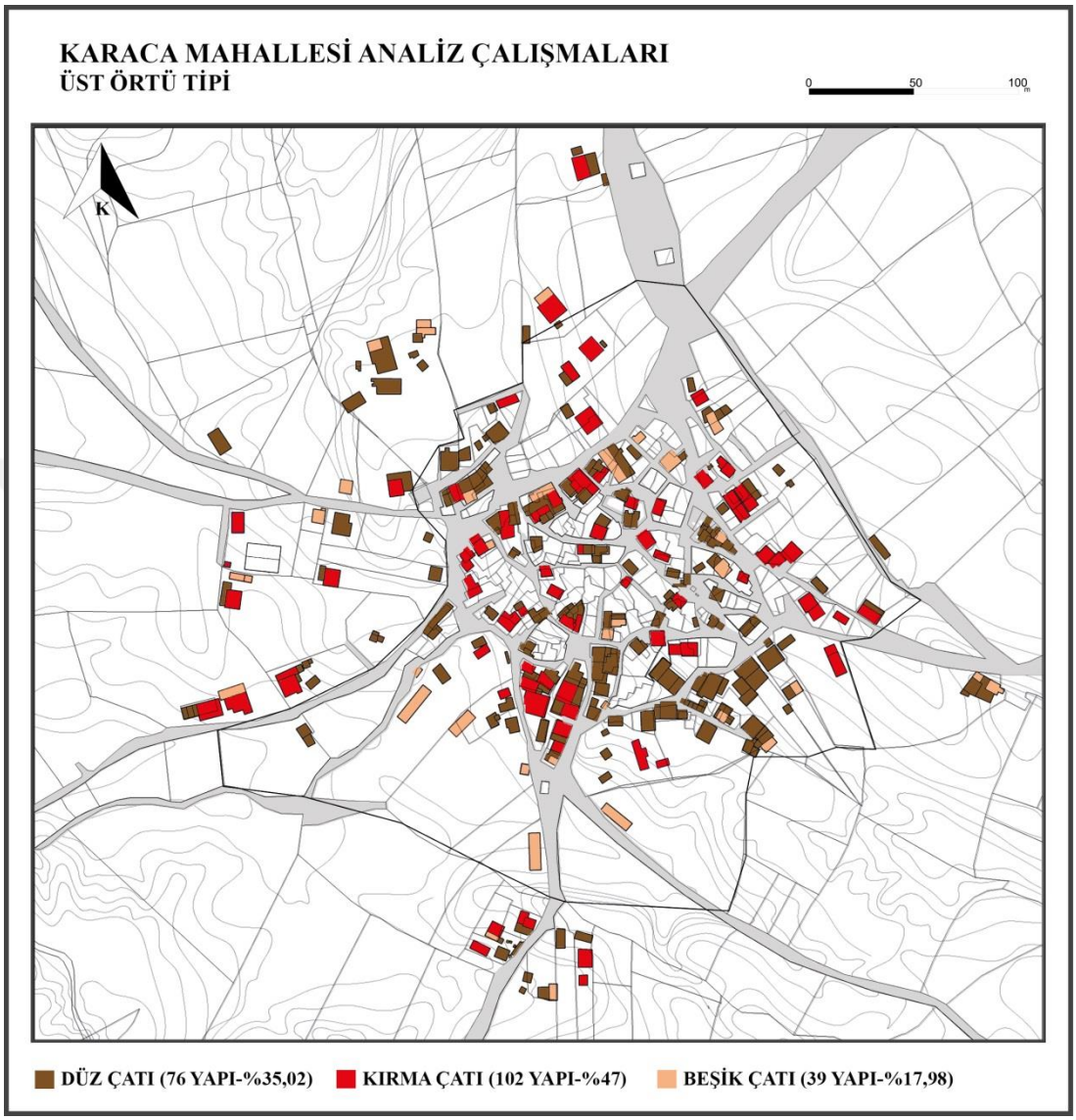
Şekil 3.268 Karaca'da iki katlı bir konut yapısı - 57 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Malzeme ve Yapım Sistemi

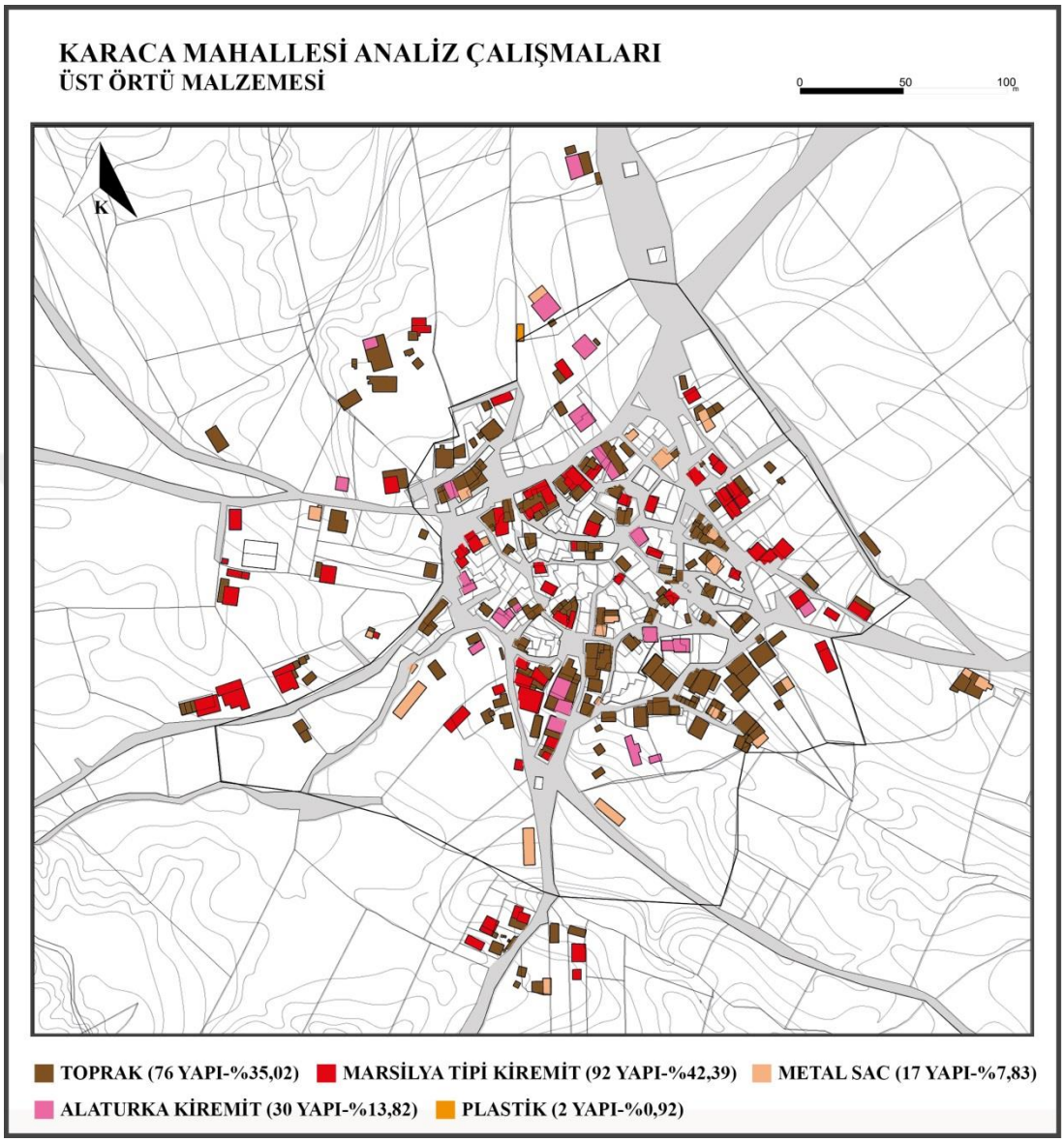
Şekil 3.269 Karaca kırsal yerleşiminde yapı malzemesi ve yapım sistemi (2021)

- Üst Örtü Tipi

Şekil 3.270 Karaca kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi (2021)

- Üst Örtü Malzemesi

Şekil 3.271 Karaca kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi (2021)

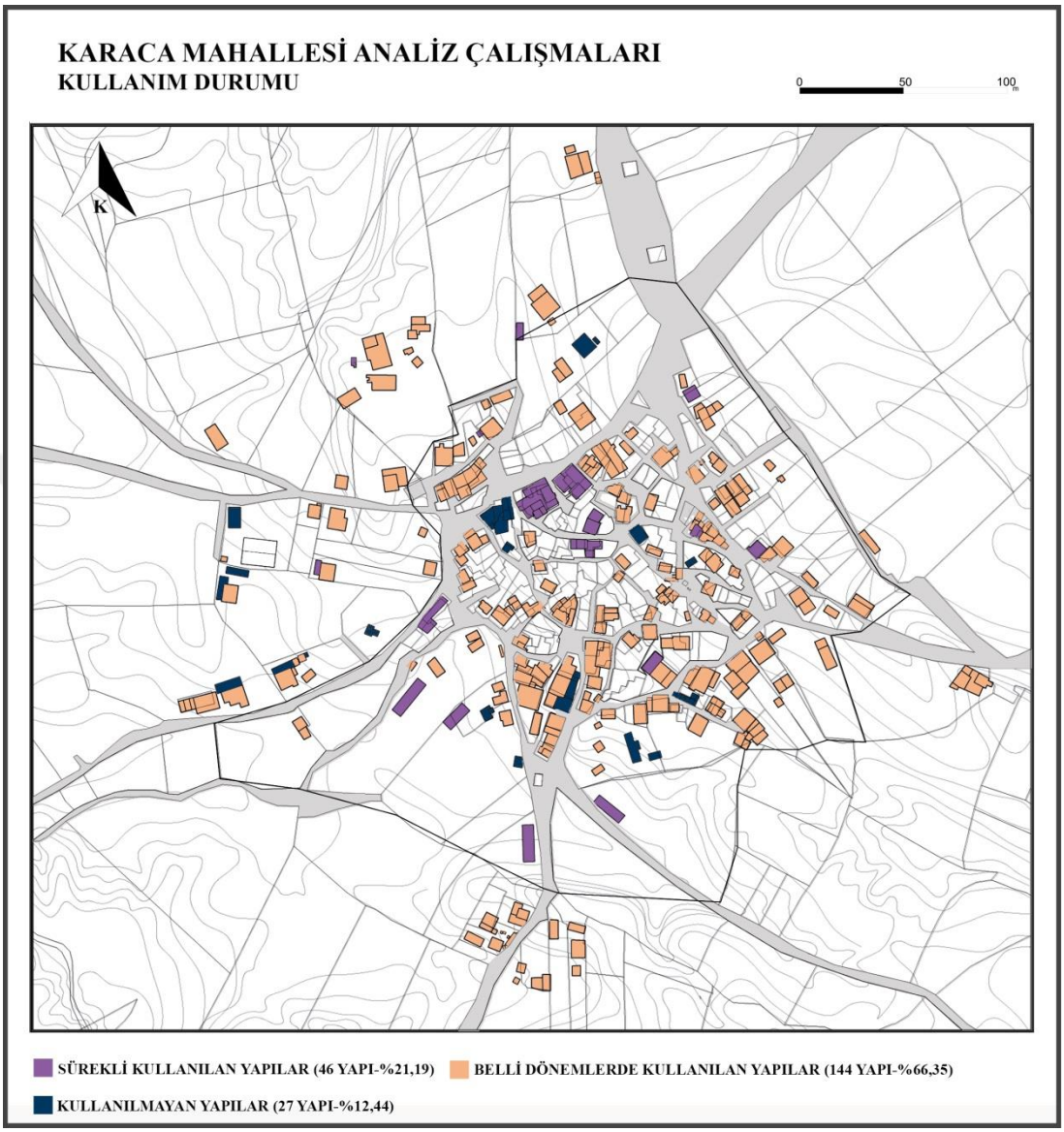

Şekil 3.272 Karaca'da düz çatılı ve üst örtü malzemesi toprak olan bir konut - 27 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.273 Karaca'da kırma çatılı ve üst örtü malzemesi Marsilya tipi kiremit olan bir konut - 122 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

- Kullanım Durumu

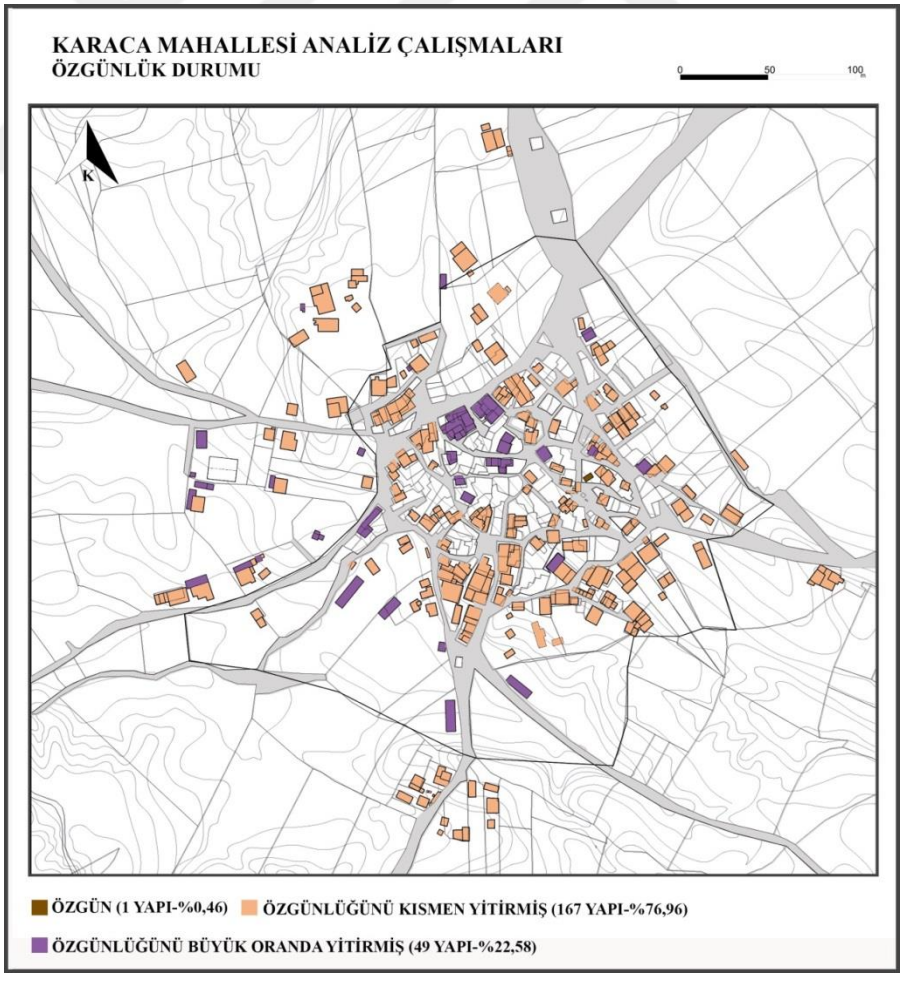

Şekil 3.274 Karaca kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu (2021)

Şekil 3.275 Karaca'da kullanılmayan bir konut yapısı - 79 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Özgünlük Durumu

Şekil 3.276 Karaca kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu (2021)

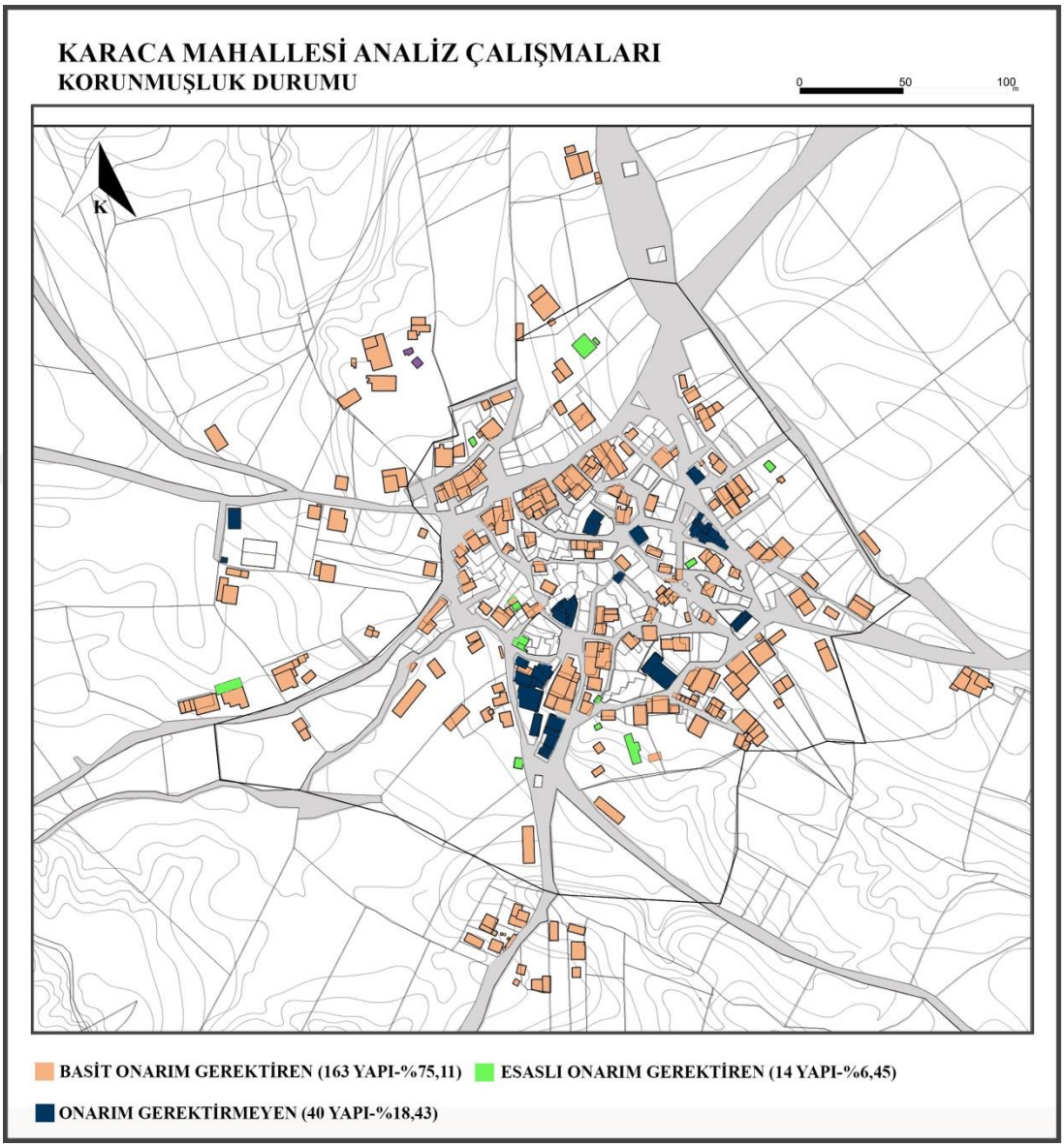

Şekil 3.277 Karaca'da özgün konut yapısı – 110 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.278 Karaca'da özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş bir konut yapısı – 150 ve 151 parseller (Kişisel arşiv, 2019)

- Korunmuşluk Durumu

Şekil 3.279 Karaca kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu (2021)

Şekil 3.280 Karaca'da esaslı onarım gerektiren bir konut yapısı – 188 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.281 Karaca'da onarım gerektirmeyen bir konut yapısı – 244 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

3.5.2.3 Karaca Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Karaca'da bulunan geleneksel yapılarda kerpiç malzeme kullanımının yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu yapıların ana ve kuzu adı verilen kerpiç bloklarla inşa edildikleri görülmüştür (Şekil 3.282, 3.283). Blokların özgün durumda 30x30x15 cm ve 30x15x15 cm boyutlarında üretildikleri bilgisi alınmıştır. Sözlü görüşmelerde, yerleşimde kerpiç yapı üretiminin 1980'lerden itibaren durduğu; ayrıca bu

tarihlerden sonra birçok kerpiç yapının tamamen yok olduğu ifade edilmiştir (H. H. Arık, kişisel iletişim, 14 Temmuz 2019).

Şekil 3.282 Karaca'da terk edilmiş bir yapının duvarlarından alındığı belirtilen kerpiç bloklar (N. Ünler, kişisel iletişim, 13 Mayıs 2021; Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.283 Karaca'da bir konut yapısının kerpiç bloklarla oluşturulan dış duvar örgüsü – 188 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Yerleşimde pek çok kerpiç duvar örgüsü, ana ve kuzu blokların üst üste ve yan yana sıralanmasıyla; derzler üst üste gelmeyecek şekilde yapılmıştır. Ancak bazı duvarlar, kerpiç bloklar sıralanırken derzlerin üst üste getirildiği tespit edilmiştir (Şekil 3.284).

Şekil 3.284 Karaca'da derzlerin aynı hizaya geldiği bir dış duvar örgüsü örneği (ahır yapısı) – 829 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Geçmişte kerpiç malzeme oluşturmak için kullanılan toprağın, Karaca'ya komşu olan Boyaca kırsal alanının sınırları içindeki boş arazilerden alındığı belirtilmiştir (N. Ünler, kişisel iletişim, 13 Mayıs 2021) (Şekil 3.285).

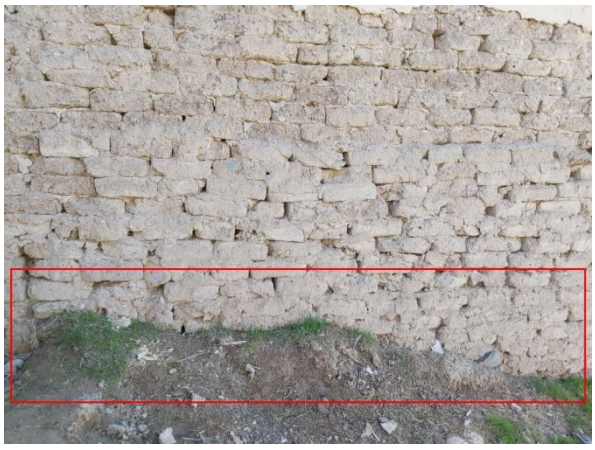
Şekil 3.285 Boyaca'da kerpiç üretmek için toprak alınan alandan bir görünüm (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca'da iç mekânına girilebilen konutlardan alınan iç ve dış duvar ölçülerine bakıldığında; tek katlı yapıların zemin katlarında dış kerpiç duvar kalınlıklarının en az 48 cm ile en fazla 63,5 cm arasında değiştiği görülmüştür. İç kerpiç duvar kalınlıkları ise en az 36 cm ile en fazla 40,5 cm arasında değişmektedir.

İki katlı konut yapılarından, bodrum katı bulunanların zemin katlarında dış duvar kalınlıkları 52,5 cm ile 65,5cm arasında; iç duvar kalınlıkları ise 37,5 cm ile 42,5 cm arasında değişmektedir. 1. katı bulunanlarda ise, zemin katlarda dış duvar kalınlıkları 60,5 cm ile 65,5 cm arasındadır. İç duvar kalınlıkları ise en az 41 cm; en fazla 47,5 cm'dir. Bu yapıların konut işlevli olan 1. katlarında en kalın dış duvar 61,5 cm; en ince dış duvar ise 57,5 cm olarak ölçülmüştür.

İki ve üç katlı yapılarda görülen bazı çıkmalarda duvar kalınlıklarının, yapının diğer duvarlarına göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda duvar ölçüleri alınabilen çıkmalarda en az 32, 5 cm; en fazla 53,5 cm duvar kalınlığı görülmüştür.

Karaca'da kerpiç yapıların temel ve subasman malzemesi taştır. Yapılarda kullanılan bu taşların alındığı yer hakkında bilgiye ulaşılamamıştır (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 11 Nisan 2021). Taşlar, işlenmeden kullanılmıştır. Ancak pek çok yapıda, zemin kotunun yükselmesine bağlı olarak subasmanların toprağın altında kaldığı görülmüştür. Bu durumda bazı yapılarda tamamen kaybedilmiş; bazılarında ise yüksekliği oldukça azalmıştır (Şekil 3.286).

Şekil 3.286 Karaca'da subasmanı toprağın altında kalan bir yapının zeminle ilişkisi - 110 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca'da bulunan geleneksel yapılarda kerpiç ve taşın yanı sıra ahşap malzeme kullanımı da görülmektedir. Duvarlarda bulunan kapı ve pencere açıklıklarında lento olarak, döşemelerde kiriş ve taşıyıcı dikme olarak, özgün doğramalarda ve cephelerde görülen çıkmaların altında payanda olarak, ahşap malzeme kullanımına rastlanmıştır (Şekil 3.287, 3.288, 3.289, 3.290). Ahşabın hangi tür ağaçtan ve nereden elde edildiğine dair bilgi alınamamıştır.

Şekil 3.287 Karaca'da ahşap lento örnekleri – 67 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.288 Karaca'da ahşap dikme ve kiriş birleşimi – 933 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.289 Karaca'da ahşap dikme ve kirişler – 934 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.290 Karaca'da cephede bulunan çıkmanın altında ahşap malzeme kullanımı örneği - 211 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca'da bulunan kerpiç yapılar, çoğunlukla yığma sistem olan masif yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Taş temelden, kerpiç duvarlardan ve toprak malzemeli, düz üst örtülerden oluşan bu yapıların; subasmandan üst örtüye kadar pek çok niteliklerinin özgüne aykırı müdahalelerle değiştirildiği görülmüştür.

3.5.2.4 Karaca Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri

Karaca'da bulunan geleneksel yapıların işlevlerine bakıldığında, konut yapılarının diğer işlevli yapılara göre daha fazla olduğunu görmek mümkündür. Bu nedenle konutların mimari nitelikleri yapı-parsel ilişkisi, yaygın konut plan şemaları ve cephe

nitelikleri üzerinden incelenerek; yerleşimin genel mimari karakteri ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda Karaca'da bulunan 217 adet geleneksel yapıdan, konut işlevli 187 yapı ele alınmıştır. Ayrıca yerleşimde yeni olan konut yapısı bulunmamaktadır.

- Yapı-Parsel İlişkisi

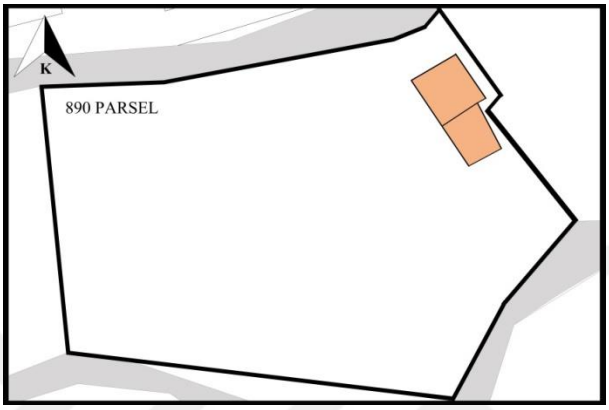
Karaca yerleşim alanının çeperlerinde bulunan parseller, genellikle birden çok yapıyı içine alabilecek büyüklüktedir. Bu nedenle söz konusu parsellerde iki ya da daha fazla sayıda yapının bulunabildiği görülmektedir. Ancak bu nitelikte bazı parsellerde yalnızca bir yapı bulunduğu da tespit edilmiştir (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.291).

Yerleşimin merkezine yakınlaştıkça parsel alanları küçülmektedir. Bu nedenle merkeze doğru, çoğunlukla bir parsel üzerinde tek yapı bulunduğu görülmektedir. Ayrıca küçük ve komşu olan bazı parsellerde yer alan yapılar, bitişik nizam olarak konumlanmaktadır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.).

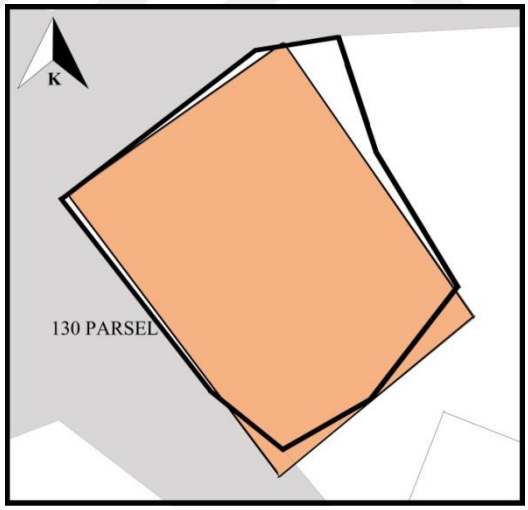
Karaca'da yerleşim alanının çeperlerinde yer alan yapılardan bazıları direkt sokaktan değil; parsel içinden giriş almaktadır. Bu yapılardan bazılarının çevresinde metal malzeme ile düzenlenen çitler de bulunmaktadır. Ancak bu çitlerin, parselin tamamını çevrelemediği görülmüştür. Bununla birlikte yapı alanın merkezine yakın konumda bulunan yapılar çoğunlukla direkt sokaktan giriş almaktadır. Bu anlamda çeperlerde bulunan yapılardan bazılarının sokakla doğrudan ilişki kuran cephesi bulunmazken; merkeze yakın konumdaki yapıların en az bir cephesi sokakla doğrudan ilişki kurmaktadır.

Yerleşimde yapı ve parsel alanlarına göre inceleme yapıldığında, büyük parsellerin üzerinde, küçük olan bir ya da birden çok yapı bulunabildiği görülmüştür. Küçük parsellerin üzerinde de yine küçük bir yapı ya da parselin tamamını kullanan ölçülerde bir yapının bulunabildiği tespit edilmiştir (Şekil 3.292, 3.293). Bu anlamda yapı ve parsel alanları arasında doğrudan bir ilişki kurmak mümkün değildir. Benzer

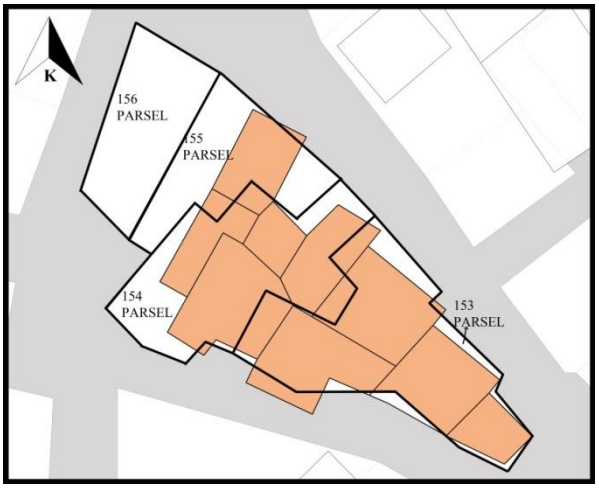
bir durum, yapıların kat adetleri ile parsel alanları arasında da söz konusudur. Küçük bir parsel üzerinde tek katlı bir yapı bulunabildiği gibi, büyük bir parsel üzerinde iki katlı bir yapı da konumlanabilmektedir. Bu anlamda parsel alanlarının, yapıların kat adedinin belirlenmesinde doğrudan etkili olmadığı ifade edilebilir (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.).

Şekil 3.291 Karaca'da 890 parselde bulunan 1 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel alanı 5083 m^2, yapı alanı 81 m^2) (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Şekil 3.292 Karaca'da 130 parselde bulunan 1 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel alanı 165 m^2, yapı alanı 169 m^2) (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Şekil 3.293 Karaca'da bitişik nizam ve 2 katlı konut yapılarının şematik gösterimi

- Yaygın Konut Plan Şemaları

Karaca'da geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş ve kerpiç malzemeli olan 187 adet konut yapısı bulunmaktadır. Bunlardan 97'sinin tek katlı olduğu görülmüştür. 79 adet konut iki katlı ve 11 konut ise üç katlıdır. 187 yapıdan 26'sının iç mekânı görülebilmiştir (Şekil 3.294). Diğer yapıların sahiplerinden izin alınamadığından iç mekânlarına girilememiştir.

İki katlı konutlar;

- Zemin+bodrum kat (25 adet)
- Zemin+kısmi bodrum kat (6 adet)
- Zemin+1. kattan (48 adet) oluşmaktadır (Tablo 3.4) (Şekil 3.295, 3.296).

Üç katlı konutlar;

- Zemin+ bodrum kat+1. kat (9 adet)
- Zemin+ kısmi bodrum kat+1. kat (2 adet) oluşmaktadır (Tablo 3.4).

İç mekânı görülebilen 26 yapının 14'ü tek katlıdır. Zemin+bodrum kattan oluşan 5; zemin+kısmi bodrum kattan oluşan 1 ve zemin+1. kattan oluşan 4 olmak üzere toplam 10 adet iki katlı yapının iç mekânına girilmiştir. Üç katlı yapılardan iç mekânı

görülenlerin ise 1'i zemin+bodrum kat+1. kattan; diğeri ise zemin+ kısmi bodrum kat+1. kattan oluşmaktadır.

Tek katlı yapılarda bir adet yaygın plan şeması görülmüştür. Orta sofa ve odalardan oluşan bu şemada, yapılara göre bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre tek katlı yapılardan bazılarında, sofanın sağ ya da sol yanında bir veya iki oda bulunabilmektedir. Oda sayısına göre boyutlar da değişebilmektedir. Ayrıca bazı tek katlı yapılarda, sofanın sağ ya da sol yanında bulunan odaların içinden başka odalara da geçilmektedir. Bu anlamda yapı, sağ ya da sol yana doğru genişleyebilmektedir. Bazı tek katlı yapılarda ise sofanın bir kısmının sonradan müdahale ile bölündüğü ve oda ya da mutfak olarak kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca bu yapılarda özgün duruma aykırı olarak bazı odalar, sonradan mutfak veya helâ işleviyle kullanılmak üzere yeniden düzenlemiştir. Sözlü görüşmelerde, pek çok konutta mutfak ve helâ işlevlerinin yapı dışında ayrı birimler olarak bulundukları; ancak uzun zaman önce bu işlevlerin, yapıların içindeki odalara alındığı belirtilmiştir (H. H. Arık, kişisel iletişim, 14 Temmuz 2019).

İki katlı konut yapılarında tespit edilebilen yaygın plan şemalarına bakıldığında, zemin+bodrum kat ve zemin+kısmi bodrum katlardan oluşan orta sofalı plan şemasının bulunduğu görülmektedir. Bu yapılarda da tek katlı yapılarda olduğu gibi oda sayısı ve boyutlarına bağlı olarak zemin kat plan şeması, sağ ya da sol yana doğru genişleyebilmektedir. Ayrıca tek katlı yapılarda görülen sonradan müdahaleler, bu yapıların zemin katları için de söz konusudur. Bununla birlikte yapıların bodrum katına inen merdivenler, bazı örneklerde odada; bazılarında ise sofada konumlanmıştır. Bodrum ve kısmi bodrum katlar ise depo olarak kullanılmaktadır.

İki katlı konutlarda, zemin+1. kattan oluşan yapılarda 3 şema tespit edilmiştir. Bunlardan birinde, tek mekânlı, sofalı bir zemin kat yer alırken; 1. katta küçük boyutlu bir sofa ve odalar bulunmaktadır. Oda sayısı yapıya göre değişebilmektedir. Bazı yapılarda, 1. katta bulunan sofanın sağ ya da sol yanında oda bulunmamaktadır. Bazılarında ise birbirinin içinden geçilerek ulaşılan odalar bulunmakta; bu nedenle

yapı genişleyebilmektedir. Tüm bu farklı durumlara göre sofa ve oda boyutlarında değişiklikler olduğu görülmüştür.

Zemin+1. kattan oluşan yapılarda görülen şemalardan biri de açık sofalıdır. Bu yapıların zemin katında geniş bir sofa ile bir ya da iki oda bulunmaktadır. Sözlü görüşmelerde, bu şemada görülen odalardan bazılarının sonradan düzenlendiği; özgün durumda bu katın tek mekânlı olduğu belirtilmiştir (M. Temiz, kişisel iletişim, 10 Mayıs 2021). Sofada bulunan merdivenle 1. kata ulaşılmaktadır. 1. katta yine bir sofa ve çevresinde konumlanan odalar bulunmaktadır. Bu kattaki oda sayısı ve boyutları da yapıya göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte 1. katta bulunan sofadan, yapının ön cephesinde konumlanan bir açık sofaya ulaşılmaktadır.

İki katlı yapılarda görülen plan şemalarından biri de orta sofalıdır ancak bu yapılar aynı zamanda dış merdivenlidir. Bu şemada, zemin ve 1. katları birbirine yapı içinden bağlayan bir merdiven bulunmamaktadır. Zemin katta bir orta sofa ve çevresinde bulunan odalar yer almaktadır. Oda sayısı ve boyutları, yapıya göre değişkenlik göstermektedir. Bu yapıların 1. katında da zemin katta görülen plan şemasının olduğu tespit edilmiştir. Zemin ve 1. katlarda bulunan oda sayısı ve boyutları bazı yapılarda aynıyken; bazı yapılarda farklıdır.

Yerleşimde bulunan üç katlı yapılara bakıldığında, açık sofalı ve bodrum katın bulunduğu plan şeması ile sofalı, dış merdivenli ve kısmi bodrumlu şemalar görülmüştür. Açık sofalı ve bodrum katın olduğu şema, iki katlı yapılarda görülen açık sofalı plan şeması ile benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda iki katlı ve açık sofalı şemalar için geçerli olan nitelikler, bu şema için de benzer durumdadır. Üç katlı diğer plan şeması ise iki katlı, orta sofalı şeması olan ve dış merdivenli yapılarla ile benzer özelliklere sahiptir. Bu yapılarda bodrum ve kısmi bodrum katlardan bazılarının iki ya da üç mekân olarak bölündüğü; bazılarında ise tek mekânlı olduğu görülmüştür.

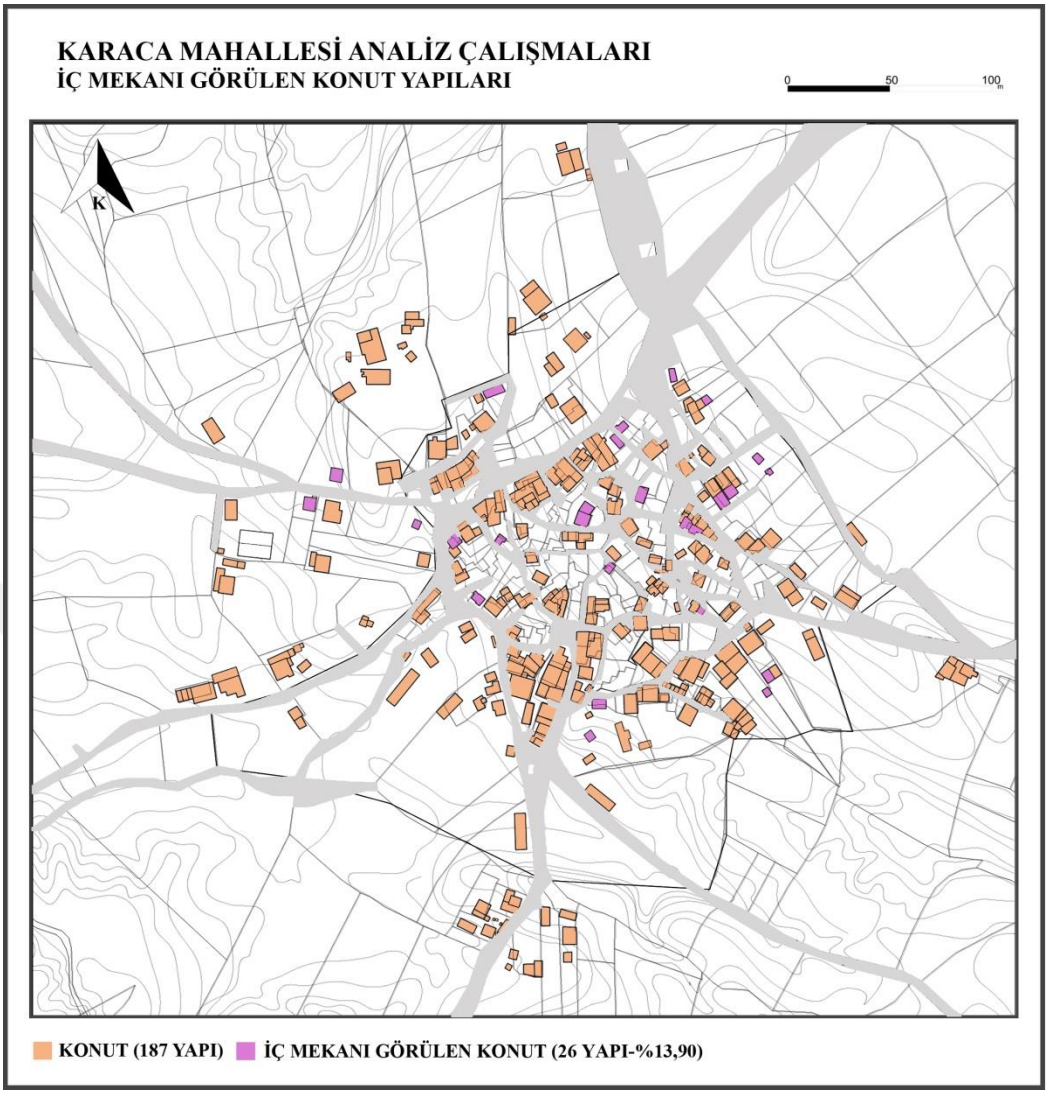
Karaca'da iki ve üç katlı yapılardan bazılarında, 'başoda' denilen bir birim yer almaktadır. Bu oda genellikle zemin kattaki sofanın üstünde, yapının 1. katındaki

çıkmalı mekândır. Geçmişte bu odanın, ailenin en yaşlı bireyi tarafından kullanılan; diğer aile bireylerinin ise sık kullanmadığı özel bir oda olduğu belirtilmiştir. Günümüzde başodalar çoğunlukla bahar ya da yaz aylarında yerleşim dışından gelen aile bireyleri tarafından kullanılmaktadır. Kış aylarında ise çoğunlukla kullanılmamaktadır (M. Temiz, kişisel iletişim, 10 Mayıs 2021) (Şekil 3.297).

Karaca'da mekân boyutlarına dair veriler de incelenmiştir. Konutların zemin katında yer alan sofa mekânları, 134,5x312,5 cm ile 518,5x604,5 cm arasında değişen boyutlardadır. Bu bağlamda bazı sofalar dikdörtgen; bazıları ise kareye yakın dikdörtgen formludur. Oda boyutları ise 135,5x197,5 ile 244,5x416 cm arasında değişmektedir. İki katlı yapılarda, genellikle zemin katlarda buluna oda ve sofaların boyutlarının, 1. katlardakilere göre daha büyük olduğu belirtilebilir.

Yerleşimde incelenen konutların kat yükseklikleri de ölçülmüştür. Zemin kat yükseklikleri 241,5 cm ile 260,5 cm arasında değişmektedir. 1. katı konut olarak kullanılan yapılarda bu katların yükseklikleri, 212,5 cm ile 244 cm arasındadır. Bodrum katlarda yükseklik en az 191 cm; en fazla 213 cm olarak ölçülmüştür.

Konut yapılarından bazılarının zemin katlarında bulunan odalardan birinde; bazılarının ise sofa mekânlarında ocak bulunduğu görülmüştür. Tespit edilen bu ocakların üzeri, 'yaşmak' adı verilen ahşap elemanlarla örtülmüştür. Ayrıca bazı ocakların iki yanında, günümüzde dolap olarak değerlendirilen duvar boşlukları bulunmaktadır. Ancak ocakların aktif olarak kullanılmadıkları belirtilmiştir (M. Temiz, kişisel iletişim, 10 Mayıs 2021) (Şekil 3.298). Bununla birlikte bazı sofa ve odalarında, ahşap dikmelerin aralarının örtülerle kapatıldığı ve bu kısımların ayrı bir mekân ya da yüklük olarak kullanıldığı görülmüştür (Şekil 3.299). Yüklük olarak kullanılan kısımlarda yatak, yorgan vs. malzemeler depolanmaktadır.

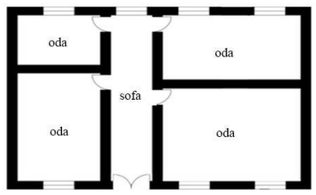

Şekil 3.294 Karaca'da iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim içindeki yerleri (2020)

Tablo 3.4 Karaca'da tespit edilen yaygın konut plan şemaları

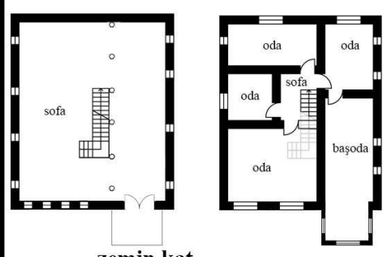
KARACA YERLEŞİMİNDE BULUNAN YAYGIN KONUT PLAN ŞEMALARI

1 katlı yapılar

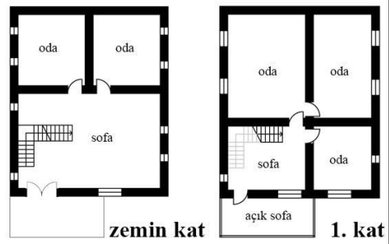

orta sofalı plan şeması

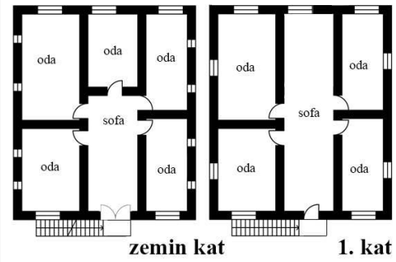
2 katlı yapılar

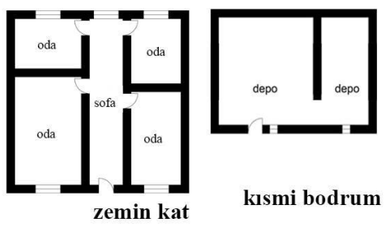
sofalı plan şeması

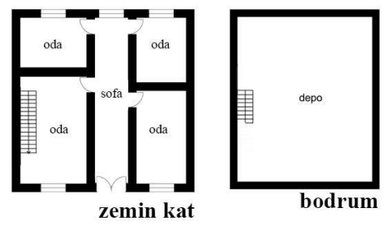
açık sofalı plan şeması

orta sofalı plan şeması
(dış merdivenli yapı)

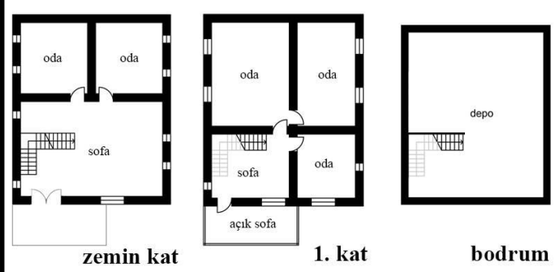

orta sofalı plan şeması
(kısmi bodrum katlı yapı)

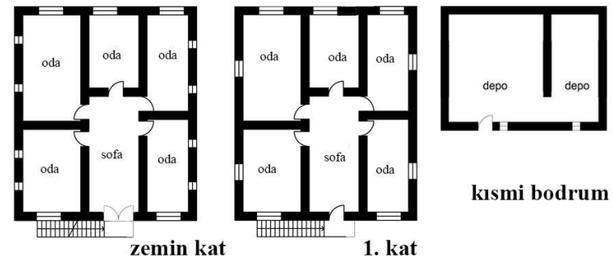

orta sofalı plan şeması
(bodrum katlı yapı)

3 katlı yapılar

açık sofalı plan şeması
(bodrum katlı yapı)

orta sofalı plan şeması
(kısmi bodrum katlı ve dış merdivenli yapı)

(a)

(b)

Şekil 3.295 Karaca'da iki katlı bir konutun sofa (a) ve oda (b) birimleri – 56 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

(a)

(b)

Şekil 3.296 Karaca'da iki katlı bir konutun sofa (a) ve oda (b) birimleri – 159 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.297 Karaca'da iki katlı bir yapıda, cephedeki çıkmanın bulunduğu başoda – 155 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

(a) (b)

Şekil 3.298 Karaca'da yaşmaklı ocak örnekleri – 155 parsel (a) ve 176 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.299 Karaca'da odada bulunan ahşap dikmelerin arasının örtüyle kapatılması ve oluşan mekânın mutfak olarak kullanılması örneği – 173 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Yerleşimde bulunan iki katlı yapıların, bu katları arasındaki kullanım ilişkileri farklılık göstermektedir. İki katlı yapılardan kısmi bodrum katı bulunanlar, çoğunlukla tek katlı yapılar gibi kullanılmaktadır. Kısmi bodrum katlara girişler yapının içinden olmadığı için bu katların günlük kullanım yoğunluğu oldukça azdır. Bodrum katlı yapılarda ise bu katlarda depolanan eşyalar, günlük yaşamda yoğun olarak kullanılmamaktadır (M. Temiz, kişisel iletişim, 10 Mayıs 2021). Bu nedenle bodrum katların da zemin katlarla ilişkisi zayıftır. Zemin katlar, iki katlı yapılarda en yoğun kullanılan alanı oluşturmaktadır.

Zemin+1. kattan oluşan iki katlı yapılarda, zemin katta bulunan sofa, günlük ihtiyaçların giderildiği; dinlenme, misafir ağırlama, yemek yeme ve gün içinde uyuma gibi işlevlere kullanılan çok yönlü bir mekândır. 1. katlarda bulunan odalar ise genellikle yalnızca gece uyumak için kullanılmaktadır. Bu katlarda bulunan açık ve kapalı sofaların kullanım yoğunluğu da zemin katlardakine göre oldukça azdır.

İki katlı ve dış merdivenli yapılarda, 1. katların genellikle boş olduğu görülmüştür. Sözlü görüşmelerde, bu yapıların 1. katlarının, yerleşimin dışında yaşayan aile bireylerinin ziyaretleri sırasında açıldığı ve kalabalık misafirleri ağırlamak için kullanıldığı belirtilmiştir. Günlük yaşamda neredeyse hiç kullanılmayan bu katların aksine; zemin katlar, daha yoğun kullanılmaktadır.

Üç katlı yapıların farklı katları arasındaki kullanım yoğunlukları, iki katlı yapılarla benzerlik göstermektedir. Bu anlamda bodrum ve kısmi bodrum katlar daha az yoğunlukta kullanılırken; zemin katların günlük kullanım yoğunluğu oldukça fazladır. 1. katlar da iki katlı yapılarda bulunan üst katlara benzer yoğunlukta kullanılmaktadır.

- Cephe Özellikleri

Karaca'da bulunan yapılar cephe nitelikleri bakımından incelendiğinde, tek katlı yapılarda simetrik ve asimetrik düzenlemeler olduğu görülmektedir (Şekil 3.300). İki katlı yapılarda ise çıkmalı ve çıkmasız olarak farklılaşan cepheler göze çarpmaktadır.

Çıkmalı olan yapılarda genellikle asimetrik cephe düzenleri bulunmaktadır. Çıkmasız yapılarda ise simetrik ya da asimetrik cepheler olduğunu belirtmek mümkündür. Bununla birlikte cepheler çoğunlukla süslemesiz ve sadedir (Şekil 3.301).

Karaca'da bulunan yapıların içine, ön cephenin ortasından, sağ ya da sol yanından girilebilmektedir. Tek katlı yapılarda giriş kapısının üzeri çoğunlukla çatı saçağıyla örtülmüştür. Ayrıca bu yapılarda, giriş cephelerinde bir kapı ve oda pencereleri yer almaktadır. Bazı yapılarda, giriş kapısının üzerinde tepe penceresi olduğu görülmektedir. Giriş kapısının ve pencerenin konumuna göre cepheler, simetrik ya da asimetrik olabilmektedir. Bununla birlikte giriş kapıları çoğunlukla iki kanatlıdır.

Çıkmalı yapılarda girişler, çoğunlukla bu çıkmanın altında bulunmaktadır. Az sayıda örnekte çıkmalar giriş cephesinde değil yan cephede yer almaktadır. Bazı yapılarda ise giriş kapısı, ön cephede bulunan açık sofanın altındadır. Bununla birlikte giriş cephesinde kapalı çıkma ya da açık sofa olmayan iki katlı örneklerin çoğunda, kapının üzerinde yer alan herhangi bir örtü elemanı bulunmamaktadır.

Konutların giriş cephelerinde sıklıkla iki kanatlı bir giriş kapısı ve oda pencereleri bulunmaktadır. Bazı iki katlı örneklerde ise bu cephelerde açık bir sofa yer almaktadır. Açık sofalardan bazılarına yalnızca yapıların içinden; 1. katlarda bulunan kapalı sofalardan geçerek ulaşılabildiği gibi; bazı yapılarda da bu sofaya ulaşmak için yapı dışına metal ya da çimento esaslı malzemelerle merdivenler eklenmiştir.

Şekil 3.300 Karaca'da tek katlı yapıların ön cephe örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.301 Karaca'da iki katlı yapıların ön cephe örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca'da, geleneksel yapıların cephelerinde bulunan kapı ve pencere doğramalarının özgün durumda ahşap malzemeli oldukları tespit edilmiştir (Şekil 3.302, 3.303, 3.304). Sonradan müdahale edilen yapılarda plastik malzemeli doğramaların ve metal malzemeli parmaklıkların kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca sözlü görüşmelerde, özgün ahşap doğramaların birçoğunun sonradan, yine ahşap malzemeli doğramalarla değiştirildiği belirtilmiştir (N. Ünler, kişisel iletişim, 13 Mayıs 2021).

Geleneksel yapıların ön cephelerinde bulunan oda penceresi açıklıklarının boyutları en az 52,5x57,5 cm; en fazla 197,5x221,5 cm olarak ölçülmüştür. Buradan hareketle pencerelerin kareye yakın dikdörtgen formlu oldukları ifade edilebilir. Ayrıca pencereler genellikle iki ya da üç kanatlıdır. Bazı iki katlı yapıların zemin katlarında yer alan pencerelerin, diğer pencerelere göre daha küçük ve tek kanatlı oldukları görülmüştür. Sözlü görüşmelerde, bu yapılardan bazılarının zemin katlarında yer alan odaların, sonradan mutfak ya da banyo/helâ olarak yeniden işlevlendirildiği; bu nedenle pencere açıklıklarının küçültüldüğü belirtilmiştir (H. Çağlar, kişisel iletişim, 06 Mart 2021).

İki katlı yapılarda bulunan kapalı çıkmaların üç tarafında da pencereler bulunmaktadır. Çıkmaların önünde yer alan ahşap pencereler genellikle üç ya da dört kanatlıdır. Yan kısımlarda bulunanların ise çoğunlukla tek kanatlı oldukları tespit edilmiştir (Şekil 3.303). Ancak az sayıdaki yapıda çift kanatlı pencereler de görülmüştür.

Yerleşimde bulunan konut yapılarında, genellikle iki kanatlı giriş kapılarının yaygın olduğu görülmüştür. Az sayıda yapıda, tek kanatlı giriş kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların açıklıkları 92x214,5 cm ile 110,5x217 cm arasında değişmektedir. İki kanatlı giriş kapısı açıklıklarının boyutları ise en az 170x221,5 cm; en fazla 202,5x233,5 cm olarak ölçülmüştür. Bununla birlikte iki kanatlı giriş kapılarının büyük bir kısmının üzerinde dikdörtgen formlu ve en az iki kanatlı tepe pencereleri bulunmaktadır.

Şekil 3.302 Karaca'da konutların ön cephelerinde bulunan ahşap pencere doğraması örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

(a) (b)

Şekil 3.303 Karaca'da konutların ön cephelerinde çıkmalarda ön ve yan pencere doğraması örnekleri – 957 parsel (a) ve 175 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

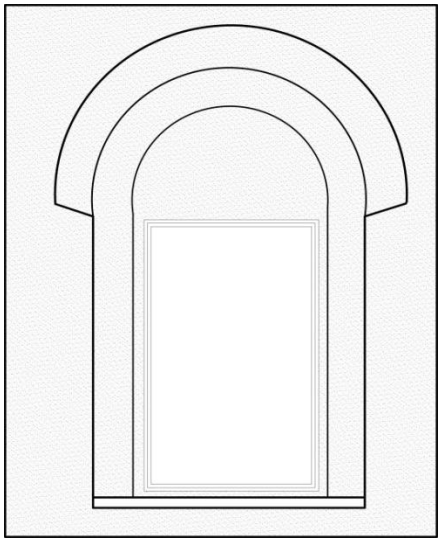

Şekil 3.304 Karaca'da konutların ön cephelerinde bulunan giriş kapı doğraması örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Yeşilyurt ilçesinde bulunan kırsal yerleşimlerde olduğu gibi Yazıhan ilçesine bağlı Karaca'da da kantamarlı pencere örneklerine rastlanmıştır. Yerleşimde bulunan 5 adet geleneksel yapının yalnızca ön cephelerinde kantamarlı pencereler olduğu görülmüştür. Bu pencerelerin doğramaları bazı örneklerde tek; bazılarında ise iki kanatlıdır (Şekil 3.305, 3.306).

Şekil 3.305 Karaca'da kantamar örnekleri - (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.306 Karaca'da bulunan kantamar formunun şematik gösterimi

Karaca'da bulunan konutların cephelerine sıva ve boya nitelikleri açısından bakıldığında, genellikle toprak malzemeli sıvanın yaygın olduğu görülmüştür. Az sayıda yapıda çimento esaslı sıva bulunmaktadır. Yine az sayıda yapının dış cephelerinin boyalı olduğu; yerleşimin genelinde boyalı cephelerin yaygın olmadığı belirtilebilir.

3.5.2.5 Karaca Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar

Karaca'da konut işlevli geleneksel yapılar dışında cemevi, okul, sağlık ocağı, kültür merkezi, köy odası, selektör binası, odunluk, depo, ahır ve helâ yapıları bulunmaktadır.

Cemevi, aktif olarak kullanılmamaktadır. Kerpiç malzemeli ve üst örtüsü düz, toprak damdır. Dış cephesi toprak esaslı malzeme ile sıvanmıştır. Yapı günümüzde oldukça bakımsız durumdadır (Şekil 3.307). Sözlü görüşmelerde, bu yapının geçmişte konut işleviyle kullanıldığı; daha sonra cemevi olarak işlevlendirildiği ve kısa bir süre bu işlevle kullanıldıktan sonra terk edildiği bilgisi alınmıştır (M. Temiz, kişisel iletişim, 10 Mayıs 2021). Yapı kapalı olduğundan iç mekânına girilememiştir.

Şekil 3.307 Karaca'da terk edilen cemevi binası - 938 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca'da bulunan okul yapısının ana yapı malzemesi kerpiçtir. Ancak sözlü görüşmelerde, yapının yıpranan duvarlarından bazılarının pişmiş tuğla ile yenilendiği belirtilmiştir (H. Çağlar, kişisel iletişim, 06 Mart 2021). Yapı zemin+kısmi bodrum kattan oluşmaktadır. Üst örtü tipi beşik çatı ve malzemesi Marsilya tipi kiremittir. Yapının cephelerinde çimento esaslı sıva ve kısmi bodrum katında taş kaplama bulunmaktadır. Kısmi bodrum katının depo olarak kullanıldığı öğrenilmiştir (H. Çağlar, kişisel iletişim, 06 Mart 2021). Yapı günümüzde oldukça bakımsız durumdadır (Şekil 3.308). Son yıllarda yerleşim sakinleri tarafından kısa süreli depolama amaçlı kullanıldığı ifade edilmiştir (H. Çağlar, kişisel iletişim, 06 Mart 2021). Yapının iç mekânına girmek için izin alınamamıştır.

Şekil 3.308 Karaca'da kullanılmayan okul yapısı - 173 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Okulun giriş cephesinin karşısında, bu yapı ile birlikte kullanıldığı bilinen bir helâ yapısı bulunmaktadır. Okul gibi helâ da kerpiç malzemelidir ve sonradan müdahalelerle özgünlüğü azalmıştır. Yapı günümüzde bakımsız durumdadır ve terk edilmiştir (Şekil 3.309).

Şekil 3.309 Karaca'da helâ yapısı - 173 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca'da bulunan kamusal işlevli geleneksel yapılardan biri de sağlık ocağıdır. Giriş kapısına, bahçeden geçilerek ulaşılmaktadır. Kapalı olduğundan iç mekânına girilemeyen sağlık ocağının depo olarak kullanılan bir bodrum katının bulunduğu bilgisi alınmıştır. Bu yapı da okul binası gibi sonradan müdahale görmüş ve yıpranan bazı duvarları, pişmiş tuğla malzeme ile onarılmıştır (H. Çağlar, kişisel iletişim, 06 Mart 2021). Üst örtüsü kırma çatı ve malzemesi ise Marsilya tipi kiremittir. Yapı günümüzde bakımsız ve terk edilmiş durumdadır (Şekil 3.310, 3.31).

Şekil 3.310 Karaca'da kullanılmayan sağlık ocağı yapısı ve bahçe girişi - 952 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.311 Karaca'da kullanılmayan sağlık ocağı yapısının ön cephesi - 952 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Yerleşimde kerpiç malzeme ile inşa edilen konut dışı işlevli yapılardan biri de kültür merkezidir. Üç katlı olan bu yapı, zemin+1. kat+ bodrum kattan oluşmaktadır (Şekil 3.312). Sözlü görüşmelerde, yapının özgün işlevinin okul (ortaöğretim düzeyinde) olduğu öğrenilmiştir. Yerleşimdeki genç nüfusun azalmasıyla birlikte yapının kullanım dışı kaldığı belirtilmiştir. 2004 yılında mahalle sakinlerinin imkânlarıyla, özgün malzeme ile onarılan yapı, bu tarihten itibaren kültür merkezi ve cemevi olarak kullanılmıştır. Yapının önünde bulunan meydanda da ibadet, düğün ve taziye gibi törenler gerçekleştirilmiştir. Süreç içinde, yapının kalabalık törenler için yetersiz olduğuna karar verilmiş ve aynı parsele yeni bir kültür merkezi yapısı inşa edilmiştir. Yapı günümüzde kullanılmamaktadır (H. H. Arık, kişisel iletişim, 14 Temmuz 2019).

Şekil 3.312 Karaca'da kullanılmayan kültür merkezi yapısının ön cephesi - 931 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca'da bulunan konut dışı işlevli geleneksel yapılardan biri de köy odasıdır. Tek katlı ve kerpiç malzemelidir. Üst örtüsü kırma çatı ve malzemesi Marsilya tipi kiremittir. Dış cephesi çimento esaslı malzemeyle sıvanmış ve boyanmıştır (Şekil 3.313, 3.314). Yapının özgün işlevinin konut olduğu belirtilmiştir. Bir süre köy kahvesi olarak kullanılan yapı, 1980'lerde PTT binası olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde, yerleşimle ilgili kararların tartışıldığı, toplantılar yapılan sosyal amaçlı bir mekân olarak değerlendirilmektedir. Ancak yapının sıklıkla boş olduğu; yılda bir ya da iki kez kullanıldığı ifade edilmiştir (M. Temiz, kişisel iletişim, 10 Mayıs 2021). Yetkili kişilere ulaşılamadığından yapının içine girilememiştir.

Şekil 3.313 Karaca'da köy odası yapısının ön cephesi - 931 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.314 Karaca'da köy odasının iç mekânından bir görünüm – sağ yanda bulunan oda (Temiz, 2014)

Selektör binası, Karaca'da bulunan geleneksel yapılardan biridir. Sözlü görüşmelerde bu yapının içinde selektör makinesi adı verilen bir araçla samanların yabancı maddelerden ayrıştırıldığı; bununla birlikte bir yem kırma makinasının da bulunduğu belirtilmiştir. Yapının geçmişte konut işlevli olduğu ancak terk edildiği; özgüne aykırı müdahaleler ile işlevinin değiştirildiği bilgisi alınmıştır. İç mekânında bulunan bölücü duvarların yıkıldığı ve tek mekân hâline getirildiği ifade edilmiştir (H. Çağlar, kişisel iletişim, 06 Mart 2021). Tek katlıdır ve düz olan üst örtüsü toprak malzemelidir (Şekil 3.321). Geçmişte, özellikle hasat zamanlarında yoğun olarak kullanıldığı belirtilen yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

Şekil 3.315 Karaca'da kullanılmayan selektör binası – 831 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca'da bulunan geleneksel yapılardan 6'sı depo, 2'si odunluk işlevlidir. Genellikle konutlara yakın konumda bulunan bu yapılar, kerpiç malzemeli, düz ve toprak malzemeli üst örtüsü olan tek katlı, küçük boyutlu birimlerdir (Şekil 3.316, 3.317). Depo yapılarından 2'si yılın belli dönemlerinde kullanılırken 4'ü terk edilmiştir. 2 odunluk yapısı da yılın belli zamanlarında kullanılmaktadır.

Şekil 3.316 Karaca'da bir odunluk yapısı örneği – 936 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

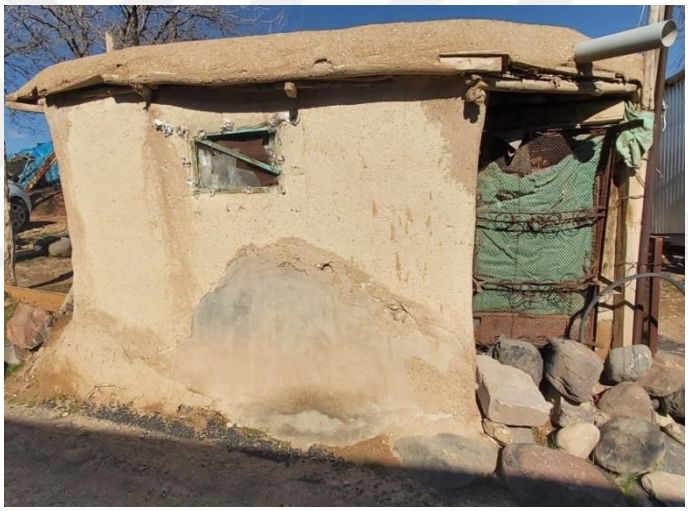
Şekil 3.317 Karaca'da odunluk yapısının iç mekânı – 936 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Yerleşimde kerpiç malzeme ile inşa edilen 12 adet ahır yapısı bulunmaktadır. Bunlardan 7'si kullanılırken 5'i terk edilmiştir. Bu yapılardan bazılarının üst örtüsü düz ve toprak malzemeliyken; bazılarına sonradan müdahale edilmiş ve özgünde olmayan çeşitli malzemelerin kullanıldığı beşik ve kırma çatılar eklenmiştir (Şekil 3.318).

Şekil 3.318 Karaca'da kullanılmayan bir ahır yapısı örneği - 955 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Karaca'da geleneksel yöntemlerle inşa edilen 4 adet helâ yapısı bulunmaktadır (Şekil 3.319). Bunlardan biri okul yapısı ile aynı parseldeyken; diğerleri geçmişte konut yapılarıyla birlikte kullanılmıştır. Ancak bu yapıların tamamı günümüzde terk edilmiş durumdadır.

Şekil 3.319 Karaca'da bir helâ yapısı örneği - 205 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

3.6 Darende İlçesi Beybağı ve Günpınar Kırsal Yerleşimleri

3.6.1 Darende İlçesinin Genel Nitelikleri

Darende, Malatya'ya bağlı 13 ilçeden biridir. Yerleşimin batı çeperinde konumlanan Darende, bu bağlamda kentin batıya açılan kapısı olarak bilinmektedir. Kent merkezine ise 120 km mesafede bulunmaktadır.

Günümüzde Darende ilçesine bağlı olan 67 mahalle bulunmaktadır. Bunlardan 42 tanesinin kırsal yerleşimler olduğu, yerinde yapılan gözlemler sonucunda tespit edilmiştir. Kırsal ve kentsel mahalleleri ile ilçenin toplam nüfusu, 2014 yılında 28.060 iken; 2020 yılında 25.647'dir. Rakımı ise 950 m ile 2150 m arasında değişmektedir (Darende İlçesi, b.t.).

Belirlenen parametreler doğrultusunda Darende ilçesinde incelenen kırsal yerleşimler olan Beybağı ve Günpınar, ilçenin batısında konumlanmaktadır (Şekil 3.320).

Şekil 3.320 Darende ilçesinde incelenen kırsal alanların konumu (Darende Mahalleleri, b.t.)

3.6.2 Beybağı Kırsal Yerleşimi

3.6.2.1 Beybağı Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri

Darende ilçesinin orta bölgesinde konumlanan Beybağı, çok sayıda geleneksel yapıdan oluşmaktadır. Darende ilçe merkezine yaklaşık 6 km; kent merkezine ise yaklaşık 127 km mesafede bulunmaktadır (Şekil 3.321).

Şekil 3.321 Beybağı'nın kuzeyinden bir görünüm (Kişisel arşiv, 2021)

Beybağı, düz bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapılaşmanın yoğun olduğu bölgede eğim azdır. Yerleşimin rakımı 1188 m'dir. Yapılı alanın yakın çevresinde, çoğunlukla kullanılmayan araziler bulunmaktadır. Tarım alanlarıyla birlikte Beybağı, yaklaşık 13,40 km^2'lik bir alanı kapsamaktadır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.322).

Yerleşimin nüfus değişimi; 2013 yılında 240, 2014 yılında 217, 2015 yılında 186, 2016 yılında 184, 2017 yılında 173, 2018 yılında 221, 2019 yılında 173 ve 2020 yılında 172 olarak görülmüştür. Bu veriler ışığında Beybağı'nın 2013-2017 yılları arasında nüfusunun azaldığını; 2018 yılında arttığını ve 2019 ile 2020 yıllarında yeniden azaldığını belirtmek mümkündür. 2020 yılındaki nüfusun 83'ü erkek (%48,3), 89'u ise kadındır (%51,7) (Beybağı Mahallesi, b.t.). Yerleşimin tarihi hakkında ise herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

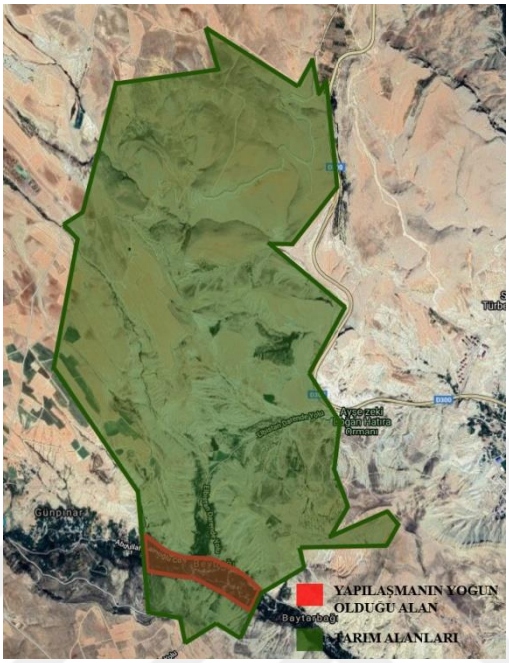
Şekil 3.322 Beybağı kırsal alanı sınırları ve yakın çevresi (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Beybağı'nda yapılan sözlü görüşmelerde, yılın tamamını yerleşimde geçiren nüfusun oldukça az olduğu öğrenilmiştir. Nüfusun büyük bir bölümü farklı illerde ikamet etmekte ve yalnızca yaz aylarını yerleşimde geçirmektedir. Ayrıca yerleşim nüfusunun yoğun olarak tarımsal üretim dışındaki meslek gruplarından olduğu belirtilmiştir (M. Biltekin, kişisel iletişim, 15 Mayıs 2019). Bu nedenle temel geçim kaynağı tarımsal üretim değil; tarım dışı mesleklerdir.

Beybağı'nda kullanıcıların büyük bir kısmı geçimlerini tarım dışı mesleklerle sağladıklarından, yerleşimde yapılan tarımsal faaliyetler yalnızca üreticinin ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmaktadır. Tarımsal üretimin, incelenen diğer kırsal yerleşimlere kıyasla daha az olduğu görülmüştür. Bu anlamda başlıca tarım ürünü kayısı olmak üzere, kullanıcıların ihtiyacına yönelik pek çok sebze ve meyve türü de yetiştirilmektedir. Buna ek olarak, yaygın olmamakla birlikte küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin de olduğu görülmüştür. Buradan hareketle, bitkisel üretim faaliyetlerinin hayvancılık faaliyetlerine göre daha yoğun olduğu belirtilebilir.

Beybağı'nda yapılaşmanın yoğun olduğu bölge, kırsal alanın tamamı göz önünde bulundurulduğunda güneyde konumlanmaktadır. Bu bölgenin yakın çevresinde,

dağınık hâlde konumlanan tarım alanları yer almaktadır. Bunların dışında kalan alanlar ise herhangi bir şekilde kullanılmamaktadır (Şekil 3.323, 3.324).

Şekil 3.323 Beybağı'nda yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Şekil 3.324 Beybağı'nda yapılaşmanın yoğun olduğu alan (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

3.6.2.2 Beybağı Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri

Beybağı'nda, doku ölçeğinde pek çok özgün veri bulunmaktadır. *Yerleşim dokusunun genel niteliklerine* bakıldığında, büyük oranda düz bir alan göze çarpmaktadır. Yapılaşmanın yoğun olduğu bölgede, en yüksek ve en alçak noktalar

arasında yaklaşık 4 m fark bulunmaktadır. Kısmen dağınık bir yapılaşma söz konusudur. Ayrıca lineer bir yerleşim düzeni görülmektedir.

Beybağı'nın kuzeyinde, Darende'ye ulaşan ana yol bulunmaktadır. Doğusunda ise ilçeye uzanan ara yol yer almaktadır. Yerleşimin içinde, doğu-batı doğrultusunda ilerleyen ve kuzey-güney çeperlerinde bulunan iki ana yol ile kuzey-güney doğrultusunda ve merkeze yakın olan kısa bir ana yol daha bulunmaktadır. Yapılar genellikle iki ana yolun arasında konumlanmıştır (Şekil 3.25, 3.326, 3.327, 3.328, 3.329, 3.330).

Beybağı'nda bulunan kamusal yapılar, okul ve cami binalarıdır. Okul yapısı yerleşime ilçeden ulaşan ana yolun üzerinde bulunurken; cami ise merkeze yakın bir noktadadır. Bu bağlamda kamu yapılarının birbirlerine yakın konumda olmadıkları belirtilebilir.

Beybağı'nda sosyal yaşam-yerleşim dokusu ilişkisine bakıldığında, caminin önünde bulunan meydanın bu ilişki açısından önemli olduğu belirtilebilir. Sözlü görüşmelerde bu alanın cuma namazı, cenaze namazı, taziye gibi ibadet ve törenler için sıklıkla kullanıldığı belirtilmiştir. Bunun dışında yoğun olarak kullanılmadığı bilgisi aktarılmıştır (M. Biltekin, kişisel iletişim, 15 Mayıs 2019) (Şekil 3.328).

Beybağı'nda *ulaşım durumu* incelendiği, yerleşimdeki ana yolların çoğunlukla taşıt kullanımı için düzenlendiği; ara yolların ise genellikle yayalara hizmet eden dar akslar oldukları görülmüştür. Bazı ara yollar ise hem yayalar hem de araçlar tarafından kullanılmaktadır. *Yol malzemelerinin* ise çoğunlukla asfalt+toprak; bazı yerlerde ise toprak ya da kilit parke taşı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3.331, 3.332, 3.333).

Beybağı yerleşim alanı içinde 18 adet *ada* bulunmaktadır. Bu adalar farklı sayılarda parsellere bölünmüştür. Adaların arasında bulunan yollardan bazıları aktif olarak kullanılmamaktadır. Toplam 190 adet *parsel* bulunmaktadır. 1200 numaralı ada, 36900 m^2 ile en büyük yüz ölçümüne sahiptir. Bu ada üzerinde 63 adet parsel ve

çok sayıda yapı bulunmaktadır. En küçük boyutlu 1222 numaralı ada ise yalnızca bir parselden oluşmaktadır ve 52 m^2'dir. Bu adanın üzerinde yapı yoktur. Parsel alanlarına bakıldığındaysa en büyük boyutlu 1216 ada 6 parsel, 5778 m^2'dir. Bu parselin üzerinde tek katlı 4 konut ve bir kümes yapısı bulunmaktadır. Büyük bir kısmı ise boştur. En küçük boyutlu 1200 ada 18 parsel ise 18 m^2'dir. Bu parsel üzerinde yapı bulunmamaktadır (Şekil 3.334).

Beybağı'na *geleneksel ve yeni yapı* oranı açısından bakıldığında, yerleşimde bulunan 172 yapıdan 12'sinin betonarme olduğu; 160 yapının ise geleneksel yöntemlerle inşa edildiği görülmüştür. Yeni yapılardan biri okul, 2'si islim damı, 5'i depo ve 4'ü helâ işlevlidir. Bunlardan okul, bir islim damı ve 4 helâ, aktif olarak kullanılmamaktadır (Şekil 3.335, 3.336). Bu bağlamda yerleşimde bulunan yapıların %93,02'si geleneksel; %6,98'i ise yenidir. Doku ölçeğindeki tüm analizler, 160 adet geleneksel yapı üzerinden detaylandırılmıştır.

Beybağı'nda birden çok yapıdan oluşan *yapı grupları* bulunduğu görülmüştür. Bu yapılar genellikle doğrudan sokağa açılan bir kapıyla; iki tarafı açık bir mekân olan aralıktan geçilerek ulaşılan bir avlu etrafında konumlanmaktadır (Şekil 3.337, 3.338). Yapı gruplarının çoğunlukla birbiriyle akraba olan ailelerin kullandığı konutlardan oluştuğu öğrenilmiştir. Bu konutlardan bazılarının yılın belli dönemlerinde periyodik olarak kullanıldığı; bazı ailelerin de bu yapıları daha az sürelerle -iki ya da üç yılda bir defa- kullandığı belirtilmiştir (B. Aksoy, kişisel iletişim, 16 Eylül 2019).

Yerleşimde yer alan yapıların *işlevleri* incelendiğinde, kamusal olan cami ve okul yapılarıyla birlikte çok sayıda konut göze çarpmaktadır. 160 adet geleneksel yapıdan 116'sı konut işlevlidir. Ayrıca bir cami, 17 depo yapısı, 9 odunluk ve 13 ahır, 2 kümes, 2 helâ ve 1 tandır bulunmaktadır. İşlevlerin dağılım oranına bakıldığında, geleneksel yapıların %72,50'si konut, %8,12'si ahır, %10,62'si depo, %1,25'i helâ, %5,62'si odunluk, %1,25'i kümes, %0,62'si cami, %0,62'si tandır ve %0,62'si islim damıdır (Şekil 3.339, 3.340, 3.341).

Beybağı'nda bulunan 116 adet konuttan 63 adedi tek katlıdır. 38 konut iki katlı; 15 konut ise 3 katlıdır. 38 adet iki katlı konuttan 4'ünde; 15 adet üç katlı konuttan ise 3'ünde bodrum kat bulunmaktadır. Bu katlar depo işlevlidir. Ayrıca 38 adet iki katlı konuttan 29'unda; 15 adet üç katlı konuttan 9'unda ise yapılara sonradan eklenen çatı arası/depo katı bulunmaktadır. Bu anlamda iki katlı konutlar, zemin+1. kat (konut ya da çatı arası/depo işlevli) ya da zemin+bodrum kattan oluşurken; üç katlı konutlar ise zemin+bodrum kat+1. kat (1. kat konut ya da çatı arası/depo işlevli) ya da zemin+1. kat+2.kattan (2. kat konut ya da çatı arası/depo işlevli) oluşmaktadır. Çatı arası/depolara yapı dışından, taşınabilir merdivenlerle girilmektedir. Konut dışı işlevli yapılarda bodrum ya da çatı/arası depo katlarına rastlanmamıştır (Şekil 3.342, 3.343, 3.344).

Beybağı'nda yapıların *kat adedine* bakıldığında, bir, iki ve üç katlı yapıların bulunduğu görülmektedir. 160 adet geleneksel yapının 107'si (%66,87) tek katlıdır. Bu yapılar konut, cami, depo, odunluk, ahır, kümes, helâ ve tandır işlevlidir. İki katlı yapılar 38 adettir (%23,75) ve tamamı konuttur. 15 yapı (%9,38) ise üç katlıdır ve bunlar da konut işlevlidir. Bu anlamda bir katlı yapı sayısı, iki ve üç katlı yapı sayısına göre daha fazladır (Şekil 3.345, 3.346, 3.347).

Beybağı'nda geleneksel yapılar *malzeme ve yapım sistemi* açısından değerlendirildiğinde, 160 adet geleneksel yapının tamamının kerpiç bloklarla ve yığma yapım sistemi (masif yapım tekniği) ile inşa edildiği tespit edilmiştir (Şekil 3.348).

Yerleşimde *üst örtü tipleri* yoğun olarak beşik ve sundurma çatılardan oluşmaktadır. Sözlü görüşmelerde yapıların, özgün durumda düz ve toprak malzemeli üst örtüsünün olduğu belirtilmiştir (B. Aksoy, kişisel iletişim, 16 Eylül 2019). Ancak günümüzde özgün üst örtüsü olan yapı mevcut değildir. *Üst örtü malzemeleri* ise Marsilya tipi kiremit ve metal sacdır (Şekil 3.349, 3.350, 3.351, 3.352).

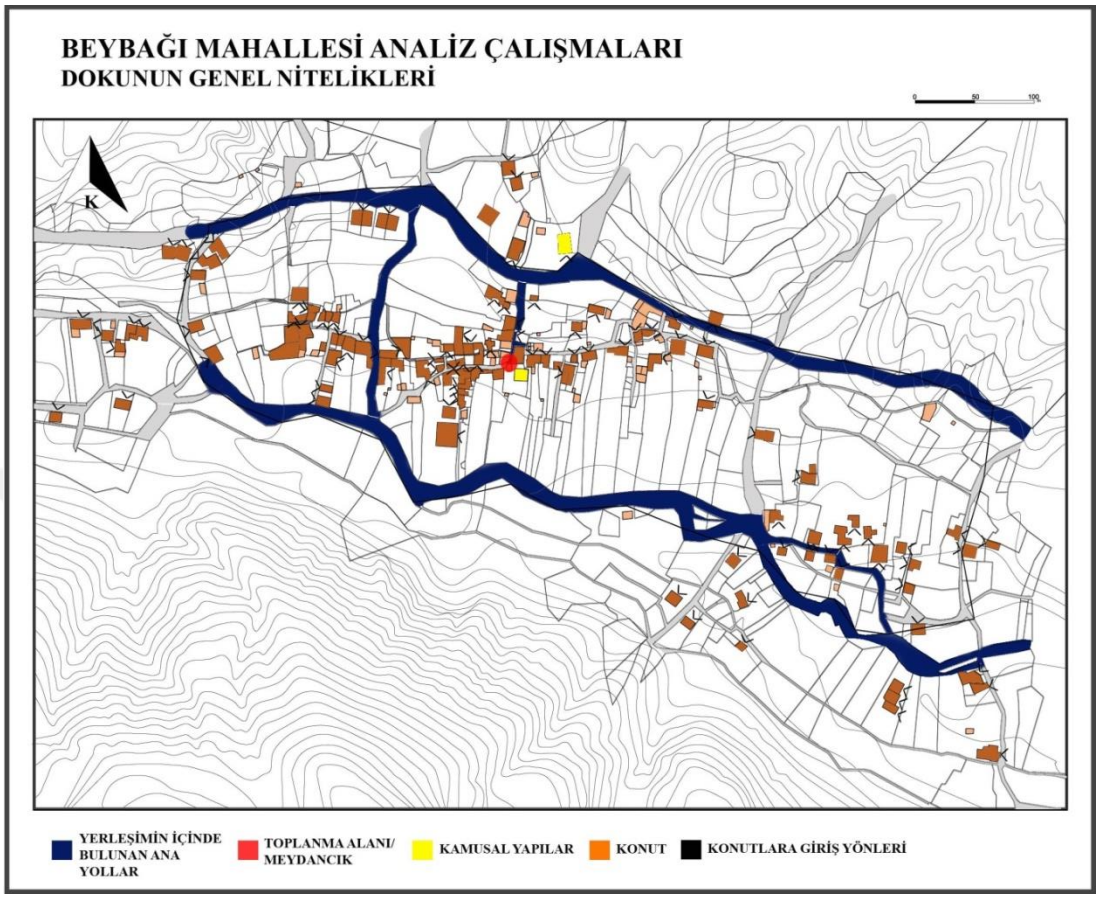
Beybağı'ndaki yapıların *kullanım durumlarına* bakıldığında, 160 adet geleneksel yapının 30'unun sürekli kullanıldığı; 34'ünün ise kullanılmadığı tespit edilmiştir. Geleneksel yapılardan 96'sı ise yılın belli dönemlerinde kullanılmaktadır. Sürekli kullanılan yapıların 25'i konut, 1'i cami, 2'si ahır ve 2'si kümes işlevlidir. Kullanılmayan yapıların ise 2'si konut, 12'si depo, 7'si odunluk, 2'si helâ ve 11'i ahırdır. Yılın belli dönemlerinde kullanılan yapılardan ise 88'i konut, 5'i depo, 2'si odunluk ve 1'i tandır işlevlidir (Şekil 3.353, 3.354, 3.355).

Yerleşimdeki yapılar *özgünlük durumu* bağlamında incelendiğinde, ise yapıların pek çoğunun çeşitli müdahalelerle özgünlüklerini kısmen yitirdiklerini belirtmek mümkündür. Bu anlamda 160 adet geleneksel yapıdan 146'sı özgünlüğünü kısmen; 14'ü ise büyük oranda yitirmiştir. Özgünlüğünü büyük oranda korumuş olan yapı ise bulunmamaktadır. Özgünlüğünü kısmen yitiren yapıların 101'i konut, biri cami, 17'si depo, 9'u odunluk, 13'ü ahır, 2'si kümes, 2'si helâ ve 1'i tandırdır. Özgünlüğünü büyük oranda yitiren 14 yapı ise konut işlevlidir (Şekil 3.356, 3.357, 3.358).

Beybağı'ndaki yapıların *korunmuşluk durumlarına* bakıldığında, 160 adet geleneksel yapıdan 132'sinin basit onarım; 2'sinin ise esaslı onarım gerektirdiği görülmüştür. 26 adet geleneksel yapı ise onarım gerektirmemektedir. Esaslı onarım gerektiren 2 yapı konut işlevlidir. Onarım gerektirmeyen 25 yapı konut, bir yapı camidir. Basit onarım gerektiren 132 yapının ise 88'i konut, 17'si depo, 9'u odunluk, 13'ü ahır, 2'si kümes, 2'si helâ ve 1'i tandırdır (Şekil 3.359, 3.360).

Yerleşimde bulunan 160 adet geleneksel yapının özgünlük ve korunmuşluk durumları bir arada incelendiğinde; özgünlüğünü büyük oranda yitiren 14 yapıdan 2'sinin esaslı onarım gerektiren konutlar olduğu görülmektedir. 7'si ise onarım gerektirmemektedir. Bu yapılardan 5'i, basit onarım gerektirmektedir. Özgünlüğünü kısmen yitiren 146 yapıdan 19'u onarım gerektirmeyen; 127'si ise basit onarım gerektiren yapılardır.

- Dokunun Genel Nitelikleri

Şekil 3.325 Beybağı kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri (2021)

Şekil 3.326 Beybağı'nın kuzeyinden merkezine uzanan ana yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

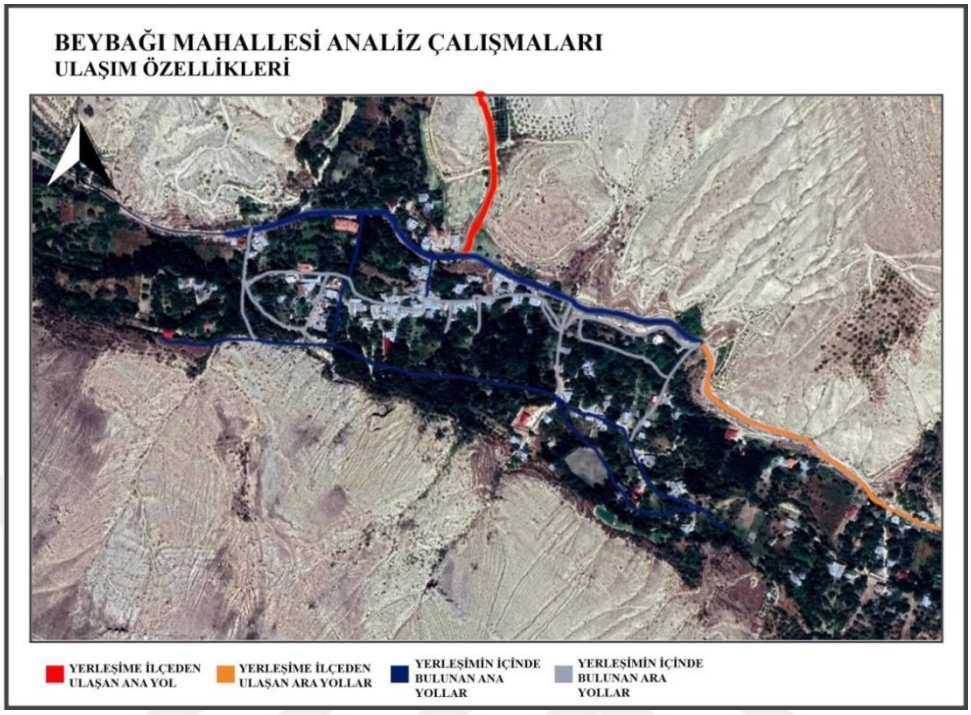
Şekil 3.327 Beybağı'nda bulunan bir ara yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.328 Beybağı'nda bulunan toplanma alanı/meydancık ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ulaşım Özellikleri

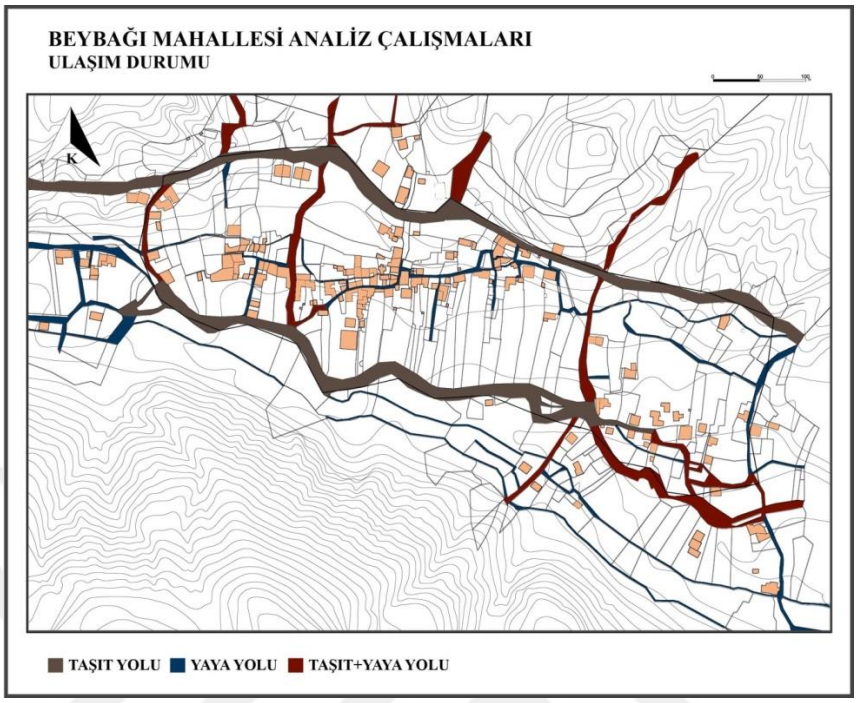
Şekil 3.329 Beybağı kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri (2021)

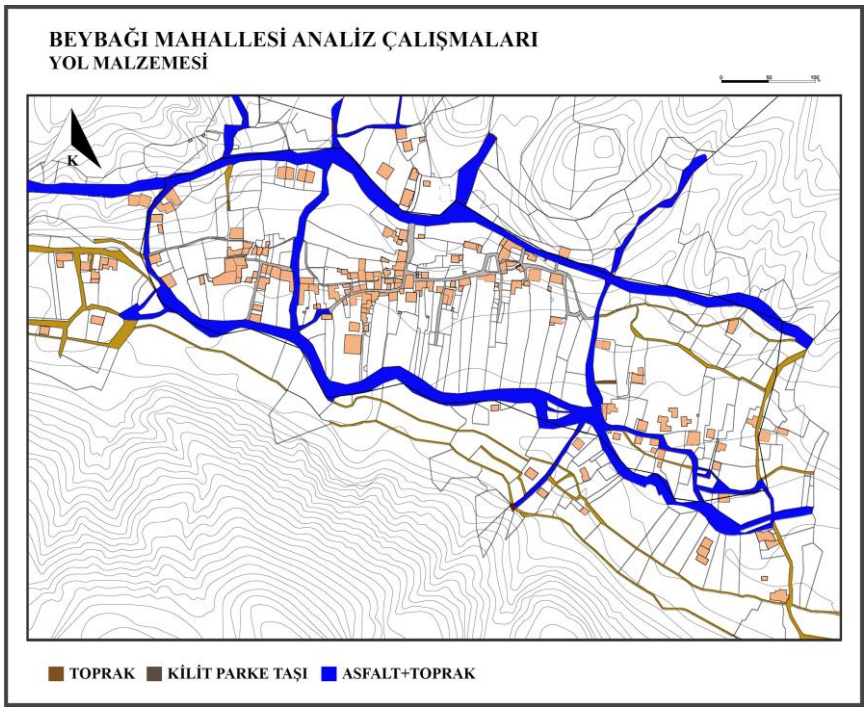
Şekil 3.330 Beybağı'na ilçeden ulaşan ana yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ulaşım Durumu

Şekil 3.331 Beybağı kırsal yerleşimi ulaşım durumu (2021)

- Yol Malzemesi

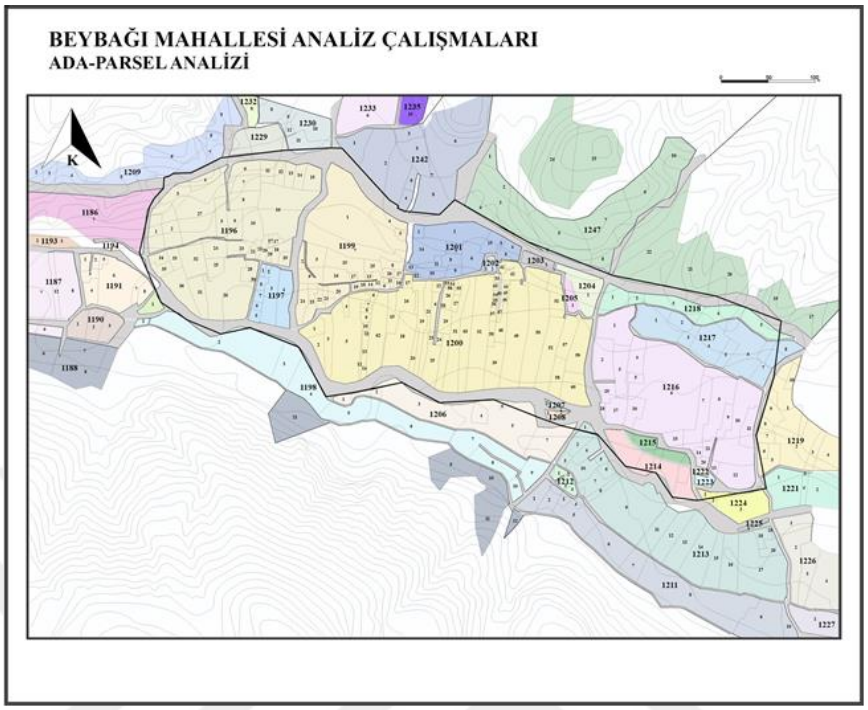
Şekil 3.332 Beybağı kırsal yerleşimi yol malzemesi (2021)

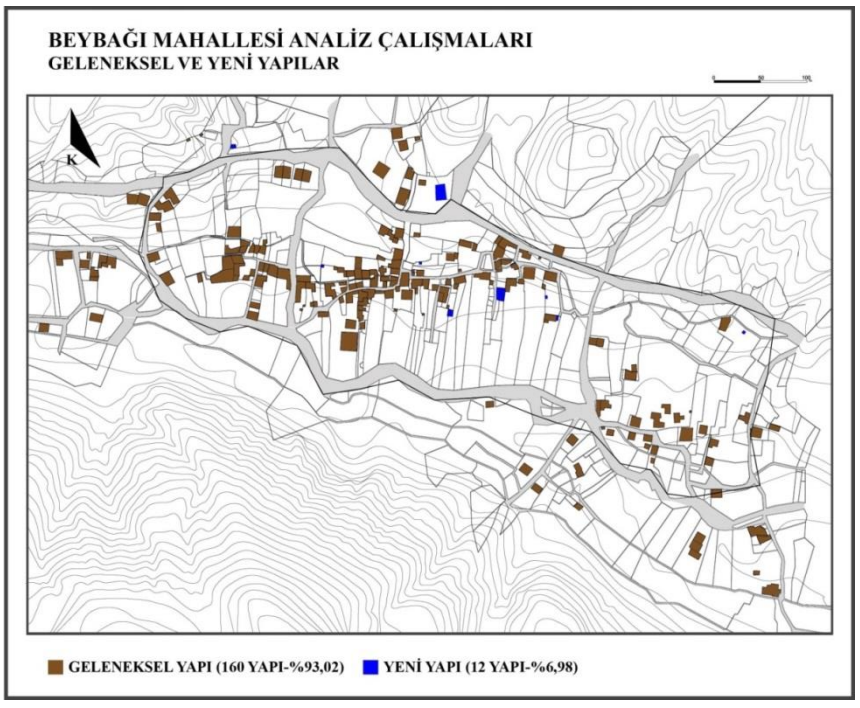
Şekil 3.333 Beybağı'nda toprak malzemeli yol örneği ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ada-Parsel Analizi

Şekil 3.334 Beybağı kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu (2021)

- Geleneksel ve Yeni Yapılar

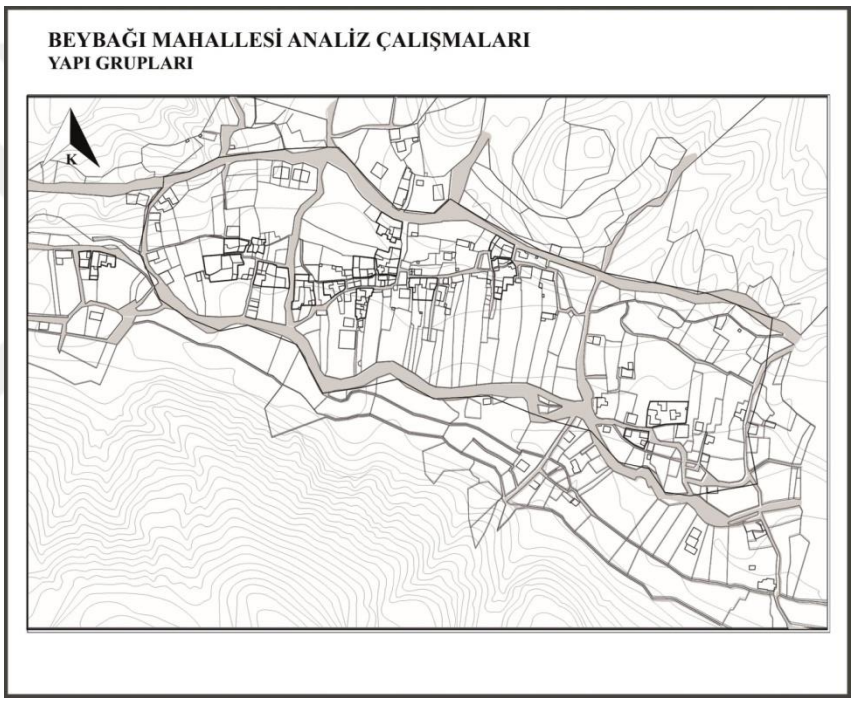

Şekil 3.335 Beybağı kırsal yerleşim dokusunda geleneksel ve yeni yapılar (2021)

Şekil 3.336 Beybağı'nda betonarme okul yapısı (Kişisel arşiv, 2021)

- Yapı Grupları

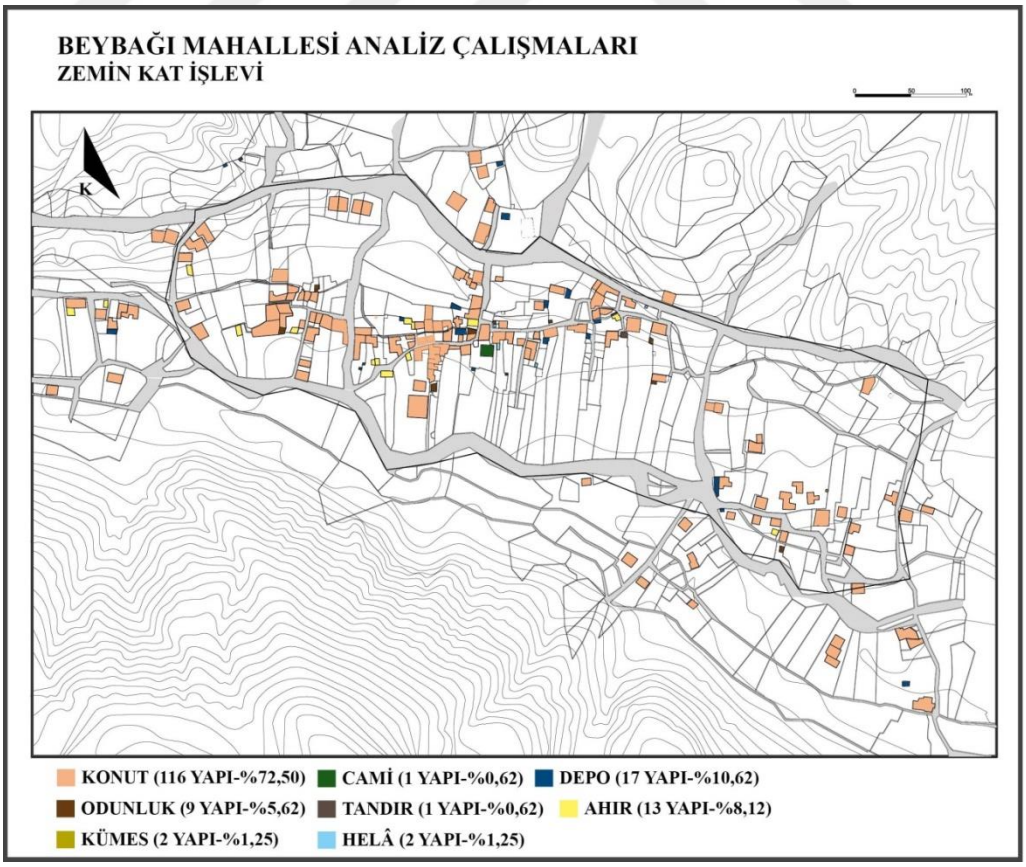

Şekil 3.337 Beybağı kırsal yerleşim dokusunda yapı grupları (2021)

Şekil 3.338 Beybağı'nda bir yapı grubunda bulunan üç geleneksel yapının avlu girişinden görünümü – 1199 ada 8, 26 ve 27 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

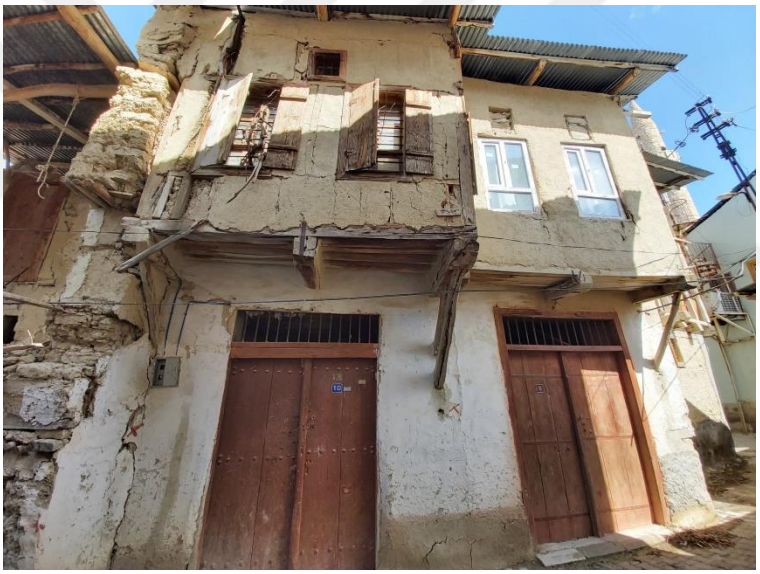
- Zemin Kat İşlevi

Şekil 3.339 Beybağı kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi (2021)

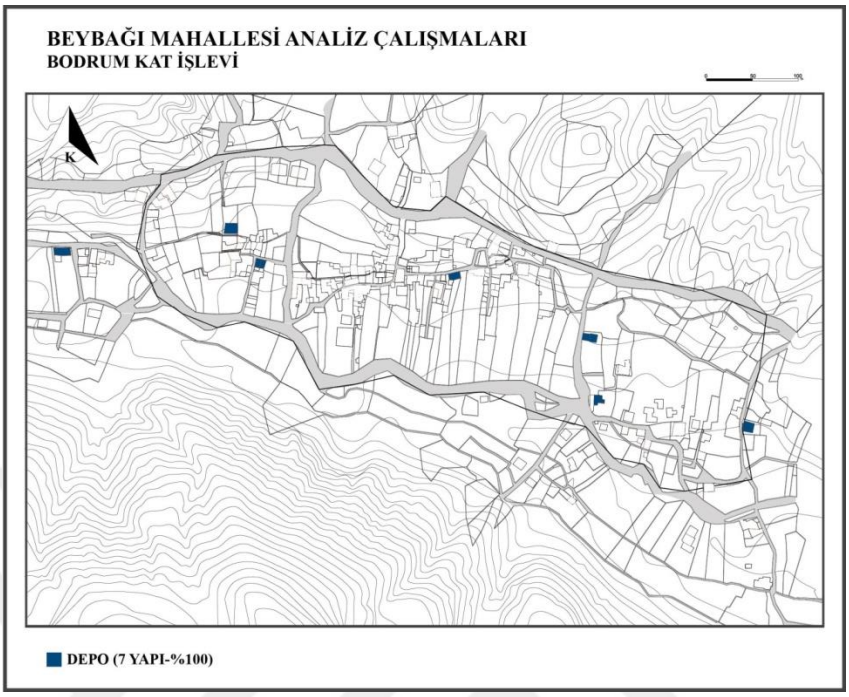

Şekil 3.340 Beybağı'nda bir konut yapısı – 1196 ada 34 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

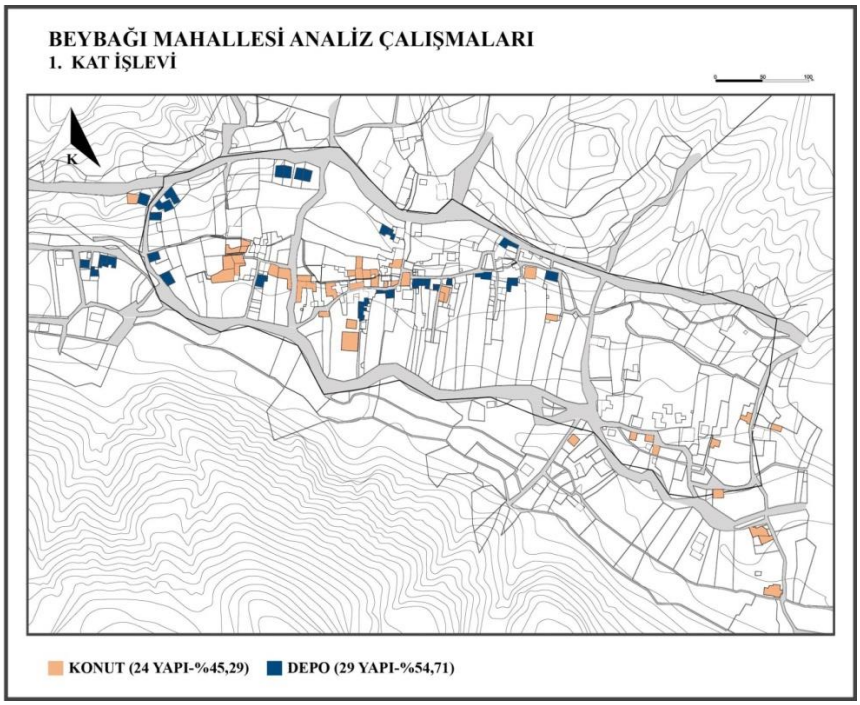
Şekil 3.341 Beybağı'nda bitişik nizam iki konut yapısı – 1199 ada 10 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Bodrum Kat İşlevi

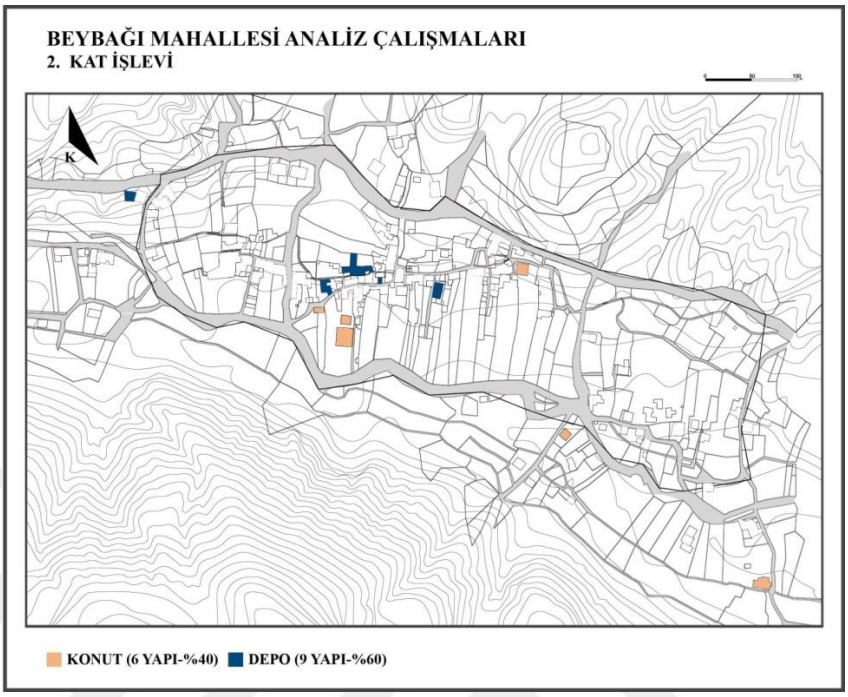
Şekil 3.342 Beybağı kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi (2021)

- 1. Kat İşlevi

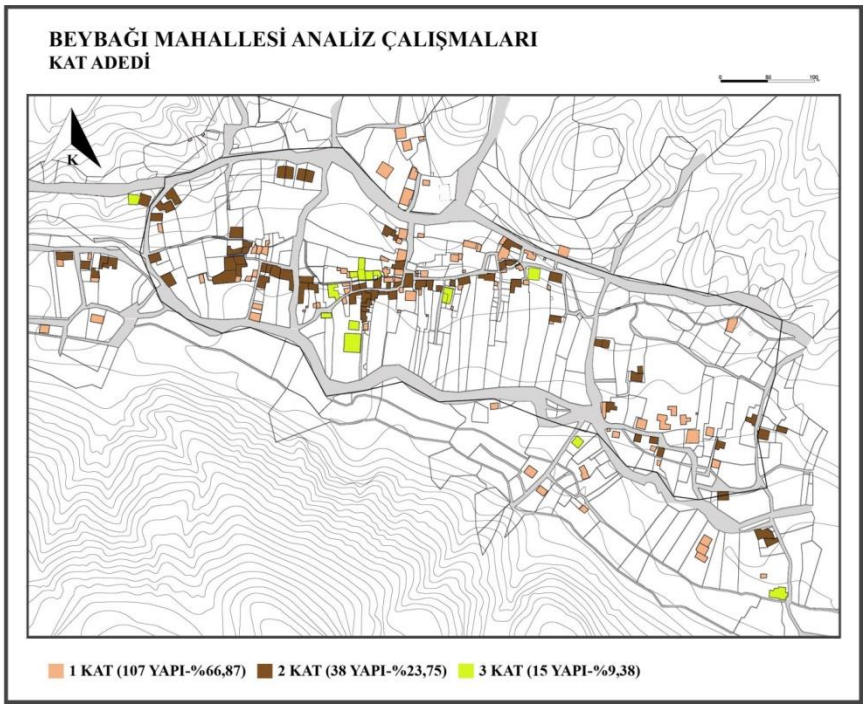
Şekil 3.343 Beybağı kırsal yerleşimi yapı 1. kat işlevi (2021)

- 2. Kat İşlevi

Şekil 3.344 Beybağı kırsal yerleşimi yapı 2. kat işlevi (2021)

- Kat Adedi

Şekil 3.345 Beybağı kırsal yerleşimi yapı kat adedi (2021)

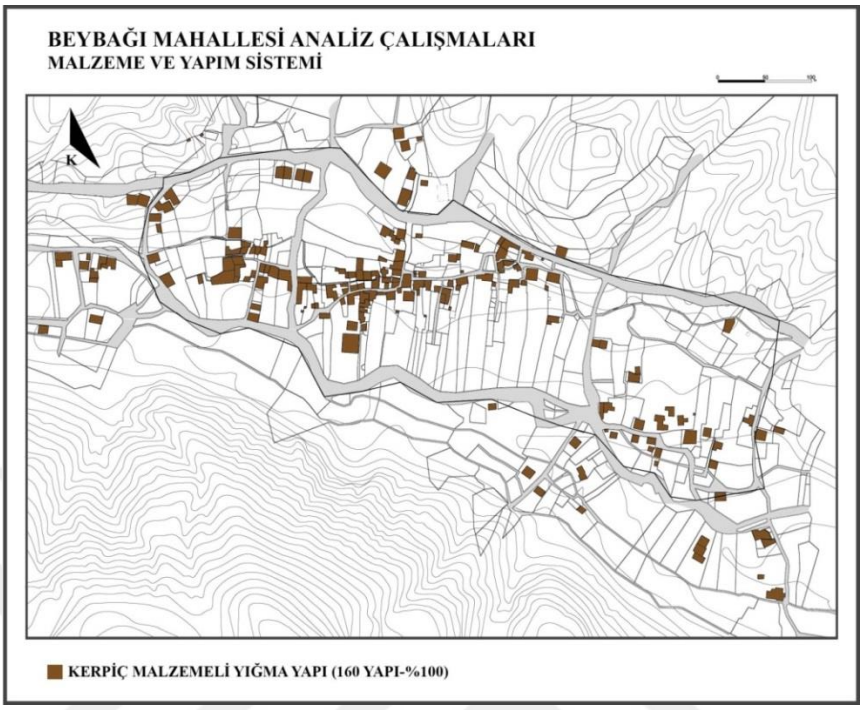

Şekil 3.346 Beybağı'nda tek katlı bir konut yapısı örneği – 1199 ada 5 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

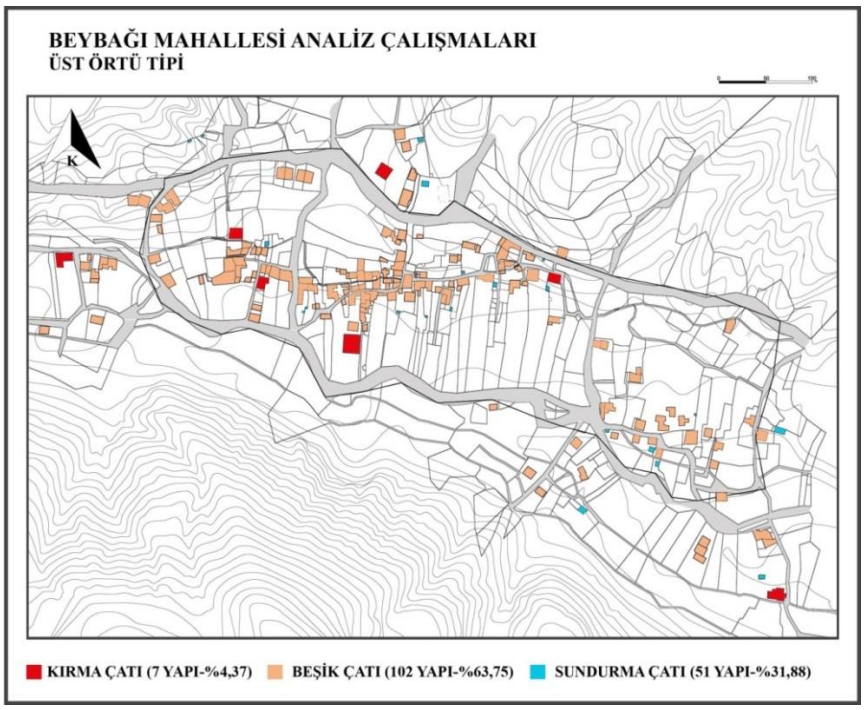
Şekil 3.347 Beybağı'nda üç katlı bir konut yapısı örneği – 1200 ada 50 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Malzeme ve Yapım Sistemi

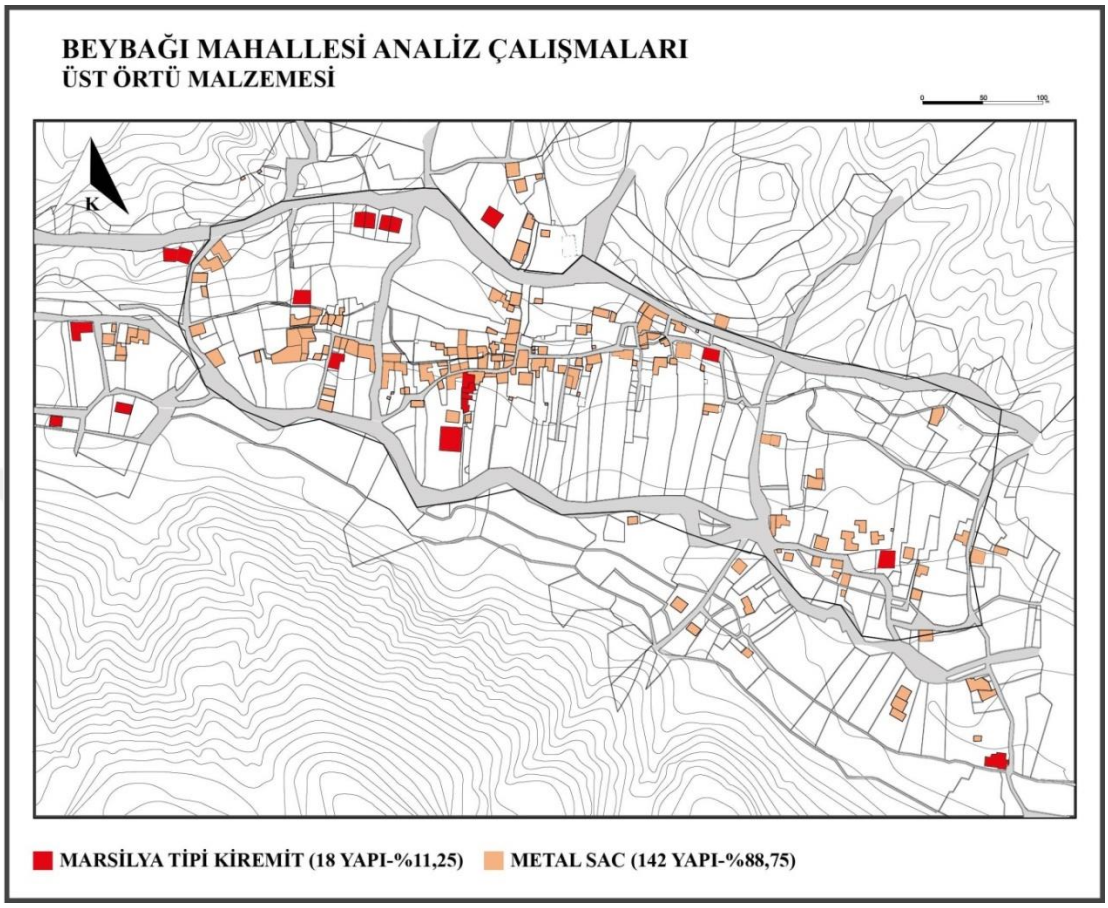
Şekil 3.348 Beybağı kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sistemi (2021)

- Üst Örtü Tipi

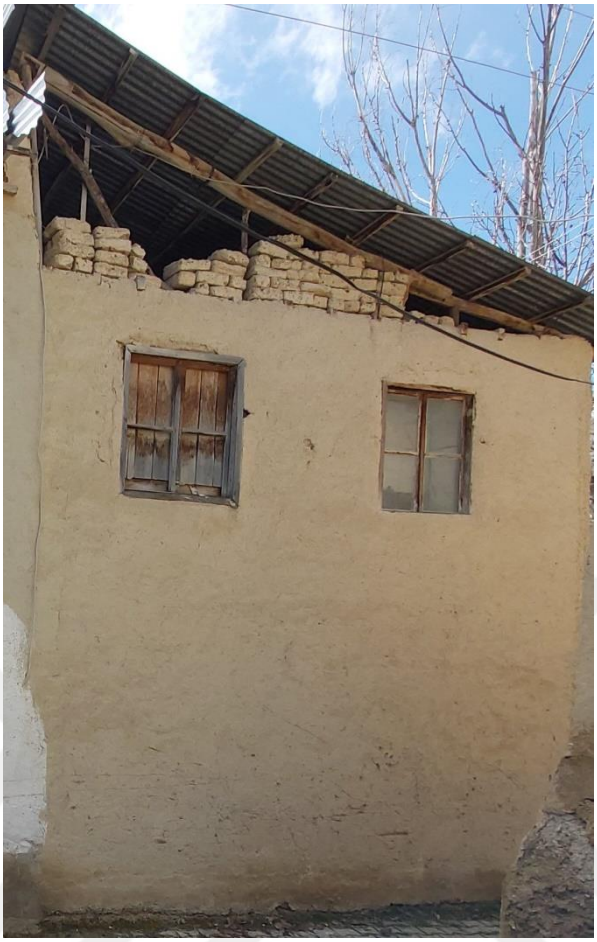

Şekil 3.349 Beybağı kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi (2021)

- Üst Örtü Malzemesi

Şekil 3.350 Beybağı kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi

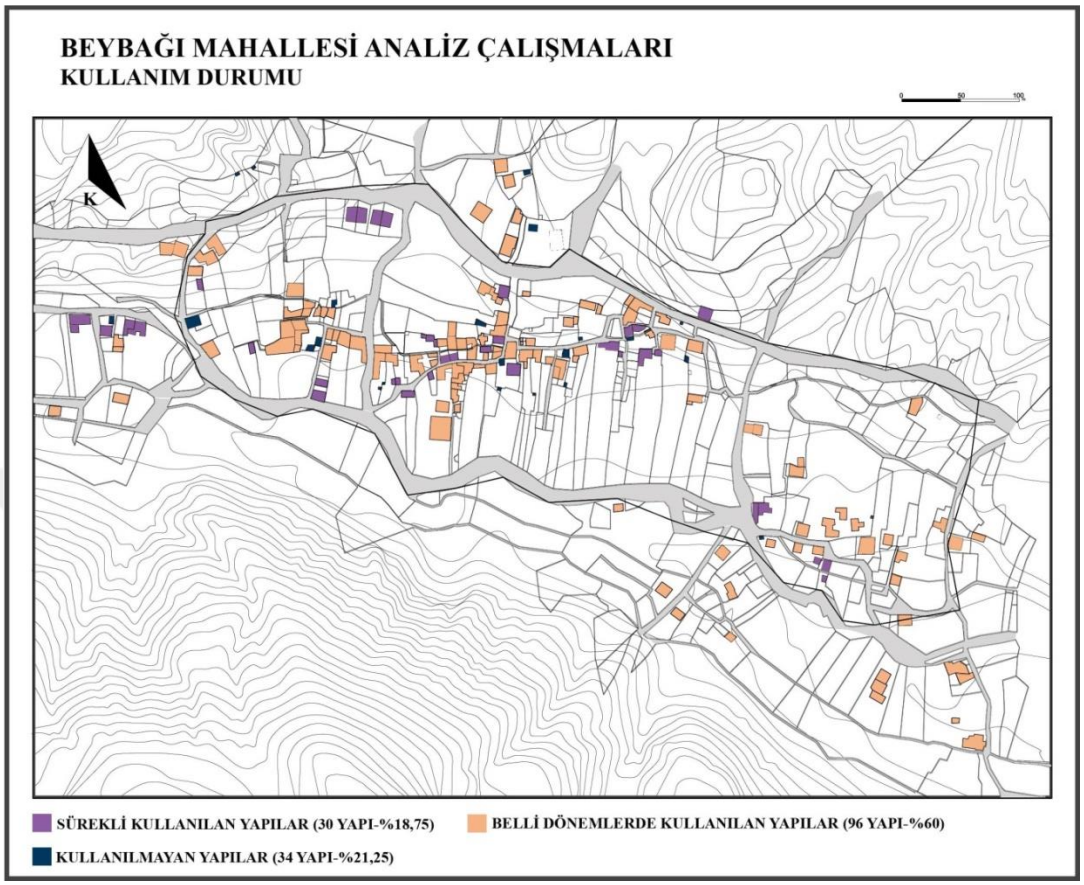

Şekil 3.351 Beybağı'nda metal sac malzemeli bir sundurma çatı örneği – 1214 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.352 Beybağı'nda metal sac malzemeli bir kırma çatı örneği – 1200 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Kullanım Durumu

Şekil 3.353 Beybağı kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu (2021)

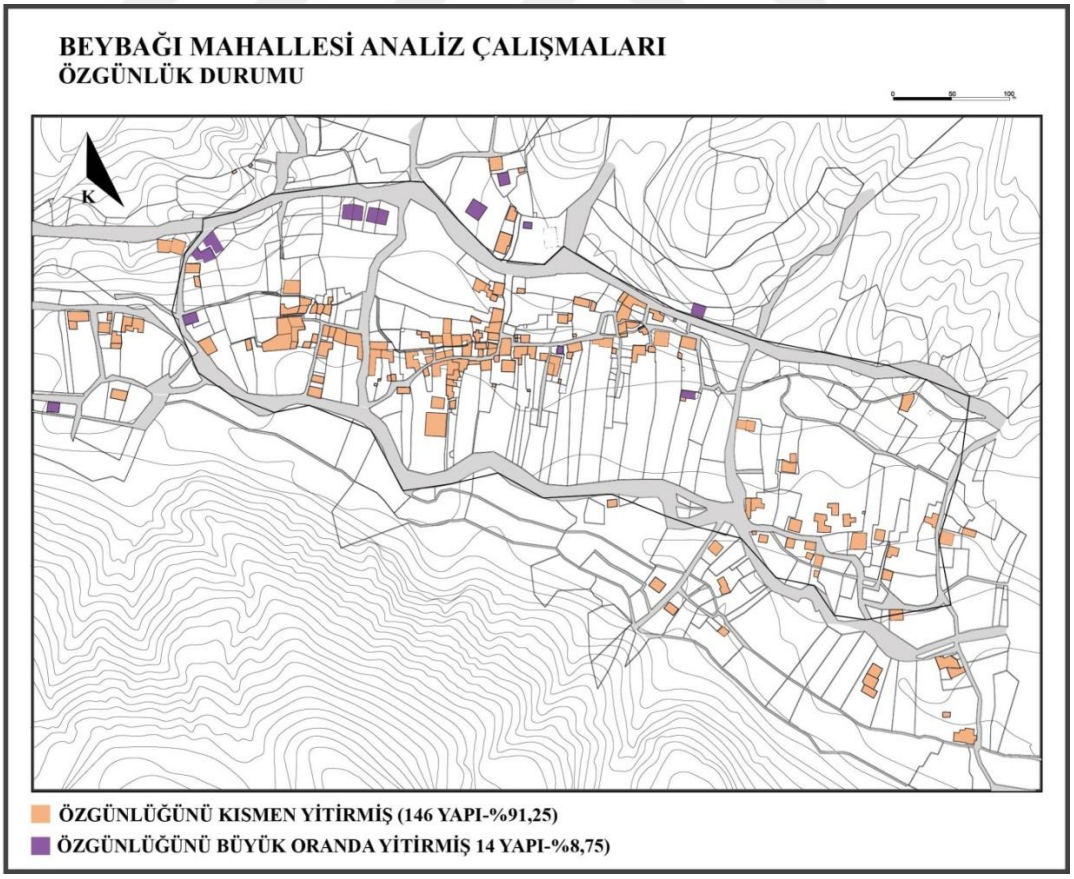

Şekil 3.354 Beybağı'nda kullanılmayan bir yapı – 1199 ada 27 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.355 Beybağı'nda sürekli kullanılan bir yapı – 1199 ada 26 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Özgünlük Durumu

Şekil 3.356 Beybağı kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu (2021)

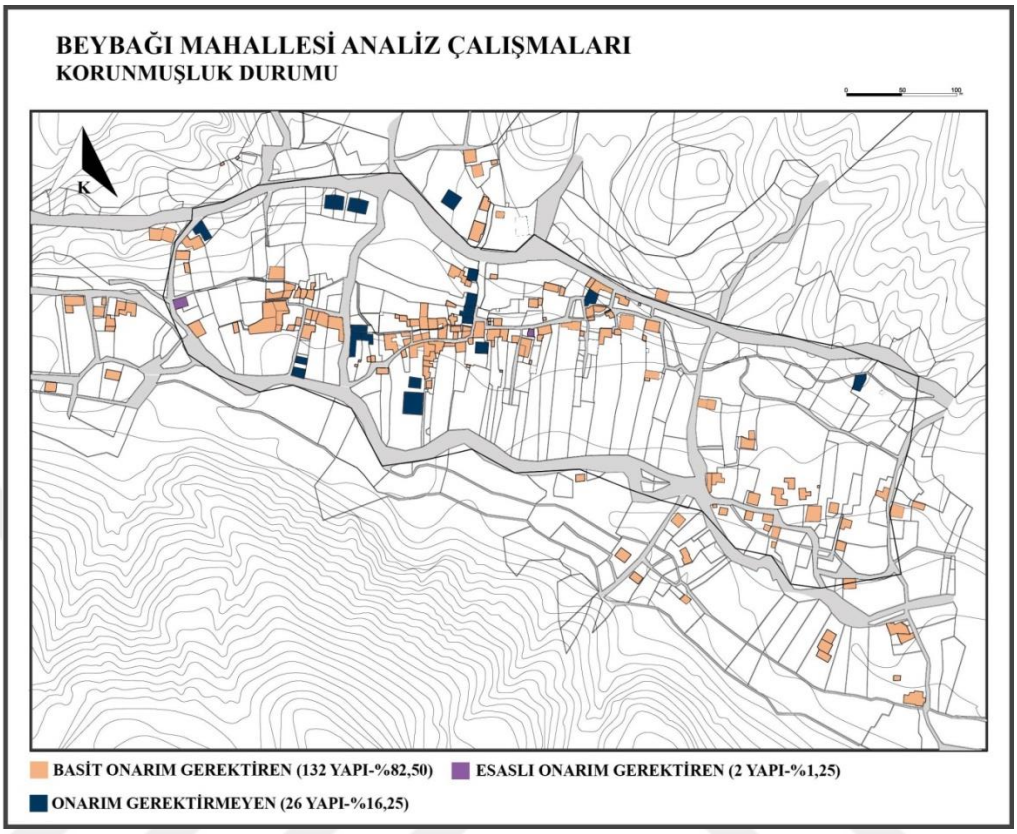

Şekil 3.357 Beybağı'nda özgünlüğünü büyük oranda yitiren bir yapı – 1242 ada 5 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.358 Beybağı'nda özgünlüğünü büyük oranda yitiren bir yapı – 1196 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

- Korunmuşluk Durumu

Şekil 3.359 Beybağı kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu (2021)

Şekil 3.360 Beybağı'nda esaslı onarım gerektiren bir yapı – 1196 ada 34 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

3.6.2.3 Beybağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Beybağı'nda bulunan geleneksel yapılarda kerpiç malzeme kullanımının yaygın olduğu görülmüştür. Sözlü görüşmelerde, bu yapıların ana ve kuzu adı verilen kerpiç bloklarla inşa edildikleri; blokların özgün durumda 30x30x15 cm ve 30x15x15 cm boyutlarında üretildikleri ve masif kerpiç yapım sisteminin kullanıldığı ifade edilmiştir (B. Aksoy, kişisel iletişim, 16 Eylül 2019). Bununla birlikte kerpiç üretmek için ihtiyaç duyulan toprağın getirildiği yerle ilgili bilgi alınamamıştır.

Beybağı'nda yapılar çoğunlukla sıvalı ve kısmen boyalı olduklarından, az sayıda yapıda kerpiç duvar örgüsünü doğrudan görebilmek mümkündür. İncelenebilen kerpiç duvar örgülerinden bazılarında ana ve kuzu blokların sıralı olarak değil; karışık bir şekilde kullanıldığı görülmüştür (Şekil 3.361). Sözlü görüşmelerde, bu durumun yapıların uzun süreli kullanımı açısından olumsuz sonuçlara neden olabildiği belirtilmiştir (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 11 Nisan 2021).

Şekil 3.361 Beybağı'nda duvar örgüsünde karışık bir şekilde kullanılan ana ve kuzu kerpiç bloklar – 1200 ada 55 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Beybağı'nda bulunan avlulu konutlarda, bu avluları çevreleyen duvarlarda taş ya da kerpiç malzeme bulunduğu görülmüştür. Bu anlamda kerpiç malzeme yalnızca yapı inşasında değil, avlu duvarı gibi elemanların oluşturulmasında da kullanılmaktadır (Şekil 3.362).

Şekil 3.362 Beybağı'nda yoğun olarak aşınmış olan kerpiç malzemeli bir avlu duvarı – 1199 ada 18 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Beybağı'nda iç mekânına girilebilen konutlardan iç ve dış duvar ölçüleri alınmıştır. Tek katlı yapıların zemin katlarında, dış duvar kalınlıkları 52,5 cm ile 65 cm arasında değişmektedir. İç kerpiç duvar kalınlıkları ise en az 38,5 cm; en fazla 42,5 cm olarak ölçülmüştür.

İki katlı konut yapılarından, bodrum katı ya da çatı arası/depo olarak kullanılan 1. katı bulunanlarda, zemin katta ölçülen en az dış duvar kalınlığı 57,5 cm; en fazla dış duvar kalınlığı ise 68 cm'dir. İç duvar kalınlıklarının ise 42,5 cm ile 46,5 cm arasında değiştiği görülmüştür. İki ya da üç katlı yapılardan 1. katı konut olarak kullanılanlarda, zemin katlarda dış duvar kalınlıkları 63,5 cm ile 69 cm arasındadır. İç duvar kalınlıkları ise en az 42,5 cm; en fazla 47 cm'dir. Bu yapıların konut işlevli olan 1. katlarında en kalın dış duvar 67 cm; en ince dış duvar ise 60 cm olarak ölçülmüştür.

İki ya da üç katlı yapılarda görülen çıkmalardan bazılarında duvar kalınlıklarının, yapıların diğer duvarlarına göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Ölçü alınabilen çıkmalarda duvar kalınlıkları 38,5 cm ile 59 cm arasında değişmektedir.

Beybağı'nda bulunan geleneksel kerpiç yapıların temel ve subasman malzemesi taştır. Sözlü görüşmelerde, yapılarda kullanılan bu taşların, yapılı alanın çevresinde bulunan boş arazilerden elde edildiği bilgisi alınmıştır (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 11 Nisan 2021). Taşlar, işlenmeden kullanılmıştır. Yapılarda, sokakla direkt ilişki kuran cephelerden ölçüsü alınan subasman yükseklikleri yaklaşık 42 cm ile 130 cm arasında değişmektedir (Şekil 3.363). Bununla birlikte taş malzeme, bazı avlu ve istinat duvarlarında da kullanılmıştır (Şekil 3.364, 3.365).

Şekil 3.363 Beybağı'nda subasman yüksekliği yaklaşık 122 cm olan bir yapının sokak üzerindeki cephesi – 1191 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.364 Beybağı'nda taş malzemeli avlu duvarı – 1187 ada 8 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.365 Beybağı'nda taş malzemeli istinat duvarı ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2019)

Beybağı'nda bulunan geleneksel yapılarda, kerpiçten sonra en yoğun kullanılan malzemelerin başında ahşabın geldiği belirtilebilir. Ahşap, geleneksel yapıların duvarlarında hatıl olarak, kapı ve pencere açıklıklarında lento olarak, çıkmaların altında kiriş ve payanda işlevleriyle; bununla birlikte kapı ve pencere doğramaları ile pencerelerin önünde kepenk olarak kullanılmıştır (Şekil 3.366, 3.367, 3.368). Ayrıca yapıların iç mekânlarında, tavan kirişlerinde, dikmelerde ve merdivenlerde de ahşap malzeme kullanımına rastlanmıştır (Şekil 3.369).

Şekil 3.366 Beybağı'nda taş malzemeli subasman ile kerpiç malzemeli duvar arasında ahşap hatıl kullanımı – 1190 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.367 Beybağı'nda cephedeki çıkmanın altında ahşap malzeme kullanımı – 1196 ada 34 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.368 Beybağı'nda ahşap kepenk örnekleri – 1199 ada 24 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.369 Beybağı'nda yapının iç mekânında ahşap malzeme kullanımı örneği – 1199 ada 26 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

3.6.2.4 Beybağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri

Beybağı'nda bulunan 160 adet özgün kerpiç yapı içinde konut işlevli yapılar, 116 adetle diğer yapılara göre daha fazla sayıdadır. Tüm konut yapıları, geleneksel yöntemlerle inşa edilmiştir. Bu anlamda konutların mimari nitelikleri, genel olarak yerleşimin özgün yapı karakteri hakkında bilgi vermektedir. Buradan hareketle Beybağı kırsal yerleşiminde bulunan konutlar, yapı-parsel ilişkisi, yaygın plan şemaları ve cephe nitelikleri açısından ele alınmıştır.

- Yapı-Parsel İlişkisi

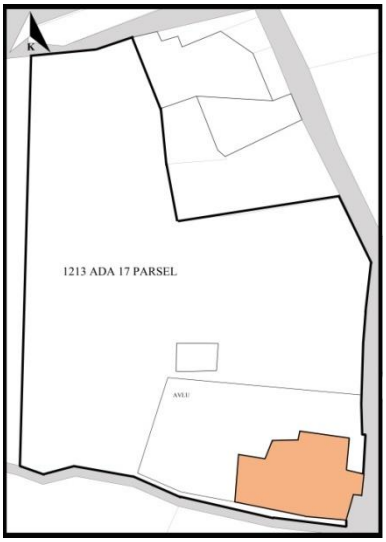
Beybağı'nda yapılı alanın içinde, farlı büyüklüklerde pek çok parsel bulunmaktadır. Bu parsellerden bazılarının üzerinde yalnızca bir yapı bulunurken;

çok sayı yapının konumlandığı örnekler de bulunmaktadır. Bazı parseller ise tamamen boştur.

Beybağı'nda bazı yapılar direkt sokaktan giriş alırken; bazıları ise parsel içinde başka noktalardan giriş almaktadır. Parsel içinden girilen yapılar genellikle avluludur. Avluya giriş çoğunlukla sokak üzerinden olurken; yapıya giriş, avlunun içinden sağlanmaktadır. Bu anlamda yapıların çevresinde avlu duvarları bulunabilmektedir. Ancak özellikle büyük boyutlu parsellerin üzerinde bulunan yapılarda, avlu duvarları genellikle tüm parseli değil; yapının etrafında daha küçük bir alanı içine alacak şekilde düzenlenmiştir. Bununla birlikte avlu içinde bulunan yapıların çoğu, yan ya da arka cepheleri üzerinden sokakla ilişki kurmaktadır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.370, 3.371).

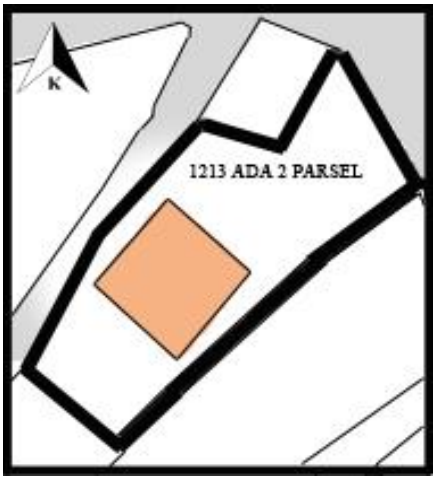

Şekil 3.370 Beybağı'nda avlulu bir yapının sokakla ilişki kuran cephesi ve avluya giriş kapısı – 1213 ada 17 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.371 Beybağı'nda avlulu bir yapının parselle ilişkisinin şematik gösterimi – 1213 ada 17 parsel

Parsel alanları ile yapı adedi arasındaki ilişkiye bakıldığında, büyük boyutlu bir parsel üzerinde az sayıda yapı bulunabildiği gibi; küçük boyutlu bir parselde birden çok yapı da yer alabilmektedir. Bu anlamda parsel alanı ile yapı adedi arasında doğrudan ilişki kurmak mümkün olmamaktadır. Benzer bir durum, parsel alanları ile yapıların kat adedi arasında da görülmektedir. Büyük boyutlu bir parselin üzerinde iki ya da üç katlı yapılar bulunabilmektedir. Küçük boyutlu bir parselin üzerinde de tek katlı yapılar yer alabilmektedir. Bu anlamda parsel alanlarının, yapıların kat adedini doğrudan etkilediğini belirtmek mümkün değildir (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.372).

Şekil 3.372 Beybağı'nda 1213 ada 2 parselde bulunan 3 katlı konut yapısının şematik gösterimi (parsel alanı 508 m^2, yapı alanı 84 m^2) (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

• Yaygın Konut Plan Şemaları

Beybağı'nda geleneksel yöntemlerle inşa edilen 116 adet konut yapısı bulunmaktadır. Bunlardan 63 adedi tek katlıdır. 38 konut iki katlı; 15 konut ise 3 katlıdır. 116 yapıdan 17'sinin iç mekânı görülebilmiştir (Şekil 3.373). Diğer yapılar için izin alınamadığından iç mekânlarına girilememiştir.

İki katlı konutlar;

- Zemin+bodrum kat (4 adet)
- Zemin+1. kattan (34 adet) oluşmaktadır. 29 adet yapının 1. katı, sonradan eklenen çatı arası/depo işlevli birimdir. Diğer 5 yapıda ise 1. katlar konut işlevlidir (Tablo 3.5).

Üç katlı konutlar;

- Zemin+ bodrum kat+1. kat (3 adet)
- Zemin+1. kat+2. kattan (12 adet) oluşmaktadır. Bu yapılarda 1. katlar konut işlevlidir. 9 adet yapının 2. katı, sonradan eklenen çatı arası/depo işlevli birimdir. Diğer 2. katlar konut işlevlidir (Tablo 3.5).

İç mekânı görülebilen 17 yapıdan 5 adedi tek katlıdır. Diğer 12 yapıdan 1'i zemin+bodrum kattan; 6'sı zemin+1. kattan oluşmaktadır. Bunlardan 3'ü avlulu/bahçelidir. 2'si ise avlusuzdur. Avlulu olanlardan birinde, 1. kat çatı arası/depo işlevlidir. Üç katlı yapılardan ise 5'inin iç mekânı görülebilmiştir. Bunlardan 3'ü avlusuz/bahçesizdir ve zemin+ bodrum kat+1. kattan oluşmaktadır. Diğerleri ise avlulu/bahçelidir ve zemin+1. kat+2. kata sahiptir.

Yerleşimde, tek katlı geleneksel yapılarda iki farklı plan şeması tespit edilmiştir. Şemalardan biri iç avlulu/bahçelidir. Bu şemada sokaktan girilen bir kapı ile aralık mekânına ulaşılmaktadır. Bu mekânın yanında zahirelik adı verilen, yiyecek depolanan birim bulunmaktadır. Bazı yapılarda zahirelik mekânına sonradan müdahale edilmiş ve işlevi değiştirilerek helâ/banyo olarak kullanılmıştır. Şema incelendiğinde, aralık mekânından geçilerek avluya ulaşıldığı görülmektedir.

Avlunun üç tarafı kapalı ve bir tarafında da eyvan ile oda bulunmaktadır. Bazı yapılarda avlunun üzeri metal sac örtüyle sonradan kapatılmıştır. Avluya açılan eyvan ve odaya bitişik olan iki oda daha tespit edilmiştir. Bazı yapılarda bu odalardan birinin sonradan müdahale ile mutfak olarak düzenlendiği görülmüştür (Şekil 3.374).

Tek katlı plan şemalarından ikincisinde, sokağa açılan bir kapıdan ulaşılan yan sofa ve bu sofanın bir yanında yer alan odalar bulunmaktadır. Sözlü görüşmelerde, bazı yapılarda sofanın bir kısmının bölünmüş olduğu ve helâ/banyo biriminin bölünen kısımda yer aldığı belirtilmiştir (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 11 Nisan 2021). Bazı yapılarda ise sofada bu şekilde bir bölünme söz konusu değildir.

Yerleşimde, iki katlı geleneksel yapılarda beş farklı plan şeması tespit edilmiştir. Şemalardan üçü avlulu/bahçelidir. Bunlardan ikisinin zemin kat plan şeması, tek katlı yapılarda görülen avlulu/bahçeli şema ile benzerlik göstermektedir. Birinde avluda bulunan merdivenle, 1. katta yer alan kapalı sofaya ulaşılmaktadır. Bu sofadan bir odaya girilmektedir. Bu odanın içinden geçilerek ulaşılan başka bir oda daha bulunmaktadır. Ayrıca aralık mekânının üstünde, burada bulunan merdivenle ulaşılan ve sokağa doğru çıkma yapan bir oda yer almaktadır. Sözlü görüşmelerde bu odanın geçmişte ‘başoda’ olarak isimlendirildiği ve ailenin en yaşlı bireyi tarafından kullanıldığı ifade edilmiştir. Günümüzde ise çoğunlukla kullanılmadığı bilgisi alınmıştır (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 11 Nisan 2021). Diğer şemada ise zemin katın üzerinde, dışarıdan ve taşınabilir merdivenlerle ulaşılan; yapıya sonradan eklenen çatı arası/depo katı bulunmaktadır (Şekil 3.75).

İki katlı ve avlulu/bahçeli şemalardan birinde, avluya açılan eyvan; eyvanın yanında zahirelik ve eyvandan geçilerek ulaşılan odalar bulunmaktadır. Avluda bulunan bir merdivenle, üst katta yer alan yarı açık sofaya girilmektedir. Bu sofadan direkt ulaşılan bir oda ve bu odadan geçilerek ulaşılan diğer odalar bulunmaktadır. Oda sayısı ve boyutlarının yapılara göre değişiklik gösterdiği görülmüştür.

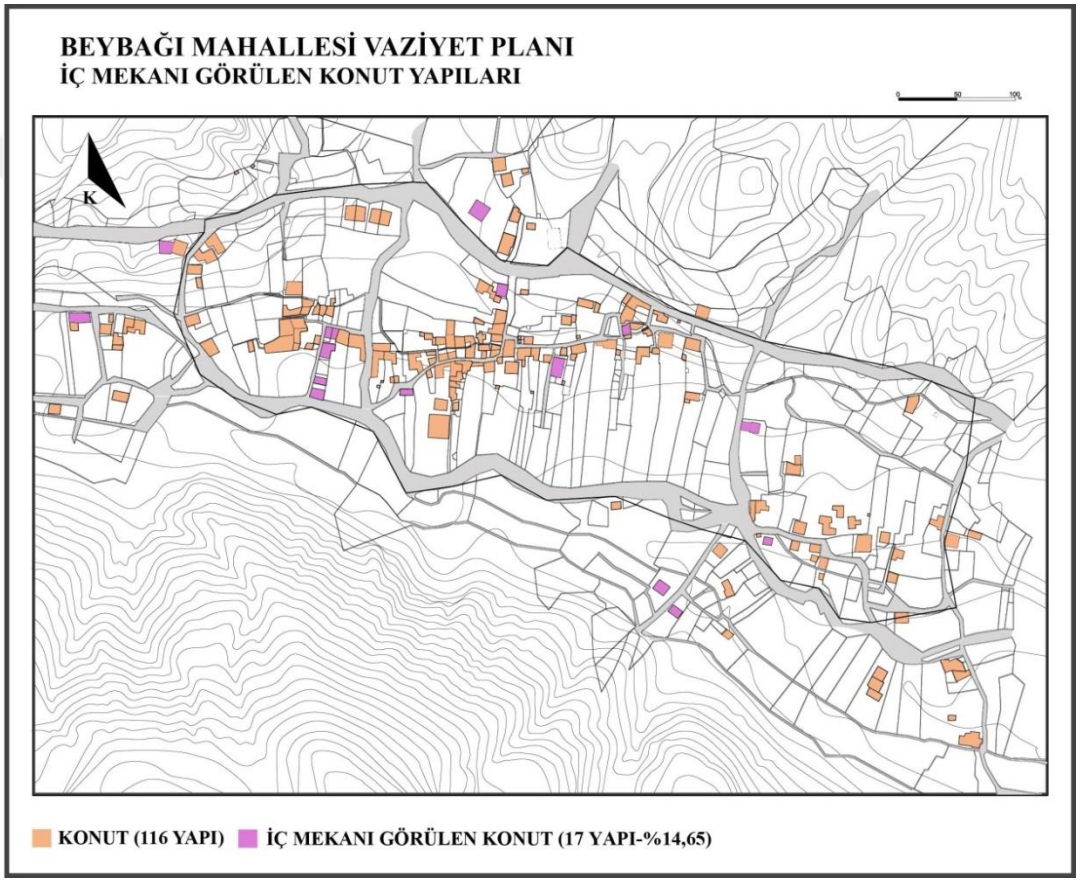
İki katlı plan şemalarından ikisinde avlu/bahçe bulunmamaktadır. Bu şemalardan birinde, sokaktan sofaya ulaşmayı sağlayan bir kapı ve sofanın devamında bir eyvan bulunmaktadır. Sofanın ve eyvanın yanında birer oda yer almaktadır. 1. kata ise sofada bulunan merdivenle ulaşılmaktadır. Bu katın plan şeması incelendiğinde, bir sofa ve yanında bulunan odalar olduğu görülmüştür. Bu sofanın devamında da helâ/banyo birimi bulunduğu tespit edilmiştir.

İki katlı plan şemalarından biri de bodrum katlı yapılarda görülmektedir. Bu şemada, zemin katta yan sofa ve yapıya göre değişen sayıda odalar; sofadan bir merdivenle ulaşılan bodrum katta ise depolama amaçlı kullanılan geniş bir mekân bulunmaktadır.

Üç katlı yapıların planlarına bakıldığında, tespit edilen üç ayrı şemadan avlulu/bahçeli olanda zemin ve 1. katlar; iki katlı yapılarda görülen dış avlulu/bahçeli ve yarı açık sofalı plan şeması ile benzerlik göstermektedir. Bu şemada yapı dışından taşınabilir merdivenlerle ulaşılan bir çatı arası/depo katı bulunmaktadır. Diğer üç katlı plan şemasının ise zemin ve bodrum katları; iki katlı ve sofalı şeması olan, bodrum katlı yapılarla benzerlik göstermektedir. Bunlara ek olarak bir de çatı arası/depo katı bulunmaktadır. Üçüncü şemada ise zemin ve 1. katlar, eyvanlı ve sofalı iki katlı yapılarla benzerlik gösterirken; bunlara ek olarak sofadan bir merdivenle ulaşılan bodrum katı bulunmaktadır.

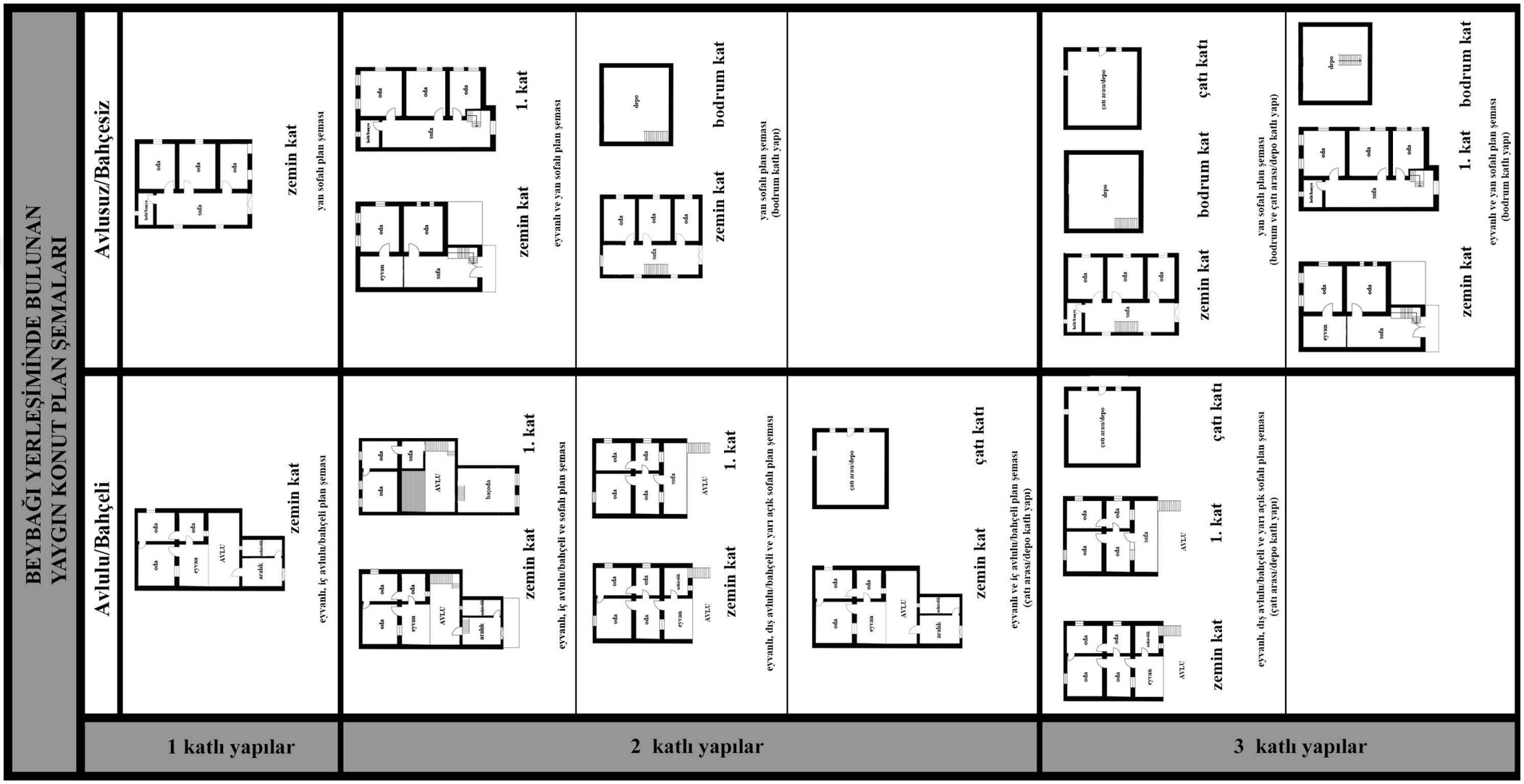
Beybağı'nda iç mekânı görülebilen yapılarda, odaların, sofaların, eyvanların, aralıkların ve zahireliklerin boyutları ölçülmüştür. Oda boyutları 122,5x165,5 cm ile 194,5x216,5 cm arasında değişmektedir. Zemin katlarda bulunan sofa mekânları, 142x317 cm ile 171,5x358,5 cm arasında değişen boyutlardadır. 1. katlarda bulunan sofalar ise 130,5x134,5 cm ile 168,5x342,5 cm aralığındadır. Eyvan boyutları 145,5x168 cm ve 164x189,5 cm arasında ölçülmüştür. Aralıklar en az 124,5x158 cm; en fazla 152,5x164 cm'dir. Zahirelikler ise 108,5x144 cm ile 126x135,5 cm aralığındaki boyutlardadır.

Yerleşimde iç mekânı görülebilen konutların kat yükseklikleri de incelenmiştir. Zemin katlarda bulunan mekânların yükseklikleri (aralık hariç) 232 cm ile 258 cm arasında değişmektedir. Aralık mekânlarının yüksekliğinin ise genellikle diğer mekânlara göre daha az olduğu görülmüştür. Bu birimin yüksekliği 205,5 cm ile 224 cm arasında değişmektedir. 1. katı konut olarak kullanılan yapılarda bu katların yükseklikleri, 217 cm ile 242,5 cm arasındadır. Bodrum katlarda yükseklik en az 202,5 cm; en fazla 234 cm olarak ölçülmüştür.

Şekil 3.373 Beybağı'nda iç mekânı görülebilen konut yapılarının yerleşim içindeki yeri (2021)

Tablo 3.5 Beybağı'nda tespit edilen yaygın konut plan şemaları

(a) (b)

Şekil 3.374 Beybağı'nda bir konut yapısının aralık (a) ve avlu mekânı ile ön cephesi (b) – 1199 ada 20 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

(a) (b)

Şekil 3.375 Beybağı'nda bir konut yapısının aralık (a) ve oda (b) mekânları – 1216 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Yerleşimde bulunan konutlarda katlar arasındaki kullanım ilişkisi incelendiğinde, bodrum ve çatı arası/depo katlarının kullanım yoğunluğunun az olduğu; bu katların bulunduğu iki ve üç katlı yapılarda zemin katın kullanım yoğunluğunun diğer katlara göre daha fazla olduğu görülmüştür. İki ve üç katlı yapılardan, 1. katı konut işlevli olanlarda bu katların kullanım yoğunlukları zemin katlara göre daha azdır. Sözlü görüşmelerde, 1. katlarda bulunan odaların genellikle uyuma işlevi ile kullanıldığı belirtilmiştir. Zemin katlarda bulunan odalar ise yemek yeme, uyuma, dinlenme, misafir ağırlama gibi işlevlerle kullanılabilmektedir. Bununla birlikte yaz aylarında bu işlevlerin pek çoğunun eyvanlarda da gerçekleştirildiği belirtilmiştir (B. Aksoy,

kişisel iletişim, 16 Eylül 2019). Sofa mekânları ise çoğunlukla odalar arasında geçişi sağlayan sirkülasyon alanları olarak öne çıkmaktadır.

- Cephe Özellikleri

Beybağı'nda bulunan yapılar cephe nitelikleri, kat adedine göre değişiklik göstermektedir. Tek katlı yapılarda odaların, giriş kapısının ve pencerelerin konumlarına göre simetrik ya da asimetrik cephe düzenleri görülebilmektedir (Şekil 3.376). İki katlı yapılarda ise çoğunlukla çıkmalar, cephe düzenlerindeki önemli öğeler olarak değerlendirilebilir. İki katlı ve çıkmalı yapılarda simetrik ya da asimetrik cephe düzenlemelerine rastlanırken; çıkmasız yapılarda çoğunlukla asimetrik cepheler görülmektedir.

Beybağı'nda bulunan yapıların giriş kapıları, ön cephenin ortasında, sağ ya da sol yanında bulunabilmektedir. Tek katlı bazı yapılarda giriş kapısının üzeri çatı saçağıyla örtülmüştür. Bu yapılarda, giriş cephelerinde bir kapı ve oda pencereleri yer almaktadır.

Çıkmalı yapılarda girişler, çıkmanın altından ya da varsa iki çıkmanın arasında kalan pencerelerin altından olabilmektedir. Çıkmasız örneklerin çoğunda ise giriş, cephenin ortasından ya da sağ veya sol yanından sağlanabilmektedir. Bu yapılarda genellikle, kapının üzerinde yer alan herhangi bir örtü elemanı bulunmamaktadır (Şekil 3.377, 3.378).

Konutların giriş cephelerinde bir ya da iki kanatlı bir giriş kapısı ve oda pencereleri bulunmaktadır. Bazı iki katlı örneklerde ise bu cephelerde açık bir sofa yer almaktadır. Açık sofalara çoğunlukla avluda bulunan merdivenlerden ulaşılmaktadır. Bu merdivenler genellikle metal ya da çimento esaslı malzemelerle yenilenmiştir.

(a)

(b)

(c)

Şekil 3.376 Beybağı'nda tek katlı yapıların ön cephe örnekleri - 1199 ada 5 parsel (a), 1216 ada 13 parsel (b), 1211 ada 1 parsel (c) (Kişisel arşiv, 2021)

(a)

(b)

(c)

Şekil 3.377 Beybağı'nda iki katlı ve çıkmalı cephe örnekleri – 1200 ada 19 parsel (a), 1196 ada 1 parsel (b), 1200 ada 5 parsel (c) (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.378 Beybağı'nda üç katlı ve çıkmasız cephe örneği – 1186 ada 7 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Beybağı'nda, geleneksel kerpiç yapıların cephelerinde bulunan kapı ve pencere doğramaları, özgün durumda ahşap malzemelidir (Şekil 3.379, 3.380, 3.381). Sonradan müdahale edilen yapılarda plastik malzemeli doğramaların kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte yerleşimdeki konut yapılarında yaygın olarak ahşap kepenk kullanımı göze çarpmaktadır. Sözlü görüşmelerde bu kepenklerden bazılarının özgün olduğu; ancak birçoğunun yapılara sonradan eklendiği bilgisi alınmıştır (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 11 Nisan 2021).

Geleneksel yapıların ön cephelerinde bulunan oda penceresi açıklıklarının boyutları en az 62,5x67,5 cm; en fazla 162 x191,5 cm olarak ölçülmüştür. Bu verilere bakılarak bazı pencerelerin dikdörtgen; bazılarının ise kareye yakın dikdörtgen formlu oldukları ifade edilebilir. Ayrıca pencereler genellikle iki kanatlıdır. Bazı pencerelerin önünde sonradan eklenen metal malzemeli parmaklıklar bulunmaktadır.

İki katlı yapılarda bulunan kapalı çıkmaların genellikle üç tarafında da pencereler bulunmaktadır. Çıkmaların önünde yer alan ahşap pencereler çoğunlukla iki kanatlıdır. Yan kısımlarda bulunanların ise çoğunlukla tek kanatlı oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte bazı yapılarda, çıkmalarda bulunan pencerelerin üzerinde küçük boyutlu (ortalama 45x48 cm boyutlarında) tepe pencerelerinin bulunduğu görülmüştür (Şekil 3.380). İki katlı ve çıkmalı yapıların zemin katlarında bulunan pencerelerden bazıları da çıkmalarda görülen tepe pencereleri gibi küçük boyutludur. Bu pencerelerin genellikle zahirelik ve aralık mekânlarında oldukları görülmüştür.

Yerleşimde bulunan konut yapılarında, tek ya da iki kanatlı giriş kapılarının yaygın olduğu tespit edilmiştir. Tek kanatlı kapıların açıklıkları 94 x208,5 cm ile 107,5x224,5 cm arasında değişmektedir. İki kanatlı giriş kapısı açıklıklarının boyutları ise en az 174,5x224 cm; en fazla 214,5x246 cm olarak ölçülmüştür. Bununla birlikte iki kanatlı giriş kapılarından bazılarının üzerinde dikdörtgen formlu tepe pencereleri bulunmaktadır. Bu pencereler genellikle tek ve sabit kanatlıdır. Ayrıca bazı tepe pencerelerinde cam bulunmadığı; yalnızca ahşap doğrama olduğu görülmüştür (Şekil 3.381).

(a) (b)

Şekil 3.379 Beybağı'nda konutların ön cephelerinde bulunan ahşap pencere doğraması örnekleri – 1213 ada 17 parsel (a), 1196 ada 26 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

(a) (b)

Şekil 3.380 Beybağı'nda konutların ön cephelerinde bulunan çıkmalarda ön ve yan pencere açıklığı örnekleri – 1186 ada 7 parsel (a), 1200 ada 19 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.381 Beybağı'nda konutların ön cephelerinde bulunan giriş kapı doğraması örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Beybağı'nda bulunan geleneksel konutlarda kantamarlı pencere örneklerine rastlanmamıştır. Bununla birlikte yapıların cephelerine sıva ve boya nitelikleri açısından bakıldığında, genellikle toprak malzemeli sıvanın yaygın olduğu görülmüştür. Bazı yapılarda çimento esaslı sıva da bulunmaktadır. Ayrıca az sayıda yapının dış cephelerinin boyalı olduğu; yerleşimin genelinde boyalı cephelerin yaygın olmadığı ifade edilebilir.

3.6.2.5 Beybağı Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar

Beybağı'nda konut dışı işlevli yapılar cami, tandır, depo, ahır, kümes, odunluk ve helâlardır. Geleneksel yapılar dışında odunluk, depo, ahır ve helâ yapıları bulunmaktadır.

Caminin ön cephesinde bulunan levhada, inşa tarihinin 1930 olduğu yazmaktadır. Kerpiç malzemeli, tek katlı ve Marsilya tipi kiremit malzemeli kırma çatıyla örtülü olan bir yapıdır. Sonradan müdahale ile yapının ön cephesine son cemaat bölümü eklenmiştir (B. Aksoy, kişisel iletişim, 16 Eylül 2019) (Şekil 3.382). Ancak bu eklemenin tarihi ile ilgili bilgi alınamamıştır. Yapının harim kısmının boyutları 942,5x523 cm olarak ölçülmüştür. Arka cephede üç; sağ yan cephede ise dört pencere bulunmaktadır. Arka cephede bulunan pencerelerle sağ yan cephede, üst kotta bulunan iki pencerenin özgün olduğu; yan cephede, alt kotta bulunan iki pencere boşluğunun ise sonradan açıldığı belirtilmiştir (B. Aksoy, kişisel iletişim, 16 Eylül 2019). Özgün pencere açıklıklarının boyutları iç mekânda 82,5x115,5 cm ile 85 x117,5 cm arasında; dış cephede ise 64,5x83 cm ile 66,5x86 cm arasında değişmektedir. Kapı ve pencere doğramaları, ahşap malzemeli yeni doğramalarla değiştirilmiştir (Şekil 3.383, 3.384). Ayrıca kapı açıklığının da özgün olmadığı; sonradan büyütüldüğü ifade edilmiştir (B. Aksoy, kişisel iletişim, 16 Eylül 2019). Yapının tavanı ve duvarlarının bir kısmı da sonradan ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Ayrıca giriş kapısının sol tarafından ulaşılan bir kadınlar mahfili eklenmiştir (Şekil 3.385).

(a)

(b)

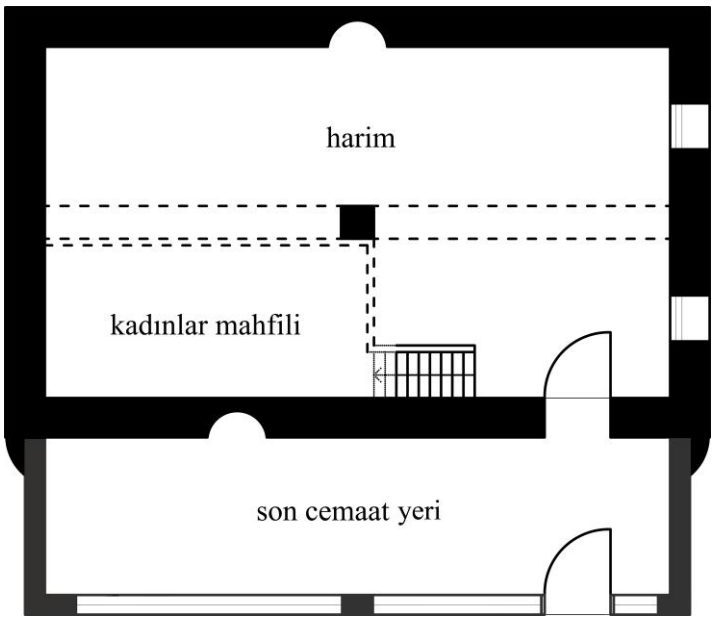
Şekil 3.382 Beybağı Ömer Ağa Camii ön cephesi (a) ve sonradan eklenen son cemaat bölümü (b) – 1200 ada 16 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.383 Beybağı Ömer Ağa Camii'nin harim bölümü – 1200 ada 16 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.384 Beybağı Ömer Ağa Camii'nin sonradan eklenen kadınlar mahfili-harim ilişkisi – 1200 ada 16 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.385 Beybağı Ömer Ağa Camii'nin şematik planı – 1200 ada 16 parsel

Beybağı'nda bulunan tandır yapısı tek katlı, üç odalı bir birimdir. Özgün durumda düz ve toprak malzemeli üst örtüsü olan yapı, sonradan metal sac malzemeli sundurma çatı ile kısmen örtülmüştür. Yapıya giriş kapısının bulunduğu odada, çoğunlukla ekmek pişirmek için kullanılan ocak yer almaktadır. Diğer iki oda ise depolama işlevi ile kullanılmaktadır. Ocağın bulunduğu odanın boyutları 280,5x322,5 cm olarak ölçülmüştür. Depo olarak kullanılan odalardan yalnızca birine girilebilmiştir. Bu odanın boyutu 346,5x176,5 cm olarak ölçülmüştür. Depo olarak kullanılan odanın tavanında, kirişlemelerle oluşturulan bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklık, yerleşim halkı tarafından 'ışıklık' olarak adlandırılmaktadır. Diğer oda kilitli olduğunda iç mekânı görülememiştir. Ayrıca yapıda pencere açıklığı bulunmamaktadır. Sözlü görüşmelerde, özgün durumda pencere açıklıkları bulunduğu; ancak bunların sonradan kapatıldığı ifade edilmiştir (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 11 Nisan 2021) (Şekil 3.86, 3.387, 3.388, 3.389).

Şekil 3.386 Beybağı'nda bulunan tandır yapısının girişi - 1200 ada 50 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.387 Beybağı'nda tandır yapısının ocaklı odası - 1200 ada 50 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

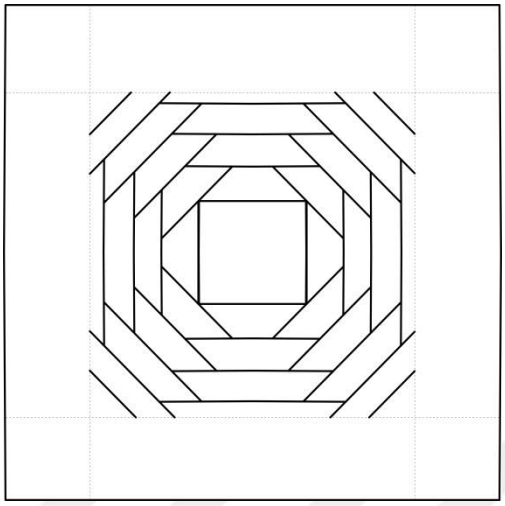
Şekil 3.388 Beybağı'nda tandır yapısının depolama amaçlı kullanılan odası - 1200 ada 50 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.389 Beybağı'nda tandır yapısında bulunan ışıklığın farklı açılardan görünümü - 1200 ada 50 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Beybağı'nda tandır yapısının tavanında bulunan ışıklık ile ilgili literatür araştırıldığında, strüktürel olarak bindirme tekniği denilen bu düzenlemenin kırlangıç ya da tütekli/tüteklikli örtü gibi isimlerle ifade edildiği görülmüştür. Buna ek olarak, çoğunlukla ahşap malzemeli yapı elemanlarının birbirinin üzerine bindirilmesiyle oluşturulan tavan biçimi olarak tarif edilmiştir. Ayrıca bu tür tavan strüktürlerinin

ortasında daima kare ya da kareye yakın dikdörtgen formlu pencerelerin bulunduğu belirtilmiştir (Akın, 1991; Özkan, 2013; Choi, 2017) (Şekil 3.390).

Şekil 3.390 Tüteklikli örtü planının şematik gösterimi (Akın, 1991'den ve yerinde gözlemlerden yararlanılarak hazırlanmıştır)

Beybağı'nda bulunan geleneksel yapılardan 17'si depo, 13'ü ahır, 9'u ise odunluktur. Sözlü görüşmelerde bu yapılardan yalnızca 2 ahır ve 2 kümesin kullanıldığı; diğerlerinin ise nadiren kullanıldığı veya bazılarının tamamen terk edildiği belirtilmiştir (M. Yılmaz, kişisel iletişim, 11 Nisan 2021) (Şekil 3.391). Bununla birlikte yerleşimde kerpiç malzeme ile inşa edilen 2 helâ yapısı bulunmaktadır. Bunların ikisi de kullanılmamaktadır (Şekil 3.392).

Şekil 3.391 Beybağı'nda depo ve ahır işlevleriyle kullanılan yapılar - 1203 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.392 Beybağı'nda kullanılmayan bir helâ yapısı örneği – 1199 ada 24 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

3.6.3 Günpınar Kırsal Yerleşimi

3.6.3.1 Günpınar Kırsal Yerleşiminin Genel Nitelikleri

Günpınar, Darende ilçesinin orta bölgesinde konumlanmaktadır. Çok sayıda geleneksel yapıdan oluşan yerleşim, ilçe merkezine yaklaşık 8 km; kent merkezine ise yaklaşık 126 km mesafede bulunmaktadır (Şekil 3.393).

Şekil 3.393 Günpınar kırsal yerleşiminin güney yönünden genel görünümü (Kişisel arşiv, 2021)

Günpınar, kısmen engebeli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Yerleşimin rakımı 1234 m'dir. Yapılı alanın yakın çevresinde, genellikle kullanılmayan araziler bulunmaktadır. Tarım alanlarıyla birlikte yaklaşık 40,30 km^2'lik bir alanı kapsamaktadır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.394).

Şekil 3.394 Günpınar kırsal yerleşimi sınırları ve yakın çevresi (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Yerleşimin nüfus değişimi; 2013 yılında 442, 2014 yılında 397, 2015 yılında 330, 2016 yılında 311, 2017 yılında 278, 2018 yılında 454, 2019 yılında 341 ve 2020

yılında 317 olarak görülmüştür. Bu veriler ışığında Günpınar'ın 2013-2018 yılları arasında nüfusun azaldığını; 2018 yılında nüfusun arttığını ve 2019 ile 2020 yıllarında yeniden azaldığını belirtmek mümkündür. 2020 yılındaki nüfusun 160'ı erkek (%50,5), 157'si ise kadındır (%49,5) (Günpınar Mahallesi, b.t.).

Günpınar'ın tarihi ile ilgili kaynaklar incelendiğinde, yerleşimin 1902 yılında Aşodi; 1946 yılında ise Aşudu adıyla kayıtlara geçtiği görülmüştür. 20. yy'ın başında bir Ermeni yerleşimi olduğu bilinen Günpınar'da 1914 yılında 1103 Ermeni vatandaşın yaşadığı bilgisi bulunmaktadır (Nişanyan Haritası, b.t.).

Günpınar'da yapılan sözlü görüşmelerde, yılın tamamını yerleşimde geçiren nüfusun oldukça az olduğu öğrenilmiştir. Nüfusun büyük bir bölümü farklı illerde ikamet etmekte ve yalnızca yaz aylarını yerleşimde geçirmektedir (M. Güneş, kişisel iletişim, 16 Mayıs 2019).

Günpınar'da yerel halk çoğunlukla tarım dışı faaliyetlerden geçimini sağladığından yerleşimde yapılan tarımsal faaliyetler gelir sağlama amaçlı değildir. Bu anlamda başlıca tarım ürünü kayısı olmak üzere, kullanıcıların ihtiyacına yönelik pek çok sebze ve meyve türü de yetiştirilmektedir. Buna ek olarak, düzenli bir şekilde yapılmadığı belirtilen, az oranda hayvancılık faaliyetlerinin de olduğu görülmüştür (M. Güneş, kişisel iletişim, 16 Mayıs 2019). Buradan hareketle genel olarak bakıldığında, bitkisel üretim ağırlıklı tarım faaliyetlerinin hayvancılık faaliyetlerine göre daha yoğun olduğu belirtilebilir.

Günpınar'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan, yerleşimin tamamı göz önünde bulundurulduğunda güneydoğuda konumlanmaktadır. Yapılı çevreye yakın ve uzak bölgelerde, dağınık hâlde tarım alanları yer almaktadır. Bu alanlar dışında kalan bölgeler ise herhangi bir şekilde kullanılmamaktadır (Şekil 3.395, 3.396).

Şekil 3.395 Günpınar'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan ve tarım alanları (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Şekil 3.396 Günpınar'da yapılaşmanın yoğun olduğu alan (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

3.6.3.2 Günpınar Kırsal Yerleşiminin Doku Ölçeğinde Analizleri

Günpınar'da *yerleşim dokusunun genel niteliklerine* bakıldığında, kısmen engebeli bir alan göze çarpmaktadır. Yapılaşmanın yoğun olduğu bölgede, en yüksek ve en alçak noktalar arasında yaklaşık 16 m fark bulunmaktadır. Engebeli alanlar çoğunlukla yerleşimin güneyinde konumlanmıştır. Bununla birlikte, çoğunlukla dağınık bir yapılı alan söz konusudur. Ayrıca anayol çevresinde gelişen; lineer bir yerleşim düzeni olduğu belirtilebilir.

Darende'den Günpınar'a ulaşan ana yol, yerleşimin doğusunda bulunmaktadır. Kuzeybatısında ise ilçeye ulaşan ara yol yer almaktadır. Darende'den ulaşan ana yolun devamında, yerleşim içinde doğu-batı doğrultusunda ilerleyen yoğun bir aks bulunmaktadır. Bu aksın kuzeyinde de yerleşim içindeki kullanım yoğunluğu, ara yollara göre daha fazla olan bir ana yol görülmektedir. Yapılar genellikle bu ana yolların arasında konumlanmıştır (Şekil 3.397, 3.398, 3.399, 3.400, 3.401, 3.402, 3.403, 3.404).

Günpınar'da bulunan iki cami ve bir kültür merkezi, yerleşimdeki kamusal yapılardır. Camilerden biri merkeze yakın bir noktada; diğeri ise kuzeybatıda yer almaktadır. Merkezde bulunan cami, yeni inşa edilmiştir. Kuzeybatıdaki ise geleneksel kerpiç yapıdır. Ancak yeni inşa edilen caminin geleneksel olana kıyasla çok daha yoğun kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte kültür merkezi de yeni olan camiye yakın bir konumdadır. Ayrıca bu caminin hemen yanında, 2020 yılında inşa edilen bir muhtarlık yapısı bulunmaktadır. Bu bağlamda kamu yapılarının, çoğunlukla yerleşimin merkezine yakın bir noktada konumlandıkları belirtilebilir.

Günpınar, sosyal yaşam ve yerleşim dokusu ilişkisi yönünden incelendiğinde, merkezde bulunan ve yeni olan caminin önünde yer alan meydanın bu anlamda önemli bir nokta olduğu ifade edilebilir. Meydanın yanında, caminin karşısında bir kahve yapısı inşa edildiği ancak henüz tamamlanmadığı ve kullanıma açılmadığı görülmüştür. Sözlü görüşmelerde yeni caminin önünde bulunan meydanın gün içinde toplanarak birlikte zaman geçirmek için sıklıkla kullanıldığı; bununla birlikte düğün ve taziye gibi etkinlikler için de değerlendirildiği belirtilmiştir (M. Güneş, kişisel iletişim, 16 Mayıs 2019). Ayrıca geleneksel cami yapısının avlusunun da geçmişte, gün içerisinde toplanarak birlikte zaman geçirmek amacıyla kullanıldığı ancak günümüzde bu kullanımın olmadığı bilgisi alınmıştır (H. Göksal, kişisel iletişim, 17 Nisan 2021) (Şekil 3.397, 3.400, 3.401).

Günpınar'da *ulaşım durumu* incelendiğinde, yolların yalnızca taşıtların ya da taşıtların+yayaların kullanımına uygun olduğu görülmüştür. Ayrıca *yol malzemesi* olarak asfalt ve toprağın birlikte kullanımına yoğun olarak rastlanmaktadır. Bazı

yollarda ise yalnızca toprak malzeme kullanımı söz konusudur (Şekil 3.405, 3.406, 3.407).

Günpınar'da *ada-parsel* durumuna bakıldığında, yerleşim alanı içinde 42 adet ada bulunduğu görülmektedir. Bu adalar farklı sayılarda parsellere bölünmüştür. Adaları arasında ayıran yollardan bazıları kullanılmamaktadır. Toplam 355 adet parsel vardır. En büyük yüz ölçümüne sahip olan ada 35600 m^2 ile 163 numaralı adadır. Bu ada üzerinde 22 parsel ve 12 adet yapı bulunmaktadır. En küçüğü ise 33 m^2 ile 144 numaralı adadır. Tek parselden oluşan bu adanın üzerinde yapı bulunmamaktadır. Parsel alanlarına bakıldığında, en büyük yüz ölçümüne sahip olan parselin 5375 m^2'lik bir alan da bulunan 163 ada 7 parsel; en küçüğün ise 23 m^2 olan 148 ada 1 parsel olduğu görülmüştür. En büyük boyutlu parselin üzerinde yalnızca bir yapı bulunurken; en küçük parselin üzerinde yapı bulunmamaktadır (Şekil 3.408).

Günpınar kırsal yerleşiminde *geleneksel ve yeni yapı* oranı incelendiğinde, 183 yapıdan 102'sinin geleneksel yöntemlerle inşa edilen kerpiç yapılar olduğu; 81 yapının ise modern yöntemlerle inşa edildiği tespit edilmiştir. Yeni yapılardan 64'ü konut, 1'i cami, 1'i camiye bitişik konumdaki çeşme, 1'i tandır, 1'i muhtarlık, 1'i kahve, 2'si kümes, 6'sı depo, 1'i odunluk, 2'si ahır ve 1'i helâ işlevlidir. Bu bağlamda, yerleşimde bulunan yapıların %55,73'ü geleneksel, %44,27'si yenidir. Yerleşimde doku ölçeğinde ele alınan tüm analizler, geleneksel yapılar üzerinden geliştirilmiştir (Şekil 3.409, 3.410, 3.411).

Yerleşimde bulunan yapıların *işlevleri* ele alındığında, kamusal yapılar olan 1 cami ve 1 kültür merkezi ile birlikte 97 adet konut işlevli yapı göze çarpmaktadır. Ayrıca 1 cami, 1 lojman, 1 kültür merkezi ve 2 helâ yapısı da geleneksel yöntemlerle inşa edilmiştir. İşlevlerin dağılım oranı; %95,09 konut, %0,98 cami, %0,98 kültür merkezi, %0,98 lojman ve %1,96 helâ şeklindedir (Şekil 3.412, 3.413, 3.414).

Günpınar'daki 97 adet konut yapısından 48'i tek katlıdır. 24 adet konut iki katlı; 25 adet konut ise 3 katlıdır. İki katlı konut yapıları, zemin+kısmi bodrum kat (3 adet) ya da zemin+1. kattan (konut ya da çatı arası/depo işlevli) (21 adet) oluşmaktadır. Üç

katlı yapılar ise zemin+kısmi bodrum+1. kattan (konut ya da çatı arası/depo işlevli) (25 adet) oluşmaktadır. Konut dışı işlevli yapılarda kısmi bodrum ya da 1. kata rastlanmıştır (Şekil 3.415, 3.416).

Yerleşimde bulunan geleneksel yapıların *kat adedi* incelendiğinde, bir, iki ve üç katlı yapıların tespit edildiği görülmektedir. 102 adet geleneksel yapıdan 53'ü (%51,97) tek katlı; 24'ü (%23,52) iki ve 25'i (%24,51) üç katlıdır. Tek katlı yapılar konut, cami, lojman, kültür merkezi ve helâ işlevlidir. İki ve üç katlı yapılar ise konut işlevlidir. Bu anlamda yerleşim genelinde tek katlı yapı sayısı, iki ve üç katlı olanların toplamından yalnızca 4 yapı fazladır (Şekil 3.417, 3.418, 3.419).

Günpınar'da bulunan geleneksel yapılara *malzeme ve yapım sistemi* yönünden bakıldığında, 102 adet yapının tamamının kerpiç malzemeyle ve yığma yapım sistemi (masif yapım tekniği) ile inşa edildiği görülmüştür (Şekil 3.420).

Günpınar'da geleneksel yapıların *üst örtü tipleri* çoğunlukla beşik ve sundurma çatıdır. *Üst örtü malzemeleri* ise genellikle metal sacdır. Az sayıda yapıda Marsilya tipi kiremit malzeme kullanılmıştır. Sözlü görüşmelerde, özgün üst örtülerin düz ve toprak malzemeli oldukları belirtilmiştir (H. Göksal, kişisel iletişim, 17 Nisan 2021) (Şekil 3.421, 3.422, 3.423, 3.424).

Günpınar'daki yapıların *kullanım durumları* incelendiğinde, belli dönemlerde kullanılan yapıların sürekli kullanılan ve kullanılmayan yapılara göre daha fazla olduğu görülmüştür. 102 adet geleneksel yapıdan 82'si yılın belli dönemlerinde kullanılmaktadır. Bu yapıların tamamı konuttur. 10 yapının ise sürekli kullanıldığı görülmüştür. Bunlardan 1'i cami, 1'i lojman ve 8'i konut işlevlidir. 10 adet yapı ise kullanılmamaktadır. Bunlardan 8'i konut; 2'si helâ işlevlidir (Şekil 3.425, 3.426, 3.427).

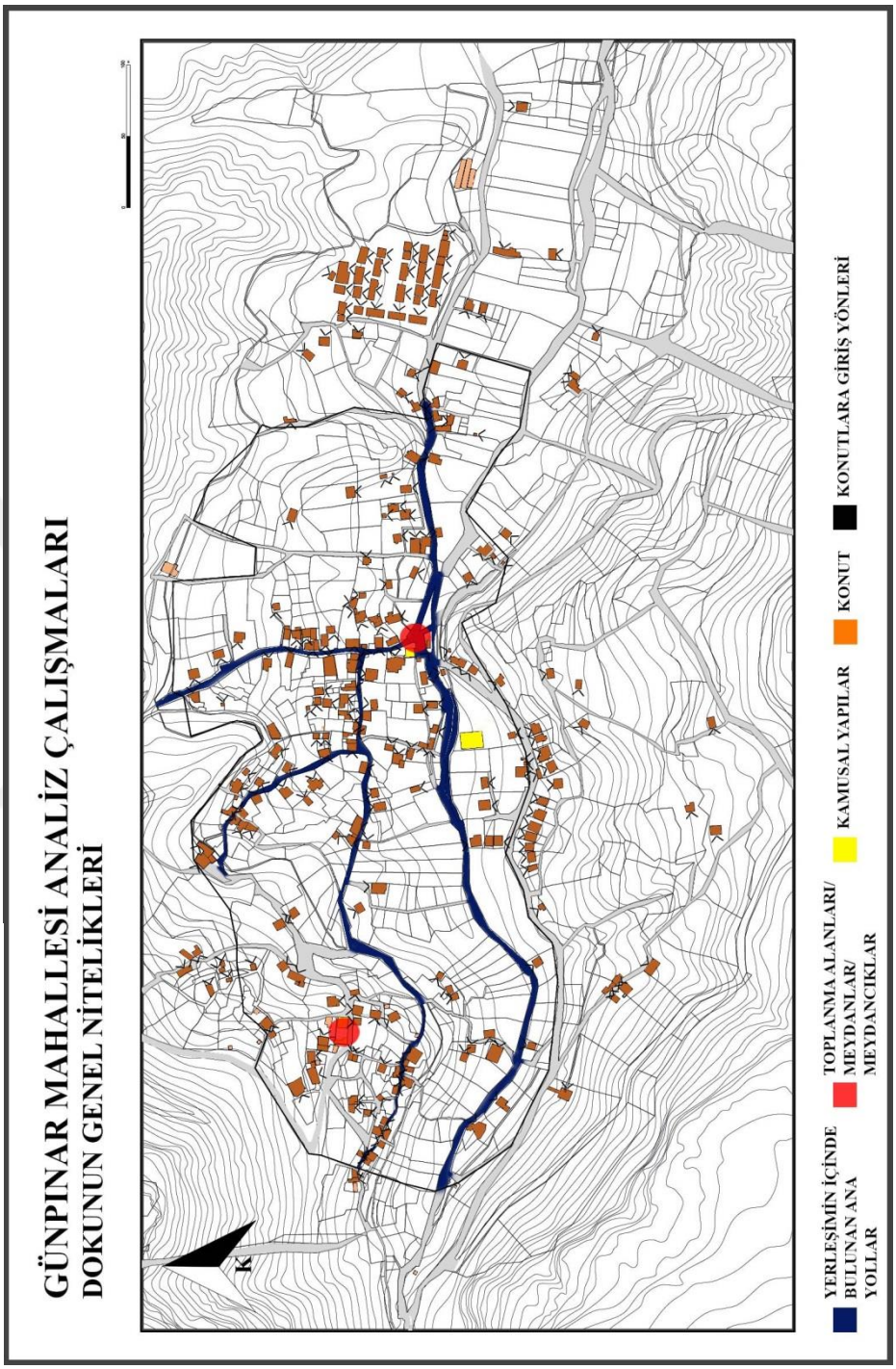
Yapılar *özgünlük durumu* açısından incelendiğinde, pek çoğunun çeşitli müdahalelerle özgünlüklerini kısmen yitirdiklerini belirtmek mümkündür. Bu anlamda 102 adet geleneksel yapıdan 87'si özgünlüğünü kısmen; 15'i ise büyük

oranda yitirmiştir. Özgünlüğünü büyük oranda koruyan yapı ise bulunmamaktadır. Özgünlüğünü büyük oranda yitiren yapılardan 1'i cami, 1'i kültür merkezi ve 13'ü konuttur. Kısmen yitirenlerden ise 1'i lojman, 2'si helâ ve 84'ü konuttur (Şekil 3.428, 3.429, 3.430).

Yerleşimde bulunan 102 adet geleneksel yapı *korunmuşluk durumu* bakımından ele alındığında, 91 adet yapının basit onarım gerektirdiği; 11 adet yapının ise onarım gerektirmediği tespit edilmiştir. Esaslı onarım gerektiren yapı mevcut değildir. Basit onarım gerektiren yapıların 2'si helâ, 1'i lojman, 88'i konuttur. Onarım gerektirmeyen yapılardan ise 1'i cami, 1'i kültür merkezi ve 9'u konuttur (Şekil 3.431, 3.432, 3.433).

Günpınar'da tespit edilen 102 adet geleneksel yapının özgünlük ve korunmuşluk durumları birlikte değerlendirildiğinde, özgünlüğünü kısmen yitiren 87 yapının tamamının basit onarım gerektirdiği görülmüştür. Özgünlüğünü büyük oranda yitiren 15 yapının ise 11'i onarım gerektirmezken; 4'ü basit onarım gerektirmektedir.

• Dokunun Genel Nitelikleri

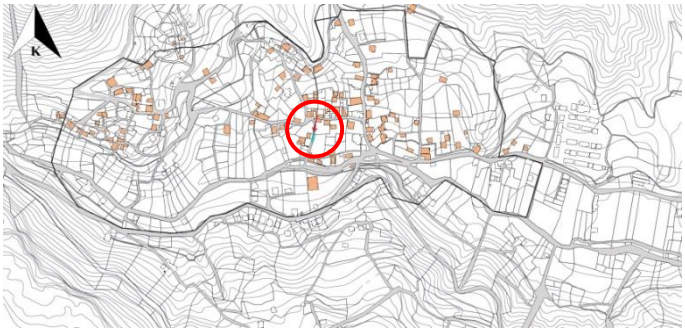

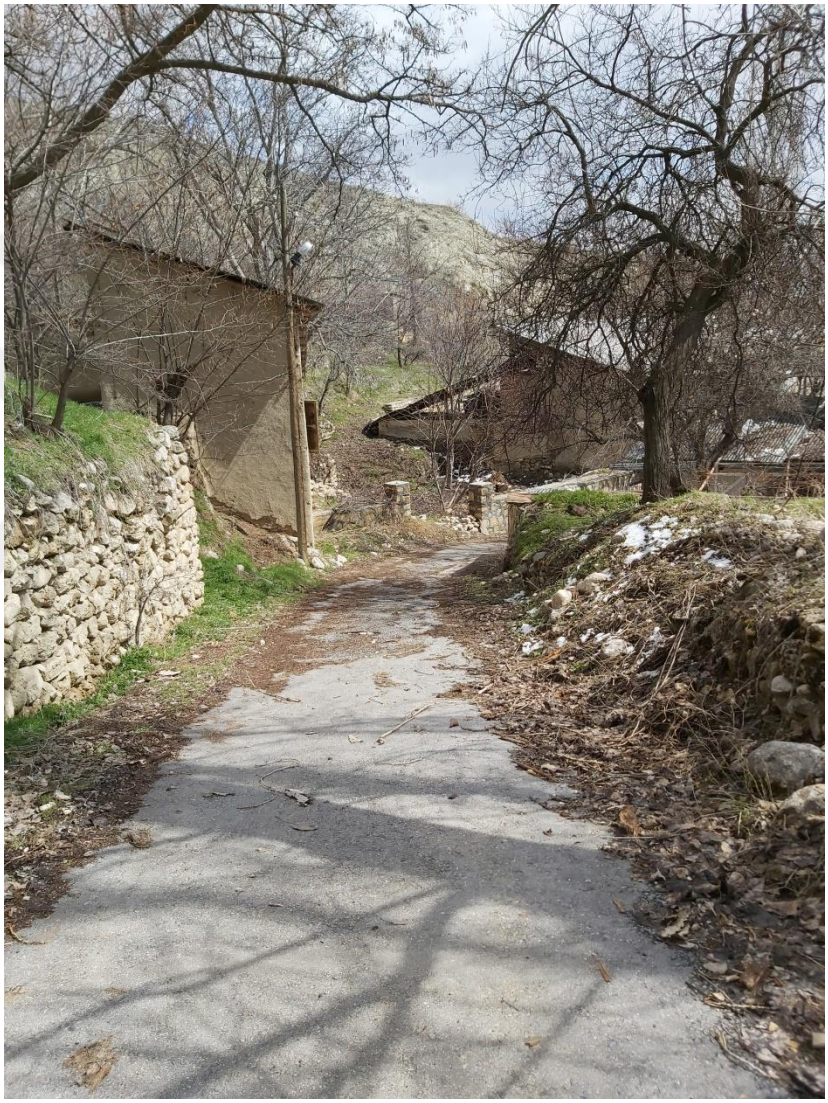
Şekil 3.397 Günpınar kırsal yerleşim dokusunun genel nitelikleri (2021)

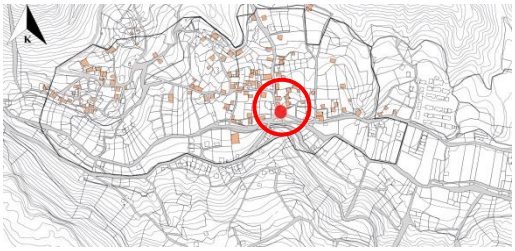

Şekil 3.398 Günpınar'ın merkezinden kuzeyine uzanan ana yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.399 Günpınar'da bulunan bir ara yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

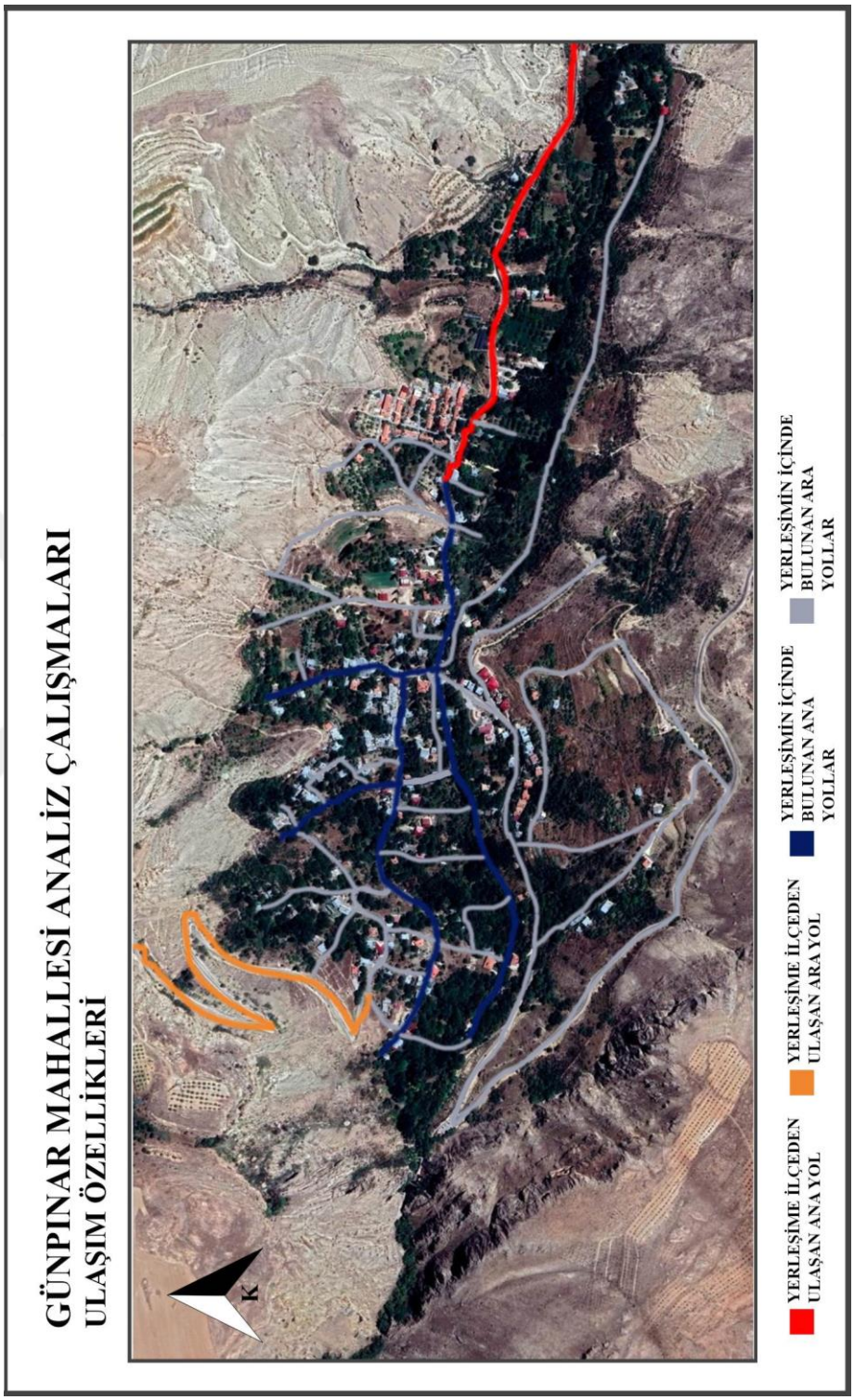
Şekil 3.400 Günpınar'da merkeze yakın konumda bulunan toplanma alanı/meydan ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.401 Günpınar'da kerpiç cami yapısının geçmişte toplanma alanı olarak kullanılan avlusu ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2020)

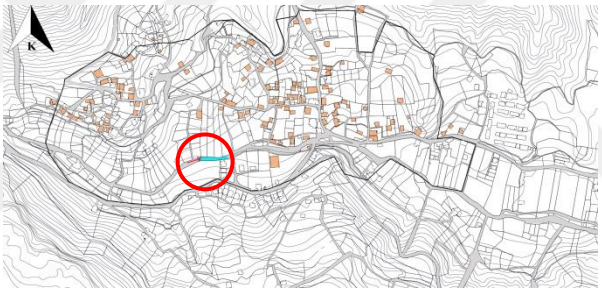
• Ulaşım Özellikleri

Şekil 3.402 Günpınar kırsal yerleşim dokusunun ulaşım özellikleri (2021)

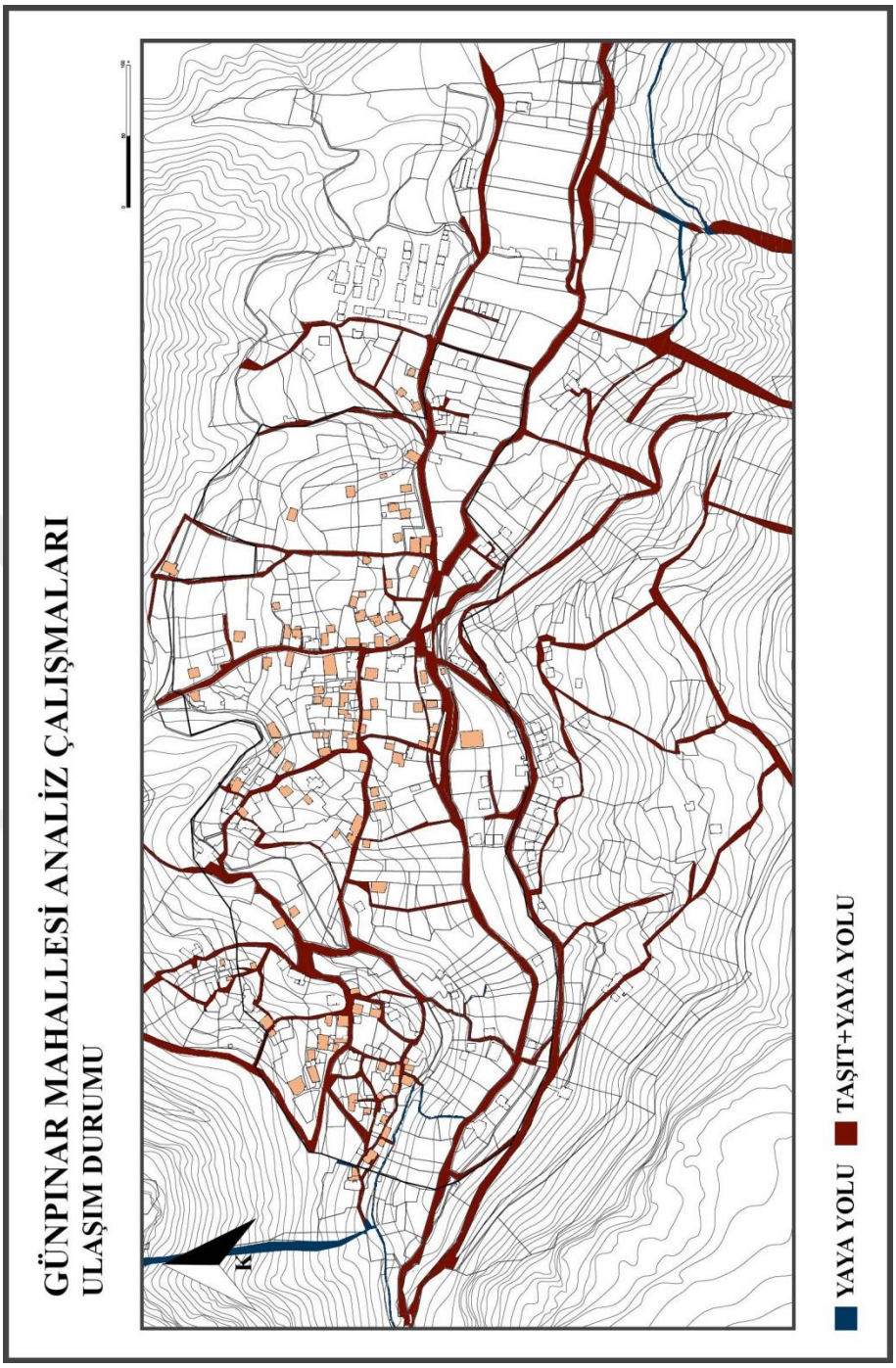
Şekil 3.403 Günpınar'a ilçeden ulaşan ana yoldan bir görünüm (Kişisel arşiv, 2021)

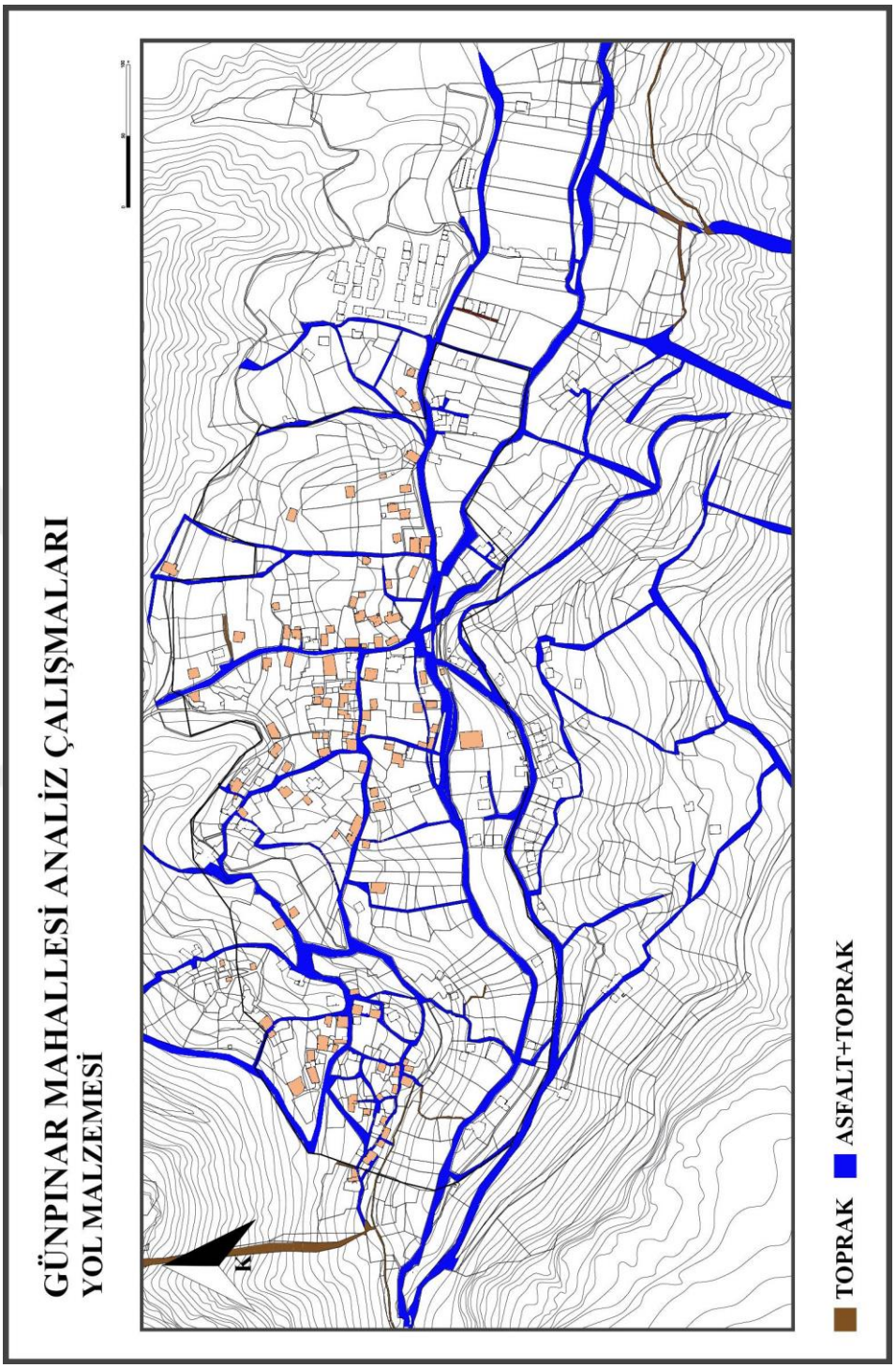
Şekil 3.404 Günpınar'da ilçeden ulaşan ana yol ile bağlantılı olan; yerleşim içinde bulunan ana yol ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

• Ulaşım Durumu

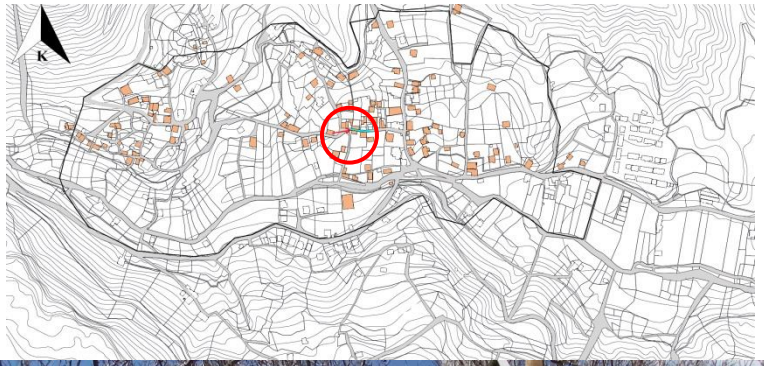

Şekil 3.405 Günpınar kırsal yerleşimi ulaşım durumu (2021)

• Yol Malzemesi

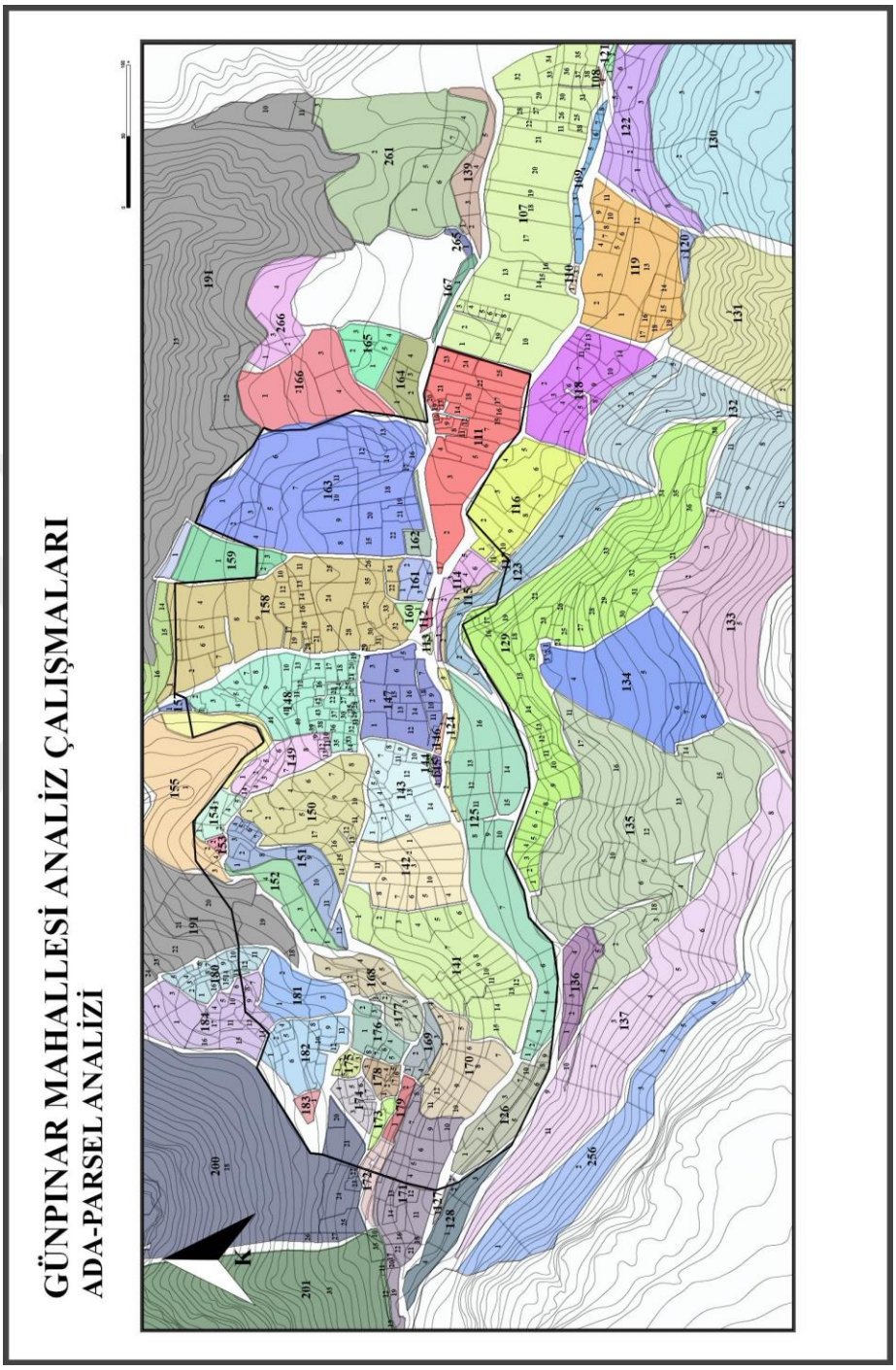
Şekil 3.406 Günpınar kırsal yerleşimi yol malzemesi (2021)

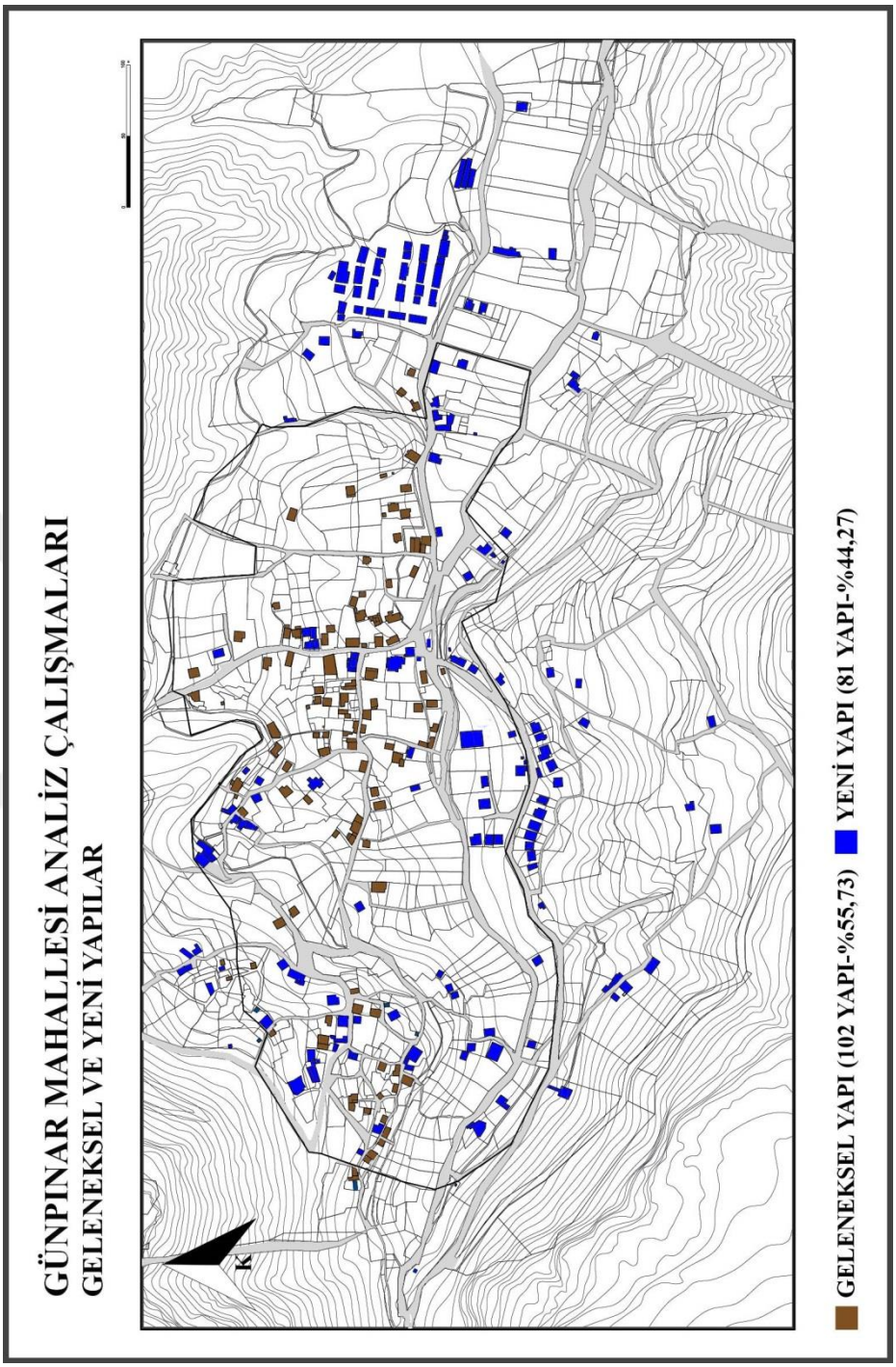
Şekil 3.407 Günpınar'da asfalt+toprak malzemeli taşıt+yaya yolu örneği ve haritadaki konumu (Kişisel arşiv, 2021)

- Ada-Parsel Analizi

Şekil 3.408 Günpınar kırsal yerleşim dokusunda ada-parsel durumu (2021)

• Geleneksel ve Yeni Yapılar

Şekil 3.409 Günpınar kırsal yerleşiminde geleneksel ve yeni yapılar (2021)

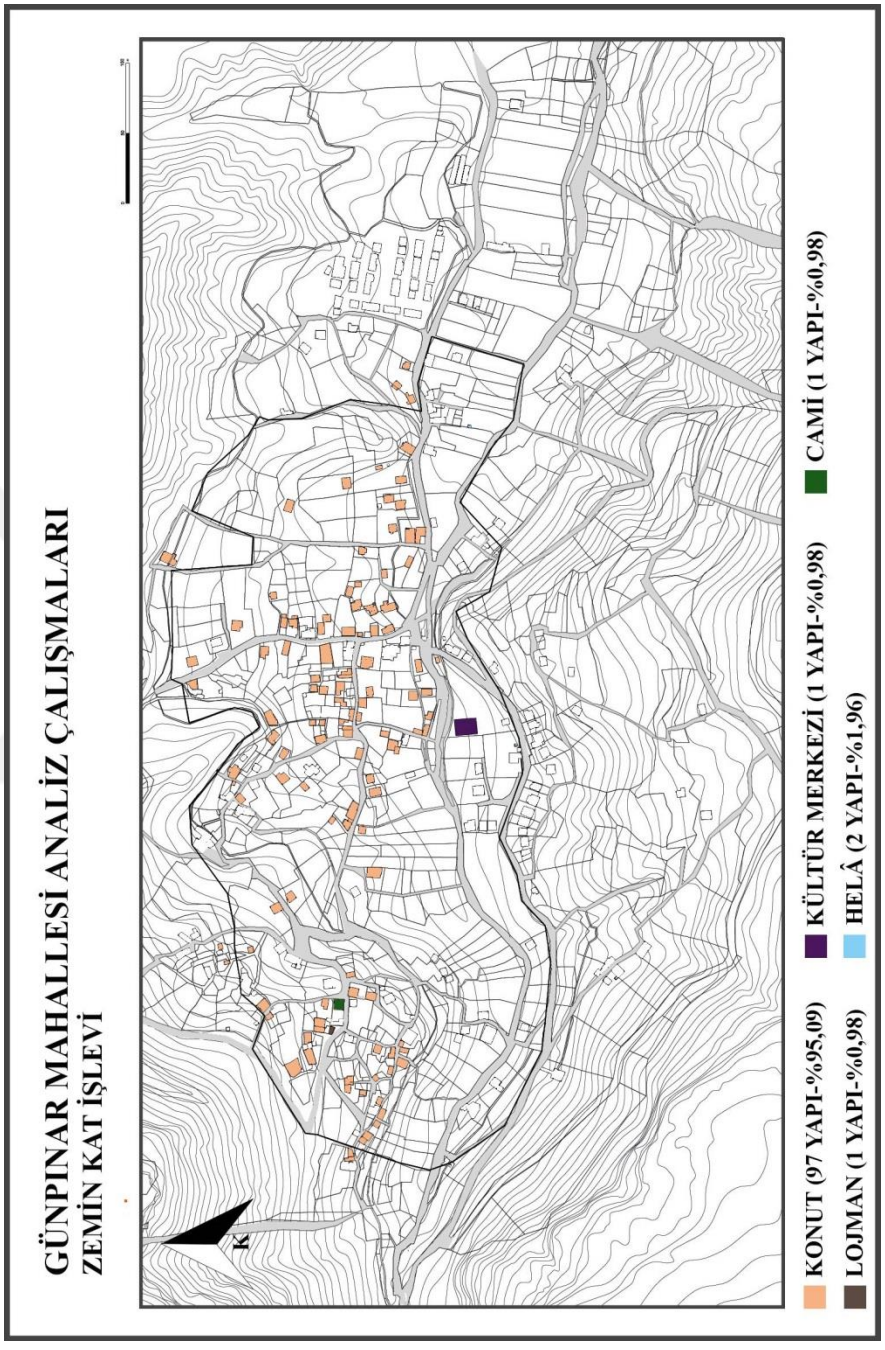

Şekil 3.410 Günpınar'da betonarme konut yapısı örneği – 176 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.411 Günpınar'da meydanın çevresinde bulunan betonarme cami (a), muhtarlık (b) ve kahve (c) yapıları – 147 ada 5 parsel (a), 147 ada 7 parsel (b), 113 ada 1 parsel (c) (Kişisel arşiv, 2021)

• Zemin Kat İşlevi

Şekil 3.412 Günpınar kırsal yerleşimi yapı zemin kat işlevi (2021)

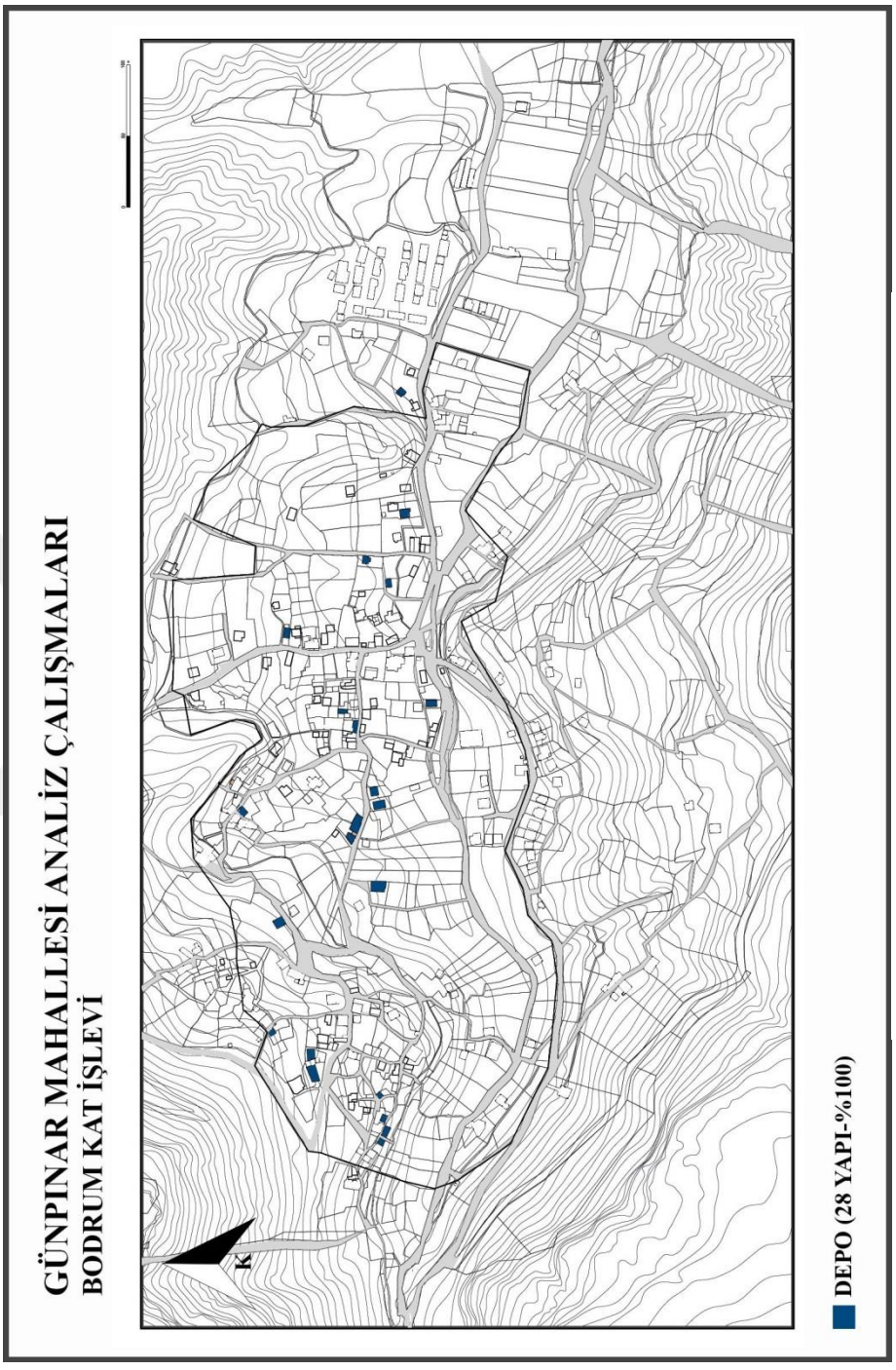

Şekil 3.413 Günpınar'da kerpiç malzemeli bir konut yapısı örneği – 158 ada 30 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

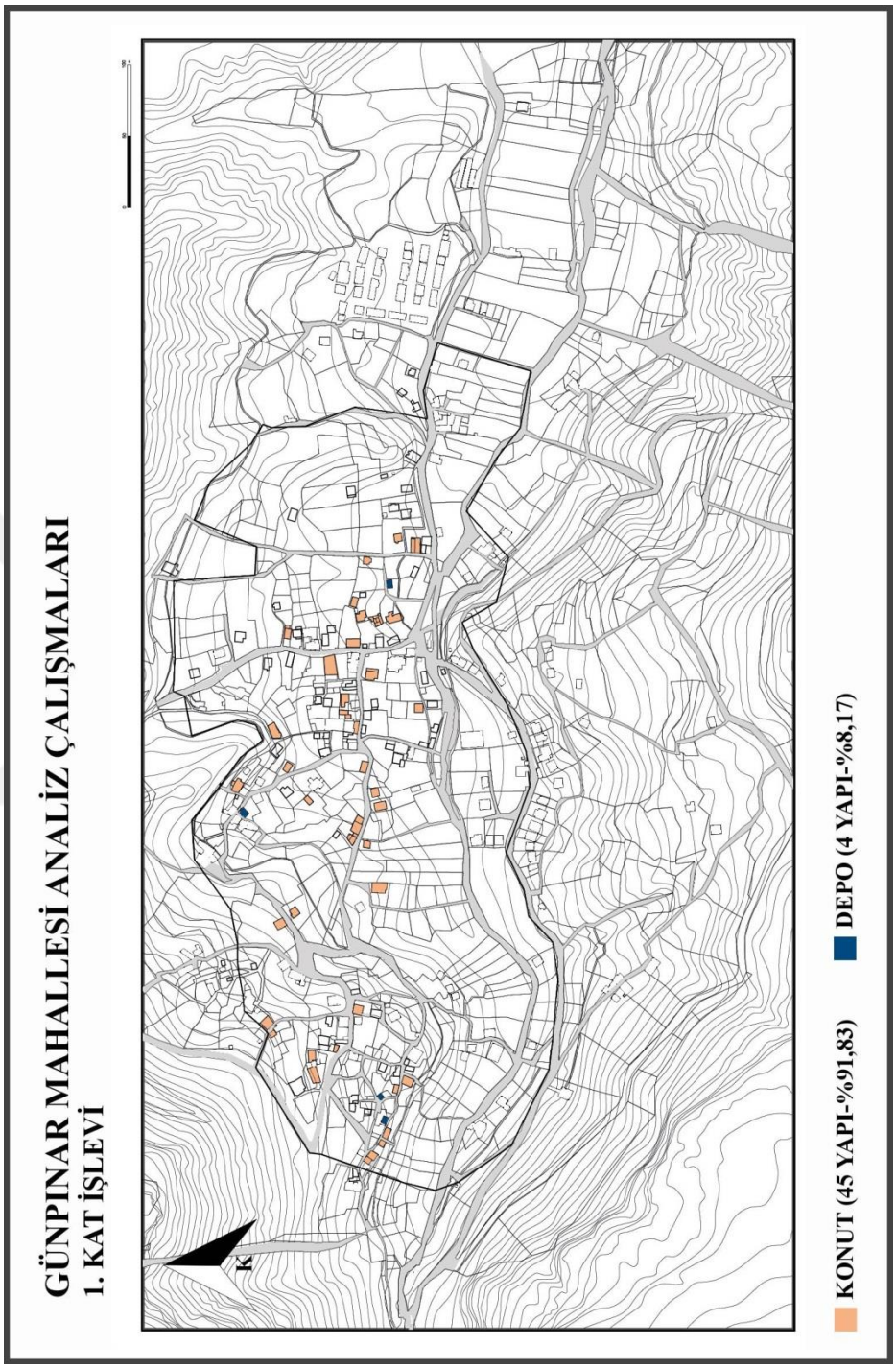
Şekil 3.414 Günpınar'da kerpiç malzemeli bir konut yapısı örneği – 163 ada 28 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

• Bodrum Kat İşlevi

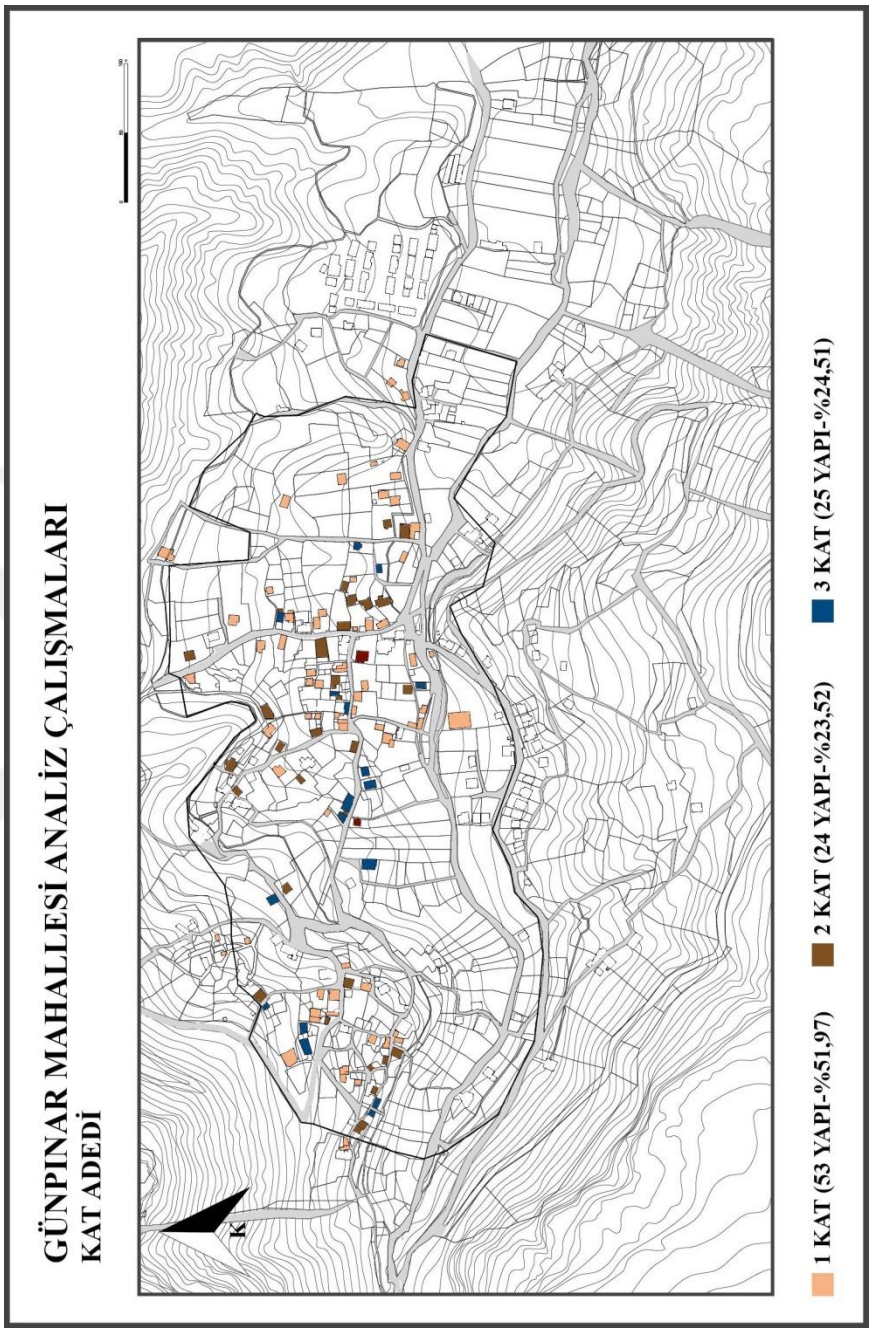
Şekil 3.415 Günpınar kırsal yerleşimi yapı bodrum kat işlevi (2021)

- 1. Kat İşlevi

Şekil 3.416 Günpınar kırsal yerleşimi yapı 1. ve 2. kat işlevleri (2021)

• Kat Adedi

Şekil 3.417 Günpınar kırsal yerleşimi yapı kat adedi (2021)

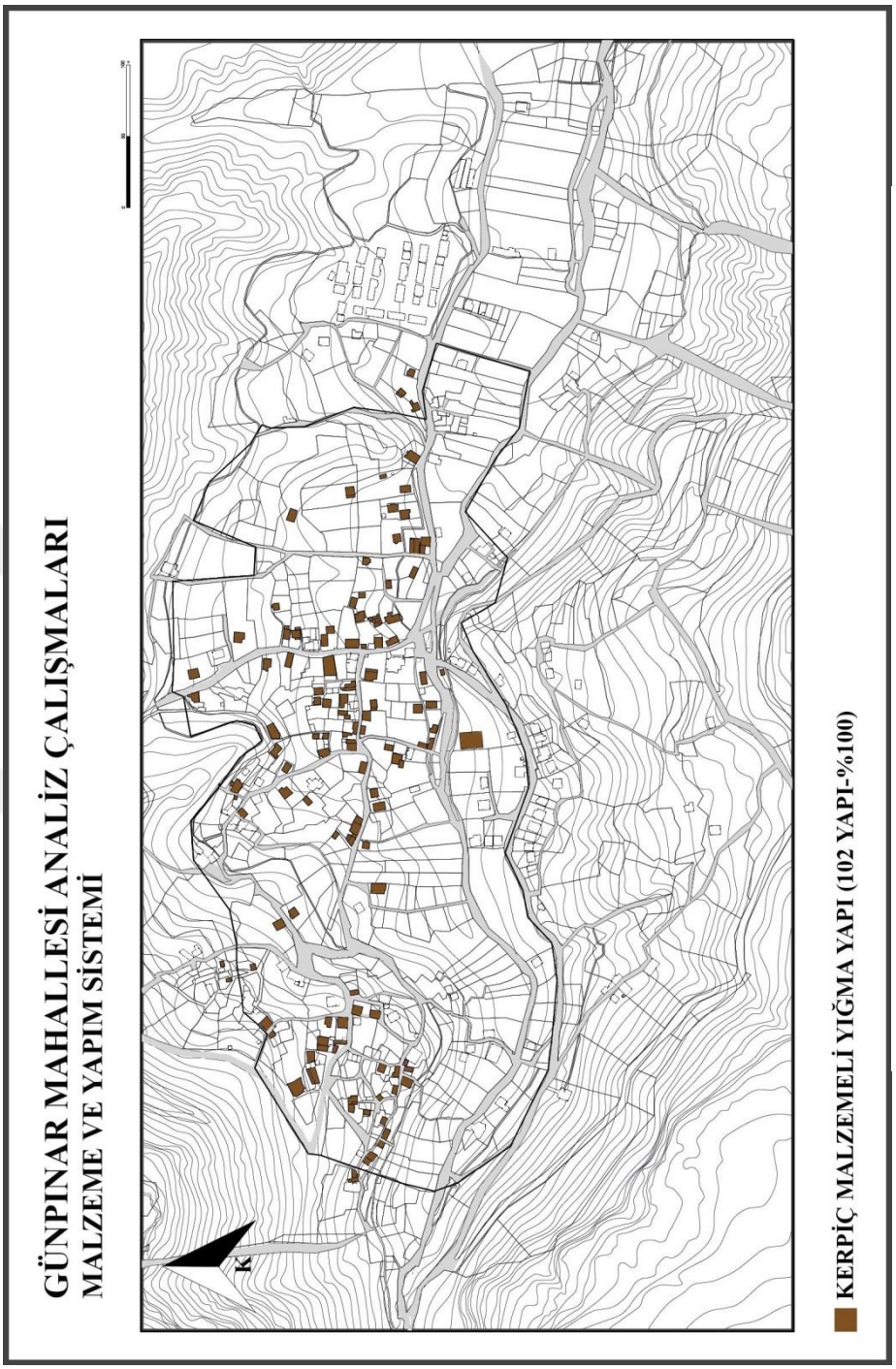

Şekil 3.418 Günpınar'da zemin+1. kattan oluşan iki katlı bir konut yapısı örneği – 149 ada 13 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

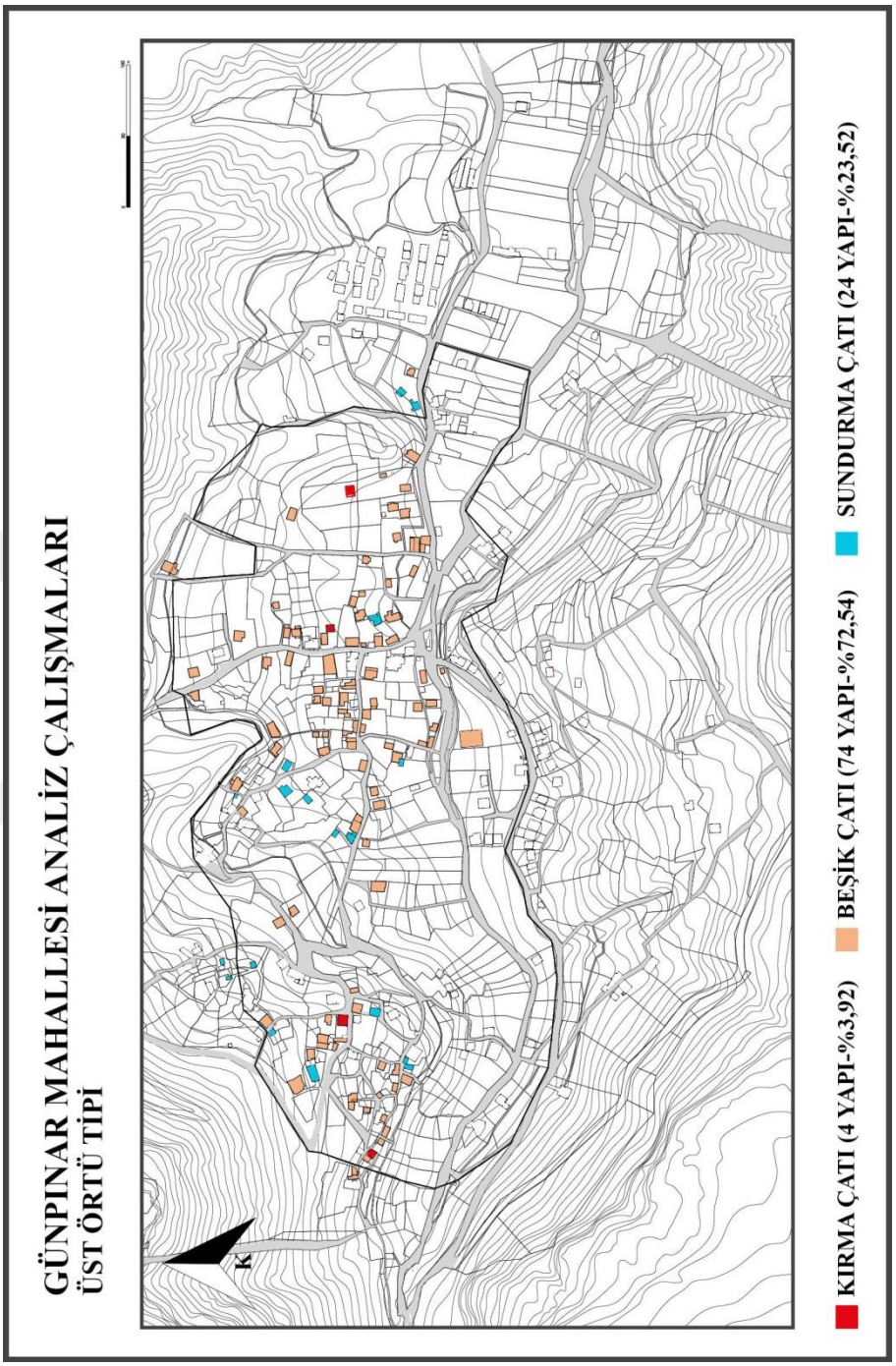
Şekil 3.419 Günpınar'da zemin+kısmi bodrum+1. kattan oluşan üç katlı bir konut yapısı örneği – 161 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

• Malzeme ve Yapım Sistemi

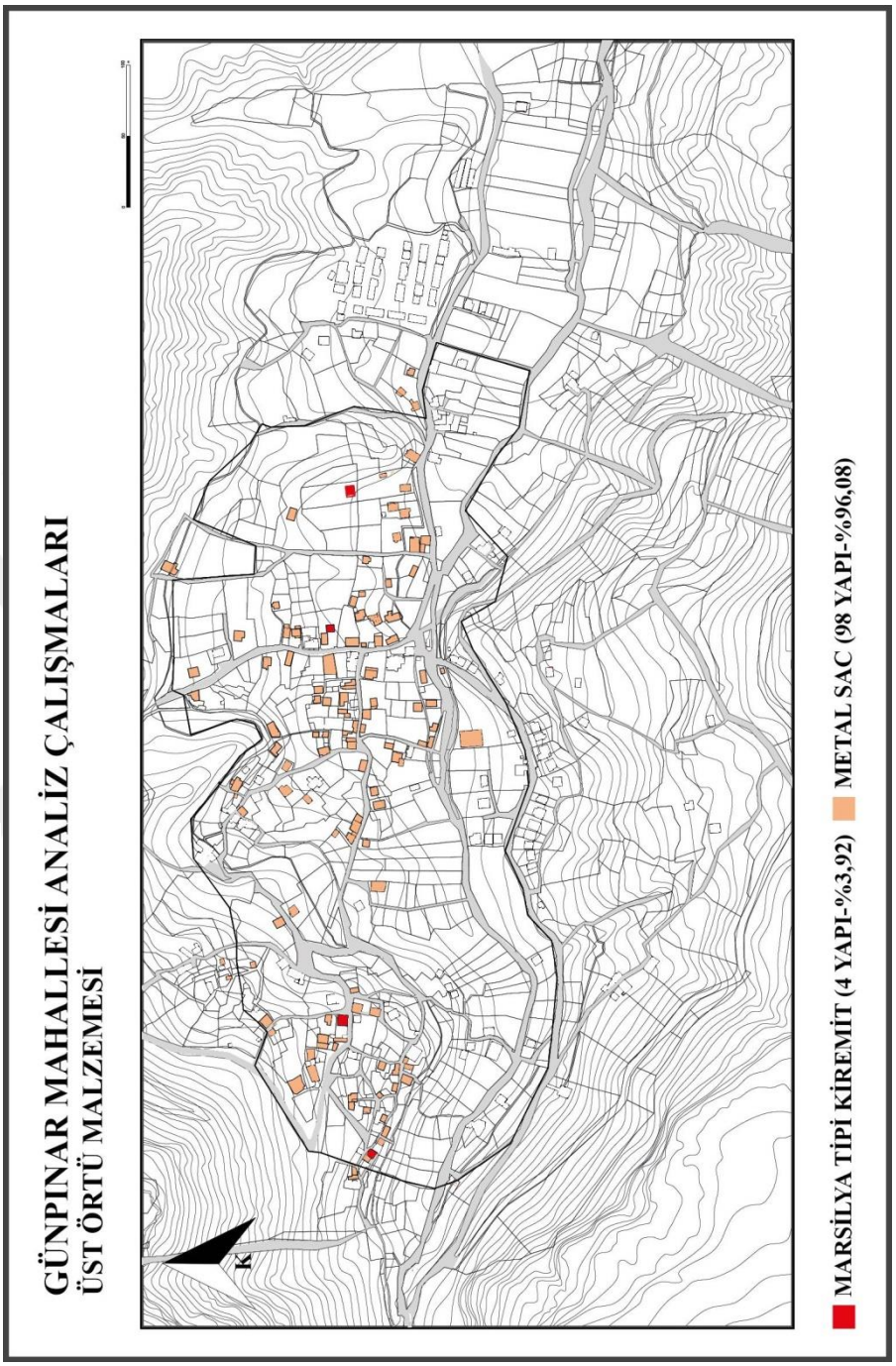
Şekil 3.420 Günpınar kırsal yerleşimi yapı malzemesi ve yapım sistemi (2021)

- Üst Örtü Tipi

Şekil 3.421 Günpınar kırsal yerleşimi yapı üst örtü tipi (2021)

• Üst Örtü Malzemesi

Şekil 3.422 Günpınar kırsal yerleşimi yapı üst örtü malzemesi (2021)

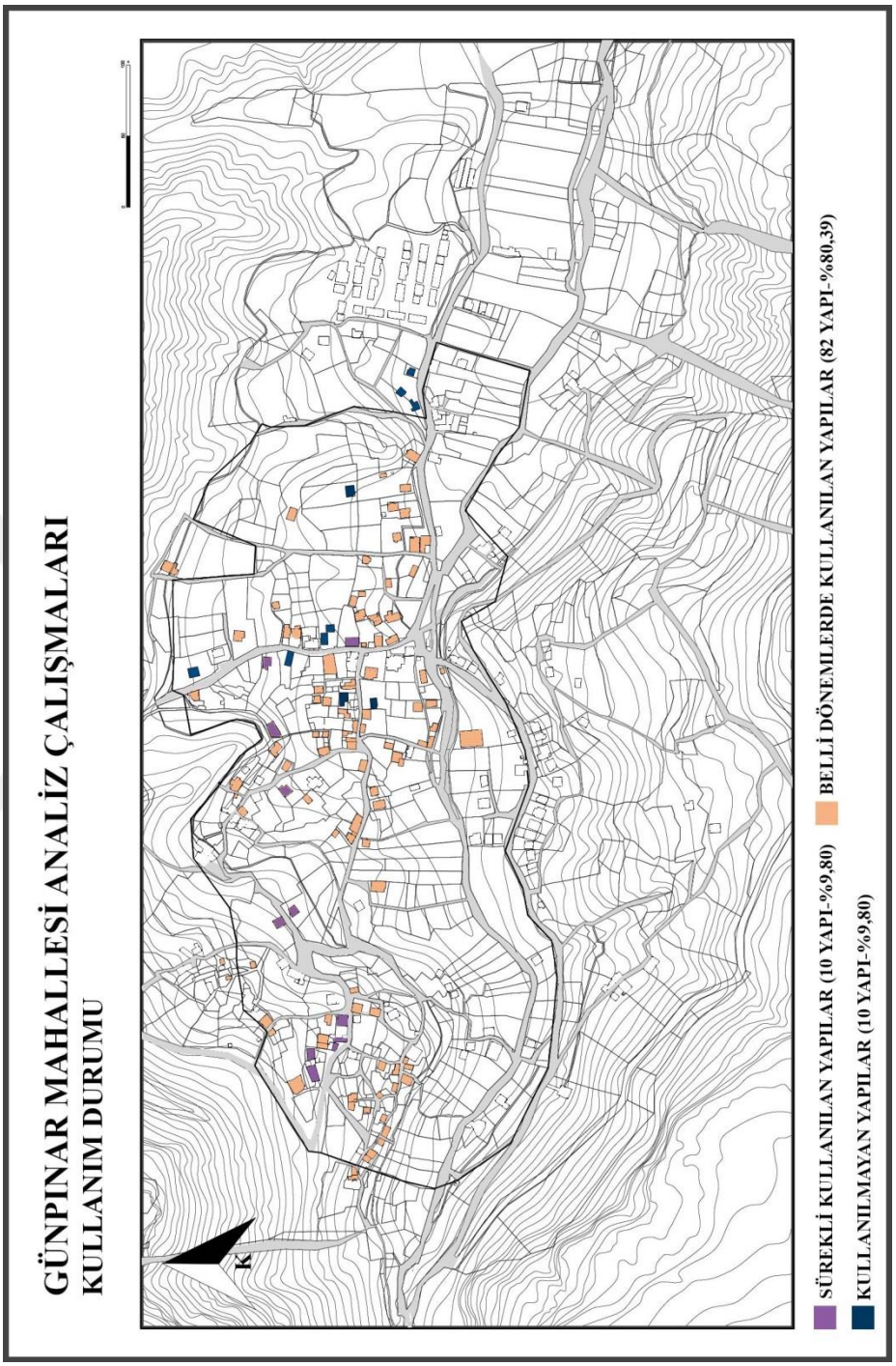

Şekil 3.423 Günpınar'da metal sac malzemeli sundurma çatı örneği – 148 ada 27 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.424 Günpınar'da metal sac malzemeli beşik çatı örneği – 148 ada 44 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

• Kullanım Durumu

Şekil 3.425 Günpınar kırsal yerleşimi yapı kullanım durumu (2021)

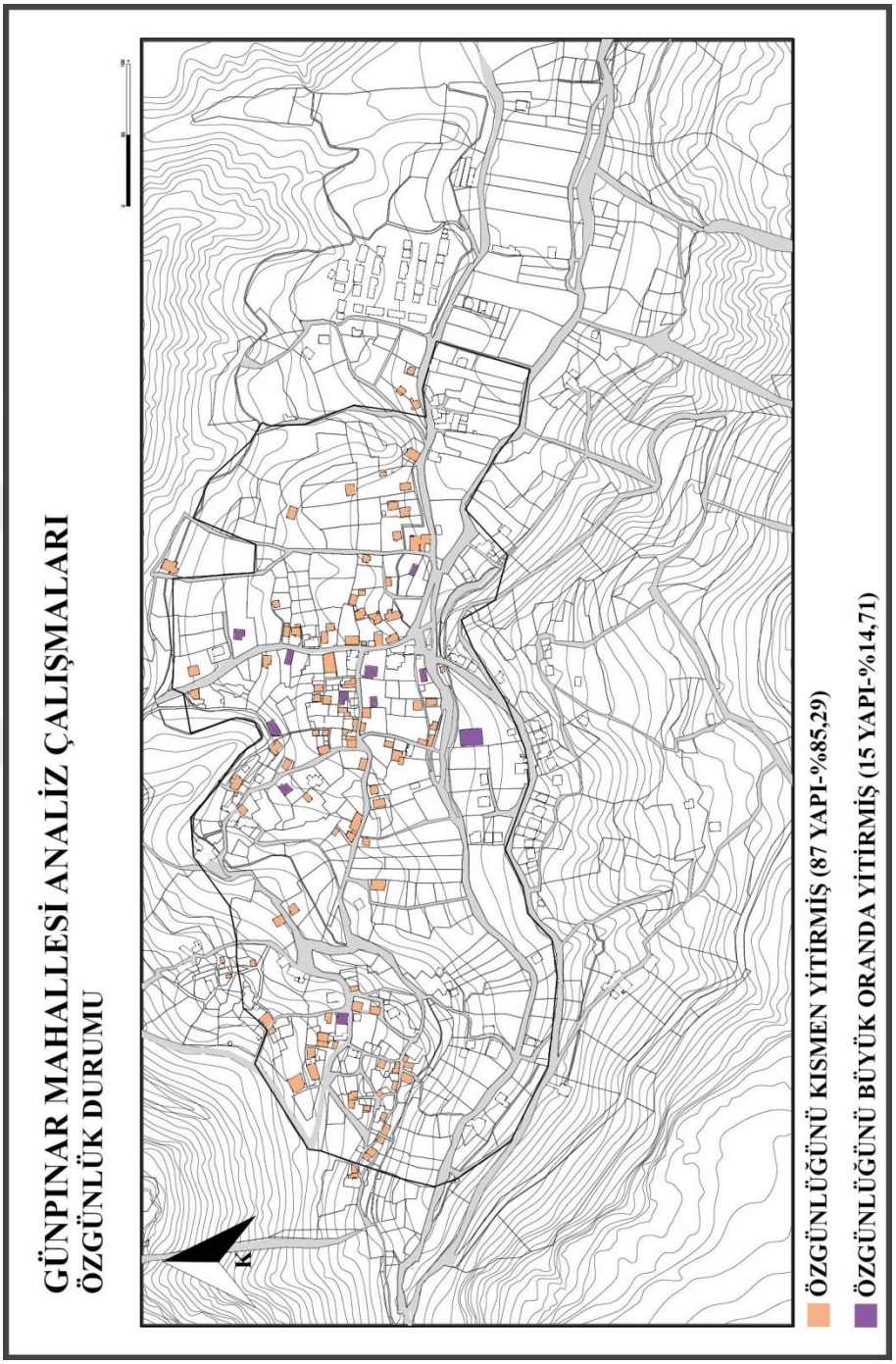

Şekil 3.426 Günpınar'da kullanılmayan bir konut yapısı – 164 ada 2 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.427 Günpınar'da kullanılmayan bir konut yapısı – 164 ada 3 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

• Özgünlük Durumu

Şekil 3.428 Günpınar kırsal yerleşimi yapı özgünlük durumu (2021)

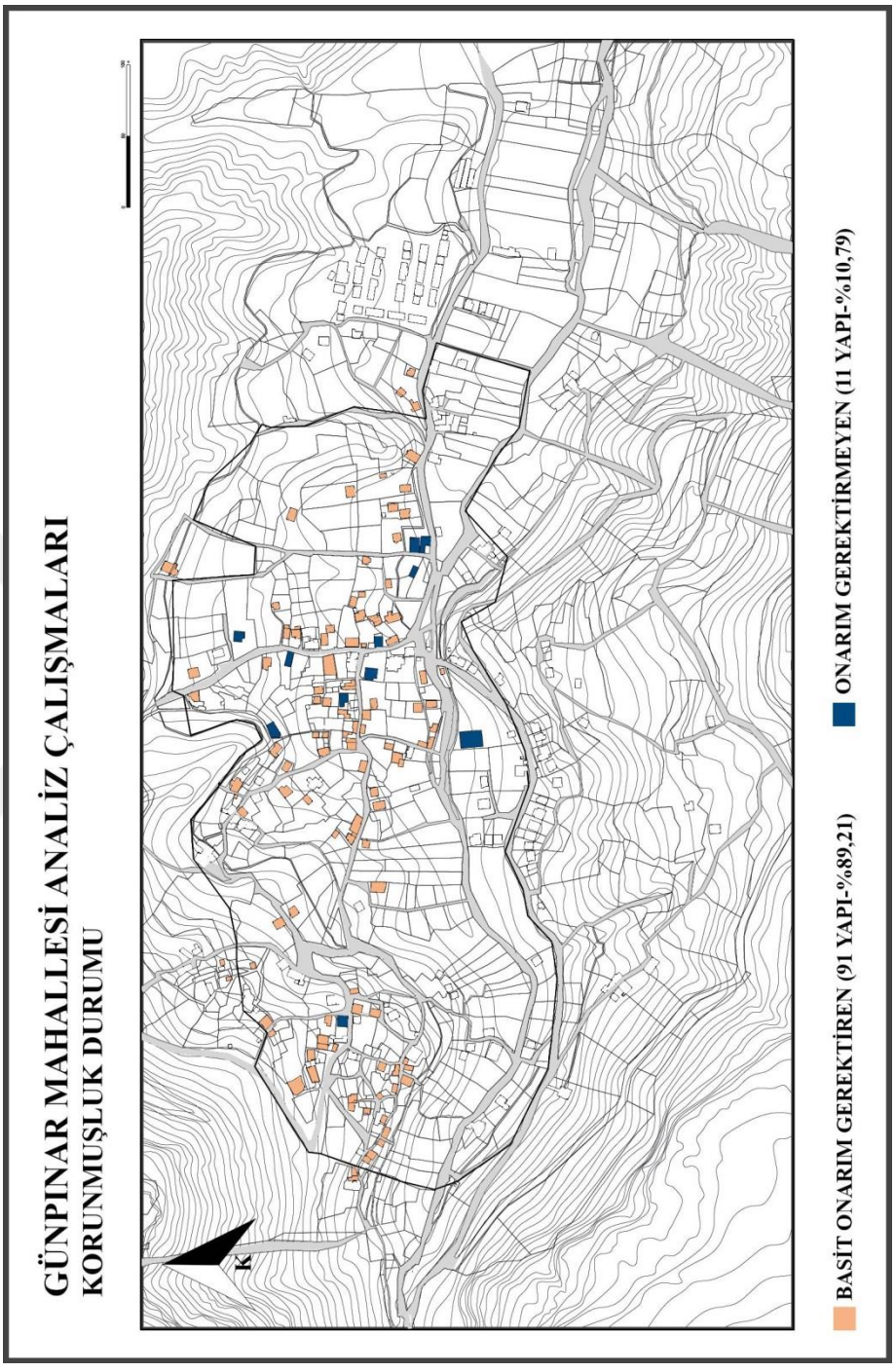

Şekil 3.429 Günpınar'da özgünlüğünü büyük oranda yitiren bir konut yapısı – 147 ada 10 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.430 Günpınar'da özgünlüğünü büyük oranda yitiren bir konut yapısı – 148 ada 44 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

• Korunmuşluk Durumu

Şekil 3.431 Günpınar kırsal yerleşimi yapı korunmuşluk durumu (2021)

Şekil 3.432 Günpınar'da onarım gerektirmeyen bir konut yapısı – 162 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.433 Günpınar'da basit onarım gerektiren bir konut yapısı – 149 ada 13 parsel (Kişisel arşiv, 2020)

3.6.3.3 Günpınar Kırsal Yerleşiminde Bulunan Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Günpınar'da bulunan geleneksel yapılarda kerpiç malzeme kullanımının yaygın olduğu görülmüştür. Bu yapılar, ana ve kuzu kerpiç blokların üst üste ve yan yana

dizilmesiyle oluşan masif kerpiç yapım sistemi ile inşa edilmiştir. Ancak kerpiç üretmek için kullanılan toprağın alındığı yerle ilgili bilgiye ulaşılamamıştır.

Günpınar'da yapılar çoğunlukla sıvalı ve kısmen boyalıdır. Bu nedenle kerpiç duvar örgüleri doğrudan görülememiştir. Sözlü görüşmelerde 30x30x15 cm boyutlarındaki ana ve 30x15x15 cm kuzu blokların, yan yana ve üst üste dizilmesiyle duvarların inşa edildiği belirtilmiştir. Ayrıca dış duvarlarda yaklaşık 150 m'de bir ahşap hatıl kullanıldığı bilgisi aktarılmıştır (H. Göksal, kişisel iletişim, 17 Nisan 2021).

Yerleşmde iç mekânına girilebilen konutlardan alınan iç ve dış kerpiç duvar ölçülerine bakıldığında; tek katlı yapıların zemin katlarında, dış duvar kalınlıklarının 57,5 cm ile 64,5 cm arasında değiştiği görülmüştür. İç duvar kalınlıkları ise en az 41 cm; en fazla 46,5 cm olarak tespit edilmiştir.

İki katlı konutlardan, bodrum katı olan ya da çatı arası/depo işlevli 1. katı bulunanlarda, zemin katta ölçülen dış duvar kalınlıkları en az 59,5 cm ile en fazla 66,5 cm arasındadır. İç duvar kalınlıkları ise en az 40,5 cm ile en fazla 44,5 cm arasında değişmektedir. İki ya da üç katlı yapılardan 1. katı konut olarak kullanılanlarda, zemin katlarda dış duvar kalınlıkları en az 66 cm; en fazla 70,5 cm olarak ölçülmüştür. İç duvar kalınlıklarına bakıldığındaysa en az 40,5 cm; en fazla 45,5 cm olduğu görülmektedir. Ayrıca bu yapıların konut işlevli olan 1. katlarında dış duvarlar en az 57,5 cm; en fazla 64,5 cm olarak ölçülmüştür.

İki ya da üç katlı yapılarda görülen çıkmalarda, duvar kalınlıklarının yapıların diğer duvarlarına göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Ölçü alınabilen çıkmalardan birinde dış duvar kalınlığı 43,5 cm olarak ölçülürken; diğerinde 55 cm olduğu görülmüştür.

Günpınar'da bulunan geleneksel yapılarda ve dokunun içinde çeşitli elemanlarda taş malzemenin de yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür. Geleneksel kerpiç yapıların temel ve subasman malzemeleri taştır. Bazı yapılarda, subasmanların üzeri

çimento esaslı malzeme ile sıvanmıştır. Bu anlamda su basman seviyesinin yaklaşık 40 cm ile 95 cm arasında değiştiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte taş malzeme, avlu/bahçe duvarları ile istinat duvarlarında da kullanılmıştır (Şekil 3.434). Ancak yapılarda ve diğer yapısal elemanlarda kullanılan taşların elde edildiği yer hakkında bilgi alınamamıştır.

Şekil 3.434 Günpınar'da bahçe duvarında taş malzeme kullanımı – 142 ada 8 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Günpınar'da bulunan geleneksel yapılarda, kerpiç ve taşla birlikte ahşap malzemenin de yoğun olarak kullanıldığı görülmüştür. Ahşabın, yerleşimde bulunan geleneksel yapıların duvarlarında hatıl; kapı ve pencere açıklıklarında lento ve çıkmaların altında kiriş ile payanda olarak kullanılmasının yanı sıra; kapı ve pencere doğramaları ile bazı pencerelerin önünde kepenk olarak da değerlendirildiği görülmüştür (Şekil 3.435, 3.436). Bununla birlikte yapıların iç mekânlarında, tavan kirişlerinde, dikmelerde ve merdivenlerde de ahşap malzeme kullanımı yaygındır (Şekil 3.437). Ancak içine girilebilen tüm yapılarda, özellikle tavanlarda bulunan ahşap kirişlerin, özgün olmayan malzemelerle sonradan kaplanarak kapatıldığı görülmüştür. Ayrıca iç mekânda bulunan dikmelerin, yalnızca bazı yapıların kısmi bodrum katlarında kullanıldığı; zemin ve 1. katlarda bulunan iç mekânlarda dikme bulunmadığı tespit edilmiştir (Şekil 3.438).

Şekil 3.435 Günpınar'da çıkmanın altında ahşap malzeme kullanımı – 191 ada 19 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.436 Günpınar'da ahşap kapı doğraması ve kepenkler – 148 ada 25-26 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.437 Günpınar'da ahşap tavan kirişleri – 148 ada 25-26 parseller (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.438 Günpınar'da konut iç mekânında (kısmi bodrum kat) ahşap dikme örneği – 179 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Günpınar'da bulunan geleneksel yapıların masif yapım tekniğiyle üretildikleri belirtilebilir. Yığma sistemli bu yapılarda dış duvarlar, taşıyıcı özellik göstermektedir. Taş malzemeli temel ve subasman üzerine inşa edilen kerpiç duvarlar; ahşap kirişlerin üzerinde taşınan toprak üst örtüyle birlikte yapıları oluşturmaktadır. Ancak yerleşimin genelinde sonradan yapılan müdahalelerle hem kerpiç duvarlarda bulunan açıklıklarda; hem de üst örtülerde değişiklikler yapıldığı görülmüştür.

3.6.3.4 Günpınar Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konutların Mimari Nitelikleri

Günpınar'da bulunan özgün kerpiç yapılar içinde konut işlevli yapılar, diğer yapılara göre daha fazla sayıdadır. Bu yapıların mimari nitelikleri, yerleşimin genel yapı karakteri hakkında veriler içermektedir.

Günpınar'da bulunan 102 adet geleneksel yapıdan 97'si konuttur. Bununla birlikte modern yöntemlerle inşa edilen 64 konut daha bulunmaktadır. Geleneksel konut

yapıları, yapı-parsel ilişkisi, yaygın plan şemaları ve cephe nitelikleri bakımından irdelenmiştir.

- Yapı-Parsel İlişkisi

Günpınar'da yer alan konutlara yapı-parsel ilişkisi açısından bakıldığında; konutlardan bazıları, üzerinde bulundukları parselin tamamını kaplamaktadır. Bazı konutlar ise parselin bir kısmında konumlanmaktadır. Bunlardan çok sayıda konutun, doğrudan sokaktan giriş aldığı tespit edilmiştir. Az sayıda yapıya ise avludan/bahçeden girilmektedir.

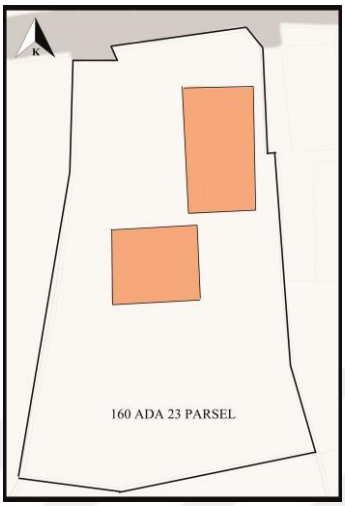
Yerleşimde avlulu/bahçeli olan yapıların çevresinde, genellikle taş malzeme ile inşa edilen duvarlar bulunmaktadır. Ancak bu duvarların, üzerinde bulundukları parsellerin tamamını çevrelemedikleri görülmüştür. Bu nedenle parsel sınırlarının, avlu/bahçe duvarları ile ayırt edildiğini belirtmek mümkün değildir. Ayrıca az sayıda bahçenin aktif olarak kullanıldığı; çoğunun bakımsız kaldığı görülmüştür.

Günpınar'da az sayıda yapı, birden fazla parselin üzerinde konumlanmıştır. Genellikle bir parselin üzerinde, bir ya da ya da birden fazla yapı bulunmaktadır. Bu yapılar çoğunlukla sokakla direkt ilişki kurmaktadır (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Günpınar'da eğimin fazla olduğu parseller, genellikle yerleşimin güneyinde bulunmaktadır. Bu bölgede geleneksel yapıların bulunmadığı; modern yöntemlerle inşa edilen konutların yer aldığı görülmüştür. Geleneksel yapıların konumlandıkları parsellerde eğim, güney bölgeye göre daha azdır. Bu durumda, eğimden dolayı az sayıda yapının kısmi bodrum katının olduğu görülmüştür.

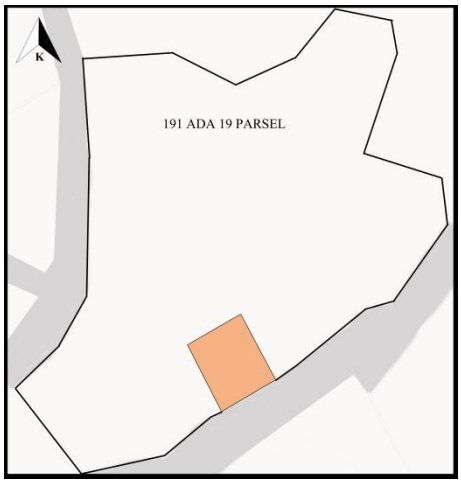
Yerleşimdeki parsel kullanımına, bu parsellerin ve üzerinde bulunan konutların büyüklükleri açısından bakıldığında, büyük bir parselde birden çok küçük ölçekli yapı bulunabildiği gibi; büyük ölçekli tek yapı da konumlanabilmektedir. Küçük ölçekli parsellerin üzerinde ise genellikle bir yapı bulunmaktadır. Az sayıda yapı,

birden fazla parselin üzerinde konumlanmıştır. Buradan hareketle küçük parsellerde, yine küçük bir yapının; büyük parsellerde ise farklı büyüklüklerde birden çok yapının bulunduğu belirtilebilir (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.439).

Şekil 3.439 Günpınar'da büyük boyutlu bir parsel üzerinde konumlanan iki yapının şematik gösterimi - 160 ada 23 parsel (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

Günpınar'da yapı-parsel ilişkisine parsel alanları ve kat adedi açısından bakıldığında, büyük parsellerde üç katlı yapıların bulunabildiği; küçük parsellerde ise tek katlı yapıların yer alabildiği görülmüştür. Bu anlamda parsel alanının küçük olmasının, yapıların kat adedinin artmasında doğrudan etkili olduğunu belirtmek mümkün değildir (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.) (Şekil 3.440).

Şekil 3.440 Günpınar'da büyük bir parselin üzerinde bulunan üç katlı yapının şematik gösterimi - 191 ada 19 parsel (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, b.t.)

• Yaygın Konut Plan Şemaları

Günpınar'da kerpiç malzeme ile inşa edilen 97 adet konut yapısı bulunmaktadır. Bunlardan 48'i tek katlıdır. 24 adet konut iki katlı; 25 adet konut ise 3 katlıdır. 97 yapıdan 16'sının iç mekânı görülebilmiştir (Şekil 3.441). Diğer yapıların iç mekânını görebilmek için konut sahiplerinden izin alınamamıştır.

Günpınar'daki 97 adet konut yapısından 48'i tek katlıdır. 24 adet konut iki katlı; 25 adet konut ise 3 katlıdır. İki katlı konut yapıları, zemin+kısmi bodrum kat (3 adet) ya da zemin+1. kattan (konut ya da çatı arası/depo işlevli) (21 adet) oluşmaktadır. Üç katlı yapılar ise zemin+kısmi bodrum+1. kattan (konut ya da çatı arası/depo işlevli) (25 adet) oluşmaktadır. Konut dışı işlevli yapılarda kısmi bodrum ya da 1. kata rastlanmıştır (Şekil 3.442, 3.443).

İki katlı konutlar;
- Zemin+kısmi bodrum kat (3 adet)
- Zemin+1. kattan (21 adet) oluşmaktadır. 3 adet yapının 1. katı, sonradan eklenen çatı arası/depo işlevli birimdir. Diğer 1. katlar konut işlevlidir (Tablo 3.6).

Üç katlı konutlar, zemin+1. kat+kısmi bodrum kattan (25 adet) oluşmaktadır. Bu yapılardan 24'ünde 1. katlar konut işlevlidir. 1 adet yapıda ise 1. kat, sonradan eklenen çatı arası/depo işlevli birimdir (Tablo 3.6).

İç mekânı görülen konut yapılarından 4'ü tek katlıdır. Bunlardan 1'i avlulu/bahçeli; 3'ü avlusuz/bahçesizdir. Yerleşimde iç mekânı görülebilen 8 yapı ise iki katlıdır. Bunlardan 1'i zemin+kısmi bodrum kattan; 3'ü avlulu/bahçeli olmak üzere zemin+1. kattan ve 4'ü de avlusuz/bahçesiz olarak zemin+1. kattan oluşmaktadır. Üç katlı yapılardan da 4'ünün iç mekânı görülebilmiştir.

Günpınar'da bulunan tek katlı geleneksel konut yapılarında iki ayrı plan şeması tespit edilmiştir. Bu şemalardan birinde avlu ve bahçe bulunmaktadır. Sokaktan avluya girildikten sonra, yapıdan ayrı bir girişle ulaşılan mutfak birimi

görülmektedir. Yapı girişinden direkt olarak bir odaya; bu odadan da diğer odalara ulaşılmaktadır. Sofa mekânı bulunmamaktadır. Helâ/banyo birimi de yapıdan ayrı bir noktada, avlunun içinde düzenlenmiştir. Ayrıca avlunun devamında, yapının yanında bir bahçe bulunmaktadır. Ancak bu bahçenin aktif olarak kullanılmadığı görülmüştür.

Tek katlı yapılarda görülen plan şemalarından biri de orta sofalıdır. Bu şemada sokaktan direkt olarak giriş alan yapının sofa mekânı ve bu mekânın her iki yanında odalar bulunmaktadır. Oda sayısı ve boyutları yapılara göre değişiklik gösterebilmektedir. Bazı yapılarda, sofa sonradan bölünerek mutfak birimi de yapı içine alınmıştır. Bazı yapılarda ise bir ya da iki oda yeniden düzenlenerek, mutfak ve helâ/banyo olarak işlevlendirilmiştir. Sözlü görüşmelerde, helâ/banyo birimlerinin özgün durumda yapının dışında olduğu; mutfak olarak ise odalardan birinin kısmen bölündüğü ve bu odalarda ocak yer aldığı belirtilmiştir. Ancak günümüzde bu ocakların çoğunlukla kapatıldığı ifade edilmiştir. İç mekânı görülen yapılarda da ocağa rastlanmamıştır.

İki katlı konut yapılarında yedi farklı plan şeması tespit edilmiştir. Bunlardan eyvanlı, iç avlulu/bahçeli ve sofalı; eyvanlı, dış avlulu/bahçeli ve yarı açık sofalı ile eyvanlı ve yan sofalı (avlusuz/bahçesiz) plan şemaları, Beybağı'ndakiler ile benzerlik göstermektedir. Bu şemalarda, oda sayısı ve boyutları; sofa ile eyvan boyutları, yapıya göre değişebilmektedir. Orta sofalı şeması olan çatı katlı ile yine orta sofalı şeması olan kısmi bodrum katlı yapıların ise zemin katları, tek katlı yapılarda görülen orta sofalı (avlusuz/bahçesiz) plan şeması ile benzerdir. Kısmi bodrum ve çatı katlarına girişler, yapı dışından ayrı bir kapı ile sağlanmaktadır. Orta sofalı plan şemasında (avlusuz/bahçesiz), her iki katta birer sofa ve bu sofanın iki yanında odalar bulunmaktadır. Katlar arası geçiş, sofada bulunan merdivenle sağlanmaktadır. Bu şemada da oda sayısı ve boyutları yapıya göre değişebilmektedir. Eyvanlı ve iç avlulu/bahçeli şeması olan çatı katlı yapıda da eyvanlı, iç avlulu/bahçeli ve sofalı şemada görülen zemin kata benzer bir plan söz konusudur. Bu şemadan farklı olarak, avluda merdiven bulunmamaktadır. Bunun yerine yapı

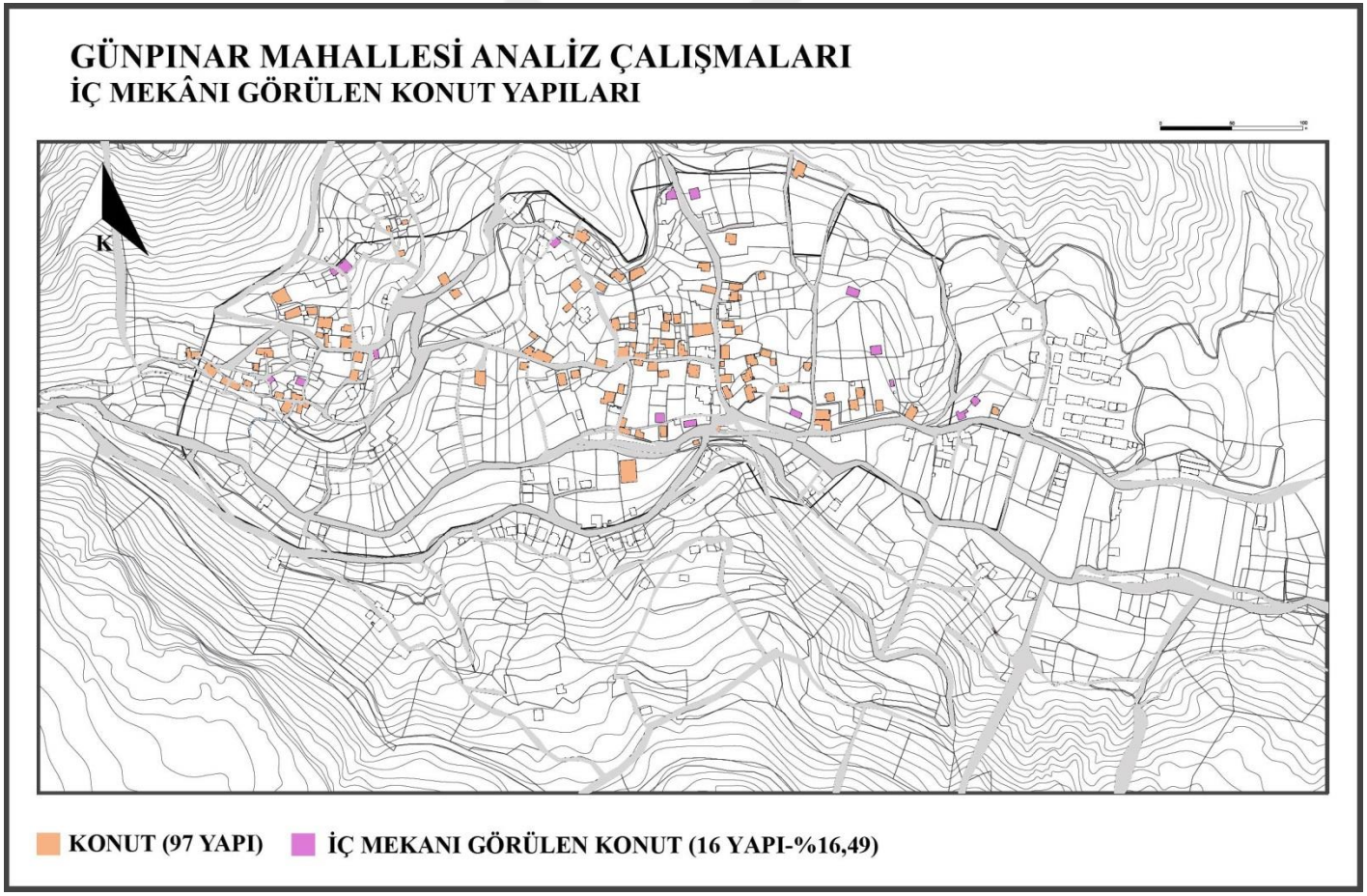
dışından ayrı bir kapı ve taşınabilir merdivenle ulaşılan çatı arası/depo işlevli kat yer almaktadır.

Üç katlı yapılarda bir plan şeması tespit edilmiştir. Bu şema, avlusuz/bahçesizdir. Bu yapılarda, dışarıdan ayrı girişi olan kısmi bodrum kat ve çatı arası/depo katı bulunmaktadır. Zemin kat şeması ise yan sofalıdır. Bu katta oda sayısı ve boyutları ile sofa boyutları yapılara göre değişebilmektedir.

Günpınar'da, Beybağı'nda bulunan iki katlı plan şemasına benzer şekilde aralık mekânından geçilerek iç avluya ulaşılan bir şema bulunmaktadır. Bu şemada da yine Beybağı'nda olduğu gibi aralıktan bir merdivenle ulaşılan, 1. kattaki çıkmalı oda yer almaktadır. Bu odanın 'başoda' olduğu öğrenilmiştir (H. Göksal, kişisel iletişim, 17 Nisan 2021).

Günpınar'da iç mekânına girilebilen yapılarda oda, sofa, eyvan, aralık ve zahirelik boyutları ölçülmüştür. Odaların boyutları en az 135x172,5 cm ile en fazla 212,5x228,5 cm arasında değişmektedir. Zemin katlarda bulunan sofalar, 148,5x334,5 cm ile 205,5x387 cm arasında değişen boyutlardadır. 1. katlarda bulunan sofalar ise 130,5x134,5 cm ile 168,5x342,5 cm aralığındadır. Eyvan boyutları en az 157,5 x171,5 cm ve en fazla 179,5x197,5 cm arasında ölçülmüştür. Aralıklar en az 137x174,5 cm; en fazla 172,5x186,5 cm'dir. Zahirelikler ise 116,5x154,5 cm ile 121,5x149 cm aralığındaki boyutlardadır.

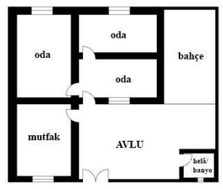
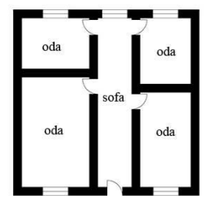
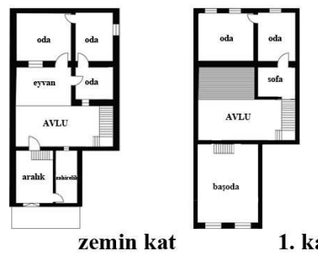
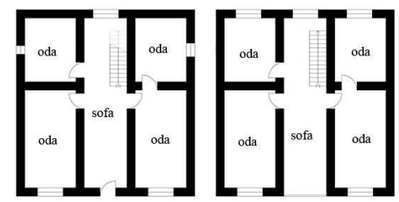
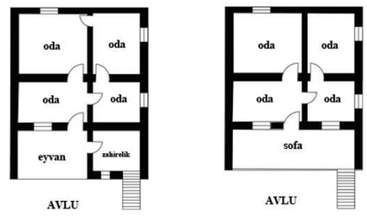
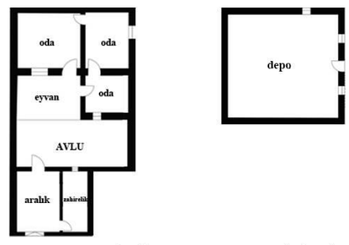
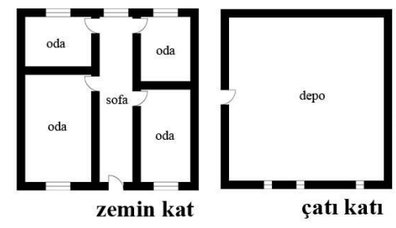
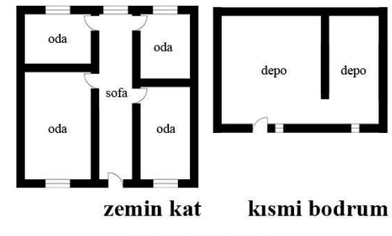
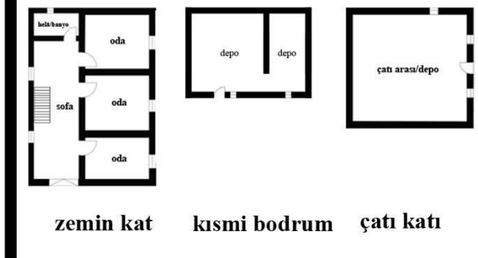
Günpınar'da iç mekânı görülebilen konutların kat yükseklikleri de ölçülmüştür. Zemin katlarda bulunan mekânların yükseklikleri (aralık hariç) en az 222 cm ile en fazla 251,5 cm arasında değişmektedir. Aralık mekânlarının yüksekliği ise en az 211,5 cm; en fazla 224 cm olarak ölçülmüştür. 1. katı konut olarak kullanılan yapılarda bu katların yükseklikleri, en az 221,5 cm ile en fazla 257 cm arasındadır. Bodrum katlarda yükseklik en az 208,5 cm; en fazla 218,5 cm'dir.

Şekil 3.441 Günpınar kırsal yerleşiminde iç mekânı görülen konutlar (2021)

Tablo 3.6 Günpınar'da tespit edilen yaygın konut plan şemaları

GÜNPINAR YERLEŞİMİNDE BULUNAN YAYGIN KONUT PLAN ŞEMALARI

	Avlulu/Bahçeli	Avlusuz/Bahçesiz
1 katlı yapılar	 zemin kat dış avlulu plan şeması (helâ/banyo dışarıda)	 zemin kat orta sofalı plan şeması
2 katlı yapılar	 zemin kat 1. kat eyvanlı, iç avlulu/bahçeli ve sofalı plan şeması	 zemin kat 1. kat orta ve yarı açık sofalı plan şeması
	 zemin kat 1. kat eyvanlı, dış avlulu/bahçeli ve yarı açık sofalı plan şeması	 zemin kat 1. kat eyvanlı ve yan sofalı plan şeması
	 zemin kat çatı katı eyvanlı ve iç avlulu/bahçeli plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı)	 zemin kat çatı katı orta sofalı plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı)
		 zemin kat kısmi bodrum orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı yapı)
3 katlı yapılar		 zemin kat kısmi bodrum çatı katı yan sofalı plan şeması (kısmi bodrum ve çatı arası/depo katlı yapı)

(a)

(b)

(c)

Şekil 3.442 Günpınar'da iki katlı (kısmi bodrumlu) bir yapının sofa (a), oda (b) ve mutfak olarak yeniden işlevlendirilen oda (c) mekânları – 147 ada 10 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

(a)

(b)

Şekil 3.443 Günpınar'da iki katlı ve sofalı bir yapının zemin katındaki sofa (a) ve oda (b) mekânları – 148 ada 44 parsel (Kişisel arşiv, 2019)

Günpınar'da, konutların katları arasındaki kullanım ilişkisine bakıldığında, diğer yerleşimlerde de çoğunlukla görüldüğü gibi bodrum ve çatı arası/depo katlarının

kullanım yoğunluğunun az olduğu tespit edilmiştir. İki ve üç katlı yapılarda en yoğun kullanılanlar zemin katlardır. Ayrıca bu yapılarda konut olarak kullanılan 1. katların da kullanım yoğunluğu, zemin katlara göre daha azdır. 1. katlarda bulunan odalar, kış aylarında çoğunlukla kullanılmamaktadır. Yaz aylarında ise yalnızca uyuma işlevi ile kullanıldıkları belirtilmiştir (M. Güneş, kişisel iletişim, 16 Mayıs 2019). Ayrıca yaz aylarında, zemin katlarda bulunan eyvanların da kullanım yoğunluklarının arttığı görülmüştür. Sofalar ise genellikle sirkülasyon alanları olarak değerlendirilmektedir.

- Cephe Özellikleri

Günpınar'da bulunan yapılarda, kat adedine göre farklı cephe düzenleri görülebilmektedir. Bu anlamda tek katlı yapıların cephelerine bakıldığında, giriş kapısının ortada; sağ veya sol yanda bulunmasına göre simetrik ve asimetrik düzenlemelere rastlanmaktadır. İki katlı yapıların cepheleri ise çıkma durumuna göre değişiklik göstermektedir. Çıkmasız yapılarda giriş kapısı ve pencerelerin konumuna göre simetrik ya da asimetrik cephe düzenleri oluşurken; çıkmalı yapılarda ise bu çıkmaların konumu, cephe biçimlenişinde etkili olmaktadır.

Yerleşimde tek katlı yapıların giriş kapısı genellikle ortada yer almaktadır. Kapının her iki yanında bulunan oda genişlikleri ve buna göre değişen sayılardaki oda pencerelerine göre cepheler, simetrik ya da asimetrik olarak şekillenmektedir. Bazı yapılarda giriş kapısının üzeri, sonradan eklenen çatı saçağıyla örtülüdür (Şekil 3.444).

(a)

(b)

(c)

Şekil 3.444 Günpınar'da tek katlı yapıların giriş cephesi örnekleri - 158 ada 30 parsel (a), 148 ada 25-26 parseller (b), 164 ada 3 parsel (c) (Kişisel arşiv, 2021)

İki ya da üç katlı ve çıkmalı yapılarda girişler, genellikle çıkmanın altındadır. Bununla birlikte bazı yapılarda çıkma cephenin ortasındayken; bazılarında ise bir ya da iki yanda olabilmektedir. İki katlı yapılardan bazılarına ise sonradan açık sofa eklenmiştir. Bununla birlikte yerleşimdeki yapılardan birinde, iki çıkmanın arasında yarı açık bir sofa olduğu görülmüştür. İki katlı yapılardan bazıları da çıkmasız ve asimetrik cephelere sahiptir (Şekil 3.445, 3.446).

(a) (b)

(c) (d)

Şekil 3.445 Günpınar'da iki ya da üç katlı ve çıkmalı yapıların giriş cephesi örnekleri - 158 ada 8 parsel (a), 162 ada 1 parsel (b), 191 ada 19 parsel (c), 149 ada 13 parsel (d) (Kişisel arşiv, 2021)

(a)

(b)

(c)

Şekil 3.446 Günpınar'da iki katlı ve çıkmasız yapıların giriş cephesi örnekleri - 178 ada 2 parsel (a), 150 ada 1 parsel (b), 150 ada 5 parsel (c) (Kişisel arşiv, 2021)

Günpınar'da bulunan geleneksel konutların giriş cephelerinde bir ya da iki kanatlı bir giriş kapısı ve oda pencereleri bulunmaktadır. Bu kapı ve pencerelerin doğramaları, özgün durumda ahşap malzemelidir (Şekil 3.447). Sonradan müdahale edilen bazı doğramalar, plastik malzemelerle değiştirilmiştir. Ayrıca az sayıda yapıda ahşap kepenk kullanımına rastlanmıştır (Şekil 3.448).

Geleneksel yapıların ön cephelerinde bulunan oda penceresi açıklıklarının boyutları, en az 52,5x54,5 cm ile en fazla 176x196 cm arasında değişmektedir. Bu anlamda bazı pencerelerin dikdörtgen; bazılarının ise kareye yakın dikdörtgen formlu

oldukları belirtilebilir. Ayrıca pencereler genellikle iki ya da üç kanatlıdır. Bazı pencerelerin önünde sonradan eklenen metal parmaklıklar bulunmaktadır. İki katlı yapıların zemin katlarında bulunan pencereler, genellikle 1. kat pencerelerine göre daha küçük boyutludur. Bununla birlikte bir yapının giriş cephesinde, zemin katta pencere bulunmadığı görülmüştür.

Şekil 3.447 Günpınar'da konutların ön cephelerinde bulunan ahşap pencere doğraması örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

(a) (b)

Şekil 3.448 Günpınar'da pencerelerin önünde bulunan ahşap kepenk örnekleri - 158 ada 30 parsel (a), 164 ada 3 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

İki katlı yapılardan çıkmalı olanlarda, genellikle bu çıkmaların üç tarafında pencereler yer almaktadır. Çıkmaların önünde çoğunlukla iki; yanlarda ise birer pencere olduğu görülmüştür. İki yapıda, çıkmalarda bulunan pencerelerin giyotin pencere oldukları tespit edilmiştir (Şekil 3.449). Diğer yapılarda giyotin pencereye rastlanmamıştır. Bununla birlikte zemin katlarda bulunan küçük boyutlu pencereler genellikle zahirelik ve aralık mekânlarına açılmaktadır. Ayrıca yerleşimde kantamarlı pencereye rastlanmamıştır.

(a) (b)

Şekil 3.449 Günpınar'da çıkmalarda görülen giyotin pencere örnekleri - 158 ada 8 parsel (a), 149 ada 13 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

Yerleşimde bulunan konut yapılarında, yaygın olarak tek ya da iki kanatlı giriş kapıları görülmüştür. Tek kanatlı kapıların açıklıkları en az 103,5x216,5 cm; 112,5x221,5 cm olarak ölçülmüştür. İki kanatlı giriş kapısı açıklıklarının boyutları ise en az 186,5x221,5 cm ile en fazla 224,5x235,5 cm arasında değişmektedir. Ayrıca iki kanatlı giriş kapılarından bazılarının üzerinde dikdörtgen formlu tepe pencereleri bulunmaktadır (Şekil 3.450).

Şekil 3.450 Günpınar'da konutların ön cephelerinde bulunan kapı doğraması örnekleri (Kişisel arşiv, 2021)

Günpınar'da bulunan geleneksel yapıların cephelerine sıva ve boya nitelikleri açısından bakıldığında, genellikle toprak malzemeli sıvanın yaygın olduğu belirtilebilir. Bazı yapılarda çimento esaslı sıva da kullanılmıştır. Az sayıda geleneksel yapının dış cepheleri boyalıdır. Yerleşimin genelinde boyalı cephelerin yaygın olmadığı belirtilebilir.

3.6.3.5 Günpınar Kırsal Yerleşiminde Bulunan Konut Dışı İşlevli Yapılar

Günpınar'da konut dışı işlevli geleneksel yapılar cami, lojman, kültür merkezi ve helâlardır. Geleneksel yapılar dışında, konut işlevli olmayan ve yeni inşa edilen cami, çeşme, tandır, muhtarlık, kahve, kümes, depo, odunluk, ahır ve helâ yapıları bulunmaktadır.

Caminin avlusunda, giriş kapısının üzerinde inşa tarihinin 1700 olduğu; 1951 yılında ise onarım geçirerek günümüzdeki hâlini aldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Kerpiç malzemeli, tek katlı ve Marsilya tipi kiremit malzemeli kırma çatıyla örtülü olan bir yapıdır. Son cemaat kısmının boyutları 707,5x238 cm olarak ölçülmüştür. Yapıda tadilat yapıldığı gerekçesiyle iç mekânına girilmesine izin verilmemiştir. Giriş cephesinde bir kapı ve bir pencere ile kapının sol yanında minare bulunmaktadır. Sokakla doğrudan ilişki kuran cephesinde ise üç pencere yer almaktadır. Pencere doğramaları plastik malzemelidir (Şekil 3.451, 3.452, 3.453).

Şekil 3.451 Günpınar'da bulunan kerpiç malzemeli cami yapısının avlu girişi ve sokakla doğrudan ilişki kuran cephesi – 182 ada 11 parsel (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 3.452 Günpınar'da bulunan kerpiç malzemeli caminin avlusundan (a) ve son cemaat mekânından (b) görünüm– 182 ada 11 parsel (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 3.453 Günpınar'da bulunan kerpiç malzemeli caminin giriş kapısı ve çevresi – 182 ada 11 parsel (Kişisel arşiv, 2020)

Günpınar'da bulunan geleneksel cami yapısının yanında, lojman bulunmaktadır. Bu yapı da kerpiç malzemelidir. Girişi avludan sağlanmaktadır. İki katlı olan yapının sokakla ilişki kuran cephesinde, zemin katta üç; 1. katta ise iki pencere bulunmaktadır. Zemin katta bulunan pencerelerin boyutları 1. kattakilere oranla daha küçüktür. Ayrıca 1. kat pencereleri, plastik doğramalarla değiştirilmiştir. Dış cephesi toprak esaslı malzeme ile sıvanmıştır. Sözlü görüşmelerde yapının aktif olarak kullanılmadığı belirtilmiştir (Y. Canpolat, kişisel iletişim, 06 Haziran 2020) (Şekil 3.454).

Şekil 3.454 Günpınar'da bulunan kerpiç malzemeli lojman yapısının sokak üzerinden görünümü – 182 ada 10 parsel (Kişisel arşiv, 2020)

Günpınar'da bulunan geleneksel yapılardan 1'i kültür merkezi; 2'si helâ işlevlidir (Şekil 3.455, 3.456, 3.457). Kültür merkezi yapısının geçmişte okul olarak kullanıldığı öğrenilmiştir (H. Göksal, kişisel iletişim, 17 Nisan 2021). Yapı uzun süre kullanım dışı kaldıktan sonra, 2016-2017 yıllarında tamamen yenilenerek özgün niteliklerini büyük oranda kaybetmiştir. Ön cephesinde bulunan mekânlar, modern teknik ve malzemelerle büyütülmüştür. Ayrıca tüm cepheleri çimento esaslı malzeme ile sıvanarak taş kaplama görüntüsü verilmiştir. Sözlü görüşmelerde dış ve iç duvarlardan bazılarının kerpiç malzemeli olarak bırakıldığı; bunun dışında yapının büyük oranda dönüşüm geçirdiği belirtilmiştir (H. Göksal, kişisel iletişim, 17 Nisan 2021).

Şekil 3.455 Günpınar'da kültür merkezi yapısının günümüzdeki durumu - 125 ada 16 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 3.456 Günpınar'da bulunan kültür merkezi ve çevresinin düzenlenme aşamasından bir görünüm - 125 ada 16 parsel (Malatya Haber, 2017)

Şekil 3.457 Günpınar'da kullanılmayan bir helâ yapısı örneği – 111 ada 7 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

BÖLÜM DÖRT
MALATYA YÖRESİ KIRSAL KERPİÇ MİMARİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Malatya yöresi, kerpiç mimari değerleri bakımından Anadolu'da önemli niteliklere sahip olan yerleşimlerin başında gelmektedir. Geçmişte bu değerlere kentsel alanda da sıkça rastlanırken; günümüzde bunların çoğunlukla yitirildiği ve kerpiç mimarinin kırsal alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak kentsel alanda olduğu gibi kırsal alanda da kerpiç mimariye dair veriler, yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda öncelikle Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin literatür araştırmaları ve yerinde yapılan çalışmalarla belgelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisini yansıtan altı yerleşim, belirlenen parametrelere göre seçilmiştir. Söz konusu parametreler, seçilen Çayırköy, Kuşdoğan, Seyituşağı, Karaca, Beybağı ve Günpınar'ın incelenmesinde; ayrıca alan çalışmaları ile elde edilen verilerin değerlendirilmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte doku ölçeğinde, konutların mimari özellikleri yönünden, malzeme ve teknik nitelikler bakımından ve konut dışı işlevli yapılar açısından tespitler yapılmıştır. Elde edilen tüm bilgilerin gerek seçim kriterleri bağlamında; gerekse birbirleri ile ilişkileri açısından çok yönlü olarak değerlendirilmesi, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisine dair nitelikleri belirlemek ve koruma sorunlarını ortaya koyabilmek bağlamında büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda dördüncü bölüm; seçim kriterleri, literatür bilgileri ve yerinde incelemelerle elde edilen tüm verilerin birlikte incelenmesi ve değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

4.1 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Doku Ölçeğinde İncelenmesi

Malatya yöresinin kırsal kerpiç mimarisini yansıtan altı kırsal yerleşim, literatürden elde edilen genel bilgilerle birlikte; dokunun genel nitelikleri, ulaşım özellikleri, ulaşım durumu, yol malzemesi, ada-parsel durumu, yapı grupları, kat işlevleri, kat adedi, malzeme ve yapım sistemi, üst örtü tipi ve malzemesi ile birlikte

kullanım, özgünlük ve korunmuşluk durumları bakımından incelenmiştir. Bununla birlikte yapılar genel olarak malzeme ve yapım tekniğine dair nitelikler bağlamında ele alınmıştır. Konut yapıları ise yapı-parsel ilişkisi, yaygın plan şemaları ve cephe nitelikleri açısından irdelenmiştir. Ayrıca hakkında bilgiye ulaşılabilen konut dışı işlevli yapılara da değinilmiştir.

Elde edilen ve belgelenen verilere bakıldığında, kırsal yerleşimler arasında pek çok ortak ve farklı özellik görülmektedir. Buradan hareketle tüm tespitler bir bütün olarak ele alınmış ve benzerlikler-farklılıklar ışığında yörenin kırsal kerpiç mimarisi hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

4.1.1 Genel Bilgilerin ve Literatür Verilerinin İncelenmesi

Çalışma kapsamında incelenen altı kırsal kerpiç yerleşim için konum, yüzölçümü, nüfus, rakım, yaygın geçim kaynağı, yaygın tarım ürünleri ve sosyal yaşama dair bilgiler; ilgili literatür incelenerek ve yerinde gözlemlerle aktarılmıştır.

Konum açısından bakıldığında, Malatya kent merkezine en uzak olan iki yerleşim, Darende ilçesinde bulunan Beybağı ve Günpınar'dır. Yörenin batı çeperinde bulunan Beybağı ve Günpınar'ı, kent merkezine uzaklık bakımından Karaca yerleşimi takip etmektedir. Ardından Seyituşağı, Çayırköy ve Kuşdoğan, kent merkezine uzaklık anlamında art arda konumlanmaktadır.

Yüz ölçümü bakımından en büyük kırsal yerleşim Karaca'dır. Bunu sırayla Günpınar, Seyituşağı, Çayırköy, Beybağı ve Kuşdoğan takip etmektedir. Nüfus olarak bakıldığında ise 2020 verilerine göre en fazla nüfusa sahip olan yerleşim Kuşdoğan'dır. Bunu sırayla Çayırköy, Günpınar, Karaca, Seyituşağı ve Beybağı takip etmektedir. Bu verilerden hareketle, yüz ölçümü-nüfus ilişkisine bakıldığında yüz ölçümü bakımından en küçük olan Kuşdoğan'ın nüfus bakımından en kalabalık yerleşim olduğu görülmektedir. Yüz ölçümü bakımından en büyük olan Karaca'nın ise bu anlamda daha küçük olan Çayırköy ve Günpınar'a göre daha az nüfusa sahip olduğu görülmektedir.

Yerleşimlerin nüfus hareketleri genel olarak değerlendirildiğinde, merkeze yakın olan Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı'nda nüfusun 2013 yılından bu yana çoğunlukla arttığı; merkezden uzak olan Karaca, Beybağı ve Günpınar'da ise azaldığı tespit edilmiştir.

İncelenen alanların rakım bilgilerine bakıldığında, deniz seviyesine göre; Çayırköy 817 m, Kuşdoğan 862 m, Seyituşağı 1302 m, Karaca 869 m, Beybağı 1188 m ve Günpınar 1234 m yükseklikte bulunmaktadır. Bu anlamda Seyituşağı, Beybağı ve Günpınar dağ köyü; Çayırköy, Kuşadoğan ve Karaca ise ova köyü olarak nitelendirilebilir. Yapılı alanın üzerinde bulunduğu arazinin engebelilik durumuna göre ise Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı'nda eğim fazlayken; Günpınar'da kısmen eğimli bir arazi yapısı bulunmaktadır. Karaca ve Beybağı'nda ise yapılı alan, çoğunlukla düz bir arazi üzerinde konumlanmaktadır.

Yaygın geçim kaynakları açısından yerleşimler incelendiğinde, tarımsal üretimin ön planda olduğu görülmektedir. Bu üretimin içinde az oranda hayvancılık da bulunmaktadır. Bununla birlikte yaygın tarım ürünleri açısından bakıldığında, kayısı, domates, biber ve salatalık ürünlerinin tüm yerleşimlerde yetiştirildiği görülmektedir. Ayrıca Çayırköy ve Kuşdoğan'da üzüm, kiraz, tütün ve patlıcan da yetiştirilmektedir. Kiraz, özellikle Yeşilyurt ilçesinde yoğun olarak yetiştirilen bir tarım ürünüdür. Tütün ise son yıllarda Malatya kırsalında sıklıkla tercih edilen bir tarım ürünü hâline gelmiştir. Sözlü görüşmeler, tütünün ekonomik getirisinin yüksek olduğu düşünüldüğü için tercih edilmeye başlandığını göstermiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Mart 2019). Bununla birlikte Beybağı'nda üzüm ve elma; Günpınar'da ise ceviz, yaygın tarım ürünlerindendir (Tablo 4.1).

Yerinde gözlemler, yöre kırsalında temel geçim kaynağının yalnızca tarım olmadığını göstermiştir. Bazı yerleşimlerde tarım, sadece üreticinin ihtiyacını karşılayacak kadar ürün elde etmek için yapılmaktadır. Bu durumda, bazı kırsal alanlarda ekonomik gelir elde etmek amacıyla yoğun olarak tarım dışı mesleklerin tercih edildiği belirtilebilir.

Malatya yöresinde incelenen kırsal yerleşimler, sosyal yaşam bakımından bazı yönlerden benzerken; bazı durumlarda ise farklı özellikleri yansıtabilmektedir. Bu anlamda kırsal alanlarda genellikle genç ve orta yaşlı nüfusun sürekli bulunmadığı; çoğunlukla yaşlı nüfusun yaşadığı belirtilebilir. Yerleşimlerde yılın belli zamanlarında, yaklaşık iki-altı ay arası sürelerde bulunanlar, genelde tarımsal üretim için gelmektedir. Bu nüfus, kentlerde yaşayarak tarım dışı alanlarla da ekonomik gelir elde etmektedir.

Tablo 4.1 Altı kırsal yerleşimin literatür verileri ve genel bilgileri

Nitelik	ÇAYIRKÖY YERLEŞİMİ	KUŞDOĞAN YERLEŞİMİ	SEYİTUŞAĞI YERLEŞİMİ
Konum	Yeşilyurt ilçe merkezine 24 km; kent merkezine 37 km mesafede	Yeşilyurt ilçe merkezine 16 km; kent merkezine 32 km mesafede	Yeşilyurt ilçe merkezine 13 km; kent merkezine 41 km mesafede
Yüzölçümü	16.85 kilometrekare	11,17 kilometrekare	24,46 kilometrekare
Rakım	817	862	1302
Nüfus	344 (2020 yılı)	417 (2020 yılı)	218 (2020 yılı)
Yaygın Geçim Kaynağı	Yoğun olarak tarım ve az oranda hayvancılık	Yoğun olarak tarım ve az oranda hayvancılık	Yoğun olarak tarım ve az oranda hayvancılık
Yaygın Tarım Ürünleri	Kayısı, Üzüm, Kiraz, Tütün, Domates, Biber, Salatalık, Patlıcan	Kayısı, Üzüm, Kiraz, Tütün, Domates, Biber, Salatalık, Patlıcan	Kayısı, Domates, Biber, Salatalık.
Geleneksel Yapı Sayısı	136 yapı (92 konut, 1 cem evi, 19 depo, 9 ahır, 2 islim damı, 6 helâ)	122 yapı (93 konut, 1 cem evi, 12 depo, 12 ahır, 3 odunluk, 1 okul, 2 tarım amaçlı yapı)	72 yapı (59 konut, 4 depo, 6 ahır, 1 odunluk, 1 tarım amaçlı yapı)
Nitelik	**KARACA YERLEŞİMİ**	**BEYBAĞI YERLEŞİMİ**	**GÜNPINAR YERLEŞİMİ**
Konum	Yazıhan ilçe merkezine 20 km; kent merkezine 62 km mesafede	Darende ilçe merkezine 6 km; kent merkezine 127 km mesafede	Darende ilçe merkezine 8 km; kent merkezine 126 km mesafede
Yüzölçümü	55.98 kilometrekare	13.40 kilometrekare	40.30 kilometrekare
Rakım	869	1188	1234
Nüfus	215 (2020 yılı)	172 (2020 yılı)	317 (2020 yılı)
Yaygın Geçim Kaynağı	Yoğun olarak hayvancılık ve az oranda tarım	Yoğun olarak tarım ve az oranda hayvancılık	Yoğun olarak tarım ve az oranda hayvancılık
Yaygın Tarım Ürünleri	Kayısı, Domates, Biber, Salatalık.	Kayısı, Üzüm, Elma, Domates, Biber, Salatalık, Patlıcan.	Kayısı, Ceviz, Domates, Biber, Salatalık, Patlıcan.
Geleneksel Yapı Sayısı	217 yapı (187 konut, 1 cem evi, 1 köy odası, 1 kültür merkezi, 1 okul, 1 sağlık ocağı, 1 selektör binası, 19 depo, 9 ahır, 2 odunluk, 4 helâ)	160 yapı (116 konut, 1 cami, 17 depo, 13 ahır, 9 odunluk, 1 tandır, 2 kümes, 2 helâ)	102 yapı (97 konut, 1 cami, 1 kültür merkezi, 1 lojman, 2 helâ)

4.1.2 Doku Ölçeğindeki Verilerin İncelenmesi

Malatya yöresinde incelenen altı yerleşime, *dokuların genel nitelikleri* açısından bakıldığında; her birinde en az bir ana yolun bulunduğu ve konut yapılarının çoğunlukla bu anayolların çevresinde konumlandıkları görülmektedir. Yalnızca Kuşdoğan'da, konutlar yoğun olarak ana yolun doğusunda bulunmaktadır. Bu yolun batısında ise çoğunlukla betonarme konutlar ya da konut dışı işlevli yapılar yer almaktadır. Yerleşimin batısında kent merkezinin yer alması göz önünde bulundurularak; Kuşdoğan'ın batı kısmının sonradan yapılaşması ile kente yakınlığı arasında bir ilişki kurulabilir. Ancak aynı durum, kente yakın olan yerleşimlerden Çayırköy ve Seyituşağı için tespit edilmemiştir. Bu anlamda ana yola göre belli bir bölgede konumlanma-kente yakınlık ilişkisini yöre genelinde görmek mümkün değildir.

Kırsal alanlardaki yerleşim dokusu biçiminin genel olarak çizgisel olduğu ifade edilebilir. Ayrıca yapılaşma çoğunlukla dağınık değil; toplu bir düzendedir. Yapılar birbirlerine yakın mesafelerde konumlanmıştır. Bu durum hem dağ hem de ova köylerinde genellikle aynıdır. Eğimin diğerlerine göre fazla olduğu alanlarda da toplu ve çizgisel bir yerleşme biçimi olduğu ifade edilebilir.

İncelenen yerleşimlerde bulunan kamusal yapılara bakıldığında, Karaca'da bu yapıların sayısının diğer alanlardakine göre fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte her yerleşimde en az bir kamusal yapı bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlardan biri, ibadet işlevli birimlerdir. Tüm yerleşimlerde en az bir ibadet yapısının bulunduğu görülmüştür. Bu yapılar cemevi ya da camidir. Her ikisinin bir arada bulunduğu bir yerleşime rastlanmamıştır. Bununla birlikte geleneksel yapı olan cem evlerinin, konut yapılarının yeniden işlevlendirilmesiyle kullanıldıkları; özgün durumda cemevi olarak inşa edilen yapı bulunmadığı tespit edilmiştir. Cami yapıları ise yalnızca Beybağı ve Günpınar'da görülmüştür. Bu yerleşimlerde daha önce Alevi nüfusun bulunup bulunmadığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kırsal yerleşimlerde bulunan kamusal yapılardan bazıları geleneksel yöntemlerle inşa edilen; bazıları ise yeni olan yapılardır. Bu anlamda her yerleşimde yeni inşa edilen en az bir kamusal yapının bulunduğunu belirtmek mümkündür. Seyituşağı'nda ise geleneksel yöntemlerle inşa edilen ve kamusal işlevli olan yapı bulunmamaktadır.

İbadet yapıları dışında kültür merkezi, sağlık ocağı, okul, köy odası ve selektör binası, incelenen alanlarda tespit edilen diğer kamusal yapılardır. Kültür merkezi Karaca ve Günpınar'da bulunurken; okul Karaca ve Kuşdoğan'da yer almaktadır. Diğer yapılar ise yalnızca Karaca'dadır. Ancak Karaca'da bulunan kamusal yapılardan yalnızca kültür merkezi aktif olarak kullanılmaktadır. Buradan hareketle her yerleşimde en az bir kamusal yapının bulunduğu; ancak bu yapılardan bazılarının aktif olarak kullanıldığını belirtmek mümkündür.

İncelenen yerleşimlerde, kamusal yapılar dokunun içinde farklı noktalarda bulunabilmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında bu yapıların, dokuların çeperlerinde ya da bu bölgelere yakın alanlarda konumlandıkları belirtilebilir. Yalnızca bazı cami yapılarının merkeze yakın olduğu görülmüştür. Bu bağlamda kamusal yapılar için kullanım biçimi ve sıklığının önemli olmasının, bu yerleşimlerde görülen konumlanma şeklini doğrudan etkilediği ifade edilebilir.

Tüm kırsal yerleşimlerde, en az bir toplanma alanı/meydan/meydancık yer almaktadır. Bu alanlar genellikle yerleşimlerin merkezine yakın konumlarda bulunmaktadır. Ancak birden çok toplanma alanının bulunması durumunda, bunlardan bazılarının çeperlere yakın konumda da olabildiği görülmüştür. Bununla birlikte toplanma alanları, çoğunlukla konutlarla çevrelenmiş durumdadır. Bazı yerleşimlerde ise cami ve kültür merkezi yapılarıyla doğrudan ilişki kurdukları belirtilebilir. Bu anlamda söz konusu alanların hem konutlarla, hem de kamusal yapılarla bağlantılı noktalarda konumlandıkları ifade edilebilir. Ayrıca bu alanların çoğunlukla ana yollarla da doğrudan ilişki kurdukları tespit edilmiştir. Bu durum toplanma alanlarını/meydanları/meydancıkları daha kolay ulaşılabilir hâle getirmektedir.

Kırsal alanlarda bulunan toplanma alanlarının/meydanların/meydancıkların işlevlerine genel olarak bakıldığında; çoğunlukla tarım ürünlerinin toplandığı, işlendiği ve kurutulduğu alanlar olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte düğün ve taziye gibi etkinlikler de bu alanlarda yapılabilmektedir. Ancak özellikle kış aylarında bu alanların günlük yaşam içinde çok sık kullanılmadıkları görülmüştür.

Kırsal alanlarda geleneksel yöntemlerle inşa edilen köy kahvesi ve çeşme gibi yapıların çoğunlukla yitirildiği gözlemlenmiştir. Yalnızca Günpınar'da yeni olan bir köy kahvesi yapısı görülmüştür. Ancak bu yapı da aktif olarak kullanılmamaktadır. Bununla birlikte özellikle yaz aylarında yerleşimler daha yoğun kullanılmalarına rağmen, köy kahvesi ve çeşme gibi yapılara bu dönemde de ihtiyaç duyulmamaktadır.

Ulaşım özellikleri açısından bakıldığında her yerleşime ilçe merkezinden ulaşan en az birer adet ana ve ara yol bulunduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte her yerleşimin içinde, ilçeden ulaşan ana yolla doğrudan bağlantılı olan en az bir ana yol da bulunmaktadır. Konut yapıları, çoğunlukla bu yolların çevresinde konumlanmaktadır. İlçelerden ulaşan ara yollardan bazıları yerleşim içindeki ana yollarla direkt bağlantılıyken; bazıları ise ara yollara ulaşmaktadır. Bazı yerleşimlerde ilçeden ulaşan yollar, toplanma alanlarına yakın bir konumdayken; bazılarında ise daha uzak bir noktada bulunmaktadır.

Ulaşım durumu ve *yol malzemesi* bakımından Malatya yöresi kırsalı incelendiğinde, özgün durumda yolların çoğunlukla yayalara hizmet ettiği ve toprak malzemeli olduğu belirlenmiştir. Ancak günümüzde hem ana yollar, hem de ara yollar genellikle yayalarla beraber araçlar tarafından da kullanılmaktadır. Bununla birlikte yol malzemeleri büyük oranda asfalt olarak değişmiştir. Bazı yerleşimlerde kilit parke taşı kullanımına da rastlanmıştır.

Kırsal alanlarda görülen *geleneksel ve yeni yapı* oranları, değişimin tespit edilmesi açısından önemli bir veridir. Genel olarak bakıldığında geleneksel yapı oranları %55,73'le %99,55 arasında değişmektedir. Bu anlamda bazı yerleşimlerde

geleneksel yapıların büyük oranda varlığının devam ettiği; bazılarında ise yeni yapı sayısının geleneksel yapı sayısına yaklaştığı belirtilebilir. Bununla birlikte sözlü görüşmeler, yeni yapıların genellikle aktif olarak kullanılan kerpiç yapıların yıkılmasıyla değil; esaslı onarım gerektiren yapıların yıkılmasıyla elde edilen ya da tamamen boş olan alanlar kullanılarak inşa edildiklerini göstermektedir (H. Metin, kişisel iletişim, 13 Nisan 2019). Ayrıca yeni yapıların yerleşim dokuları içindeki konumlarına bakıldığında, çoğunlukla çeperlere yakın noktalarda bulundukları belirtilebilir.

Yerleşimlerde *ada-parsel* durumu, çeşitli açılardan farklılıklar göstermektedir. Bazı yerleşimler çok sayıda ada ve parselden oluşurken; bazıları ise az sayıda ve büyük yüz ölçümlü adalarla çok sayıda parselden oluşmaktadır. İncelenen kırsal alanlardan Karaca'da ise ada bulunmamakta; yalnızca parseller yer almaktadır. Bununla birlikte yerleşimlerin içinde bulunan ada boyutlarının genel olarak 13.700 m^2 ile 36.900 m^2 arasında; parsel boyutlarının ise 15 m^2 ile 13.700 m^2 arasında değiştiği görülmüştür. Dağ köyü olarak nitelendirilebilecek olan Seyituşağı, Beybağı ve Günpınar'da, ada boyutları 36.900 m^2 ile 28.800 m^2 arasında; parsel boyutları ise 33 m^2 ile 146 m^2 arasındadır. Çayırköy, Kuşadoğan ve Karaca ise ova köyü olarak nitelendirilebilecek yerleşimlerdir ve ada boyutları (Çayırköy ve Kuşdoğan'da) 13.700 m^2 ile 23.600 m^2 arasında; parsel boyutları ise 15 m^2 ile 13.700 m^2 arasındadır.

Yapı grupları, yalnızca Beybağı'nda görülmektedir. Birden fazla yapının bir araya gelerek avlu etrafında konumlanmasıyla oluşan bu gruplar, genellikle akraba aileler tarafından kullanılmaktadır. Bu durum, özgün kullanımda sosyal ilişkilerin güçlü olduğunu düşündürmektedir. Sözlü görüşmelerde, yapı gruplarında yer alan bazı konutların günümüzde daha az sıklıkla kullanıldığı; bazılarının ise yılın belli dönemlerinde (çoğunlukla hasat zamanında) kısa süreli olarak ziyaret edildiği bilgisi alınmıştır (B. Aksoy, kişisel iletişim, 17 Nisan 2019).

Yapıların *işlevlerine* bakıldığında, zemin katlarda konut kullanımının tüm yerleşimlerde yaygın olduğu görülmektedir. Bu anlamda konut oranları %68,04 ile

%95,09 arasında değişmektedir. Bu yapılar, yerleşimlerin içinde çoğunlukla homojen olarak dağılmıştır. Konutlardan sonra en sık rastlanan geleneksel yapıların başında depo işlevli olanlar gelmektedir. Bu yapıların oranı da %2,76 ile %15,44 arasındadır. Depo yapıları genellikle yerleşim içinde hem çeperlere, hem de merkeze yakın noktalarda konumlanmaktadır. Bu anlamda genel olarak konut yapılarıyla da yakın ilişki içinde oldukları belirtilebilir. Bununla birlikte incelenen yerleşimlerden Günpınar'da, geleneksel yöntemlerle inşa edilen depo yapısına rastlanmamıştır.

Yapıların işlevlerine bakıldığında, ahır kullanımı da görülmektedir. Yalnızca Günpınar'da geleneksel yöntemlerle inşa edilen ahır yapısı bulunmadığı görülmüştür. Bunun dışında ahır yapısı oranları %5,52 ile %9,83 arasındadır. Bu yapılar da yerleşimlerin hem çeperlerine, hem de merkezine yakın noktalarda bulunabilmektedir. Bu bağlamda genellikle konut yapılarıyla doğrudan ilişki kurduklarını belirtmek mümkündür. Kullanım bakımından hayvancılık faaliyetlerinin yılın her döneminde devam etmesi ve günlük bakım gerektiren işlemler içermesi, konut ve ahır yapılarının birbirlerine yakın konumlarda olmalarında etkilidir. Ahır yapılarıyla birlikte, yalnızca Beybağı'nda iki kümesin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu yapılar da konutlara yakın bir konumdadır.

İncelenen kırsal yerleşimlerden Kuşdoğan ve Seyituşağı'nda, tarım amaçlı yapılar bulunmaktadır. Bunlar yerleşim alanının çeperinde, konutlardan, hayvancılık amaçlı ve diğer işlevli yapılardan uzak noktalarda konumlanmaktadır. Bu anlamda tarım amaçlı yapıların, bitkisel üretim yapılan alanlarla daha yoğun bir ilişkisinin bulunduğu belirtilebilir.

Malatya yöresi kırsal yerleşimlerinde, geleneksel yapılarda görülen işlevlerden biri de islim damıdır. Çayırköy'de görülen bu yapılar, tarımsal üretimin bir parçasıdır. İslim damları yerleşimin hem merkezine hem de çeperine yakın noktalarda konumlanabilmektedir. Benzer bir durum, tandır yapısı için de söz konusudur. Pişirme ve gıda depolama amaçlı kullanılan bu yapı, yalnızca Beybağı'nda ve merkeze yakın bir noktada yer almaktadır. Ayrıca Günpınar'da, cami

yapısının yanında bir lojman yapısı mevcuttur. Diğer yerleşimlerde yer alan ibadet yapılarının ise lojmanı yoktur.

Malatya'daki kırsal yerleşimlerde, geleneksel yapıların işlevlerinden biri de helâdır. Geçmişte konut yapılarının dışında bulunan helâ işlevi, günümüzde genellikle yapıların iç mekânına alınmıştır. Ortak helâ kullanımına ise rastlanmamıştır. Kullanım özelliğinden dolayı konutlara yakın konumlarda bulunan bu yapılar, çoğunlukla kullanılmamakta ya da depo gibi işlevlerle değerlendirilmektedir.

Kırsal alanlarda, konut, depolama ve tarımsal üretime dair yapılarla birlikte cami, cemevi, okul, kültür merkezi, sağlık ocağı ve selektör işlevli kamusal yapılar da bulunmaktadır. Karaca'da kamusal yapıların sayısı fazlayken; Seyituşağı'nda bu sayı oldukça azdır.

Kırsal alanlarda, geleneksel yapıların bodrum, kısmi bodrum, 1. ve 2. katlarının da olduğu görülmüştür. Bu anlamda eğimin fazla olduğu yerleşimlerde genellikle bodrum ve kısmi bodrum kat kullanımı artarken; eğimin az olduğu yerlerde bu katların sayısı fazla değildir. 1. ve 2. katlar da bazı yerleşimlerde konut; bazılarında ise sonradan eklenen çatı arası/depo işlevlidir. Konut işlevli 1. katların oranı %38,46 ile %97,95 arasında değişmektedir. En fazla konut işlevli 1. katlar Karaca ve Günpınar'da tespit edilmiştir. En az ise Çayırköy ve Beybağı'ndadır. Bununla birlikte tarımın önemli bir geçim kaynağı olduğu Çayırköy'de, depolama amaçlı kullanılan ve sonradan eklenen 1. katların oranı fazlayken; bitkisel üretimin daha az olduğu ve genellikle gelir elde etmek amacıyla kullanılmadığı Karaca ve Günpınar'da ise bu oran daha azdır. Bununla birlikte yalnızca Seyituşağı ve Beybağı'nda zemin+1.kat+2.kattan oluşan az sayıda yapı olduğu görülmüştür. Seyituşağı'nda 2. katlar depo işlevliyken; Beybağı'nda ise %40 konut, %60 depodur.

Kat adedi bakımından kırsal yerleşimlerde 1, 2 ve 3 katlı konutlara rastlanmaktadır. 1 katlı konutların oranı en az %51,97 ile Günpınar'dayken; en fazla %70,83 ile Seyituşağı'ndadır. 2 katlı konutlar ise %38,53 oranla en fazla

Kuşdoğan'da; %22,22 oranla en az Seyituşağı'nda yer almaktadır. 3 katlı konutlar da %24,51 oranla en fazla Günpınar'da; %5,52 oranla en az Karaca'dadır. Çayırköy ve Kuşdoğan'da ise 3 katlı konut bulunmamaktadır.

Malatya yöresi kırsalında incelenen geleneksel yapılar *malzeme ve yapım sistemi* açısından ele alındığında, tamamının kerpiç malzemeyle ve yığma yapım sistemiyle inşa edildikleri görülmüştür. Bu anlamda yörenin geleneksel kırsal mimarisinde kerpiç malzemenin ve yığma yapım tekniğinin önemli bir yeri olduğunu belirtmek mümkündür.

Yerleşimlerde yer alan *üst örtü tipleri ve malzemeleri*, yapılardaki değişimler açısından bilgi vermektedir. Geçmişte geleneksel yapıların üst örtüsünün düz ve toprak malzemeli olduğu bilinmektedir. Günümüzde ise sonradan eklenen beşik, kırma ve sundurma çatıların yoğun olduğu görülmüştür. Bununla birlikte üst örtü malzemesi olarak çoğunlukla Marsilya tipi kiremit ve metal sac öne çıkmaktadır. Bu malzemeler de yapılarda sonradan kullanılmaya başlanmıştır.

Geleneksel yapıların günümüzdeki *kullanım durumlarına* bakıldığında, belli dönemlerde (özellikle hasat dönemlerinde) kullanılanların sayısının fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bunu sırayla sürekli kullanılan ve tamamen terk edilmiş olan yapılar izlemektedir.

Özgünlük durumu açısından incelendiğinde, pek çok yapının basit müdahalelerle özgünlüğünü kısmen yitirdiği görülmektedir. Bu yapılarda çimento esaslı sıva kullanımı, kapı ve pencere doğramalarının özgüne aykırı olarak değiştirilmesi, sonradan açılan veya kapatılan kapı ya da pencere boşlukları, üst örtü tipi ve malzemesindeki değişimler, plan şemasında yapılan değişiklikler, işlev değişikliği gibi etkenlerden bazıları görülmektedir. Özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş yapılarda ise bu etkenlerin büyük bir kısmı aynı anda bulunabilmektedir. Özgünlüğünü koruyan yapıların sayısı oldukça azdır.

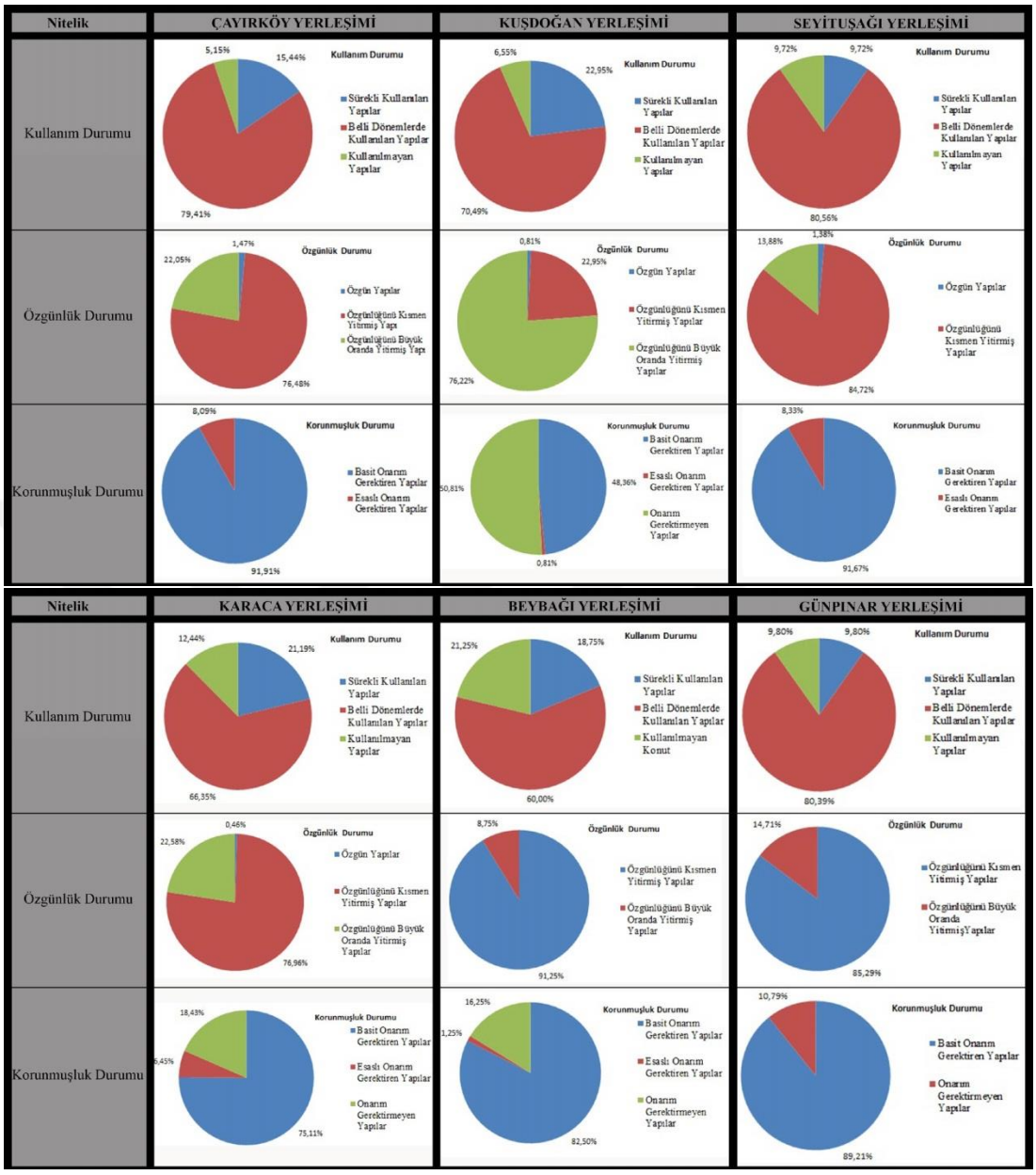
Korunmuşluk durumu bakımından Çayırköy ve Seyituşağı'nda onarım gerektirmeyen yapı bulunmazken; Kuşdoğan'da bu yapıların oranı %50,81, Karaca'da %18,43, Beybağı'nda %16,25 ve Günpınar'da %10,79'dur. Basit onarım gerektiren yapı oranlarına bakıldığında, %91,91 ile en fazla Çayırköy'de görüldüğü belirtilebilir. Bunu sırasıyla Seyituşağı, Beybağı, Karaca ve Kuşdoğan izlemektedir. Günpınar'da ise basit onarım gerektiren yapı bulunmamaktadır.

Tablo 4.2 Altı kırsal yerleşim dokusu hakkında genel özellikler ve doku ölçeğindeki veriler

	Nitelik	ÇAYIRKÖY YERLEŞİMİ	KUŞDOĞAN YERLEŞİMİ	SEYİTUŞAĞI YERLEŞİMİ
Genel Özellikler	Yerleşim Dokusunun Genel Nitelikleri	1 kamusal yapı ve 3 toplanma alanı/meydancık	3 kamusal yapı ve 2 toplanma alanı/meydancık	3 kamusal yapı ve 1 toplanma alanı/meydancık
	Ulaşım Özellikleri	Yerleşime ilçeden ulaşan 1 ana ve 3 ara yol; yerleşim içinde birbiriyle bağlantılı yollardan oluşan 3 ana yol	Yerleşime ilçeden ulaşan 1 ana ve 2 ara yol; yerleşim içinde birbiriyle bağlantılı yollardan oluşan 2 ana yol	Yerleşime ilçeden ulaşan 1 ana ve 1 ara yol; yerleşim içinde birbiriyle bağlantılı yollardan oluşan 1 ana yol
	Ada-Parsel Durumu	Yerleşim alanı içinde 59 adet ada (76 m^2-23600 m^2 arasında) ve bu adalara bağlı 228 adet parsel (22 m^2-11900 m^2 arasında)	Yerleşim alanı içinde 31 adet ada (285 m^2-13700 m^2 arasında) ve bu adalara bağlı 102 adet parsel (285 m^2-13700 m^2 arasında)	Yerleşim alanı içinde 11 adet ada (146 m^2-28800 m^2 arasında) ve bu adalara bağlı 112 adet parsel (146 m^2-4129 m^2 arasında)
	Yapı Grupları	Yok	Yok	Yok
	Geleneksel ve Yeni Yapılar	Geleneksel yapı (136 adet-%91,89) ve yeni yapı (12 yapı-%8,11)	Geleneksel yapı (122 adet-%87,76) ve yeni yapı (20 yapı-%12,24)	Geleneksel yapı (72 adet-%91,13) ve yeni yapı (6 yapı-%7,87)
Yol Özellikleri	Ulaşım Durumu	Taşıt+yaya yolu	Taşıt+yaya yolu	Büyük oranda taşıt+yaya yolu, az oranda yaya yolu
	Yol Malzemesi	Büyük oranda asfalt+toprak malzeme, az oranda kilit parke taşı malzeme, daha az oranda toprak malzeme		Büyük oranda asfalt+toprak malzeme, az oranda toprak malzeme
Kat İşlevleri	Zemin Kat İşlevi	Konut (92 adet-%68,04), depo (19 yapı-%15,44), ahır (9 yapı-%8,82), islim damı (2 yapı-%1,83), cem evi (1 yapı-%0,73), helâ (6 yapı-%5,14)	Konut (93 adet-%76,22), depo (12 yapı-%9,83), ahır (12 yapı-%9,83), odunluk (3 yapı-%2,45), cem evi (1 yapı-%0,81), okul (1 yapı-%0,81),tarım amaçlı yapı (2 yapı-%1,63)	Konut (59 adet-%81,94), depo (4 yapı-%5,55), ahır (6 yapı-%8,33), odunluk (1 yapı-%1,38), tarım amaçlı yapı (1 yapı-%1,38)
	1. Kat İşlevi	Konut (15 yapı-%38,46) ve depo (24 yapı-%61,54)	Konut (14 yapı-%48,27) ve depo (15 yapı-%51,73)	Konut (8 yapı-%66,66) ve depo (4 yapı-%33,33)
	2. Kat İşlevi	Yok	Yok	Depo (2 yapı-%100)
	Bodrum Kat İşlevleri	Depo (6 yapı-%100)	Depo (5 yapı-%62,50) ve kiler (3 yapı-%37,50)	Depo (10 yapı-%100)
Yapısal Özellikler	Kat Adedi	1 katlı (84 yapı-%65,17) ve 2 katlı (52 yapı-%34,83) yapılar	1 katlı (65 yapı-%61,47) ve 2 katlı (37 yapı-%38,53) yapılar	1 katlı (51 yapı-%70,83),2 katlı (16 yapı-%22,22) ve 3 katlı (5 yapı-%6,95) yapılar
	Malzeme ve Yapım Sistemi	Kerpiç malzemeli yığma yapı (136 yapı-%100)	Kerpiç malzemeli yığma yapı (122 yapı-%100)	Kerpiç malzemeli yığma yapı (72 yapı-%100)
Üst Örtü Özellikleri	Üst Örtü Tipi	Düz çatı (52 yapı-%38,25), kırma çatı (35 yapı-%25,73), beşik çatı (37 yapı-%27,20), sundurma çatı (12 yapı-%8,82)	Düz çatı (43 yapı-%35,24), kırma çatı (39 yapı-%31,96), beşik çatı (70 yapı-%57,37)	Düz çatı (27 yapı-%37,50), kırma çatı (21 yapı-%29,16), beşik çatı (22 yapı-%30,55)
	Üst Örtü Malzemesi	Toprak (11 yapı-%8,08), Marsilya tipi kiremit (64 yapı-%47,05), metal sac (57 yapı-%41,91), plastik (4 yapı-%2,94)	Toprak (43 yapı-%35,24), Marsilya tipi kiremit (65 yapı-%53,27), alaturka kiremit (4 yapı-%3,27), metal sac (4 yapı-%3,27), plastik (5 yapı-%4,09)	Toprak (24 yapı-%33,33), Marsilya tipi kiremit (29 yapı-%40,28), alaturka kiremit (2 yapı-%2,78), metal sac (14 yapı-%19,44), plastik (3 yapı-%4,17)
Yapıların Günümüzdeki Durumu	Kullanım Durumu	Sürekli kulanılan yapılar (21 yapı-%15,44), belli dönemlerde kullanılan yapılar (108 yapı-%79,41), kullanılmayan yapılar (7 yapı-%5,15)	Sürekli kulanılan yapılar (28 yapı-%22,95), belli dönemlerde kullanılan yapılar (86 yapı-%70,49), kullanılmayan yapılar (8 yapı-%6,55)	Sürekli kulanılan yapılar (7 yapı-%9,72), belli dönemlerde kullanılan yapılar (58 yapı-%80,56), kullanılmayan yapılar (7 yapı-%9,72)
	Özgünlük Durumu	Özgün (2 yapı-%1,47), özgünlüğünü kısmen yitirmiş (104 yapı-%76,48), özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş (30 yapı-%22,05)	Özgün (1 yapı-%0,81), özgünlüğünü kısmen yitirmiş (93 yapı-%76,22), özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş (28 yapı-%22,95)	Özgün (1 yapı-%1,38), özgünlüğünü kısmen yitirmiş (61 yapı-%84,72), özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş (10 yapı-%13,88)
	Korunmuşluk Durumu	Basit onarım gerektiren (125 yapı-%91,91), esaslı onarım gerektiren (11 yapı-%8,09)	Basit onarım gerektiren (59 yapı-%48,36), esaslı onarım gerektiren (1 yapı-%0,81), onarım gerektirmeyen (62 yapı-%50,81)	Basit onarım gerektiren (66 yapı-%91,67), esaslı onarım gerektiren (6 yapı-%8,33)

	Nitelik	KARACA YERLEŞİMİ	BEYBAĞI YERLEŞİMİ	GÜNPINAR YERLEŞİMİ
Genel Özellikler	Yerleşim Dokusunun Genel Nitelikleri	5 kamusal yapı ve 2 toplanma alanı/meydancık	2 kamusal yapı ve 1 toplanma alanı/meydancık	3 kamusal yapı ve 2 toplanma alanı/meydancık
	Ulaşım Özellikleri	Yerleşime ilçeden ulaşan 1 ana ve 1 ara yol; yerleşim içinde birbiriyle bağlantılı yollardan oluşan 2 ana yol	Yerleşime ilçeden ulaşan 1 ana ve 1 ara yol; yerleşim içinde birbiriyle bağlantılı yollardan oluşan 3 ana yol	Yerleşime ilçeden ulaşan 1 ana ve 1 ara yol; yerleşim içinde birbiriyle bağlantılı yollardan oluşan 4 ana yol
	Ada-Parsel Durumu	Yerleşim alanı içinde ada yok ve 274 adet parsel (15 m^2-5053 m^2 arasında)	Yerleşim alanı içinde 18 adet ada (52 m^2-36900 m^2 arasında) ve bu adalara bağlı 190 adet parsel (18 m^2-5778 m^2 arasında)	Yerleşim alanı içinde 42 adet ada (33 m^2-35600 m^2 arasında) ve bu adalara bağlı 355 adet parsel (23 m^2-5375 m^2 arasında)
	Yapı Grupları	Yok	8 adet yapı grubu	Yok
	Geleneksel ve Yeni Yapılar	Geleneksel yapı (217 adet-%99,55) ve yeni yapı (1 yapı-%0,45)	Geleneksel yapı (160 adet-%93,02) ve yeni yapı (12 yapı-%6,98)	Geleneksel yapı (102 adet-%55,73) ve yeni yapı (81 yapı-%44,27)
Yol Özellikleri	Ulaşım Durumu	Taşıt+yaya yolu	Benzer oranda taşıt ve taşıt+yaya yolu, az oranda yaya yolu	Büyük oranda taşıt+yaya yolu, az oranda yaya yolu
	Yol Malzemesi	Büyük oranda asfalt+toprak malzeme, az oranda kilit parke taşı malzeme, az oranda toprak malzeme	Büyük oranda asfalt+toprak malzeme, az oranda kilit parke taşı malzeme, az oranda toprak malzeme	Büyük oranda asfalt+toprak malzeme, az oranda toprak malzeme
Kat İşlevleri	Zemin Kat İşlevi	Konut (187 adet-%86,17), depo (6 yapı-%2,76), ahır (12 yapı-%5,52), köy odası (1 yapı-%0,46), cem evi (1 yapı-%0,46), kültür merkezi (1 yapı-%0,46), okul (1 yapı-%0,46), sağlık ocağı (1 yapı-%0,46), selektör binası (1 yapı-%0,46), odunluk (2 yapı-%0,92),helâ (4 yapı-%1,84)	Konut (116 adet-%72,50), depo (17 yapı-%10,62), ahır (13 yapı-%8,12), odunluk (9 yapı-%5,62), cami (1 yapı-%0,62), kümes (2 yapı-%1,25),tandır (1 yapı-%0,62), helâ (2 yapı-%1,25)	Konut (97 adet-%95,09), kültür merkezi (1 yapı-%0,98), cami (1 yapı-%0,98), loman (1 yapı-%0,98), helâ (2 yapı-%1,96)
	1. Kat İşlevi	Konut (48 yapı-%97,95) ve kültür merkezi (1 yapı-%2,05)	Konut (24 yapı-%45,29) ve depo (29 yapı-%54,71)	Konut (45 yapı-%91,83) ve depo (4 yapı-%8,17)
	2. Kat İşlevi	Yok	Konut (6 yapı-%40) ve depo (9 yapı-%60)	Yok
	Bodrum Kat İşlevi	Depo (45 yapı-%100)	Depo (7 yapı-%100)	Depo (28 yapı-%100)
Yapısal Özellikler	Kat Adedi	1 katlı (124 yapı-%58,08), 2 katlı (79 yapı-%36,40) ve 3 katlı (12 yapı-%5,52) yapılar	1 katlı (107 yapı-%66,87), 2 katlı (38 yapı-%23,75) ve 3 katlı (15 yapı-%9,38) yapılar	1 katlı (53 yapı-%51,97), 2 katlı (24 yapı-%23,52) ve 3 katlı (25 yapı-%24,51) yapılar
	Malzeme ve Yapım Sistemi	Kerpiç malzemeli yığma yapı (217 yapı-%100)	Kerpiç malzemeli yığma yapı (160 yapı-%100)	Kerpiç malzemeli yığma yapı (102 yapı-%100)
Üst Örtü Özellikleri	Üst Örtü Tipi	Düz çatı (76 yapı-%35,02), kırma çatı (102 yapı-%47), beşik çatı (39 yapı-%17,98)	Kırma çatı (7 yapı-%4,37), beşik çatı (102 yapı-%63,75), sundurma çatı (51 yapı-%31,88)	Kırma çatı (4 yapı-%3,92), beşik çatı (74 yapı-%72,54), sundurma çatı (24 yapı-%23,52)
	Üst Örtü Malzemesi	Toprak (76 yapı-%35,02), Marsilya tipi kiremit (92 yapı-%42,39), metal sac (17 yapı-%7,83), alaturka kiremit (30 yapı-%13,82), plastik (2 yapı-%0,92)	Marsilya tipi kiremit (18 yapı-%11,25), metal sac (142 yapı-%88,75)	Marsilya tipi kiremit (4 yapı-%3,92), metal sac (98 yapı-%96,08)
Yapıların Günümüzdeki Durumu	Kullanım Durumu	Sürekli kulanılan yapılar (46 yapı-%21,19), belli dönemlerde kullanılan yapılar (144 yapı-%66,35), kullanılmayan yapılar (27 yapı-%12,44)	Sürekli kulanılan yapılar (30 yapı-%18,75), belli dönemlerde kullanılan yapılar (96 yapı-%60), kullanılmayan yapılar (34 yapı-%21,25)	Sürekli kulanılan yapılar (10 yapı-%9,80), belli dönemlerde kullanılan yapılar (82 yapı-%80,39), kullanılmayan yapılar (10 yapı-%9,80)
	Özgünlük Durumu	Özgün (1 yapı-%0,46), özgünlüğünü kısmen yitirmiş (167 yapı-%76,96), özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş (49 yapı-%22,58)	Özgünlüğünü kısmen yitirmiş (146 yapı-%91,25), özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş (14 yapı-%8,75)	Özgünlüğünü kısmen yitirmiş (87 yapı-%85,29), özgünlüğünü büyük oranda yitirmiş (15 yapı-%14,71)
	Korunmuşluk Durumu	Basit onarım gerektiren (163 yapı-%75,11), esaslı onarım gerektiren (14 yapı-%6,45), onarım gerektirmeyen (40 yapı-%18,43)	Basit onarım gerektiren (132 yapı-%82,50), esaslı onarım gerektiren (2 yapı-%1,25), onarım gerektirmeyen (26 yapı-%16,25)	Basit onarım gerektiren (91 yapı-%89,21), onarım gerektirmeyen (11 yapı-%10,79)

Tablo 4.3 Altı kırsal yerleşim dokusunda korumaya dair doku ölçeğindeki veriler

4.2 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri Bakımından İncelenmesi

Malatya yöresinde incelenen kırsal alanlarda, malzeme ve teknik özellikler bakımından benzerlik gösteren ve farklı olan pek çok nitelik tespit edilmiştir. Elde edilen veriler, yörenin kırsal kerpiç mimarisinin genel olarak değerlendirilmesini sağlamıştır.

Yörede incelenen altı kırsal yerleşimde, başta kerpiç olmak üzere yapı üretiminde kullanılan malzemeler ve temelden üst örtüye kadar yapım tekniğine dair veriler incelenmiştir. Bu anlamda yörenin kırsal mimarisinde belirleyici rol oynayan kerpiç duvarlara dair veriler, öncelikle ele alınmıştır.

Yerleşimlerde kullanılan kerpiç malzemenin üretilmesi için gereken toprağın, çoğunlukla yakın çevrede bulunan boş alanlardan ya da komşu kırsal alanların uygun bölgelerinden getirildiği belirlenmiştir. Bu bölgelerden bazıları yerinde incelenmiştir. Bu anlamda kerpiç blok yapımında kullanılan toprağın çoğunlukla killi, açık renkli ve küçük boyutlu taşlar içeren nitelikte olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca toprağın, kırsal yerleşimlerin en yakınındaki uygun alanlardan ve kolay taşınabilecek mesafedeki yerlerden elde edilmesi; kerpiç malzemeyi kolay ulaşılabilir hâle getirmektedir.

Kerpiç malzeme toprak, su ve saman karışımından oluşmaktadır. Öncelikle kuru hâldeki toprak ve saman karıştırılmaktadır. Bunun için toprağın içindeki yabancı maddeler ve büyük boyutlu taşlar temizlenmektedir. Karışım için genellikle atık olarak ayrılan saman kullanılmaktadır. Kuru karışım bir süre bekletildikten sonra, su eklenmektedir. Ustalar tarafından belirlenen kıvamın elde edilmesiyle oluşturulan harç, ‘mayalanma’ adı verilen işlem için bir süre daha bekletilmekte ve malzemelerin tamamen karışması sağlanmaktadır. Ardından ahşap kalıplara dökülerek geniş, gölgelik ve hava alan bir bölgede kurumaya bırakılmaktadır. Kuruyan bloklar, yapı üretiminde kullanılmaktadır. Ayrıca bu işlemler için genellikle yaz ayları tercih edilmektedir (Işık, 2012; H. Özdoğan, kişisel iletişim, 17 Mayıs 2019).

Malatya yöresi kırsal mimarisinde kerpicin, ana ve kuzu bloklar hâlinde kullanıldığı görülmüştür. Bu blokların özgün ölçülerinin 30x30x15 cm ve 30x15x15 cm olduğu tespit edilmiştir. Üst üste ve yan yana dizilen ana ve kuzu bloklar, yapıların duvarlarını oluşturmaktadır. Masif kerpiç yapım sistemi olarak adlandırılan bu teknikte duvarlar taşıyıcı özellik göstermektedir.

İncelenen yerleşimlerde, duvar örgülerinde kullanılan kerpiç malzeme ve yapım tekniğine dair bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıklardan biri, Seyituşağı yerleşimindeki kerpiç malzemede görülmüştür. Yerleşimdeki kerpiç blokların içinde, incelenen diğer alanlarda görülen bloklara göre daha büyük boyutlu taşlar tespit edilmiştir. Bununla birlikte Seyituşağı'ndaki kerpiç malzemenin renginde de belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu alanda, diğer yerleşimlerde görülen renkte ve içinde diğer yerleşimlerde görülen boyutlarda taş bulunan kerpiç blokların yanı sıra; daha koyu renkli ve taş boyutlarının daha büyük olduğu bloklar bulunmaktadır. Ancak bu farklılığın nedenine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ana ve kuzu blokların, duvarlardaki kullanım şekliyle ilgili de bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bunların başında, Kuşdoğan yerleşimindeki sözlü görüşmelerle aktarılan duvar örme biçimi gelmektedir. Kuşdoğan'da, geçmişte ekonomik durumu iyi olan bazı kullanıcıların kerpiç duvarları iki sıra hâlinde ördüğü; bir duvarda, bir ana ve bir kuzu blok kullanarak ilk sırayı oluşturduktan sonra araya yaklaşık 10 cm toprak dolgu ekleyip aynı şekilde ikinci bir sıra daha hazırladıkları belirtilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 Mart 2019). Ancak diğer kırsal yerleşimlerde bu kullanımla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ayrıca Kuşdoğan'da da duvarları belirtilen şekilde inşa edilmiş olan yapılardan günümüze ulaşan bir örnek tespit edilememiştir.

Dış duvarların yanı sıra; kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilen iç duvarlarda da bazı farklılıklar görülmüştür. İç duvarların çoğunlukla ana blokların kullanımıyla inşa edildiği tespit edilmiştir. Ancak bazı yerleşimlerde iç duvar kalınlıklarının genel olarak tespit edilen ölçülerden daha fazla olması, bu duvarların inşasında ana bloklarla birlikte kuzu blokların da kullanıldığını düşündürmektedir. Bu konu ile

ilgili olarak yapılan sözlü görüşmelerde, bazı yapılarda dış duvarlarda olduğu gibi iç duvarlarda da hem ana hem de kuzu blokların kullanıldığı belirtilmiştir (B. Aktaş, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019).

Kırsal yerleşimlerden alınan kerpiç duvar ölçülerine bakıldığında; tek katlı yapıların dış duvar kalınlıklarının en az ölçüsünün 48 cm ile 57,5 cm arasında değiştiği görülmüştür. En fazla ölçüler ise 62,5 cm ile 68,5 cm arasındadır. İki katlı yapılardan, bodrum ve kısmi bodrum katı bulunanlarla; bu katları bulunmayan 1. katı çatı arası/depo olarak kullanılanların zemin katlarındaki dış duvar ölçüleri de tek katlı yapılardakilerle benzerlik göstermektedir. Bu yapılarda en az dış duvar kalınlıkları 52,5 cm ile 60 cm arasında tespit edilmiştir. En fazla kalınlıklar ise 65,5 cm ile 70,5 cm arasında ölçülmüştür. 1. katı konut işlevli olan yapıların zemin kat dış duvar ölçülerine bakıldığında; en az kalınlığın 57,5 cm ile 66,5 cm arasında ve en fazla kalınlığın ise 61,5 cm ile 72 cm arasında değiştiği tespit edilmiştir. Tüm bu veriler göz önünde bulundurularak zemin katların dış duvar kalınlıkları değerlendirildiğinde; tek katlı yapılarda dış duvarların iki katlı yapılara göre ince olabildiği görülmüştür. Bununla birlikte üst katında konut işlevi bulunan 2 katlı yapıların zemin kat dış duvarlarının, genel olarak diğer yapılarınkine göre daha kalın olduğu ifade edilebilir.

Kerpiç yapılarda konut işlevli olan 1. katların dış duvar kalınlıkları en az 57,5 cm ile 66,5 cm arasında; en fazla ise 61 cm ile 69 cm arasında değişmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, her yerleşimde 1. katların dış duvar kalınlıklarının aynı yapıların zemin katlarına göre daha az olduğu görülmüştür.

Kerpiç yapılarda iç duvar ölçüleri değişkenlik göstermektedir. Bu anlamda tek katlı yapılarda en ince iç duvarlar 36 cm ile 40,5 cm arasında; en kalın iç duvarlar ise 40,5 cm ile 50 cm arasında değişen ölçülerdedir. İki katlı yapıların zemin katlarında iç duvar kalınlıkları en az 35 cm ile 42,5 cm arasında; en fazla 45,5 cm ile 49,5 cm arasında değişmektedir.

Yörede incelenen kerpiç malzemeli duvar kalınlıklarını etkileyen faktörlerin; kullanılan blokların boyutları, harç ve sıva kalınlıkları olduğu belirtilebilir. Dış duvarlarda çoğunlukla 1 ana ve 1 kuzu blok; iç duvarlarda ise 1 ana blok kullanımının yaygın olduğu ifade edilebilir. Ancak bazı iç duvarların kalınlığının fazla olmasının nedeninin; çok sık rastlanmamakla birlikte 1 ana ve 1 kuzu bloğun kullanılmasından kaynaklandığı bilinmektedir (Kafescioğlu, 1949; B. Aktaş ve H. Özdemir, kişisel iletişim, 12 Eylül 2019). Duvarların örülme biçiminde ise genel olarak yerleşimlere göre değişen bir farklılık görülmemiştir. Yalnızca Kuşdoğan'da, yukarıda ifade edilen farklı bir kullanımdan söz edilmiştir; ancak buna dair yapı örneği günümüzde mevcut değildir. Yaygın biçimlenişe bakıldığında, yan yana getirilen ana ve kuzu bloklar, derzler üst üste gelmeyecek şekilde sıralanmakta ve aralarına toprak esaslı harç koyulmaktadır. İnşa edilen duvarın hem iç hem de dış yüzeyi, toprak esaslı malzeme ile sıvanmaktadır.

İki katlı ve çıkmalı yapılarda, bu bölümün duvarlarının daha ince ve hafif olması, ahşap payandalarla uygun bir şekilde taşınabilmesi açısından önemli bir gerekliliktir. Bu bağlamda incelenen yerleşimlerden çıkmalı olanlarda, bu çıkmaların duvar kalınlıkları da ölçülmüştür. Karaca, Günpınar ve Beybağı'nda görülen bu yapılarda çıkmaların duvar kalınlıkları en az 32,5 cm ile 43,5 cm arasında; en fazla ise 53,5 cm ile 59 cm arasındadır. Bu ölçülerin diğer dış duvar kalınlıklarına göre daha ince olmasının nedeni, çoğunlukla farklı bir yapım tekniği ile inşa edilmeleridir. Bu anlamda Malatya yöresi kırsalında, kerpiç yapılarda görülen çıkmaların genellikle hımış tekniği ile inşa edildiği belirtilebilir. Yörede uygulanan bu teknikte, ahşap bir iskeletin arası kerpiç malzemeyle doldurulmaktadır (Deniz, 2017). Ayrıca bağdadi çıta kullanımına da rastlanmıştır. İncelenen yerleşimlerde çıkmalar çoğunlukla sıvalı ve boyalı olduğundan, bu teknik detaylı olarak görülememiştir. Ancak Malatya yöresinde bulunan diğer kırsal alanlardan bazılarında, sıvanın döküldüğü ve çıkmalardaki bağdadi çıtaların görülebildiği örneklere rastlanmıştır (Şekil 4.1).

(a) (b)

Şekil 4.1 Malatya yöresi kırsalında kerpiç yapıların çıkmalarında görülen bağdadi çıtalar - Kapıkaya Mahallesi, Battalgazi (a) ve Görgü Mahallesi, Yeşilyurt (b) (Kişisel arşiv, 2018)

Kerpiç duvarların oluşturulmasında, blokların birleştirilmesi için kullanılan harç da önemli role sahiptir. Toprak ve suyun, ustalar tarafından belirlenen oranlarda karıştırılmasıyla elde edilen bu harç, blokların arasına koyulmaktadır. Bununla birlikte harç kalınlığının da yapılara göre değişebildiği tespit edilmiştir.

Yöredeki yapıların duvarlarında olduğu gibi döşemelerinde de toprak esaslı malzeme kullanıldığı görülmüştür. İncelenen altı kırsal yerleşimde döşemedeki toprak kullanımıyla ilgili detaylı bilgi alınamamıştır. Ancak ilgili kaynaklar incelendiğinde, kerpiç yapıların döşemelerinin genellikle toprak, su ve saman karışımından oluşan kerpiç harcın yaklaşık 15 cm kalınlığında kullanılmasıyla elde edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bununla birlikte döşemelerin sıklıkla aşındığı, bu nedenle ‘perdahlama’ denilen işlemle toprağın sıkıştırılarak bakımının yapıldığı aktarılmıştır (Kafescioğlu, 1949; Bahçeci, 2016; Vatansever, 2019).

Malatya yöresi kırsalında bulunan yapıların temelinin taş malzemeyle oluşturulduğu bilgisi alınmıştır (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 17 Mayıs 2019; B. Özdoğan, kişisel iletişim, 17 Mayıs 2019; M. Canbay, kişisel iletişim, 12 Mart 2021). Bununla birlikte bodrum ve kısmi bodrum katların bulunduğu yapılarda, bu katların duvarları da taş malzemelidir.

Kerpiç malzemeli yapıların büyük bir kısmında kısmi bodrum katlara giriş, yapının dışından, ayrı bir kapıyla sağlanmaktadır. Bazı yapılarda, bu katların giriş

cephelerinde, taş ve az oranda kerpiç malzemenin birlikte kullanıldığı görülmüştür. Ancak bu kullanım yaygın değildir. Genel olarak bakıldığında yöredeki kerpiç yapıların temelinin, bodrum ve kısmi bodrum kat duvarlarının taş malzeme ile inşa edildiği belirtilebilir. Bu katlarda ölçüsü alınabilen taş duvarların kalınlıklarına bakıldığında 53,5 cm ile 88 cm arasında değiştiği görülmüştür.

Geleneksel yapılarda taş malzeme, subasmanda da kullanılmaktadır. Yapıyı su ve nem gibi zararlı etkenlerden korumak amacıyla subasman, kerpiç yerine taş malzeme ile oluşturulmaktadır. İncelenen yerleşimlerden alınan subasman ölçülerine bakıldığında, yüksekliğinin genel olarak 40 cm ile 130 cm arasında değiştiği görülmüştür. Özellikle eğimin fazla olduğu, yoğun yağış alan; kış aylarındaki iklim koşullarının daha sert olduğu Seyituşağı ve Günpınar yerleşimleri ile kısmen Beybağı'nda, bu yüksekliğin arttığı ifade edilebilir. Bazı yerleşimlerde ise zemin katın dış duvarlarının tamamen taş malzeme ile örüldüğü örneklere rastlanmıştır.

Kerpiç yapılarda taş malzemelerin işlenmeden kullanıldıkları görülmüştür. Bazı yerleşimlerde, yapılı çevrenin yakınlarındaki boş alanlardan taş temin edildiği belirtilirken; bazı yerleşimlerde ise yapılarda kullanılan taşların alındığı yere dair bilgiye ulaşılamamıştır.

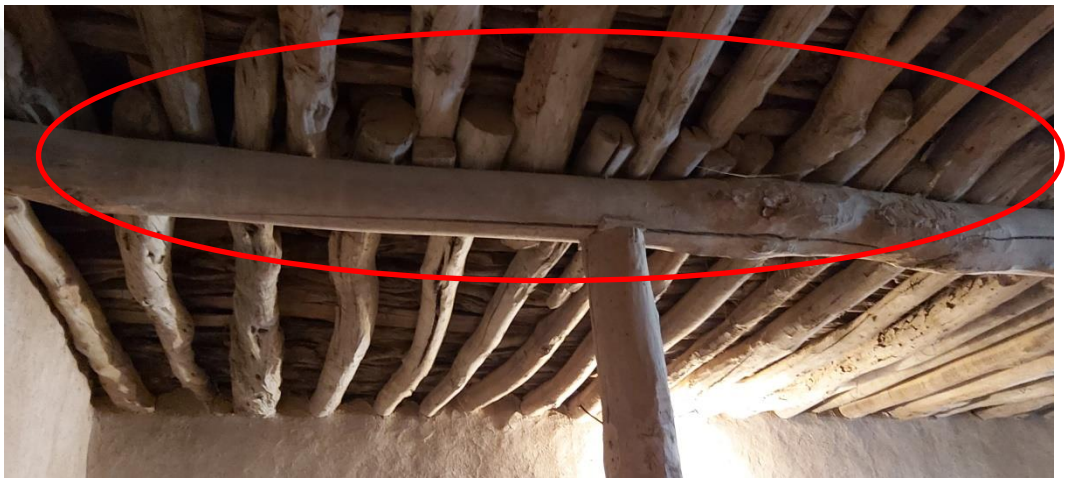
Kerpiç yapıların inşasında taş ile birlikte ahşap da sıklıkla kullanılan bir malzemedir. Kuşdoğan'da yapılan sözlü görüşmelerde, yapılarda kullanılan ahşabın meşe ağacından elde edildiği belirtilmiştir (H. Yılmaz, kişisel iletişim, 12 Mart 2021). Ancak diğer yerleşimlerde, bu konuda bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kırsal yerleşimlerde bulunan bazı yapıların özellikle dış duvarlarında, ahşap hatılların kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ancak bu kullanıma yoğunlukla Beybağı ve Günpınar'da rastlanmıştır. Diğer yerleşimlerde ise ahşap hatıl kullanımı yaygın değildir.

Yöredeki kırsal alanlarda ahşap malzemenin yaygın olarak kiriş, dikme, lento, payanda, merdiven, ve doğrama olarak kullanıldığı görülmüştür. Kiriş olarak

kullanımda ahşap, genellikle işlenmemektedir. Ancak bazı yerleşimlerde dikdörtgen enkesitli ahşap kirişlerin de kullanımına rastlanmıştır. Ahşap dikmelerin ise genellikle geniş sofalarda ve tek mekânlı bodrum/kısmi bodrum katlarında yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ahşap dikmelerin bulunduğu az sayıdaki iç mekânda, kirişlerin yerleştirilme doğrultusunun değiştiği görülmüştür. Fakat bu kirişleme biçiminin yöre genelinde yaygın olduğunu belirtmek mümkün değildir. Yalnızca Karaca ve Beybağı'ndaki bazı yapılarda bu kullanıma rastlanmıştır (Şekil 4.2, 4.3).

Şekil 4.2 Karaca'da farklı doğrultularda yerleştirilen ahşap kirişleme örneği (Kişisel arşiv, 2019)

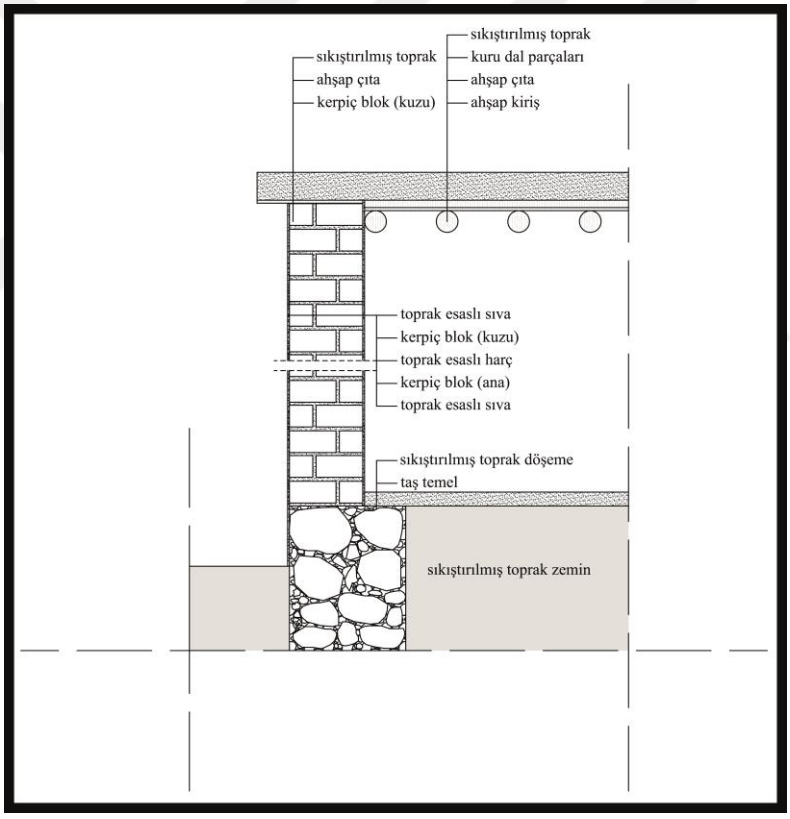

Şekil 4.3 Beybağı'nda farklı doğrultularda yerleştirilen ahşap kirişleme örneği (Kişisel arşiv, 2019)

Yörenin kırsal kerpiç mimarisinde, özgün üst örtüler düz ve toprak malzemelidir. Ahşap kirişlerin üzerine oturan bu örtüler, sıkıştırılmış ve killi toprakla oluşturulmaktadır. Ayrıca periyodik olarak 'loğ taşı' ile gerçekleştirilen toprağı sıkıştırma işlemi ile üst örtünün bakımı yapılmaktadır. Bu bakım ve kil oranı, toprağın su geçirmezliğini arttırmaktadır.

Yöredeki kerpiç yapılar, özgün durumda çoğunlukla sıvalıdır. Toprak esaslı olan bu sıva, periyodik olarak bakıma ihtiyaç duymaktadır. Yapıların hem iç mekânlarında, hem de dış cephelerinde yapılan toprak esaslı sıva, kerpiç malzemeli duvarların dış koşullardan olumsuz etkilenmesini engellerken; iç mekânda da tozlanmayı önlemekte ve konforlu kullanım sağlamaktadır.

Malatya yöresinde yerinde gözlemlenen kırsal alanlarda tespit edilen veriler, sözlü görüşmeler ve literatürde yer alan bilgiler göz önünde bulundurularak, yerleşimlerde en sık rastlanan tek katlı yapıların temelden üst örtüye kadar şematik kesiti, aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Şekil 4.4):

Şekil 4.4 Malatya yöresi kırsalında bulunan tek katlı geleneksel kerpiç yapıların şematik kesit gösterimi (Kafescioğlu, 1949; Vatansever, 2019 ve yerinde gözlemlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Malatya yöresinde incelenen kırsal alanlarda, yapıların dışında avlu/bahçe duvarları, istinat duvarları gibi elemanlara da rastlanmıştır. Avlu/bahçe duvarlarında

hem kerpiç hem de taş malzeme kullanımının olduğu görülmüştür. İstinat duvarları ise suya dayanımından dolayı taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir.

4.3 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Konutların Nitelikleri Bağlamında İncelenmesi

Malatya yöresinde incelenen kırsal alanlarda bulunan konut işlevli yapıların yoğunluğu, diğerlerine göre oldukça fazladır. Oran olarak bakıldığında, yöre kırsalındaki konut işlevli yapılar %58,08 ile %95,09 arasında değişen yoğunluklarda bulunmaktadır. Bu nedenle yörenin kırsal kerpiç mimarisinde önemli bir yer tutan konutlar, yapı-parsel ilişkileri, yaygın konut plan şemaları ve cephe nitelikleri bakımından irdelenmiştir. Elde edilen verilerin bir arada ve karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmesi, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin yapı ölçeğindeki niteliklerinin belirlenmesinde önemli role sahiptir.

4.3.1 Yapı Parsel İlişkisine Yönelik İncelemeler

İncelenen altı kırsal yerleşimde konut yapılarının parsellerle ilişkisi genel olarak; yapının parsel içinde konumlandığı alan, sokaktan direkt olarak ya da parsel içinde başka bir noktadan giriş alma, eğimli parsellerdeki kullanım durumu, parsel ve yapı boyutları ile kat adetleri açısından detaylı olarak incelenmiştir.

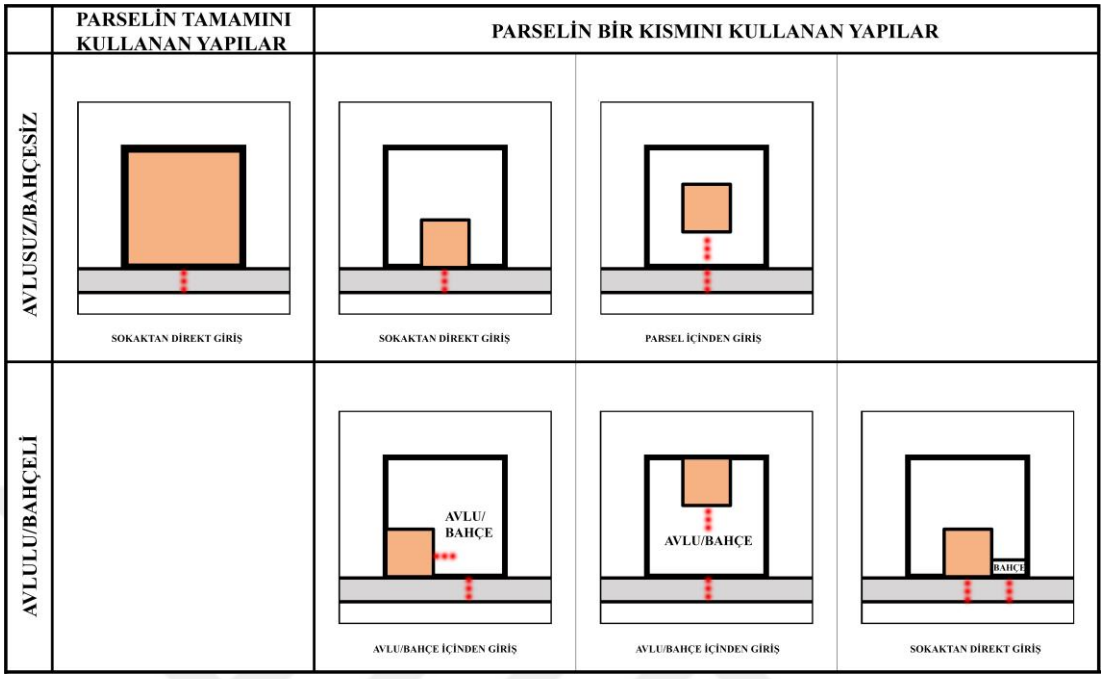
Yöredeki kırsal alanlarda konut yapılarının, parsel içinde konumlandıkları alana bakıldığında, bazı yapıların üzerinde bulundukları parselin bir kısmını; bazılarının ise tamamını kullandıkları görülmüştür. Parselin bir kısmının üzerinde bulunan konutlarda, bu parsellerin boş kalan kısımlarının çoğunlukla kullanılmadığı belirtilebilir. Az sayıda örnekte parselin, yapı dışında boş kalan kısmında bahçe kullanımı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte parsel üzerinde avlu kullanımına yalnızca Darende ilçesinde bulunan Beybağı ve Günpınar yerleşimlerinde rastlanmıştır. Bu avlular da çoğunlukla yapılarla birlikte, yılın belli dönemlerinde kullanılmaktadır.

Parselin bir kısmını kullanan yapılar, genellikle büyük boyutlu parseller üzerinde bulunmaktadır. Küçük boyutlu parsellerde bulunan yapılar ise çoğunlukla tüm parseli kullanmakta ya da parsel boyutunda daha büyük olabilmektedir. Bu anlamda parsel boyutu, yapının parsel üzerinde kullandığı alan açısından önemli bir veridir. Ancak parselin üzerinde bulunduğu parselin kısmen dışında; yolun ya da komşu parselin bir kısmını kullanan yapılara da rastlanmıştır. Bu durumda parsel boyutu, konutun nitelikleri konusunda etkili olmamaktadır.

Yörede incelenen kırsal alanların çoğunda, büyük boyutlu parsellerin üzerinde birden çok konut bulunduğu görülmüştür. Aynı parselde bulunan bu yapılar arasında herhangi bir kullanım ilişkisi bulunmamaktadır. Bu şekilde kullanılan parsellerde genellikle avlu/bahçe düzenlemesine de rastlanmamıştır. Ayrıca aynı ya da komşu parseller üzerinde bulunan bazı yapıların, bitişik nizam olarak konumlandıkları görülmüştür. Bu duruma özellikle Karaca, Günpınar ve Beybağı'nda rastlanmıştır. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde, bitişik nizam düzenlemenin yaygın olmadığı ifade edilebilir.

Konutların parsellerle ilişkisine, yapıya girişin bulunduğu nokta açısından bakıldığında, parselin tamamını kullanan yapıların çoğunlukla sokak üzerinden direkt giriş aldığı görülmüştür. Parselin bir kısmını kullanan konutlarda ise yapının parsel içindeki yeri ve avlu/bahçe kullanımının olup olmaması, yapıya girişi de etkilemektedir. Parselin, sokakla doğrudan bağlantısı olmayan bir noktasında bulunan yapılar (cephelerinden hiçbiri sokakla direkt ilişki kurmayan yapılar), sokaktan değil parsel içinden giriş almaktadır. Ancak yapı, parsel içinde sokakla direkt bağlantılı bir alandaysa (en az bir cephesi sokakla direkt ilişki kuruyorsa), girişi çoğunlukla sokak üzerinden olmaktadır. Bununla birlikte avlulu/bahçeli yapılarda genellikle sokak üzerinden avluya/bahçeye; buradan da yapıya girilmektedir. Ancak az sayıda örnekte, yapıların ön cephesinde küçük boyutlu bahçe düzenlemeleri olduğu ve bahçe girişi ile yapı girişinin farklı noktalardan sağlandığı görülmüştür (Tablo 4.4).

Tablo 4.4 Malatya yöresi kırsal kerpiç konutlarında yaygın olarak görülen yapı-parsel ilişkilerinin parsel üzerinde kullanılan alanlar, konumlanma ve giriş açısından şematik gösterimleri

Malatya yöresi kırsalında yer alan konutlar, parselin eğim durumundan da etkilenmektedir. Eğimin fazla olduğu parsellerin üzerinde yer alan yapılarda kısmi bodrum ya da bodrum katların olduğu görülmüştür. Bu anlamda eğimli parsellerde çoğunlukla zemin+kısmi bodrum kat ya da zemin+bodrum kattan oluşan, en az iki katlı yapıların bulunduğu belirtilebilir.

Yörede bulunan geleneksel konut-parsel ilişkisinde, yapı ve parsel büyüklükleri de etkili olmaktadır. İncelenen yerleşimlerin çoğunda, büyük boyutlu bir parsel üzerinde küçük boyutlu bir yapı yer alabildiği gibi; küçük boyutlu bir parsel üzerinde, parsel sınırlarını aşan boyutlarda, büyük bir yapının da bulunabildiği görülmüştür. Bu anlamda parsel boyutunun yapı boyutunu direkt olarak etkilediğini belirtmek mümkün değildir. Ancak genel olarak bakıldığında yapılar, ortalama boyutlarda bir parselin, bir kısmını kullanacak şekilde konumlanmıştır. Parsellerin üzerinde, yapıların dışında kalan alanlar ise genellikle herhangi bir şekilde kullanılmamaktadır.

Yapı ve parsel boyutlarının ilişkisine avlulu/bahçeli konutlar açısından bakıldığında; bazı örneklerde bu yapıları çevreleyen avlu/bahçe alanlarının parselin tamamını kullanacak şekilde düzenlendiği görülmüştür. Ancak özellikle büyük boyutlu parsellerin üzerinde bulunan avlulu/bahçeli yapılarda bu alanlar, parselin tamamını kullanmamaktadır. Buradan hareketle özellikle büyük boyutlu parsellerde bulunan avlulu/bahçeli yapıların ve avlu/bahçe boyutlarının, parsel boyutundan doğrudan etkilenmediği belirtilebilir.

İncelenen yerleşimlerde yapı-parsel ilişkileri yalnızca geleneksel yapılar açısından değil; özgün dokunun korunmasını zorlaştıran yeni yapılar için de değerlendirilmiştir. Sözlü görüşmelerde, kırsal yerleşimlerin çeperlerinde bulunan parsellerde konumlanan yeni konutların, genellikle geleneksel yapıların bulunmadığı boş alanlara inşa edildiği öğrenilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 17 Mayıs 2019). Yerleşimlerin merkezine yakın noktalarda ise yeni konut sayısının oldukça az olduğu; bazı yerleşimlerin yalnızca çeperlerinde yeni konutların bulunduğu tespit edilmiştir. Merkezine yakın noktalarda yeni konutların bulunduğu yerleşimler içinde Günpınar ve Kuşdoğan öne çıkmaktadır. Kuşdoğan'da yapılan sözlü görüşmelerde, yeni konutların inşa edilmesi için geleneksel konutların yok edilmediği; bunun yerine geleneksel konuta yakın bir noktada, aynı parsel içinde ya da bu parselde yeterli alan yoksa komşu parselde bulunan boş alanların kullanımının tercih edildiği belirtilmiştir (H. Metin, kişisel iletişim, 20 Ağustos 2019). Günpınar'da ise merkeze yakın konumda bulunan yeni konutların, genellikle uzun süre bakımsız kalan geleneksel yapıların yıkılmasıyla, aynı parsel üzerine inşa edildikleri belirtilmiştir. Ayrıca geçmişte tek katlı geleneksel yapıların bulunduğu küçük boyutlu parsellere, bu yapıların yıkılmasının ardından çok katlı yeni yapılar inşa edildiği ifade edilmiştir (M. Göksal, kişisel iletişim, 16 Mart 2021).

4.3.2 Yaygın Konut Plan Şemalarına Yönelik İncelemeler

Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisi, pek çok açıdan incelenmiş ve belgelenmiştir. Bunlardan biri de konutlarda tespit edilen yaygın plan şemalarıdır. İncelenen yerleşimlerden Çayırköy'de 92 konuttan 13'ünün, Kuşdoğan'da 93

konuttan 13'ünün, Seyituşağı'nda 59 konuttan 11'inin, Karaca'da 187 konuttan 26'sının, Beybağı'nda 116 konuttan 17'sinin ve Günpınar'da 97 konuttan 16'sının iç mekânları görülebilmiştir. Yöre genelinde, yerinde incelenen toplam 96 adet konut yapısından elde edilen verilerle, yaygın konut plan şemaları tespit edilmiştir.

Tespit edilen yaygın plan şemaları, kat adetlerine göre ele alınmıştır (Tablo 4.5, 4.6). Buna göre tek katlı yapılarda avlulu/bahçeli ve sofalı şemaların yaygın olduğu görülmüştür. Avlulu planlar yalnızca Beybağı ve Günpınar'da yer almaktadır. Bazı yapılarda sokaktan direkt olarak avluya ulaşılırken; bazılarında ise avluya ulaşmak için önce aralık mekânına girilmektedir. Dış avlulu yapılarda (sokaktan direkt ulaşılan avlu) odalara ve mutfağa, avludan girilmektedir. Bu yapılardan bazılarında helâ/banyo birimi, yapıdan ayrı bir noktada, avluda bulunmaktadır. İç avlulu yapılarda aralık mekânından avluya; buradan eyvana ve odalara ulaşılmaktadır. Avlulu yapılarda çoğunlukla sofa bulunmamaktadır.

Tek katlı ve sofalı şemalarda, yapı sokaktan direkt olarak ya da parsel içinde bir noktadan giriş almaktadır. Giriş kapısından sofa mekânına geçilmektedir. Sofa, ortada ya da yanda olabilmektedir. Ayrıca bazı sofalı yapılarda, konuta bitişik olan ve ayrı girişi bulunan helâ/banyo bulunmaktadır. Yalnızca Çayırköy'de, sofalı ve eyvanlı plan şeması tespit edilmiştir. Sofalı şemalar, incelen tüm yerleşimlerde görülmüştür. Bu anlamda Malatya yöresi kırsalında tek katlı kerpiç yapıların yaygın olarak sofalı plan şemasına sahip olduğu belirtilebilir.

İki katlı yapıların plan şemalarına bakıldığında, zemin+bodrum katlı, zemin+kısmi bodrum katlı, zemin+1.katlı ve zemin+çatı arası/depo katlı yapılar olduğu görülmüştür. Avlulu/bahçeli olan iki katlı yapılarda bodrum ya da kısmi bodrum kat bulunmamaktadır. Kısmi bodrum katlar çoğunlukla yapı dışından giriş almaktadır ve tek mekânlıdır. Zemin katlarda ise, tek katlı yapılardaki şemalara benzer niteliklerde olan avlulu ve sofalı şemalar tespit edilmiştir. Avlulu yapılarda, konut işlevli olan 1. katlara, avluda bulunan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Bu merdivenler, 1. katlarda bulunan açık ya da kapalı sofalara çıkmaktadır. İç avlulu yapılarda, 1. kattaki kapalı sofa, zemin katta bulunan bir odanın üzerinde yer

almaktadır. Dış avlulu yapılarda ise açık sofa genellikle eyvan ve zahirelik mekânlarının üzerindedir. Bu sofalardan odalara ulaşılmaktadır. Avlusuz/bahçesiz yapılarda ise zemin katlarda, sofalı plan şemaları görülmektedir. Sofa önde, yanda ya da ortada bulunabilmektedir. Bodrum katı bulunan iki katlı yapılarda, sofada bu kata inen merdiven bulunmaktadır. Yalnızca Karaca'da, bodrum kata inen merdivenin sofada değil; odada olduğu örneklere rastlanmıştır.

İki katlı yapılardan avlusuz/bahçesiz ve 1. katı konut işlevli olan yapılarda çoğunlukla zemin kattaki sofadan bir merdivenle 1. kattaki sofaya ya da sahanlık mekânına ulaşılmaktadır. Sahanlıklar da sofalar gibi sirkülasyon sağlanan mekânlardır. Yalnızca Karaca'daki az sayıda yapıda, 1. katta hem açık hem kapalı sofalar bulunmaktadır. Zemin kattaki odaların üzerinde, 1. katta da genellikle odalar bulunmaktadır. Ayrıca Karaca'daki az sayıda örnekte, konut işlevli 1. kata yapı dışından ulaşılmaktadır. Bu konutlarda, zemin ve 1. kat planları büyük oranda benzerdir.

İncelenen iki katlı yapılardan zemin+çatı arası/depo katından oluşanlarında, bu katlar sonradan eklenmiştir. Yapıların özgün durumunda çatı arası/depo katları bulunmamaktadır. Bu katlara yapı dışından ayrı bir kapı ve taşınabilir merdivenle ulaşılmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen tüm yerleşimlerde çatı arası/depo katı bulunan iki katlı yapı örneklerine rastlanmıştır.

Malatya yöresi kırsalında bulunan iki katlı konut yapılarının yaygın plan şemaları genel olarak değerlendirildiğinde, avlulu/bahçeli olanlarda zemin katta genellikle sofa bulunmazken; diğer örneklerin tamamında sofa mekânı yer almaktadır. Konut olarak kullanılan 1. katlarda ise hem avlulu/bahçeli hem de avlusuz/bahçesiz olanlarda sofa bulunmaktadır. Bodrum, kısmi bodrum ve çatı arası katları ise çoğunlukla depolama amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Yörede incelenen yerleşimlerden Çayırköy ve Kuşdoğan'da üç katlı yapı bulunmazken; Seyituşağı, Karaca, Beybağı ve Günpınar'da çeşitli niteliklerde üç katlı yapılar görülmüştür. Bu konutlar zemin+kısmi bodrum+1.kat,

zemin+bodrum+1. kat, zemin+1. kat+2. kattan oluşmaktadır. 1. katlar bazı yapılarda konut; bazılarında ise çatı arası/depodur. 2. katlar ise tespit edilebilen tüm örneklerde çatı arası/depodur. Üç katlı yapılardaki plan şeması nitelikleri, bir ve iki katlı yapılardakilerle benzerlik göstermektedir. Avlulu/bahçeli ve üç katlı plan şeması yalnızca Beybağı'nda görülmüştür. Bu şema dış avlulu/bahçeli ve çatı arası/depo katlıdır. Tespit edilen diğer üç katlı şemaların tamamı avlusuz/bahçesizdir. Buradan hareketle yöre kırsalında tespit edilen 3 katlı yapıların genel olarak sofalı plan şemasına sahip olduğu belirtilebilir.

Katlar arasındaki ilişkilere ve diğer mekânların niteliklerine genel olarak bakıldığında, çoğunlukla zemin kattaki avludan/bahçeden ya da sofadan 1. kattaki sofaya ulaşıldığı görülmektedir. Odalara ulaşım da avludan/bahçeden ya da sofadan gerçekleşmektedir. Genellikle bir odanın içinden geçilerek başka bir odaya ulaşılmaktadır. Başka bir odadan geçilerek ulaşılan odalara avludan/bahçeden ya da sofadan direkt giriş bulunmamaktadır. Bodrum katlara girişler de çoğunlukla sofadandır. Çatı ve kısmi bodrum katlara girişler, yapıların ana girişinden farklı bir noktadadır. Bununla birlikte yöre genelinde en yoğun kullanılan katların zemin katlar olduğu tespit edilmiştir. Konut işlevli 1. katlar ise çoğunlukla bahar ve yaz aylarında kullanılmaktadır.

Konutların içinde bulunan mekânların kullanım durumları incelendiğinde; Beybağı ve Günpınar'da yer alan avlulu yapılar dışında, zemin katlarda bulunan sofaların dinlenme, misafir ağırlama, yemek yeme, uyuma gibi pek çok işlevle kullanıldıkları görülmüştür. Beybağı ve Günpınar'da bulunan avlulu yapılarda ise zemin katlarda bulunan sofalar, odalar arasında sirkülasyon sağlamaktadır. Ayrıca incelenen tüm yerleşimlerde, konut olarak kullanılan 1. katlarda bulunan sofaların da çoğunlukla sirkülasyon sağladığı; başka işlevlerle kullanılmadığı görülmüştür.

Avlulu/bahçeli yapıların zemin katlarında bulunan odalar, dinlenme, misafir ağırlama, yemek yeme, uyuma gibi işlevlerle kullanılmaktadır. Bu yapılarda, yaz aylarında söz konusu işlevlerin büyük bir kısmı eyvanlarda görülmektedir. Kış aylarında ise eyvanların kullanım yoğunluğu oldukça azalmaktadır.

Avlusuz/bahçesiz yapılarda ise hem zemin hem de 1. katlarda bulunan odalar, genellikle uyuma/dinlenme işleviyle kullanılmaktadır. Ancak zemin katlardaki odalar daha yoğun kullanılırken; 1. katlarda bulunan odaların kullanım yoğunluğu çoğunlukla bahar ve yaz aylarında artmaktadır.

Beybağı ve Günpınar'da bulunan avlulu/bahçeli yapılarda, zahirelik mekânı görülmüştür. Diğer yerleşimlerde bu mekâna rastlanmamıştır. Zahirelik, özellikle kış aylarında kullanmak üzere depolanan yiyeceklerin muhafaza edildiği mekândır. Bu mekâna aralıktan girilmektedir. Aralık mekânı hem zahireliğe hem de avluya geçişi sağlayan bir sirkülasyon alanıdır. Bununla birlikte zemin katın üstünde, konut olarak kullanılan 1. katların olduğu yapılarda, aralıkta bulunan bir merdivenle bu mekânın üstündeki odaya ulaşılmaktadır.

Karaca, Beybağı ve Günpınar'da, plan şeması incelenen yapılardan çıkmalı olanlarda, başoda mevcuttur. Bu oda çoğunlukla cephedeki çıkmanın yer aldığı birimdir. Başoda Karaca'da zemin kattaki sofanın üstünde yer alırken; Beybağı ve Günpınar'da ise aralığın üstünde konumlanmaktadır. Bu anlamda Beybağı ve Günpınar'da başodanın bulunduğu konutlar avlulu/bahçelidir. Geçmişte ailenin en yaşlı bireyleri tarafından kullanılan bu odalar, günümüzde Karaca'da 1. katlarda bulunan diğer odalar gibi kullanılmakta; Beybağı ve Günpınar'da ise boş bırakılmaktadır. Bununla birlikte, Beybağı ve Günpınar'daki avlusuz/bahçesiz olan çıkmalı konutlarda, çıkmanın oda değil sofa mekânında bulunduğu görülmüştür.

Konut plan şemalarında, oda, sofa ve eyvanla birlikte aralık ve zahirelik mekânları da tespit edilmiştir. Ancak bu mekânlar yalnızca Beybağı ve Günpınar'da görülmüştür. Zahireliğe, aralıktan ulaşılmaktadır. Ayrıca bu mekânlar yalnızca zemin katlarda bulunmaktadır.

Yaygın plan şemaları ile birlikte, yapıların iç mekânında bulunan diğer öğeler de incelenmiştir. Bu bağlamda bazı yapıların zemin katında, oda içinde ocak bulunduğu görülmüştür. Ancak bu ocaklar günümüzde aktif olarak kullanılmamaktadır. Bazı odalarda ise dolap olarak kullanılan; yüklük olarak adlandırılan, küçük ya da büyük

boyutlu duvar boşlukları bulunmaktadır. Ayrıca büyük olan odalardan bazılarında da ahşap dikmeler bulunduğu ve bu dikmelerin aralarının örtülerle kapatılarak mekânın ikiye ayrıldığı örneklere rastlanmıştır. Bununla birlikte geçmişte bazı yapıların odalarında seki denilen, döşeme üzerinde bulunan yaklaşık 50 cm'lik yükseltiler olduğu öğrenilmiştir (M. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Mayıs 2019). Ancak tüm bu özel durumlara, yöre genelinde yaygın olarak rastlanmamıştır.

İncelenen mekânların boyutlarına bakıldığında; odaların en az 122,5x165,5 cm ile 251,5x256 cm; en fazla 194,5x2165 cm ile 322,5x374,5 cm arasındaki büyüklüklerde olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda oda birimlerinin dikdörtgen ve kareye yakın dikdörtgen formlarda oldukları belirtilebilir. Ayrıca bu ölçülere, incelenen yerleşimler özelinde bakıldığında; genel olarak Beybağı ve Günpınar'da tespit edilen oda boyutlarının diğer yerleşimlerde tespit edilenlere göre daha küçük olduğunu belirtmek mümkündür. Sofa boyutları en az 137x296 cm ile 149x334,5 cm; en fazla 171,5x358,5 cm ile 518,5x604,5 cm arasında değişmektedir. Bu ölçülere göre, sofaların çoğunlukla dikdörtgen formlu mekânlar olduğu belirtilebilir.

Beybağı ve Günpınar yerleşimlerinde bulunan eyvan, aralık ve zahirelik mekânlarının da boyutları incelenmiştir. Eyvanlar en az 145,5x168 cm ile 157,5 x171,5 cm; en fazla 164x189,5 cm ile 179,5x197,5 cm arasındadır. Ölçüler, bu mekânların çoğunlukla kareye yakın dikdörtgen formlu olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte Beybağı'nda ölçülen eyvan boyutlarının genel olarak Günpınar'dakilerden daha küçük olduğu görülmüştür. Aralık boyutları, en az 124,5x158 cm ile 137x174,5 cm; en fazla 172,5x186,5 cm ile 179,5x197,5 cm arasındadır. Bu mekânlar da çoğunlukla kareye yakın dikdörtgen formludur. Zahirelik boyutları ise en az 108,5x144 cm ile 116,5x154,5 cm; en fazla 121,5x149 cm ile 126x135,5 cm arasındadır. Bu anlamda zahireliklerin de kareye yakın dikdörtgen formlu mekânlar oldukları belirtilebilir.

Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinde önemli bir yeri olan konut yapılarının kat yükseklikleri de incelenmiştir. Zemin katlarda, Beybağı ve Günpınar'da bulunan aralık mekânları dışında kat yükseklikleri en az 218 cm ile 241,5 cm; en fazla 247

cm ile 260,5 cm arasında değişmektedir. Aralıklarda ise en az 205,5 cm; en fazla 224 cm olarak ölçülmüştür. Konut işlevli 1. katlardaki yüksekliğe bakıldığında, en az 212,5 cm ile 221,5 cm; en fazla 222 cm ile 257 cm arasında değiştiği görülmüştür. Genel olarak değerlendirildiğinde, ölçüler birbirine yakın olmakla birlikte, az oranda farklarla zemin kat yüksekliklerinin 1. katlara göre daha fazla olduğu belirtilebilir. Aralık mekânları ise zemin katlardaki diğer birimlerin ve 1. katların ölçülerine göre daha az yüksekliktedir.

İncelenen yerleşimlerden yalnızca Karaca, Beybağı ve Günpınar'da bulunan bodrum katların yükseklikleri ölçülebilmiştir. Bu ölçüler en az 191 cm ile 208,5 cm; en fazla 213 cm ile 234 cm arasındadır. Buradan hareketle bodrum katların genel olarak zemin katlardan daha az yükseklikte olduğu belirtilebilir.

Tablo 4.5 Altı kırsal yerleşimde kat adedi ve niteliklerine göre yapı sayıları

	ÇAYIRKÖY YERLEŞİMİ (Konut sayısı: 92)	KUŞDOĞAN YERLEŞİMİ (Konut sayısı: 93)	SEYİTUŞAĞI YERLEŞİMİ (Konut sayısı: 59)
Katlara Göre Dağılım	- Tek katlı yapılar (47 yapı) - İki katlı yapılar -- Zemin+kısmi bodrum kat (6 yapı) -- Zemin+1. kat (konut işlevli) (15 yapı) -- Zemin+1. kat (çatı arası/depo işlevli) (24 yapı)	- Tek katlı yapılar (66 yapı) - İki katlı yapılar -- Zemin+kısmi bodrum kat (8 yapı) -- Zemin+1. kat (konut işlevli) (14 yapı) -- Zemin+1. kat (çatı arası/depo işlevli) (15 yapı)	- Tek katlı yapılar (38 yapı) - İki katlı yapılar -- Zemin+kısmi bodrum kat (10 yapı) -- Zemin+1. kat (konut işlevli) (2 yapı) -- Zemin+1. kat (çatı arası/depo işlevli) (4 yapı) - Üç katlı yapılar -- Zemin+kısmi bodrum kat+1. kat (konut işlevli) (2 yapı) -- Zemin+kısmi bodrum kat+1. kat (çatı arası/depo işlevli) (1 yapı) -- Zemin+1. kat+2. kat (çatı arası/depo işlevli) (2 yapı)
	KARACA YERLEŞİMİ (Konut sayısı: 187)	**BEYBAĞI YERLEŞİMİ (Konut sayısı: 116)**	**GÜNPINAR YERLEŞİMİ (Konut sayısı: 97)**
Katlara Göre Dağılım	- Tek katlı yapılar (97 yapı) - İki katlı yapılar -- Zemin+bodrum kat (25 yapı) -- Zemin+bodrum kat (6 yapı) -- Zemin+1. kat (konut işlevli) (48 yapı) - Üç katlı yapılar -- Zemin+bodrum kat+1. kat (konut işlevli) (9 yapı) -- Zemin+kısmi bodrum kat+1. kat (konut işlevli) (2 yapı)	- Tek katlı yapılar (63 yapı) - İki katlı yapılar -- Zemin+bodrum kat (4 yapı) -- Zemin+1. kat (konut işlevli) (5 yapı) -- Zemin+1. kat (çatı arası/depo işlevli) (29 yapı) - Üç katlı yapılar -- Zemin+bodrum kat+1. kat (konut işlevli) (3 yapı) -- Zemin+1. kat+2. kat (konut işlevli) (9 yapı) -- Zemin+1. kat+2. kat (çatı arası/depo işlevli) (3 yapı)	- Tek katlı yapılar (48 yapı) - İki katlı yapılar -- Zemin+kısmi bodrum kat (3 yapı) -- Zemin+1. kat (konut işlevli) (18 yapı) -- Zemin+1. kat (çatı arası/depo işlevli) (3 yapı) - Üç katlı yapılar -- Zemin+kısmi bodrum kat+1. kat (konut işlevli) (24 yapı) -- Zemin+kısmi bodrum kat+1. kat (çatı arası/depo işlevli) (1 yapı)

Tablo 4.6 Altı kırsal yerleşimde iç mekânı görülen konutlarda belirlenen yaygın plan şemaları

	ÇAYIRKÖY YERLEŞİMİ (İncelenen konut sayısı: 13/92)	KUŞDOĞAN YERLEŞİMİ (İncelenen konut sayısı: 13/93)	SEYİTUŞAĞI YERLEŞİMİ (İncelenen konut sayısı: 11/59)
Yaygın Konut Plan Şemaları	- Tek katlı yapılarda; -- Orta sofalı plan şeması (5 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (helâ/banyo dışarıda) (1 yapı) -- Eyvanlı plan şeması (1 yapı) - İki katlı yapılarda; -- Yan sofalı plan şeması (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (helâ/banyo dışarıda) (kısmi bodrum katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (helâ/banyo dışarıda) (çatı arası/depo katlı yapı) (1 yapı)	- Tek katlı yapılarda; -- Orta sofalı plan şeması (8 yapı) - İki katlı yapılarda; -- Yan sofalı plan şeması (2 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı) (2 yapı)	- Tek katlı yapılarda; -- Orta sofalı plan şeması (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (helâ/banyo dışarıda) (2 yapı) - İki katlı yapılarda; -- Orta sofalı plan şeması (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (helâ/banyo dışarıda) (kısmi bodrum katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (helâ/banyo dışarıda) (çatı arası/depo katlı yapı) (1 yapı) - Üç katlı yapılarda; -- Orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum ve çatı arası/depo katlı yapı) (1 yapı)
	KARACA YERLEŞİMİ (İncelenen konut sayısı: 26/187)	**BEYBAĞI YERLEŞİMİ** (İncelenen konut sayısı: 17/116)	**GÜNPINAR YERLEŞİMİ** (İncelenen konut sayısı: 16/97)
Yaygın Konut Plan Şemaları	- Tek katlı yapılarda; -- Orta sofalı plan şeması (14 yapı) - İki katlı yapılarda; -- Sofalı plan şeması (2 yapı) -- Açık sofalı plan şeması (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (dış merdivenli yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (bodrum katlı yapı) (5 yapı) - Üç katlı yapılarda; -- Açık sofalı plan şeması (bodrum katlı yapı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı ve dış merdivenli yapı) (1 yapı)	- Tek katlı yapılarda; -- Yan sofalı plan şeması (4 yapı) -- Eyvanlı, iç avlulu/bahçeli plan şeması (1 yapı) - İki katlı yapılarda; -- Eyvanlı, iç avlulu/bahçeli ve sofalı plan şeması (1 yapı) -- Eyvanlı, dış avlulu/bahçeli ve yarı açık sofalı plan şeması (2 yapı) -- Eyvanlı, iç avlulu/bahçeli plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı) (1 yapı) -- Eyvanlı ve yan sofalı plan şeması (2 yapı) -- Yan sofalı plan şeması (bodrum katlı yapı) (1 yapı) - Üç katlı yapılarda; -- Eyvanlı, dış avlulu/bahçeli ve yarı açık sofalı plan şeması (çatı arası/depo katlı yapı) (2 yapı) -- Yan sofalı plan şeması (bodrum ve çatı arası/depo katlı yapı) (1 yapı) -- Eyvanlı ve yan sofalı plan şeması (bodrum katlı yapı) (1 yapı)	- Tek katlı yapılarda; -- Orta sofalı plan şeması (3 yapı) -- Dış avlulu plan şeması (helâ/banyo dışarıda) (1 yapı) - İki katlı yapılarda; -- Eyvanlı, iç avlulu/bahçeli ve sofalı plan şeması (1 yapı) -- Eyvanlı, dış avlulu/bahçeli ve yarı açık sofalı plan şeması (1 yapı) -- Eyvanlı ve iç avlulu/bahçeli plan şeması (çatı arası/depo katlı) (2 yapı) -- Orta ve yarı açık sofalı plan şeması (2 yapı) -- Eyvanlı ve yan sofalı plan şeması (2 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (çatı arası/depo katlı) (1 yapı) -- Orta sofalı plan şeması (kısmi bodrum katlı) (1 yapı) - Üç katlı yapılarda; -- Yan sofalı plan şeması (bodrum ve çatı arası/depo katlı yapı) (2 yapı)

4.3.3 Cephe Niteliklerine Yönelik İncelemeler

Malatya yöresinde incelenen altı kırsal yerleşimin cephe nitelikleri, genel olarak yaygın plan şemalarında olduğu gibi kat adetleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Bu anlamda bir, iki ve üç katlı yapıların cepheleri ayrı olarak incelenmiştir.

Kırsal yerleşimlerdeki yapı cephelerine bakıldığında, öncelikle süslemesiz ve sade düzenlemeler göze çarpmaktadır. Bununla birlikte cephelerde giriş kapısı ve pencerelerin konumları, boyutları, çıkma bulunması durumu, yarı açık ya da dış sofalar, sıvanın ve boyanın varlığı ve özellikleri, incelenen niteliklerin başında gelmektedir.

Yöre genelinde, kırsal alanlarda bulunan tek katlı geleneksel konutlarda, ön cephede yaygın olarak sofaya açılan bir giriş kapısı ve bu kapının sağ, sol ya da her iki yanında oda pencereleri bulunmaktadır (Tablo 4.7). Az sayıda yapıda ise ön cephede, giriş kapısının sağında ya da solunda, konuttan ayrı bir girişi olan helâ/banyo birimi görülmüştür. Bu mekânın ön cephesinde kapı ya da pencere bulunmamaktadır. Yan cepheden giriş almaktadır

İncelenen yerleşimlerden yalnızca Beybağı ve Günpınar'da bulunan tek katlı konutlardan, iç avlulu olan bazı örneklerde, ön cephede aralık mekânına açılan bir kapı ile zahirelik mekânının pencereleri yer almaktadır. Günpınar'da bulunan az sayıda tek katlı yapı örneğinde ise sokakla ilişki kuran cephede avluya giriş kapısı ve mutfak penceresi konumlanmaktadır.

Tek katlı yapılarda, ön cephede yer alan sofa, oda, aralık ve zahirelik mekânlarının konumlarına ve boyutlarına göre giriş kapısının ve pencerelerin yerleri de değişebilmektedir. Ayrıca oda ve zahirelik boyutlarına göre pencere sayısı da değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte, bazı yapılarda sofaya açılan giriş kapısının yanında bir pencere bulunurken; bazı yapılarda ise sofaya ya da aralığa açılan giriş kapısının üzerinde, farklı niteliklerde tepe penceresi yer almaktadır. Tüm

bu özellikler, ön cephelerin simetrik ya da asimetrik olmasını sağlamaktadır. Tek katlı yapıların yan ve arka cephelerinde de sofa, oda ve helâ/banyo mekânlarına ait pencereler bulunabilmektedir.

İki katlı ve her iki katı da konut olarak kullanılan yapılardan, çıkmasız olanların ön cephelerine bakıldığında, zemin katlardaki en yaygın düzenlemede, ön cephede sofaya açılan bir giriş kapısı ile oda pencereleri bulunmaktadır. Az sayıdaki yapıda, tek katlı konutlarda olduğu gibi ön cephede ayrı bir helâ/banyo birimi yer almaktadır. 1. katların ön cephelerinde ise farklı örneklere rastlanmıştır.

Çayırköy'de, Kuşdoğan'da ve Seyituşağı'nda bulunan konutların 1. katlarından bazılarında, ön cephede sahanlık ve oda pencereleri ya da bir yarı açık sofa ile bu sofanın iki yanında oda pencereleri olduğu görülmüştür. Yarı açık sofa, genellikle zemin kattaki giriş kapısının üzerindedir. Sahanlık penceresi de çoğunlukla zemin kattaki giriş kapısının üzerinde yer almaktadır. 1. katlardaki oda pencereleri de zemin kattaki oda pencerelerinin üstünde; aynı ya da farklı hizada bulunabilmektedir. Karaca'da, Günpınar'da ve Beybağı'nda görülen iki katlı yapıların ön cephe düzenlemeleri ise Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı'na göre farklılık göstermektedir.

Karaca'da, çıkmasız olan ve her iki katı da konut olarak kullanılan yapılarda, zemin katların ön cephesinde çoğunlukla sofaya açılan bir giriş kapısı ve yine bu mekâna ait olan pencereler yer almaktadır. Yapıların çoğunda, giriş kapısı sağ ya da sol yandadır. Zemin kat cephesi bu niteliklere sahip olan yapıların, konut olarak kullanılan 1. kat cephelerinde, kapalı bir sofadan geçilerek girilen açık sofa ile bunun yanında bulunan oda penceresi yer almaktadır. Açık sofa genişliği çoğunlukla cephe genişliğinin yarısına yakın bir boyuttadır. Ayrıca açık sofaya, kapalı sofadan ulaşmayı sağlayan bir kapı ile yine aynı mekâna ait olan bir pencere de bu yapıların ön cephesinde bulunmaktadır. Çıkmasız olan diğer örnekte ise hem zemin hem de 1. kat plan şemaları aynı olduğundan, hem iki katta da ön cephede birer giriş kapısı ve bu kapının iki yanında oda pencereleri bulunmaktadır. Ayrıca bu yapıların ön cephesinde, 1. kata ulaşımı sağlayan bir merdiven de yer almaktadır. Buna ek olarak,

Karaca'da bulunan çıkmalı yapıların zemin kat cepheleri, çıkmasız yapılardaki ile benzerlik göstermekle birlikte; 1. katta, zemin kattaki sofanın üzerinde iki ayrı oda mekânı bulunmaktadır. Bu odalardan biri, çıkmalı olan başodadır. Çıkmasız odanın pencerelerinin yanı sıra, başodadaki çıkmanın üç tarafında da pencere olabilmektedir.

Beybağı ve Günpınar'daki iki katlı yapılara bakıldığında, avlu/bahçe ve çıkmanın cephelerde belirleyici olduğunu ifade etmek mümkündür. Avlulu/bahçeli yapıların giriş cephesinde, zemin katta çoğunlukla aralığa açılan giriş kapısı ve yanında zahirelik pencereleri bulunmaktadır. Zahireliğin boyutuna ve konumuna göre pencerelerin yeri ve sayısı da değişiklik göstermektedir. İç avludan bakıldığında ise yapının ön cephesinde bir eyvan ile oda pencereleri bulunmaktadır. Bu yapıların 1. katında, aralık mekânının üzerinde çıkmalı olan başoda bulunmaktadır. İç avludan bakıldığında ise 1. katta, zemin katta ön cephede bulunan odanın üzerindeki sofaya ulaşan bir merdivenle bu mekânın pencereleri öne çıkmaktadır. Dış avlulu yapılarda da ön cephede, zemin katta eyvan ve zahirelik pencereleri yer almaktadır. 1. katta ise açık sofaya ulaşan bir merdivenle bu sofaya açılan odaların kapı ve pencereleri bulunmaktadır.

Beybağı ve Günpınar'da, diğer yerleşimlerde görülen avlusuz/bahçesiz ve iki katlı olan yapıların cephelerinden farklı olarak, avlusu/bahçesi bulunmayan iki katlı yapıların zemin katında, sofaya açılan bir kapı ile genellikle ön cephede penceresi bulunmayan bir oda; 1. katta da çıkmalı olan bir sofanın pencereleri ile yine çoğunlukla ön cephede penceresi olmayan bir oda yer almaktadır.

İncelenen tüm yerleşimlerde, iki katlı yapılardan bazıları zemin+kısmi bodrum kattan, bazıları zemin+bodrum kattan ya da zemin+1. kattan (çatı arası/depo işlevli) oluşmaktadır. Bu yapıların cepheleri, genellikle tek katlı konut örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Kısmi bodrum katların yan ya da arka cephelerinde, bu kata giriş sağlayan bir kapı bulunmaktadır. Çatı arası/depo katları, özgün durumda tek katlı olan yapılara sonradan eklenmiştir. Bu nedenle cepheleri, tek katlı yapılarla benzerlik göstermektedir. Yalnızca 1. katta, ön cephede çatı arası/depo katının ahşap ya da

kerpiçle düzenlenen boşluksuz duvarları bulunabilmektedir. Bu katların giriş kapısı ise yan ya da arka cephelerden birinde yer almaktadır.

Üç katlı yapılar Seyituşağı, Karaca, Beybağı ve Günpınar yerleşimlerinde görülmektedir. Bu yapılardan bodrum, kısmi bodrum ve çatı arası/depo katı bulunanların cepheleri, çoğunlukla iki katlı yapılarda görülen cephelerle benzerlik göstermektedir. Yalnızca çatı arası/depo katı, cephe karakterini kısmen değiştirmiştir.

Karaca, Beybağı ve Günpınar'da görülen çıkmalı cephelere bakıldığında, çoğunlukla çıkmalı odanın başoda olduğu görülmüştür. Ayrıca çıkmalar, cephenin ortasında, sağ ya da sol yanında bulunabilmektedir. Az sayıda yapıda ise, cephede iki çıkmanın bulunduğu görülmüştür. Bu çıkmalar bazı yapılarda birbirine yakın boyutlardayken; bazılarında ise farklı boyutlarda olabilmektedir. Ayrıca yapıların giriş kapısı, çoğunlukla çıkmanın altında bulunmaktadır. Az sayıda yapıda, çıkmanın altında olmayan giriş kapısı örneğine rastlanmıştır. Yapılardaki çıkmaların sayısı, konumu ve buna göre giriş kapısının da yeri, cephenin simetrik ya da asimetrik olmasında belirleyici olan özelliklerin başında gelmektedir (Tablo 4.8).

Yörede incelenen altı kırsal yerleşimde tespit edilen cephe nitelikleri değerlendirilerek, kerpiç mimarinin genel cephe karakteristiği belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilere bakıldığında, tek katlı yapılarda genellikle avlunun/bahçenin bulunmasına göre cephelerin değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bu durumda Çayırköy, Kuşdoğan, Seyituşağı ve Karaca'daki tek katlı yapı cepheleri birbirine benzer niteliklere sahipken; Beybağı ve Günpınar'da daha farklı cephelere de rastlanmaktadır. Bununla birlikte, özellikle iki ve üç katlı yapılarda, avlu ve çıkma bulunması ya da bulunmaması durumuna göre; ayrıca yarı açık ve açık sofalı plan şemalarının da etkisiyle çok sayıda cephe düzenlemesi olduğunu belirtmek mümkündür.

Kırsal yerleşimlerde, cephelerde yer alan giriş kapısı açıklıklarının ölçülerine bakıldığında, tek kanatlı kapılar için en az 90,5x211,5 cm ile 103,5x216,5 cm; en fazla 107,5x224,5 cm ile 121,5x221 cm arasında değişen boyutlar tespit edilmiştir.

Çift kanatlı kapılarda ise açıklık boyutları en az 170x221,5 cm ile 186,5x221,5 cm; en fazla 202,5x233,5 cm ile 224,5x235,5 cm arasında değişen ölçülerdedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı'nda tek kanatlı; Karaca, Beybağı ve Günpınar'da ise çift kanatlı giriş kapılarının yaygın olduğu belirtilebilir. Ayrıca Karaca, Beybağı ve Günpınar'da kapı boyutlarının çoğunlukla Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı'ndakilere göre daha büyük olduğu ifade edilebilir.

Konut yapılarının ön cephelerinde bulunan oda penceresi açıklıkları en az 52,7x54,5 cm ile 142,5x147,5 cm; en fazla 162x191,5 cm ile 197,5x221,5 cm arasında değişen boyutlardadır. Yalnızca Seyituşağı'nda ölçülen, giriş kapılarının yanında bulunan sofa pencereleri ise en az 101,5x168 cm ile en fazla 127x165,5 cm arasında değişmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, zemin katlarda bulunan pencere boyutlarının, konut olarak kullanılan 1. katlardaki pencerelere göre daha az olduğu belirtilebilir. Ayrıca Beybağı ve Günpınar'da bulunan zahirelik pencerelerinden ölçü alınamamıştır ancak bu pencerelerin, oda pencerelerin daha küçük olduğu görülmüştür.

Kırsal alanlarda görülen pencere doğramaları genellikle iki ya da daha fazla kanatlıdır. Yalnızca Günpınar'daki az sayıda yapıda giyotin pencere görülmüştür. Bununla birlikte çıkmalı yapılarda, genellikle çıkmaların ön cephesinde iki ya da daha fazla kanatlı pencereler bulunurken; yan cephesinde ise tek kanatlı pencere doğramaları yer almaktadır.

Pencere açıklıklarında kepenk kullanımı yalnızca Beybağı ve Günpınar'da yaygın olarak görülmüştür. Sözlü görüşmelerde bu kepenklerden bazılarının özgün durumda da bulunduğu; bazılarının ise sonradan eklendiği ya da değiştirildiği belirtilmiştir (C. Yılmaz, kişisel iletişim, 16 Nisan 2021).

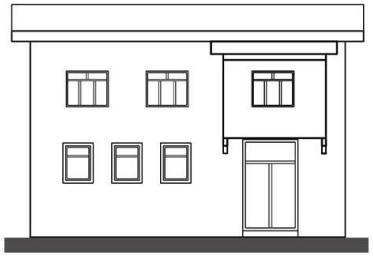
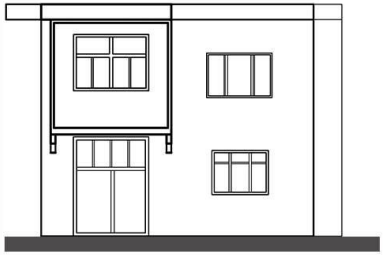
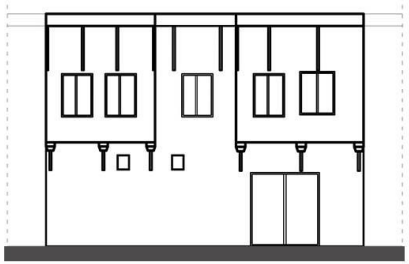
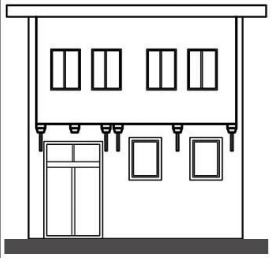
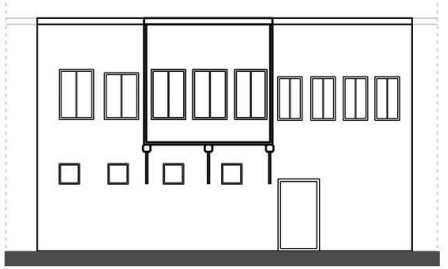
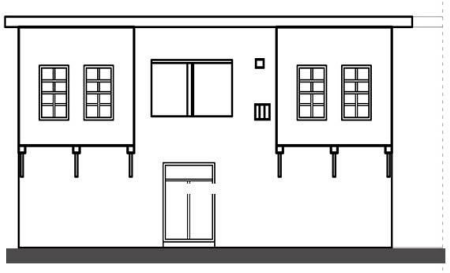
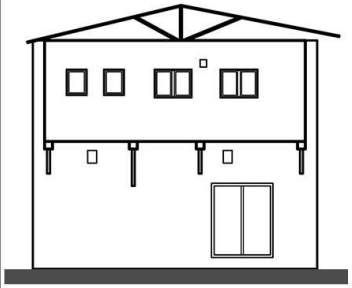
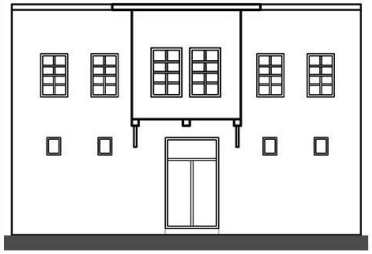
Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinde görülen önemli cephe niteliklerinden biri de kantamarlı pencerelerdir. Kemer formunda olan kantamar, pencere boşluklarının üzerinde yer almaktadır. İncelenen yerleşimlerde, birbirine benzer

niteliklerde olan kantamar örnekleri, yalnızca Çayırköy, Kuşdoğan, Seytuşağı ve Karaca'daki az sayıda konut yapısında görülmüştür (Tablo 4.9).

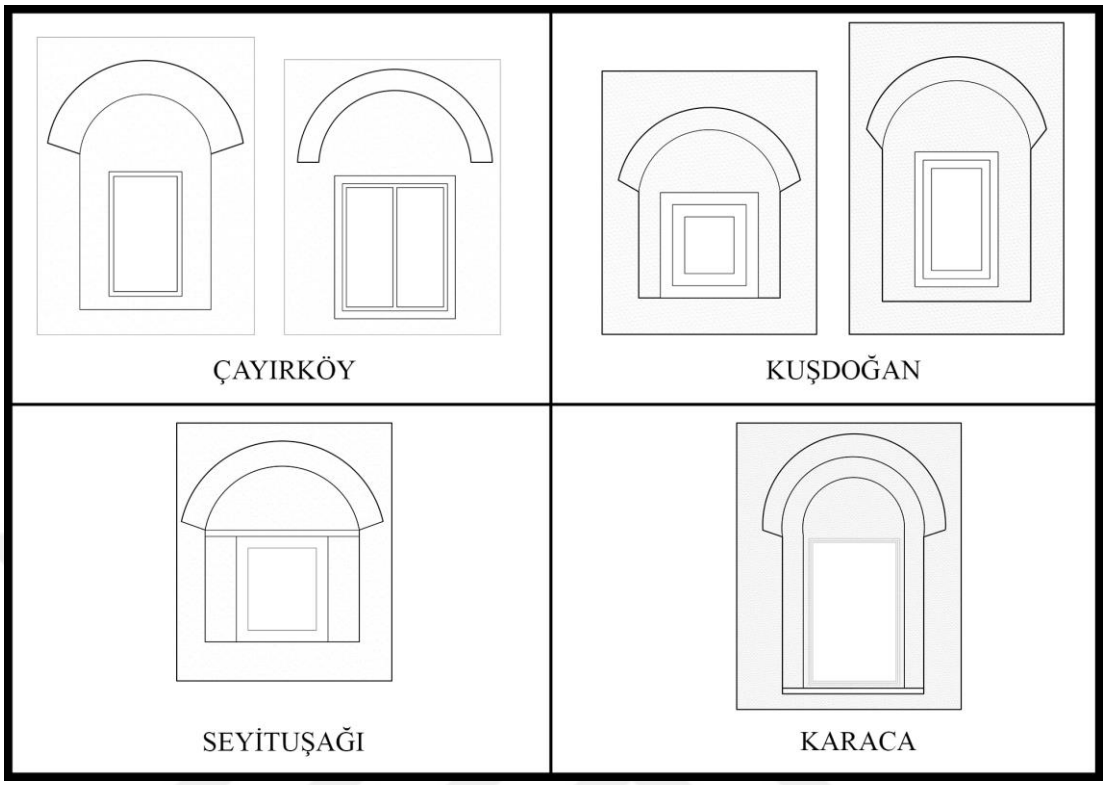
Tablo 4.7 İncelenen kırsal yerleşimlerde yaygın olarak görülen tek katlı konut cephesi örneklerinden bazılarının şematik gösterimleri

Tablo 4.8 Karaca, Beybağı ve Günpınar'da görülen çıkmalı cephe örnekleri

KARACA	 57 parselde bulunan yapıdan yararlanılarak hazırlanmıştır	 49 parselde bulunan yapıdan yararlanılarak hazırlanmıştır	 175 parselde bulunan yapıdan yararlanılarak hazırlanmıştır
BEYBAĞI	 1200 ada 19 parselde bulunan yapıdan yararlanılarak hazırlanmıştır	 1196 ada 1 parselde bulunan yapıdan yararlanılarak hazırlanmıştır	 1186 ada 7 parselde bulunan yapıdan yararlanılarak hazırlanmıştır
GÜNPINAR	 158 ada 8 parselde bulunan yapıdan yararlanılarak hazırlanmıştır	 149 ada 13 parselde bulunan yapıdan yararlanılarak hazırlanmıştır	 191 ada 19 parselde bulunan yapıdan yararlanılarak hazırlanmıştır

Tablo 4.9 İncelenen kırsal yerleşimlerde görülen kantamar örneklerinin şematik gösterimleri

Malatya yöresinde incelenen kırsal yerleşimlerde, konut yapılarının cephelerinin sıva ve boya durumuna bakıldığında, çoğunlukla toprak esaslı sıvanın kullanıldığı görülmektedir. Sıvasız yapı sayısı genel olarak azdır. Ancak pek çok yapıda, sıvalarda dökülmeler ve aşınmalar olduğu görülmüştür. Bununla birlikte çimento esaslı sıva kullanımı da yaygındır. Boyalı yapıların ise yöre genelinde yoğun olmadığı görülmüştür.

Yörede incelenen tüm konutlar göz önünde bulundurulduğunda, 'ağa evi' olarak nitelendirilen ve diğer yapılara göre daha nitelikli olduğu belirtilen bir yapı, Seyituşağı'nda görülmüştür. Ancak bu yapının iç mekânına girilememiştir. Uzun süredir kullanılmayan yapının cephesinde, yalnızca bu yerleşimdeki başka bir konutta daha görülen biçimde, dikdörtgen şemalı yarı açık sofa ve özgün ahşap korkuluklar bulunmaktadır. Ayrıca yapı, yörede incelenen diğer konutlara göre genel olarak daha büyük boyutludur. Yatayda geniş bir alan üzerinde bulunan yapının dış cephesindeki sıva, büyük oranda dökülmüştür. Bu konut dışında, incelenen diğer

yerleşimlerde, diğer yapılara göre özel niteliklere sahip olan ve ağa evi olarak nitelendirilebilecek başka bir konut yapısı mevcut değildir.

4.4 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Konut Dışı İşlevli Yapıların Nitelikleri Bağlamında İncelenmesi

Malatya yöresinde incelenen kırsal kerpiç yerleşimlerde konut işlevli yapılar dışında farklı işlevlerle kullanılan başka yapılar da bulunmaktadır. Bunlara genel olarak bakıldığında ibadet, kültür, eğitim, sağlık, tarım, depolama ve helâ işlevi olan yapılarla diğer işlevli yapılar olarak sıralanabilir. Bu yapıların nitelikleri, konutlarla birlikte Malatya yöresinde kerpiç malzemenin yoğun olduğu özgün kırsal yerleşimlerin genel özelliklerini belirlemek açısından önemlidir (Tablo 4.10).

- İbadet Yapıları

Yörede incelenen altı kırsal yerleşimde bulunan ibadet yapılarına bakıldığında, kerpiç malzeme ve geleneksel yapım teknikleri ile inşa edilen 3 cemevi ve 2 cami olduğu görülmektedir. Bu yapılardan yalnızca Beybağı'nda bulunan caminin iç mekânı görülebilmiştir. Günpınar'da bulunan cami yapısının ise yalnızca avlusu incelenebilmiştir. Cemevi yapılarının da iç mekânları görülememiştir. Sözlü görüşmelerde, bu yapıların geçmişte konut işlevli olan birimlerin yeniden işlevlendirilmesiyle kullanıldığı ifade edilmiştir (H. Özdoğan, kişisel iletişim, 17 Mayıs 2019).

Kırsal yerleşimlerde bulunan ibadet yapıları genel olarak tek katlıdır. Yalnızca Günpınar'daki caminin avlusu bulunmaktadır. Diğer ibadet yapılarında avlu kullanımı yoktur. Özgün durumda düz ve toprak malzemeli üst örtüsü bulunan bu yapıların üst örtüleri günümüzde çoğunlukla özgüne aykırı olarak değiştirilmiştir. Ayrıca ibadet yapılarının çoğunun dış cephesi sıvalı ve boyalıdır. Cem evlerinden bazıları aktif olarak kullanılmazken; cami yapıları kullanılmaktadır. Aynı yerleşim içinde hem cami hem de cemevinin bulunduğu örneğe rastlanmamıştır.

Kullanım yoğunluğu bakımından camilerin, cem evlerine göre daha fazla ziyaret edildiği belirtilebilir. Bunun nedeninin, camide yapılan ibadetlerin günde beş defa; cem evlerinde yapılan ibadetlerin periyodunun ise daha az sıklıkta olması şeklinde ifade edilebilir.

- Kültür Yapıları

Kültürel işlevli yapılar Karaca'da ve Günpınar'da bulunmaktadır. Karaca'daki bu yapılar kültür merkezi ve köy odasıdır. Sözlü görüşmelerde, kültür merkezinin özgün işlevinin okul olduğu öğrenilmiştir. Günümüzde, yanında bulunan yeni kültür merkezi yapısına göre daha az yoğunlukta kullanıldığı belirtilmiştir (H. H. Arık, kişisel iletişim, 14 Temmuz 2019). Zemin+bodrum kat+1. kattan oluşan yapının dış cephesi, çimento esaslı malzeme ile sıvanmıştır. Özgün durumda düz ve toprak malzemeli olan üst örtüsü ise kırma çatı ve Marsilya tipi kiremit ile değiştirilmiştir (H. Temiz, kişisel iletişim, 26 Nisan 2021). Yapının iç mekânına girilememiştir.

Karaca'da bulunan diğer kültürel işlevli yapı, köy odasıdır. Yapının özgün işlevinin konut olduğu belirtilmiştir. Ardından bir süre köy kahvesi olarak kullanıldığı bilgisi alınmıştır. Ardından PTT binası olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde kullanım yoğunluğu az olan yapıda, yerleşimle ilgili kararların alındığı toplantıların gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Tek katlı olan yapının özgün durumda düz ve toprak malzemeli olan üst örtüsünün yerine kırma çatı ve Marsilya tipi kiremit eklenmiştir (H. Temiz, kişisel iletişim, 26 Nisan 2021). Dış cephesi ise çimento esaslı malzeme ile sıvanmış ve boyanmıştır.

Karaca'da yer alan kültür merkezinin önünde, geniş bir meydan bulunmaktadır. Yapının özgün işlevinin okul olması nedeniyle bu meydan da özgün durumda okul bahçesidir (H. Temiz, kişisel iletişim, 26 Nisan 2021). Ancak köy odasının özgün işlevinin konut olması göz önünde bulundurularak; yapı bir dönem köy kahvesi olarak kullanılsa da yanında bir meydan bulunmamaktadır.

Günpınar'da bulunan kültür merkezi, Karaca'da olduğu gibi özgün durumda okul işlevlidir. Bu yapının da önünde, Karaca'da olduğu gibi özgün durumda okul bahçesi olan bir açık alan yer almaktadır. Ancak bu alan, Karaca'da olduğu gibi çeşitli etkinlikler için kullanılan bir meydan durumunda değildir. Ayrıca bu yapı, özgüne aykırı müdahalelerle büyük oranda değişim geçirmiştir.

Yöre kırsalındaki kültürel işlevli yapılara genel olarak bakıldığında, özgün işlevlerinin farklı olduğu; sonradan kültürel amaçlı kullanıldıkları görülmektedir. Buradan hareketle geçmişte kültürel faaliyetler için bu nitelikte yapıların kullanılmadığı ya da bu faaliyetler için kullanılan yapıların çoğunlukla günümüze ulaşamadığı ifade edilebilir.

- Eğitim Yapıları

Eğitim yapısı olarak okul binaları, Kuşdoğan ve Karaca'da bulunmaktadır. Günpınar'da ve Karaca'daki bir okul yapısı da yeniden işlevlendirilerek kültür merkezi olarak kullanılmaktadır. Özgün durumda Kuşdoğan'da 1, Karaca'da 2 ve Günpınar'da 1 okul olduğu ifade edilebilir.

Kuşdoğan'daki okul yapısı, aktif olarak kullanılmaktadır. Yapı sonradan müdahale görmüş ve bazı kısımları modern yöntemlerle yenilenmiştir. Tek katlıdır. Duvarları çimento esaslı malzeme ile sıvanmış ve boyanmıştır. İç mekânı görülememiştir.

Karaca'da bulunan okul yapısı, aktif olarak kullanılmamaktadır. Zemin+kısmi bodrum kattan oluşan yapının Üst örtüsü beşik çatı ve malzemesi Marsilya tipi kiremittir. Kısmi bodrum katı depo işlevlidir (H. Çağlar, kişisel iletişim, 06 Mart 2021). Yapı günümüzde, kısa süreli depolama amacıyla kullanılmaktadır.

Yöre kırsalında bulunan eğitim yapılarına genel olarak bakıldığında, çoğunlukla işlev değiştirdikleri ve özgüne aykırı olarak esaslı onarım geçirdikleri belirtilebilir.

Bununla birlikte kırsal alanlarda çoğunlukla en az bir eğitim yapısının bulunması, geçmişte de eğitim hizmetlerinin kırsal alanda alınabildiğini göstermektedir.

- Sağlık Yapıları

Geleneksel yöntemlerle inşa edilen sağlık yapısı, yalnızca Karaca'da bulunmaktadır. Bahçe içinde konumlanan bu yapı, zemin+bodrum kattan oluşmaktadır. Yapının duvarları ve üst örtüsü, özgüne aykırı olarak müdahale görmüştür (H. Çağlar, kişisel iletişim, 06 Mart 2021). Günümüzde bakımsız ve terk edilmiş durumdadır.

Yörede bulunan kırsal yerleşimlere, sağlık yapıları açısından genel olarak bakıldığında, özgün durumda bu işlevin yaygın olarak görülmediği ifade edilebilir. Bu durum, geçmişte sağlık hizmetlerinin yalnızca ilçelerden ya da kentlerden alınabildiğini düşündürmektedir.

- Tarımsal İşlevli Yapılar

Tarım faaliyetlerine hizmet eden yapıların başında hayvancılık için kullanılan ahır ve kümesler gelmektedir. Bununla birlikte selektör binası ve tarım amaçlı diğer yapılar da bu kapsamda incelenmiştir.

İncelenen yerleşimlerden Çayırköy'de 9, Kuşdoğan'da 12, Seyituşağı'nda 6, Karaca'da 12 ve Beybağı'nda 13 ahır yapısı bulunmaktadır. Günpınar'da ise ahır bulunmamaktadır. Ayrıca Beybağı'nda 2 kümes yapısı da yer almaktadır.

Sözlü görüşmelerde, yöre genelinde hayvancılık faaliyetlerinin geçim sağlamak amacıyla değil; yalnızca üreticinin ihtiyacını karşılamak amacıyla yapıldığı belirtilmiştir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 17 Mayıs 2019). Bununla birlikte, yerleşimlerin çoğunlukla yılın belli dönemlerinde kullanılıyor olması, hayvancılığın sürekli bakım gerektiren bir faaliyet olması gibi nedenlerle pek çok ahır yapısı aktif

olarak kullanılmamaktadır. Özgün durumda ahır olan bazı yapılar günümüzde depolama amacıyla kullanılırken; bazıları da tamamen terk edilmiştir.

Kümesler de ahırlar gibi geçim sağlamak amacıyla değil; üreticinin ihtiyacına yönelik olarak kullanılmaktadır. Hem kümes hem de ahır yapıları, tek katlı, düz ve toprak malzemeli üst örtüsü bulunan yapılardır. Günümüzde bu yapılardan bazılarının duvar ve üst örtülerine, özgüne aykırı olarak müdahale edilmiştir. Bazı ahır yapıları, birden çok üretici tarafından kullanılmaktadır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 17 Mayıs 2019).

Selektör yapısı, yalnızca Karaca'da bulunan tarım amaçlı yapılardan biridir. Sözlü görüşmelerde, yapının özgün işlevinin konut olduğu belirtilmiştir. İç mekânındaki duvarları yıkılarak tek mekânlı hâle getirilen yapıda selektör makinesi adı verilen bir aracın kullanıldığı belirtilmiştir (H. Temiz, kişisel iletişim, 26 Nisan 2021). Tek katlı ve düz, toprak malzemeli üst örtüsü olan yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

Tarımsal işlevli islim damlarından yalnızca Çayırköy'de 2 adet bulunmaktadır. Kayısının kükürt gazıyla sarartıldığı bu birimler tek katlı, tek mekânlı, genellikle küçük bir penceresi bulunan, düz ve toprak malzemeli üst örtüsü olan yapılardır.

Tarım amaçlı yapılar, yalnızca Kuşdoğan'da 2 ve Seyituşağı'nda 1 adet örneği bulunan; genellikle konut yapılarından uzak ve tarım alanlarına yakın noktalarda konumlanan, küçük boyutlu ve tek mekânlı birimlerdir. Özellikle hasat zamanlarında kullanılan bu yapılar depolama, dinlenme, yemek pişirme gibi pek çok işlevle değerlendirilmektedir.

- Depolama Amaçlı Yapılar

Yöre genelinde incelenen altı kırsal yerleşime bakıldığında, çoğunda depo ya da odunluk olarak kullanılan yapıların bulunduğu görülmüştür. Çayırköy'de 19 depo, Kuşdoğan'da 12 depo ve 3 odunluk, Seyituşağı'nda 4 depo ve 1 odunluk, Karaca'da 6 depo ve 2 odunluk ile Beybağı'nda 17 depo ve 9 odunluk bulunmaktadır.

Günpınar'da ise geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olan depo ve odunluk bulunmamaktadır.

Depolarda fazla olan ya da yılın belli zamanlarında kullanılan eşyaların yanı sıra; kurutularak muhafaza edilen tarım ürünleri de bulunabilmektedir. Odunluk yapıları ise özellikle kış aylarını da bu yerleşimlerde geçiren kullanıcılar tarafından değerlendirilmektedir. Bazı depo ve odunluk yapıları ise kullanılmamaktadır. Bu yapılar genellikle tek katlı, düz ve toprak malzemeli üst örtüsü olan küçük birimlerdir. Ayrıca geleneksel yapılar içinde, birden fazla kırsal yerleşim ya da aynı alandaki birden fazla hane tarafından ortak kullanılan depo binası mevcut değildir. Her depo, bir haneye aittir.

- Diğer İşlevli Yapılar

Kırsal yerleşimlerde, yukarıda sıralanan işlevlere sahip olan yapılarla birlikte; Çayırköy, Karaca, Beybağı ve Günpınar'da helâ yapıları, Beybağı'nda tandır yapısı ve Günpınar'da camiyle bağlantılı bir lojman bulunmaktadır.

Malatya yöresi kırsal alanlarında, özgün durumda helâ işlevinin çoğunlukla konut yapılarının dışında bir noktada olduğu bilinmektedir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 Ağustos 2019). Helâ yapıları, konutlara bitişik olarak konumlandıkları gibi, ayrı ve kolay ulaşılabilir bir noktada da bulunabilmektedir. Tek katlı, tek mekânlı, düz ve toprak malzemeli üst örtüsü olan bu birimler, günümüzde helâ işlevinin özgüne aykırı olarak konut yapılarının içine alınmasıyla birlikte çoğunlukla terk edilmiş ya da depolama amaçlı olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

İncelenen yerleşimlere bakıldığında; Çayırköy'de 6, Karaca'da 4, Beybağı'nda 2 ve Günpınar'da da 2 helâ yapısının olduğu tespit edilmiştir. Bu yapılar aktif olarak kullanılmamaktadır. Tandır yapısı, özellikle özgün üst örtüsüyle öne çıkan bir yapıdır. Lojman ise iki katlı bir konut yapısı niteliğindedir.

Malatya yöresi kırsal yerleşimlerinde konut dışı işlevli yapılar genel olarak değerlendirildiğinde, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler için gerekli olan yapıların yeterli olmadığı ya da az sayıda yerleşimde bu işlevler için sonradan, modern yöntemlerle inşa edilen yapıların kullanıldığı görülmüştür. Tarım ve depolama amaçlı yapılar; yerleşimlerin çoğunlukla yılın belli zamanlarında kullanılıyor olması ve tarım dışı mesleklerin önemli geçim kaynakları hâline gelmesiyle genel olarak terk edilmiş ya da işlev değiştirmiştir. Bununla birlikte köy kahveleri çoğunlukla yok olmuş; kültür merkezi işlevi ortaya çıkmıştır. Bu anlamda yaşam ve kullanım koşullarının değişmesinin konut dışı işlevli yapılar üzerinde de etkili olduğu belirtilebilir. Yapısal olarak bakıldığında ise genellikle tek katlı, düz ve toprak malzemeli üst örtüsü olan ve tek mekânlı birimlerin çok sayıda olduğu görülmüştür. Ancak bu yapılardan bazılarına sonradan, özgüne aykırı olarak müdahale edilmiştir.

Tablo 4.10 Altı kırsal yerleşimde konut dışı işlevli yapılara dair veriler

İşlev	ÇAYIRKÖY YERLEŞİMİ	KUŞDOĞAN YERLEŞİMİ	SEYİTUŞAĞI YERLEŞİMİ
İbadet Yapıları	Cem evi (1 yapı-%0,73)	Cem evi (1 yapı-%0,81)	Yok
Kültür Yapıları	Yok	Yok	Yok
Eğitim Yapıları	Yok	Okul (1 yapı-%0,81)	Yok
Sağlık Yapıları	Yok	Yok	Yok
Tarımsal İşlevli Yapılar	Ahır (9 yapı-%8,82) İslim Damı (1 yapı-%1,83)	Ahır (12 yapı-%9,83) Tarım amaçlı yapı (2 yapı-%1,63)	Ahır (6 yapı-%8,33) Tarım amaçlı yapı (1 yapı-%1,38)
Depolama Amaçlı Yapılar	Depo (19 yapı-%15,44)	Depo (12 yapı-%9,83) Odunluk (3 yapı-%2,45)	Depo (4 yapı-%5,55) Odunluk (1 yapı-%1,38)
Diğer İşlevli Yapılar	Helâ (6 yapı-%5,14)	Yok	Yok
İşlev	**KARACA YERLEŞİMİ**	**BEYBAĞI YERLEŞİMİ**	**GÜNPINAR YERLEŞİMİ**
İbadet Yapıları	Cem evi (1 yapı-%0,46)	Cami (1 yapı-%0,62)	Cami (1 yapı-%0,98)
Kültür Yapıları	Kültür merkezi (1 yapı-%0,46) Köy odası (1 yapı-%0,46)	Yok	Kültür merkezi (1 yapı-%0,98)
Eğitim Yapıları	Okul (1 yapı-%0,46)	Yok	Yok
Sağlık Yapıları	Sağlık ocağı (1 yapı-%0,46)	Yok	Yok
Tarımsal İşlevli Yapılar	Ahır (12 yapı-%5,52) Selektör binası (1 yapı-%0,46)	Ahır (13 yapı-%8,12) Kümes (2 yapı-%1,25)	Yok
Depolama Amaçlı Yapılar	Depo (6 yapı-%2,76) Odunluk (2 yapı-%0,92)	Depo (17 yapı-%10,62) Odunluk (9 yapı-%5,62)	Yok
Diğer İşlevli Yapılar	Helâ (4 yapı-%1,84)	Helâ (2 yapı-%1,25) Tandır (2 yapı-%0,62)	Helâ (2 yapı-%1,96) Lojman (1 yapı-%0,98)

4.5 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin İncelenen Özellikler Bağlamında Değerlendirilmesi

Malatya yöresinde incelenen altı köye dair veriler, çeşitli yönlerden ele alınarak aktarılmıştır. Elde edilen bilgiler, başta yerleşimlerin seçim kriterleriyle olmak üzere, hem kendi içinde; hem de birbirleriyle ilişkileri bakımından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu sayede Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin genel nitelikleri tespit edilmiş ve koruma sorunlarına neden olan etkenler irdelenmiştir.

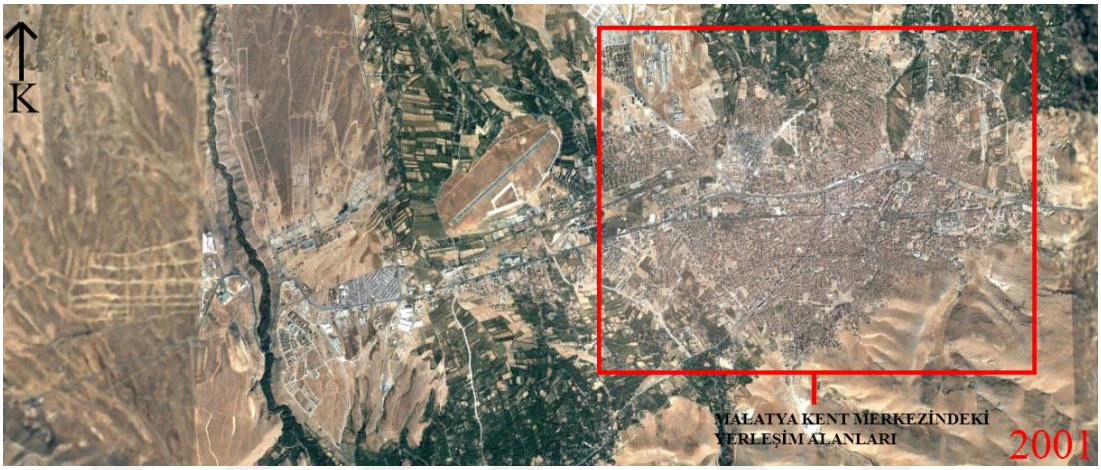
4.5.1 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Yerleşimlerin Seçim Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi

Yörede incelenen kırsal yerleşimler, doku ve yapı ölçeğinde genel bilgiler elde etmeyi sağlayacak kriterler göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Yerinde gözlemler ve literatür verileriyle tespit edilen verilerin seçim kriterleri ile ilişkisi, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin genel niteliklerini ortaya koymak ve koruma sorunlarının nedenlerini saptayabilmek açısından önem taşımaktadır.

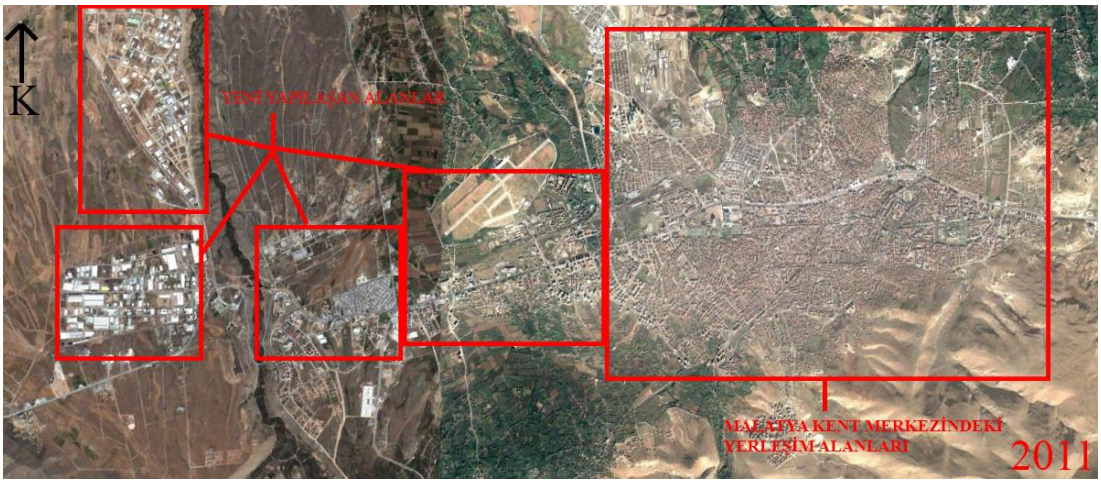
Yerinde gözlemlenen kırsal alanların seçiminde göz önünde tutulan parametrelerden biri, *kent merkezine yakın ya da uzak olma durumu*dur. Merkeze en yakın yerleşimler sırasıyla Kuşdoğan, Çayırköy ve Seyituşağı'yken; Karaca, Beybağı ve Günpınar, daha uzakta konumlanmaktadır.

Malatya yöresinde, özellikle merkeze yakın olan kırsal alanları etkileyen önemli verilerden biri, 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı Büyükşehir Yasası'dır. Bu yasanın birinci maddesinde, büyükşehire dönüştürülen illerde bulunan köylerin mahalle olarak, bağlı bulundukları ilçe belediyelerine katıldıkları belirtilmiştir (Kanun No.6360, b.t.). Yasa kapsamında büyükşehire dönüştürülen illerden biri olan Malatya'da kentin gelişimi, kırsal alanlara doğru giderek hızlanmıştır. Bu anlamda kent merkezinin yakın çevresinde konumlanan ve kırsal nitelik gösteren pek çok alanda dönüşüm başlamıştır.

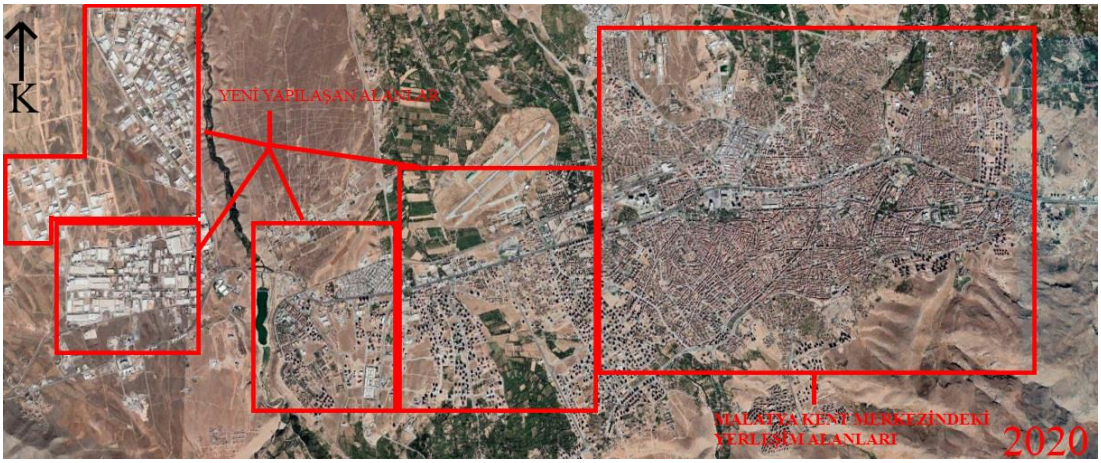
Malatya kent merkezine yakın konumda bulunan kırsal nitelikli alanların, hızlanan kentleşmeye birlikte dönüşümünün görüldüğü hava fotoğrafları incelendiğinde; yerleşimin, Çayırköy ve Kuşdoğan'ın da içinde bulunduğu kırsal alanlara doğru, batı yönünde yapılaşmaya başladığı görülmektedir. 2001 yılında boş olan alanların, 2011 yılı ve sonrasında yapılarla dolduğu, bu fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Bu anlamda kente yakın konumda bulunan kırsal yerleşimlerin, özellikle 2011 ve sonrasında hızla yok olma tehlikesi altında olduğu belirtilebilir (Şekil 4.5, 4.6, 4.7).

Şekil 4.5 Malatya kent merkezi ve çevresinde yeni gelişen alanların hava fotoğrafı-2001 (Google Earth, 2021)

Şekil 4.6 Malatya kent merkezi ve çevresinde yeni gelişen alanların hava fotoğrafı-2011 (Google Earth, 2021)

Şekil 4.7 Malatya kent merkezi ve çevresinde yeni gelişen alanların hava fotoğrafı-2020 (Google Earth, 2021)

Genel bilgiler açısından bakıldığında, kente yakın olan kırsal alanlarda nüfusun artma eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu durumun nedeni, kullanıcıların çoğunlukla tarım dışı meslek gruplarında bulunması ve merkeze yakın kırsal yerleşimlerden kente ulaşımın kolay olması nedeniyle, bu alanlarda ikamet etmeyi tercih etmeleri olarak ifade edilebilir.

Kırsal yerleşimlerin kent merkezine yakın ya da uzak olma durumunun bazı doku ölçeğindeki verilerle de ilişkili olduğu görülmüştür. Dokunun genel nitelikleri, ada-parsel özellikleri, geleneksel yapı-yeni yapı oranı, yapıların kat adedi ve nitelikleri gibi veriler bu kriterle doğrudan ilişkili değilken; kullanım durumunun, rakım özellikleriyle birlikte merkeze yakın ve uzak olma durumuna göre değişebildiği görülmüştür. Sürekli ve yılın belli dönemlerinde kullanılan yapı oranlarına bakıldığında; merkeze yakın olan yerleşimler için sürekli kullanım bakımından rakımın etkili olduğu; deniz seviyesine daha yakın olan yerleşimlerde sürekli kullanılan yapıların diğerlerine göre fazla olduğu belirtilebilir. Merkezden uzak yerleşimlere bakıldığında; rakımı en düşük olan Karaca'da sürekli kullanılan geleneksel yapı yoğunluğunun en fazla olduğu görülmektedir. Rakımı en yüksek olan Günpınar'da ise sürekli kullanım yoğunluğu da en azdır. Bu verilerin tamamı göz önünde bulundurulduğunda, merkeze göre konum dikkate alınarak, ova köylerinde sürekli kullanılan yapı oranının fazla olduğu belirtilebilir.

Kent merkezine göre konum, kırsal alanlardaki yapıların özgünlük durumuyla da ilişkilidir. Bu bağlamda genel olarak kent merkezinden uzak alanlarda özgün yapı oranının düştüğü görülmektedir. Merkeze yakın olan Kuşdoğan'da özgün yapı oranı %0,81; Çayırköy'de %1,47 ve Seyituşağı'nda ise %1,38'dir. Merkezden uzak olan Karaca'da özgün yapı oranı %0,46'yken; Beybağı ve Günpınar'da ise tamamen özgün kalabilen yapının bulunmadığı görülmüştür. Bu durum, merkeze yakın olan yerleşimlerdeki kullanıcıların kırsal alanları daha sık ziyaret edebilmesi ve yapıların bakımını da daha fazla yapabilmeleriyle ilişkilendirilebilir.

Sözlü görüşmeler, merkeze yakın olan kırsal yerleşimlerden bazılarında, özellikle son yıllarda kış aylarında da kullanım yoğunluğunun arttığını göstermiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019). Tarım dışı mesleklerle geçimini sağlayan bazı kullanıcıların, merkeze yakın olan kırsal yerleşimlerde yaşadığı ve günlük olarak kente gittikleri görülmüştür. Ayrıca bu kullanım, özellikle merkeze yakın olan ova köylerinde tespit edilmiştir. Ancak bu durumun yaygın olduğunu belirtmek mümkün değildir.

Yerleşimlerin kent merkezine olan mesafesi, konutların mimari nitelikleriyle ilişkisi bakımından da incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle, kent merkezinden uzak olan kırsal alanlarda bitişik nizam yapıların daha fazla olduğu görülmüştür. Bununla birlikte yörede incelenen altı kırsal yerleşimde tespit edilen yaygın konut plan şemalarına bakıldığında, merkeze yakın olan Çayırköy, Kuşdoğan ve Seyituşağı'ndaki şemaların kendi içinde benzerlik gösterdiği; ayrıca burada görülen şemalardan bazılarına diğer yerleşimlerde de rastlandığı belirtilebilir. Ancak merkezden uzak olan Karaca, Beybağı ve Günpınar'da, farklı niteliklerde pek çok plan şeması görülmüştür. Bu anlamda merkeze yakın yerleşimlerde görülen konut plan şemalarının, yöre genelindeki en yaygın şemalar olduğu ifade edilebilir.

Yörede incelenen kırsal yerleşimlerin seçim kriterlerinden biri de *dağ köyü/ova köyü olma durumu*dur. Doku ve yapı ölçeğindeki bazı bilgilerin, dağ köyü/ova köyü olma durumuyla ilişkili olduğu belirtilebilir.

Dokuların genel niteliklerine bakıldığında, en fazla toplanma alanı/meydan/meydancık Çayırköy'de bulunurken; bunu Kuşdoğan, Karaca ve Günpınar ile Beybağı ve Seyituşağı takip etmektedir. Bu anlamda genel olarak ova köylerinde dağ köylerine göre daha fazla toplanma alanı bulunduğu belirtilebilir.

Ada ve parsel boyutları da dağ köyü/ova köyü olma durumuna göre değişkenlik gösterebilmektedir. İlgili verilere genel olarak bakıldığında, dağ köylerindeki ada boyutlarının ova köylerindekilere göre daha büyük olduğu belirtilebilir. Parsel boyutları ise ova köylerinde, dağ köylerine göre daha büyük ya da daha küçük olabilmektedir.

Yapı ölçeğindeki bazı verilerin, dağ köyü/ova köyü olma durumuyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bunların başında, yapıların duvar kalınlıkları gelmektedir. Alınan ölçülerine birbirine benzer aralıklarda değişim göstermesi de göz önünde bulundurularak; dağ köylerinde bulunan kerpiç yapıların dış duvar kalınlıklarının, ova köylerindekine göre daha fazla olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu durum, özellikle kış aylarında hava sıcaklığının dağ köylerinde daha düşük olmasıyla ve kar yükünün de fazlalığıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca genel olarak dağ köylerinde yapı ve avlu/bahçe duvarı gibi elemanların üretiminde, ova köylerine göre daha fazla taş malzeme kullanıldığı görülmüştür. Bu durum da söz konusu kritere göre hem zemin özellikleriyle; hem de iklim koşulları ile ilişkilendirilebilir.

Yapı ölçeğinde dağ ve ova köylerine göre incelenen niteliklerden biri de yapı-parsel ilişkisidir. Dağ ya da ova köyü olarak değerlendirilebilecek olan tüm kırsal yerleşimlerde, incelenen yapı-parsel ilişlerinin benzer durumda olduğu görülmüştür. Bununla birlikte parsel içinde avlu kullanımına, yalnızca dağ köyleri olan Beybağı ve Günpınar'da rastlanmıştır. Bu durum, dağ köylerinde hava sıcaklığının ova köylerine göre daha az olmasından dolayı, özellikle yaz aylarında açık alan kullanımının daha konforlu olmasıyla ilişkilendirilebilir. Ancak bu niteliğin, dağ köylerinden biri olan Seyituşağı'nda görülmemesi, avlu kullanımının tüm dağ köylerinde yaygın olduğunun ifade edilemeyeceğini göstermektedir.

Cephe nitelikleri ile dağ köyü/ova köyü olma durumu arasında bir ilişki bulunduğu belirtilebilir. Özellikle pencere açıklıklarının boyutları bakımından; genel olarak dağ köylerindeki ölçülerin ova köylerindekinden küçük olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu durum, rakımdan dolayı iklim şartlarının değişmesiyle ilişkilendirilebilir.

Yörede incelenen yerleşimlerin seçim kriterlerinden olan *farklı geçim kaynaklarının bulunması* da tespit edilen veriler açısından ele alınmıştır. Tarım, yöre kırsalında görülen en yaygın geçim kaynağıdır. Tarım ürünlerine genel olarak bakıldığında, yörede başta kayısı olmak üzere pek çok meyve ve sebzenin yetiştiği görülmektedir. Ancak çoğunlukla hayvancılık, bitkisel üretime göre daha az tercih edilmektedir. Bu durum, kırsal yerleşimlerde yıl boyunca kesintisiz olarak yaşayan nüfusun oldukça az olması ve yetiştirilen hayvanlarla sürekli ilgilenebilecek kullanıcıların bulunmamasıyla ilişkilendirilebilir.

Geçim kaynakları, kırsal yerleşimlerin doku ölçeğindeki verileriyle de yakından ilişkilidir. Bu anlamda özellikle üst örtü malzemesi ve tipi ile kullanım durumu ön çıkmaktadır. Yöredeki bitkisel ürünlerin başında kayısı gelmektedir. Geçmişte kayısı kurutma işlemi çoğunlukla düz ve toprak malzemeli damlar üzerinde yapılırken; günümüzde üst örtülerin değişmesi, kurutma işleminin sokaklarda, meydanlarda ya da tarım alanlarına yakın konumda bulunan boş arazilerde yapılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte özellikle kayısı üretiminin daha profesyonel hâle gelmesiyle ürün miktarı artmış ve depolama ihtiyacı da aynı oranda değişmiştir. Bu durumda üst örtüler çoğunlukla çatı arası/depo birimi olarak yeniden düzenlenmiş ve elde edilen tarım ürününün muhafaza edildiği alanlar hâline gelmiştir. Bu durum, yapıların kullanım biçimlerini de değiştirmiş ve üst örtülerin/damların günlük yaşamdaki kullanım yoğunluğu oldukça azalmıştır.

Kırsal yerleşimlerin çoğunda tarımın bir geçim kaynağı olmasıyla birlikte tarım dışı meslek gruplarının da yaygın olarak tercih edilmesi, yapıların kullanım durumunda oldukça etkilidir. Bu nedenle geleneksel yapılar özellikle ilkbahar ve yaz aylarında, tarımsal üretim dönemlerinde kullanılmaktadır. Sürekli kullanılan

yapıların oranı oldukça azdır. Ayrıca bu durum, meydan, kahve, köy çeşmesi gibi birimlerin yanı sıra yerleşim dokularının ve yapıların bakımı konusunda da önemli bir etkendir. Bu anlamda tarım dışı geçim kaynaklarının kırsal alanlardaki sosyal yaşamı da olumsuz etkilediği belirtilebilir.

İncelenen yerleşimlerde geçim kaynaklarının, yapıların işlevlerini ve günlük yaşam pratiklerini de etkilediği görülmüştür. Hayvancılık yapılan yerleşimlerde, ahır ve kümes yapılarının bulunduğu görülmektedir. Bu yapılardan bazıları kullanılmazken; bazıları ise sürekli kullanılmaktadır. Büyükbaş hayvanların bakımı günlük olarak, sahipleri tarafından yapılırken; küçükbaş hayvanlar için özellikle kış aylarında ücreti karşılığında bakım yaptırıldığı bilinmektedir. Bu anlamda büyükbaş hayvan sahibi olanlar genellikle sürekli bu yerleşimlerde bulunmaktadır. Bununla birlikte tarım faaliyetleri çoğunlukla kırsal alanların, hasat zamanlarında kullanım yoğunluğunun artmasını sağlamaktadır. Özellikle yaz aylarına denk gelen bu zamanlar, yerleşim dokularının en yoğun kullanıldığı dönemler olarak değerlendirilebilir. Hasat zamanlarında günlük yaşam çoğunlukla tarım alanlarında geçmektedir. Bu dönemde yolların ve toplanma alanı gibi açık alanların kullanımı da artmaktadır. Ürünler toplanıp işlendikten sonra yerleşim içindeki depo işlevli yapılarda ve çatı aralarında depolanmaktadır. Ardından pek çok kullanıcı, tarım dışı mesleklerle ilgilenmek üzere kırsal yerleşimlerden ayrılmaktadır. Kış aylarını bu yerleşimlerde geçiren kullanıcılar ise bu dönemleri çoğunlukla evlerinde ve hayvanlarla ilgilenerek değerlendirmektedir. Tarım alanları bu dönemlerde kullanılmamaktadır. Bu nedenle yerleşimlerde sürekli bulunan kullanıcılar, kış aylarını çoğunlukla yapılı alanın içinde ve kapalı mekânlarda geçirmektedir. Bu anlamda söz konusu pratiklerin yöre kırsalında genel olarak benzer olduğunu belirtmek mümkündür.

Hayvancılığın süreklilik gerektiren bir uygulama olması, yılın belli dönemlerinde kullanımın yoğun olduğu yerleşimlerde, özellikle bu geçim kaynağına dair yapıların çoğunlukla terk edilmesine ya da işlev değiştirmesine neden olmuştur. Bu anlamda pek çok ahır yapısı kullanım dışı kalmış ve bazı ahır yapıları, birden çok hayvan sahibine hizmet edecek şekilde yeniden düzenlemiştir. Bu durum, geleneksel

yapıların işlevi ve kullanım durumu bağlamında geçim kaynaklarının etkili olduğunu göstermektedir.

Farklı geçim kaynaklarının bulunması, yapı ölçeğindeki bazı verileri de etkilemektedir. Bu bağlamda yapı-parsel ilişkisi değerlendirildiğinde; hayvancılık yapılan yerleşimlerden bazılarında, konutlarla aynı parsel içinde ahır yapılarının bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak bunların genellikle büyük boyutlu parsellerin üzerinde bulunduğu görülmüştür. Konutların yer aldığı parsellerden küçük olanlarda ise, hayvancılık yapılsa dahi ahırın bulunmadığı ve başka bir parsel üzerinde yer aldığı belirtilebilir. Bu komşu parsel olabildiği gibi; daha uzak noktada bulunan bir parsel de olabilmektedir. Bu anlamda parsel boyutlarının da hayvancılık amaçlı kullanılan yapıların konutlarla ilişkisi konusunda etkili olduğu belirtilebilir.

Geçim kaynaklarının, bazı konut yapılarını doğrudan etkilediğini belirtmek mümkündür. Bu anlamda bitkisel üretimin yaygın olduğu yerleşimlerde, sonradan eklenen çatı arası/depo katlarının daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durum, elde edilen ürünlerin depolanarak muhafaza edilmesi ihtiyacıyla ilişkilendirilebilir. Ancak özellikle hayvancılığın bitkisel üretime göre daha yoğun olduğu Karaca'da, çatı arası/depo işlevli katların diğer yerleşimlere göre az sayıda olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle geçim kaynaklarının, özellikle sonradan eklenen çatı arası/depo katlarının bulunması bakımından konut yapıları üzerinde etkili olduğunu belirtmek mümkündür.

Yörede incelenen konut dışı işlevli yapılar da geçim kaynakları açısından değerlendirilmiştir. Hayvancılık yapılması ve bu faaliyetlerin günümüzdeki durumu, ahır yapılarını beraberinde getirmiş ve bu yapıların günümüze ulaşan süreçte çoğunlukla yok olmasında ya da işlev değiştirmesinde etkili olmuştur. Bitkisel üretim faaliyetleri ise islim damı ve tarım amaçlı yapı gibi birimlerin yanı sıra depolama işlevini de gerektiren önemli bir faktördür. Bu durum, farklı geçim kaynaklarının pek çok işlevi de beraberinde getirdiğini ve değişim sürecini etkilediğini göstermektedir.

Yörede incelenen kırsal yerleşimlerin seçilmesinde etkili olan kriterlerden biri de *nüfus verilerinde görülen değişimler*dir. Bu verilerin genel bilgilerle, doku ve yapı ölçeğindeki niteliklerle ilişkisine bakıldığında, yalnızca özgünlük durumuyla doğrudan ilişki kurduğu tespit edilmiştir. En fazla nüfusa sahip olan Kuşdoğan'da özgün yapı oranının daha az nüfuslu Çayırköy ve Seyituşağı'na göre az olduğu görülmüştür. Karaca'da da nüfus Günpınar'a göre az olmasına rağmen özgün yapı oranı daha fazladır. Benzer bir durum özgünlüğünü kısmen ya da büyük oranda yitirmiş yapıların oranı için de söz konusudur. Bu anlamda nüfus sayısı ile yapıların özgünlük durumu arasında doğrudan ilişki tespit edilememiştir. Ancak nüfus artma/azalma eğilimlerinin özgünlük konusunda etkili olduğu belirtilebilir. Nüfusu artma eğiliminde olan Kuşdoğan, Çayırköy ve Seyituşağı'nda; azalma eğiliminde olan Karaca, Beybağı ve Günpınar'a göre özgün yapı oranı daha fazladır. Bununla birlikte nüfusu azalma eğiliminde olan Beybağı'ndaki özgünlüğünü kısmen kaybetmiş olan yapı oranı, incelenen diğer tüm yerleşimlerde bulunandan daha fazladır. Buradan hareketle nüfusun artma eğiliminde olduğu yerleşimlerde özgün yapı oranının da fazla olduğu belirtilebilir.

Nüfus verileri bakımından göz önünde bulundurulması gereken özelliklerden biri de Alevi-Sünni nüfusundaki değişimlerdir. İncelenen yerleşimlerde, bu değişime dair detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. Özellikle cemevinin bulunmadığı; yalnızca caminin olduğu Günpınar ve Beybağı'nda, geçmişte alevi nüfusun varlığı konusunda herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Yalnızca Günpınar'ın bir Ermeni köyü olduğu; daha sonra Türklerin yerleştiği bilinmektedir (M. Güneş, kişisel iletişim, 16 Mayıs 2019). Bununla birlikte sözlü görüşmelerde, geçmişte Alevilik mezhebinde yapılan ibadetlerin Sünni ibadetleriyle neredeyse aynı olduğu; bu nedenle az sayıda Alevi yerleşiminde cami ve cemevinin bir arada bulunabildiği belirtilmiştir. Buna rağmen hem geçmişte hem de günümüzde Alevi ve Sünni nüfusun genellikle aynı kırsal yerleşimlerde yaşamayı tercih etmediği ifade edilmiştir (M. Kılıç, kişisel iletişim, 16 Mart 2019; H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 Ağustos 2019). Bu bağlamda tez kapsamında ele alınan alanlarda hem cami hem cemevinin aynı yerleşimde bulunduğu bir örneğe rastlanmamıştır. Ayrıca Malatya yöresinde Alevilik-Sünnilik üzerine yapılan sosyolojik çalışmalar incelendiğinde, bu mezheplere mensup olan

bireylerin birbirlerine karşı genellikle önyargılı oldukları görülmüştür (Akbaş, 2010; Durmaz, 2015). Bu durumun, her iki grubun da ayrı yerleşimlerde yaşamayı tercih etmesinde ve cami ile cemevinin aynı kırsal alan içinde bulunmamasında etkili olduğu düşünülebilir. Bu nedenle cami bulunan yerleşimlerde cemevi olmamasının nedeninin, Alevi nüfusun azalması ya da yapıların Alevi-Sünni kullanıcılar arasında el değiştirmesiyle doğrudan ilgili olduğunu belirtmek mümkün değildir.

İncelenen yerleşimlerin seçim kriterlerinden olan *özgün mimari karakterin büyük oranda korunmuş olması, yöreye özgü yapım teknikleri* ve *kerpiç malzeme kullanımı* bağlamında, yöre genelinde birbirine yakın veriler olduğu ifade edilebilir. Yalnızca Günpınar'da yeni yapı oranının diğer yerleşimlerdekine göre daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca bu alanların tamamı geçmişte koruma bağlamında *belgelenmemiş* ve değerlendirilmemiştir. Yalnızca Beybağı'nda bulunan az sayıdaki geleneksel yapının, farklı disiplinler bağlamında ele alındığı belirtilebilir.

4.5.2 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Doku Ölçeğindeki Veriler Bağlamında Değerlendirilmesi

Yörede incelenen kırsal alanlarda tespit edilen doku ölçeğindeki veriler, kendi içinde ve birbirleriyle ilişkileri bağlamında geleneksel yerleşimlerin özelliklerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte koruma sorunlarının nedenlerini görebilmek açısından da büyük önem taşımaktadır.

Dokunun genel niteliklerine bakıldığında, kamusal yapılardan yalnızca camilerin meydanlarla direkt ilişki kurması ve yerleşimlerin merkezine yakın konumda bulunması, bu yapıların günlük yaşamda kullanım yoğunlukları ve sıklıkları ile ilişkilendirilebilir. Cami yapıları gün içinde daha sık kullanılırken; diğer kamusal yapılar çoğunlukla belli zamanlarda kullanılmaktadır. Özellikle ibadet işlevli kamusal yapılar açısından bu durum, Sünni inançtaki yerleşimlerin toplanma alanlarının ibadet yapısı ile doğrudan ilişki kurması; Alevi inançta ise ibadet yapılarının çoğunlukla yerleşimin çeperlerinde yer alması ile gözlemlenebilmektedir. İbadet biçimi ve periyodu, bu durumla yakından ilgilidir. Ayrıca cemevi yapılarının

çoğunlukla yeniden işlevlendirilen konutlardan oluşması, özgün cemevi yapılarının korunamadığını ya da Alevi kullanıcıların bu alanlara sonradan yerleşmiş olabileceklerini düşündürmektedir.

Kırsal yerleşimlerde sosyal altyapıyı oluşturan kamusal yapıların çoğunlukla aktif olarak kullanılmaması; bununla birlikte kahve, çeşme gibi işlevlerin bulunmaması, özellikle genç ve orta yaşlı nüfusun çoğunlukla yılın belli zamanlarında ve kısa sürelerde kırsal alanlarda ikamet etmeleriyle ilişkilendirilebilir. Ayrıca yaz aylarında tarım faaliyetlerinin yoğunlaşması sebebiyle yoğun olarak çalışılması, sosyal yaşamın kısıtlı olması ve bununla birlikte kahve kullanımının azalması; çeşme ihtiyacının da yapıların içinde karşılanabiliyor olması bu yapıların yitirilmesi açısından önemli etkenlerdir.

Kırsal alanlarda *ulaşım durumu* ve *yol malzemesindeki* değişim, motorlu taşıt kullanımının artmasıyla açıklanabilir. Ayrıca genç ve orta yaşlı nüfusun sürekli bu alanlarda bulunmamasıyla hem yaya olarak kullanım azalmış; hem de toprak yolların bakımını yapmak zorlaşmıştır. Bu nedenle özgün ulaşım durumu ve yol malzemelerinde büyük oranda değişim gerçekleşmiştir.

İncelenen yerleşimlerde görülen değişimleri değerlendirebilmek amacıyla, *parsel boyutu-kat adedi* ilişkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda genel olarak küçük boyutlu parsellerde tek katlı yapılar bulunabildiği gibi; büyük boyutlu parsellerde de 3 katlı yapılar yer alabilmektedir. Bu anlamda parsel boyutunun, yapıların kat adedini doğrudan etkilediğine dair bir değerlendirme yapılamamıştır.

Kat adedi ve *arazi nitelikleri* arasındaki ilişki, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisini değerlendirmek açısından ele alınan noktalardan biridir. Eğimli ya da düz arazilerin yoğunlukta olduğu yerleşimlerdeki yapıların kat adetleri, bu bağlamda irdelenmiştir. Çayırköy, Kuşdoğan, Seyituşağı ve Günpınar'da yapılı alanın eğimi genel olarak fazlayken; Karaca ve Beybağı'nda diğer yerleşimlere göre daha azdır. Eğimli yerleşimlerden yalnızca Seyituşağı ve Günpınar'da 3 katlı yapılara rastlanmıştır. Bunlar, çoğunlukla yerleşimlerin geneline kıyasla oldukça eğimli

araziler üzerinde bulunmaktadır. Ancak Karaca ve Beybağı'nda, eğimin az olduğu bazı alanlarda da 3 katlı yapılara rastlanmıştır. Bu bağlamda, genel olarak eğimli arazilerin üzerinde bulunan yapıların kat adedinin artabildiğini belirtmek mümkündür. Ayrıca düz arazilerin yoğunlukta olduğu yerleşimlerde, yapıların arazi üzerinde, yatayda kapladıkları alan ve kat adedi de değerlendirilmiştir. Eğimin az olduğu Karaca'da, yatayda geniş bir şekilde yerleşme daha yaygınken; Beybağı'nda bu durumdan söz etmek mümkün değildir. Eğimin fazla olduğu yerleşimlerde de yapıların yataydaki konumlanma biçimi geniş değildir. Bu nedenle genel olarak düz arazilerde bulunan geleneksel yapıların, yatay düzlemde diğer yerleşimdekilere kıyasla daha geniş bir şekilde konumlanabildikleri ifade edilebilir.

Yapıların *işlevlerine*, birbirileri ile ilişkileri açısından bakıldığında; ahır ve depoların genellikle konutlarla yakın konumda olmaları, bu işlevlerin günlük yaşamın içinde yoğun olarak bulunduğunu göstermektedir. Ahır yapılarını çoğunlukla birden fazla hanenin kullanması, hayvancılığın giderek azalması ve hayvan bakımının hem imece usulüyle; hem de ücreti karşılığında yaptırılmasıyla ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte odunluk ve helâ yapıları da çoğunlukla konutlarla aynı parsel içinde bulunmaktadır. Bu da söz konusu işlevlerin kullanım yoğunluğunun fazla olduğunu; bu nedenle konutlardan ulaşımın kolay olduğu noktalarda bulunmalarının gerekliliğini düşündürmektedir. Ancak helâ yapıları günümüzde işlevini büyük oranda kaybetmiş ve bu işlev konutların içine alınmıştır. Bu durum, kullanıcıların değişen ihtiyaçları ve sosyal yapıdaki dönüşümle yakından ilgilidir.

İncelenen alanlarda, birden çok kırsal yerleşim tarafından kullanılan ortak depo ya da herhangi bir işlevli yapı bulunmamaktadır. Depolar, odunluklar, helâ yapıları yalnızca birer hane tarafından kullanılmaktadır. Ahır yapıları da aynı kırsal yerleşim içindeki farklı haneler tarafından kullanılabilmektedir. Bunun nedeni, kırsal alanların çoğunlukla birbirlerinden uzak mesafede olmaları ve bu nedenle ortak yapı kullanımına uygun ortamın bulunmaması olarak ifade edilebilir.

Kullanım durumu, doku ölçeğindeki pek çok veriyi etkilemektedir. Bunlardan biri, *ulaşım durumu* ve *yol malzemesidir*. Toprak malzemeli yolların periyodik bakım gerektirmesi; bununla birlikte yerleşimlerin sıklıkla tarımsal üretim dönemlerinde kullanım yoğunluğunun artması, hem motorlu taşıt ihtiyacını arttırmakta hem de yollara bakım yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle özgün durumda toprak malzemeli olan pek çok yol, kullanım durumuna da bağlı olarak asfalt, kilit parke taşı gibi malzemelerle kaplanmış ve taşıt+yaya yolu hâline gelmiştir.

Kullanım durumunun etkilediği verilerden biri de *üst örtü tipi* ve *malzemesidir*. Düz ve toprak malzemeli üst örtüler periyodik bakım gerektirdiğinden, kullanım yoğunluğunun az olmasından etkilenmiştir. Kırsal yerleşimlerin kullanıcılarının çoğunlukla tarımsal üretim dönemlerinde yapıları kullanıyor olmaları nedeniyle, bakım ihtiyacı daha az olan üst örtü tipleri ve malzemeleri tercih edilmektedir. Sürekli kullanılan yapıların kullanıcılarının da çoğunlukla yaşlı bireyler olması; bu yapılarda da az bakım gerektiren üst örtü tipi ve malzemelerinin tercih edilmesine neden olmuştur.

Kullanım durumunun, konut yapıları üzerindeki etkisi de oldukça önemlidir. Yılın belli dönemlerinde kullanılan konut yapıları, özellikle kış ve bahar aylarının bir kısmında boş kalmaktadır. Bu durum, basit onarım gerektiren hasarların, daha büyük onarımlara ihtiyaç duyacak hâle gelmesine neden olabilmektedir.

Yerleşimlerde incelenen yapıların *kullanım ve özgünlük durumları*, birlikte değerlendirildiğinde; sürekli kullanılan yapı oranının en fazla olduğu Kuşdoğan'da, özgün yapı oranının Seyituşağı ve Çayırköy'e göre daha az olduğu görülmüştür. Sürekli kullanılan yapı oranının en düşük olduğu Seyituşağı'nda ise özgün yapı oranının diğer tüm yerleşimlerden fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda sürekli kullanımın, yapıların özgün kalabilmesiyle doğrudan ilişkisi olduğunu belirtmek mümkün değildir. Özgünlüğünü kısmen yitirme durumu ile kullanım ilişkisine bakıldığında; sürekli kullanılan yapı oranının en fazla olduğu Kuşdoğan'da, özgünlüğünü kısmen yitiren yapıların oranı da en azdır. Sürekli kullanılan yapı oranının en az olduğu Seyituşağı'nda ise özgünlüğünü kısmen yitiren yapı oranı

Çayırköy, Kuşdoğan ve Karaca'ya göre fazla; Beybağı ve Günpınar'a göre daha azdır. Bu nedenle sürekli kullanım ve özgünlüğünü kısmen yitirme arasında doğrudan bir ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca benzer bir durum, sürekli kullanım ve özgünlüğünü büyük oranda yitirme durumu için de geçerlidir.

Kullanım ve özgünlük durumları arasındaki ilişkiye, yılın belli dönemlerinde kullanılan ve tamamen terk edilmiş olan yapılarla özgün, özgünlüğünü kısmen ve büyük oranda yitirmiş yapılar açısından bakıldığında; sürekli kullanım ve özgünlük durumunda olduğu gibi, tespit edilen oranlarla doğrudan bir ilişki kurmak mümkün değildir. Bu nedenle genel olarak bakıldığında, kullanım ve özgünlük durumları arasında direkt ilişki olmadığını belirtmek mümkündür.

Kullanım ve özgünlük durumuna yapılardaki değişimler açısından bakıldığında; genellikle yıl içinde daha sık kullanılan yapıların kapı, pencere, üst örtü gibi yapı elemanlarında daha fazla özgüne aykırı değişimin olduğu belirtilebilir. Bu yapılardaki özgün ahşap kapı ve pencerelerin çoğunlukla plastik esaslı ve metal malzemelerle değiştirildiği görülmüştür. Üst örtülerde ise düz ve toprak malzemeli damlar yerine kırma, beşik ve sundurma çatı kullanımı yoğunlaşmaktadır.

İncelenen kırsal yerleşimlerde, *kullanım* ve *korunmuşluk durumu* arasındaki ilişki de değerlendirilmiştir. Sürekli kullanım oranının en fazla olduğu Kuşdoğan'da, onarım gerektirmeyen yapı oranının da en yüksek olduğu görülmüştür. Sürekli kullanım oranının en düşük olduğu Seyituşağı'nda ise onarım gerektirmeyen yapı bulunmamaktadır. Bununla birlikte yılın belli dönemlerinde kullanım oranının en yüksek olduğu Seyituşağı, basit onarım gerektiren yapı bakımından %91,67 oranla 2. sırada yer almaktadır. Bu açıdan 1. sırada bulunan yerleşim ise %91,91 basit onarım gerektiren yapı oranıyla Çayırköy'dür. Çayırköy, yılın belli dönemlerinde kullanım oranı bakımından da Seyituşağı'na çok yakın bir oranla 3. sıradadır. Tüm bu veriler genel olarak değerlendirildiğinde, yerleşimler arası oranların birbirine oldukça yakın olması da göz önünde bulundurularak; yapıların kullanım periyodu arttıkça onarım gerektirme durumlarının azaldığı belirtilebilir. Bu anlamda kullanım durumunun

artması, periyodik bakımı da arttırdığından yapılar, korunmuşluk yönünden de daha iyi durumdadır.

Korunmuşluk ve *özgünlük durumu* arasındaki ilişkiye bakıldığında, özgün yapı oranının en fazla olduğu Çayırköy'de onarım gerektirmeyen yapı bulunmazken; basit onarım gerektiren yapı oranı da en yüksektir. Diğer yerleşimlerdeki oranlara da bakıldığında, özgün ve özgünlüğünü kısmen yitirmiş olan yapıların çoğunlukla basit onarım gerektirdiğini belirtmek mümkündür.

Özgün yapının bulunmadığı Beybağı ve Günpınar yerleşimleri korunmuşluk durumu açısından incelendiğinde, Günpınar'da onarım gerektirmeyen yapı bulunmadığı ve Beybağı'nda da onarım gerektirmeyen yapı oranının %16,25 ile diğerlerine göre düşük olduğu belirtilebilir. Diğer yerleşimlerdeki oranlara da bakıldığında genel olarak korunmuşluk ve özgünlük durumları arasında doğrudan ilişki bulunmasa çoğunlukla özgünlüğünü kısmen yitirmiş olan yapıların basit onarım gerektirdiği ifade edilebilir.

4.5.3 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Yapı Ölçeğindeki Veriler Bağlamında Değerlendirilmesi

Yörede tespit edilen verilerin yapı ölçeğinde değerlendirilmesi, öncelikle *malzeme* ve *teknik özellikler* bağlamında ele alınmıştır. İncelenen tüm yerleşimlerde geleneksel yapılar kerpiç malzeme ve masif kerpiç yapım tekniğiyle, yığma sistemli olarak inşa edilmiştir. Ancak Seyituşağı'nda bulunan bazı kerpiç bloklarda, toprak rengi ve içindeki taşların boyutu bakımından farklılıklar görülmüştür. Bu durum, Seyituşağı'nda oluşturulan malzeme için farklı türde toprakların kullanıldığını düşündürmektedir. Bununla birlikte toprağın elde edildiği zeminin yapısının da malzemenin içindeki taşların boyutları konusunda belirleyici olduğu ifade edilebilir. Yerleşime ait bölgesel veriler de bu kullanımda etkili olabilir. Ancak farklı tür toprak kullanımının nedeniyle ilgili literatürde ve sözlü görüşmelerde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İncelenen yerleşimlerden yalnızca Kuşdoğan'da, bazı yapıların dış duvarlarında iki ana ve iki kuzu blokla, yaklaşık 10 cm arayla iki cidar şeklinde duvar örgüsü bulunduğu bilgisi alınmıştır. Günümüzde örneği bulunmayan bu duvar örme şekliyle ilgili literatür de incelenerek şematik bir gösterim oluşturulmuştur ancak; bu elemanın yükler karşısında dayanımının olabilmesi için iki cidar arasında ahşap vb. malzeme ile oluşturulmuş bir bağ bulunması gerekmektedir. Fakat sözlü görüşmelerde ve literatürde bu duvarlarda bir bağ bulunduğuna dair bilgiye ulaşılamamıştır.

Teknik özellikler bakımından incelenen konut yapılarında, zemin kat duvarlarının üst katlara göre daha ince olduğu görülmüştür. Bu durum üst katların, yapının zemin katına getirdiği fazladan yük ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca tespit edilen iç duvar ölçüleri, bazı yapılarda bu duvarların yalnızca ana bloklarla; bazılarında ise ana ve kuzu bloklar ile örüldüğünü göstermektedir. Bunun nedeni, kalın iç duvarların özgün durumda dış duvar olması ve yapıların sonradan büyütülmesiyle iç duvar hâline gelmesi olabilir. Ancak yerinde gözlemler ve kullanıcılarla yapılan sözlü görüşmelerde bu konuyla ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte sıvası zarar görmüş olan pek çok yapının özellikle dış duvarlarında aşınmalar meydana geldiğinden, özgün harç ve duvar kalınlıklarında da değişiklik olmuştur.

Bodrum ve kısmi bodrum katların bulunduğu yapılarda, bu katların duvarlarında taş malzeme kullanılması, kerpicin uzun süreli su ve nem etkisine karşı dayanıksız olması ve toprak altındaki suyun bu malzemeye zarar vermesi ile ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte yapılarda ahşap hatıl kullanımının yaygın olmaması, yerleşimlerde bu malzemeye ulaşmanın zor olmasıyla ilişkilendirilebilir. Genel olarak ağaçlık alanlara daha yakın olan Beybağı ve Günpınar'da, bu sebeple ahşap hatıl kullanımının daha yaygın olduğu belirtilebilir.

Ahşap hatılların bulunduğu duvarların kalınlıklarına bakıldığında, hatıl olmayan duvarların ölçüleriyle aralarında büyük bir farklılık olmadığı görülmüştür. Ancak ilgili literatür incelendiğinde, özellikle ahşap hatılların bulunduğu noktalarda duvar

kalınlığının azaldığı görülmektedir (Işık, 2012). Yerinde gözlemler ve sözlü görüşmelerde bu durumun nedenleri ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır.

Konutların *yapı-parsel ilişkisi* de yöre genelinde değerlendirilen niteliklerdendir. Bu anlamda parsellerde dikkati çeken boş alanların fazla ve bahçelerin az olması, konutların çoğunlukla yılın belli dönemlerinde kullanılmasıyla yakından ilişkilidir. Bu durum, sürekli ve düzenli bahçe kullanımına engel olmaktadır.

Yörede incelen bazı konut yapılarının, üzerinde bulunduğu parselin sınırlarının dışına çıkması, pek çok yerleşimde görülen bir durumdur. Sözlü görüşmelerde, kullanıcıların çoğunlukla yasal parsel sınırlarını dikkate almadıkları; geçmişte sözlü olarak belirlenen parsel sınırlarının olduğu ve yapıların buna göre konumlandığı belirtilmiştir. Ayrıca bazı parsellerin, yasal olarak ve kullanım açısından sahiplerinin farklı kişiler olduğu ve akrabalık ilişkilerinin bulunduğu ifade edilmiştir (M. Aktaş, kişisel iletişim, 11 Eylül 2019). Bu durum parsel kullanımı açısından pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Yapı-parsel ilişkisi, konutların kat adedi açısından da ele alınmıştır. Buna göre incelenen kırsal alanlarda, parsel boyutunun geleneksel yapıların kat adedini direkt etkilemediği görülmüştür. Bununla birlikte bazı kırsal alanlarda, merkeze yakın konumdaki küçük boyutlu parsellerde bulunan bakımsız tek katlı geleneksel yapıların yerine, parsel boyutu da göz önünde bulundurularak çok katlı yeni yapıların inşa edildiği belirtilebilir. Bu anlamda parsel boyutu geleneksel yapıların kat adedini doğrudan etkilemezken; yeni yapılarınkini etkileyebilmektedir.

Kırsal alanlarda bulunan parseller, üzerinde yer alan geleneksel yapıların sonradan eklenen katları ve ek yapı inşası açısından da incelenmiştir. Ele alınan tüm yerleşimler genel olarak değerlendirildiğinde; parsel boyutunun büyük ya da küçük olması fark etmeden, pek çok yapının üzerine özgüne aykırı olarak, depolama amaçlı yeni kat inşa edildiği görülmüştür. Bununla birlikte Malatya yöresi kırsalında konutlara ek yapı inşasının yaygın olmadığını belirtmek mümkündür.

Kırsal yerleşimlerde yeni yapılar çoğunlukla dokunun çeperlerinde konumlanmaktadır. Ancak özellikle Günpınar'da, yapılı alanın içinde bulunan harap yapıların yıkılarak yerine yeni yapıların inşa edilmiş olması ve bunların, çoğunlukla dokunun merkezine yakın noktalarda konumlanması; çeperlerde yeni yapı inşası için elverişli parsellerin yeterli olmadığını ya da yeni yapıların özellikle merkeze yakın parsellerde olmasının tercih edildiğini düşündürmektedir. Alanda yapılan gözlemlerle, literatür araştırmaları ve sözlü görüşmelerle bu konuda bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Yaygın plan şemaları incelendiğinde, pek çok yerleşimde mekânların kullanım yoğunluklarının ve işlevlerinin sonradan değiştiği görülmüştür. Bu anlamda 1. katlarda bulunan oda ve sofaların kullanım yoğunluğu azalmıştır. Başodaların kullanımı da azalmış ya da tamamen kullanım dışı bırakılmıştır. Ayrıca bazı yapılarda görülen ocak ve yüklük gibi elamanlar da çoğunlukla işlevini kaybetmiştir. Odalardan bazıları da sonradan helâ/banyo ve mutfak olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Tüm bu değişimler, sosyal yapının değişmesi ve ihtiyaçların modern çağa göre evrilmesiyle yakından ilişkilidir.

Yörede tespit *edilen yaygın plan şemaları* ve *cephe niteliklerine* birlikte bakıldığında, bu özelliklerin büyük ölçüde birbirleriyle doğrudan bağlantılı olduğu belirtilebilir. Bu anlamda kat adedi, kısmi bodrum/bodrum katlar, 1. katların konut ya da sonradan eklenen çatı arası/depo işlevli olması, açık/yarı açık/kapalı sofalar, avlu/bahçe kullanımı, başoda bulunması gibi nitelikler, cephe özelliklerini de direkt etkilemektedir. Ayrıca oda ve sofa boyutları, sofanın plan şemasındaki konumu ve zahirelik ya da aralık gibi mekânların bulunması da yapıların cephelerini; bu cephelerde bulunan kapı ve pencere açıklıklarının sayısını ve boyutlarını doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda plan şemasında yaşanan değişimler, cephelere de yansımaktadır.

Plan şemaları ve cepheler arasındaki bir ilişki de açık sofa kullanımında görülmüştür. İncelenen yapılardan açık sofalı olanlarda, bu mekânın çoğunlukla kuzey cephesinde bulunduğu ifade edilebilir. Sözlü görüşmeler, açık sofaların kış

aylarında yoğun kullanımının olmadığını göstermektedir. Yaz aylarında ise hava sıcaklığının fazla olmasından dolayı bu mekânın, daha serin olan kuzey yönünde bulunduğu belirtilebilir. Ayrıca bu mekânların, yapıların özgün plan şemalarında bulunduğu; sonradan müdahale ile değiştirilmedikleri ya da eklenmedikleri bilinmektedir.

Cephe nitelikleri bakımından yöreye özgü bir değer olan kantamarlı pencereler, yalnızca Darende ilçesinde görülmemiştir. Bu durum, Malatya'nın batı çeperinde kantamar formunun yaygın olmadığı şeklinde değerlendirilebilir. Kantamarın, genellikle yörenin merkezine ve doğu çeperine yakın olan kırsal yerleşimlerde bulunduğunu belirtmek mümkündür.

İncelenen yerleşimlerden yalnızca birinde, 'ağa evi' olarak bilinen nitelikli bir konutun tespit edilmesi, diğer kırsal alanlarda da buna benzer konutların olduğunu; ancak yitirilmiş olabileceğini ya da özgün niteliklerini kaybettiğini düşündürmektedir. Bu durum, sosyo-ekonomik yapının değişmesi ve yerleşimlerdeki ağalık düzeninin terk edilmesiyle yakından ilişkilidir. Tarım ve hayvancılığın önemini giderek kaybetmesi, orta yaşlı ve genç nüfusun çoğunlukla tarım dışı mesleklere yönelerek kente yerleşmesi gibi nedenlerin, ağalık sisteminin ve buna dair yapıların günümüze ulaşmamasında etkili olduğu ifade edilebilir.

Malatya yöresinde değerlendirilen tüm verilere genel olarak bakıldığında, tamamının doğrudan ya da dolaylı olarak geçim kaynakları ve sosyal niteliklerle bağlantılı olduğu ifade edilebilir. Yerleşimlerde yılın tamamını geçiren genç ve orta yaşlı nüfusun az olması, gerek doku gerekse yapı ölçeğinde pek çok değişimi beraberinde getirmiştir. Bu durum, kırsal alanlarda tarıma dayalı geçim kaynakları yerine; kentlere göç edilerek tarım dışı meslek gruplarının tercih edilmesiyle de yakından ilişkilidir.

4.6 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Konut Mimarisinin Geleneksel Malatya Konut Mimarisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Geleneksel Malatya evleri, Anadolu'da örneklerine sıkça rastlanan, geleneksel Türk evlerinin önemli bir parçası olarak pek çok özgün niteliğe sahiptir. Bu anlamda geleneksel Malatya evleri, geleneksel Türk evlerinin de pek çok karakteristik niteliğini bünyesinde barındırmaktadır.

Türklerin geçmişte kullandıkları geleneksel evler, somut ve somut olmayan verileriyle Türk kültürünün izlerini yoğun olarak yansıtmaktadır. Bu anlamda geleneksel Türk evlerinde, bir yandan Orta Asya'dan getirilen kültürel değerlerin etkileri görülürken; diğer yandan da Anadolu'da, geçmişte yaşayan ve coğrafyanın karakterini şekillendirmiş olan kültürlerin etkilerini görmek mümkündür. Buradan hareketle geleneksel Türk evinin oluşumunu Anadolu'nun çevresel ve kültürel nitelikleri ile Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri kültürel ve mimari değerler belirlemiştir. Birbirinden oldukça uzak olan bu alanların özellikleri, belli bir sentez oluşturacak şekilde geleneksel Türk evlerinde harmanlanmıştır (Göğebakan, 2015).

Anadolu'nun pek çok yöresinde yaygın olan geleneksel Türk evleri, içinde bulunduğu bölgelerin coğrafi ve iklimsel verilerine göre farklı malzemelerle inşa edilmiştir. Bu bağlamda, Anadolu'da geleneksel Türk evlerinde kullanılan malzemelere bakıldığında; Marmara ve Karadeniz bölgelerinde ahşap, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde taş ve kerpiç, Orta Anadolu'da kerpiç, Ege ve Akdeniz'de ise ahşap ve taş malzemeli geleneksel Türk evlerinin yaygın olduğu görülmektedir (Asatekin, 1994). Ancak malzemeler farklı olsa da kültürün ve sosyal yapının etkisiyle, her bölgedeki geleneksel Türk evlerinde görülen bazı ortak özellikler de vardır. Bu özelliklerin başında;

- Doğal yapı malzemelerinin ve yöreye özgü yapım tekniklerinin kullanılması,
- Kültürlerden ve sosyal yapıdan etkilenen yaşam alanı,
- İhtiyaçlara yönelik olarak tasarlanan ve coğrafi şartlara uygun olan; genellikle simetrik olarak düzenlenen yapı formları,

- Strüktürel sistemden bağımsız olarak uygulanan süsleme ve bezemeler gelmektedir (Kıstır ve Kurtoğlu, 2018).

Malatya yöresi, Anadolu'da konut mimarisi bakımında özgün verilere sahip olan alanlardan biridir. Yörenin köklü geçmişinin ve doğu ile batı arasında köprü niteliğindeki stratejik konumunun etkileri, konut yapılarının mimari değerlerine de yansımıştır. Bu nedenle Malatya'da, yapı inşasında yoğun olarak kullanılan kerpiç malzeme ve bu malzemeye özgü yapım teknikleri ile ortaya koyulan pek çok özgün konut yapısı bulunmaktadır. Ancak geleneksel Malatya evleri olarak nitelendirilen konut yapıları, Malatya'nın kent merkezi olarak bilinen alanın içinde ve bu alana yakın noktalarda konumlanmaktadır.

- Geleneksel Malatya Evlerinde Yapı Parsel İlişkisi

Geleneksel Malatya evlerine yapı-parsel ilişkileri bağlamında bakıldığında, yapının parsel içinde konumlandığı alana göre, genellikle parselin bir kısmının üzerinde bulunan; avlulu/bahçeli yapılar olduğu görülmektedir. Giriş durumuna göre bakıldığında ise çoğunlukla yapıların avlu içinden; bazı örneklerde de sokaktan direkt giriş aldığı belirtilebilir. Sokaktan giriş alan yapılardan bazılarında, iç avlu ya da arka bahçe bulunmaktadır (Turgut, 1990; Aytaç, 2015 ve Bahçeci, 2016) (Şekil 4.8 ve 4.9).

Şekil 4.8 Malatya geleneksel konutları olan Beşkonaklar'ın parseller içindeki konumları (Aslan ve Ateş, 2012)

Şekil 4.9 Beşkonaklar'ın ön ve arka cepheleri (Şahin ve Olğun, 2020)

- Geleneksel Malatya Evlerinde Yaygın Plan Şemaları

Geleneksel Malatya evlerine plan şeması bağlamında bakıldığında, öncelikle bazı farklılıklar olsa da bu yapıların çoğunlukla zemin kat ve 1. kattan oluşacak şekilde iki katlı olduğu görülmektedir. Zemin katlar, bir avlu ya da bahçe ile çevrelenmiştir. Bu katlarda eyvanlı ve eyvansız olmak üzere iki farklı plan şeması bulunmaktadır. Eyvanlı şemalarda, eyvanın çevresinde zahirelik ve depo gibi mekânlar yer almaktadır. Bu şemaya sahip olan yapılarda helâ/banyo birimi genellikle avlu ya da bahçenin bir köşesinde bulunmaktadır. Eyvansız plan şemasında ise zemin katta bir sofa ve bu sofanın etrafında mutfak, zahirelik/depo, oturma ve misafir odaları yer almaktadır (Bahçeci, 2016).

1. katların plan şemalarına bakıldığında, eyvansız zemin kat plan şeması bulunan yapılarda üst katta da benzer bir şemaya rastlanmaktadır. Bu planda, 1. katta da bir sofa ve etrafında yer alan odalar bulunmaktadır. Eyvanlı zemin kat plan şeması olan konutlarda ise 1. katta, eyvanın üzerinde bir sofa ve etrafında odalarla mutfak bulunabilmektedir (Bahçeci, 2016).

Geleneksel Malatya evlerinde görülen yaygın plan şemalarından biri de aralıklı plan şemasıdır. Bu şemada, zemin katta genellikle bir aralık mekânı ve buradan ulaşılan ıslak hacimler bulunurken; üst katlarda sofa ve odalar bulunabilmektedir. Bununla birlikte zemin ve 1. katların plan şemaları farklı olsa da bazı geleneksel Malatya evlerinde 'köşk' adı verilen, içinde yazlık oda bulunan üçüncü bir kat daha yer almaktadır (Şekil 4.10).

Aralıklı plan şemalarının bazılarında iç avlu da bulunmaktadır. Sokaktan girilen aralık mekânından avluya ulaşılmaktadır. Zemin katta genellikle eyvan ve mutfak gibi birimler; 1. katta ise açık sofa ve odalar yer almaktadır. Bununla birlikte bazı yapılarda başoda denilen, aralık mekânının üstünde bulunan ve sokağa doğru çıkmalı olan oda yer almaktadır.

(a) (b) (c)

Şekil 4.10 Geleneksel Malatya evlerinden İstanbulluoğlu Konağı'nın zemin (a), üst (b) ve köşk-yazlık kat planları (Turgut, 1990)

- Geleneksel Malatya Evlerinde Cephe Nitelikleri

Geleneksel Malatya evleri, cephe nitelikleri bakımından oldukça özgün verilere sahiptir. Bu anlamda konut cepheleri çoğunlukla çıkmalıdır. Büyük ölçekli yapılarda genellikle iki çıkma bulunurken, küçük ölçekli yapılarda ise tek çıkma olduğu belirtilebilir. Çıkma, cephede genellikle simetrik bir etki oluşturmaktadır ancak asimetrik ve çıkmalı olan cepheler de bulunmaktadır. Bununla birlikte yapı cepheleri genellikle toprak esaslı malzeme ile sıvalı, boyasız ve kireç badanalıdır (Şekil 4.11).

Yapı elemanları bakımından incelendiğinde geleneksel Malatya evlerinin cephelerinde bulunan kapı ve pencereler, özgün durumda ahşap malzemelerden oluşmaktadır. Genellikle iki kanatlı ve dikdörtgen formlu pencere kullanımı yaygındır. Giriş kapıları da çoğunlukla iki kanatlıdır. Ayrıca yöreye özgü kantamarlı pencereler de geleneksel Malatya evlerinin karakteristik bir özelliğidir.

Şekil 4.11 İstanbulluoğlu Konağı'nın sokak görünüşü, restorasyon öncesi ve sonrası sokak cephesi (Turgut, 1990; Durgun, 2006 ve Demirbağ, 2013)

Geleneksel Malatya evleri, yapı-parsel ilişkisi, plan şemaları ve cephe nitelikleri bakımından özgün verilerle öne çıkmaktadır. Malatya kırsalında tespit edilen geleneksel konut yapıları ise bazı noktalarda bu verilerle benzer özellikleri yansıtırken; farklı nitelikleri de bünyelerinde barındırmaktadır. Bu anlamda kırsal alandaki geleneksel konutların, Malatya evleri özelinde değerlendirilmesi ve bu yapılar içindeki yerlerinin belirlenmesi; yörenin geleneksel kırsal konut mimarisinin özgünlüğünü ve korunmasının gerekliliğini vurgulamak açısından önemlidir.

4.6.1 Yapı Parsel İlişkisinin Değerlendirilmesi

- Yapının Parsel İçinde Konumlandığı Alana Göre

Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisine yapı parsel ilişkisi açısından, konut yapılarının parsel içinde konumlandıkları alana göre genel olarak bakıldığında; parselin bir kısmını kullanan yapıların daha fazla olduğu belirtilebilir. Bununla birlikte parsel içinde düzenli bir avlu/bahçe kullanımının yaygın olduğunu belirtmek mümkün değildir. Yalnızca Darende ilçesinde incelenen kırsal alanlarda avlu/bahçe kullanımına rastlanmıştır. Geleneksel Malatya evlerine bakıldığında ise yine parselin bir kısmını kullanan yapıların olduğu ancak; bu yapılarda avlu/bahçe kullanımının da yaygın görüldüğü ifade edilebilir. Bu anlamda kırsal alanlarda yer alan kerpiç konutlar ve geleneksel Malatya evleri, parsel içinde kullandıkları alanın niteliği bakımından benzerlik gösterse de avlu/bahçe kullanımı bakımından farklı özelliklere sahiptir. Yalnızca Darende ilçesinde yer alan kırsal kerpiç konutlar, bu anlamda geleneksel Malatya evleriyle benzerlik göstermektedir. Merkeze yakın olan kırsal

konutların; yapı-parsel ilişkisi bakımından merkezden oldukça uzakta olan Darende'de yer alanlara göre daha az benzerlik göstermesi, yörenin çeperlerinde bulunan kırsal alanlarda, kent merkezine benzeyen yaşam pratiklerinin olduğunu düşündürmektedir.

- Giriş Durumuna Göre

Malatya yöresi kırsalında bulunan kerpiç konutlar, genellikle parsel içinden giriş almaktadır. Ancak bu giriş çoğunlukla bir avlu ya da bahçe içinde değildir. Yalnızca Darende ilçesinde incelenen kırsal alanlarda avlu/bahçe içinden giriş alan yapılara rastlanmıştır. Ancak geleneksel Malatya evlerinde konut girişleri çoğunlukla avlu/bahçe içinden sağlanmaktadır. Bu nedenle Malatya yöresi kırsal kerpiç konutları ve geleneksel Malatya evlerinin, giriş durumuna göre genel olarak farklı niteliklere sahip olduklarını belirtmek mümkündür.

4.6.2 Plan Şemasının Değerlendirilmesi

- Zemin Kat

Geleneksel Malatya evlerinde zemin katlarda genellikle avlulu/bahçeli, eyvanlı ve sofalı plan tipleri bulunmaktadır. Zemin katta eyvan ve sofanın aynı anda bulunduğu örnekler yaygın değildir. Yalnızca eyvan ya da yalnızca sofanın bulunduğu örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. Eyvanın çevresinde depo ve zahirelik gibi birimler bulunurken; sofanın çevresinde mutfak, depo/zahirelik, oturma ve misafir odaları yer almaktadır. Ancak yörenin kırsal kerpiç konutlarında zemin kat plan düzeni daha farklıdır. Bu konutlarda, zemin katlarda yaygın olarak sofalı plan şemaları bulunmaktadır. Eyvanlı plan şemalarına sık rastlanmamaktadır. Ayrıca avlu/bahçe kullanımı da yaygın değildir. Bununla birlikte sofa mekânı, geleneksel Malatya evlerindekinden farklı olarak çoğunlukla oturma, dinlenme, yemek yeme ve misafir ağırlama işlevleri için de kullanılmaktadır. Genellikle odalar, yalnızca dinlenme ve uyuma amaçlı kullanılmaktadır. Bu anlamda kırsal kerpiç konutlardaki sofa mekânı ve odalar ile geleneksel Malatya evlerindeki mekânlar, özelliklekullanım açısından

birbirlerinden ayrılmaktadır. Buradan hareketle geleneksel Malatya evlerinin ve kırsal kerpiç konut yapılarının zemin kat plan şeması bakımından farklı niteliklere sahip olduklarını belirtmek mümkündür.

Kırsal kerpiç konutlarda zemin katların, geleneksel Malatya evlerine göre daha yoğun kullanıldığı belirtilebilir. Özellikle sofa mekânı bu konuda öne çıkmaktadır. Bunun nedenlerinden biri olarak, kırsal alanda çoğunlukla tek katlı yapıların yaygın olması gösterilebilir. Başka bir neden ise; kırsal alanda tarımsal üretimden dolayı açık alanlarla ilişkinin daha yoğun olması; bu nedenle gün içinde konut yapılarına çok sık ve hızlı bir şekilde girilip çıkılması olarak değerlendirilebilir. Yoğun çalışma ve üretim koşulları nedeniyle zemin katların, kırsal alanda daha pratik ve sık kullanılan mekânlar oldukları ifade edilebilir.

- Bodrum Kat

Geleneksel Malatya evlerinde bodrum kat kullanımına genellikle rastlanmazken; yörenin kırsal kerpiç konutlarında özellikle kısmi bodrum kullanımının yaygın olduğu görülmüştür. Bu durum, yöre kırsalının kentsel alana göre daha engebeli olmasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca kırsal alanlarda depolama ihtiyacının kentsel alana göre daha fazla olması da bodrum kat kullanımının yaygın olmasındaki önemli sebeplerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda Geleneksel Malatya evleri ile kırsal kerpiç konutların bodrum kat kullanımı bakımından farklı niteliklere sahip oldukları belirtilebilir.

- Üst Katlar

Geleneksel Malatya evlerinde üst katlar konut işleviyle kullanılmakta ve sofa ile bu mekânın etrafında bulunan çeşitli birimlerden oluşmaktadır. Ayrıca bazı yapılarda köşk adı verilen ve yaz aylarında kullanılan tek odalı bir kat daha bulunmaktadır. Bununla birlikte, 1. katlarda açık sofa kullanımına da yaygın olarak rastlanmaktadır. Malatya geleneksel kırsal konut mimarisinde ise 1. katlarda genellikle kapalı sofalı ya da sahanlıklı plan şemaları yaygındır. Az sayıdaki yapıda yarı açık ya da açık sofa

örneğine rastlanmıştır. Ayrıca geleneksel kırsal konutlarda köşk katı da mevcut değildir.

Geleneksel kırsal konutlarda bulunan 1. katlar, kullanım yoğunluğu bakımından da geleneksel Malatya evlerinde ayrılmaktadır. Kırsal alanda, 1. katlarda bulunan mekânlar kış aylarında neredeyse tamamen kullanım dışı kalırken; yaz aylarında ise yalnızca uyuma/dinlenme işleviyle değerlendirilmektedir. Geleneksel Malatya evlerinde ise 1. katlarda bulunan odalar dinlenme, misafir ağırlama, yemek yeme, uyuma gibi pek çok işlevle kullanılmaktadır. Bu bağlamda kırsal alandaki konutların zemin katında, sofalarda görülen işlevlerin büyük bir kısmı, geleneksel Malatya evlerinde 1. katlardaki odalarda yer almaktadır. Bu durumda, geleneksel Malatya evlerinin tarımsal üretimle yakından ilişkili olmamasının etkili olduğu belirtilebilir.

4.6.3 Cephe Niteliklerinin Değerlendirilmesi

Kentsel alanda bulunan geleneksel Malatya evleri, cephe bakımından genel olarak kırsalda yer alan kerpiç malzemeli konutlara göre daha bakımlı yapılardır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, ekonomik düzeydir. Kentteki kullanıcıların gelir seviyesinin kırsaldakilere göre daha fazla olması, yapıların cephe bakımının düzenli olarak gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Geleneksel Malatya evlerinde *sıva* durumuna bakıldığında, genellikle toprak esaslı malzeme kullanıldığı görülmektedir. Sıvasız geleneksel konut bulunmamaktadır. Bazı yapılarda, bu sıvaların üzerinde kireç badana bulunmaktadır. Kırsal alanlarda incelenen geleneksel konut yapılarına bakıldığında da özgün durumda toprak esaslı malzeme ile yapılan sıvanın yaygın olduğu ifade edilebilir. Ancak pek çok kırsal yerleşimde, sıvasız yapılara da sıklıkla rastlanmıştır. Kireç badanalı yapı ise bulunmamaktadır.

Geleneksel Malatya evlerinde özellikle sokakla doğrudan ilişki kuran cephelerde *çıkma* kullanımına sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak bunun aksine; yörenin kırsal kerpiç konut mimarisinde çıkmasız cepheler yaygındır. Yalnızca merkezden uzak

olan kırsal alanlarda çıkmalı cepheler görülmüştür. Bunun sebebi, merkeze yakın olan kırsal alanlarda başoda kullanımının da bulunmaması olarak değerlendirilebilir.

Geleneksel Malatya evlerinin cephelerinde görülen açık *sofa* kullanımı, kırsal alanlarda oldukça azdır. Bu yerleşimlerde az sayıda görülen yarı açık sofaların ise geleneksel Malatya evlerinde bulunmadığı ifade edilebilir. Açık sofaların kentsel alanda daha fazla olması günlük yaşam ve üretim pratikleriyle ilişkilendirilebilir. Kırsal yerleşimlerde açık alan kullanımının tarım alanlarında ve konutların yakın çevresinde, sokaklarda ve meydanlarda yoğunlaşması, açık sofa ihtiyacını azaltan bir etken olarak değerlendirilebilir. Ancak kentte tarım alanlarının yoğun olmamasının; bununla birlikte sokak ve meydan kullanımının kırsal alanlardakinden farklı olmasının, açık sofa ihtiyacını arttırdığı ifade edilebilir.

Malatya yöresi kırsalında incelenen geleneksel konutların, *Malatya evleri içindeki yerine genel olarak bakıldığında*; çoğunlukla arazi yapısından, günlük yaşam pratiklerinden ve geçim kaynaklarından dolayı ortaya çıkan farklılıklar göze çarpmaktadır. Kırsal yerleşimlerdeki eğimli arazi yapısı, burada bulunan konutlarda kısmi bodrum ve bodrum kat kullanımını beraberinde getirmiştir. Günlük yaşam pratikleri ise zemin kat kullanımının yoğun olmasına yol açmıştır. Kırsal yerleşimlerde, yapıların içinde olduğu kadar açık alanlarda; meydanlarda, yollarda, konutların önünde ve tarım alanlarında da yoğun olarak zaman geçirilmesi, zemin katları daha pratik ve sık kullanılan mekânlar hâline getirmiştir. Ayrıca geçim kaynaklarının tarımsal üretime dayalı olması, açık alan kullanımını arttırdığından; aynı zamanda depolama ihtiyacını da beraberinde getirdiğinden, konut yapıları da buna göre şekillenmiştir. Kırsalda bulunan konutları geleneksel Malatya evlerinden ayıran bu nitelikler, incelenen yapıları bu evlerin özgün birer parçası hâline getirmekte ve korunmalarının gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır.

BÖLÜM BEŞ
MALATYA YÖRESİ KIRSAL KERPİÇ MİMARİSİNİN KORUMA SORUNLARI VE ÖNERİLER

Kırsal alanlar, önemi son yıllarda daha iyi anlaşılan geleneksel yerleşimleri ve bunlara dair sosyo-ekonomik verileri bünyelerinde barındırmaktadır. Geleneksel kentler ve kasabalar, çeşitli sebeplerle büyük oranda yitirilirken; zamanla kırsal alanlar da korunması gereken bir değer olarak gündeme gelmeye başlamıştır (Eres, 2016). Bu anlamda dünyanın pek çok yerinde ve Türkiye'de, bu konuya yönelik olarak çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Ancak yapılan tüm çalışmalara rağmen günümüzde, Türkiye'de geleneksel kırsal alanların korunmuşluk düzeyinin, kentsel yerleşimlerden farklı durumda olmadığını belirtmek mümkündür. Aradaki farkın, kentlerin mimari karakterini yansıtan konut dokularıyla ilgili daha fazla araştırma ve belgeleme çalışmasının yapılması olduğu belirtilebilir. Kırsal alanlar ise akademik ortamın gündemine henüz girmeye başlamıştır (Eres, 2016). Bu bağlamda yapılan incelemeler, kırsal alanlarda bulunan verilerin özgünlüğünü ve yitirilmeleri durumunda birçok önemli değerin kalıcı olarak kaybedileceğini açıkça göstermektedir.

Anadolu, özgün kentleri ile olduğu kadar geleneksel kırsal alanlarıyla da öne çıkan bir yerleşimdir. Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Malatya ise özellikle kerpiç malzemeli mimarisi, bu mimariyi içine alan özgün kırsal çevre ve yaşam pratikleri ile göze çarpan bir yöre olarak değerlendirilmektedir (Çelebi, 2012). Günümüzde çoğunlukla kırsal alanlarda yoğunlaşan ve bu bölgelerin iklim koşullarına da uygun olan kerpiç mimari, hızla değerlendirilmesi gereken çarpıcı nitelikleriyle öne çıkmaktadır. Ancak Anadolu'daki pek çok yörede olduğu gibi Malatya'da bulunan kırsal alanlar da çoğunlukla belgelenmemiş ve koruma bağlamında incelenmemiştir.

Malatya yöresinin kentsel alanında yer alan geleneksel mimari değerlerle ilgili çeşitli çalışmalar bulunurken; kırsal ölçekte bu verilerin irdelendiği çalışmalar

oldukça az sayıdadır. Bu durum, özgün verilere sahip olan Malatya yöresi kırsal mimarisinin incelenmesine yönelik çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kırsal mimari mirasın korunmasının gerekliliğine dair veriler yöre özelinde incelendiğinde, Malatya'da bulunan pek çok yerleşimde bu değerlerin kısmen ya da tamamen kaybolduğu görülmüştür. Bu bağlamda yöredeki kırsal alanları korunmaya değer hâle getiren özellikler, genel olarak;

- Her yerleşimin kendine özgü doğal değerlerinin olması ve bu durumun hem topoğrafya açısından; hem de dağ köyü/ova köyü olma gibi niteliklerle mimariyi doğrudan etkilemesi,
- Yöre kırsalındaki geçim kaynaklarının başında, kayısı üretimi olmak üzere pek çok sebze ve meyve yetiştiriciliği ile hayvancılığın gelmesi; bu kaynakların günlük yaşam pratikleriyle birlikte kırsal alandaki doku ve yapı niteliklerini doğrudan etkilemesi,
- Sokakların gerek malzeme; gerekse kullanım anlamında Malatya yöresi kırsalının özgün değerlerini yansıtması,
- Yörede yaygın olarak kullanılan kerpiç malzeme ve buna uygun olan geleneksel yapım tekniklerinin, kırsal alanlarda özgün bir mimari karakter ortaya çıkarması,
- Kerpiç malzemenin doğal nitelikleri ve kolay ulaşılabilir-işlenebilir olması,
- Kırsal alanda incelenen kerpiç malzemeli konutların, günlük yaşamla, sosyal yapıyla ve üretim özellikleriyle/geçim kaynaklarıyla uyumlu olarak şekillenen özgün birimler olması,
- Kırsal alandaki konutların, malzeme ve yapım tekniği anlamındaki benzerliklerle, topoğrafya ve geçim kaynaklarıyla ilişki açısından farklılıklarla; geleneksel Malatya evleri içindeki yeri ve önemi,
- Konutlarla birlikte sosyal amaçlı ve tarıma yönelik olarak kerpiç malzeme ve geleneksel yapım teknikleriyle inşa edilen birimlerin bulunması şeklinde sıralanabilir.

Yukarıda ifade edilen, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisini korumaya değer kılan nitelikler, çeşitli sorunların etkisiyle hızla yok olmaktadır. Yitirilen bu değerler, özgün doku ve yapı niteliklerini kaybeden; geleneksel olandan tamamen farklı ve yeni kırsal alanların oluşmasına neden olmaktadır. Buradan hareketle söz konusu mimarinin yitirilmemesi ve gelecek nesillere aktarılarak sürdürülebilirliğinin sağlanması için koruma sorunlarının tespit edilmesi ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

5.1 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimarisinin Koruma Sorunları

Kırsal alanlar, günümüzde geleneksel değerlerini hızla yitiren ve birbirine benzer hâle gelen kentlerin aksine; sahip olduğu özgün niteliklerle öne çıkmaktadır. Bunlar tarımsal üretim, rekreasyon etkinlikleri, sosyal yapı, doğal nitelikler, konutlar ve diğer birimlerle bir bütün olarak, tarihi süreç içinde mimari kültürümüzün oluşumunda etkilidir (Eminağaoğlu ve Çevik, 2007). Ancak günümüzde bu değerler, özgüne uygun olmayan yaklaşımlarla hızla dönüşüm geçirmektedir. Bu bağlamda kırsal mimari, çeşitli sorunların etkisiyle kısmen korunabilmekte ya da yitirilmektedir.

Kırsal mimari kimliğin koruma sorunları, genellikle her kırsal yerleşimin kendi eşsiz niteliklerine özgü olarak gelişmektedir. Ancak gerek dünyada, gerekse ülkemizde kırsal mimari mirasın korunmasına yönelik bazı ortak sorunlar da bulunmaktadır. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Kalkınmak için kentleşmek gerektiği algısının yaygın olması,
- Tarımsal üretimin giderek terk edilmesi,
- Yasal düzenlemelerdeki eksiklikler ve olumsuz müdahaleler,
- Gerek yöneticiler gerekse kullanıcılar tarafından kırsal alanların ve bu alanları oluşturan geleneksel yapıların korunmaya değer görülmemesi,
- Korumaya yönelik kararlarda kırsal alan kullanıcılarının desteğinin yeterince alınamaması ve buna bağlı olarak yapılan uygulamaların kalıcı olamaması,

- Korumaya yönelik olarak yapılan çalışmaların yavaş ilerlemesi/uygulanması ve uzayan bu süreçte pek çok özgün değerin yitirilmesi,
- Haberleşme araçlarının yaygınlaşması ile birlikte kent kültürünün daha cazip kılınması ve kırsal alanlardaki yaşama kültürünün giderek terk edilmesi,
- Kırsal alanlarda bulunan genç nüfusun kentlerde eğitim almasıyla farklı geçim kaynaklarına yönelimin artması ve buna bağlı olarak söz konusu alanların hızla göç vermesi,
- Kırsal alanlarda yaşayan ailelerin sosyal ve kültürel anlamda geçirdiği dönüşümler,
- Geleneksel malzeme ve yapım tekniklerinin kullanımının düşük maliyetli olması nedeniyle alt gelir grupları tarafından tercih edilmesi; bu nedenle kırsal alanlardaki geleneksel doku ve yapı niteliklerinin, ekonomik düzeyi yükselen kullanıcılar tarafından uygun olmayan şekillerde değiştirilmesi,
- Gelişen teknolojik yapım tekniklerinin ve modern malzemelerin, yapı üretimini hızlandırması ve bakımını kolaylaştırması nedeniyle geleneksel yapım tekniklerinin ve malzemelerin yerine tercih edilmesi,
- Geleneksel yapıların üretiminin usta-çırak ilişkisi ile öğrenilmesi ve bu yapıların üretiminin azalmasıyla beraber usta sayısının da giderek azalması,
- Bakımsızlık ya da terk edilme nedeniyle kırsal alanlarda bulunan geleneksel yapıların zamanla ya da doğal afetlerle yok olması (Eminağaoğlu ve Çevik, 2005; Eminağaoğlu ve Çevik, 2007; Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, 2010; Ulusoy Binan vd., 2017; Pertigöç, 2018).

Yukarıda ifade edilen koruma sorunları, dünyanın ve ülkemizin pek çok yerinde bulunan kırsal alanlar için geçerli olduğu gibi, Malatya yöresi kırsal alanları için de etkili olmaktadır. Bu sorunlarla birlikte yöreye özgü değerlere yönelik olarak ortaya çıkan koruma sorunlarının da saptanmasının, bu sorunların çözümü için önerilerin geliştirilebilmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

5.1.1 Yerleşim Dokusu Ölçeğinde Koruma Sorunları

Malatya yöresinde yer alan kırsal alanlar, yapı ölçeğinde olduğu kadar yerleşim dokusu ölçeğinde de çeşitli sorunlardan etkilenmekte ve bu nedenle özgün niteliklerini yitirmektedir. Söz konusu sorunlar sosyo-kültürel/ekonomik olarak ve dokunun fiziki nitelikleri üzerinden gelişmektedir.

5.1.1.1 Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Bağlamda Koruma Sorunları

Malatya yöresinde bulunan kırsal alanların yerinde gözlemlenmesi ve literatür araştırmaları sonucunda tespit edilen, doku ölçeğindeki yasal ve sosyo-kültürel/ekonomik bağlamda gelişen koruma sorunlarının, büyük oranda koruma bilinci eksikliğinden kaynaklandığı ifade edilebilir. Bununla birlikte sosyal yapıdaki değişimler, geçim kaynaklarındaki değişikliklerle ortaya çıkan problemler, yetkili kurumların yaklaşımları gibi sebepler de koruma bilinci eksikliğiyle birlikte gözlemlenen önemli sorunlardır.

Yöre kırsalında bulunan kerpiç malzemeli yapılar, *yasal olarak* herhangi bir statüye sahip değildir. Kullanıcıların çoğu, yalnızca parseller üzerinde yasal hak sahibidir. Bazı kullanıcıların ise kerpiç yapıların konumlandığı parseller üzerinde de resmi olarak herhangi bir hakkı bulunmamaktadır (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 Ağustos 2019; M. Aktaş, kişisel iletişim, 17 Temmuz 2019). Bu nedenle yapıların onarım ve altyapı çalışmaları için profesyonel destek sağlanmamaktadır. Ayrıca bu yapıların harap olması ya da kendiliğinden veya dışarıdan müdahale ile yıkılması durumunda herhangi bir kontrol mekanizması olmadığı belirtilebilir. Bu durum, kerpiç malzemeli yapıların belgelenemeden yok olmasına yol açmaktadır.

Malatya'nın son yıllardaki kentsel gelişimi incelendiğinde, çeperlerde bulunan ve kırsal alanlara doğru uzanan boş arazilerin ve tarım alanlarının, hızla yapılaştığı ve kente dâhil olduğu görülmektedir. Bu durum, kentin çeperlerine yakın konumda bulunan kırsal yerleşimlerin de kentle bütünleşme ve özgünlüğünü yitirme tehlikesi altında olduğunu göstermektedir. Kente yakın bir noktada yer almak, uzun vadede,

kırsal alanlar için bir tehdit hâline gelmektedir. Tez kapsamında incelenen altı yerleşimde henüz bu durumun etkileri görülmese de geçmişte kent merkezine yakın olarak konumlanan ve çoğunlukla tarım alanlarından oluşan; günümüzde ise Malatya'nın en kalabalık kentsel yerleşim bölgelerinden olan Karakavak, Tecde, Çilesiz gibi mahallelerde, kentin zamanla içine aldığı, hızla yapılaşan kırsal alanlar ve tarım arazileri olduğu bilinmektedir (Şekil 5.1, 5.2, 5.3).

Şekil 5.1 Geçmişte kırsal niteliğe sahip olan Karakavak Mahallesinin incelenen yerleşimlerden Kuşdoğan'a göre konumu (Google Earth, 2021)

(a)

(b)

Şekil 5.2 Geçmişte kırsal niteliğe sahip olan Karakavak Mahallesinin aynı noktadan çekilen, 2001 (a) ve 2020 (b) yıllarına ait hava fotoğrafları (Google Earth, 2021)

(a) (b)

Şekil 5.3 Geçmişte kırsal niteliğe sahip olan Karakavak Mahallesinde yeni yapıların yanında bulunan kerpiç malzemeli yapılar - 5920 ada 10 parsel (a) ve 5920 ada 11 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2015)

Yöre kırsalında yaşayan kullanıcılara sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan bakıldığında, geçmişte çoğunlukla kalabalık ve geniş aileler bulunurken günümüzde özellikle genç ve orta yaşlı nüfusun, yalnızca yılın belli dönemlerinde; özellikle hasat zamanlarında bu yerleşimlerde ikamet ettiği tespit edilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 Ağustos 2019; M. Canbay, kişisel iletişim, 17 Mart 2021). Ayrıca bu nüfus çoğunlukla tarım dışı meslek gruplarıyla geçimini sağlamaktadır. Bu durum hem yöre kırsalındaki özgün sosyo-kültürel yapının değişmesine; hem de temel geçim kaynağı olan tarımın giderek terk edilmesine neden olmaktadır. Özellikle yıl boyu bakım gerektiren hayvancılık faaliyetleri, belirtilen değişimlerden dolayı oldukça azalmıştır. Bu durum yerleşim dokusunun ve yapıların kullanımını da koruma bağlamında olumsuz etkilemiştir.

Malatya yöresinde incelenen kırsal alanlarda, yıl boyunca bu yerleşimlerde ikamet eden kullanıcıların çoğunlukla düşük gelirli ve yaşlı bireyler oldukları gözlemlenmiştir. Bu kullanıcılar, geleneksel yapıların ihtiyaç duyduğu bakım ve onarımı kendileri yapamamaktadır. Ayrıca bu ihtiyacı karşılamak için gerekli olan ekonomik düzeye de sahip olmadıkları görülmüştür. Bununla birlikte, kırsal yerleşimlerde çoğunlukla hasat dönemlerinde bulunan ve yüksek gelirli olan kullanıcıların ise geleneksel yapıların bakım ve onarımını özgün niteliklere uygun olarak yapmak yerine; çoğunlukla yeni yapı inşa etmeyi ya da modern malzemelerle, özgüne aykırı olarak bakım ve onarım yapmayı tercih ettikleri ifade edilebilir.

Özellikle yeni yapılarda yaşamanın, kırsal yerleşimlerde bulunan kullanıcılar için bir prestij kaynağı olduğunu belirtmek mümkündür. Bu durum, kırsal yerleşim dokularının hızla değişmesine neden olmaktadır.

Malatya yöresi kırsalında gözlemlenen önemli sorunlardan biri de kırsal alanların korunmasına yönelik çalışmaların doğrudan turizmle ilişkilendirilmesidir. Kırsal alanlarda bulunan kullanıcılar, bu yerleşimlerde yapılacak koruma çalışmalarının beraberinde turizmi getireceği; bu durumda yaşama alanlarının, kendi istekleri dışında yabancılar tarafından ziyaret edileceği endişesi taşımaktadır (T. Güneş, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019; H. Canpolat, kişisel iletişim, 10 Mayıs 2020; M. Canbay, kişisel iletişim, 17 Mart 2021). Bu nedenle koruma çalışmalarını olumsuz bulmaktadır. Bunun aksine; kırsal alanlar konusunda yasal olarak karar alma hakkı bulunan kişi ve kurumlar ise çoğunlukla turistik faaliyetlerle değerlendirilemeyecek alanları korumaya değer bulmamaktadır. Yerleşimlerin özgün bir dokuya sahip olmaları, kerpiç yapı yoğunluğuyla öne çıkmaları gibi nitelikler, turistik değere sahip olması açısından yeterli görülmemektedir. Bu anlamda kullanıcılar büyük oranda turizmle birlikte korumadan endişe ederken; yetkili kurumlar ise çoğunlukla bu alanların korunması için turizmin gerekli olduğunu belirtmektedir.

Malatya yöresinde incelenen kırsal alanlarda, kullanıcıların geleneksel yerleşim dokularına koruma bağlamında yaklaşımları irdelendiğinde, birçoğunun bu alanları korumaya değer bulmadıkları ifade edilebilir. Kerpiç yapılar ve bunların oluşturduğu özgün dokular çoğunlukla eski, günümüzün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak ve konforsuz olarak görülmektedir. Az sayıdaki kullanıcının bu alanları korumaya değer buldukları görülmüştür. Bu durumun özgün yerleşim dokularına modern malzeme ve yöntemlerle müdahaleyi arttırdığı belirtilebilir.

Yöre kırsalında görülen sosyo-kültürel/ekonomik bağlamdaki koruma sorunlarına genel olarak bakıldığında, büyük bir kısmının koruma bilinci eksikliğiyle yakından ilişkili olduğunu belirtmek mümkündür. Özelikle yerleşimlerde yasal olarak pek çok eksikliğin ve karışıklığın olması, kentin kırsal alanları giderek içine alması,

kullanıcılarla yetkili kişi ve kurumların korumaya dair endişe ve yaklaşımları gibi sorunların, temelde koruma bilinci eksikliğinden kaynaklandığı ifade edilebilir.

5.1.1.2 Dokunun Fiziki Nitelikleri ve Kullanım Özellikleri Bağlamında Koruma Sorunları

Yörede bulunan kırsal yerleşim dokularının fiziki nitelikleri; genel olarak tarım alanlarına, yerleşim içindeki parsellerin durumuna, yol özelliklerine, yapıların dış cephelerine ve üst örtülerine dair veriler şeklinde sıralanabilir. Kullanım özellikleri ise fiziki niteliklerdeki dönüşümlere bağlı olarak değişen pratiklerdir. Bu anlamda dokuların fiziki nitelikleri ve kullanım özellikleri, birbirileriyle bağlantılı olan iki parametre olarak ifade edilebilir. Bu değerlerin tamamı, sosyo-kültürel/ekonomik verilerle de yakından ilişkilidir. Bunlarda görülen özgün duruma aykırı olan değişiklikler, dokuya dair koruma sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Kırsal alanlardaki günlük yaşam pratikleri içinde yoğun olarak bulunan; aynı zamanda yapıların ve yerleşim dokularının niteliklerini de doğrudan etkileyen tarım arazileri, bu alanların önemli bir parçasıdır. Tarımsal üretimin giderek azalmasıyla birlikte, pek çok bitkisel üretim alanının da aktif olarak kullanımı azalmıştır. Bu durum gerek yerleşimlerin yakın çevresinde; gerekse yapılaşmanın yoğun olduğu bölgelere uzak olan bu arazilerin bakımsız kalmasına neden olmuştur. Kırsal alanların tarım arazileri ve yapılı bölgelerle bir bütün olduğu göz önünde bulundurulduğunda; bunların kullanım dışı kalmasının, bütüncül koruma bağlamında olumsuzluklara neden olacağı ifade edilebilir (Şekil 5.4).

Şekil 5.4 Kuşdoğan'ın batı çeperinde büyük bir kısmı kullanılmayan tarım alanları - 254 ada 3,4,5,6,7,8 parseller, 255 ada 6 ve 7 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

Yörede incelenen kırsal alanlarda bulunan tarım arazilerinin yanı sıra; yerleşim dokusu içinde bulunan boş ve bakımsız parseller de koruma açısından önemli bir sorundur. Yapıların yanında bulunan boş parsellerle birlikte, üzerinde az sayıda yapı bulunan büyük ölçekli parsellerin boş kısımlarının da bakımsız kalması, yerleşim dokularının kullanımını genel olarak olumsuz etkilemektedir. Yaz aylarında çoğunlukla zararlı bitki ve hayvanların yaşadığı bu alanlarda kış aylarında ise yoğun çamur ve bataklık etkisinin olması, dokuların korunmasını zorlaştırmaktadır (Şekil 5.5).

Şekil 5.5 Beybağı'nda yapıların arasında bulunan boş ve bakımsız bir alan - 1201 ada 15 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Kırsal alanlardaki sosyal niteliklerin değişmesi, yalnızca tarımsal üretimle doğrudan bağlantılı mekânları değil; meydan, çeşme ve köy kahvesi gibi birimleri de olumsuz etkilemiştir. Geçmişte yerleşimlerin kullanıcılarının yılın büyük bir kısmını bu alanlarda geçirmesi nedeniyle söz konusu birimlerin kullanımı oldukça yoğunken; günümüzde meydanlar çoğunlukla hasat dönemlerinde ya da yılın belli zamanlarında bazı etkinlikler için kullanılmaktadır. Köy kahvesi ve çeşme yapıları ise büyük oranda yitirilmiştir. Ayrıca okul ve sağlık ocağı gibi diğer kamusal yapıların da genellikle terk edilmesinin temel nedeninin sosyal yapıdaki değişimler olduğu ifade edilebilir. Özellikle orta yaşlı ve genç nüfusun bu yerleşimleri yalnızca yılın belli dönemlerinde kullanıyor olması; meydan, köy kahvesi, çeşme, okul ve sağlık ocağı gibi sosyal ve kültürel nitelikli alan ve yapıların korunmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Bu nedenle yerleşim dokuları, özgün niteliklerini hızla yitirmektedir.

Yerinde gözlemlenen kırsal alanların tamamında, yapılı alanda bulunan yolların özgün durumda, çoğunlukla yayalar tarafından kullanıldığı ve toprak malzemeli olduğu bilinmektedir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 Ağustos 2019). Ancak günümüzde yollar, büyük oranda hem yayalara hem de araçlara hizmet etmektedir. Yayalar için tretuvar düzenlemesine de rastlanmamıştır. Ayrıca bu yollar çoğunlukla asfalt malzeme ile kaplanmıştır. Az orandaki toprak malzemeli yollar ise oldukça bakımsızdır. Bu durumun, yerleşim dokularının kullanım konforunu olumsuz etkilediği ve korunmasını zorlaştırdığı belirtilebilir. Benzer bir durum meydanlar için de tespit edilmiştir. Geçmişte çoğunlukla bakımlı ve toprak malzemeli olan meydanlar, günümüzde büyük oranda asfalt ya da kilit parke taşı malzeme ile kaplanmıştır. Bu durumun, söz konusu alanların kullanım şeklini ve yoğunluğunu olumsuz etkilediğini belirtmek mümkündür.

Kırsal yerleşim dokularında görülen koruma sorunlarından biri de özgün durumda toprak esaslı malzeme ile sıvanan geleneksel yapıların dış cephelerinin; günümüzde çoğunlukla çimento esaslı malzeme ile sıvanmasıdır. Bu kullanım, özgün sokak dokularının değişmesine neden olmaktadır. Ayrıca geleneksel yapıların düz ve toprak malzemeli üst örtülerinin yerine kırma, beşik ve sundurma çatıların; Marsilya tipi

kiremit, metal sac gibi malzemelerin tercih edilmesi, sokakların özgün karakterini ve silüetini korumayı zorlaştıran etkenlerden biridir. Bu anlamda geleneksel yapıların sokaklar üzerinden algılanabilen tüm niteliklerinde görülen değişikliklerin, yerleşim dokularının fiziki niteliklerinin korunması bağlamında olumsuz etkilerinin olabileceği ifade edilebilir.

Yörede yerinde gözlemlenen, yerleşim dokusu ölçeğindeki koruma sorunlarına genel olarak bakıldığında, büyük bir kısmının koruma bilinci eksikliği ile yakından ilişkili olduğunu belirtmek mümkündür. Ayrıca yapı ölçeğindeki koruma sorunlarından bazılarının, dokulardaki fiziksel nitelikli sorunları da direkt etkilediği ifade edilebilir.

5.1.2 Yapı Ölçeğinde Koruma Sorunları

Malatya yöresi kırsal mimarisinde, en fazla kullanılan yapı malzemesi olarak öne çıkan kerpiç, koruma bağlamında da önemli rol oynamaktadır (Çelebi, 2012). Pek çok koruma sorunu, kerpiç malzemenin fiziksel yapısıyla ve buna bağlı olarak bakım ve onarım ihtiyaçları ile yakından ilişkilidir.

Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisini oluşturan yapılar, malzemenin özellikleriyle ilişkili olan koruma sorunlarıyla karşı karşıya oldukları gibi; yapı-parsel ilişkilerinde, plan tipolojisinde ve cephe niteliklerindeki kontrolsüz müdahalelerle de özgün mekânsal karakterlerini yitirmektedir. Bu anlamda yapılarda görülen koruma sorunları da söz konusu açılardan öne çıkmaktadır.

5.1.2.1 Yapı Malzemesi ve Yapım Tekniği Özellikleri Bağlamında Koruma Sorunları

Malatya yöresinde bulunan kırsal alanlarda, doğal bir yapı malzemesi olan kerpicin yoğun olarak kullanılması, bu malzemenin bazı özelliklerinden kaynaklanan sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunların başında, toprak, su ve saman karışımından oluşan kerpicin organik yapısı nedeniyle, bakımsız kalması durumunda

doğaya karışabilir nitelikte olması; bu nedenle bakım ve onarımı düzenli olarak yapılmayan kerpiç malzemeli yapıların hızla yıpranarak yok olması gelmektedir.

Killi toprak, su ve saman karışımından oluşan kerpicin nitelikleri; bu malzemelerin özelliklerine, oranına, karıştırılma süresine, homojenlik durumuna ve kurutma yöntemi ile süresine bağlı olarak değişmektedir. Bu bağlamda ortalama olarak kerpicin birim hacim ağırlığının 1,2-1,6 gr/cm^3, basınç mukavemetinin 3-20 kg/cm^2, ısı geçirgenlik katsayısının 0,40 kcal/m.h.C. ve suda çözülme hızının ise 25-40 dk. olduğu belirtilebilir. Belirtilen nitelikler içinde, malzemenin özellikle suya dayanımının az olması göze çarpmaktadır (Eriç, 1980). Bu anlamda kerpice doğrudan zarar veren etmenlerin başında suyun ve nemin geldiği ifade edilebilir. Atmosferden yağışla gelen ve zeminden kapilarite ile yükselen sular; çatı, saçak ve oluklarda su ve nemle ilgili detayların doğru bir şekilde çözülmemesi, ıslanmaya karşı gerekli ve yeterli önlemlerin alınmaması, donma-çözülme etkisi, bakımsızlık ve kötü kullanım gibi nedenlerle su ve nem hasarlarına kerpiç malzemeli yapılarda sıklıkla rastlanmaktadır (Koçu, 2014).

Kerpiç malzemeli yapıların bakımı, iç mekândan üst örtüye kadar hemen hemen her eleman için periyodik olarak tekrarlanması gereken uygulamalarla yapılmaktadır. Bunların başında kerpiç duvarların sıvanması gelmektedir. Özellikle dış yüzeyi düzenli olarak toprak esaslı malzeme ile sıvanmayan kerpiç duvarlar, zamanla su ve rüzgâr etkisiyle aşınmaktadır. Taşıyıcı nitelikte olan bu duvarların zarar görmesi, yapının dayanımını da azaltmaktadır (Şekil 5.6).

Şekil 5.6 Seyituşağı'nda dış duvarın sıvanmaması nedeniyle zarar gören kerpiç duvar - 108 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Kerpiç malzemeli yapıların bakımında ‘perdahlama’ da oldukça önemlidir. Yapının iç mekânında bulunan döşemelerin bakımına dayanan bu işlemde yüzey, ince bir tabaka olacak şekilde toprak esaslı harçla sıvanmakta ve sıkıştırılmaktadır (Çelebi, 2012; H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 Ağustos 2019). Perdahlama işleminin düzenli olarak yapılmaması durumunda bozulmaya başlayan döşeme, mekân içinde yoğun tozlanmaya neden olarak kullanım konforunu olumsuz etkilemektedir. Benzer şekilde kerpiç duvarların iç yüzeylerinin de periyodik olarak sıvanmaması durumunda, yüzeyde aşınma ve iç mekânda tozlanma olmaktadır (M. Aktaş, kişisel iletişim, 12 Mart 2019).

Kerpiç malzemeli yapıların periyodik olarak ihtiyaç duyduğu bakımlardan biri de düz üst örtüler için uygulanmaktadır. Bu işlemin düzenli olarak yapılmaması durumunda üst örtü aşınmakta ve dayanımını kaybetmektedir. Bununla birlikte düz üst örtülerle ilgili önemli bir sorun da kar yüküdür. Sözlü görüşmelerde, bu elemanların yoğun olarak biriken kar yüküne karşı dayanıksız olduğu; bu nedenle yağan karın birikmeden temizlenmesi gerektiği aktarılmıştır. Geçmişte yaygın olmamakla birlikte bazı yapıların üst örtüsünde kullanılan sıkıştırılmış toprağın içine, karı eritmek için tuz karıştırılsa da bu kullanımın dam yüzeyinde aşınmaya da sebep olduğu belirtilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 Ağustos 2019).

Yöredeki geleneksel yapılarda bakıma ihtiyaç duyan elemanlardan bazıları da ahşap malzemelidir. Ahşap kirişlemeler ve doğramalar, zamanla yıpranmaktadır. Ayrıca bu elemanlardan bazıları, zararlı canlıların etkisiyle de bozulmaktadır. Bununla birlikte sözlü görüşmelerde, ahşap kirişlemelerin içindeki oyukların/aşınan noktaların içinde yılan vb. canlıların uzun süre yaşayabildiği ve bu nedenle sürekli kontrol ve bakımının yapılması gerektiği belirtilmiştir (M. Canbay, kişisel iletişim, 12 Mart 2019).

Kerpiç malzemeli yapılarda bakıma ihtiyaç duyan duvar, döşeme, üst örtü ve ahşap elemanların bakımları, geçmişte kalabalık aileler tarafından ve imece usulü ile gerçekleştirilmektedir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 ağustos 2019). Ancak günümüzde bu yerleşimlerde yaşayan kalabalık ailelerin azalmış olması; geleneksel

yapıları genellikle yaşlı bireylerin kullanması, yapıların bakımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Genç ve orta yaşlı bireylerin çoğunlukla hasat dönemlerinde kırsal alanlarda bulunması, yapıların bakımına ayrılan sürenin de azalmasına neden olmaktadır. Bu durum, yapılara bakım yapamayacak kadar yaşlı olan kullanıcılara da imece ile yardım edilmesini zorlaştırmaktadır (H. Canbay, kişisel iletişim, 12 Nisan 2021).

Kerpiç malzemeli yapılarda periyodik bakıma ihtiyaç duyan elemanların, bu ihtiyacını en aza indirgemek için, yapılara özgüne aykırı pek çok müdahalede bulunulmaktadır. Bunların başında iç ve dış duvar yüzeylerinin çimento esaslı malzeme ile sıvanması gelmektedir. Sözlü görüşmelerde, toprak esaslı sıvanın her yıl yenilenmesinin gerektiği ancak çimento esaslı sıvanın buna göre çok daha uzun süre yenilenmeden kullanılabildiği belirtilmiştir (H. Arık, kişisel iletişim, 17 Nisan 2021). Bu durum, kerpiç duvarların doğal iklimlendirme özelliğini olumsuz etkilediği gibi; yapıların ve sokak dokularının karakterini de özgüne aykırı olarak değiştirmektedir (Şekil 5.7).

(a) (b)

Şekil 5.7 Dış cephesi çimento esaslı malzemeyle sıvanan geleneksel yapılar - Karaca, 955 parsel (a) ve Beybağı, 1196 ada 32 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

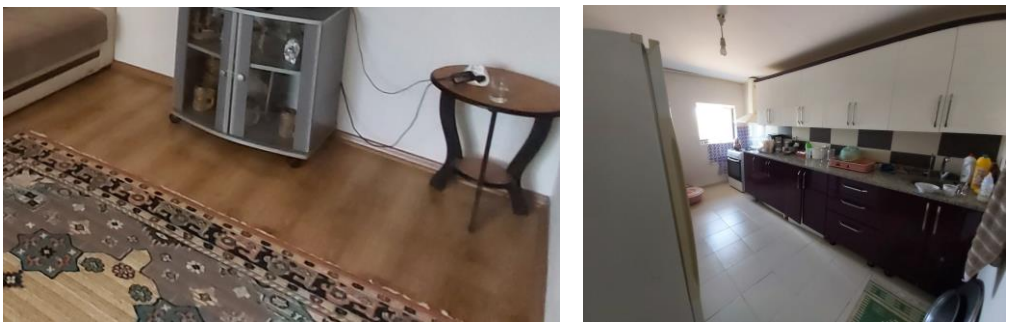
Malatya yöresinin iklimi göz önünde bulundurulduğunda, yaz aylarında hava sıcaklığının oldukça yüksek; kış aylarında ise soğuk hava şartlarının hâkim olduğu belirtilebilir. Bu durumda kerpiç yapıların doğal iklimlendirme nitelikleri, ısı konforunun sağlanmasında büyük önem taşımaktadır. Kerpiç malzemeli yapıların iç mekânı yaz aylarında dış mekâna göre daha az sıcaklıktayken; kış aylarında ise

kolaylıkla ısınabilmektedir. Ancak bu yapıların duvarlarının toprak yerine çimento esaslı malzeme ile sıvanması, doğal iklimlendirme niteliklerini de kaybetmesine neden olmaktadır. Bu durum, ısıtma ve soğutma için mekanik sistemlerin kullanılmasını zorunlu kılarak, yapıların özgün niteliklerini yitirmesine neden olmaktadır. Ayrıca büyük oranda enerji kaybını da beraberinde getirmektedir (Işık, 2012) (Şekil 5.8).

Şekil 5.8 Karaca'da dış cephesi çimento esaslı malzemeyle sıvanan geleneksel yapıda klima kullanımı - 931 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Geleneksel yapılarda periyodik bakıma ihtiyaç duyan kerpiç malzemeli duvarlarda olduğu gibi döşemelerde de bu ihtiyacı azaltmak için özgüne aykırı müdahaleler yapıldığı görülmüştür. Bunların başında, döşeme yüzeyinin çimento esaslı malzeme ile sıvanarak üzerinin farklı malzemelerle kaplanması gelmektedir. Bu durum, periyodik bakım ihtiyacını azaltmakla birlikte yapıların özgün niteliklerinin değişmesine neden olmaktadır (Şekil 5.9).

(a) (b)

Şekil 5.9 Çayırköy'de bir yapının oda (a) ve mutfak (b) mekânlarında bulunan özgüne aykırı ahşap parke ve seramik döşeme kaplamaları - 199 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Malatya yöresi kırsalında incelenen geleneksel yapılarda, bakım ihtiyacını azaltmaya yönelik olarak uygulanan özgüne aykırı müdahalelerden biri de üst örtülerde görülmektedir. Periyodik olarak toprak sıkıştırma işleminin yapılamamasının yanı sıra; kullanıcıların büyük bir kısmının kış aylarını kırsal yerleşimlerin dışında geçirmesi nedeniyle kar yükünün temizlenememesi, düz damların yerine beşik, kırma ya da sundurma çatıların tercih edilmesine neden olmuştur. Bu durum hem yapıların özgün karakterini; hem de sokak dokularının niteliklerini değiştirmiştir. Ayrıca özgüne aykırı olarak düzenlenen bu üst örtülerin genellikle Marsilya tipi kiremit ve metal sac gibi modern malzemelerden oluştuğu görülmüştür (Şekil 5.10, 5.11).

Şekil 5.10 Beybağı'nda geleneksel bir yapının üstünde bulunan özgüne aykırı, metal sac malzemeli üst örtü ve bu örtüyü taşıyan ahşap elemanlar - 1200 ada 19 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 5.11 Kuşdoğan'da geleneksel bir yapının üstünde bulunan özgüne aykırı, Marsilya tipi kiremit malzemeli beşik çatı - 199 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Kırsal yerleşimlerde bulunan bazı yapılarda, üst örtünün betonarme sistemle yeniden inşa edildiği örneklere de rastlanmıştır. Bu durumda yapıların yalnızca dış duvarlarının kerpiç malzemeli olarak kaldığı; yeni inşa edilen üst örtünün taşınabilmesi amacıyla iç mekânda betonarme kolonların bulunduğu görülmüştür (Şekil 5.12).

Şekil 5.12 Çayırköy'de dış duvarları yığma; üst örtüsü ise betonarme olan bir depo yapısının iç mekânı - 207 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Geleneksel yapılarda, kerpiç malzemede olduğu gibi bakım gerektiren ahşap malzemeli elemanlarda da özgüne aykırı müdahaleler tespit edilmiştir. Bunlardan en yaygın olanın, ahşap kapı ve pencere doğramalarının plastik esaslı ve metal malzemeli doğramalarla değiştirilmesi olduğu belirtilebilir (Şekil 5.13, 5.14, 5.15). Ayrıca incelenen alanlarda rastlanmasa da yöredeki diğer kırsal yerleşimlerde bulunan bazı yapılarda, ahşap kirişlemelerin arasına zararlı canlıların girmesini engellemek amacıyla özgüne aykırı tavan kaplamaları yapıldığı görülmüştür (Şekil 5.16).

Şekil 5.13 Çayırköy'de plastik pencere doğraması örnekleri - 203 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 5.14 Karaca'da plastik pencere doğraması örnekleri - 176 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

(a) (b)

Şekil 5.15 Seyituşağı (a) ve Günpınar'da (b) metal malzemeli kapı örnekleri - 108 ada 51 ve 53 parseller (a) ve 162 ada 2 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 5.16 Balaban/Darende'de ahşap kirişlemelerin üstünün özgüne aykırı olarak kaplandığı kerpiç malzemeli bir konut yapısı - 334 parsel (Kişisel arşiv, 2018)

Yörede yapılan incelemelerde, kırsal alanlarda bulunan bazı kerpiç yapıların subasman kotunun çok düşük olduğu ya da yol seviyesinin yükselmesiyle bu elemanın tamamen toprak altında kaldığı görülmüştür. Bu durum zeminde biriken yağmur suyu, kar gibi dış etmenlerin kerpiç malzemeye verdiği zararı arttırmaktadır (Şekil 5.17).

Şekil 5.17 Karaca'da subasmanın toprağın altında kalması nedeniyle zarar gören kerpiç duvar - 110 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Kerpiç duvarlarda kullanılan ana ve kuzu blokların, derzler üst üste gelmeyecek şekilde bir araya getirilerek duvarların örülmesi, yapının dayanımı açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak özellikle sonradan müdahale ile inşa edilen kerpiç duvarlarda buna dikkat edilmediği görülmüştür. Bununla birlikte bazı yapılarda, duvarların yıpranan kısımlarının kerpiç malzeme ile değil; özgüne aykırı olarak pişmiş tuğla ya da beton briket gibi malzemelerle onarıldığı tespit edilmiştir (Şekil 5.18).

Şekil 5.18 Karaca'da ön cephesinde yıkılan duvarın pişmiş tuğla ile yeniden inşa edildiği kerpiç malzemeli bir depo yapısı - 173 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Yörede incelenen kırsal yerleşimlerde yapılan sözlü görüşmelerde, bazı yapılarda bulunan ve yiyecek depolamak için kullanılan zahirelik ve kiler gibi mekânların,

temizliğinin ve bakımının periyodik olarak yapılmadığı; bu nedenle çürüme, nem, zararlı canlılar gibi sorunların ortaya çıktığı ifade edilmiştir (H. Göksal, kişisel iletişim, 17 Nisan 2021). Benzer bir durumun, ahır ve depo yapılarının bakımlarının yapılamaması nedeniyle de ortaya çıktığı belirtilmiştir (B. Özdoğan, kişisel iletişim, 12 Ağustos 2019).

Malatya yöresinde bulunan kırsal alanlar genel olarak değerlendirildiğinde, yerleşimlerde inşa edilen yeni yapılarda kerpiç yerine çoğunlukla beton+tuğla malzemenin tercih edildiği görülmüştür. Bu durumun nedenleri; yörede kerpiç yapı ustasının kalmamış olması ve yapı üretiminde kullanılabilecek nitelikteki taş, ahşap ve toprak malzemelere ulaşmanın geçmişteki kadar kolay olmadığı şeklinde ifade edilmiştir (H. Taşpınar, kişisel iletişim, 22 Ağustos 2019; H. Arık, kişisel iletişim, 17 Nisan 2021). Bu nedenle kırsal alanlardaki yeni yapı sayısının giderek arttığı belirtilebilir.

Kırsal alanlarda yeni yapı ihtiyacı olduğunda, kerpiç malzeme ve geleneksel yapım teknikleri yerine modern malzeme ve tekniklerin tercih edilmesinin sebeplerinden biri; geleneksel yöntemlerle kerpiç üretiminin ve yapı inşasının gerektirdiği işçilik ve sürenin, modern malzeme ve yöntemlere göre çok daha fazla olmasıdır. Toprağın diğer malzemelerle karıştırılarak mayalanması, kalıplara koyularak geniş bir alanda ve güneş altında kurumaya bırakılması, kuruyan kerpiç blokların toplanarak inşaat alanına getirilmesi ve yapının bu bloklarla oluşturulması, uzun süren ve işçilik anlamında da detaylı bir süreçtir (Işık, 2012). Bu durum, kerpiç yapı üretiminin azalmasını ve kerpiç ustaları yetişmemesini de beraberinde getirmiştir.

Malatya yöresindeki kerpiç yapıların korunmasını zorlaştıran önemli sorunlardan biri de deprem etkisidir. Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde yer alan Malatya'da, depremlere dair kayıtlar M.S. 240 yılına kadar uzanmaktadır (Satılmış, 2016). Bu bağlamda Yeşilyurt, Doğanşehir, Doğanyol, Pütürge, Kale ilçeleri 1. derece; Darende, Yazıhan, Battalgazi, Akçadağ, Arguvan, Hekimhan, Arapkir ilçeleri 2. derece ve Kuluncak ilçesi ise 3. derece deprem bölgesi olarak belirlenmiştir (Sertel

ve Sanyürek, 2017). Yöre mimarisinin önemli bir parçasını oluşturan kerpiç yapılar da depremin olumsuz etkilerine maruz kalmıştır. İncelenen altı kırsal yerleşimde, özellikle depremden dolayı hasar gördüğü bilinen geleneksel yapı tespit edilememiştir. Ancak yöredeki diğer kırsal yerleşimlerde, yakın geçmişte meydana gelen depremlerden dolayı yıkılan ya da ağır hasarlı hâle gelen kerpiç malzemeli yapılar olduğu bilinmektedir (Şekil 5.19, 5.20).

Şekil 5.19 Battalgazi ilçesi kırsalında deprem nedeniyle ağır hasarlı olan kerpiç malzemeli yapı (Durdu, 2020)

Şekil 5.20 Doğanyol ilçesi kırsalında deprem nedeniyle yıkılan kerpiç malzemeli yapılar (Türkiye Gazetesi, 2020)

Kerpiç yapıların deprem etkisinde aldığı hasarlara genel olarak bakıldığında, duvarların düşey narinliğinin (yükseklik/kalınlık oranının) ve yatay narinliğinin (uzunluk/kalınlık oranının) fazla olması, mesnetlenmemiş duvar uzunluğunun çok olması, duvardaki boşlukların birbirlerine ve köşelere çok yakın olması, kesişen duvarların aralarındaki bağlantının zayıf olması, döşeme veya çatı kirişlerinin duvara iyi bağlanmaması, çatı ya da döşemeyi oluşturan yapı elemanlarının birbirlerine iyi bağlanmamış olması, çatının ağır olması ve genel olarak işçiliğin zayıf olması,

oldukça etkili sorunlardır. Ayrıca depreme karşı dayanımı iyi olmayan kerpiç yapılara su ve nemin verdiği hasarlar da eklenince hem bina ömrü kısalmakta hem de depremlerde can kayıpları artmaktadır (Zamankhani ve Arun, 2011).

Malatya yöresinde bulunan kırsal alanlarda, kerpiç yapıların malzeme ve yapım tekniği özelliklerinin yanı sıra mimari niteliklerindeki değişimlerden kaynaklanan sorunlar da dikkati çekmektedir. Bunlar yapıların ve yerleşim dokularının özgün karakteristik niteliklerini olumsuz etkilemektedir.

5.1.2.2 Mimari Niteliklerin Değişiminden Kaynaklanan Koruma Sorunları

Malatya yöresi kırsalında bulunan kerpiç malzemeli yapıların, yapı-parsel ilişkisi, plan şemaları ve cephe nitelikleri bağlamında değişim sürecinde olduğu tespit edilmiştir. Özgüne aykırı müdahalelerle değiştirilen bu özellikler, yörenin kırsal kerpiç mimarisinin korunması bağlamında önemli sorunlar olarak değerlendirilebilir.

Yöredeki kırsal alanlarda *yapı-parsel ilişkisine* bakıldığında, bazı yerleşimlerde yapıların, kısmen parsellerin dışında kalacak şekilde inşa edildiği görülmüştür. Yapılar parselin dışında, bir kısmı yolların üzerinde olarak konumlanırken; iki ayrı parselin ortasında da yer alabilmektedir. Bu nedenle parseller üzerinde kullanılmayan, bakımsız alanlar da ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yapılara göre parsel düzenlemesinin karmaşık olması; yasal olarak ve kullanım açısından yapı ve parsel sahipliği konusundaki karışıklıklar nedeniyle yeni yapı inşası da kontrolsüz olarak artabilmektedir. Geleneksel yapı sahipleri, bu yapıların bulunduğu parseller dışında, yasal olarak kendilerine ait olmayan parsellerin bir kısmını yeni yapı inşa etmek için kullanabilmektedir. Bu durum kerpiç yapıların yıkılarak yerine yeni yapı inşa edilmesine çoğunlukla engel olsa da; boş alanlardaki parsel kullanımına dair karışıklıklar, yeni yapı sayısının artmasına neden olmaktadır. Parsel düzenindeki bu karışıklığın, kerpiç yapıların yasal olarak herhangi bir statüsünün bulunmamasıyla da ilişkili olduğu belirtilebilir.

Yapı-parsel ilişkisine dair önemli bir sorun da parsel sınırlarının belli olmasını sağlayan bahçe duvarı gibi elemanların yöre genelinde yaygın olmamasıdır. Bu nedenle yol sınırları da belirgin değildir. Bu durum hem parsel hem de yol kullanımı açısından olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Ayrıca parsel içindeki yapılaşma alanı da yasal olarak belli olmadığından; bahçe kullanımı ve doku içindeki yeşil alanların korunması bakımından herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Özellikle yeni yapı inşası sırasında, binanın araziye oturacağı alan konusunda bir zorunluluk olmaması, doğal çevrenin hızla yok olmasına neden olmaktadır.

İncelenen yerleşimlerde iç mekânı görülebilen konut yapılarının büyük bir kısmında, özgün *plan şemasının* sonradan yapılan müdahalelerle değiştirildiği görülmüştür. Özellikle odaların ve sofanın ıslak hacim ve kiler oluşturmak için yeniden düzenlenmesi, en yaygın görülen müdahalelerin başında gelmektedir (Şekil 5.21, 5.22). Bu nedenle odalara ya da sofaya bölücü duvarlar eklenmekte ve tesisat oluşturmak için yapıların duvarlarında değişiklikler yapılmaktadır.

(a) (b)

Şekil 5.21 Malatya yöresi kırsalında mutfak olarak sonradan düzenlenen odalar - Çayırköy, 200 ada 3 parsel (a) ve Günpınar, 148 ada 44 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

(a) (b)

Şekil 5.22 Kuşdoğan'da sonradan bölünen sofadan banyoya giriş (a) ve özgün olmayan banyo iç mekânı (b) - 182 ada 4 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Konut yapılarından bazılarında, yarı açık sofaların kısmen ya da tamamen kapatıldığı görülmüştür (Şekil 5.23). Bununla birlikte az sayıda yapıda, bazı odaların modern malzemeler kullanılarak büyütüldüğü tespit edilmiştir. Bu müdahale için özgün ön cephe duvarının da kısmen yıkıldığı ifade edilmiştir (M. Canbay, kişisel iletişim, 12 Mart 2019) (Şekil 5.24).

(a) (b)

Şekil 5.23 Seyituşağı'nda sonradan kapatılan yarı açık sofalar - 108 ada 26 parsel (a) ve 139 ada 2 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

(a) (b)

Şekil 5.24 Kuşdoğan'da tuğla malzeme kullanılarak büyütülen odaların ön cepheden görünüşü - 247 ada 4 parsel (a) ve 196 ada 2 parsel (b) (Kişisel arşiv, 2021)

Konut yapılarının yanı sıra diğer işlevli yapılarda da mimari nitelikler bakımından özgüne aykırı değişiklikler yapıldığı görülmüştür. İşlevini kaybeden helâ yapıları, odunluk ya da depo olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bazı ahır yapıları da işlevlerini kaybettikleri için depo olarak yeniden düzenlenmiştir. Bununla birlikte,

okul ve sağlık ocağı gibi kullanılmayan yapılar da bakımsızlıktan dolayı özgün niteliklerini büyük oranda kaybetmiştir.

Mimari niteliklerin değişiminden kaynaklanan koruma sorunları, yapıların *cephelerinde* de etkili olmuştur. Bazı yapılarda kapı ya da pencere açıklıklarının kapatıldığı, büyütüldüğü ya da küçültüldüğü görülmüştür. Bazılarında ise özellikle yan cephelerde yeni pencere açıklıklarına rastlanmıştır (Şekil 5.25, 5.26). Ayrıca yarı açık sofaların kısmen ya da tamamen kapatılması, özgün cephe niteliklerinin de değişmesine neden olmuştur. Az sayıda yapıda ise cepheye sonradan modern sistemlerle merdivenler eklendiği görülmüştür (Şekil 5.27).

Şekil 5.25 Seyituşağı'nda sonradan kapatılan bir açıklık - 101 ada 34 ve 35 parseller (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 5.26 Kuşdoğan'da yapının yan cephesinde sonradan oluşturulan pencere açıklıkları - 247 ada 5 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 5.27 Çayırköy'de dış cephesine sonradan merdiven eklenen bir yapı - 211 ada 1 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Yöre kırsalında bulunan kerpiç malzemeli konut yapılarından tek katlı olanlarda, sonradan eklenen çatı arası/depo katının bulunması, cephe niteliklerinin korunması bağlamında da önemli bir sorundur. Bazı yapılarda ise çatı arası/depo katının üstü kırma ya da sundurma çatı ile örtülerek yarı açık mekânlar elde edilmiştir (Şekil 5.28). Bu müdahaleler, özgün cephe karakterinin değişmesine neden olmuştur.

Şekil 5.28 Beybağı'nda sundurma çatı ile örtülen bir geleneksel yapı - 1242 ada 5 parsel (Kişisel arşiv, 2021)

Geleneksel yapılarda bulunan ahşap malzemeli doğramalar, çoğunlukla modern malzemeli elemanlarla değiştirilmiştir. Bu durum, yapı malzemelerinin korunması bağlamında önemli bir sorun olduğu gibi; özgün cephe karakterinin de değişmesine neden olmuştur.

Malatya kırsal kerpiç mimari kimliğinin korunması ve sürdürülebilirliğine dair ortaya çıkan sorunlar, pek çok kırsal alanda görülen sorunlarla benzer nitelikler

taşıdığı gibi; bazıları da yörenin özgün doku ve yapı karakteriyle ilişkili olarak gelişmiştir. Buradan hareketle tespit edilen sorunların çözümünde de gerek genel anlamda gerekse yöreye özgü değerler göz önünde bulundurularak ilkesel bağlamda öneriler aktarılmıştır.

5.2 Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimari Kimliğinin Korunmasına Yönelik Öneriler

Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinde tespit edilen koruma sorunları, yerleşim dokusu ve yapı ölçeğinde öne çıkmaktadır. Sosyo-kültürel/ekonomik, dokunun fiziki nitelikleri ve kullanım özellikleri kaynaklı, yapı malzemesi ve yapım tekniği bağlamında olan ve mimari niteliklerin değişiminden kaynaklanan bu sorunların çözümü, ancak çok disiplinli bir bilimsel çalışma sonucu gerçekleştirilecek olan kapsamlı bir politika dönüşümü ile mümkün olabilir (Güler, 2016). Bu anlamda Malatya yöresinde bulunan ve başka yörelerde de benzer nitelikler taşıyan pek çok kırsal yerleşimin korunması için, ilkesel bağlamda çeşitli öneriler getirilmiştir.

5.2.1 Yerleşim Dokusu Ölçeğinde Öneriler

5.2.1.1 Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Bağlamda Öneriler

Yörede bulunan kırsal yerleşim dokularının yasal ve sosyo-kültürel/ekonomik yönlerden koruma sorunlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu sorunların çözümü, özgün niteliklerin korunması ve sürdürülebilirliği bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de kırsal yerleşimlerin korunması ve doğal malzemeli yapılara dair *yasal mevzuatta boşluklar* bulunmaktadır (Vatansever, 2019). İncelenen yerleşimlerde bulunan kerpiç malzemeli yapılar, pek çok yönden özgün niteliklere sahip olmalarına rağmen yasal olarak herhangi bir nitelikleri yoktur. Yapıların kontrolsüz bir şekilde ve hızla yitirilmelerine neden olan bu durumun giderilmesi ve modern yapılar gibi geleneksel yapıların da yasalarla kontrol edilmesi gerekmektedir. Ayrıca dokuların bütüncül olarak korunması sürecinden önce; çevresel değer taşıyan ve yapısal

anlamda nitelikli olan konut yapılarının tespit ve tescil edilmesi; yörenin kırsal kerpiç mimari değerlerinin kaybedilme hızını azaltarak gelecek nesillere aktarılması bakımından önemlidir (Vatansever, 2019).

Kırsal alanların korunması için Kültür Bakanlığı ve yerel yönetimler bünyesinde, konu ile ilgili gerekli uzmanlardan oluşan özel birimlerin kurulması, sürecin hızlanması ve kesintisiz devam etmesi açısından önemlidir. Bu durum, insan ve doğa işbirliği ile oluşan kırsal yerleşimlerin korunmasına yönelik yetki ayrışmasının da ortadan kaldırılması için önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede ICOMOS Türkiye'nin hazırladığı Mimari Mirası Koruma Bildirgesi de göz önünde bulundurularak, koruma yasalarına kırsal sit ve kültürel peyzaj kavramlarının girmesi, yöredeki özgün kırsal dokuların kaybedilmemesi açısından önemlidir (Güler, 2016).

Türkiye'de ve Malatya yöresi özelinde, kırsal alanların korunmasına yönelik sorunlardan bazıları 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı kanunla ilişkilidir. Bu kapsamda korumaya yönelik olarak; ilçe belediyelerine ya da bunların talep etmesi halinde büyükşehir belediyelerine, mahalleye dönüşen köylerde yapılacak olan ve ticari amaç taşımayan yapılar için yörenin geleneksel, kültürel ve mimari özelliklerine uygun tip mimari projeler yapmaları görevi tanımlanmıştır (Kanun No.6360, b.t.). Ancak farklı illerde bu anlamda önerilen tip projeler incelendiğinde; bir, iki ya da üç katlı olarak öngörülen yapıların yapım sisteminin çoğunlukla betonarme olarak belirlendiği; yöresel mimariye ait özelliklerin ise cephe düzeyinde, kaplama malzemesi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ayrıca bu yaklaşımla kırsal alanlardaki kontrolsüz yapılaşmanın önüne geçilmek istense de öncelikle bakımsızlık ve yanlış müdahalelerle değişme ve yok olma sürecinde olan geleneksel yapıların değerlendirilmesi, koruma açısından daha uygun olacaktır (Güler, 2016). Bununla birlikte yörede bulunan kerpiç malzemeli yapıların yasal olarak niteliğinin olmaması, geliştirilen tip projelerin de bu yapıların yıkılmasıyla elde edilen alanlarda uygulanmasını beraberinde getirebilir. Bu anlamda kerpiç yapıların tespitinin yapılarak yasal statülerinin belirlenmesi, yörenin özgün kırsal niteliklerinin korunması bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Malatya yöresinde bulunan kırsal alanların yasal statüsünün iyileştirilmesi ve koruma amaçlı imar planı hazırlanması, kerpiç mimarinin korunması ve özgün dokuların sürdürülebilirliği açısından faydalı olacaktır. 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda, koruma amaçlı imar planı; belirlenen sit alanlarında, etkileşim-geçiş sahası da dikkate alınarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilmesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmalarının yapılması; halihazır haritalar üzerine, koruma (planlama) alanı içinde yaşayan hane halkları ve iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer sağlayan kararları, koruma esasları kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama aşamalarını ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esaslarını, parsel tasarımlarını, yerel sahipliliği, uygulamanın finansmanına dair gereklilikleri ve katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekte düzenlenen planlar olarak tanımlanmıştır (Mevzuat, b.t.; Kiper, 2005). Bu bağlamda öncelikle yöredeki kırsal alanların incelenmesi ve tescil edilmesi gerekmektedir. Ardından yasada detaylı olarak açıklandığı gibi kırsal alan araştırmalarının yapılması, kullanıcıların ve ticari faaliyetlerin detaylı olarak irdelenmesi, sosyal ve ekonomik yapının analiz edilmesi ve geleneksele uygun olarak iyileştirilmesine yönelik kararlar alınması, yapılı alan içindeki tüm taşınmaz kültür varlıklarının tespit ve tescil edilmesi ile bunların bakımı ve onarımına dair detayların belirlenmesi, geleneksel dokuların planlanmasına dair araştırmalar yapılması ve elde edilen veriler ışığında alınan kararların uygulanmasıyla Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin büyük oranda korunması sağlanabilir.

Yörede kent merkezine yakın konumda bulunan kırsal yerleşimlerin, yoğun yapılaşmanın etkisiyle özgün niteliklerini kaybettikleri görülmüştür. Bu durumun önlenmesinde kırsal yerleşimlerde olduğu kadar kentsel alandaki yapılaşma politikalarının da ele alınması önemlidir. Kır-kent sınırının net bir biçimde

belirlenmesi ve kırsal alan içinde kalan bölgelerde kentsel ölçekte dönüşümün önlenmesi için yasal zorunluluklar getirilmesi; bu bölgelerde, özellikle özgün kırsal yerleşimlerin bulunması durumunda yere özgü politikaların belirlenmesi, koruma bağlamında olumlu sonuçlar sağlayabilir.

Koruma bilinci eksikliğinin giderilmesi, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin korunması için önemli bir gerekliliktir. Bunun sağlanabilmesi için kırsal alanlarda bulunan kullanıcıların koruma sürecine dâhil edilmesi ve ortak kararlar alınması faydalı olabilir. Bu kapsamda kırsal yerleşimlere dair yerel bilgi üretilmesi ve bu üretim sırasında alana dair algıların yeniden gözden geçirilmesi, günlük ihtiyaçlar ile geleneksel olan arasındaki sorunların gündeme gelmesi, ortak sonuçlara birlikte varılması önemlidir. Karar verilecek konunun özelliğine göre muhtarların, yerleşim halkının, örgütlenmiş tarafların; dernek, kooperatif, sivil toplum girişimlerinin konuyla ilgili yerel veya merkezi kurumların birlikte bilgi üretmesi ve karar alma aşamasında etkin olmaları, korumaya dair olumsuz yaklaşımların ve endişelerin azalmasında etkili olabilir (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, 2010).

Yöredeki sosyal yapının değişmesi, önemli bir koruma sorunudur. Bu durum, *ekonomik gelişmelerle* yakından ilişkilidir. İncelenen kırsal yaşam çevreleri için;

- Geleneksel geçim kaynaklarından olan tarım sektörünün canlandırılması,
- Kamu ve özel sektör yatırımlarının arttırılması,
- Altyapı ve ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi,
- Yeni istihdam olanaklarının oluşturulması,
- Eğitim, kültür, sağlık, vb. sosyal hizmetlere erişimin kolaylaştırılması,
- Özellikle genç nüfus için yeni istihdam olanaklarının yaratılması,
- Kent ve kır arasındaki gelişmişlik düzeyinin azaltılması,
- Kırsal ekonomide çeşitlilik sağlanmasına yönelik olarak turizmin yöneticilere ve yerel halka doğru bir şekilde tanıtılarak geliştirilmesi,
- Yerel kullanıcıların geri dönüşü öncelikli olmak üzere kırda yaşamaya istekli kişilerin tersine göçünün teşvik edilmesi vb. gibi önlemlerle sürekli bir

ekonomik yapının oluşturulması, genç ve orta yaşlı nüfusun azalmasına neden olan sosyo-ekonomik etkenlerin ortadan kaldırılmasını sağlayarak, kırsal alanlarda gözlenen nüfus kaybını yavaşlatabilir (Güler, 2016).

Yöre kırsalında tarımın desteklenmesi kapsamda en fazla üretilen ürünlerden olan kayısı, ilk defa 2020 yılında Devlet Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından alınmaya başlamıştır (Toprak Mahsulleri Ofisi, b.t.). Bu durum kırsal alandaki kayısı üretimine olumlu katkı sağlamakla birlikte, yalnızca kayısı için değil; diğer pek çok tarım ürünü için de devletin ve çeşitli kuruluşların destek oluşturması, bitkisel ve hayvansal üretimin ekonomik açıdan daha güvenli ve tercih edilir hâle gelmesi açısından önemlidir.

Malatya yöresi kırsalında bulunan kullanıcılar turizm konusunda endişeli olsalar da uygun turistik faaliyetlerin irdelenmesi ve bunların yöre halkının beklentilerine göre düzenlenerek uygulanması, kırsal kerpiç mimarinin korunması bağlamında da olumlu katkı sağlayabilir. Kırsal turizm, kişilerin doğal ortamlarda dinlenerek ve farklı kültürlerle bir arada olmak amacıyla bir kırsal yerleşime gidip konaklamaları ve yöreye özgü her türlü etkinliği izlemeleri ya da katılmalarıyla gerçekleşmektedir (Soykan, 1999). Kültür turizmi de bir yörede yaşayan insan grubuna özgü olan somut ve somut olmayan özelliklerin, ziyaretçilerin ilgi ve amacına göre gerçek ortamında deneyimlenmesi için yapılan seyahat olarak ifade edilebilir (Bahçe, 2009). Her iki turizm türü de birbirileriyle ilişkili niteliklere sahiptir. Bununla birlikte hem kırsal turizmin hem de kültür turizminin, geleneksel nitelikli yapıların da korunmasına katkı sağladığı bilinmektedir (Mesplier, 1982). Ülkemizde kırsal turizm ve kültür turizminin uygulandığı yerler arasında Şirince, Cumalıkızık, Gökçeada gibi pek çok örnek bulunmaktadır. Bu anlamda kırsal turizm ve kültür turizmi, yöredeki kırsal alanların koruma sorunlarının giderilmesi açısından önemli birer araç olarak değerlendirilebilir.

Kırsal alanlarda sıklıkla uygulanan faaliyetlerden biri de tarım turizmidir. Bu yerleşimlerdeki yaşamı merak eden bireylerin bitkisel ve hayvansal üretimi deneyimleyerek zevkle vakit geçirmesine olanak tanıyan tarım turizmi, Amerika,

İtalya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin yanı sıra Türkiye'de de giderek yaygınlaşmaktadır. Bu kapsamda yapılan ilk yatırım, Çanakkale-İzmir yolu üzerinde bulunan Aktepe köyündeki zeytinyağı müzesi ile gerçekleştirilmiştir. Küçük konaklama birimlerinde, pansiyonlarda ya da kamp ortamında kahvaltı, piknik, meyve ve sebze toplama, hayvan besleme, süt sağımı, peynir yapımı, bal tadılması, at biniciliği, meyve veya diğer ürün festivalleri, balıkçılık, doğa yürüyüşü gibi aktiviteleri içeren bu turizm türünün bireysel olarak gerçekleştirilmesi mümkün olduğu gibi; turlar, okul grupları, tarımsal eğitim ve doğa eğitim programları çerçevesinde de uygulanabilmektedir (Yavuzaslanoğlu ve Yavuz, 2012). Bu bağlamda Malatya yöresinin özellikle kayısı, üzüm ve kiraz üretimi bağlamında öne çıkması, tarım turizmi açısından öncelikle bu ürünlerin değerlendirilmesini olanaklı hâle getirmektedir. Özellikle kayısının hasadından kurutularak depolanmasına kadar uzanan sürecin turistik bir değer hâline getirilmesi, günlük yaşam pratiklerinde önemli bir yeri olan bu ürün sayesinde geleneksel yapıların da korunmasına katkı sağlayabilir.

5.2.1.2 Dokunun Fiziksel Nitelikleri ve Kullanım Özellikleri Bağlamında Öneriler

Dokunun fiziki nitelikleri bakımından koruma sorunlarının önlenebilmesi için öncelikli olarak kırsal yerleşimlerin *belgelenmesi* ve kültür varlıklarının kayıt altına alınması büyük önem taşımaktadır. Bu belgelerin, yaşanan değişim ve dönüşümlere bağlı olarak düzenli bir şekilde güncellenmesi de özgün dokuların tamamen yok olmasını önlemek açısından faydalı olacaktır.

Yöredeki kırsal alanların önemli bir parçası olan tarım arazilerinin giderek terk edilmesi, dokuların fiziki nitelikleri ve kullanım özellikleri bağlamında önemli bir sorundur. Bu durumun iyileştirilebilmesi için uygun *tarım politikalarının geliştirilmesi* ve kalıcı hâle getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca tarım arazilerinin yanı sıra; yapılı bölge içindeki boş alanların da bakımsız olması, kırsal yerleşimler için sorun oluşturmaktadır. Bu durum, yerleşimin kullanıcılarının çoğunlukla yılın belli zamanlarında kırsalda bulunmalarıyla yakından ilişkilidir. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak;

- Gerekli ekonomik koşulların sağlanması ve yöre halkının, yılın her döneminde ihtiyaç duyduğu gelirin kırsal alanlardan elde edilebilir olması,
- Çevresel ve yapısal konforun sağlanması; altyapı ve enerji kaynaklarının iyileştirilmesi,
- Eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçların, kente gitmeden karşılanabilir hâle gelmesi gibi uygulamalar, kullanıcıların kırsalda geçirdiği zamanı arttırarak, boş alanların değerlendirilmesinde ve bakımının yapılmasında etkili olacaktır.

Kırsal yerleşim dokuları içinde özgüne aykırı olarak değiştiği tespit edilen niteliklerden biri de *yol malzemesi* ve *kullanımı*dır. Gerekli alt yapı çalışmalarıyla yollarda bulunan çukurların giderilmesi ve asfalt, kilit parke taşı gibi kaplama malzemelerinin kullanımına izin verilmemesi; geleneksel dokuda olduğu gibi toprak malzemeli yolların kullanılması ve bakımının düzenli olarak yapılması, koruma açısından önemlidir (Vatansever, 2019). Benzer bir durum *toplanma alanları/meydanlar/meydancıklar* için de geçerlidir. Geçmişte toprak malzemeli ve bakımlı olan bu alanların günümüzde asfalt ve kilit parke taşı gibi malzemelerle kaplanmasının önlenmesi ve bakımının düzenli olarak yapılması, hem fiziki açıdan hem de kullanım bağlamında korumayı kolaylaştıracaktır.

Yerleşim dokularındaki okul, sağlık ocağı, kültür merkezi, köy kahvesi, çeşme gibi yapıların yitirilmesi ya da günümüze ulaşanların çoğunlukla aktif olarak kullanılmaması, köy halkının pek çok *sosyal ve kültürel ihtiyacının karşılanamamasına* neden olmaktadır. Bu bağlamda söz konusu yapıların kullanımının teşvik edilmesi, yitirilenlerin dokuya uygun malzeme ve tekniklerle yeniden inşa edilmesi ve düzenli olarak bakımlarının yapılması, bu ihtiyaçların karşılanabilmesi ve kullanıcıların, yalnızca hasat dönemlerini değil; yılın geri kalan zamanlarını da kırsal alanda geçirebilmeleri için olumlu olacaktır.

5.2.2 Yapı Ölçeğinde Öneriler

Malatya yöresi kırsal mimarisinin önemli bir parçası olan kerpiç malzemeli yapılar, pek çok sorunun etkisiyle yok olma tehlikesi altındadır. Bu sorunlar, yapısal

ve mimari nitelikler çerçevesinde de ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda söz konusu sorunların çözümüne yönelik olarak geliştirilecek öneriler için, bu niteliklerin göz önünde bulundurulması büyük önem taşımaktadır.

5.2.2.1 Yapı Malzemesi ve Yapım Tekniği Özellikleri Bağlamında Öneriler

Malatya yöresi kırsal mimarisinde önemli bir yeri olan kerpiç, üretim aşamasından kullanım ve tüketim aşamasına kadar en az enerjiye ihtiyaç duyan; ekolojik bir yapı malzemesidir (Acun ve Gürdal, 2003). Ancak özellikle suya dayanıksız bir malzeme olmasından dolayı tercih edilmemesi önerilmektedir (Kurtul, 2010). Bununla birlikte yoğun tozlanma ve bakımsızlığın da etkisiyle depreme karşı dayanıksızlık, kerpiç malzeme kullanımında çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir.

Geleneksel kerpiç malzemeli yapıların *zemine yakın olan kısımlarında* su etkisiyle meydana gelen hasarlar, çoğunlukla zemin suyunun kapiler olarak emilmesiyle ya da yağmur suyunun sıçramasıyla oluştuğu için; suyu yapıdan başka tarafa çekmek, oldukça etkili bir çözümdür. Bunu sağlamak amacıyla meyil verme, çakılla doldurulmuş drenaj çukurları oluşturma, tuğla, kiremit veya taştan yapılmış oluklar, uygun çözümler olabilir. Yağmur suyunun verdiği zararı engellemek için de özellikle çatı saçaklarının uzun tutulması faydalı bir uygulamadır (Gündüz, 1999).

Yapıların *yüzeylerinde* başta su olmak üzere rüzgâr ve kötü hava koşullarıyla oluşan hasarların en aza indirgenmesi için öncelikle sıva kullanımı büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda Malatya yöresinde en fazla kullanılan malzemenin çamur harçlı sıva olduğu görülmüştür (Şekil 5.29). Ancak bu malzeme, kolay elde edilebilir olsa da atmosfer koşullarında hızlı bir aşınmaya ve hasara açıktır. Bu nedenle periyodik olarak yenilenmesi gerekmektedir. Ayrıca çamur harçlı sıvanın içine kil, kum, su, ot, saman ve kireç gibi doğal malzemelerin katılması, kılcal çatlakları bir ölçüde önleyebilmektedir. Bununla birlikte çamur harçlı sıva, kerpiç duvara sağlam bir şekilde bağlanmaktadır. Bunun nedeni ise her iki elemanda da aynı tür malzemenin kullanılmasıdır (Gündüz, 1999). Bu sıvanın kullanımı, kerpiç malzemeli

yapıların doğal iklimlendirme özelliklerinin korunması bağlamında da önemlidir. Çimento esaslı sıva kullanımının kontrol altına alınması ve çamur harçlı sıvanın teşvik edilmesi, yöredeki özgün yapı karakterinin sürdürülebilirliği bağlamında gerekli bir yaklaşımdır.

Şekil 5.29 Malatya yöresinde kerpiç duvarı çamur harçla sıvama işlemi (Bahçeci, 2016)

Kerpiç malzemeli yapıların *üst kısımlarında* meydana gelen hasarların da genellikle çatı saçaklarının ve olukların yetersiz olmasından kaynaklanması nedeniyle; üst örtülerin uygun şekilde inşa edilmesi ve bakımının düzenli olarak yapılması, bu yapıların korunmasını sağlayacak olan önlemlerin başında gelmektedir (Gündüz, 1999; Gürfidan, 2006).

Geleneksel yöntemlerle üretilen kerpiç yapılarda toprağın içindeki kum ve çakıllar iskelet; kil ise bağlayıcı özellik göstermektedir. Özellikle kilin türü ve toprak içinde bulunma oranı, kerpicin niteliklerini büyük oranda etkilemektedir (Koçu, 2012). Ancak malzeme üretiminde kullanılan toprak istenilen özellikleri sağlasa da periyodik bakım yapılmadığı takdirde yapı zarar görmektedir. Bu bakımın yapılmasının mümkün olmadığı durumlarda, kerpicin suya, diğer dış etkenlere dayanıklı ve daha az toz üreten bir malzeme olması için günümüzde pek çok çalışma yürütülmektedir. Bunlar çoğunlukla toprağa çimento, kireç, alçı ve bazı katkı maddeleri ekleyerek gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde malzemenin başta suya dayanımı olmak üzere zayıf yönlerinin iyileştirilerek hasarlara karşı daha dayanıklı hâle getirilmesi hedeflenmektedir (Kıvrak ve Kıvrak, 2013).

Kerpiç malzemenin iyileştirilmesi için yapılan çalışmalar detaylı olarak incelendiğinde, mekanik, fiziksel ve kimyasal özellikleri üzerine değerlendirmeler olduğu görülmüştür. Mekanik olarak granülometrenin iyileştirilmesi, kompaksiyon (sıkıştırma) işlemi ile sağlamlaştırma, toprağın dinlendirilmesi ve kendi bünyesinde iyileştirilmesi uygulamaları öngörülmektedir. Fiziksel iyileştirme ise lif donatı ile sağlanmaktadır. Kimyasal iyileştirmede çeşitli katkı maddeleri kullanılmaktadır. Bunlar çimento, kireç, bitüm emülzeri, çeşitli endüstri atıkları ve alçıdır (Tanrıverdi, 1984; Işık, 2000; Kuşaslan, 2002; Coşkun, 2005; Agzadeh, 2011; Aktaş, 2020) (Tablo 5.1).

Türkiye'de en fazla çalışmanın yapıldığı kerpiç iyileştirme yöntemlerinin başında alçı katkısı gelmektedir. Kerpiç kültür mirasını ve enerji kaynaklarını korumak, sağlıklı iç mekânının üretilebilir ve sürdürülebilir olmasına katkıda bulunmak ve yöresel malzeme ile insan gücünü değerlendirmek amaçları ile üretilen alçılı kerpiç, 1980 yılında hazırlanan bir proje ile geliştirilmiştir. "Yapı Malzemesi Olarak Kerpicin Alçı ile Stabilizasyonu" başlıklı bu projenin tamamlanmasının ardından üretilen malzemeye kısaca alker adı verilmiştir. Yapılan araştırma kapsamında uygun toprağın seçimine, toprağı değerlendirme deneylerine, alkerin mekanik ve fiziksel özelliklerine dair yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu kapsamda elde edilen malzeme ile ilgili yapılan çalışmalardan kısa bir süre sonra deneme yapıları geliştirilmeye başlanmıştır. Bunların başında İTÜ Anaokulu, Habitat II, Altınoluk Yazlığı ve İTÜ-GAP Pilot Yapısı gelmektedir. Dört yapı da kullanım süreleri boyunca çeşitli periyotlarda incelenmiş ve ölçümlere tabi tutulmuştur. Sonuçta alkerin modern yapı sektöründe kullanılabilecek bir malzeme olduğuna karar verilmiştir (Işık, 2000; Işık, 2021).

Malatya yöresi kırsalındaki koruma sorunlarından birinin, yeni inşa edilen yapılarda ve yıpranan yapıların onarımında beton+tuğla malzeme ile betonarme yapım tekniğinin tercih edilmesi olduğu bilinmektedir. Başta alker kullanımı olmak üzere Tablo 5.1'de bulunan kerpiç malzeme iyileştirme yöntemlerinin teşvik edilmesi ve yeni yapıların bu malzemelerle inşa edilmesinin; yıpranan geleneksel

kerpiç yapıların bu malzemelerle onarılmasını, yörenin kırsal yerleşim dokularındaki olumsuz değişimi azaltmak açısından faydalı olacağı ifade edilebilir.

Tablo 5.1 Kerpiç malzemenin iyileştirilmesinde kullanılan yöntemler (Tanrıverdi, 1984; Işık, 2000; Kuşaslan, 2002; Coşkun, 2005; Agzadeh, 2011 ve Aktaş, 2020'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

KERPİÇ MALZEMENİN İYİLEŞTİRİLMESİ		
Mekanik İyileştirme	**Fiziksel İyileştirme**	**Kimyasal İyileştirme**
-- Granülometrenin iyileştirilmesi Toprağın içindeki dane boyutlarına göre granülometresinde değişiklik oluşabilmekte ve kerpicin porozitesi ile dayanımı etkilenmektedir. Bu yöntemde toprakta bulunan danelerin büyüklük oranlarının ayarlanmasıyla basınç dayanımı yükseltilmektedir.	**-- Lif donatı ile sağlamlaştırma** Kerpicin içine organik lifsel bitki atıklarının katılmasıyla dengeli ve homojen kuruma sağlanır, büzülme ve çatlamalar azalırken daha dayanıklı bir malzeme elde edilir. Bu atıklar saman, her türlü ot, saz, kamış artığı, bitki sapları, ahşap elyafı, testere talaşı olabilmektedir.	**-- Çimento katkısı** Çimento, toprak içinde bir iskelet oluşturarak bağlayıcı rol oynamaktadır. Hidaratasyon sonucunda oluşan bu iskelet, malzemenin dayanımını arttırırken boşluğu azaltmaktadır. Kil miktarı düşük olan topraklar çimento ile karıştırıldığında daha dayanıklı bir malzeme elde edilmektedir.
-- Kompaksiyon (sıkıştırma) ile sağlamlaştırma Blokların üretimi sırasında basınç uygulanarak malzemenin bünyesi daha kompakt hâle getirilir. Kalıp içine döküm yönteminde ise bu işlem tokmak ya da kompaktör kullanılarak yapılır. amaç basınç dayanımını ve suya direnci arttırmaktır.		**-- Kireç katkısı** Kireç, yüksek kil oranına sahip olan toprakların stabilizasyonu için uygun bir malzemedir. Toprakla birlikte kullanımında emilecek su düşürür ve toprağı kompaktlaştırır.
-- Toprağın dinlendirilmesi ve kendi bünyesinde iyileştirilmesi Bu yöntemle daha iyi kalitede toprak elde edilebilmektedir. İçinde demir bileşenleri bulunan toprak, organik toprakla karıştırılarak uzun süre nemli ortamda bekletildiği zaman, bağlayıcılık özelliği artmaktadır.		**-- Bitüm emülzeri katkısı** Bitüm emülzeri, kerpicin suya dayanımını arttırmak için kullanılan kimyasal bir maddedir. Toprağa çözelti şeklinde eklenip karıştırıldıktan sonra çözücü madde buharlaştırılır. Bitüm damlaları ince ve kuvvetli bir tabaka şeklinde toprağı kaplayarak yapışır ve su geçirimini azaltır.
		-- Çeşitli endüstri atıkları katkısı Toprağın içindeki kil granüllerinin suya dayanımını arttırmak amacıyla çeşitli kimyasal malzemeler kullanılarak stabilizasyon yapılmaktadır. Bunun için organik katyonlar, elektrolitler ve reçine gibi kimyasal maddeler kullanılabilmektedir.
		-- Alçı katkısı Uygun granülometreye sahip olan toprağa belli oranlarda kireç ve alçı eklenerek su ile yoğurma sonucunda ortaya çıkan malzeme alkerdir (alçılı kerpiç). Alker kürekle ya da betoniyer ile su eklenerek karıştırılır. Böylece malzemenin suya dayanımı ve mukavemeti arttırılır.

Kerpiç malzemenin iyileştirilmesi, suya ve basınca karşı dayanımı arttıracağından bakım ihtiyacını da azaltmak açısından önemlidir. Bu sayede düz ve toprak malzemeli damlardaki sıkıştırma, döşemelerdeki perdahlama gibi işlemlere olan ihtiyaç da en aza indirgenebilir. Ayrıca özellikle kimyasal olarak iyileştirilen kerpiç malzeme ile zararlı canlılar uzaklaştırılarak uzun süreli bakımsızlık durumunda ortaya çıkan bozulmalar azaltılabilir.

Kerpiç malzemeli yapılarda ahşap kullanımı da oldukça yaygındır. Biyolojik esaslı bir yapı malzemesi olarak ahşap; anizotropik, higroskopik, gözeneklilik, viskoelastiklik, ağırlık-direnç oranı, ses, ısı ve elektrik iletkenliği gibi özellikleriyle eşsiz niteliklere sahiptir. Ayrıca renk, yoğunluk, direnç ve boyut bakımından da geniş bir çeşitliliğe sahip olmasının yanı sıra estetik nitelikleri, ahşabı üstün bir malzeme hâline getirmektedir (Engür ve Kartal, 2006). Bu nedenle Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinde sıklıkla kullanılan ahşap malzemeli elemanların korunması, yapıların ve yerleşim dokularının bütüncül olarak sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Ahşap malzemenin korunması ve bakımı amacıyla dört strateji geliştirilmiştir. Bunlar emprenye ile koruma, rehabilitasyon, restorasyon ve rekonstrüksiyondur (Lebow ve Anthony, 2012). Emprenye, ahşabın kullanım ömrünü arttırmak amacıyla içerisine koruyucu özellikteki kimyasal maddelerin çeşitli yollarla uygulanmasıdır (Kartal, 2009). Rehabilitasyon, restorasyon ve rekonstrüksiyon ise hem ana malzemesi ahşap olan yapılarda hem de ahşap yapı elemanlarında yerinde ya da üretim ortamında uygulanabilen yöntemlerdir (Kartal, 2016). Malatya yöresinde, kırsal alanda bulunan kerpiç yapılardaki ahşap kirişlemelerin ve doğramaların da hasar analizlerinin yapılarak bu yöntemlerden gerekli olanların, uzman kişiler tarafından uygulanmasının, yapıların korunması açısından olumlu katkı sağlayacağı belirtilebilir.

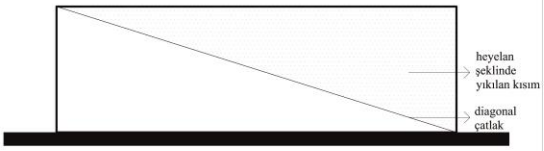
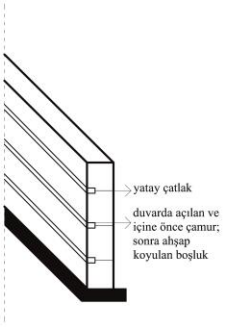
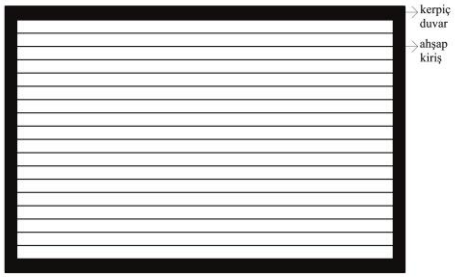
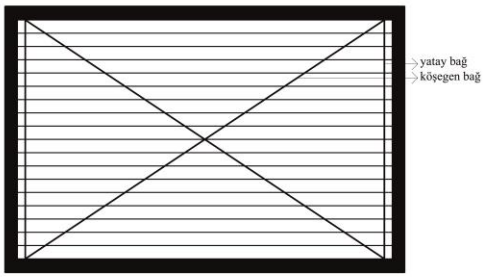
Yörede bulunan kerpiç malzemeli yapılarda, yapım tekniği açısından da sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Özellikle kerpiç blokların, derzler üst üste gelecek şekilde dizilmesiyle oluşturulan duvarlar, yapıların dayanımını azaltmaktadır. Bununla birlikte duvarlarda özgüne aykırı olarak kapatılan ya da genişletilen ya da yeni açılan boşluklar

da taşıyıcı nitelikler açısından olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Bu nedenle gerek duvarların örülmesi; gerekse kullanımı sırasında yapısal özellikler mutlaka göz önünde bulundurulmalı ve bunun için yasal olarak da bir kontrol mekanizması geliştirilmelidir.

Kerpiç malzemeli yapılar için önemli sorunlardan biri de deprem etkisidir. Kerpiç yapılar, özellikle Türkiye'deki yaygın görüşün aksine, depreme dayanıksız değildir. Üretim teknikleri ve kerpiçle birlikte kullanılan diğer malzemeler uygun şekilde seçilip doğru tasarım ve projelendirme yapıldığında, kerpiç yapılar depreme karşı yeterli dayanıma sahip olarak uzun yıllar boyunca kullanılabilmektedir (Binici, Durgun ve Yardım, 2010).

Kerpiç malzemeli yapıların deprem nedeniyle yıkılmasına neden olan iki etken; taşıyıcı nitelikteki duvarlarda oluşan diagonal çatlaklar ve bu çatlağın üstünde kalan kısmın heyelan şeklinde yıkılması ile üst örtüyü taşıyan kirişlemelerin deprem sırasında serbest hareket ederek birbirlerine çarpmalarıdır. Mevcut yapılarda bu etkenlerin oluşmasını engellemek mümkündür. Diagonal çatlakların oluşmasını önlemek için taşıyıcı duvarların yüzeye yakın olan noktalarında oyuklar açılarak; önce çamurla, ardından uygun boyuttaki ahşap elemanla doldurulur. Böylece duvarın enkesitinde bazı noktaların genişliği azaltılmış olur. Bu noktalar zayıf bölgeler olarak, deprem sırasında diagonal çatlakların oluşmasına neden olan yanal yüklerin tükenmesini sağlamakta ve yatay; ancak yıkıcı nitelikte olmayan çatlaklar oluşturmaktadır. Böylece depremin ardından ortaya çıkan hasar, yapının yıkılmasına değil yalnızca onarım gerektirmesine neden olmaktadır. Kirişlemelerin ortaya çıkardığı yıkıcı etkinin önlenmesi için de öncelikle üst örtüdeki toprak kaldırılmalı; kirişler yatay olarak birbirilerine bağlandıktan sonra köşegen noktalardan da bağlar oluşturulmalı ve üst örtü, toprakla yeniden oluşturularak kapatılmalıdır (Işık, 2012) (Tablo 5.2).

Tablo 5.2 Kerpiç malzemeli yapılarda deprem nedeniyle görülen sorunlar ve çözümleri (Işık, 2012'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

SORUN	ÇÖZÜM
	
	

Malatya yöresinde incelenen kırsal alanlarda doğrudan deprem etkisi görülen bir yapı tespit edilmemiş olsa da bölgenin Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde olması göz önünde bulundurularak; kerpiç malzemeli yapıların teknik özelliklerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Özellikle duvarlarda hatıl kullanımının yaygın olmaması, diagonal çatlak riskini arttırmaktadır. Ayrıca üst örtüleri taşıyan kirişlemelerin arasında da herhangi bir bağa rastlanmamıştır. Buna benzer tespitlerin ardından elde edilen veriler ışığında, ihtiyacı olan yapıların duvar ya da üst örtüleri için yukarıda belirtilen iyileştirme tekniklerinin uygulanması; hem depremden kaynaklanan can kayıplarını azaltmak hem de yapıların kullanım ömrünü uzatarak zamandan, enerjiden ve kaynaklardan tasarruf etmek anlamında önemlidir.

5.2.2.2 Mimari Niteliklerin Değişimine Yönelik Öneriler

Yörede yer alan, kerpiç malzemeli yapıların yoğun olduğu kırsal yerleşimlerde mimari nitelikler; yapı-parsel ilişkisi, yaygın plan şemaları ve cephe özellikleri üzerinden ele alınmıştır. Koruma sorunları da bu özellikler üzerinden incelenerek belirlenmiştir.

Yapı-parsel ilişkisindeki öncelikli sorunlardan biri, parsel dışına çıkan yapılardan dolayı bazı alanlarda karmaşık bir düzenlemenin olmasıdır. Yasal olarak da sorunların olduğu bu ilişkinin iyileştirilebilmesi için öncelikle kerpiç yapıların kayıt altına alınması ve tescil işlemlerinin yapılması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte incelenen kırsal yerleşimlerin sit alanı olarak değerlendirilmesi, yapı-parsel ilişkilerindeki karışıklıklardan dolayı kontrolsüz bir şekilde devam eden yeni yapılaşmanın önüne geçilmesi konusunda olumlu katkı sağlayabilir. Yörenin kırsal niteliklerine uygun olarak geliştirilecek olan koruma amaçlı imar planları da bu sorunların çözümü için etkili olabilecek bir uygulamadır.

Konutlardaki *yaygın plan şemalarında* görülen özgüne aykırı müdahaleler, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinde tespit edilen önemli sorunlardandır. Bu sorunun çözümü için de öncelikle özgün kerpiç yapıların belgelenmesi ve tescil edilmesi, ayrıca koruma amaçlı imar planlarının geliştirilmesi, yöre kırsalındaki geleneksel yapılarında görülen plan şemalarının koruması ve sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Ancak bu önlem, yapıların ve yerleşim dokularının bütüncül olarak korunması için yeterli olmayabilir. Özellikle değişen yaşam koşullarının ve kullanıcı özelliklerinin göz önünde bulundurulmasıyla; günümüzün çağdaş yaşam pratiklerinin, özgün mekânı bozmadan yapılara entegre edilebilmesi, koruma çalışmalarının kalıcı olması açısından büyük önem taşımaktadır.

Yörede plan şemasında değişiklik olan konut yapıları incelendiğinde, bu yapıların özgün işlevleriyle kullanımlarının devam ettiği görülmüştür. Bu durum, gerekli olduğu takdirde yapılacak olan restorasyon çalışmalarındaki işlev sorununun çözülmesi için olumlu bir faktördür (Dalkılıç, 2008). Plan şemasında yapılan değişiklikler ise özgün

durumda çoğunlukla yapıların dışında ayrı birer birim olarak bulunan ıslak hacimlerin; çağdaş yaşam koşullarına uygun mekânlar elde etmek için yapının içine alınmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu durumun kontrol edilmesi için öncelikle her konut kendi nitelikleri ve ihtiyaçları özelinde değerlendirilmelidir. Müdahale biçimini belirleyecek olan genel sınıflandırmalardan kaçınılmalıdır. Yapıların konfor şartlarını doğrudan etkileyen mekân aydınlatması, ısıtması, tuvalet, banyo ve diğer hacimlerin yapı içine alınması ve iç donanımlarının oluşturulması için kullanıcıların günümüzdeki yaşam biçimi, gereksinim ve istekleri mutlaka göz önüne alınmalıdır. Ardından konutların özgün plan şemalarına ve teknik niteliklerine zarar vermeden tasarımlar oluşturulmalı ve bunlar uzman kişiler tarafından uygulanarak denetlenmelidir (Dalkılıç, 2004).

Plan şemalarındaki müdahaleler incelendiğinde, odaların kısmen ya da tamamen; sofaların ise kısmen kullanılarak ıslak hacime dönüştürüldüğü görülmüştür. Her iki durum da özgüne aykırı olsa da çoğunlukla hem yaşama hem de sirkülasyon alanı olarak kullanılan sofaların bölünmesi; odaların bölünmesine göre daha olumsuz sonuçlara neden olabilir. Bu anlamda zemin katta bulunan ve kullanım yoğunluğu az olan bir oda belirlenerek; teknik niteliklere zarar vermeden kullanıcıların gereksinimlerini karşılayacak olan ıslak hacim işleviyle yeniden kullanımı sağlanabilir. Bununla birlikte yapının içindeki herhangi bir mekân dönüştürülmeden; yapı dışında ancak ihtiyaç ve beklentilere göre kapalı bir bağlantıyla da ulaşılabilecek şekilde, modern kerpiç malzeme ve buna uygun tekniklerle ıslak hacimler de eklenebilir.

Yapıların içinde bulunan mekânlar farklı işlevlere hizmet edecek şekilde bölündüğünde, kalan kısmın boyutlarına da özen gösterilmeli ve yörede görülen geleneksel yapılardaki mekân boyutlarına uygun hacimler elde edilmesi önemlidir. Bununla birlikte odaların genellikle sofaya açılması göz önünde bulundurularak; yeni oluşturulacak olan ıslak hacimlerin de sofaya açılması uygun bir yaklaşım olacaktır. Bununla birlikte iki katlı yapılardaki söz konusu düzenlemelerin zemin katta yapılması, mekânların kullanım ilişkisi açısından da olumlu olabilir (Ulusoy Binan, 1994).

Plan şemalarında görülen değişikliklerden biri de açık yarı açık sofaların sonradan kapatılmasıdır. Yapıların hem plan hem de cephe karakterini özgüne aykırı olarak

değiştiren bu duruma ancak kullanıcıların değişen ısı-konfor olgusuna bağlı olarak izin verilebilir. Ayrıca bu mekânlarda başka bir bölünme yapılmaması da özgün plan şemasının korunması açısından önemlidir (Ulusoy Binan, 1994). Bununla birlikte bazı yapılarda görülen, özgüne aykırı malzeme ve tekniklerle odaların büyütülmesi durumu da gerekli olmadıkça izin verilmemesi gereken bir uygulamadır. Bu müdahalelerin uygun görülmesi durumunda mutlaka uzmanlar tarafından projelerinin hazırlanması ve uygulamanın denetlenmesi gerekmektedir.

Yöredeki konutların iç mekânlarında, kullanım yoğunluğu açısından da değişiklikler olduğu görülmektedir. İki katlı yapıların 1. katlarında bulunan mekânlar; aynı zamanda başoda gibi özel nitelikli alanlar çoğunlukla boş kalmaktadır. Bu durum, sosyo-kültürel ve ekonomik sorunların giderilmesiyle ve kırsal alandaki yaşamın sürekli hâle getirilmesiyle iyileştirilebilir.

Konut yapılarının yanı sıra ahır, sağlık ocağı, okul gibi yapıların da işlevini kaybetmesi, bütüncül korumayı olumsuz etkileyen bir durumdur. Bunun önlenebilmesinde de öncelikle sosyo-kültürel ve ekonomik sorunların çözülmesi; ayrıca kullanıcıların sosyal ihtiyaçlarının detaylı olarak analiz edilmesiyle sağlık ocağı ve okul gibi yapıların aktif hâle getirilmesi önemlidir.

Malatya yöresinde kerpiç malzemeli yapıların *cephe niteliklerinin* değiştirilmesi de yaygın olarak görülen bir sorundur. Özelikle kapı ya da pencere açıklıklarının kapatılması, büyütülmesi ya da küçültülmesi, yeni açıklıkların oluşturulması özgün cephe karakterini değiştirmektedir. Cephelerdeki bu müdahaleler, kerpiç malzemeli yapıların dayanımını da doğrudan etkileyen önemli faktörlerdir (Zamankhani, 2010). Bu nedenle zorunlu hâller dışında yapılardaki özgün açıklıklara müdahale edilmemelidir. Gerekli durumlarda da boşlukların toplam yüzey alanının, duvarın yüzey alanının %30'unu geçmemesine, tek bir boşluk uzunluğunun 120 cm'den fazla olmamasına, iki boşluğun ve boşlukla köşe arasındaki mesafenin 90 cm'den az olmamasına ve bu boşlukların alt ve üst kotlarından yatay hatıl geçirilmesine dikkat edilmelidir (Nateghi ve Motamedi, 2006; Zamankhani, 2010). Bu özelliklerin uygulanamadığı durumlarda açıklığın her iki tarafında da düşey hatıl kullanılarak lento bu hatıllara bağlanmalı ya da

alt kısmındaki duvar parçası, düşey derzle ayrılmalıdır (Arun, 2009). Yapısal anlamda önemli olan bu uygulamaların yanı sıra cephenin özgün simetrik/asimetrik niteliklerine, yörede ve yapıda bulunan açıklıklarının oranlarına ve konumlarına dikkat edilerek müdahalelerde bulunulmalıdır.

5.2.2.3 Yeni Yapılara Yönelik Öneriler

Malatya yöresinde bulunan kerpiç malzemeli yapıların yoğun olduğu kırsal alanlarda, mevcut özgün yapıların korunmasının yanı sıra yeni yapı ihtiyacı olduğunda dikkat edilmesi gereken hususların belirlenmesi de dokuların bütüncül olarak korunması bağlamında önemlidir.

Geleneksel kırsal yerleşim alanlarındaki değerlerin tespiti ve tescilinin ardından uygun niteliklerdeki koruma amaçlı imar planlarının, uzmanlar tarafından geliştirilmesi, yeni yapı planlamalarının da kontrollü bir şekilde gerçekleşmesini sağlayabilir. Bu çalışmalar ışığında, zorunlu bir durum söz konusu olmadıkça geleneksel doku içine yeni yapı inşa edilmesine izin verilmemesi, özgün niteliklerin korunması açısından önemlidir.

Yeni yapılara ihtiyaç olması durumunda; öncelikle özgün yapı-parsel ilişkileri, alt yapı nitelikleri ve buna yönelik olan gereklilikler, kamusal alanların durumu ve özgün yapısal özellikler göz önünde bulundurulmalıdır. Konut bölgelerinin içine zorunlu sosyal donatılar dışında, doku ve yapı ölçeğinde köklü değişikliklere neden olacak işlevlerin girmesine izin verilmemelidir. Ayrıca yeni inşa edilen konut yapılarından dolayı geleneksel nitelikli konutların terk edilmesi önlenmeli ve yapılı alanda oluşabilecek yoğunluk göz önünde bulundurularak yer seçimi yapılmalıdır (Ulusoy Binan, 1994).

Yörede bulunan kırsal yerleşimlerde inşa edilecek yapılar, özgün malzeme ve yapım teknikleriyle uyumlu olmalıdır. Bunun için kerpiç malzeme mekanik, fiziksel ve kimyasal olarak iyileştirilerek ve modern çağa uygun olarak geliştirilmiş yapım teknikleriyle kullanılabilir. Bununla birlikte yeni yapıların yığma sistemle inşa edilmesi,

zemin niteliklerinin de detaylı olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu yapıların çok eğimli olmayan, sıvılaşma tehlikesi bulunmayan, sağlam zeminler üzerine oturması gerekmektedir (Zamankhani, 2010). Ayrıca sert zeminin üzerine yaklaşık 40 cm yükseklikte kum tabakası eklenip yapının temellerinin bunun üzerine oturtulması, deprem bölgesinde olan yörenin koşulları da göz önünde bulundurulduğunda faydalı olacaktır (Arun, 2008).

Yeni inşa edilecek olan kerpiç malzemeli yığma yapılarda *yükseklik* ve *kat adedi* de yörenin genel niteliklerine göre belirlenmelidir. Yapılan incelemelerde tek ve iki katlı yapıların yaygın olduğu göz önünde bulundurularak; yeni yapıların da buna göre tasarlanması önemlidir. Bununla birlikte en az duvar kalınlığı, kat yüksekliğinin 1/5'inden küçük olmamalıdır. Ayrıca duvarlar, dik eksenlere göre olabildiğine simetrik olarak düzenlenmelidir (Zamankhani, 2010).

Yörede yaygın olarak kare ve dikdörtgen formlu *plan şemaları* göz önünde bulundurularak yeni yapıların planları oluşturulmalıdır. Bununla birlikte yapının dayanımı açısından planın uzunluğu, eninin üç katından fazla olmamalıdır. Plan şeması girinti-çıkıntı oluşturmaktan da kaçınılmalıdır (Zamankhani, 2010).

Kerpiç yapıların depreme ve diğer doğal etkenlere dayanımının fazla olması için her katta tüm *duvarlar* üst üste gelecek şekilde planlama yapılması önemlidir. Bununla birlikte tek katlı yapılarda konsol saçağı 80 cm'den uzun olmamalı; iki katlı yapılarda ise çıkmaların ucuna yığma kâgir duvar inşa edilmemelidir (Zamankhani, 2010).

Yeni inşa edilen yapılarda duvarlar, döşeme ve çatıya mutlaka iyi bir şekilde bağlanmalıdır. Bölücü duvarlar da taşıyıcı duvarlar gibi diğer elemanlara sağlam bir şekilde bağ kurmalıdır. Ayrıca duvarın hiçbir ucu serbest kalmamalı ve destek ayağı ya da düşey hatıllarla desteklenmelidir. Kesişen duvarların birleşim yerleri ise aynı noktada yapılmalı ve bu alanlarda destek ayağı kullanılmalıdır. Bu ayaklar, en az duvar kalınlığı kadar ölçüye sahip olmalıdır (Zamankhani, 2010).

Kerpiç malzemeli yapılarda *hatıl* kullanımı, yapının dayanımı açısından oldukça önemlidir. Kırsal alanda incelenen yapılarda yaygın olmasa da yeni yapıların duvarlarında mutlaka ahşap hatıl kullanılmalıdır. Açıklıkların üst kotunda da hatılların yapılması uygun olacaktır. Hatıl malzemesi, özgüne uygun olarak ahşap olmalıdır. Ancak gerekli durumlarda çelik malzemeli hatıllar da kullanılabilir (Zamankhani, 2010).

Ahşap kirişli *toprak damlar*, yörenin özgün değerleridir. Bu nedenle yeni yapılarda da bu üst örtülerin kullanımı teşvik edilmelidir. Bu kirişlerle geçilen açıklık 4,5 m'den fazla olmamalıdır. Ayrıca kirişler arasındaki mesafe de 60 cm'yi geçmemelidir. Kirişler arasında yatay ve çapraz bağlar bulunmalıdır (Zamankhani, 2010; Işık, 2012).

Yöredeki kırsal alanlarda inşa edilecek olan yeni yapıların genel olarak geleneksel doku ile uyumlu, yaygın yapı malzemesi olan kerpiç ve geleneksel yapım teknikleri kullanılarak; teknik gereklilikler de göz önünde bulundurularak uzmanlar tarafından geliştirilip uygulanması, koruma bağlamında sorun değil zenginlik olarak yerleşimlere olumlu katkı sağlayabilir.

Yörede inşa edilecek olan yeni yapılar yalnızca konut işlevli değil; depo işlevli de olabilir. Kullanıcıların gereksinimleri ve beklentileri göz önünde bulundurularak uygulanan bu yapılar sayesinde, özgün düz damların modern malzeme ve tekniklerle kapatılarak depo işleviyle kullanılmasının önüne geçmek de mümkün olabilir. Bu bağlamda yöre kırsalında yeni yapı tasarımı, çok yönlü olarak uzman kişilerce değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur.

BÖLÜM ALTI
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Mimarlıkta korumaya dair çalışmalar, hem tekil ölçekteki yapıları; hem de nitelikli yerleşim dokularını kapsamaktadır. Bu bağlamda geleneksel yerleşimler, koruma disiplini içinde önemli bir yere sahiptir. Bu dokulara kentsel ya da kırsal alanlarda rastlanabilmektedir. Ancak özellikle kırsal alanlarda bulunan geleneksel yerleşimlerin korunmasına yönelik çalışmalar, dünyada ve Türkiye'de oldukça yakın tarihlerde başlamıştır.

Türkiye'de korunması gereken nitelikleriyle öne çıkan pek çok kırsal alan bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, belgeleme ve uygulama çalışmalarıyla değerlendirilirken; özellikle Anadolu coğrafyasında bulunan bazı kırsal yerleşimler ise henüz koruma bağlamında incelenmemiştir. Malatya yöresi kırsalı, bu anlamda önemli örneklere sahiptir. Yöredeki kırsal yerleşimlerin içinde barındırdığı değerlerin koruma bağlamında ele alınması, bu niteliklerin gelecek nesillere aktarılabilmesi açısından önemli bir gerekliliktir.

Malatya yöresi, kırsal alanları ve özgün kerpiç mimarisiyle çarpıcı niteliklere sahiptir. Günümüzde hem dünyada, hem de Türkiye'de pek çok kırsal alana dair koruma çalışmaları ve yasal düzenlemeler olmasına rağmen Malatya, bu anlamda henüz belgelenmemiş ve değerlendirilmemiştir. Yöre kırsalında bulunan kerpiç malzemeli yapılar, buradaki mimarlık kültürünü yansıtarak sosyal, ekonomik, teknik, estetik, tarih ve özgünlük gibi pek çok yönden değerli olsalar da henüz tescil edilmemiş ve yasal olarak koruma altına alınmamıştır. Burada bulunan özgün kırsal yerleşimlerin belgelenmesine, korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlamak amacıyla, belirlenen kriterler çerçevesinde altı kırsal yerleşim seçilmiş ve alan çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen verilerle, incelenen yerleşimlere dair özgün değerler irdelenmiştir.

Malatya yöresinde, belirlenen kriterlere göre seçilen kırsal alanlarda öncelikle coğrafi özellikler, nüfus, rakım, yaygın geçim kaynağı gibi genel bilgiler; ardından doku ölçeğinde verilerle malzeme ve yapım tekniği; bunlarla birlikte konut yapıları özelinde yapı-parsel ilişkisi, yaygın plan şemaları ve cephe niteliklerine dair veriler aktarılmıştır. Bu kapsamda, incelenen yerleşimlerde bulunan ve farklı işlevleri olan toplam 809 adet geleneksel yapı yerinde gözlemlenmiştir. Literatür araştırmaları, yerinde incelemeler ve sözlü görüşmelerle yörenin kırsal kerpiç mimarisine dair pek çok yönden koruma sorunları tespit edilerek; bunlara yönelik olarak ilkesel bağlamda öneriler sıralanmıştır.

Yerinde gözlemlenen yerleşimlerde, doku ve yapı ölçeğindeki veriler genel olarak birbirleriyle benzerlik göstermekle birlikte; detaylı olarak incelendiğinde farklılıklar da bulunduğu görülmüştür. Bunlar, aynı yöre içinde yer alan, birbirine yakın ya da uzak konumlardaki kırsal alanlarda, günlük yaşam pratiklerinin genel olarak benzer olduğunu; ancak, detayda her yerleşimin kendine özgü sosyal yaşam özelliklerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, Malatya yöresi kırsalının tüm yönleriyle incelemeye değer olduğunu vurgulayan önemli bir niteliktir. Ayrıca her yerleşimin ve her geleneksel yapının kendine özgü koruma sorunlarına sahip olduğu; bu nedenle önerilerin ve uygulamaların da buna göre, her yerleşim ve yapı için özel olarak geliştirilmesi gerektiği görülmektedir.

Yörede incelenen altı kırsal yerleşimde, geleneksel yapıların sahip olduğu pek çok özgün nitelik ve eleman tespit edilmiştir. Bunlardan yüklük, yaşmak, tüteklik gibi detayların daha hızlı yitirildiği belirtilebilir. Bu bağlamda söz konusu özelliklerin bulunduğu yapıların diğerlerine göre öncelikli olarak koruma altına alınması, yörenin eşsiz niteliklerinin tamamen kaybedilmeden, gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir. Ayrıca hem doku ölçeğindeki nitelikleriyle; hem de konut ve konut dışı işlevli yapıların özellikleriyle öne çıkan yerleşimlerden; yok olma tehlikesi, korunmuşluk durumu ve özgünlük açısından öncelikle kent merkezine yakın olanlarda koruma çalışmalarının başlatılması uygun olabilir. Ancak sahip oldukları nitelikler fark etmeksizin incelenen tüm yerleşimlerin fırsatlar, tehditler ve ele alınan

diğer nitelikler açısından korunması ve gelecek nesillere aktarılması, Malatya yöresi kırsal kerpiç mimarisinin yitirilmemesi bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Kırsal alanlarda yapılan gözlemler, genellikle *tarım arazileriyle çevrili* olan yerleşimlerin bulunduğunu göstermektedir. Yapılaşmanın yoğun olduğu bölgeler, bazı kırsal alanların çeperlerine yakınken; bazılarında ise merkezde konumlanmaktadır. Bu bağlamda yerleşimlerin, tarım arazileriyle birlikte tüm kırsal bölge içindeki yeri, yapılaşmaya en uygun olan noktalara göre belirlenmektedir. Zeminin yapısı (sert ya da yer altı suyunun fazla olmadığı zeminler), arazi eğimi, rakım verileri, ilçe ya da kent merkezine ulaşımın kolay olması ve yeterince bilgi bulunmasa da tarihi veriler gibi pek çok etken, yapılı alanın yerinin belirlenmesinde önemlidir. Aktif kullanılan tarım arazileri de özellikle ulaşımın kolay olmasına bağlı olarak, çoğunlukla bu alanın yakın çevresinde bulunmaktadır.

Kırsal yerleşim dokularının mimari niteliklerini doğrudan etkileyen *tarım***,** geçmişte büyük önem taşımasının yanı sıra günümüzde de değeri giderek daha iyi anlaşılan faaliyet olarak; sosyal, kültürel ve ekonomik nitelikleri de şekillendirmiştir. Geçmişte toprak malzemeli olan yolların günümüzde asfalt gibi modern malzemelerle kaplanması, düz ve toprak malzemeli damların kırma, beşik, sundurma vs. çatılarla kapatılması, ahır yapılarının terk edilmesi ya da yeniden işlevlenmesi gibi pek çok değişiklik, tarımla direkt ilişkilidir. Bununla birlikte konut yapılarının zemin kat kullanımının 1. katlara göre daha yoğun olması, zemin katlarda bulunan sofa mekânlarının pek çok farklı işlevle kullanılması gibi günlük yaşamla ilişkili veriler de kırsal alanlarda kullanıcıların, tarıma da bağlı olarak sürekli dış mekânla bağlantılı bir hayat sürdürdüğünü göstermektedir. Bu durum, kırsal alanları kentsel bölgeden ayıran ve farklı kılan değerlerden biridir.

Yörede kırsal alanlarla ilgili koruma bağlamında yapılan çalışmalar oldukça az sayıdadır. Kentsel alandaki kerpiç malzemeli yapıların korunmasına yönelik olarak ise pek çok çalışma bulunduğu belirtilebilir. Ancak özellikle kent merkezinde yoğunlaşan bu yapıların çoğunlukla yitirilmesi, özgün dokunun da bozulmasına neden olmuş ve bütüncül koruma sağlanamamıştır. Hızla değişen ve modern

yapıların artmasıyla birlikte geleneksel karakterini yitiren Malatya kentsel alanı, çeperlere doğru giderek genişleyerek kırsal alanları da içine almaya başlamıştır. Bu büyümeye, zaman kaybetmeden farklı disiplinlerden uzmanların çalışmalarıyla müdahale edilmediği takdirde; kentsel alandaki kontrolsüz değişimin kırsal alanlarda da yaşanması ve özgün kerpiç malzemeli mimari ile pek çok sosyal değerin de hızla yitirilmesi kaçınılmazdır.

Malatya yöresindeki kırsal alanların koruma sorunları ve bunlara yönelik öneriler, farklı açılardan irdelenerek detaylı olarak aktarılmıştır. Belirlenen pek çok sorunun kaynağının, *koruma bilinci eksikliği* olduğu görülmüştür. Bu sorun, hem yerleşim dokusu hem de yapı ölçeğinde görülen bilinçsiz müdahalelerin birçoğunda etkilidir.

Koruma bilinci eksikliği, yalnızca kırsal alanlardaki kullanıcılarda değil; bu yerleşimler hakkında karar verme yetkisi bulunan kişi ve kurumlarda da bulunmaktadır. Bunun için öncelikle bu alanlara dair her konuda uygulanan devlet politikalarının, uzman kişilerin de görüşleri alınarak yeniden değerlendirilmesi olumlu sonuçlar sağlayabilir. Yasal olarak kırsal alanlara ve geleneksel yapılara verilen değer; korumaya dair yaklaşımların da belirlenmesinde ve bu bağlamda yapılan uygulamalara karşı olumlu bakış açısının geliştirilmesinde etkili olabilir.

Yörede bulunan kırsal alan kullanıcılarının koruma bilinci eksikliğinin giderilmesi, bu yerleşimlerin gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılması açısından önemlidir. Bu anlamda öncelikle geleneksel yapıların yoğun olduğu yerleşimler başta olmak üzere tüm kırsal mahallelerin muhtarlarına koruma bağlamında eğitimler verilmesi faydalı olabilir. Özellikle akademik düzeyde yapılan çalışmaların artması, yörede yalnızca mimarlık ve koruma disiplinlerinden değil; sosyoloji, ekonomi, eğitim, sağlık, mühendislik gibi farklı pek çok alanda yapılan akademik araştırmaların geliştirilmesi de oldukça önemlidir. Bu çalışmalardan elde edilen bilgilerin yöre halkıyla paylaşılması; kullanıcıların içinde bulundukları geleneksel yerleşimlere ve sahibi oldukları kerpiç malzemeli yapılara karşı olumsuz görüşlerini değiştirmek açısından etkili olabilir. Bu uygulamalarla geleneksel doku ve yapıların

korumaya değer olduğunu bilen kullanıcılar arttıkça, özgün değerlerin korunması da kolaylaşabilir.

Yerleşim dokuları ve yapılar, kullanıldıkları sürece yaşamaya devam edebilir ve korunabilirler. Terk edilen yapıların varlığını sürdürmesi, kullanımı devam edenlere göre oldukça zordur. Bu bağlamda *geleneksel yapıların terk edilmesinin önlenmesi*, koruma ve sürdürülebilirlik bağlamında önemli bir gerekliliktir. Özellikle tarımsal işlevli olan yapılar, gelir kaynaklarının değişmesi nedeniyle günümüzde çoğunlukla aktif olarak kullanılmamaktadır. Ayrıca yeni yapıların artması da geleneksel konut yapılarının terk edilmesine neden olmaktadır. Bunun için öncelikle mülkiyet hakları konusundaki sorunların hızla çözülmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, kullanıcıların yerleşim dokularından ve geleneksel yapılardan beklentileri tespit edilmelidir. Temel ihtiyaç olarak değerlendirilebilecek olan ulaşım, su, kanalizasyon, ısıtma ve haberleşme altyapısı gibi gerekliliklerin tüm kırsal alanlarda eksiksiz olarak sağlanması, doku ölçeğindeki kullanım konforu açısından önemlidir. Yapısal olarak ise başta depreme karşı dayanım olmak üzere uzun ömürlü kullanım, az sıklıktaki bakım ihtiyacı, tozlanma ve zararlı canlılar gibi kullanım konforunu olumsuz etkileyen faktörlerle mekân ihtiyacına dair gerekliliklerin kullanıcı ve yapı özelinde incelenerek çözümlenmesi, koruma açısından etkili olabilir. Bunun için çeşitli yönlerden iyileştirilen kerpiç malzemenin ve buna uygun yapım tekniklerinin kullanımının yaygınlaştırılması önemlidir.

Kerpiç malzeme, özellikle son yıllarda doğal yapısı ve iklim koşullarına uygun nitelikleriyle pek çok ülkede kullanımı artan bir değerdir. Bu anlamda kerpiçle ilgili yapılan akademik ve uygulama düzeyindeki çalışmaların hem devlet kurumları hem de özel kuruluşlar tarafından desteklenmesi ve teşvik edilmesi, bu malzemeye dair sorunların giderilmesinde ve uygulamaların artmasında etkili olabilir. Bununla birlikte günümüzde, Malatya yöresinde *kerpiç yapı ustasının bulunmaması*, buna bağlı değerlerin korunması bakımından önemli bir eksikliktir. Bu anlamda yöre kırsalındaki kullanıcılara kerpiç yapı ustalığı konusunda eğitimler verilerek istihdam sağlanırken; geleneksel niteliklerin korunmasına da katkıda bulunmak mümkündür.

Yöredeki pek çok mimari özellik, *ekonomik* verilerle de yakından ilişkilidir. Bu nedenle son yıllarda Türkiye'de tartışılan tarım politikalarına yönelik uygulamalar, Malatya yöresi kırsalını da önemli ölçüde etkilemiştir. Tarımdan sağlanan gelirin azalması, üretimin yeterince teşvik edilmemesi, tarım dışı geçim kaynaklarının giderek yaygınlaşması gibi kırsal alanlar açısından olumsuz gelişmeler; tarıma bağlı doku ve yapı karakteristiği olan bu yerleşimlerin yitirilmesinde önemli role sahiptir. Bu nedenle başta kayısı olmak üzere yörede sıklıkla yetiştirilen kiraz, üzüm, ceviz gibi ürünlerin üretiminin devlet politikalarıyla da teşvik edilerek bunlardan elde edilen gelirin artmasının sağlanması; buna yönelik çok disiplinli çalışmalar yapılması, kullanıcıların tarım dışı geçim kaynaklarına yönelmesini önlemek ve geleneksel dokuyu yaşatmak açısından önemlidir. Ayrıca özellikle yükseköğrenim çağındaki genç nüfusun bu alanlarda yaşamasını sağlamak amacıyla; üniversitelerin tarımsal üretime dair meslek edindiren birimlerine yönlendirilmeleri ve yaşadıkları kırsal alanlarda, bu mesleklere dair uygulamaları yaparak çalışmalarının sağlanması; hem yapıların hem de tarım alanlarının terk edilme sorunun giderilmesi açısından etkili olabilir. Eğitimli genç nüfusun, yörede başta tarım ve hayvancılık olmak üzere üretim alanında geliştirecekleri her türlü yeniliğin de teşvik edilmesi, koruma bağlamında olumlu sonuçlar sağlayabilir.

Malatya yöresinin Doğu Anadolu Fay Zonu'nun üzerinde yer almasına ve bazı araştırmacıların yöre kırsalında bulunan kerpiç yapıların, *depreme karşı dayanıksız* olduklarını belirtmelerine rağmen (Satılmış, 2016; Aluçlu, 2020); incelenen altı kırsal yerleşimde, yakın zamanda; özellikle 2010 ve 2020 yıllarında gerçekleşen şiddetli depremlerden doğrudan etkilenen geleneksel yapıya rastlanmamıştır. Doğru inşa tekniğiyle üretilen kerpiç malzemeli yapıların yüzyıllar boyunca ayakta kalabilmeleri göz önünde bulundurulduğunda; gözlemlenen geleneksel yapıların da inşa tekniğinin ve işçiliğinin çoğunlukla doğru olduğu düşünülebilir (Benli, 2020).

Malatya yöresinde kerpiç malzemeli yapıların yoğunlukta olduğu kırsal alanlarda tespit edilen sorunlar birbirine benzer olsa da her yerleşimin ve yapının koruma sorunları kendine özgüdür. Bu anlamda çözüm önerileri uygulanırken genellemelerden kaçınılması; tüm geleneksel değerlerin özel olarak değerlendirilmesi

oldukça önemlidir. Yörenin kırsal alanlarının bir bütün olarak korunup yaşatılması, kültürel karakterin sürdürülmesi ve günlük yaşam pratiklerinin geleneksel doku içinde rahatlıkla uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan konfor koşullarının sağlanması, yapılacak tüm çalışmalarda öncelikli amaç olmalıdır (Ayyıldız ve Özbayraktar, 2018).

Sonuç olarak, hem ülkemiz açısından hem de evrensel mimari miras bağlamında önemli bir yere sahip olan Anadolu kırsal kerpiç mimari mirası, hazırlanan tez ile pek çok yönden ele alınmış, belgelenmiş ve irdelenmiştir. Bu anlamda yapılan çalışma ile öncelikle kırsal kerpiç yerleşimlerin ve bu yerleşimlerde yer alan özgün kerpiç yapıların ülkemizdeki ve dünyadaki mimari gelişmeler açısından önemi ve korunmalarının gerektiği vurgulanmış; bununla birlikte Malatya yöresinde bulunan özgün kırsal kerpiç mimarinin belgelenmesinin ve korunmasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Buradan hareketle Malatya yöresi kırsal kerpiç mimari mirasının korunmasına ve sürdürülebilirliğine yönelik olarak hazırlanan bu tezin, akademik anlamda ve uygulama bağlamında, ilerleyen süreçte yapılacak olan çalışmalara ışık tutacağı ve ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Acun, S. ve Gürdal, E. (2003). Yenilenebilir bir malzeme kerpiç ve alçılı kerpiç. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 427, 71-77.

Aghazadeh, E. (2011). *Kireç ve alçı içeren toprak yapı elemanlarının fiziksel ve mekanik özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Ağaldağ, S. (2016). *Malatya eskiçağ tarihi.* (1. Baskı). Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Ahunbay, Z. (1999). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon.* (4. Baskı). İstanbul: YEM Yayınları.

Akbari, R. ve Rafiei, Y. (2016). Iranian 'staircase' villages: structural and seismic issues. *I. Institution of Civil Engineers Congress,* 1, 1-16.

Akbaş, G. (2010). *Social identity and intergroup relations: the case of Alevis and Sunnis in Amasya*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Akın, G. (1991). Tütekli örtü geleneği: Anadolu cami ve tarikat yapılarında tüteklikli örtü. *Vakıflar Dergisi*, 22, 323-354.

Akın, G., Akın, N. ve Eres, Z., (2003). Kırsal mimarlık envanteri fiş örnekleri ve kullanım kılavuzu. *TÜBA-TÜKSEK Türkiye kültür envanteri kılavuzu* (3. Baskı) içinde (53-72). İstanbul: TÜBA-TÜKSEK Yayınları.

Akozan, F. (1977). *Türkiye'de tarihi anıtları koruma teşkilatı ve kanunlar.* (1. Baskı). İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları.

Aktaş, V. (2020). *Barak kerpiç konut mimarisinin sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.

Akyıldız, N. A. (2018). *Doğu ve batı mekansal tasarım sürecinin aktif yaşlanma açısından ele alınışı.* (1. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.

Akyıldız, N. A. (2020). Kentleşme ve kentsel gelişim bağlamında açık kamusal alanların sürdürülebilir kentler açısından değeri. *Milli Folklor, 16*(125), 188-201.

Akyıldız, N. A. ve Olğun, T. N. (2020). Investigation of the relationship between the concept of belonging and sustainable urban conservation process: the case of İzmir- Sığacık inter castle settlement. *Architecture Research, 10*(2), 54-59.

Akyıldız, N. A. ve Olğun, T. N. (2020). Investigation for energy use and conservation of sustainable traditional architecture: case of Malatya/Turkey Bahri mosque. *Architecture Research, 10*(2), 60-67.

Albright, W. F. (1992). The origin of name Cilicia. *The American Journal of Philology, 43*(2), 166-167.

Aluçlu, V. (2020). *5 büyüklüğündeki depremde kerpiç evler yıkılır.* 25 Mayıs 2021, https://www.yapı.com.tr

Arun, G. (2008). Assessment of Ancient Building Foundations. *Sacomatis 2008.* 1, 12-17.

Arun, G. (2009). *Yığma Yapı Tanımı ve Yapısal Davranışı.* İstanbul: İMO Meslek İçi Seminer Notları.

Arseven, C. E. (1956). *Türk sanatı tarihi.* (18. Baskı). İstanbul: İstanbul Milli Eğitim Basımevi.

Asatekin, N. G. (1994). Anadolu'daki geleneksel konut mimarisinin biçimlenmesinde aile-konut karşılıklı ilişkilerin rolü, kent, planlama politika,

sanat. *Tarık Okyay anısına Yazılar* (1. Baskı) içinde (68-76). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Aslan, F. ve Ateş, O. (2012). Visual physical landscape analysis of a traditional street: a case study of Beşkonaklar, Malatya, Turkey. *Journal of Food, Agriculture & Environment*, *10* (3-4), 952-959.

Aslanapa, O. (1991). *Anadolu'da ilk Türk mimarisi başlangıcı ve gelişmesi.* (2. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Aslanapa, O. (2018). *Türk sanatı.* (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aslantepe Höyüğü, (b.t.). 11 Eylül 2019, https://www.atlasdergisi.com/kesfet/arkeoloji/4536.html

Aytaç, İ. (2015). *Geleneksel Malatya evleri envanteri.* (2. Baskı). Malatya: Diltemizler Reklam ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

Avrupa Konseyi, (b.t.). 31 Ağustos 2019, https://www.culturanorte.pt/fotos/editor2/1989-recomendacao_relativa_a_protecao_e_valorizacao_do_patrimonio_arquitetonico_rural-conselho_da_europa.pdf

Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, (b.t.). 01 Eylül 2019, https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14268/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, (b.t.). 01 Eylül 2019, http://docplayer.biz.tr/8214363-Avrupa-peyzaj-sozlesmesi.html

Ayyıldız, S. ve Özbayraktar, M. (2018). Kültürel süreklilik için tipolojik analizin önemi: İzmit merkez geleneksel konutları örneği. *Online Journal of Art and Design, 6* (4), 126-167.

Bahçe, A. S. (2009). Kırsal gelişimde kültür (mirası) turizmi modeli. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 1-12.

Bahçeci, F. (2016). *Geleneksel Darende ve Balaban evleri.* Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Bambara Köyü, (b.t.). 4 Eylül 2019, https://maison-monde.com/maisons-peuple-bambara/

Baysal Balcı, S. (2013). *Yüksek yapıların taşıyıcı sistemleri ve mimari tasarımla olan etkileşimi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Bektaş, C. (2001). *Halk yapı sanatı*. (3. Baskı) İstanbul: Literatür Yayınları.

Bektaş, C. (2001). *Koruma onarım.* (4. Baskı). İstanbul: Literatür Yayınları.

Benli, G. (2020). *Kerpiç yapı can kaybına neden olur mu?* 25 Mayıs 2021, https://www.arkitera.com.tr

Beybağı Mahallesi, (b.t.). 05 Temmuz 2020, https://www.nufusune.com/51893-malatya-darende-beybagi-mahallesi-nufusu

Binan, C. (1999). *Mimari koruma alanında Venedik Tüzüğü'nden günümüze düşünsel gelişmenin uluslararası evrim süreci.* (1. Baskı). İstanbul: YTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Binici, H., Durgun, M. Y. ve Yardım, Y. (2010). Kerpiç yapıların avantaj ve dezavantajları. *Dizayn Konstrüksiyon Dergisi*, 293, 80-88.

Boran, B. (1945). *Toplumsal yapı araştırmaları.* (1. Baskı). Ankara: DTCF Yayını.

Bunting, B. (1983). *John Gaw meem: south western architecture.* (17. Baskı). Albuquerque: New Mexico Üniversitesi Yayınları.

Canbay, M. (2019). *Seyituşağı mahallesi muhtarlığı arşivi*, Malatya.

Cansever, T. (2009). *İslam'da şehir ve mimari.* (6. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Cauvin, J. (1990). Le fouille du village Néolithique de Cafer Höyük. *Anatolie Antique*, 4, 10-13.

Coşkun, K. (2005). *Alker (alçı katkılı kerpiç) teknolojisinin püskürtme beton (shotcrete) tekniği ile uygulanabilirliğinin basınç dayanımı açısından deneysel değerlendirmesi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Choi, S. (2017). "Bindirme tavan": bir adlandırma sorunsalı. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(2), 195-202.

Ciravoğlu, A. (2008). Dosya: sürdürülebilir mimarlık düşüncesi ne kadar sürdürülebilir?. *Mimarlık Dergisi,* 340, 12.

Çakan, A. ve Olğun, T. N. (2018). Cumhuriyet dönemi mimarlığının sürdürülebilirlik bağlamında irdelenmesi: Malatya örneği. *International Congress on Engineering and Architecture (ENAR)*, 1, 1071-1086.

Çayırköy Mahallesi, (b.t.). 28 Haziran 2020, https://www.nufusune.com/164867-malatya-yesilyurt-cayirkoy-mahallesi-nufusu#:~:text=%C3%87AYIRK%C3%96Y%20mahallesinin%20N%C3%BCfusu%20Toplam%20364,belediyenin%20niteli%C4%9Fi%20B%C3%9CY%C3%9CK%C5%9EEH%C4%B0R%20%C4%B0L%C3%87E

ÇEKÜL (2012). *Anadolu'da kırsal mimarlık.* İstanbul: Çekül Vakfı Yayınları.

Çelebi, E. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi seyahatnâmesi: Bağdad-Basra - Bitlis – Diyarbakır - Isfahan - Malatya - Mardin – Musul - Tebriz – Van.* (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çelebi, R. (2012). *Anadolu kerpiç mimarlığı.* (8. Baskı). İstanbul: Golden Medya Matbaacılık ve Tic. A.Ş.

Çorapçıoğlu, K., Diri, C., Şahin Diri, B., Özgünler, M., Görgülü, H. C., Seçkin, P., Oğuz, Z., Şimşek, E. ve Mehmed, T. (2011). *Balıkesir kırsalında yöresel doku ve mimari özelliklere uygun yapılaşmanın yaygınlaştırılması.* (1. Baskı). Ankara: Karamete Tanıtım Tasarım.

Dalkılıç, N. (2004). *Midyat ilçesindeki kültürel zenginliğin oluşturduğu geleneksel mekansal dizgenin korunması için bir yöntem araştırması*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Dalkılıç, N. (2008). Geleneksel konutlarda kullanıcı-mekân ilişkisi: Midyat örneği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 13*(1), 17-33.

Darende İlçesi, (b.t.). 05 Temmuz 2020, https://www.nufusune.com/darende-ilce-nufusu-malatya

Darende Mahalleleri, (b.t.). 28 Haziran 2020, https://www.nufusune.com/darende-mahalleleri-koyleri-malatya

Delaporte, L. (1940). *Malatya, Arslantepe.* (1. Baskı). Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları.

Delougaz, P., Hill, H. D. ve Lloyd, S. (1967). *Diyala bölgesindeki özel evler ve mezarlar.* (1. Baskı). Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları.

Demirbağ, H. (2013). *Dört mevsim Malatya.* (1. Baskı). Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Demirbağ, H. (2013). Zaman Siyah Beyaz Akarken Malatya. (1. Baskı). Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Demirbağ, H. ve Fırat, F. (2013). *Medeniyetin beşiği Malatya.* (1. Baskı). Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Deniz, B. (2017). Balaban evleri. *Malatya/Darende Balaban ve Aşağıulupınar* (1. Baskı) içinde (23-42). İstanbul: Denizler Kitabevi.

Devlet Planlama Teşkilatı, (2000). *Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2001-2005.* (1. Baskı). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

Doğan, P. (2019). *Ödüllü mimar Keban'daki kadınları üretime yönlendirdi.* 17 Ağustos 2020, https://www.aa.com.tr/tr/yasam/odullu-mimar-kebandaki-kadinlari-uretime-yonlendirdi/1669252

Duran, S. (2016). *Akşehir'de kerpiç malzemeli yapıların ve binaların tasıyıcı sistem açısından irdelenmesi ve günümüz koşullarında değerlendirilmesi.* Yüksek lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Durdu, F. (2020). *Depremden sonra o mahallede bütün evler boşaltıldı!*. 7 Mayıs 2021, http://www.ertv.com.tr/malatya/depremden-sonra-o-mahallede-butun-evler-bosaltildi-h1986.html

Durgun, Y. (2006). *Geleneksel Malatya evleri üzerine bir inceleme.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Durmaz, A. (2015). *Alevi ve Sünnilerde sosyal kimlik ve önyargı (Malatya örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Durmuş Arsan, Z. (2008). Türkiye'de sürdürülebilir mimari. *Mimarlık Dergisi,* 340, 34-48.

Durukan, İ. (2004). *Türkiye'de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu sonrası kültür mirası korumasının gelişimi ve uygulama sorunları.* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Ekşi Akbulut, D. ve Koç, Z. G. (2018). Toprak yapı üretiminin yönetmelikler kapsamında irdelenmesi. *Mimarist*, 62, 34-40.

Eldem, S. H. (1955). *Türk evi plan tipleri.* (19. Baskı). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Eldem, S. H. (1984). *Türk evi Osmanlı dönemi.* (7. Baskı). İstanbul: Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları.

Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S. (2005). Kırsal yerleşmelere ilişkin tasarım ve planlama politikalarının bölgesel ölçek içinde değerlendirilmesi. *Planlama*, 2005/2, 72-81.

Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S. (2007). Kırsal yerleşmelere ilişkin tasarım politikaları ve araçlar. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 22*(1), 157-162.

Engür, M. O. ve Kartal, S. N. (2006). 21. yüzyılın yapı malzemesi. *III. Ulusal Yapı Malzemesi Kongresi*, 1, 496.

Erarslan, A. (2018). Plano-Convex bricks in ancient Mesopotamian architecture. *6. International Conference of Kerpic*. 1, 113-121.

Eres, Z. (2013). Türkiye'de geleneksel kırsal mimarinin korunması: tarihsel süreç, yasal boyut. *Nur Akın'a armağan* (4. Baskı) içinde (457-469). İstanbul: YEM Yayınları.

Eres, Z. (2016). *Mimari ve arkeolojik koruma kültürü üzerine yazılar*. (5. Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Eres, Z. (2016). Türkiye'de geleneksel köy mimarisini koruma olasılıkları. *Ege Mimarlık*, 92, 8-13.

Eriç, M. (1980). Kerpiç eski eserlerin onarımı ve korunmasında bir araştırma. 3. *Uluslararası Kerpiç Koruma Sempozyumu.* 1, 79-86.

Eyüpgiller, K. K. ve Eres, Z. (2016). *Sunu, kırsal mimarlık mirasının korunması, Türkiye'den ve Dünyadan örnekler.* (2. Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Fırat Kalkınma Ajansı. (2020). *Malatya tanıtımı.* 25 Haziran 2020, https://fka.gov.tr/malatya-tanitim

Fisher, A. (2009). *Pise does it.* 21 Şubat 2021, https://www.dwell.com/article/pise-does-it-9036f44a

Ghale Nouv, (b.t.). 26 Nisan 2021, https://www.pinterest.fr/pin/328481366553964047/

Geray, C.(1968). *Türkiye'de dağ ve orman köylerinin yerleşme sorunları*. (4. Baskı). Ankara: Sevinç Matbaası.

Google Earth, (2021). 04 Mayıs 2021, https://www.google.com/intl/tr/earth/

Göğebakan, G. (2002). *XVI. yüzyılda Malatya kazası (1516-1560).* Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Göğebakan, Y. (2015). Karakteristik bir değer olan geleneksel Türk evi'nin oluşumunu belirleyen unsurlar ve bu evlerin genel özellikleri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 1*(1), 41-55.

Guillaud, H. (2014). Cultural values of earthen architecture for sustainable development. M. Correia, G. Carlos ve S. Rocha, (Ed.), *Vernacular heritage and earthen architecture – contributions for sustainable development* (2. Baskı) içinde (9- 15). Florida: CRC Yayınları.

Güler, K. (2016). *Türkiye'de nüfusunu yitiren kırsal yerleşimlerin korunması için bir yöntem önerisi: Ödemiş-Lübbey köyü örneği.* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Gümüşçü, O. (2007). The concept of village boundary in turkey from the ottoman times to the present. *Archivum Ottomanicum*, 24, 37-60.

Gürfidan, A. (2006). S*afranbolu evlerinde kullanılan kerpiç malzemenin yüksek fırın cürufu ile iyileştirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, İstanbul.

Gündüz, G. N. (1999). *Kerpiç yapılarda dış sıva ile dış yüzey koruması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Günpınar Mahallesi, (b.t.). 05 Temmuz 2020, https://www.nufusune.com/165891-malatya-darende-gunpinar-mahallesi-nufusu

Hasol, D. (1979). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü.* (2. Baskı). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Heritage@Risk, (b.t.). 31 Ağustos 2019, https://www.icomos.org/18thapril/18april2001.htm

Honingmann, E. (1991). Malatya. *The encyclopedia of Islam* (12. Baskı) içinde (230-231). Leyden: The Oriental Institute Yayınları.

Işık, B. (2000). Türkiye'de kerpiç yapı kültürü ve alçı ile stabilize edilen kerpiç, alker yapılar. *3. Ulusal Alçı Kongresi*, 1, 3-26.

Işık, B. (2012). *İskelet ve kerpiç yapının depremde davranışı*. 16 Mayıs 2021, https://www.youtube.com/watch?v=J95HLhc0LH8&t=94s

Işık, B. (2012). *Kerpiç üretimi*. 7 Mayıs 2021, https://www.youtube.com/watch?v=TRiNhrEx_AU

Işık, B. (2021). Dünyaya "alker" çalışmalarıyla katkı sunan Ruhi Kafescioğlu. *Mimarlık Dergisi*, 417, 10.

Işık, B. ve Tülbentçi, T. (2008). Sustainable housing in island conditions using alker-gypsum-stabilized earth: a case study from northern Cyprus. *Building and Environment, 43*(9), 1426-1432.

İrdem, İ. ve Mutlu, A. (2016). 6360 sayılı yasanın 'kır-kent" kavramlarını muğlaklaştırması sorunu ve olası sonuçları. *10. Kamu Yönetimi Sempozyumu,* 1, 159-176.

İzci, F. ve Turan, M. (2013). Türkiye'de büyükşehir belediyesi sistemi ve 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediyesi sisteminde meydana gelen değişimler: Van örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 18*(1), 28-42.

Kafescioğlu, R. (1949). *Orta Anadolu'da köy evlerinin yapısı.* 20 Şubat 2021, https://www.academia.edu/13313415/Orta_Anadolu_da_K%C3%B6y_Evlerinin_Yap%C4%B1s%C4%B1

Kafescioğlu, R. (2017). *Çağdaş yapı malzemesi toprak ve alker.* (3. Baskı). İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınları.

Kanal23. (2019). *9 ülke arasında 1.oldu! en büyük hayalini gerçekleştirdi!*. 17 Ağustos 2020, https://www.kanal23.com/video/elazig/9-ulke-arasinda-1oldu-en-buyuk-hayalini-gerceklestirdi-uVHVyjik

Kanun No.6360, (b.t.). 15 Nisan 2021, https://www.mevzuat.gov.tr › 1.5.6360.doc.

Karaarslan, S. V. (2018). *Kerpiç ve tuğlanın (adobe) arkeolojisi.* 25 Ağustos 2020, https://www.arkeotekno.com/pg_335_kerpic-ve-tuglanin-adobe-arkeolojisi

Karaca Mahallesi, (b.t.). 04 Temmuz 2020, https://www.nufusune.com/166761-malatya-yazihan-karaca-mahallesi-nufusu

Karder, (b.t.). 4 Temmuz 2020, http://www.karder.org.tr/index.php/karaca-koyu/karaca-tarihcesi/

Kartal, K. (2019). Malatya sancağı tabi Gözene, Kadiruşağı, Alişar ve Kuşdoğan Karyeleri'nin sosyo-ekonomik yapısı (1842-1843). *4. Uluslararası Tarih ve Kültür Kongresi,* 1, 1-10.

Kartal, S. N. (2009). Neden emprenye? *Mimarlıkta Malzeme Dergisi*, 12, 79-84.

Kartal, S. N. (2016). Tarihi Ahşap Yapılarda Biyotik/Abiyotik Bozunmalar ve Koruma/Bakım Önlemleri. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 16, 51-58.

Kazmaoğlu, M. ve Tanyeli, U. (1978). Anadolu konut mimarisinde bölgesel farklılıklar. *Yapı Dergisi,* 33, 33-39.

Kerpiç. (1974). *Türkçe Sözlük*. (24. Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kerpiç Ev, (b.t.). 17 Ağustos 2020, https://www.sdmim.com/kerpic-ev

Kılıç, S. (2019). *Seyituşağı Mahallesinde yapılan sözlü mülakat,* Malatya.

Kınal, F. (1962). *Eski Anadolu tarihi*, (6. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kırsal Alan. (1974). *Türkçe Sözlük*. (24. Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kırsal Alan Koruma, (b.t.). 31 Ağustos 2019, https://rm.coe.int/a-better-future-for-europe-s-rural-areas-governance-committee-rapporte/168074b728

Kırsal Avustralya Konutları. (2014). *Avusturalya konutları*. 13 Şubat 2020, https://www.houzz.com.au/magazine/roots-of-style-how-did-your-rural-australian-home-get-its-look-stsetivw-vs~32719107

Kısa Ovalı, P. ve Delibaş, N. (2016). Yerel mimarinin sürdürülebilirliği kapsamında kayaköy'ün çözümlemesi. *Megaron Dergisi, 11*(4), 515-529.

Kıstır M. ve Kurtoğlu D. (2018). Geleneksel konut mimarisini sürdürülebilirlik bağlamında incelenmesi: Ayvalık ve Oxfod evleri örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9*(1), 83-90.

Kıvrak, S. O. Ve Kıvrak, J. (2013). Silis dumanı katkılı kerpiçlerin basınç dayanımının araştırılması. *Uluslararası Teknolojik Bilimler Dergisi, 5*(1), 62-66.

Kiper, P. (2005). “Koruma amaçlı imar planı” kavramına eleştirel bir bakış. *Planlama*, 2005/1, 26-27.

Koçu, N. (2012). Sürdürülebilir malzeme bağlamında “kerpiç” ve çatı- cephe uygulamaları (Konya-Çavuş kasabası örneği). *6. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu,* 1, 15-20.

Koçu, N. (2014). Konya çevresindeki Selçuklu dönemi tarihi yapılarının çatı ve cephelerinde su-nem etkilerinin araştırılması. *7. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu,* 1, 117-122.

Korkmaz, F. (2013). *Malatya mahalle kültürü ve komşuluk ilişkileri.* (1. Baskı). Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Kuban, D.(2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu.* (2. Baskı). İstanbul: YEM Yayınları.

Kuper, A. ve Kuper, J. (2016). *Sosyal bilimler ansiklopedisi.* (4. Baskı). (A. K. Bayram, Çev.). İstanbul: Liberte Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1998).

Kurtul, P. (2010). Terk yok. *Mimarlıkta Malzeme Dergisi*, 15, 88-91.

Kuşaslan, D. (2002). *Yapıda Durabilite Ve Hasar Analizi, Alçılı Kerpiç Yapı Örneği Üzerinde İncelenmesi.* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kuşdoğan İlkokulu, (b.t.). 10 Ocak 2020, http://kusdoganilkokulu.meb.k12.tr/tema/index.php

Kuşdoğan Mahallesi, (b.t.). 29 Haziran 2020, https://www.nufusune.com/164907-malatya-yesilyurt-kusdogan-mahallesi-nufusu#:~:text=KU%C5%9EDO%C4%9EAN%20MAHALLES%C4%B0%20N

%C3%9CFUSU%20YE%C5%9E%C4%B0LYURT%20MALATYA,Erkek%2C%20209'si%20Kad%C4%B1nd%C4%B1r

Lebow, S. T. ve Anthony, R. W. (2012). Guide for use of wood preservatives in historic structures. 16 Mayıs 2021, https://www.fpl.fs.fed.us/documnts/fplgtr/fpl_gtr217.pdf

Madran, E. (2002). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kültür varlıklarının korunmasına ilişkin tutumlar ve düzenlemeler: 1800-1950.* (1. Baskı). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). Kültürel ve doğal değerlerin korunması. (1. Baskı). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Malatya Araştırma Raporları, (b.t.). 25 Ağustos 2020, https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Arastirma_Raporlari/Malatya%20Yerel%20Ekonomik%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20-%20Malatyal%C4%B1%20%C4%B0%C5%9F%20Adamlar%C4%B1%20Derne%C4%9Fi.pdf

Malatya Coğrafi Konumu, (b.t.). 13 Mart 2021, https://malatya.ktb.gov.tr/TR-58265/cografi-konumu.html

Malatya Haber, (2017). 11 Nisan 2021, https://malatyahaber.com/haber/gunpinara-sosyal-tesis-yapiliyor/

Malatya Haber, (b.t.). 19 Aralık 2020, https://malatyahaber.com/haber/tmodan-ilk-kayisi-alimi/

Malatya Haritası, (b.t.). 10 Eylül 2019 https://malatya.ktb.gov.tr/TR-58282/ilce-haritasi.html

Malatya İlçeleri, (b.t.). 25 Haziran 2020, https://www.nufusune.com/malatya-ilceleri

Malatya İlçeler Haritası, 28 Haziran 2020, *(b.t.)* https://sites.google.com/site/eyetkiner/MALATYAL.jpg

Malatya İstatistik Verileri, (b.t.). 25 Ağustos 2020, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr

Malatya Kadastro Müdürlüğü. (2019). *Malatya fotogrametrik ve kadastral haritalar arşivi,* Malatya.

Malatya Nüfusu, (b.t.). 25 Haziran 2020, https://www.nufusu.com/il/malatya-nufusu

Mesplier, A. (1982). *Le tourisme en France.* (2. Baskı). Paris: Breal.

Metin, T. (2013). *Selçuklular döneminde Malatya.* (1. Baskı). Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Mevzuat, (b.t.). 01 Eylül 2019, www.mevzuat.gov.tr › MevzuatMetin › 1.5.2863.doc.

Meydan Larousse. (1972). *Kerpiç.* İstanbul: Meydan Yayınevi.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, (2010). *Kırsal alanda yöresel doku ve mimari özelliklere uygun yapılaşmanın yaygınlaştırılması-Balıkesir kırsalında yöresel mimari özelliklerin belirlenmesi/rehber kitap.* (1. Baskı). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.

Mimdap, (b.t.). 17 Ağustos 2020, http://mimdap.org/2013/03/bektath-mimarlyk/?print=1

Muşkara, Ü. (2017). Kırsal ölçekte geleneksel konut mimarisinin korunması: özgünlük. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 37, 437-448.

Nateghi, F. ve Motamedi, M. (2006). *Seismic Design and Construction of Masonry Buildings*. (1. Baskı). Tahran: Book City.

Nişanyan Haritası, (b.t.). 24 Eylül 2020, https://www.nisanyanmap.com/?y=&lv=&t=darende&u=1&ua=5

Nk'Mip Desert Kültür Merkezi, (b.t.). 20 Şubat 2021, https://www.archdaily.com/508294/nk-mip-desert-cultural-centre dialog/537ab7fec07a80946d000047-nk-mip-desert-cultural-centre-dialog photo?next_project=no

Oğuz, M. (2000). *Malatya tarihi ve sosyoekonomik durumu (M.Ö. 5500 – M.S. 1920).* (1. Baskı). İstanbul: Kendi Yayını.

Okyay, İ. (2001). *Fransa'da kentsel sit alanlarının korunması Malraux yasası*, (1. Baskı). İstanbul: YEM Yayınları.

Özen, H. (2017). Yaşayan mimari gelenek: Santa Fe kenti kerpiç mimarisi. *Malatya/Darende Balaban ve Aşağıulupınar* (1. Baskı) içinde (71-90). İstanbul: Denizler Kitabevi.

Özen Bilgili, S. (2020). *Kadın Eğitim ve Üretim Merkezi*. 17 Ağustos 2020, https://twitter.com/seda_ozen/status/1223166171345752065?lang=bg

Özkan, H. (2013). Geleneksel Erzurum evlerinde kırlangıç örtünün kuruluşu ve son kırlangıç örtü ustası Sırrı Alacakanat. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,* 28, 19-37.

Özkan, S. (2000). *Hassan Fathy'nin Çabası ve Mimarlığı Üzerine.* İstanbul: Boyut Yayınları.

Öztürk, D. (2011). *Seydişehir geleneksel konut mimarisi.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Özyılmaz, H. ve Aluçlu, İ. (2009). Malatya geleneksel ve güncel konutları'nda kullanıcı gereksinimleri ve tasarıma yansıması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(29), 168-183.

Özyılmaz, H. ve Aluçlu, İ. (2013). Reuse of traditional houses of Malatya. *International Journal Of Academic Research, 5*(1), 30-40.

Partigöç, N. S. (2018). Kentleşme sürecinde kırsal alanların mekânsal değişimi ve dönüşümü: Denizli kenti örneği. *Bilişim Teknolojileri Dergisi, 11*(1), 89-98.

Pekmezci Köyü, (b.t.). 06 Eylül 2019 http://www.geocities.ws/pekmezcikoyu/hilresler.html

Perker, Z. S. (2012). Sistem yaklaşımı bağlamında bir girdi ve sistem olarak geleneksel Anadolu konutu. *NWSA e-Journal of New World Sciences Academy, 7*(2), 554-571.

Perker, Z. S. ve Akıncıtürk, N. (2011). Geleneksel Cumalıkızık evlerinde ahşap konut sistemi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 16*(1), 41-51.

Sağlam, F., Bilgin, Z., Demirbağ, H. ve Memiş, E. (2013). *Malatya kent rehberi.* (1. Baskı). İstanbul: Seçil Ofset.

Santa Fe, (b.t.). 04 Eylül 2019, https://santafe.org/

Sar Agha Seyed, (b.t.). 04 Eylül 2019, https://www.azgezmis.com/iranda-bir-koy-sar-agha-seyed/

Satılmış, S. (2016). 1893 Malatya depremi ve afet yönetimi. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 39, 137-177.

Sertel, S. ve Sanyürek, B. (2017). Cumhuriyet Dönemi'nde Malatya'da meydana gelen afetler (1929-1974). *International Journal of Social Science*, 61, 383-411.

Seyituşağı Mahallesi, (b.t.). 1 Temmuz 2020, https://www.nufusune.com/164917-malatya-yesilyurt-seyitusagi-mahallesi-nufusu

Sonsuz Şükran Köyü, (b.t.). 20 Şubat 2021, http://www.sonsuzsukran.org/planlama-ve-mimari.html

Soykan, F. (1999). Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: kırsal turizm. *Anaıolia:Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10, 67-75.

Sönmez, Z. (2002). *Başlangıcından 16. yüzyıla kadar Anadolu Türk-İslam mimarisinde sanatçılar.* (1. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sözen, M. (2001). *Türklerde ev kültürü.* (7. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

Strabon, (2000). *Geographika (Antik Anadolu coğrafyası).* (27. Baskı). (A. Pekman, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Şahin, M. ve Olğun, T. N. (2020). Mekân dizim yöntemi ile geleneksel konutlarda yeniden işlevlendirme uygulamasının incelemesi: Malatya Beşkonaklar örneği. *II. Uluslararası Mühendislik Fen Bilimleri ve Mimarlık Sempozyumu,* 1, 1-5.

Şehirler, (b.t.). 10 Eylül http://www.turkiyerehberi.gen.tr/sehirler/book/export/html/201

Şibam, (b.t.). 4 Eylül 2019, https://www.takvim.com.tr/galeri/yasam/dunyanin-ilk-gokdelenleri-631192345866/11

Tanaç Zeren, M. (2010). *Tarihi çevrede yeni ek ve yeni yapı olgusu.* (1. Baskı). İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Tanrıverdi, C. (1984). *Alçılı kerpicin üretim olanaklarının araştırılması*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, (b.t.). 28 Haziran 2020 https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. (2004). *İl tarım kırsal kalkınma master planlarının hazırlanmasına destek projesi: Malatya tarım master planı.* (1. Baskı). Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları.

Taş, B. (2016). Türkiye'de coğrafi bakış açısıyla köy kavramı. *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu,* 1, 292-302.

Taşkale, (b.t.). 06 Eylül 2019, https://mapio.net/pic/p-17049191/

Temiz, M. (2014). *Karaca Mahallesi kişisel fotoğraf arşivi,* Malatya.

Tezcan, M. (1970). Sosyolojik yönden köy. *Amme İdaresi Dergisi, 3*(3), 151-182.

Toprak Mahsulleri Ofisi, (b.t.). 01 Şubat 2021, https://www.tmo.gov.tr/hububat/10/kuru-kayisi

Tuna Ultav, Z. ve Sahil, S. (2004). Hassan Fathy mimarlığında tasarım ilkeleri üzerine eleştirel bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19*(4), 365-374.

Turgut, H. (1990). *Kültür-davranış-mekan etkileşiminin saptanmasında kullanılabilecek bir yöntem.* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Türkiye Belediyeler Birliği. (2014). *6360 sayılı on dört ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi yedi ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanuna ilişkin rehber.* (1. Baskı). Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği Yayınları.

Türkiye Gazetesi, (2020). *Depremin geride bıraktıkları gün ışığıyla ortaya çıktı*. 7 Mayıs 2021, https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/677237.aspx

TÜBA. (2001). *Türkiye Kültür Sektörü Stratejik Yaklaşımlar.* (1. Baskı). İstanbul: TÜBA Kültür Yayınları.

Ulusoy Binan, D. (1994). *Güzelyurt örneğinde, Kapadokya bölgesi yığma taş konut mimarisinin korunması için bir yöntem araştırması*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Ulusoy Binan, D., Güler, K. ve Çobancaoğlu, T. (2017). Anadolu'da geleneksel kerpiç mimari miras ve koruma sorunları. Y. Aksoy, (Ed.), *Yaşamın her karesinde toprak* içinde (160-185). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayın.

Umar, B. (1998). *Kappadokia, bir tarihsel coğrafya araştırması ve gezi rehberi.* (1. Baskı). İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

UNESCO, (b.t.). 26 Nisan 2021. https://whc.unesco.org/en/list/444/

Ünal, M. R. (2010). *Fırat Kalkınma Ajansı kayısı araştırma raporu,* (1. Baskı). Malatya: Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları.

Vatansever, T. (2019). *Eskişehir ili, Mahmudiye ilçesi, Mesudiye Köyü'ndeki geleneksel kerpiç konutların mimari özellikleri ve koruma sorunlarına yönelik bir araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Venedik Tüzüğü, (b.t.). 29 Ağustos 2019. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf

Wright, G. R. H. (2009). *Eski yapı teknolojisi.* (2. Baskı). Leiden: Brill Yayınları.

Yapıcı, S. (2014). *Osmanlı vilayet salnamelerinde Malatya (1869-1908).* (1. Baskı). Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Yasseen, A. (2018). Architecture of the great pyramid of Giza. *2. Uluslararası Mimari Mirası Koruma Konferansı,* 1, 346-362.

Yavuz, V. A. (2010). Sürdürülebilirlik kavramı ve işletmeler açısından sürdürülebilir üretim stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(14), 63-86.

Yavuzaslanoğlu, E. ve Yavuz, M. (2012). Karaman'ın tarım turizmi yönünden potansiyeli. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 31-33.

Yazıhan İlçesi, (b.t.). 4 temmuz 2020, https://www.nufusune.com/yazihan-ilce-nufusu-malatya

Yazıhan Mahalleleri, (b.t.). 28 Haziran 2020, https://www.nufusune.com/yazıhan-mahalleleri-koyleri-malatya

Yeşilyurt İlçesi, (b.t.). 28 Haziran 2020, https://www.nufusu.com/ilce/yesilyurt_malatya-nufusu#:~:text=Ye%C5%9Filyurt%20N%C3%BCfusu%20%2D%20Malatya&text=Ye%C5%9Filyurt%20n%C3%BCfusu%202019%20y%C4%B1l%C4%B1na%20g%C3%B6re,%2C%20%50%2C28%20kad%C4%B1nd%C4%B1r

Yeşilyurt Mahalleleri, (b.t.). 28 Haziran 2020, https://www.nufusune.com/yesilyurt-mahalleleri-koyleri-malatya

Zamankhani, J. S. (2010). *İran'ın deprem bölgesi olan "Doğu Azerbaycan" ilindeki köy evlerinin biçimsel ve yapısal yönlerden irdelenmesi ve ıslahı üzerine bir çalışma*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Zamankhani, J. S. ve Arun G. (2011). 2006 İran-Silakhor depreminde kerpiç yığma duvarların sismik davranışı. *Sigma Dergisi*, 3, 290-299.

Zengin, M. (2017). *İlhanlılar-Eretnalılar-Memlûklular dönemi Malatya.* (1. Baskı). Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Zeren, N. (1981). *Kentsel alanlarda alınan koruma kararlarının uygulanabilirliği.* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

EKLER

EK-1: Malatya Yöresinde Kırsal Alanlara İlişkin Yerel Terimler Sözlüğü (Hasol, 1979; Çelebi, 2012; Korkmaz, 2013 ve Bahçeci, 2016'dan yararlanılarak hazırlanmıştır).

Kerpiç çukuru: Kerpiç elde etmek amacıyla toprak çıkarılan yerler.

Kerpiç kalıbı: Kerpiç harcı şekillendirmek amacıyla genellikle ahşap malzemeden üretilen gereç.

Ana: 30x30x15 cm boyutunda büyük blok kerpiç.

Kuzu: 30x15x15 cm boyutunda küçük blok kerpiç.

Çaput: Ahşap kalıbı ıslatmak ve silmek için kullanılan bez.

Loğ taşı: Toprak örtülü çatıyı düzeltmek ve toprağı sıkıştırmak amacıyla kullanılan silindir şeklinde taş.

Perdahlama (Perdağlama): Sıkıştırılmış toprak döşemenin periyodik olarak toprak esaslı malzeme ile sıvanması ve yeniden sıkıştırılması.

Yarı açık sofa: İki ya da üç tarafı kapalı olan, odalar arasında dağılımı sağlayan mekân.

Açık sofa: Üç tarafı açık olan, odalar arasında dağılımı sağlayan mekân.

Helâ: Tuvalet.

Aralık: İki katlı konutlardan bazılarında, zemin katta bulunan ve odalar arası geçişi sağlayan mekân.

Eyvan: Konutların zemin katında özellikle yaz aylarında kullanılan, üzeri ve üç tarafı kapalı olan mekân.

Başoda: İki katlı konutlardan bazılarında, 1. katta bulunan ve en yaşlı bireylerin oturduğu, misafirlerin ağırlandığı, evin en önemli ve çıkmalı olan odası.

Yüklük: Yatak ve yorganların konulduğu dolap şeklinde duvar boşluğu.

Teşt: Banyo olarak kullanılan, odanın giriş kapısına yakın bir köşesinde bulunan, yaklaşık 15 cm yükseklikteki kare biçimli ve taş malzemeli, açık alan.

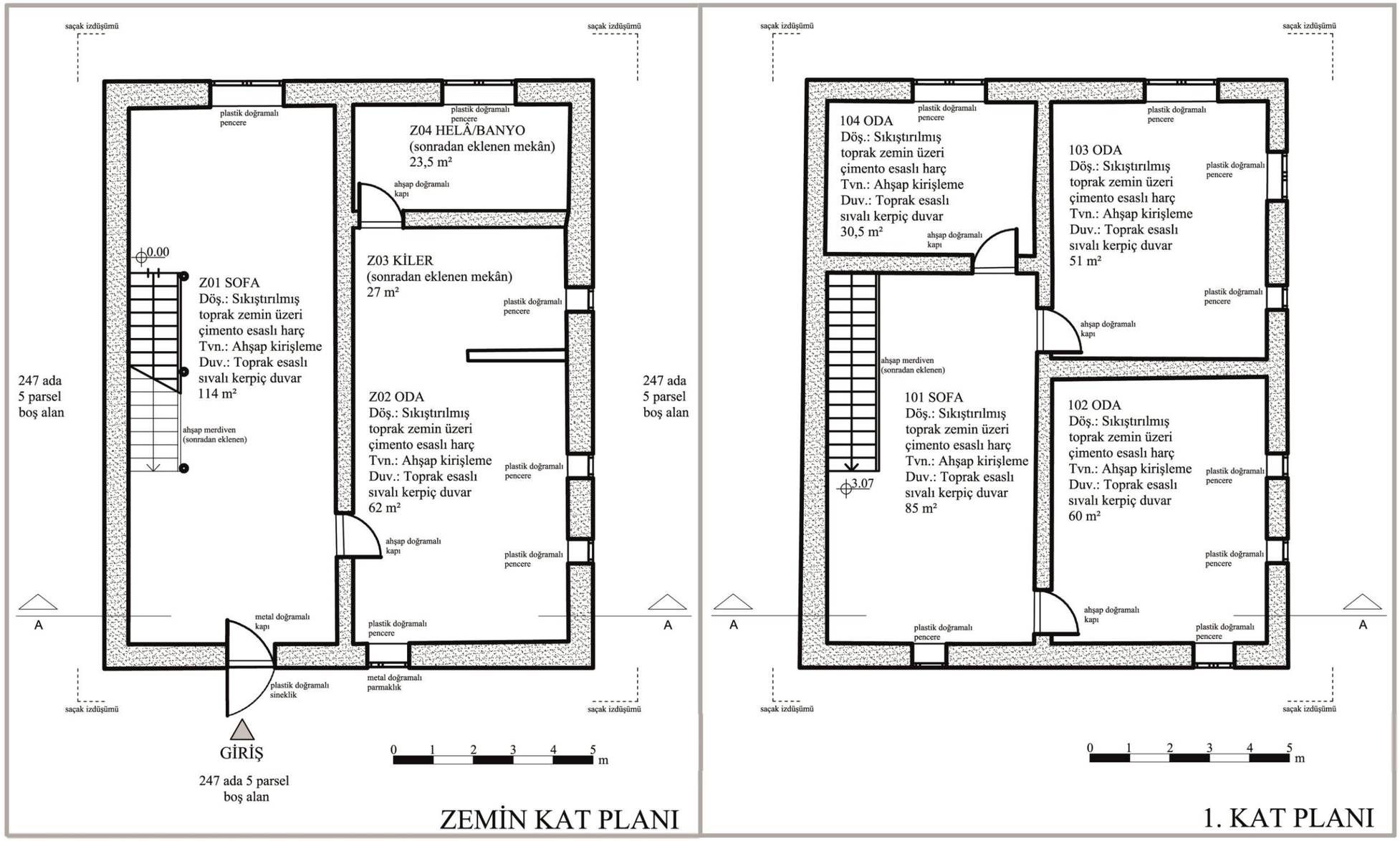
Sulhana: Bazı odalarda abdest almak için ve banyo olarak kullanılan; açık ya da kapalı olabilen ıslak hacim elemanı.

Pabuçluk: Odaların girişinde ayakkabı koymak için kullanılan bölüm.

Yaşmak: Ocak ağzının üstünde bulunan ve genellikle konik biçimli olan, ahşap malzemeli öğe.

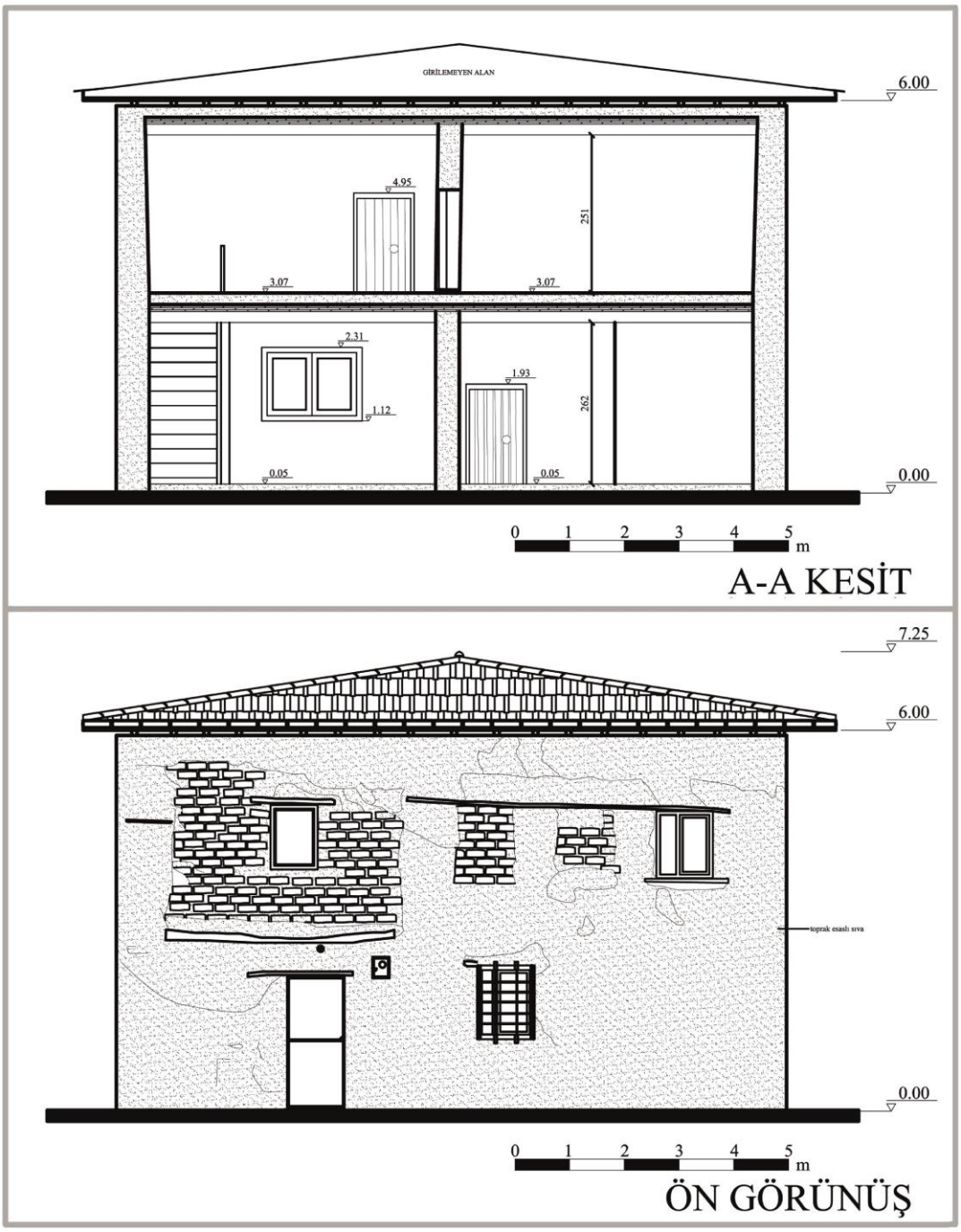
Tırabzan: Ahşap korkuluk.

EK-2: Kuşdoğan Konut Zemin ve 1. Kat Planları - 247 ada 5 parsel

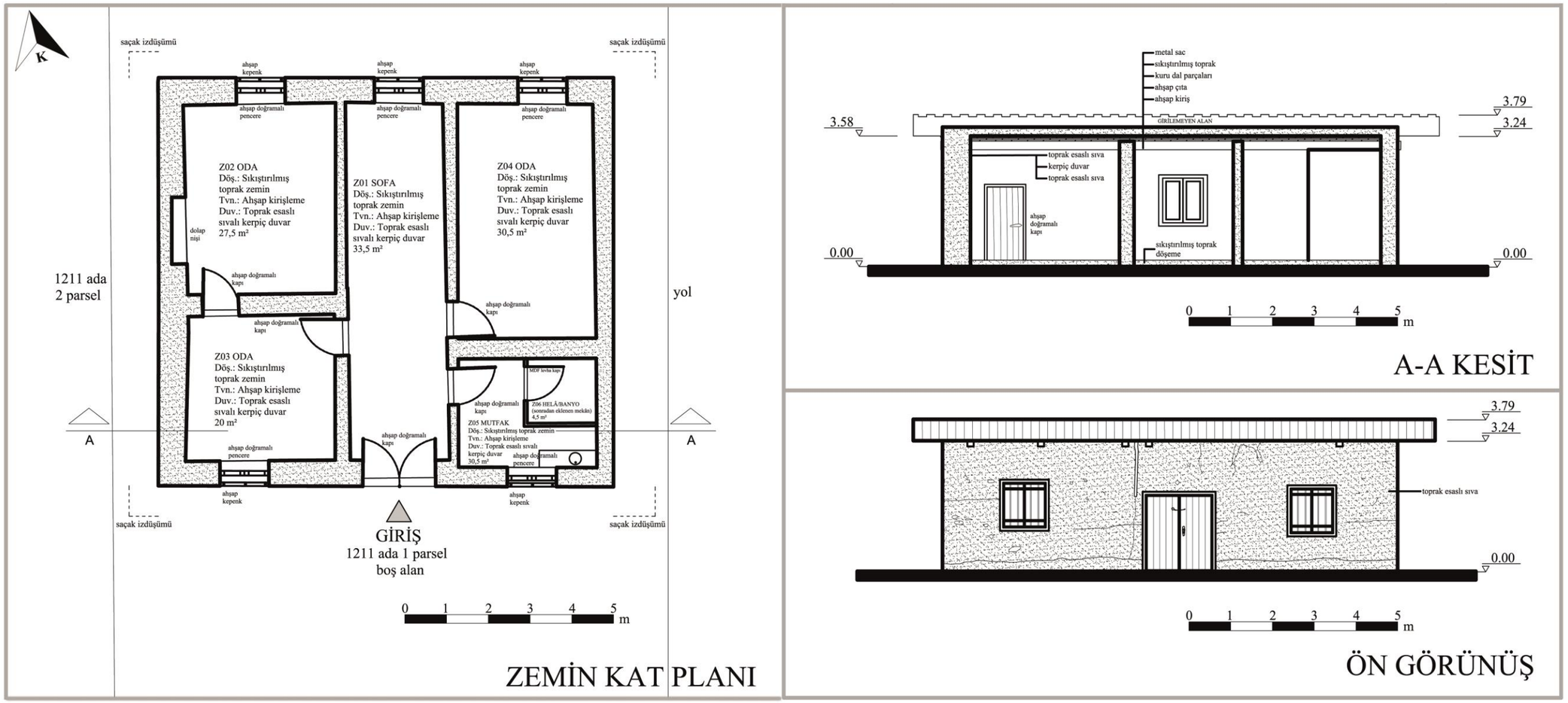
Şekil A.2 Kuşdoğan Konut Zemin ve 1. Kat Planları - 247 ada 5 parsel

EK-3: Kuşdoğan Konut A-A Kesiti ve Ön Görünüşü - 247 ada 5 parsel

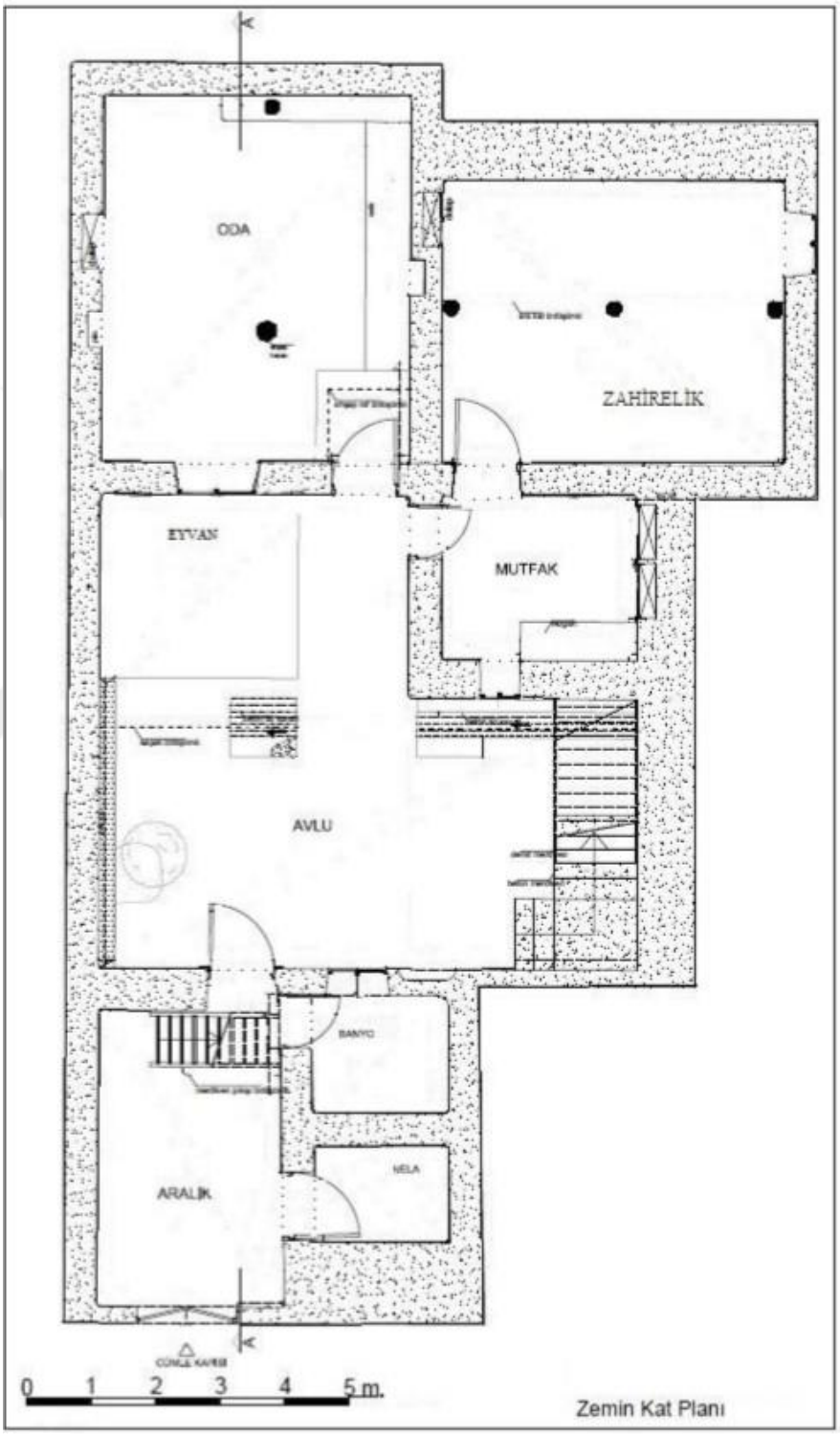
Şekil A.3 Kuşdoğan Konut A-A Kesiti ve Ön Görünüşü - 247 ada 5 parsel

EK-4: Beybağı Konut Zemin Kat Planı, A-A Kesiti ve Ön Görünüşü - 1211 ada 1 parsel

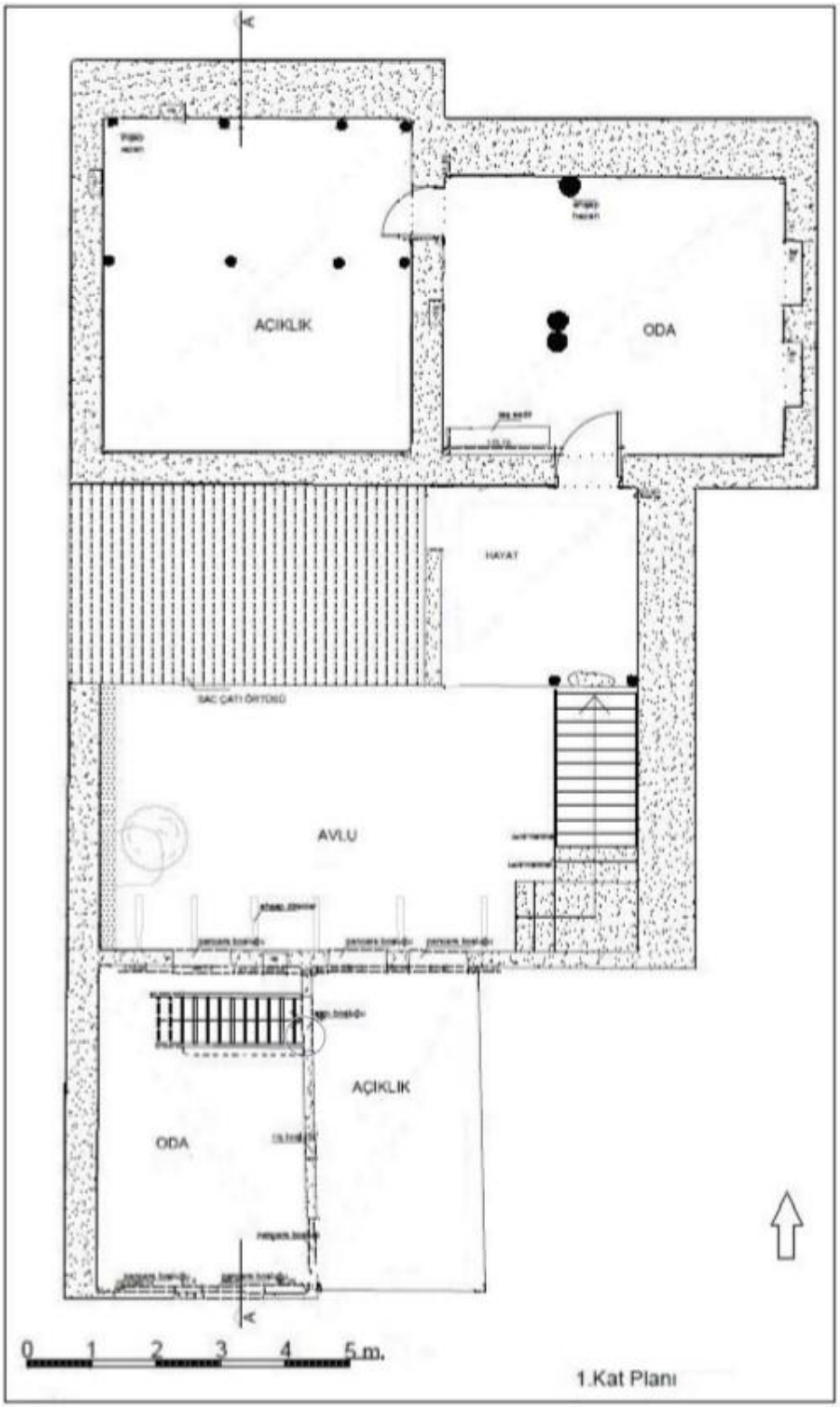
Şekil A.4 Beybağı Konut Zemin Kat Planı, A-A Kesiti ve Ön Görünüşü - 1211 ada 1 parsel

EK-5: Beybağı Konut Zemin Kat Planı - 1199 ada 27 parsel (Bahçeci, 2016)

Şekil A.5 Beybağı Konut Zemin Kat Planı - 1199 ada 27 parsel (Bahçeci, 2016)

EK-6: Beybağı Konut 1. Kat Planı - 1199 ada 27 parsel (Bahçeci, 2016)

Şekil A.6 Beybağı Konut 1. Kat Planı - 1199 ada 27 parsel (Bahçeci, 2016)

EK-7: Beybağı Konut A-A Kesiti ve Güney Cephesi - 1199 ada 27 parsel (Bahçeci, 2016)

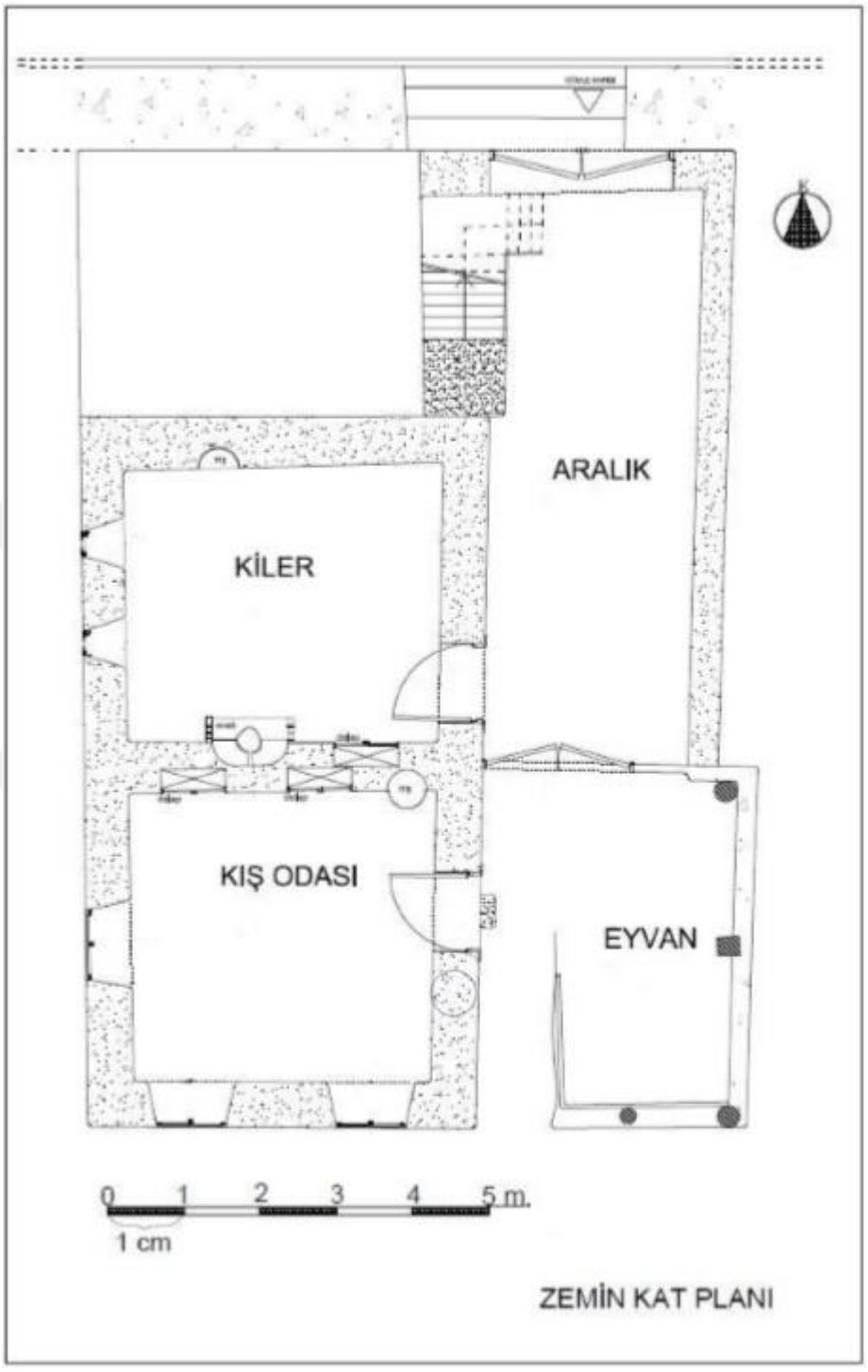
(a)

(b)

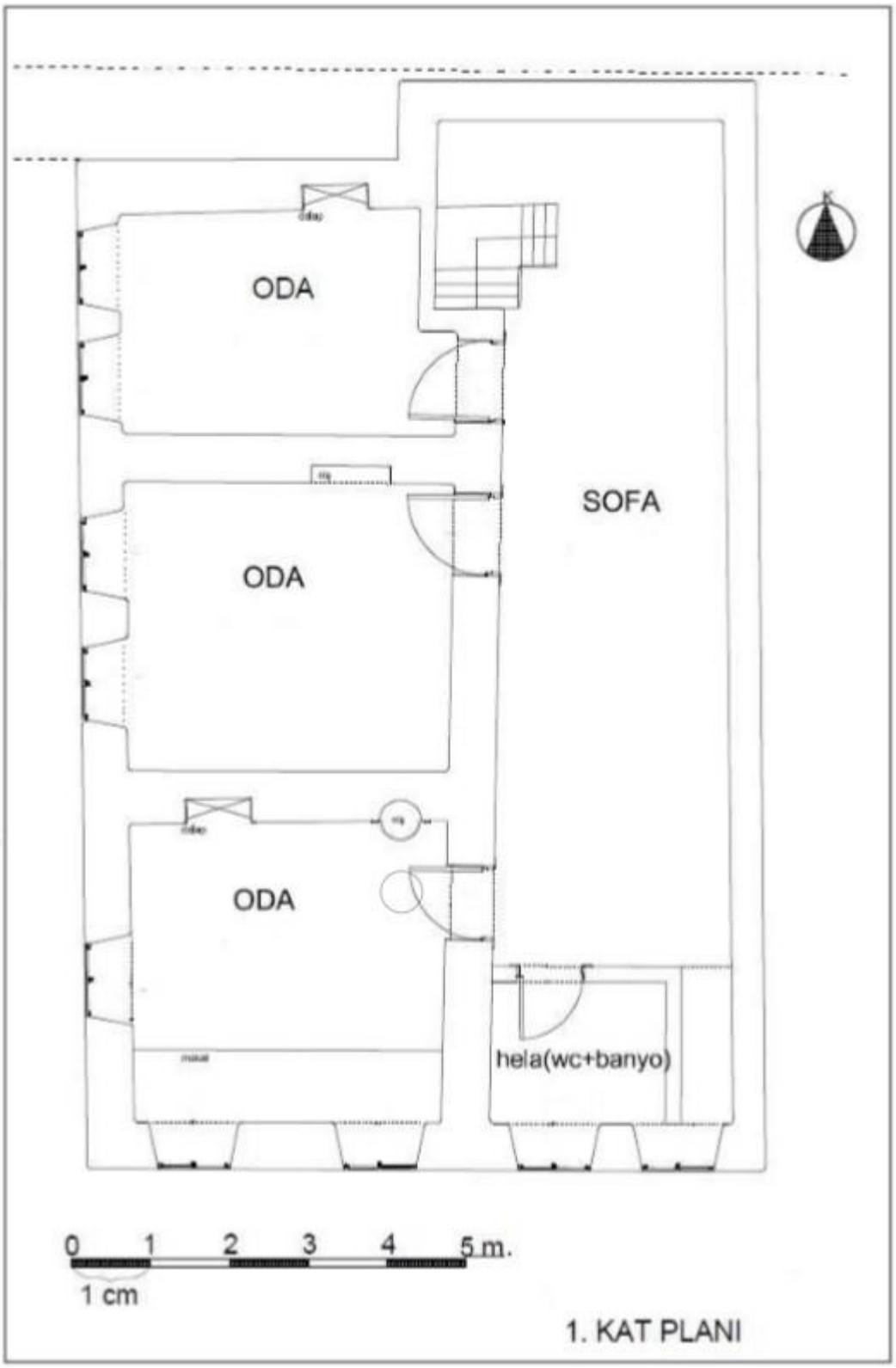
Şekil A.7 Beybağı Konut A-A Kesiti (a) ve Güney Cephesi (b) - 1199 ada 27 parsel (Bahçeci, 2016)

EK-8: Beybağı Konut Zemin Kat Planı - 1196 ada 26 parsel (Bahçeci, 2016)

Şekil A.8 Beybağı 13 Nolu Ev Zemin Kat Planı (Bahçeci, 2016)

EK-9: Beybağı Konut 1. Kat Planı - 1196 ada 26 parsel (Bahçeci, 2016)

Şekil A.9 Beybağı 13 Nolu Ev 1. Kat Planı (Bahçeci, 2016)

EK-10: Beybağı Konut A-A Kesiti ve Güney Cephesi - 1196 ada 26 parsel (Bahçeci, 2016)

(a)

(b)

Şekil A.10 Beybağı 13 Nolu Ev A-A Kesiti (a) ve Güney Cephesi (b) (Bahçeci, 2016)